

XVIII. YÜZYIL İSTANBUL YAPILARINDA TAÇKAPILAR

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Sanat Tarihi Doktora Programı**

Mustafa EKMEKÇİ

Danışman: Prof. Dr. Kasım İNCE

2020

DENİZLİ

Cilt 1

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza
Mustafa Ekmekci

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin, Avrupa ile 18. yüzyılın başlarında hız kazanan temasları, birçok alanda olduğu gibi sanat alanında da bir takım gelişmelere ve değişimlere neden olmuştur. Özellikle Batı menşeli sanat akımlarının Osmanlı mimarisindeki tesirlerinin, yüzyılın başlarında süsleme bağlamında, daha sonra biçimsel farklılıklar olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu biçimsel farklılıkların görüldüğü mimari elemanlardan biri de taçkapılardır.

Bu çalışmada, Osmanlı mimarisinde hemen her dönem görülen taçkapıların 18. yüzyıl içindeki değişim ve gelişimi üzerinde durulmuştur. Çalışma konusunun hazırlık aşamasında, belirlenme süreci ve sonrasında, kısacası her aşamasında değerli bilgilerini ve zamanını benden esirgemeyerek her fırsatta çalışmamla yakından ilgilenen, eleştirileriyle yol gösteren, değerli bilim insanı danışman hocam Prof. Dr. Kasım İnce'ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tezime farklı bir açıdan bakarak değerlendiren, tecrübelerini yansıtan, tez izleme komitesi eski jürisi Prof. Dr. Tahsin Hancıoğlu'na teşekkür ederim. Tezin oluşturulma sürecinde fikirleri ve eleştirileriyle, zamanından fedakârlık ederek, gerektiğinde uzun mesafeler kat ederek tez izleme toplantılarıma katılan Prof. Dr. Abdullah Şevki Duymaz'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez konusunun sınırlarının belirlenmesinde yaptığı katkıyı göz ardı edemeyeceğim, yapıcı eleştirileri ve önerileriyle yol gösteren Doç. Dr. Halil Özyiğit'e şükranlarımı sunarım.

Sanat Tarihçi olmak için birlikte yola çıktığımız yakın arkadaşım, meslektaşım, Sertan Atasoy'a, saha çalışmalarında beni yalnız bırakmadığı ve emeğini esirgemediği için teşekkür ederim. Dönem arkadaşım, Müge Satı'ya, öğrencim ve meslektaşım Alper Atıcı ile Düriye Beyaz'a şükranlarımı sunarım. Tezin teknik aşamasında yardımcı olan meslektaşım Özgür Özdemir'e teşekkür ederim.

Değerli meslektaşım, cefakâr, fedakâr ve çok iyi bir anne olan eşim, Azize Ekmekçi'ye, doktora süresi içinde bana katlandığı için, maddi-manevi desteğinden ötürü minnettarım. Sayın Neziha Sıralı ve Sait Sıralı'ya çalışmam için sağladıkları imkânlardan dolayı şükranlarımı sunarım. Bugünlere gelmemi sağlayan, her koşulda arkamda duran, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem Şerife Ekmekci ve babam Mustafa Turhan Ekmekci'ye teşekkür ederim.

Saha çalışmalarındaki katkılarından dolayı Ahmet Hamdi Bülbul'e, İstanbul Koruma Kurulları, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlükleri, İstanbul Türbeler Müzeler Müdürlüğü, Yazma Eserler İstanbul Bölge Müdürlüğü, İstanbul İl kültür Turizm Müdürlüğü Halı Müzesi personelleri ile adını burada zikredemediğim tezime en ufak bir katkıda bulunan herkese teşekkürlerimi sunarım.

Mensubu olmaktan kıvanç duyduğum Pamukkale Üniversitesinin, Bilimsel Araştırmalar Koordinasyon Birimi tarafından tezime 2014SOBE018 numaralı proje ile sağlanan maddi desteğinden ötürü teşekkürü bir borç bilirim.

Mustafa EKMEKÇİ

Denizli 2020

ÖZET

XVIII. Yüzyıl İstanbul Yapılarında Taçkapılar

Ekmekci, Mustafa
Doktora Tezi
Sanat Tarihi ABD
Doktora Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Kasım İnce

Haziran 2020, XXV + 721 Sayfa

Anadolu Türk Mimarisi 'nde önemli bir yere sahip olan taçkapılar, özellikle Anadolu Selçuklu devrinde yapıların en fazla vurgulanan öğeleri olmuşlardır. Anadolu Selçuklu devrine göre Erken Dönem Osmanlı mimarisindeki farklı uygulamalar ise taçkapılardaki değişime dikkat çekmektedir. Bu dönemde bilhassa camilerde son cemaat yeri olgusunun yapı bünyelerinde yer almasıyla taçkapıların boyutları küçülmüş, ilk başta göze çarpan unsur olmaktan çıkarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu değişim Mimar Sinan'la birlikte anılan Osmanlı Klasik Dönem Mimarisi içinde kendine bir kalıp bularak, çağın mimari özelliklerini yansıtan birer mimari öge olarak yapılarda yerlerini almış ve Sinan sonrasında da bu mimari form devam etmiştir. 18. yüzyılda ise Osmanlı'nın Avrupa ile olan ilişkileri siyasi olduğu kadar mimariyi de etkileyecektir. Bu etkileşim süresince ortaya konan eserler üzerinden taçkapılardaki farklılaşmalar bu çalışma sonunda ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: 18. Yüzyıl, Taçkapılar, Osmanlı Mimarisi, Sanat Tarihi, İstanbul.

ABSTRACT

The Portals in the Eighteenth Century Istanbul Structures

Ekmekci, Mustafa
Doctoral Thesis
The Department of Art History
Art History Programme
Adviser of Thesis: Prof. Dr., Kasım İnce

June 2020, XXV + 721 Pages

Portals which have a significant place in the Anatolian Turkish architecture had been the most highlighted elements of the structures in the Anatolian Seljuk era. Different applications in the early Ottoman architecture with regard to Anatolian Seljuk era point out the changes in portals. In this era, the dimensions of portals became smaller, especially with the appearance of the phenomenon of area for late comers (porticoes) in mosques; even though they were no longer a remarkable element, they subsisted. This change had a pattern for itself in the era of classical Ottoman Architecture, remembered with Mimar Sinan; it takes part as an architectural element, represents architectural features of the period in the structures and this architectural form continues after Sinan as well. In the eighteenth century, Ottoman State's relationship with Europe affected architecture as much as it affected politics. This study aims to present the differentiation in portals through the structures constructed during this era of interaction.

Keywords: 18 century, The Portals, Ottoman Architecture, Art History, İstanbul.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
PLÂN LİSTESİ	xi
ÇİZİM LİSTESİ.....	xiii
FOTOĞRAF LİSTESİ	xvi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Taçkapı Kavramı ve Gelişimi.....	6
1.2. Kaynakların Değerlendirilmesi	15
1.3. Konunun Tanımı, Sınırları ve Önemi.....	19
1.4. Yöntem	22
1.5. Rönesans'tan 19.Yüzyıla Avrupa'daki Gelişmeler	24
1.6. 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne Genel Bakış	28

İKİNCİ BÖLÜM

XVIII. YÜZYIL İSTANBUL YAPILARINDA TAÇKAPILAR

2.1. II. Mustafa Dönemi (1695 – 1703).....	38
2.1.1. Fatih - Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı	38
2.1.2. Fatih - Amcazâde Hüseyin Paşa Dershane/Mescit Taçkapısı.....	41
2.1.3. Fatih– Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı.....	43
2.1.4. Fatih– Feyzullah Efendi Dershane – Mescit/Kütüphane Taçkapısı	45
2.2. III. Ahmed Dönemi (1703-1730)	47
2.2.1. Beyoğlu - Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı.....	47
2.2.2. Fatih – Çorlulu Ali Paşa Medresesi Avlu Taçkapısı	50
2.2.3. Fatih – Çorlulu Ali Paşa Camisi Avlu Taçkapısı.....	52
2.2.4. Üsküdar - Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı.....	54
2.2.5. Üsküdar - Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı.....	56
2.2.6. Üsküdar - Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı.....	58
2.2.7. Üsküdar - Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı.....	60
2.2.8. Üsküdar - Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı.....	62
2.2.9. Üsküdar - Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı	65
2.2.10. Üsküdar - Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapısı	67
2.2.11. Fatih – Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi Taçkapısı	70
2.2.12. Fatih - Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı	74
2.2.13. Fatih - Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane Taçkapısı	77
2.2.14. Fatih - Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis/Mescit Taçkapısı	79
2.2.15. Üsküdar - Ahmediye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı	82

2.2.16. Üsküdar - Ahmediye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı.....	84
2.3. I. Mahmud dönemi (1730 – 1754).....	86
2.3.1. Fatih - Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı.....	86
2.3.2. Fatih - Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı	89
2.3.3. Fatih - Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı.....	91
2.3.4. Fatih - Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı.....	93
2.3.5. Fatih – Ayasofya İmaret Avlu Taçkapısı.....	98
2.3.6. Fatih – Ayasofya İmaret Taçkapısı.....	104
2.3.7. Sarıyer – Hacı Kemaleddin Camisi Harim Kuzey Taçkapısı	107
2.4. III. Osman Dönemi (1754 – 1757)	109
2.4.1. Fatih - Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Doğu Taçkapısı.....	109
2.4.2. Fatih - Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı.....	113
2.4.3. Fatih - Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı.....	116
2.4.4. Fatih - Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı.....	120
2.4.5. Fatih - Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı.....	128
2.4.6. Fatih - Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı.....	135
2.4.7. Fatih – Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı	142
2.4.8. Fatih – Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı.....	145
2.4.9. Fatih - Nuruosmaniye Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı	148
2.4.10. Fatih - Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı	150
2.4.11. Fatih - Nuruosmaniye İmaret Taçkapısı	153
2.4.12. Fatih - Nuruosmaniye Türbe Taçkapısı (Şahsuvar Sultan Türbesi)	155
2.4.13. Fatih - Nuruosmaniye Kütüphanesi Güney Taçkapısı.....	158
2.4.14. Fatih - Nuruosmaniye Kütüphanesi Kuzey Taçkapısı	160
2.5. III. Mustafa Dönemi (1757 – 1774)	162
2.5.1. Üsküdar - Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı.....	162
2.5.2. Üsküdar - Ayazma Camisi Avlu Güneydoğu Taçkapısı.....	166
2.5.3. Üsküdar - Ayazma Camisi Avlu Güney Taçkapısı.....	169
2.5.4. Üsküdar - Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapısı.....	172
2.5.6. Fatih – Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı	176
2.5.7. Fatih – Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı	180
2.5.8. Fatih – Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı	183
2.5.9. Fatih – Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı	187
2.5.10. Fatih – Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı	190
2.5.11. Fatih – Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı	193
2.5.12. Fatih – Laleli Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı	197
2.5.13. Fatih – Laleli Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı	200
2.5.14. Fatih – Laleli Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı.....	203
2.5.15. Fatih – Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi İç Avlu Taçkapısı.....	206
2.5.16. Fatih – Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa–III. Selim Türbesi Taçkapısı	208
2.5.17. Fatih – Laleli Külliyesi İmaret Taçkapısı	212
2.5.18. Fatih – Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı.....	214
2.5.19. Fatih – Fatih Sultan Mehmed Türbesi Taçkapısı.....	217
2.6. I. Abdülhamid Dönemi (1774 – 1789)	221
2.6.1. Fatih– Çarşamba Murat Molla Külliyesi Avlu Taçkapısı.....	221

2.6.2. Fatih– Çarşamba Murat Molla Kütüphane Taçkapısı.....	223
2.6.3. Fatih – Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Taçkapısı	226
2.6.4. Üsküdar - Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı	231
2.6.5. Üsküdar - Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı	235
2.6.6. Üsküdar - Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Avlu Taçkapısı	238
2.6.7. Üsküdar - Hacı Selim Ağa Kütüphane Taçkapısı.....	241
2.6.8. Fatih - Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi Harim Kuzey Taçkapısı	243
2.6.9. Fatih - I. Abdülhamid Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı.....	246
2.6.10. Fatih - I. Abdülhamid Külliyesi Türbe Taçkapısı.....	250
2.7. III. Selim Dönemi (1789 – 1807)	253
2.7.1. Fatih – Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi Avlu Taçkapısı.....	253
2.7.2. Beyoğlu – Humbaracı Kışlası (Kumbarhane) Camisi Harim Kuzey Taçkapısı	257
2.7.3. Eyüp - Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret Avlu Taçkapısı.....	259
2.7.4. Eyüp - Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı	264
2.7.5. Eyüp - Mihrişah Valide Sultan Türbesi Taçkapısı	269
2.7.6. Üsküdar– Tahıl Ambarı Binası Kapısı 1	274
2.7.7. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı.....	277
2.7.8. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güney Taçkapısı.....	282
2.7.9. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı	286
2.7.10. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı	291
2.7.11. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı	295
2.7.12. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi Hünkâr Kasrı Taçkapısı	299
2.7.13. Eyüp - Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı	301
2.7.14. Eyüp - Şah Sultan Türbesi Taçkapısı.....	305
2.7.15. Üsküdar– Tahıl Ambarı Binası Kapısı 2	308
2.7.16. Üsküdar - Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı.....	311
2.7.17. Üsküdar - Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı.....	315
2.7.18. Üsküdar - Selimiye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı	317
2.7.19. Üsküdar - Selimiye Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı	320
2.7.20. Üsküdar - Selimiye Cami Harim Kuzey Taçkapısı	323
2.7.21. Üsküdar - Selimiye Cami Hünkâr Mahfili Batı Taçkapısı	327
2.7.22. Üsküdar - Selimiye Cami Hünkâr Mahfili Doğu Taçkapısı	329

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

3.1. Konumlarına ve Yapı Türlerine Göre Taçkapılar	332
3.1.1. Çevre Duvarındaki Taçkapılar.....	333
3.1.2 Cami Taçkapıları	337
3.1.2.1. İç Avlu Taçkapıları	338
3.1.2.2. Harim Kuzey Taçkapıları.....	340
3.1.2.3. Harim Doğu/Batı Taçkapıları.....	342
3.1.2.4. Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapıları	343
3.1.3. Medrese/Dershane – Mescid Taçkapıları	344
3.1.3.1. Doğrudan Medrese Avlusuna Açılan Kapılar	345
3.1.3.2. Dershane/Mescid Kapıları.....	346

3.1.4. İmaret Taçkapıları.....	347
3.1.5. Türbe Taçkapıları.....	348
3.1.6. Sıbyan Mektebi Taçkapıları.....	349
3.1.7. Kütüphane Taçkapıları.....	350
3.1.8. Ambar Taçkapıları.....	351
3.2. Taçkapı Elemanları.....	352
3.2.1. Saçak.....	352
3.2.2. Tepelik/Taç.....	354
3.2.3. Kavsara.....	358
3.2.3.1 Mukarnaslı Kavsaralar.....	358
3.2.3.2. İçi Yatay Profillerle Biçimlendirilen Kavsaralar.....	359
3.2.4. Kavsara Köşeliği.....	360
3.2.5. Sütun.....	360
3.2.5.1. Gömme Dekoratif Sütunlar.....	361
3.2.5.2. Bağımsız Dekoratif Sütunlar.....	363
3.2.6. Pilastr.....	365
3.2.7. Silme.....	370
3.2.8. Yan Niş.....	374
3.2.9. Köşe Sütunceleri.....	377
3.2.10. Kapı Açıklıkları.....	379
3.2.10.1. Söveler.....	380
3.2.10.3. Kapı Açıklığı Kemer Formları.....	383
3.2.10.4. Kapı Açıklığı Kemer Köşelikleri.....	386
3.2.11. Kitabeler.....	387
3.3. Malzeme.....	389
3.4. Süsleme.....	392
3.4.1. Bitkisel Süsleme.....	392
3.4.2. Geometrik Süsleme.....	399
3.4.3. Mukarnas.....	401
3.4.4. Kalem İşİ Süsleme.....	403
3.4.5. Yazı (Hat).....	404
3.4.6. Diğer Süslemeler.....	405

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

KAYNAKLAR.....	414
EKLER.....	437
ÖZ GEÇMİŞ.....	447
PLÂNLAR (CİLT 2).....	448
ÇİZİMLER (CİLT 2).....	474
FOTOĞRAFLAR (CİLT 2).....	523

PLÂN LİSTESİ

- Plân 1: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi (Yasemin Kartal, İstanbul'da Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 193, Levha:18.)
- Plân 2: Feyzullah Efendi Medresesi (Zeynep Ahunbay, "Feyzullah Efendi Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1994, s. 309)
- Plân 3: Bereketzâde Medresesi (Zerrin Köşklü, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999. Plan:20)
- Plân 4: Çorlulu Ali Paşa Medresesi (M. Baha Tanman, "Çorlulu Ali Paşa Külliyesi", T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C. 8, Ankara, 1993, s. 371.)
- Plân 5: Üsküdar Yeni Valide Külliyesi (Muzaffer Özgüleş, Üsküdar Yeni Valide Külliyesi'nin Bilinmeyen Yönleri, Uluslararası Üsküdar Sempozyumu (11-13 Kasım 2016, C. III, İstanbul, 2017, s. 315.)
- Plân 6: Topkapı Sarayı (Doğan Kuban, Osmanlı Mimarisi, İstanbul, 2007, s. 414.)
- Plân 7: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi (Sedat Hakkı Eldem – Feridun Akozan, Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma, İstanbul, 1982, L:70.)
- Plân 8: Damat İbrahim Paşa Külliyesi (Semavi Eyice, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C.8, Ankara, 1993, s. 443.)
- Plân 9: Üsküdar Ahmediye Külliyesi (Reşad Ekrem Koçu, "Ahmediye Camii ve Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C. 1, İstanbul, 1958, s. 380.)
- Plân 10: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi (Binnur Afacan Akgün, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi ve Çevresi Mimari Değerlendirmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1996, s. 120.)
- Plân 11: Ayasofya İmareti (Cengiz Gürbıyık, Osmanlı İmaretlere (Aşevleri), (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013, s. 388.)
- Plân 12: Nuruosmaniye Külliyesi (Aras Neftçi, "Nuruosmaniye Külliyesi'nin Yazıları", Sanat Tarihi Defterleri I, İstanbul, 1996, şekil: 2)
- Plân 13: Ayazma Camisi (Elif Meryem Çelebi, 18. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma Dönemi ve Bir 18. Yüzyıl Örneği Üsküdar Ayazma Külliyesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2004, s. 120.)
- Plân 14: Laleli Külliyesi (Aras Neftçi, Lâleli Külliyesinin İnşaat Süreci, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2002, s. 8.)
- Plân 15: Fatih Sultan Mehmed Camisi (Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi)
- Plân 16: Türbesi (Hakkı Önkal, Osmanlı Hanedan Türbeleri, Ankara, 2017, s. 206.)
- Plân 17: Murad Molla Külliyesi Plânı (İstanbul 4 Numaralı KVKK K-3226 Numaralı dosya)
- Plân 18: Murad Molla Kütüphanesi (Behçet Ünsal, "Türk - Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi", Vakıflar Dergisi, XVII, Ankara, 1984, s. 116)

- Plân 19: Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi (Özgönül Aksoy, Osmanlı Devri Sıbyan Mektepleri Üzerine bir İnceleme, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1967, s. 146.)
- Plân 20: Beylerbeyi Camisi (İstanbul 6 Numaralı KVKK 766-4 Numaralı dosya)
- Plân 21: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi (Behçet Ünsal, “Türk - Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi”, Vakıflar Dergisi, XVII, Ankara, 1984, s. 115.)
- Plân 22: I. Abdülhamid Türbesi (Öznur Karga, Abdülhamid-I Külliyesi Koruma ve Değerlendirme Önerisi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2000, s. 96.)
- Plân 23: Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi (İstanbul / Fatih Belediyesi Plan ve Proje Müd.)
- Plân 24: Mihrişah Valide Sultan (Didem Aydın, Eyüp’te Mihrişah Valide Sultan Külliyesi ve Koruma Önerileri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1998, s. 45.)
- Plân 25: Üsküdar Tahıl Ambarı Binaları (İstanbul 6 Numaralı KVKK 1310-155 Numaralı dosya)
- Plân 26: Eyüp Sultan Camisi (Doğan Kuban, Osmanlı Mimarisi, İstanbul, 2007, s. 545.)
- Plân 27: Şah Sultan Külliyesi (Aytül Papila, 18. Yüzyıl Osmanlı Külliyelerindeki Üslup Değişiklikleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000, Ek, 13.
- Plân 28: Selimiye Külliyesi
(http://www.avundukmimarlik.com.tr/upload/data/images/projects/istanbul___usku_dar_selimiye_camii_ve_kulliyesi/roleve/3_selimiye_vaziyetplani_rolove.jpg
erişim tarihi: 01.10.2019)

ÇİZİM LİSTESİ

- Çizim 1: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı
 Çizim 2: Amcazâde Hüseyin Paşa Dershane/Mescit Taçkapısı
 Çizim 3: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı
 Çizim 4: Feyzullah Efendi Dershane-Mescit/Kütüphane Taçkapısı
 Çizim 5: Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı
 Çizim 6: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Avlu Taçkapısı
 Çizim 7: Çorlulu Ali Paşa Camisi Avlu Taçkapısı
 Çizim 8: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı
 Çizim 9: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı
 Çizim 10: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı
 Çizim 11: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı
 Çizim 12: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı
 Çizim 13: Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı
 Çizim 14: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
 Çizim 15: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi Taçkapısı
 Çizim 16: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı
 Çizim 17: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane Taçkapısı
 Çizim 18: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis/Mescit Taçkapısı
 Çizim 19: Üsküdar Ahmediye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı
 Çizim 20: Üsküdar Ahmediye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı
 Çizim 21: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı
 Çizim 22: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı
 Çizim 23: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı
 Çizim 24: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
 Çizim 25: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı
 Çizim 26: Ayasofya İmareti Taçkapısı
 Çizim 27: Hacı Kemaleddin Camisisi Harim Kuzey Taçkapısı
 Çizim 28: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Doğu Taçkapısı
 Çizim 29: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı
 Çizim 30: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı
 Çizim 31: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı
 Çizim 32: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı
 Çizim 33: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
 Çizim 34: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı
 Çizim 35: Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı
 Çizim 36: Nuruosmaniye Camisi Hünkâr Mahfilî Rampa Taçkapısı
 Çizim 37: Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı
 Çizim 38: Nuruosmaniye İmareti Taçkapısı
 Çizim 39: Nuruosmaniye Türbe Taçkapısı (Şahsuvar Sultan Türbesi)
 Çizim 40: Nuruosmaniye Kütüphanesi Güney Taçkapısı
 Çizim 41: Nuruosmaniye Kütüphanesi Kuzey Taçkapısı
 Çizim 42: Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı
 Çizim 43: Ayazma Camisi Avlu Güneydoğu Taçkapısı

- Çizim 44: Ayazma Camisi Avlu Güney Taçkapısı
 Çizim 45: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
 Çizim 46: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı
 Çizim 47: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı
 Çizim 48: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı
 Çizim 49: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı
 Çizim 50: Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı
 Çizim 51: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
 Çizim 52: Laleli Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı
 Çizim 53: Laleli Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı
 Çizim 54: Laleli Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı
 Çizim 55: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi İç Avlu Taçkapısı
 Çizim 56: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi Taçkapısı
 Çizim 57: Laleli Külliyesi İmaret Taçkapısı
 Çizim 58: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı
 Çizim 59: Türbesi Taçkapısı
 Çizim 60: Çarşamba Murat Molla Külliyesi Avlu Taçkapısı
 Çizim 61: Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi Taçkapısı
 Çizim 62: Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Taçkapısı
 Çizim 63: Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı
 Çizim 64: Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
 Çizim 65: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Avlu Taçkapısı
 Çizim 66: Hacı Selim Ağa Kütüphane Taçkapısı
 Çizim 67: Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
 Çizim 68: I. Abdülhamid Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı
 Çizim 69: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapısı
 Çizim 70: Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi Avlu Taçkapısı
 Çizim 71: Beyoğlu Humbaracı Kışlası (Kumbarhane) Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
 Çizim 72: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret Avlu Taçkapısı
 Çizim 73: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı
 Çizim 74: Mihrişah Valide Sultan Türbe Taçkapısı
 Çizim 75: Tahıl Ambarı Binası 1 Taçkapısı
 Çizim 76: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı
 Çizim 77: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güney Taçkapısı
 Çizim 78: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı
 Çizim 79: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı
 Çizim 80: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
 Çizim 81: Eyüp Sultan Camisi Hünkâr Kasrı Taçkapısı
 Çizim 82: Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı
 Çizim 83: Şah Sultan Türbesi Taçkapısı
 Çizim 84: Tahıl Ambarı Binası 2 Taçkapısı
 Çizim 85: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı
 Çizim 86: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı
 Çizim 87: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı
 Çizim 88: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı
 Çizim 89: Üsküdar Selimiye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

- Çizim 90: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkâr Mahfili Batı Taçkapısı
Çizim 91: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkâr Mahfili Doğu Taçkapısı
Çizim 92: Karabük Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Camisi Avlu Doğu Taçkapısı
Çizim 93: Yozgat Çapanoğlu Büyük Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
Çizim 94: Elazığ Keban Yusuf Ziya Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
Çizim 95: Karabük Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
Çizim 96: Divriği Cedid Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Fotoğraf 1: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 2: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 3: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapı Kitabesi
 Fotoğraf 4: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapı Gülbezek
 Fotoğraf 5: Amcazâde Hüseyin Paşa Medresesi Dershane Mescit Taçkapısı
 Fotoğraf 6 Amcazâde Hüseyin Paşa Medresesi Dershane Mescit Kitabesi
 Fotoğraf 7 Amcazâde Hüseyin Paşa Medresesi Dershane Mescit Kemer Köşeliği Detayı
 Fotoğraf 8: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 9: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 10: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Üzerindeki Kitabe
 Fotoğraf 11: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Gülbezek ve Köşe Sütuncesi
 Fotoğraf 12: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz Kilit Taşı Üzerindeki
 Gülbezek
 Fotoğraf 13: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz Kilit Taşı Üzerindeki
 Geometrik Bezeme
 Fotoğraf 14: Feyzullah Efendi Dershane – Mescit Kütüphane Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 15: Feyzullah Efendi Dershane – Mescit Kütüphane Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 16: Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 17: Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 18: Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı Köşe Sütuncesi
 Fotoğraf 19: Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 20: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 21: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 22: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 23: Çorlulu Ali Paşa Camisi Avlu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 24: Çorlulu Ali Paşa Camisi Avlu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 25: Çorlulu Ali Paşa Camisi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 26: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz Genel Görünüş
 Fotoğraf 27: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz Genel
 Görünüş
 Fotoğraf 28: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz Silme
 Takımları
 Fotoğraf 29: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Silme Takımı ve
 Sütunce Başlığı
 Fotoğraf 30: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Gülbezeler
 Fotoğraf 31: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 32: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 33: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 34: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 35: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 36: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 37: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 38: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz

- Fotoğraf 39: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapı Kitabesi
 Fotoğraf 40: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapı Saçak
 Fotoğraf 41: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapı Söve Konsolları Detay
 Fotoğraf 42: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 43: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 44: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 45: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Kitabesi, Söve Konsolları
 Fotoğraf 46: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Örtü sistemi
 Fotoğraf 47: Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 48: Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 49: Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Kitabesi
 Fotoğraf 50: Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Söve Konsolları
 Fotoğraf 51: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 52: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 53: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapı Kitabesi ve Mukarnas Çerçeve
 Fotoğraf 54: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapı Sütun Kaidesi
 Fotoğraf 55: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapı Söve Konsolları
 Fotoğraf 56: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 57: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 58: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 59: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi Taçkapı Kitabesi Ön Yüz
 Fotoğraf 60: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi Taçkapı Kitabesi Arka Yüz
 Fotoğraf 61: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi Taçkapısı Süsleme Detayı
 Fotoğraf 62: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi Taçkapı Söve Konsolları Süsleme Detayı
 Fotoğraf 63: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphane Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 64: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 65: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 66: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısındaki Kitabesi
 Fotoğraf 67: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Söve Konsolları Detay
 Fotoğraf 68: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 69: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 70: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 71: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 72: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Konsolları
 Fotoğraf 73: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Yüzeyindeki Bezemeler
 Fotoğraf 74: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Yüzeyindeki Bezeme Detayı
 Fotoğraf 75: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Yüzeyindeki Bezeme Detayı
 Fotoğraf 76: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Yüzeyindeki Bezeme Detayı
 Fotoğraf 77: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Yüzeyindeki Bezeme Detayı
 Fotoğraf 78: Ahmediye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz

- Fotoğraf 79: Ahmediye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 80: Ahmediye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Boş Kitabe Kartuşları
- Fotoğraf 81: Ahmediye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 82: Ahmediye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 83: Ahmediye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 84: Ahmediye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısındaki Kitabe
- Fotoğraf 85: Ahmediye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Söve Konsolları
- Fotoğraf 86: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Genel Görünüş Ön Yüz
- Fotoğraf 87: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Genel Görünüş Arka Yüz
- Fotoğraf 88: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Kitabe
- Fotoğraf 89: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 90: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 91: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 92: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 93: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 94: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Kitabe
- Fotoğraf 95: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 96: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 97: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 98: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Kitabe Ön Yüz
- Fotoğraf 99: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Kitabe Arka Yüz
- Fotoğraf 100: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Tepelik / Taç
- Fotoğraf 101: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 102: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 103: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 104: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kitabe
- Fotoğraf 105: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Yan Niş Kitabeler
- Fotoğraf 106: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Tepelik / Taç
- Fotoğraf 107: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kavsara Altan Görünüş
- Fotoğraf 108: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Yan Nişler
- Fotoğraf 109: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Söve Konsolları
- Fotoğraf 110: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 111: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 112: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 113: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Kitabe Ön Yüz
- Fotoğraf 114: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Kitabe Arka Yüz
- Fotoğraf 115: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Ahşap Saçak
- Fotoğraf 116: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Yan Niş ve Sütunlar
- Fotoğraf 117: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Sütun Başlıkları
- Fotoğraf 118: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Yan Niş Kavsara
- Fotoğraf 119: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 120: Ayasofya İmareti Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 121: Ayasofya İmareti Taçkapısı Arka Yüz

- Fotoğraf 122: Ayasofya İmaret Taçkapısı Kitabe
 Fotoğraf 123: Ayasofya İmaret Taçkapısı Tepelik / Taç Detay
 Fotoğraf 124: Ayasofya İmaret Taçkapısı Tepe Babası Detay
 Fotoğraf 125: Ayasofya İmareti Kapı Açıklığı Kemer
 Fotoğraf 126: Ayasofya İmareti Kapı Açıklığı Kemer Köşeliği İstiridyel Kabuğu
 Fotoğraf 127: Hacı Kemaleddin Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 128: Hacı Kemaleddin Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 129: Hacı Kemaleddin Camisi Kitabesi
 Fotoğraf 130: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Doğu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 131: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Doğu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 132: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Doğu Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 133: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 134: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 135: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı Sütun
 Fotoğraf 136: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 137: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 138: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 139: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Arka Yüz Kitabe
 Fotoğraf 140: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapı Saçak
 Fotoğraf 141: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapı Sütun Başlığı
 Fotoğraf 142: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapı Kapı Üstü Işınsal
 Düzenleme
 Fotoğraf 143: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 144: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 145: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 146: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Kitabesi Ön Yüz
 Fotoğraf 147: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Kitabesi Arka Yüz
 Fotoğraf 148: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Köşe Pilastr Başlığı
 Fotoğraf 149: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Kavsarası Alttan
 Görünüş
 Fotoğraf 150: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Kavsara Detay
 Fotoğraf 151: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Yan Niş Kavsara ve
 Alınlık
 Fotoğraf 152: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 153: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 154: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 155: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Kitabesi Ön Yüz
 Fotoğraf 156: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Kitabesi Arka Yüz
 Fotoğraf 157: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Kavsara Alttan Görünüş
 Fotoğraf 158: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Yan Nişler
 Fotoğraf 159: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Yan Niş Alınlığı
 Fotoğraf 160: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 161: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 162: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 163: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapı Kitabesi
 Fotoğraf 164: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kavsara Alttan Görünüş

- Fotoğraf 165: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kavsara Detay
 Fotoğraf 166: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Yan Nişler
 Fotoğraf 167: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Yan Niş Alınlığı
 Fotoğraf 168: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Söve Konsolları
 Fotoğraf 169: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 170: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 171: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 172: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi ve Yüzeyindeki Bezeme
 Fotoğraf 173: Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 174: Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 175: Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Söve Konsolları
 Fotoğraf 176: Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Örtü Sistemi ve Bezemesi
 Fotoğraf 177: Nuruosmaniye Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 178: Nuruosmaniye Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 179: Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 180: Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 181: Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı Kitabe
 Fotoğraf 182: Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 183: Nuruosmaniye İmaret Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 184: Nuruosmaniye İmaret Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 185: Nuruosmaniye İmaret Taçkapısı Kitabe
 Fotoğraf 186: Nuruosmaniye İmaret Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 187: Nuruosmaniye Türbe Taçkapısı (Şahsuvar Sultan Türbesi) Ön Yüz
 Fotoğraf 188: Nuruosmaniye Türbe Taçkapısı (Şahsuvar Sultan Türbesi) Arka Yüz
 Fotoğraf 189: Nuruosmaniye Kütüphanesi Güney Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 190: Nuruosmaniye Kütüphanesi Güney Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 191: Nuruosmaniye Kütüphanesi Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 192: Nuruosmaniye Kütüphanesi Kuzey Taçkapısı Kitabe
 Fotoğraf 193: Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 194: Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 195: Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz Kitabe
 Fotoğraf 196: Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 197: Ayazma Camisi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Ön Yüz (Yılmaz Yapı Fotoğraf Arşivinden)
 Fotoğraf 198: Ayazma Camisi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 199: Ayazma Camisi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 200: Ayazma Camisi Avlu Güney Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 201: Ayazma Camisi Avlu Güney Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 202: Ayazma Camisi Avlu Güney Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 203: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 204: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 205: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapı Kitabesi
 Fotoğraf 206: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapı Tepelik / Taç
 Fotoğraf 207: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapı Pilastr Kaidesi

- Fotoğraf 208: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapı Söve Konsolu
 Fotoğraf 209: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 210: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 211: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 212: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapı Kitabesi
 Fotoğraf 213: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı Yan Niş İçindeki Çeşme
 Fotoğraf 214: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 215: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 216: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 217: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Kitabesi
 Fotoğraf 218: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 219: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 220: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 221: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Kitabe
 Fotoğraf 222: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz Tepelik / Taç
 Fotoğraf 223: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Söve Konsolları
 Fotoğraf 224: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 225: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 226: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 227: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Kitabe
 Fotoğraf 228: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 229: Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 230: Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 231: Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Kitabe
 Fotoğraf 232: Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 233: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 234: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 235: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kitabe
 Fotoğraf 236: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Tepelik / Taç
 Fotoğraf 237: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 238: Laleli Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 239: Laleli Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 240: Laleli Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 241: Laleli Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz Kitabe
 Fotoğraf 242: Laleli Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 243: Laleli Camisi Hünkâr Mahfilî Rampa Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 244: Laleli Camisi Hünkâr Mahfilî Rampa Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 245: Laleli Camisi Hünkâr Mahfilî Rampa Taçkapı Kitabe
 Fotoğraf 246: Laleli Camisi Hünkâr Mahfilî Rampa Taçkapı Kenarındaki Pahlı Kısım
 Fotoğraf 247: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi İç Avlu Taçkapısı
 Ön Yüz
 Fotoğraf 248: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi İç Avlu Taçkapısı
 Arka Yüz
 Fotoğraf 249: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi Taçkapı Ön Yüz
 Fotoğraf 250: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi Taçkapı Arka Yüz
 Fotoğraf 251: Laleli Külliyesi İmaret Taçkapısı Ön Yüz

- Fotoğraf 252: Laleli Külliyesi İmaret Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 253: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 254: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Kitabesi
 Fotoğraf 255: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapı Söve Konsolları
 Fotoğraf 256: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Saçak
 Fotoğraf 257: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Silme Takımları
 Fotoğraf 258: Türbesi Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 259: Türbesi Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 260: Türbesi Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 261: Çarşamba Murat Molla Külliyesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 262: Çarşamba Murat Molla Külliyesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 263: Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 264: Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 265: Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi Taçkapısı Kitabe
 Fotoğraf 266: Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi Taçkapısı Kalem İşi Bezeme
 Fotoğraf 267: Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 268: Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 269: Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Taçkapı Kitabeler
 Fotoğraf 270: Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 271: Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 272: Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Ön Yüz Yan Nişler
 Fotoğraf 273: Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 274: Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 275: Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 276: Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kemer Köşeliği
 Fotoğraf 277: Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 278: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 279: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 280: Hacı Selim Ağa Kütüphane Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 281: Hacı Selim Ağa Kütüphane Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 282: Hacı Selim Ağa Kütüphane Taçkapısı Kitabe
 Fotoğraf 283: Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 284: Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 285: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 286: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 287: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Avlu Taçkapısı Söve Konsolları
 Fotoğraf 288: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 289: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 290: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 291: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapısı Kemerinin Üzerindeki Kakılmış Mermerler
 Fotoğraf 292: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapısı Söve Konsolları
 Fotoğraf 293: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapı Örtü Sistemi
 Fotoğraf 294: Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi Avlu Taçkapısı Ön Yüz
 Fotoğraf 295: Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi Avlu Taçkapısı Arka Yüz
 Fotoğraf 296: Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi

- Fotoğraf 297: Humbaracı Kışlası (Kumbarhane) Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 298: Humbaracı Kışlası (Kumbarhane) Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 299: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret Avlu Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 300: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret Avlu Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 301: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 302: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 303: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı Kitabe ve Tepelik / Taç
- Fotoğraf 304: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Kapı Açıklığı Kemerli
- Fotoğraf 305: Mihrişah Valide Sultan Türbesi Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 306: Mihrişah Valide Sultan Türbesi Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 307: Tahıl Ambarı Binası Taçkapısı 1 Ön Yüz
- Fotoğraf 308: Tahıl Ambarı Binası Taçkapısı 1 Arka Yüz
- Fotoğraf 309: Tahıl Ambarı Binası Taçkapısı 1 Kitabe ve Tepelik / Taç
- Fotoğraf 310: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 311: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 312: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 313: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güney Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 314: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güney Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 315: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güney Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 316: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 317: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 318: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 319: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 320: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 321: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 322: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 323: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 324: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kitabe ve Tepelik / Taç
- Fotoğraf 325: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Sütun Başlığı
- Fotoğraf 326: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Söve Konsolları
- Fotoğraf 327: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 328: Eyüp Sultan Camisi Hünkâr Kasrı Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 329: Eyüp Sultan Camisi Hünkâr Kasrı Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 330: Eyüp Sultan Camisi Hünkâr Kasrı Taçkapısı Kabartma Kartuş
- Fotoğraf 331: Eyüp - Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 332: Eyüp - Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 333: Eyüp - Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı Söve konsolları
- Fotoğraf 334: Eyüp - Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 335: Eyüp - Şah Sultan Türbesi Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 336: Eyüp - Şah Sultan Türbesi Taçkapısı Kitabe ve Tepelik / Taç
- Fotoğraf 337: Eyüp - Şah Sultan Türbesi Taçkapısı Söve Konsolları
- Fotoğraf 338: Eyüp - Şah Sultan Türbesi Taçkapısı Tepelik/Taç Pilastr Detayı
- Fotoğraf 339: Tahıl Ambarı Binası Taçkapısı 2 Ön Yüz
- Fotoğraf 340: Tahıl Ambarı Binası Taçkapısı 2 Kitabe ve Üçgen Alınlık

- Fotoğraf 341: Tahıl Ambarı Binası Taçkapısı 2 Örtü Sistemi
- Fotoğraf 342: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 343: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 344: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Söve Başlıkları
- Fotoğraf 345: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sitemi
- Fotoğraf 346: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 347: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 348: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 349: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 350: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi
- Fotoğraf 351: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz (VGM Arşivi)
- Fotoğraf 352: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 353: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Örtü Sitemi
- Fotoğraf 354: Üsküdar Selimiye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 355: Üsküdar Selimiye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 356: Üsküdar Selimiye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kemer Tepeliği ve Kitabe
- Fotoğraf 357: Üsküdar Selimiye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Tepelik / Taç Düzenlemeleri
- Fotoğraf 358: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkâr Mahfili Batı Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 359: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkâr Mahfili Batı Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 360: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkâr Mahfili Doğu Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 361: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkâr Mahfili Doğu Taçkapısı Arka Yüz
- Fotoğraf 362: Ayasofya İmaretı Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön ve Arka Yüz
- Fotoğraf 363: Nevşehir Damat İbrahim Paşa Camisi Avlu Kuzey Taçkapısı
- Fotoğraf 364: Nevşehir Damat İbrahim Paşa Camisi Avlu Batı Taçkapısı
- Fotoğraf 365: Yozgat Çapanoğlu Büyük Camisi Avlu Doğu Taçkapısı
- Fotoğraf 366: Yozgat Çapanoğlu Büyük Camisi Avlu Kuzey Taçkapısı
- Fotoğraf 367: Zonguldak Safranbolu İzzet Paşa Cami Avlu Doğu Taçkapısı
- Fotoğraf 368: Yozgat Çapanoğlu Büyük Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
- Fotoğraf 369: Elazığ Keban Yusuf Ziya Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
- Fotoğraf 370: Karabük Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
- Fotoğraf 371: Divriği Cedid Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı
- Fotoğraf 372: Laleli Camisi Son Cemaat Yerinden Galeriye Geçışı Sağlayan Kapılar
- Fotoğraf 373: Eyüp Sultan Camisi Dış Avludan Son Cemaat Yeri ve Harime Geçışı Sağlayan Kapılar
- Fotoğraf 374: Üsküdar Selimiye Camisi Yan Galerilerdeki Harim ve Son Cemaat Yerine Geçışı Sağlayan Kapılar
- Fotoğraf 375: İstanbul Şehzade Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Arka Yüzü
- Fotoğraf 376: İstanbul Süleymaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Arka Yüzü
- Fotoğraf 377: Ayazma Camisi Harim Kuzeybatı Taçkapısı
- Fotoğraf 378: Ayazma Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı
- Fotoğraf 379: Yeni Valide Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı
- Fotoğraf 380: Yeni Valide Camisi Harim Kuzeybatı Taçkapısı
- Fotoğraf 381: Nuruosmaniye Medresesi ve İmaretinin Taçkapılarının Açıldığı Ortak Avlu

- Fotoğraf 382: Nuruosmaniye Medresesi Dershane – Mescid Taçkapısı
- Fotoğraf 383: Türbesi Kuzeydoğu Cephesi
- Fotoğraf 384: III. Ahmed Çeşmesi Saçağı (<http://www.ottomaninscriptions.com>'dan)
- Fotoğraf 385: İstanbul Nişancı Mehmet Paşa Camisi Harim Taçkapısı Tepeliği (M. Karademir'den)
- Fotoğraf 386: İstanbul Süleymaniye Camisi Avlu Kuzey Taçkapısı Tepeliği (M. Karademir'den)
- Fotoğraf 387: Nevşehir Damat İbrahim Paşa Camisi Mihrap Kavsarasındaki Lale Biçimindeki Sarkıtlar
- Fotoğraf 388: Bursa Yeşil Cami Taçkapısı Kavsara Köşelikleri
- Fotoğraf 389: İstanbul Şehzade Camisi Avlu Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 390: İstanbul Süleymaniye Camisi Avlu Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (M. Karademir'den)
- Fotoğraf 391: İstanbul Nişancı Mehmet Paşa Camisi Harim Taçkapısı Ön Yüz(M. Karademir'den)
- Fotoğraf 392: İstanbul Sultanahmet Camisi Avlu Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
- Fotoğraf 393: Diyarbakır Behram Paşa Camisi Harim Taçkapısı (M. Karademir'den)
- Fotoğraf 394: Diyarbakır Melek Ahmet Paşa Camisi Taçkapısı (M. Karademir'den)
- Fotoğraf 395: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı 1856-1883 (Sébah, Pascal. Entrée De La Mosquée Ste. Sophie, Neg. No. 3, 1856-1883, 1856.)(http://hdl.handle.net/10020/96r14_ref8310_eo1 erişim tarihi: 28.10.2019)

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Osmanlı mimarisiyle ilgili yüzyıl, coğrafya, bâni, eser, yapı grupları veya mimari öge bağlamında çeşitli konu sınırlamaları yapılarak birçok araştırma gerçekleştirilmiştir¹.

¹ Belli başlı ve güncel çalışmalardan örnekler verilmeye çalışılmıştır. Yüzyıl sınırlı çalışmalar için bkz., Doğan Kuban, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul, 1954; Ayda Arel, *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul, 1975; Semavi Eyice, "XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klâsik Üslubu", *Sanat Tarihi Yıllığı IX – X (1979 -1980)*, İstanbul, 1981, s. 163-189; Serim Denel, *Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri*, Ankara, 1982; Nurcan İnci, "18. Yüzyıldan İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler", *Vakıflar Dergisi*, S. 19, Ankara, 1985; Afife Batur, "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, 1985, s. 1038 -1068; Lale Zaide Aytacıoğlu, "*İstanbul Lale Devri (1703-1730) Mimari Bezemesi*", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993; Zerrin Köşklü, *I Abdülhamid Dönemi (1774-1789) Osmanlı Dini Mimarisi (2C.)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1993; Filiz Özer, "III. Mustafa Devri'nin Mimari Üslubu", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, C. 3, Ankara, 1995, s. 59-68; Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi I*, İstanbul, 1995; Birgül Açıkyıldız Şengül, *19. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Neo-Gotik Üslup*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997; Turgut Saner, *19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında 'Oryantalizm'*, İstanbul, 1998; Betül Bakır, "XVIII. Yüzyılda Türk Baroku Camiler", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara, 1999, s. 265-275; Gülçin Canca, "*Bir geçiş dönemi olarak İstanbul'da 3. Ahmet devri mimarisi*", (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999; Kasım İnce, "III. Selim-IV. Mustafa ve II. Mahmut Dönemi (1789-1839) Osmanlı Mimarisi Hakkında", *Osmanlı*, C. 10, Ankara, 1999, s. 276-287; Rüçhan Arık, "Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış", *Osmanlı*, C.10, Ankara, 1999, s. 247-264; Kasım İnce, "Osmanlı Sanatının 1789-1839 Dönemine Bir Bakış", *Türkler*, C. 15, Ankara, 2002, s. 316; Abdülkadir Özcan, "Lale Devri", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2003, s. 81-82; Betül Bakır, *Mimaride Rönesans ve Barok: Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, Ankara, 2003; Duygu İlhan Söylemez, "*Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Cephelerinde Taş Süsleme (1703-1839)*" (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010; Coğrafya sınırlı çalışmalar için bkz., Sedat Çetintaş, *Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri Bursa'da Murad I ve Bayezid I Binaları*, İstanbul, 1952; Oktay Aslanapa, "Edirne'de Türk Mimarisinin Gelişmesi", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1965; İbrahim Hakkı Konyalı, "Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi", C.1, İstanbul, 1977; İnci Kuyulu Ersoy, "Batı Anadolu Ayanlarından Karaosman-oğulları'nın Mimari Eserleri" *IX. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi*, Ankara, 1995, s. 407-415; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri, C.1-II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997; Mehmet Mermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 3*, İstanbul, 2001; Deniz Mazlum, *1766 İstanbul Depremi Belgeler Işığında Yapı Onarımları*, İstanbul, 2011; Erkan Atak, *Anadolu'da Lale Devri Mimarisi (İstanbul dışı örnekler üzerine bir araştırma)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2014; Bâni sınırlı çalışmalar için bkz., Hurşit Çetin Arslan, "Erken Osmanlı Mimarisinde Bani-Mimar İlişkisi", *Türk Etnografya Dergisi*, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, S. 20, Ankara, 1997, s. 23 – 46; Nusret Çam, "Osmanlı Mimarisinde Ve Sanatında Sultanların Estetik Rollerini", *Osmanlı-Kültür ve Sanat*, Ankara, 1999, s. 65-79; Mustafa Beyazıt, *Hacı İvaz Paşa'nın Vakıf Eserleri Ve Mimari Faaliyetleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009; Betül Arğıt İspirli, "Güç, İtibar ve Dindarlık: Harem-i Hümayun Mensubu Kadınların İstanbul'da Mimari Hâmilîği" *Akademik Araştırmalar Dergisi* 12, No. 47–48, 2010, s. 259–279; Sultan Murat Topçu, *XVII. Yüzyıl İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2010; Murat Kalafat, *Gülnuş Emetullah Sultan'ın Banilîği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2011; Muzaffer Özgüleş, *Gülnuş Emetullah Sultan'ın İmar Faaliyetleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul,

2013; Tolga Bozkurt, "Osmanlı Mimarisinde Hanım Sultan Camileri", *Din ve Hayat - T.D.V. İstanbul Müftülüğü Dergisi*, S. 20, İstanbul, 2013, s. 48 – 51; Eser sınırlı çalışmalar için bkz., Semavi Eyice, "Kaybolan Bir Tarihî Eser Şeyh Murad Mescidi", *Tarih Dergisi*, İstanbul Üniversitesi, C. 17, S. 22, 1967; Erdem Yücel, "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, S.8, Ankara, 1969; Zeynep Nayır, *Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)*, İstanbul, 1975; İ. Birol Alpay, "I. Sultan Abdülhamid Külliyesi ve Hamidiye Medresesi" *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. VIII, İstanbul, 1979; İ. Aydın Yüksel, "Ahmediye Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara, 1989; Semavi Eyice, "Ahmet Paşa Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara, 1989; Semavi Eyice, "Ahmed III Kütüphanesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara, 1989; Semavi Eyice, "Ayasofya", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C.4, Ankara, 1991; Semavi Eyice, "Ayazma Camisi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, Ankara, 1991; Semavi Eyice, "Azapkapı Camii", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, Ankara, 1991; Şennur Aydın, "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1991; Selçuk Mülayim, "Beylerbeyi Camisi ve Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Ankara, 1992; Semavi Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Ankara, 1992; İ. Birol Alpay, "Abdülhamid I Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993; M. Baha Tanman, "Çorlulu Ali Paşa Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, Ankara, 1993; Semavi Eyice, "Ahmed III Kütüphanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993; Semavi Eyice, "Ayasofya İmareti", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993; Semavi Eyice, "Ayazma Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993; Semavi Eyice, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 1993; Doğan Kuban, "Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi ve Sebili", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994; Emine Naza, "Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994; Gülbin Gültekin, "Mihrişah Valide Sultan Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994; Gülsün Tanyeli, "Laleli Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 1994; M. Baha Tanman, "Çorlulu Ali Paşa Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994; M. Baha Tanman, "Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994; Hale Tokay, "Şah Sultan Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994; M. Baha Tanman, "Eyüp Sultan Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1994; Nadide Seçkin, "Yeni Valide Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994; Selçuk Batur, "Selimiye Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994; Semavi Eyice, "Edirnekapı Camii ve Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara, 1994; Semavi Eyice, "Fatih Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994; Yasemin Suner, "Şebsafa Kadın Camii ve Sıbyan Mektebi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994; Zeynep Ahunbay, "Feyzullah Efendi Medresesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994; Semavi Eyice, "Eyüp Sultan Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul, 1995; Semavi Eyice, "Fâtih Camii ve Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, Ankara, 1995; Aras Neftçi, "Nuruosmaniye Külliyesi'nin Yazıları", *Sanat Tarihi Defterleri I*, İstanbul, 1996; Binnur Afacan Akgün, *Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi ve Çevresi Mimari Değerlendirmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1996; İsmail E. Erünsal, "Hacı Selim Ağa Kütüphanesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, Ankara, 1996; Semra Ögel, "Nuruosmaniye Külliyesi Dekorundaki Sütunlar", *Sanat Tarihi Defterleri I*, İstanbul, 1996; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, Ankara, 1998; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Laleli Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, Ankara, 1998; Süleyman Faruk Göncüoğlu, "Humbarahane Kışlası ve Camii", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi* C. 18, Ankara, 1998; Aras Neftçi, *Lâleli Külliyesinin İnşaat Süreci*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2002; F. Gülsüm Ersoy Top, *İstanbul'daki Selatin Camilerin Kitabeleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002; Gülçin Erol Canca, "Günnuş Emetullah Valide Sultan/Yeni Valide Sultan Külliyesinin Lale Devri Mimarisi İçindeki Yeri", *Üsküdar Sempozyumu*, C. 2, s.91, İstanbul, 2003; Arzu İyianlar, "Molla Çelebi Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara, 2005; Sevgi Parlak, "Mihrişah Vâlîde Sultan Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara, 2005; Kemal Beydilli, "Mühendishâne-i Bahri-i Hümayun", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul, 2006; Baha Tanman, "Murad Molla Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara, 2006; M. Baha Tanman, "Piyâle Paşa

Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, Ankara, 2007; Semavi Eyice, “Nuruosmaniye Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul, 2007; Emel Emine Naza Dönmez, “İznik Yeşil Camii ve Türk Mimarisindeki Yeri”, *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’na 65. Yaş Armağanı*, C. 2, İstanbul, 2008; Z. Hale Tokay, “Rüstem Paşa Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, Ankara, 2008; Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Sultan Ahmed Camii ve Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, Ankara, 2009; Gülçin Erol Canca, “Üsküdar Ahmediye Külliyesi Ve Lale Devri Mimarisi İçinde Bir Değerlendirme” *Üsküdar Sempozyumu VI*, İstanbul, 2009, s. 191-202; Ebru Karakaya, “Şemsi Paşa Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, Ankara, 2010; Sevgi Parlak, “Şah Sultan Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, Ankara, 2010; Tuğba Erzincan, “Şebsafâ Kadın Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, Ankara, 2010; Doğan Yavaş, “Bursa Ulucamii”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, Ankara, 2012; Hamza Gündoğdu, “Osmanlı Klasik Dönem Sonu Külliye Anlayışı Bağlamında Üsküdar Yeni Valide Külliyesi”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, s.117, İstanbul, 2012; Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Yenicami Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, Ankara, 2013; Mikail Uğuş, *Recâî Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi Sebili ve Çeşmesi*, İstanbul, 2013; Tülay Sezgin Orman, “Yeni Valide Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul, 2013; Aras Neftçi, “Nuruosmaniye Külliyesi’nin Yazıları”, Nuruosmaniye Camiisi Külliyesinin Algısı ve 2010-2014 Restorasyon Çalışmaları, Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2016; Muzaffer Özgüleş, “Üsküdar Yeni Valide Külliyesinin Bilinmeyen Yönleri”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, s.308, İstanbul, 2016; Nesrin Çiçek Akçıl Harmankaya, “Edirne Üç Şerefeli Camii Burmalı Minare Kaidesindeki Kitabenin Düşündürdükleri”, *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (02-05 Kasım 2016)*, Sakarya, 2017; Yapı grupları şeklindeki çalışmalar için bkz., Özgönül Aksoy, “Osmanlı Devri Sıbyan Mektepleri Üzerine bir İnceleme”, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1967; Müjgân Cunbur, “Lâle Devrinde İstanbul Kütüphaneleri”, *Türk Kültürü*, C. IX, Ankara, 1971, s. 363-368; Tülay Reyhanlı, “Osmanlı Mimarisinde İmaret: Külliye Üzerine Notlar”, *Türk Kültürü Dergisi*, 15 (1-2), Ankara, 1976, s. 121-143; Nimet Bayraktar, “Üsküdar Kütüphaneleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. 16, Ankara, 1982; Nurcan İnci, “18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 19, İstanbul, 1985, s. 223 – 236; İlgi Yüce Aşkun, *Sinan Devri Medrese Mimarisi*, İstanbul, 1988; İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II Kuruluştan Tanzimat’a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara, 1991; Ayşe Yetişkin Kubilay, “XVIII. ve XIX. yüzyıl İstanbul kütüphanelerinin mimarisi”, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998; İsmail E. Erünsal, “Osmanlılarda Kütüphane ve Kütüphaneci Geleneği”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 11, Ankara, 1999, s. 699 – 719; Yekta Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Ankara, 1999; Zerrin Köşklü, *17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999; S. Mübahat Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara, 2000; Zeynep Tarım Ertuğ, “İmaret”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, Ankara, 2000; M. Baha Tanman, “Kasr-ı Hümayun”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Ankara, 2001; Gönül Cantay, *Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu*, Ankara, 2002; Nuran Kara Pilehvarian, “Osmanlı Çeşme Mimarisi”, *Türkler*, C. 12, Ankara, 2002; Aynur Çiftçi, “19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Askeri Mimari ve İstanbul’da İnşa Edilen Askeri Yapılar”, (Basılmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004; Şadiye Yılmaz, *Osmanlıdan Cumhuriyete Sıbyan Mekteplerinde Yenilik ve Gelişmeler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009; H. Sibel Ünal, “Üsküdar’da Kütüphane Mimarisi” *Sanat Tarihi Dergisi* 19, No. 2 (Ekim 2010): 55–84; Cengiz Gürbıyık, *Osmanlı İmaretleri (Aşevleri)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013; Hakkı Önkal, “Osmanlı Hanedan Türbeleri”, Ankara, 2017; Mimari öge bağlamındaki çalışmalar için bkz., Semra Ögel, “Bir Selçuk Portalleri Grubu ve Karaman’daki Hatuniye Medresesi Portalı”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II (1957), s. 115-119; Ahmet Süheyl Ünver, “Selçuk ve Osmanlı Abidelerinde Muazzam Kapılar”, *Türk Yurdu*, S. 280, Ankara, 1960, s. 5; Hilmi Arel, “Divriği Ulu Camii Kuzey Portalinin Mimari Kuruluşu”, *Vakıflar Dergisi*, S. V, Ankara, 1962, s. 99-111; Hilmi Arel, “Divriği Ulu Cami Tekstil Kapısı ve Diğerleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. V, Ankara, 1962, s. 113-125; Sezer Tansuğ, “Soyutlamaya İlişkin Olarak Selçuk Portalı Üstüne”, *Yeni Ufuklar*, C. 22, S. 258, İstanbul, 1975, s. 42-53; Ayla Ödekan, “Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri”, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Doktora Tezi, 1977; Zafer Bayburtluoğlu, “Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni”, *Vakıflar Dergisi*, C. 11, S. 11, Ankara, 1978, s. 67-109; Ayla Ödekan, “Erken Dönem Osmanlı Mukarnaslı Kapı Nişi Örtüleri”, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Doçentlik Tezi 1981; Rahmi Hüseyin Ünal, *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir, 1982; Ayla Ödekan, “Taçkapılar” *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, İstanbul, 1988, s. 521-529; Yaşar Çoruhlu, “Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Mimarisinde Taçkapılar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 85, İstanbul, 1993, s. 198-213; Orhan Cezmi Tuncer, “Kayseri Yedi Selçuklu Taçkapısında Geometrik Düzen”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXVI, Ankara, 1997, s. 105-152; Orhan

Çalışmalarda, Osmanlı mimarisinin gelişim ve değişim aşamaları detaylı bir biçimde incelenerek bir takım sonuçlar ortaya çıkarılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda Osmanlı mimarisinde, bilimsel, ekonomik ve teknolojik gelişmeler ile askeri, siyasi ve coğrafi etkilerin, mimarının şekillenmesinde tesirli olduğu saptanmıştır². Altı asrın üzerinde hüküm süren devletin mimari faaliyetlerinin, bu uzun zaman dilimi içerisinde yaşanan sosyal, siyasi, askeri ve ekonomik olaylardan bağımsız değerlendirilmemesi gerekmektedir. Öyle ki Osmanlı mimarisi, araştırmacılar tarafından çoğu zaman kabul gören Erken Dönem (14-16. yüzyıl), Klasik Dönem (16-18. yüzyıl), Geç Dönem veya Batılılaşma (modernleşme/yenileşme) Dönemi (18-19. yüzyıl) Osmanlı mimarisi şeklinde zaman sınırlaması yapılarak dönemleri içerisinde incelenmiştir³. Her ne kadar bazı dönemlerin başlangıç ve bitiş tarihleri ile ilgili hemfikir olunmasa da genel çerçevede Osmanlı mimarisi yukarıdaki üç ana başlıkta irdelenmiştir⁴. Her dönemin kendine has üslup özellikleri ile uygulamaları mevcuttur. Bunları plân, hacim, düzen, mimari eleman ve malzemede görmek mümkündür⁵.

Cezmi Tuncer, “Niğde Alaaddin Camisi Doğu Taçkapısı”, *VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri Kitabı*, Konya, 1997, s.113-126; Şakir Çakmak, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar (1300-1500)*, Ankara, 2001; Aynur Durukan, “Anadolu Selçuklu Dönemi Portallerinde Biçim ve Estetik”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağan (10-13 Ekim 2001)*, İzmir, 2002, s. 261-274; Semra Ögel, “Taçkapılar”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, C. 2, Ankara, 2006, 469-484; Semra Ögel, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taş Süsleme”, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı (Ed. Doğan Kuban)*, İstanbul, 2007, s. 321-338; Mustafa Çetinaslan, “Hünkâr Mahfillerinin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Osmanlı Dönemi Örnekleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 29, Konya, 2013, s. 61-74; Murat Karademir, “Mimar Sinan Dönemi Yapılarında Taçkapılar”, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014; Yusuf Çetin, “Batılılaşma Dönemi Osmanlı Cami Mimarisinde Mükebbireler”, *Kesit Akademi Dergisi*, S. 7, Elazığ, 2017, s. 407-420; Zeynep Özkan Tekneci, *Batılılaşma Dönemi Osmanlı Mimarisinde İstanbul Minareleri (1703-1922)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018.

² Afife Batur, “Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, 1985, s. 1038; Mustafa Cezar, *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi I*, İstanbul, 1995, s. 19.

³ Semavi Eyice, “XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klâsik Üslubu”, *Sanat Tarihi Yıllığı IX – X (1979 -1980)*, İstanbul, 1981, s. 163-189; Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı*, İstanbul, 1984, s. 83; Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Osmanlılar”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, Ankara, 2007, s. 580-589(580-81).

⁴ S. Eyice, agm., 1981; C. E. Arseven, age., 1984; A. V. Çobanoğlu, agm., 2007.

⁵ Sedat Çetintaş, *Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri/Bursa’da İlk Eserler*, İstanbul, 1946; Doğan Kuban, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul, 1954; Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisi’ nin İlk Devri (1260-1402)*, İstanbul, 1966; A. Arel, age., 1975; A. Batur, agm., 1985; M. Cezar, age. 1995; T. Saner, age., 1998; Necla Arslan Sevin, “XVIII. Ve XIX. Yüzyıl Sahil Sarayları”, *Osmanlı*, C. 10, Ankara, 1999, s. 429-434; Yekta Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Ankara, 1999; Gönül Cantay, “Osmanlı Dönemi Darüşşifaları”, *Osmanlı*, C. 10, Ankara, 2000, s. 367-375; İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri (926-974/1520-1566)*, İstanbul, 2004; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul, 2004; Ertan Daş, *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri*, İstanbul, 2007; Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul, 2007; Mukaddes Gözde Ramazanoğlu, “16. Yüzyılda Osmanlı Külliyesi”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, S. 3, Adana, 2008, s. 333-344; Gülrü Necipoğlu, *Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu’nda Mimari Kültür*, İstanbul, 2013; M. Karademir, age., 2015.

Bu üç ana başlıktan sonuncusu olan “*Batılulaşma (modernleşme/yenileşme) Dönemi*”nin, ilk aşaması sayılan Lâle Devri’nde, Avrupa menşeli sanat akımlarının tesirleri hissedilmeye başlanır⁶. İlk olarak mimari örneklerin süslemelerinde görülen bir takım değişiklikler, yüzyılın ortalarına doğru bazı örneklerin plânlarında da görülmeye başlanacaktır. Bunun yanında özellikle çeşme ve sebillerde klasik mimari uygulamaların dışında gerçekleşen Topkapı Sarayı III. Ahmed (1728)⁷ ve Tophane I. Mahmud (1732)⁸ meydan çeşmeleri gibi yeni uygulamalar da devletin başkentinde inşa edilmiştir⁹. Devletin kuruluşundan 18. yüzyıla kadar, belli bir bilgi birikimiyle ilerleyen Osmanlı mimarisi, bu tarihten sonra birikimine Avrupa kaynaklı uygulamalar, bezemeler ve üsluplar eklemiştir¹⁰. Özellikle yabancı kalfaların inşa aşamasında aldıkları görevler de süreci hızlandıran nedenler arasında gösterilebilir¹¹. Klasik Osmanlı mimari uygulama ve düzenlerinin, batı kaynaklı üsluplar ile harmanlanarak eserlerde yer almaya başlamasıyla özellikle süsleme alanında batılı motiflerin tercih edilmesi bu gelişmelerin bir sonucudur. Ayrıca bazı mimari unsurların değişikliğe uğraması, sadece hat sanatının mimarideki uygulamalarının bundan etkilenmeyişi, hat sanatının batıda muadilinin olmayışından kaynaklanmış olmalıdır¹².

Değişikliğe uğrayan ve Anadolu Türk mimarisinde oldukça önemli yeri olan mimari elemanlardan biri de taçkapılardır. Taçkapıların 18. yüzyıldan önce inşa edilmiş örneklerinde görülen klasik çizgiler, yüzyılın ortalarında plân olarak korunmakla birlikte bezeme programı açısından tamamen değişmeye başladığı ve bu değişimin getirdiği yeni formların kapıların plânlarında da etkili olduğu görülmektedir. Değişimin sebepleri arasında gelen Batı kaynaklı sanat akımlarının, Osmanlı mimarisindeki, taçkapı kavramı - tanımına etkilerinin ortaya çıkarılması ve literatürdeki bu boşluğun doldurulmasına çalışılacaktır. Ayrıca taçkapıların; plânları, boyutları, düzenlemeleri, oranları, malzemeleri ve süslemeleri üzerinde durularak, daha önce detaylı bir çalışmanın yapılmadığı 18. yüzyıl taçkapılarının, İstanbul örnekleri üzerinden değerlendirilmesi gerçekleştirilecektir.

⁶ Abdülkadir Özcan, “Lale Devri”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2003, s. 81-82.

⁷ İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri I İstanbul Ciheti*, İstanbul, 1943, s. 134.

⁸ İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri II Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri*, İstanbul, 1945, s. 103.

⁹ A. Batur, agm., 1985, s. 1045; M. Cezar, age., 1995, s. 48; Nuran Kara Pilehvarian, “Osmanlı Çeşme Mimarisi”, *Türkler*, C. 12, Ankara, 2002, s. 249.

¹⁰ M. Cezar, age., 1995, s. 23; B. Bakır, age., 2003, s. 41; D. Kuban, age., 2007, s. 505;

¹¹ M. Cezar, age., 1995, s. 23.

¹² Kasım İnce, “Osmanlı Sanatının 1789-1839 Dönemine Bir Bakış”, *Türkler*, C. 15, Ankara, 2002, s. 316.

1.1. Taçkapı Kavramı ve Gelişimi

Kapı, sınırları belirlenmiş bir alana veya mekâna ulaşmayı sağlayan açıklığa verilen isimdir¹³. Kapılar açıldıkları ve buldukları yerlere göre farklı isimlerle anılmışlardır. Bunlar şehir kapısı, kale kapısı, saray kapısı, han kapısı, konak kapısı, sokak kapısı, ev kapısı, oda kapısı gibi örneklerin çoğaltılabileceği mimari isimler olarak karşımıza çıkar¹⁴. Bu açıklıklar, ölçeklerine göre çift veya tek kanatlı biçimde düzenlenmiş, madeni veya ahşap malzemeyle kapatılmışlardır¹⁵. Kapı açıklıkları, abidevi mimari örneklerde özellikle vurgulanan kısımlar olmuşlardır. Açıklığın kemer formu ve etrafındaki silme takımlarıyla oluşturulan cephenin uzaktan algılanabilen mimari unsura dönüşmesi, zamanla taçkapı olgusunu meydana getirmiştir¹⁶.

Önemli, büyük ve abidevi binaların cephesinde, zengin süslemelere sahip, yapının mimari üslubunu yansıtan anıtsal girişlere “taçkapı¹⁷ (cümle kapısı¹⁸, dervaze¹⁹, piştak²⁰, portal²¹.)” denmektedir. Taçkapılar, dış kütlemin en belirgin ögesi olarak yüzyıllardır

¹³ Doğan Hasol, “Kapı”, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1975, s. 227; Celâl Esad Arseven, “Kapı”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1983, s. 941; Metin Sözen/Uğur Tanyeli, “Kapı”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996, s. 123; Yaşar Çoruhlu, “Kapı”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Ankara, 2001, s. 341.

¹⁴ C. E. Arseven, agm., 1983, s. 941.

¹⁵ Celâl Esad Arseven, “Kapı kanadı”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1983, s. 949.

¹⁶ Y. Çoruhlu, agm., 2001, s.341.

¹⁷ Doğan Hasol, “Taçkapı”, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1975, s. 423; Doğan Kuban, “100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi”, İstanbul, 1978, s. 139; Ayla Ödekan, “Cümle Kapısı”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, Ankara, 1993, s. 115; Yaşar Çoruhlu, “Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Mimarisinde Taçkapılar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 85, İstanbul, 1993, s. 198; Metin Sözen/Uğur Tanyeli, “Taçkapı”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996, s. 228; Celâl Esad Arseven, “Taçkapı”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, 1998, s. 1895; Adnan Turani, “Portal”, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2007, s. 117.

¹⁸ “Ana giriş kapısı.” Bkz. Doğan Hasol, “Anakapı”, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1975, s. 32; D. Mehmet Doğan, “Cümle kapısı”, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 1981, s. 154; A. Ödekan, agm., 1993; Metin Sözen/Uğur Tanyeli, “Cümle Kapısı”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996, s. 55; Celâl Esad Arseven, “Cümle Kapısı”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1998, s. 351; Adnan Turani, “Cümle Kapısı”, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2007, s. 29; Y. Çoruhlu, agm., 2001, s. 341.

¹⁹ “Farsça; şehir, kale veya sur kapısı, büyük kapı anlamına gelmektedir.” Bkz. Doğan Hasol, “Dervaze”, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1975, s. 129; D. Mehmet Doğan, “Dervâze”, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 1981, s. 219; Metin Sözen/Uğur Tanyeli, “Dervaze”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996, s. 65; Anonim, “Dervaze”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1997, s. 448; Ferit Devellioğlu, “Dervâze”, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 1999, s. 177; Y. Çoruhlu, agm., 2001.

²⁰ “Orta Asya, İran ve Hint – İslâm mimarlıklarında abidevi ve süslü kapı, büyük kapı, taçkapı.” Bkz. Doğan Hasol, “Piştak”, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1975, s. 32; D. Mehmet Doğan, “Piştak”, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 1981, s. 817; Metin Sözen/Uğur Tanyeli, “Piştak”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996, s. 191; Anonim, “Piştak”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1997, s. 1485; Celâl Esad Arseven, “Piştak”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, 1998, s. 1613; Y. Çoruhlu, agm., 2001.

²¹ “Latince [porta: kapı], kelimesinden türemiş, çoğunlukla süslemeli ve etkileyici veya abidevi girişlere Avrupa mimarisinde verilen isim, taçkapı.” Bkz. Doğan Hasol, “Portal”, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1975, s. 356; D. Mehmet Doğan, “Portal”, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 1981, s. 820; A. Ödekan,

farklı medeniyetler tarafından uygulanmakta hatta bu kapılarda insan ve hayvan figürlerine yer verilmektedir²². Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının günümüze ulaşabilen bazı örnekleri bunlara birer delil oluşturmaktadır²³.

Şüphesiz Türk mimarisindeki taçkapıların kökenini Orta Asya Türk devletlerinin anıtsal mimarisinde aramak, İslamiyet öncesi Türk devletlerinin de anıtsal eserler ortaya koyduğu düşünüldüğünde yanlış olmamaktadır²⁴. Günümüze ulaşan Orta Asya, İran ve Hindistan'ın kuzeyinde görülen Türk mimari örneklerinin, önceleri kerpiç malzeme ile daha sonra tuğla malzemenin kullanımına bağlı olarak değişip gelişerek süsleme ve mimaride etkili olduğu söylenebilir.

Karahanlılardan (840-1212)²⁵ günümüze ulaşan Özbekistan/Tim'deki Arap Ata Türbe kapısı (977-978) Türk – İslâm mimarisindeki en eski taçkapı örneği olarak kabul edilmektedir²⁶. Küçük ölçekli ve tek kubbeli türbenin, giriş cephesinden bakıldığında, kubbeyi görmeyi engelleyecek biçimde yapılan taçkapısı, yapının olduğundan daha ihtişamlı algılanmasını sağlamaktadır²⁷. Karahanlı mimarisinde girişi vurgulayan bu taçkapı formunun diğer yapı gruplarında da devam ettirildiği, Özkent Türbeleri ile Ribât-ı Melik kervansarayının günümüze ulaşan taçkapılarından anlaşılmaktadır²⁸.

Gazneli Devleti (963-1186)²⁹, hüküm sürdüğü coğrafya ve zaman dilimi içerisinde cami, türbe, kervansaray ve saray³⁰ gibi mimari eserler ortaya koymuş olsa da günümüze ulaşan örneklerin yetersiz olması genel taçkapı değerlendirmesinin yapılmasını mümkün kılmamaktadır³¹.

agm., 1993; Y. Çoruhlu, agm., 1993; M. Sözen/U. Tanyeli, agm., 1996, s. 228; Anonim, "Portal", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1997, s. 1503; Cyrill M. Harris, "Portal", *Dictionary Of Architecture And Construction*, New York, 2006, s. 751; A. Turani, agm., 2007.

²² A. Ödekan, agm., 1993, s. 115.

²³ Anadolu'da Boğazköy Aslanlı Kapı (M.Ö. 14. -13. yüzyıl) , Mezopotamya'da İhtar Kapısı (M. Ö. 6. yüzyıl).

²⁴ Y. Çoruhlu, agm., 1993, s. 199.

²⁵ Abdülkerim Özeydin, "Karahanlılar", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Ankara, 2001, s. 404.

²⁶ Y. Çoruhlu, agm., 1993, s. 198; Y. Çoruhlu, agm., 2001, s. 341; Oktay Aslanapa, "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Kültür ve Sanat", *Türkler*, C. 6, Ankara, 2002, s. 14; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul, 2007, s. 32.

²⁷ O. Aslanapa, agm., 2002; O. Aslanapa, *age.*, 2007; Abdülkadir Dündar, "Özkent Türbeleri ve Minaresinin Türk İslâm Sanatları ve Mimarisindeki Yeri ve Önemi", *Uluslararası Ali b. Osman el-Üşî Sempozyumu Bildirileri*, Bişkek, 2018, s. 584.

²⁸ A. Ödekan, agm., 1993; O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 38;

²⁹ Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, Ankara, 1996, s. 480.

³⁰ Yapılar ile ilgili bkz. O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 43-56.

³¹ M. Karademir, *age.*, 2014, s. 23.

Orta Asya ve İran bölgesinde geniş bir coğrafyaya hâkim olan Büyük Selçuklu Devleti mimarisinde taçkapı, eyvan unsuruyla birleşmektedir³². Özellikle Cuma camilerinin eyvanlı girişleri, taçkapıların basit tuğla kuruluşlar biçiminde fazla dikkat çekmeyen unsurlar olarak algılanmasını beraberinde getirmiştir³³. Bunun yanında sivri kemer kavsaralı taçkapıların, ana niş yan yüzeyleri ile bazılarının cephelerinde derin olmayan nişlere veya sağır kemerlere yer verilerek, cephenin hareketlendirildiği örnekler de bulunmaktadır³⁴. Büyük Selçuklu mimari örneklerinin en önemlilerinden birisi de türbelerdir³⁵. Günümüze ulaşan en fazla örnek bu yapı türünde olmuştur³⁶. Türbe taçkapıları, temelde Karahanlı mimari normlarına bağlı bir seyir göstermekle birlikte³⁷ cepheden taşıntılı yüksek kütlelerin, sivri kemer kavsaralı kuruluşlar şeklinde ve ana niş yan yüzeyleri ile cephelerinde sağır sivri kemerli düzenlemeli örnekleri de görülmektedir. Büyük Selçuklu Devleti'nin askeri ve ticari yapıları olan ribatlar³⁸, kale gibi korunaklı yapılar olmakla birlikte taçkapılarıyla da ilgi çeken örnekler arasındadır. Yapının beden duvarından ileriye ve yukarıya doğru taşıntılı kütleler şeklindeki taçkapıların sivri kemer kavsaralı örneklerinin yanında, sade eyvan biçiminde düzenlenmiş örnekleri de bulunmaktadır³⁹. Büyük Selçuklu'da yoğun bir biçimde kullanılan tuğla malzeme, Anadolu Türk mimarisinin erken örneklerinde görülürken, bu tercih az zaman sonra Anadolu'ya özgü bir malzeme olan taşın⁴⁰ yerini almasıyla taçkapılar tamamen özgün bir biçem oluşturmuştur.

Anadolu topraklarına yerleşen Türk komutanların kurduğu beylikler⁴¹ ve bu beyliklerle birlikte başlayan imar faaliyetleri, siyasi birliğin sağlanarak Konya merkezli Anadolu Selçuklu Devleti'nin meydana getirilmesinden sonra devam etmiştir⁴². Cami, mescid, hamam, medrese, şifahane ve türbe gibi yapıların yanında, ticareti geliştirmek ve kervan yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla hanlar da inşa edilmiştir. Ayrıca

³² Y. Çoruhlu, agm., 1993, s. 199.

³³ Gönül Öney, "İran'da Selçuklu Mescid-i Cumaları", *Kültür ve Sanat*, S. 5, Ankara, 1977, s. 92.

³⁴ M. Karademir, *age.*, 2014, s. 24.

³⁵ Osman Eravşar – Haşim Karpuz, *Büyük Selçuklu Mirası: Mimari*, C. 1, İstanbul, 2013, s. 50.

³⁶ Gönül Öney, "İran ve Anadolu Selçuklu Türbelerinin Mukayesesi", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 1, Ankara, 1981, s. 41.

³⁷ M. Karademir, *age.*, 2014, s. 24-25.

³⁸ Georges Marçais, "Ribat", *İslam Ansiklopedisi M.E.B.*, C. 9, İstanbul, 1964, s. 734.

³⁹ M. Karademir, *age.*, 2014, s. 24.

⁴⁰ Zafer Bayburtluoğlu, "Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni", *Vakıflar Dergisi*, C. 11, S. 11, Ankara, 1978, s. 71.

⁴¹ D. Kuban, *age.*, 1978, s. 105; Gönül Öney, "Anadolu Selçuklu Sanatı", *Türkler*, C. 7, Ankara, 2002, s. 807; O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 101.

⁴² Ara Altun, "Türkiye Selçukluları Mimarılığı", *Türkler*, C. 7, Ankara, 2002, s. 820.

Anadolu Selçuklu saray yaşantısıyla bağlantılı olarak, mevsimlik saraylar ve av köşklarinin de inşa edildiği bilinmektedir⁴³.

Selçuklu siyasi birliğinin sağlanmasından önce, Anadolu'daki Danişmendliler (1092-1178), Artuklular (1098-1234), Saltuklular (1092-1202), Mengücekliler (1118-1252) gibi Türkmen devletleri buldukları coğrafyada birçok imar faaliyetleri yürütmüşlerdir⁴⁴. Bu faaliyetler iç karışıklıklar, Bizans ve Haçlı seferleriyle mücadele ile doğudaki Ermenilerle yapılan savaşlar sebebiyle, mimarinin sönük kaldığı, örneklerin sade ve işlevsel yapılar olarak ele alındığı bir arayış dönemi olmuştur⁴⁵. Dolayısıyla bir taçkapı unsurundan söz etmek ancak on ikinci yüzyılın sonuna doğru gerçekleşebilmiştir. Anadolu'nun en eski taçkapı örneği olarak bir Mengücekliler eseri olan Divriği Kale Camisi taçkapısı (1180-1181)⁴⁶ kabul edilmektedir⁴⁷. Caminin moloz taş malzemeli kuzey cephesinin ortasında yer alan taçkapı, yüzeyden taşırılmış ve kesme taş malzemededen inşa edilmiştir. 12. yüzyılın sonlarına ait kitabesi bulunan Divriği Sitte Melik Kümbeti (1195)⁴⁸ sekiz kenarlı türbelere aittir⁴⁹. Türbenin güney yöndeki kenarına açılan kapısı, yüzeyden herhangi bir taşıntı yapmamakla birlikte bu kenar tamamen taçkapı hüviyetinde düzenlenmiş ve türbe duvarının kalınlığı içerisinde değerlendirilmiştir.

Anadolu coğrafyasında 13. yüzyılda sağlanan siyasi birliğin Konya merkezli Selçuklular yönetiminde toplanmasıyla oluşan ortam, imar faaliyetleri açısından da ilerlemelerin kaydedilmesini beraberinde getirmiştir⁵⁰. Yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilen camiler arasında Mardin Kızıltepe (Dunaysır) Ulu Cami (1204), Kayseri Külük Camisi (1210-11), Konya Alâaddin Camisi (1220) ve Niğde Alâaddin Camisi (1223) gelmektedir⁵¹. Bu camilerden Kızıltepe, Konya Alâaddin, Külük ve Niğde Alâaddin Cami kuzey taçkapısı yüzeyden taşıntı yapmayan örnekler arasındadır. Sadece Niğde Alâaddin Camisinin doğu taçkapısı ileriye doğru taşıntı yapmakta ve caminin kuzey taçkapısı duvar yüksekliğini hafif geçmektedir. Camilerin yanında 13. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa

⁴³ G. Öney, agm., 2002, s. 808; O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 187-192.

⁴⁴ O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 101; Oktay Aslanapa, *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi*, Ankara, 2007, s. 1.

⁴⁵ G. Öney, agm., 2002, s. 807;

⁴⁶ O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 111.

⁴⁷ Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara, 1966, s. 5; Rahmi Hüseyin Ünal, *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir, 1982, s. 12.

⁴⁸ O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 155.

⁴⁹ Hakkı Önkol, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara, 2015, s. 43.

⁵⁰ A. Altun, agm., 2002, s. 820; O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 120.

⁵¹ R. H. Ünal, *age.*, s. 12.

edilmiş mescitlerden Konya Hacı Ferruh (Taş) Mescidi (1215)⁵² harim ve son cemaat yerindeki taçkapı uygulamalarıyla dikkat çekmektedir. Doğu cephenin ortasında, yüzeyden taşıntı yapmayan taçkapı, duvar kalınlığının el verdiği ölçüde kendi içinde kademelenerek, taçkapı ana nişinin yan kenarlarında nişikler oluşturduktan sonra merkezde basık kemerli kapı açıklığıyla nihayetlenmektedir. Anadolu Selçuklu medreselerinin taçkapı hüviyetini kazanmış örneklerinin 13. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı görülmektedir. Kayseri Çifte Medrese (1205)⁵³ ve Isparta Atabey Ertokuş Medresesinin (1224)⁵⁴ taçkapılarından sadece Çifte medresenin kapısı ileriye doğru taşıntı yapmaktadır. Kapının yüksekliği, duvarlar ile aynı seviyedeysen Ertokuş medresesinin kapısı duvar yüksekliğini hafif geçmektedir. Çifte Medrese'nin oldukça yalın düzenlenmiş kapısına karşın Ertokuş Medresesi'nin kemerli kavsarasının verdiği derinlikle birlikte ana niş yan kenarlarında nişlere yer verilmiştir. Dönemin hastaneleri niteliğindeki şifahanelerden Kayseri Gevher Nesibe Şifahanesi(1205)⁵⁵ ile Sivas Keykavus Şifahanesi (1217-18)⁵⁶ taçkapılarının her ikisi de cephe duvarından taşıntı yapmaktadır. Keykavus Şifahanesi' nin taçkapısı ana eyvanın karşısında yer alırken, Gevher Nesibe Şifahanesi taçkapısı yapının güneybatı köşesine yerleştirilmiştir. Mukarnas kavsaralı ve yan nişli taçkapılar, ait oldukları yapının ölçülerine göre oranlanmış ve anıtsallıkları vurgulanmıştır.

Kervansaraylar, ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması, savaşlarda askeri karargâh şeklinde kullanılmalarının yanında, vakıf gibi bir takım yol hizmetlerin belli bir süre ücretsiz karşılanması bakımından önemli kuruluşlardır⁵⁷. Özellikle kesme taştan inşa edilen ve kale gibi sağlam olan bu yapılar genellikle iki ana mekândan oluşmaktadır⁵⁸. Bunlar taçkapıyla girilen üzeri açık, etrafı revaklarla çevrili avlu ile bunun gerisinde yer alan ve yine taçkapı ile girilen kapalı mekânlardır. Yüzyılın erken örneklerinden biri olan Emdir Han (1211)⁵⁹ cepheden taşıntılı, mukarnas kavsaralı taçkapısıyla önemli örneklerdendir. Bunun yanında cepheden taşıntı yapan Altunapa Hanı (1201-02)⁶⁰ kapalı

⁵² O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 129.

⁵³ O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 144.

⁵⁴ O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 136.

⁵⁵ R. H. Ünal, *age.*, s. 13; O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 144.

⁵⁶ R. H. Ünal, *age.*, s. 13; O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 144.

⁵⁷ A. Altun, *agm.*, 2002, s. 827; G. Öney, *agm.*, 2002, s. 813.

⁵⁸ A. Altun, *agm.*, 2002, s. 827; G. Öney, *agm.*, 2002, s. 814.

⁵⁹ M. Görür, *agm.*, s. 498.

⁶⁰ Muhammet Görür, "Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları Kataloğu", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 2007, s. 480.

kısmı, Dokuzun Hanı (1210)⁶¹ kapalı kısmı, Ağzıkara Han (1231)⁶² kapalı kısmı, Kadın Hanı (1223)⁶³ kapalı kısmı ile Ertokuş Hanı (1223)⁶⁴,nın hem kapalı hem açık bölümlerinin taçkapıları kemerli kavsaralardan oluşmaktadır.

Anadolu Selçuklu kümbetlerinin taçkapıları genellikle yüzeyden taşıntı yapmayan⁶⁵, ancak selçuklu geleneksel taçkapı şemasına uygun biçimde mukarnaslı veya kemer kavsaralı taçkapılara sahiptirler. Yan kanatlara sahip olmayan kümbet taçkapılarının bazılarında mihrabiyeler bulunmaktadır⁶⁶. Yüzyılın ikinci çeyreğinde inşa edilen cami taçkapılarının⁶⁷ arasından sıyrılan Divriği Ulu Cami (1229)⁶⁸ kuzey ve batı taçkapıları ile Darüşşifanın (1229)⁶⁹ taçkapısı, yüzyılın erken örneklerinde görülen genel şemadan farklı olarak öne çıkmaktadır. Kompozisyon ve bezeme programı açısından özgün biçimde kurgulanan kapılardan, caminin doğu kapısındaki⁷⁰ düzen, Anadolu Selçuklu genel şemasını hatırlatmakta, ancak ileriye doğru taşıntı yapmamaktadır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin, 13. yüzyıl ilk çeyreğiyle başlayan ve hız kazanarak devam eden imar faaliyetlerinde taçkapının, yapı türü gözetilmeksizin kullanıldığı görülmektedir⁷¹. Genellikle kullanılan şema olarak, taşıntı yapan dikdörtgen kütle, sivri kemer veya mukarnas kavsaralı ana niş ile kapı açıklığı gibi yapısal unsurların yanında yan niş, köşe sütuncesi, silme ve şerit gibi süsleme öğelerinin birlikte kullanılması tercih edilmiştir⁷². Bunun yanında yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş bazı taçkapıların yan kanatlarına minare eklendiği görülmektedir⁷³.

Son Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesud'un (1284-1307) 1308'de ölümüyle birlikte, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde birçok Türkmen beyliği bağımsızlıklarını ilan

⁶¹ M. Görür, *agm.*, s. 490.

⁶² M. Görür, *agm.*, s. 474.

⁶³ M. Görür, *agm.*, s. 506.

⁶⁴ M. Görür, *agm.*, s. 496.

⁶⁵ R. H. Ünal, *age.*, s. 19.

⁶⁶ R. H. Ünal, *age.*, s. 19; H. Önkal, *age.*, s. 169.

⁶⁷ 13. Yüzyılın ikinci çeyreğinde inşa edilmiş camiler için bkz., R. H. Ünal, *age.*, s. 12. Mazgirt Elti Hatun Cami (1229-30), Amasya Burmalı Minare Cami (1236-46), Kayseri Huand Hatun Cami (1237-38), Kırşehir Alâaddin Cami (1246), Malatya Ulu Cami (1247).

⁶⁸ Mehmet Kutlu, *XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tıp Kurumları* (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2017, s. 164.

⁶⁹ O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 115; M. Kutlu, *age.*, 2017, s. 171.

⁷⁰ R. H. Ünal, *age.*, s. 26; O. Aslanapa, *age.*, 2007, s. 117.

⁷¹ R. H. Ünal, *age.*, s. 26.

⁷² R. H. Ünal, *age.*, s. 110.

⁷³ Minareli taçkapı örnekleri için bkz., R. H. Ünal, *age.*, s. 22.

etmiştir⁷⁴. 14. yüzyılda beylikler tarafından inşa edilen yapıların taçkapılarında genellikle Selçuklu düzeni devam ettirilmekle birlikte⁷⁵ ya tamamen ya da bazı öğelerinin farklılaşarak ortaya çıktığı örnekler de görülmektedir⁷⁶. Taçkapı oranlarında değişme, kavsaraların ortadan kalkması veya iki kademeli düzenlenmesi ve aşırı yükseltilmiş olması bu dönemin taçkapılarında görülen üslup arayışının yansımalarıdır⁷⁷.

Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde daha çok camilerde görülen taçkapılar⁷⁸, ibadet mekânının kuzey cephesinde yer verilen son cemaat yeri ve avlu uygulamalarından dolayı boyutları küçültülmüş, fakat özellikleri korunarak uygulama devam ettirilmiştir⁷⁹. Osmanlı'nın 14. yüzyıl mimari örnekleri içerisinde, Anadolu Selçuklu mimarisinde görülen abidevi taçkapılara benzer kapılardan bahsetmek mümkün değildir⁸⁰. Yüzyılın sonlarına doğru inşa edilen ve tarihi kesin olarak bilinen İznik Yeşil Camisi (1378-91)⁸¹, birtakım unsurların ortaya çıktığı en erken örnektir. Erken dönem Osmanlı mimarisinin ilk anıtsal taçkapı örneği ise Bursa Ulu Cami (1399-1400)⁸² kuzey taçkapısıdır⁸³. Tamamen mermer malzemeden inşa edilen taçkapı, boyutları, taşıntılı kütleleri, mukarnas kavsarası, yan niş ve sütunceleriyle Anadolu Selçuklu Dönemi taçkapılarını hatırlatmaktadır. Osmanlı Mimarisinin Erken Döneminde sık karşılaşılan tabhaneli plân tipindeki Bursa Yıldırım Camisi (1390-1399)⁸⁴'nin son cemaat yeri merkezinde yer alan derin eyvanın dip duvarındaki taçkapı, kavsarası, boyutları ve abartılı sütun başlıklarıyla Anadolu Selçuklu taçkapılarından ayrılmaktadır. 15. yüzyılda inşa edilen yapıların birçoğunda taçkapı bulunmakla birlikte, yüzyılın ilk yarısındaki taçkapılar, ana hatlarıyla Anadolu Selçuklu Dönemi taçkapılarına benzeyen daha sade örneklerdir⁸⁵. Bu yapılardan gerek unsurları gerek süsleme şeritleriyle Anadolu Selçuklu taçkapılarına

⁷⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 1969; A. Altun, agm., 2002, s. 829; G. Öney, agm., 2002, s. 808; Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı XIV. – XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara, 2007, s. 1; O. Aslanapa, age., 2007, s. 193.

⁷⁵ D. Kuban, age., 1978, s. 135.

⁷⁶ R. H. Ünal, age., s. 111.

⁷⁷ R. H. Ünal, age., s. 111.

⁷⁸ Ş. Çakmak, age., s. 14.

⁷⁹ A. Ödekan, agm., 1988, s. 521; A. Ödekan, agm., 1993, s. 115-116; Y. Çoruhlu, agm., 1993, s. 200.

⁸⁰ Ş. Çakmak, age., s. 7.

⁸¹ Emel Emine Naza Dönmez, "İznik Yeşil Camii ve Türk Mimarisindeki Yeri", *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı*, C. 2, İstanbul, 2008, s. 808.

⁸² Doğan Yavaş, "Bursa Ulucamii", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, Ankara, 2012, s. 88.

⁸³ Ş. Çakmak, age., s. 8.

⁸⁴ Sedat Çetintaş, *Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri Bursa'da Murad I ve Bayezid I Binaları*, İstanbul, 1952, s. 23.

⁸⁵ Ş. Çakmak, age., s. 8.

benzeyen en yakın örnek Bursa Yeşil Camisi (1419-20)⁸⁶ taçkapısıdır⁸⁷. 15. yüzyılın ortalarına doğru inşa edilen Edirne Üç Şerefeli Camisi (1437/38 – 1447/48)⁸⁸ ile birlikte ortaya çıkan revaklı/şadırvanlı avlu uygulaması neticesinde, avlu cephelerinin üzerinde de taçkapılar görülmektedir. Bununla birlikte harime geçişi sağlayan kuzey cephedeki hâkim taçkapının haricinde harim kuzeydoğu ve kuzeybatı köşeleri ile batı cephesinde de taçkapılara yer verilmiştir. Tali girişler olarak nitelendirilen bu kapılar, harim kuzey taçkapısından daha sade ve küçük olarak düzenlenmişlerdir. Özellikle mihrap, harim taçkapısı ve avlu kuzey taçkapısı ekseninin takip edildiği ve bu eksen üzerinde yer alan kapılarda, taçkapının abidevi şemasının korunduğu görülmektedir. Avlu kuzey cephesi ortasına yerleştirilen kapılar haricinde diğer cephelerde de taçkapılara yer verilmiş ve bu kapılar cephenin güneyine doğru kaydırılmıştır⁸⁹. İlk kez Üç Şerefeli Cami’de ortaya çıkan revaklı avlu uygulaması İstanbul Fatih Camisi (1463-70)⁹⁰ ve Edirne II. Bayezid Camisi (1484-88)⁹¹ sinde de devam ettirilmiştir. Camilerin kuzey cephesindeki son cemaat yerinin taçkapı boyutlarını sınırlandırması, kapılarda bir takım unsurları etkilemiştir. Örneğin taçkapılarda görülmeye alışılan kütlenin dışarıya taşırılması durumunun harim kuzey duvarı bünyesinde gerçekleştirilmesi, taçkapının boyutlarında küçülmeye ve ana nişin kuzey duvarı kalınlığı içinde değerlendirilmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla fazla taşırılmayan kapının ana niş yan duvarlarında çoğu zaman yan nişlere yer verilmediği görülmektedir. Ancak bazı örneklerde bu duruma çözüm olarak ana nişin harime doğru derinleştirildiği ve kapının harim cephesinde de yan kanatlarının oluştuğu görülmektedir. Yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Edirne Eski Cami, Bursa Yeşil Cami, Edirne Muradiye Camisi ve Edirne Üç Şerefeli Camisi’nin taçkapılarının arka yüzlerinin, harime doğru taşıntı yapan kütleler şeklinde bırakıldıkları görülmektedir⁹². Yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen İstanbul Mahmut Paşa Camisi (1463), İstanbul Fatih Camisi (1463-71), Afyon Gedik Ahmet Paşa Camisi (1475), Edirne II. Bayezid Camisi (1484-88), İstanbul Atik Ali Paşa Camisi (1496-97) gibi örneklerde, mukarnaslı kavsara, ana

⁸⁶ Mustafa Beyazıt, *Hacı İvaz Paşa'nın Vakıf Eserleri Ve Mimari Faaliyetleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 56.

⁸⁷ Ş. Çakmak, *age.*, s. 8.

⁸⁸ Oktay Aslanapa, “Edirne’de Türk Mimarisinin Gelişmesi”, *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1965, s. 225; Nesrin Çiçek Akçıl Harmanakaya, “Edirne Üç Şerefeli Camii Burmalı Minare Kaidesindeki Kitabenin Düşündürdükleri”, *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (02-05 Kasım 2016)*, Sakarya, 2017, s. 653.

⁸⁹ Ş. Çakmak, *age.*, s. 86.

⁹⁰ Semavi Eyice, “Fâtih Camii ve Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, Ankara, 1995, s. 244.

⁹¹ Semavi Eyice, “Beyazıt II Camii ve Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Ankara, 1992, s. 42.

⁹² Ş. Çakmak, *age.*, s. 15.

niş, yan niş ve silmelerle kapıların harime bakan yüzlerinde de taçkapı kompozisyonu uygulanmıştır⁹³.

16. yüzyılın başlarına tarihlenen İstanbul II. Bayezid Camisi (1501-05)⁹⁴, Edirne Üç Şerefeli Camisi ile başlayan revaklı avlu şemasını devam ettiren yapılardandır. Erken dönemde avlu kuzey ve harim taçkapılarının, avlu yan cephelerindeki taçkapılardan daha anıtsal biçimde ifade edilmesi durumu, İstanbul II. Bayezid Camisinde tüm avlu kapılarına eşdeğer olarak uygulanmıştır⁹⁵. Mimar Sinan'ın Hassa mimarbaşılığında ortaya konan eserlere bakıldığında geleneksel taçkapı unsurunun uygulanmaya devam edildiği görülmektedir⁹⁶. Sinan'ın çıraklık, kalfalık ve ustalık eserlerindeki anıtsal kapılarında, kronolojik bir gelişme veya değişim yoktur⁹⁷. Yüzyılın ikinci yarısında geleneksel taçkapı formunun uygulandığı örneklerin yanında Topkapı Kara Ahmet Paşa (1555)⁹⁸, Eminönü Rüstem Paşa (1555-61)⁹⁹, Fındıklı Molla Çelebi (1561-62)¹⁰⁰, Edirnekapı Mihrimah Sultan (1566)¹⁰¹, Piyale Paşa (1573)¹⁰², Azapkapı Sokullu (1577-78)¹⁰³, Üsküdar Şemsi Paşa (1580)¹⁰⁴ Kazasker İvaz Efendi (1585)¹⁰⁵ camilerinde bu uygulama tercih edilmemiştir¹⁰⁶.

Osmanlı mimarisinin 17. yüzyıldaki taçkapı uygulamaları ise klasik dönemdeki uygulamaların birer tekrarı niteliğindedir. Bu yüzyıl içerisinde inşa edilen Sultanahmet Camisi (1609-20)¹⁰⁷ ve Eminönü Yeni Camisi (1598-1663-64)¹⁰⁸ kapılarında geleneksel taçkapı şemasının kullanıldığı görülmektedir.

18. yüzyılın başlarında özellikle süsleme bağlamında klasik mimari üsluptan kopmaların başladığı, yüzyılın sonuna doğru ise bu değişimin mimariyi de etkilediği

⁹³ Ş. Çakmak, *age.*, s. 15.

⁹⁴ Semavi Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Ankara, 1992, s. 45.

⁹⁵ A. Ödekan, agm., 1988, s. 521; A. Ödekan, agm., 1993, s. 116 .

⁹⁶ A. Ödekan, agm., 1988, s. 521.

⁹⁷ M. Karademir, *age.*, 2014, s. 491.

⁹⁸ Semavi Eyice, "Ahmet Paşa Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara, 1989, s. 115.

⁹⁹ Z. Hale Tokay, "Rüstem Paşa Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, Ankara, 2008, s. 291.

¹⁰⁰ Arzu İyianlar, "Molla Çelebi Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara, 2005, s. 243.

¹⁰¹ Semavi Eyice, "Edirnekapı Camii ve Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara, 1994, s. 446.

¹⁰² M. Baha Tanman, "Piyâle Paşa Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, Ankara, 2007, s. 297.

¹⁰³ Semavi Eyice, "Azapkapı Camii", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, Ankara, 1991, s. 309.

¹⁰⁴ Ebru Karakaya, "Şemsi Paşa Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, Ankara, 2010, s. 529.

¹⁰⁵ O. Aslanapa, *age.*, 2004, s. 343.

¹⁰⁶ A. Ödekan, agm., 1988, s. 522.

¹⁰⁷ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Sultan Ahmed Camii ve Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, Ankara, 2009, s. 497.

¹⁰⁸ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Yenicami Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, Ankara, 2013, s. 439.

görülmektedir. Kendi doğal gelişim sınırları içerisinde kütleli anlamda değişimini tamamlayan taçkapılar, Batı tesirli sanat akımlarıyla tanışana kadar, geleneksel biçimleriyle yapılarda uygulanmaya devam etmişlerdir. Bu yüzyıl ve sonrasında taçkapı imgesinin geleneksel çizgilerde olmasa da çağdaş mimari üsluplar içerisinde simgesel olarak yapılarda var olmaya devam ettiği görülecektir.

1.2. Kaynakların Değerlendirilmesi

Türk – İslâm mimarisinin temelini oluşturan Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu mimari geleneklerine hâkim olan Türk boyları, Anadolu'ya gelişlerinde gördükleri uygarlıklardan aldıkları ve Anadolu'da bulduklarını birleştirerek özgün bir mimari üslubun temsilcisi oldukları yönündeki görüşler çoğunluktadır¹⁰⁹. Anadolu Türk mimarisinde, Selçuklu ve Beylikler Dönemindeki taçkapı uygulamaları, Osmanlı mimarisindeki taçkapı unsurunun temelini oluşturmaktadır. Anadolu Selçuklu öncesi Türkmen boylarının kurdukları beylikler, Anadolu Selçuklu Devleti ve devletin yıkılmasından sonra ortaya çıkan beyliklerin mimari eserleri bu bağlamda önem teşkil etmektedir. Özellikle Anadolu Selçuklu yapılarına dışarıdan bakıldığında yapının hâkim unsuru olarak beliren taçkapılar birçok araştırmacı tarafından çalışmalara konu olmuştur.

Bu çalışmalardan Semra Ögel'in *Yıllık Araştırmalar Dergisi*'ndeki “*Bir Selçuk Portalleri Grubu ve Karaman'daki Hatuniye Medresesi Portalı*” adlı çalışması Selçuklu taçkapılarının detaylı tanımlarıyla birlikte, makalede adı geçen taçkapının mimari kurgu ve süsleme açısından birbirleriyle olan benzerlikleri detaylı olarak incelenmiştir¹¹⁰. “*Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*” isimli kitapta Anadolu'daki ilk taçkapı örneğinden Anadolu Selçuklularının yıkıldığı 1308 tarihine kadar olan süreçte günümüze gelebilen eserler paragraflar şeklinde ele alınmış ve süsleme kompozisyonları hakkında karşılaştırmalı olarak bilgi verilmiştir¹¹¹. Yazarın “*Taçkapılar*” adlı çalışmasında Anadolu Selçuklu Dönemi taçkapılarının süslemelerini oluşturan her bir öge tanımlanarak başlıklar halinde bilgi vermiştir¹¹². Bunun yanında taçkapının mimari unsurlarına da değinen yazar, bezeme programındaki değişimi örnekler üzerinden

¹⁰⁹ Z. Bayburtluoğlu, agm., 1978, s. 71.

¹¹⁰ Semra Ögel, “Bir Selçuk Portalleri Grubu ve Karaman'daki Hatuniye Medresesi Portalı”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II (1957), s. 115-119.

¹¹¹ Semra Ögel, *age.*, 1966.

¹¹² Semra Ögel, “Taçkapılar”, *Anadolu Selçuklularını ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, C. 2, Ankara, 2006, 469-484.

kronolojik olarak sıralayarak, taçkapı bezeme düzenindeki, yüzyılın ilk yarısı ile ikinci yarısı arasındaki farklılıkları, ortak noktaları ele alarak değerlendirmiştir. Aynı yazarın “*Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taş Süsleme*” adlı çalışmasında taçkapılardaki bezeme çeşitleri ile teknikleri hakkında örnekler üzerinden bilgiler verilmektedir¹¹³.

Ahmet Süheyl Ünver’in “*Selçuk ve Osmanlı Abidelerinde Muazzam Kapılar*” adlı makalesinde Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı devrindeki taçkapılar ve bunların genel özellikleri ile kapı açıklıklarının örten ahşap kapı kanatları ile ilgili genel bilgiler yer alır¹¹⁴. Bunun yanında Selçuklu ve Osmanlı taçkapıları arasında yüzeysel olarak karşılaştırma da yapılmıştır.

Hilmi Arel’in “*Divriği Ulu Camii Kuzey Portalinin Mimari Kuruluşu*” ve “*Divriği Ulu Cami Tekstil Kapısı ve Diğerleri*” adlı makalelerinde konu olan taçkapıların mimari kurgusu ile bezeme özellikleri tek tek başlıklar halinde değerlendirilmiştir¹¹⁵.

Sezer Tansuğ, “*Soyutlamaya İlişkin Olarak Selçuk Portalı Üstüne*” adlı makalesinde Selçuklu taçkapılarını geometrik veya bitkisel süslemeli kapalı frizler düzeni olarak tanımlamakta ve Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası’nın taçkapılarından yola çıkarak bazı Selçuklu taçkapıları ile Bursa Yeşil Cami taçkapısının süsleme kompozisyonlarını karşılaştırmaktadır¹¹⁶.

Zafer Bayburtluoğlu, “*Büyük Programlı Selçuklu Yapılarında Önyüz Düzeni*” adlı çalışmasında Türk mimari dekorasyonunun kendine has özelliklerinin, Anadolu malzeme olan taşa yansıtıldığını başta belirtmiştir. Bunun yanında Anadolu Selçuklu yapılarının cephe düzenini meydana getiren unsurlar üzerinden bir sınıflandırma yaparak taçkapıları ve taçkapıyı meydana getiren unsurları başlıklar halinde ayrıntılı biçimde irdelenmiştir¹¹⁷.

Ayla Ödekan’ın “*Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri*” adlı doktora çalışmasında mukarnas kelimesinin menşei ve anlamı üzerinde

¹¹³ Semra Ögel, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taş Süsleme”, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı* (Ed. Doğan Kuban), İstanbul, 2007, s. 321-338.

¹¹⁴ Ahmet Süheyl Ünver, “Selçuk ve Osmanlı Abidelerinde Muazzam Kapılar”, *Türk Yurdu*, S. 280, Ankara, 1960, s. 5.

¹¹⁵ Hilmi Arel, “Divriği Ulu Camii Kuzey Portalinin Mimari Kuruluşu”, *Vakıflar Dergisi*, S. V, Ankara, 1962, s. 99-111; Hilmi Arel, “Divriği Ulu Cami Tekstil Kapısı ve Diğerleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. V, Ankara, 1962, s. 113-125.

¹¹⁶ Sezer Tansuğ, “Soyutlamaya İlişkin Olarak Selçuk Portalı Üstüne”, *Yeni Ufuklar*, C. 22, S. 258, İstanbul, 1975, s. 42-53.

¹¹⁷ Z. Bayburtluoğlu, agm., 1978, s. 67-109.

durulmuş, mukarnas konusu ile ilgili yapılmış yayınlar değerlendirilmiş ve mukarnas örtülü taçkapıların geometrik şemalarından yola çıkılarak kendi içinde bir sınıflandırılma denemesi gerçekleştirilmiştir¹¹⁸. Elde edilen veriler ışığında değerlendirme yapılarak Anadolu’da Osmanlı öncesi portal örtülerinin etki alanlarına değinilmiştir. Çalışmanın sonucunda mukarnasın Anadolu Türk mimarisindeki önemi belirtilmiştir. “*Erken Dönem Osmanlı Mukarnaslı Kapı Nişi Örtüleri*” isimli doçentlik tezinin kataloğunu oluşturan kırk yedi adet yapının kapıları incelenmiş ve kapılar üç farklı tipoloji oluşturularak sınıflandırılmıştır¹¹⁹.

Doğrudan taçkapıları konu edinen ve yüz elliye yakın taçkapıyı teknik, malzeme ve süsleme kompozisyonları açısından değerlendiren Rahmi Hüseyin Ünal’ın “*Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*” adlı çalışması, Osmanlı öncesi taçkapıları bir bütün halinde ele alan derli toplu ilk çalışma olması bakımından kıymetlidir¹²⁰. Çalışmada ayrıca Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi taçkapılarının kökeni ile taçkapıyı oluşturan unsurlar hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Taçkapıları yapı türlerine göre ayıran ancak kronolojik olarak değerlendiren yazarın bu çalışmasında, taçkapıyı oluşturan unsurları gösteren bir şema ve incelenen örneklerin profil çizimleri de yer almaktadır.

Orhan Cezmi Tuncer’in “*Kayseri Yedi Selçuklu Taçkapısında Geometrik Düzen*” adlı makalesinde çalışmanın başlığından da anlaşılacağı üzere Kayseri’deki yedi Selçuklu taçkapısının önce detaylı ölçümleri ile teknik bilgi verir ve bu taçkapıları birbirleriyle karşılaştırdıktan sonra, kapıların tüm kurgusuyla Anadolu Selçuklu özelliğinde olduğu vurgulamaktadır¹²¹. Aynı yazarın “*Niğde Alaaddin Camisi Doğu Taçkapısı*” isimli bir diğer çalışmasında ise taçkapının detaylı anlatımı yapılmış, yapının mimarları hakkında bilgi verilmiş ve diğer Selçuklu taçkapılarından ayrılan özellikleri üzerinde durulmuştur¹²².

Aynur Durukan’ın “*Anadolu Selçuklu Dönemi Portallerinde Biçim ve Estetik*” isimli çalışmasında, Anadolu Selçuklu yapılarının cephelerindeki taçkapılar biçim ve

¹¹⁸ Ayla Ödekan, “*Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri*”, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1977.

¹¹⁹ Ayla Ödekan, “*Erken Dönem Osmanlı Mukarnaslı Kapı Nişi Örtüleri*”, İstanbul, 1981.

¹²⁰ R. H. Ünal, age., 1982.

¹²¹ Orhan Cezmi Tuncer, “*Kayseri Yedi Selçuklu Taçkapısında Geometrik Düzen*”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXVI, Ankara, 1997, s. 105-152.

¹²² Orhan Cezmi Tuncer, “*Niğde Alaaddin Camisi Doğu Taçkapısı*”, *VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri Kitabı*, Konya, 1997, s.113-126.

estetik açısından örnekler vererek incelenmiştir¹²³. Taçkapıları biçimsel açıdan beş farklı grupta değerlendiren ve her grubu örneklerle açıklayan yazar, bu örneklerin banilerinin statüleri hakkında da bilgi vermektedir. Çalışma sonunda ortaya çıkan veriler ışığında bir de tablo paylaşılmıştır.

Yukarıda sıraladığımız yayınların çoğu Anadolu Selçuklu taçkapılarıyla ilgili yapılmış çalışmalardır. Anadolu Türk mimarisinin, Selçuklu sonrası temsilcisi olan Osmanlı Devletinin mimari eserlerinde de görülen taçkapı uygulamalarının derli toplu olarak ilk ele alındığı eser, Şakir Çakmak'ın “*Erken dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar (1300-1500)*” adlı çalışmasıdır¹²⁴. Çalışmada öncelikle taçkapılar ile ilgili daha önce yapılmış yayınlardan bahsedilmiş, taçkapının kelime anlamı üzerinde durularak Osmanlı Dönemi taçkapılarıyla ilgili kısa bir giriş yapılmıştır. Daha sonra taçkapılar, konum, biçimsel özellikler, boyut/oran ve inşa malzemesi açısından dört ana başlıkta örnekler verilerek değerlendirilmiştir. Taçkapıyı oluşturan unsurlar adlı bölümde ise saçaklar ve tepelikler, silmeler ve kademelenme, kavsaralar, kavsara kuşatma kemerleri, köşe sütunceleri – sütunce altlık ve başlıkları, yan nişler, giriş açıklıkları ve söveler ile inşa kitabeleri şeklindeki alt başlıklarla katalogdaki eserlerden örnekler verilerek değerlendirme yapılmıştır. Taçkapılardaki süslemeleri ise ayrı bir başlık şeklinde değerlendiren yazar, çalışmada taçkapıların profil çizimlerine de yer vermiştir. Osmanlı Klasik Dönemi'nin hazırlayıcısı olan Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde örnekleri görülen taçkapı uygulamaları tarih aralığı verilerek incelenmiştir. Belirlenen tarih aralığındaki toplam yüz adet kapının kataloglama çalışması yapılmıştır.

Murat Karademir'in “*Mimar Sinan Dönemi Yapılarında Taçkapılar*” adlı doktora tez çalışması¹²⁵, “*Erken dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar (1300-1500)*” adlı çalışmanın devamı niteliğindedir¹²⁶. Söz konusu dönem taçkapılarının bir bütün halinde değerlendirildiği bu çalışmada, Mimar Sinan'ın veya Sinan'a atfedilen eserlerin tarihsel bir sıra içerisinde, yapı türlerine ayrılarak incelendiği görülmektedir. Katalogda otuz sekiz cami, sekiz medrese, iki hamam, üç imaret, iki darüşşifa ve iki tabhane taçkapısına yer verilmiştir. Taçkapılar; konum, malzeme, taçkapı elemanları, süsleme olarak ayrılan ana başlıklar ve bunların alt başlıkları şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca kitabe,

¹²³ Aynur Durukan, “Anadolu Selçuklu Dönemi Portallerinde Biçim ve Estetik”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan (10-13 Ekim 2001)*, İzmir, 2002, s. 261-274.

¹²⁴ Ş. Çakmak, *age.*, 2001.

¹²⁵ M. Karademir, *age.*, 2014.

¹²⁶ Ş. Çakmak, *age.*, 2001.

boyut/oran, altın oran ve yapım ilkeleri açısından da değerlendirilen taçkapılarda, Sinan'ın tasarım anlamında gelişim ve değişim içinde olmadığı tespit etmiştir.

Yaşar Çoruhlu, “*Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Mimarisinde Taçkapılar*” adlı çalışmasında on sekiz ve 19. yüzyıllara ait camilerin taçkapıları hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur¹²⁷. Kısaca taçkapı gelişiminden bahsederek konuya giriş yapan yazar, daha sonra Batılılaşma Dönemi Osmanlı Mimarisi'nin etkilendiği Avrupa kaynaklı sanat akımlarının Osmanlıda hangi zaman diliminde görüldüğü ile ilgili bilgi vermektedir. Yazar, çalışma konusuyla ilgili taçkapı örneklerini kronolojik sıra içerisinde detaylı olarak anlatmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında ise bu dönem cami taçkapılarında görülen farklı uygulamalara değinilmiş, klasik dönemde kullanılan bir takım öğelerdeki bu değişim, örnekler verilerek belirtilmiştir.

Taçkapıların, Anadolu Türk mimarisi içinde zamanla kat ettiği yol düşünüldüğünde, Selçuklu ile başlayan mimari geleneğin Osmanlı Klasik Dönemi ve sonrasına kadar varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Yukarıda özetlemeye çalışılan araştırmalar arasında taçkapıları bir bütün halinde inceleyen üç örnek yer almaktadır. Bunlardan sadece Şakir Çakmak ve Murat Karademir'in çalışmaları Osmanlı Dönemi taçkapılarını bir bütün halinde inceleyen çalışmalardır. Osmanlı mimari dönemlerinden sonuncusu olan Batılılaşma Dönemi içinde taçkapı unsurunun kapsamlı biçimde irdelenmemiş olması bu konudaki boşluğun doldurulması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. 18. yüzyıla kadar geleneksel formunu temelde koruyarak gelebilen taçkapı unsurunun, bu yüzyıl içindeki durumunun ortaya konulması tezin asıl amacını oluşturmaktadır.

1.3. Konunun Tanımı, Sınırları ve Önemi

Taçkapılar; genel olarak abidevi görünüşlü, yapı kütesinden taşıntılı, yan kanatlı, kavsaralı ve bezemeli mimari unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde inşa aşamasında bir takım bölgesel özellikleri malzeme, bezeme bağlamında bünyesinde barındırsa da, temelde süregelen mimari uygulamanın dışına çıkılmamıştır. Erken Dönem Osmanlı mimarisinde daha çok camilerde görülen taçkapıların, özellikle 15. yüzyılda son cemaat yerinin yapıya dâhil olmasıyla, boyutları küçülmüş fakat abidevi özellikleri korunarak uygulama devam etmiştir. Camilerin

¹²⁷ Y. Çoruhlu, agm., 1993.

kuzeyinde uygulanan şadırvanlı avlu sistemi, harim kapısının yanı sıra, avlunun üç yönüne de birer kapı açıklığının yapılmasını beraberinde getirmiştir¹²⁸. Harim taçkapıları kadar olmasa da avlu kapılarının da taçkapı geleneğini sürdürür biçimde inşa edilmesi devam etmiştir. Mimar Sinan'la birlikte ana niş, mukarnaslı kavsara, yan nişler, yan niş kavsaraları, sütunceler, başlıklar ve altlıklarla yapı - kapı dengesi sağlanarak bir düzen içerisine oturtulan taçkapılar, bazı yapılar dışında geleneksel biçimde uygulanmıştır¹²⁹. 17. yüzyıldaki taçkapı uygulamaları ise klasik dönemdeki uygulamaların birer tekrarı niteliğindedir. 18. yüzyılda ise klasik mimari anlayıştan önceleri süsleme bağlamında kopmaların başladığı, yüzyılın sonuna doğru ise mimari anlamda farklı uygulamaların görüldüğü örnekler ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti, Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) anlaşmalarıyla kaybettiği gücü yeniden tesis etmek için, başta askeri alanda yeni savaş teknikleri ve uygulamaları öğrenmek, bunun doğrultusunda orduyu modernize etmek amacıyla Avrupa'ya elçiler göndermiştir¹³⁰. Bu elçilerden biri olan Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa ziyareti, sadece askeri alanda değil, zamanın sosyal yaşantısını, mimarisini ve diğer kültürel gözlemlerini saraya aktarması açısından önemlidir¹³¹. Elçinin yanında getirdiği şehir plânlarını saraya sunması¹³², Osmanlı mimarisinin Avrupa menşeli sanat akımlarıyla tanışmasını ve daha önce örneği görülmemiş mimari örneklerin ortaya koyulmasını beraberinde getirmiştir¹³³. Özellikle saray ve çevresinde yaptırılan köşkler, kasırlar, çeşmelerin sayısı artmış ve Batı tesirli mimari üsluplar uygulama aşamasında birebir örneklemeyle birlikte daha sonraları mimarlar tarafından Osmanlı mimari geleneği gözetilerek ortaya konmuştur¹³⁴. Bu süreç yüzyılın tamamında aynı şekilde olmamıştır¹³⁵. Yüzyılın başlarında ortaya konan eserlerde mimari anlamda henüz bir değişimin

¹²⁸ Osmanlı mimarisindeki ilk revaklı avlu uygulaması Edirne Üç Şerefeli Camii'nde başlamaktadır.

¹²⁹ Sinan'ın baş mimarlığı döneminde inşa edilen yapıların bazılarında geleneksel taçkapı formundan (mukarnaslı kavsara, yan niş vs.) farklı olarak oldukça sade uygulamalar da görülmektedir. Topkapı Kara Ahmet Paşa, Eminönü Rüstem Paşa, Fındıklı Molla Çelebi, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Piyale Paşa, Azapkapı Sokullu, Üsküdar Şemsi Paşa ve Kazasker İvaz Efendi camilerinde bu uygulama tercih edilmemiştir.

¹³⁰ 18. yüzyıldaki Osmanlı elçileri için Bkz., Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, Ankara, 1968.

¹³¹ Şevket Rado, *Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi (Sefaretnâme-i Mehmet Çelebi)*, İstanbul, 1970; Beynun Akyavaş, *Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefâretname-i*, Ankara, 1993.

¹³² İbrahim Şirin, *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Ankara, 2009, s.171.

¹³³ Meydan çeşmeleri bunlara en iyi örnektir.

¹³⁴ D. Kuban, *age.*, 1978, s. 249.

¹³⁵ S. Eyice, *agm.*, 1981, s. 163-164.

görülmediği ancak süsleme bağlamında farklılaşmanın başladığı, yüzyılın ortasına doğru ise biçimsel mimari farklılıkların ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir¹³⁶.

Klasik mimari üsluptan uzaklaşma olarak adlandırabileceğimiz mimarideki değişimden taçkapılar da etkilenmiştir. Bu sebeple batılı tesirlerin en erken örneklerinin görülebileceği Osmanlı başkenti, tez konusunun mekânsal sınırını oluşturmaktadır. Bunun yanında II. Mustafa (1695 – 1703)'nın hükümdarlığının 17. yüzyıl sonlarında başlayıp 18. yüzyıl başına uzanması, aynı şekilde III. Selim'in (1789 – 1807) hükümdarlığının 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başını kapsamasından dolayı, her iki padişahın da 18. yüzyıl içinde inşa ettirdiği yapılar da tez konusuna dâhil edilmiştir.

Söz konusu yüzyılda inşa ettirilmiş birçok yapı bulunmaktadır. Bunlar genelde padişah ve yakınlarının banisi olduğu büyük programlı yapılar olabildiği gibi Osmanlı ricali tarafından yaptırılmış küçük ölçekli külliyeler ile diğer hayırseverlerin inşa ettirdiği eserler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle askeri alanda yapılmak istenen yenilikler neticesinde, devletin attığı somut adımlardan biri olan kışla binaları dikkat çekmektedir¹³⁷. Ayrıca İstanbul'un mahallelerinde bu yüzyıl içinde tamamlanan veya ihya ettirilen mescit, çeşme, medrese, kütüphane gibi yapılar da bulunmaktadır. Fakat yüzyıl içinde inşa edilen her yapıda taçkapı kimliğini yansıtan öğeler bulunmamaktadır. Bu sebeple, yukarıda coğrafya ve zaman sınırları belirtilen “XVIII. yüzyılda İstanbul Yapılarında Taçkapılar” adlı tezde yüzyıl içinde inşa edilen tüm yapıların kapıları ele alınmamıştır. Ele alınan örnekler ise taçkapıyı oluşturan geleneksel çizgilerinin yanında, yeni bir takım teknik veya mimari unsurlar ile taçkapı kimliği kazandırılmaya çalışılan özgün örneklerdir.

Bir kapının, taçkapı olarak adlandırılabilmesi için bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Bu özellikler, araştırmacılar tarafından genellikle, cephelerin ortasında yer alması ve taşıntı yapması, boyutları, kapı açıklığı, yan kanatları, kavsaraları, kitabeleri olarak belirlenmiştir. Bunun yanında dekoratif amaçlı kullanılan mimari unsurlar; mihrabiyeleler, köşe sütunceleri, başlık ve altlıklar, söveler, saçak ve tepelikler, yan nişler, profil – silmeler de bu özellikler arasında gösterilmektedir. Ancak; 18. yüzyıl taçkapıları

¹³⁶ M. Cezar, agm., 1998, s. 58-59.

¹³⁷ Rami Çiftlik Kışlası (1774) ile Cezayirli Hasan Paşa Kışlası (Kalyoncular Kışlası) (1794) bu yapıların ilk örneklerindedir. Günümüze özgün biçimde ulaşamayan bu eserlerden Rami Kışlası İstanbul Şehir Müzesi ve Kütüphanesi olarak hizmet vermek üzere restore edilmektedir. Cezayirli Hasan Paşa Kışlası ise kışla binasının tamamen yıkılarak yeniden yapılmak üzere çalışmaları devam etmektedir. İnceleme tarihi: 19.08.2017.

için bu özellikler birkaç örnek haricinde geçerli değildir. Bu aşamada mimari etkileşimin devam ettiği yüzyıl için, taçkapılarda değişimin olduğu ve bahsedilen özelliklere sahip olan veya olmayan ya da yeni unsurlarla şekillenen taçkapıların varlığından da söz etmek mümkündür. Bu tespitler ışığında 18. yüzyıl Osmanlı mimarisinde batı tesirlerinin taçkapılarda ne denli etkili olduğunun ortaya konması, çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca taçkapılar ile ilgili yapılan çalışmalar ele alındığında 18. yüzyıl taçkapılarının bir bütün içerisinde detaylı olarak değerlendirildiği herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

Çalışmanın amacı, 18. yüzyıl Osmanlı mimarisinde yaşanan üslup değişiminin taçkapılar üzerinden okunmasıdır. Tasarım, boyut, teknik ve süsleme açısından kendi yüzyılı içerisinde değerlendirilecek olan bu örneklerin, geleneksel taçkapı kavramına yapacağı etki üzerinde durularak, taçkapı tanımının tartışılması hedeflenmektedir.

1.4. Yöntem

Tez konusu belirlendikten sonra doğrudan taçkapılarla ilgili yapılmış çalışmalar ile tezler çalışmanın alt yapısını oluşturacağı için dikkatle incelenmiştir¹³⁸. Mekânsal sınır İstanbul olduğu için, temel kaynak sayılabilecek *Hadikatü'l Cevami*¹³⁹ ile Tahsin Öz'ün iki ciltlik *İstanbul Camileri* adlı çalışmasından yararlanılmıştır¹⁴⁰. Daha sonra İstanbul'da 18. yüzyılda inşa edilen tüm yapıların listesi çıkarılmıştır. Ayrıca tez konusunun yanında "Batılılaşma Dönemi Osmanlı Mimarisi" ile "18. yüzyıl" anahtar kelimeleri üzerinde durularak dönem mimarisi ile ilgili bibliyografya oluşturulmaya çalışılmıştır. Literatür taramasının ardından belirlenen listede yer alan yapıların günümüzde ayakta olup olmadığı tespit edilmiştir. Bunun sonucunda eserlerin bağlı olduğu kurum ve kuruluşlarla yazışmalar yapılarak, araştırma için gerekli izinlerin sağlanması hususunda çalışmalar yapılmıştır.

Çalışmanın en önemli aşamalarından biri de saha çalışmasıdır. Saha çalışmasına başlamadan önce alınan izinler doğrultusunda İstanbul'da yerinde tespiti yapılacak olan yapıların bir haritası çıkarılmıştır. Gerekli teçhizat ve ekip oluşturulduktan sonra hazırlanan harita doğrultusunda saha faaliyetlerine 2015 yılının mart ayında başlanmıştır.

¹³⁸ R. H. Ünal, *age.*, 1982; Ş. Çakmak, *age.*, 2001; M. Karademir, *age.*, 2014.

¹³⁹ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, *Hadikalü'l – Cevami* (İstanbul Camileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar, (Ali Sâtu Efendi, Süleyman Besim Efendi Haz:Ahmed Neziğ Galitekin), İstanbul, 2001.

¹⁴⁰ Tahsin Öz, *İstanbul Camileri, C.I-II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997.

Çalışmalar genellikle yaz aylarında sürdürülmüş ve 2018 yılında tamamlanmıştır. Belirtilen süre içerisinde birçok kez İstanbul'a gidilmiştir. Saha çalışmaları sonucunda toplamda 18 külliye, 31 cami, 6 hamam, 17 han, 8 kütüphane, 6 medrese, 7 türbe ve 1 sibyan mektebi yerinde tespit edilmiştir. Çalışma esnasında külliyelerde yer alan camiler için avlu taçkapıları ile harim kuzey ve bazı örnekler için harim tali kapıları kataloğa dâhil edilmiştir. Bunun yanında yine selatin camilerin hünkâr köşkü/kasrına ulaşmayı sağlayan kapılara da katalogda yer verilmiştir¹⁴¹. Diğer yapı türlerinden medrese, imaret, türbe, kütüphane ve ambar kapılarının taçkapı özelliği taşıdığına karar verilen örnekler kataloğa alınmıştır. Saha çalışmaları sırasında bazı örneklerin, külliye çevreleyen duvarları üzerinde yer alan kapılarının da taçkapı niteliği taşıdığına karar verilmiş ve bu kapıların da ölçü ve profilleri alınarak kataloğa dâhil edilmiştir. Külliye avlu kapılarının durumuna benzer bu ve bu gibi özel durumları olan kapılarla karşılaşılması, yüzyılın getirdiği bir farklılaşma olarak değerlendirilmiş ve göz ardı edilmemiştir.

Bunun yanında günümüzde cami olarak anılan bazı yapıların, inşa edildikleri dönemde mahalle mescidi statüsündeyken, sonradan cami olarak varlıklarını sürdürdükleri kaynaklardan belirlenmiş ve kapılarının herhangi bir özellik taşımadığı tespit edilmiştir. Gerek saha çalışmasıyla birlikte elde edilen veriler gerekse kaynaklardan ulaşılan bilgiler ışığında katalog örneklerinin belirlenmesi tamamlanmıştır.

Yukarıda çizilen sınırlar çerçevesinde incelemeye alınan kapıların teknik anlamdaki çizimleri tarafımızdan gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yapıların fotoğrafları çekilerek arşiv kayıtları oluşturulmuş ve çalışmanın bir sonraki aşaması için dosyalanmıştır. Kroki çizimleri esnasında birden fazla teknikten yararlanılarak müsveddelerin dijital ortama aktırılması sağlanmıştır. Bazı taçkapıların, kapı açıklığını kaplayan hasır örtü ile avize gibi unsurlardan dolayı fotoğraflar kısıtlı açılardan çekilebilmiştir.

Saha çalışmaları tamamlanmasının ardından ofis çalışmalarına geçilmiştir. Araziye alınan krokiler ile profiller tarayıcılar vasıtasıyla dijital ortama aktarılarak iki boyutlu planlarının çizimi tamamlanmıştır. Çizimlerin sağlanması yapıldıktan sonra tezin katalog kısmına geçilmiştir. Katalog bölümünde kapılar, yapı türü gözetilmeksizin kronolojik olarak sıralanmıştır. Burada ilk başta yapı ile ilgili genel bilgi verildikten

¹⁴¹ Fatih Camisi Hünkâr Mahfili rampa taçkapısının ölçüsü alınamamıştır. Ancak dışarıdan fotoğrafları çekilmiştir.

sonra, yapıdaki kapı sayısı ile bu kapılardan hangilerinin kataloga dâhil edildiği belirtilmiştir. Yapı ile ilgili bilgilerden sonra taçkapının yeri, malzemesi, kitabesi/yazı/yazı kartuşu, boyutları ile taçkapı elemanlarının (saçak, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme/bordür, kavsara, kavsara kuşatma kemeri, kavsara köşeliği, köşe sütunceleri, yan niş, kapı açıklığı) detaylı bir biçimde anlatımları gerçekleştirilmiştir. Bazı örneklerin hem ön hem de arka yüzündeki düzenlemelerinden dolayı, bazı taçkapı elemanları, ön yüz ve arka yüz şeklindeki alt başlıklara sahiptirler.

Katalog bölümünde ayrıntılı biçimde ele alınan kapılar konumlarına ve yapı türlerine göre değerlendirilmiştir. Daha sonra malzeme, taçkapı elemanları, kitabe ve süsleme açısından ele alınan kapılarla ilgili bir takım istatistiksel verilere ulaşılmıştır.

Ortaya çıkan veriler doğrultusunda, 18. yüzyıl taçkapılarının karakteristik özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında 18. yüzyıla kadar geleneksel normlarla varlığını sürdüren taçkapı ve taçkapı kavramının, bu yüzyıl içinde geçirdiği değişimlere rağmen yapılardaki varlığının açıklanması veya modern mimari üsluplar içerisinde kendisine yeni bir kimlik kazandırarak yapılarda hem simgesel hem de mimari anlamda yerini almasına değinilecektir.

1.5. Rönesans'tan 19.Yüzyıla Avrupa'daki Gelişmeler

Avrupa'da Rönesans ile başlayan "Akıl Çağı", insanın akli ve yetenekleriyle, başta kendini daha sonra çevresini tanıma ve bunun sonucunda elde edeceği faydalar zincirinden yararlanma dönemini ifade etmektedir. Ortaçağ kiliselerinin düşüncelere yön veren dayatmacı zihniyetini sorgulayan akıl çağı insanı, dogmalarla olan çekişmesinde akıl ve insan ölçütünü benimsemiştir¹⁴². Avrupa toplumunun 15. yüzyılda başlayan düşünce alanındaki ilerleyişi, doğa bilimleri ve hümanizma hareketlerinin hız kazanmasında etkili olmuştur.

Rönesans hareketinin yol açtığı gelişmeler sanatı ve sanatçıyı da etkilemiştir. 15. yüzyıl İtalya'sında eski klasik sanata dönüş hareketleri, Yunan ve Roma eserlerinden alınan ilhamla gelişme göstermiştir¹⁴³. 16. yüzyılda ortaya çıktığı İtalya'da zirveye ulaşan Rönesans, diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır¹⁴⁴. Geç Rönesans ile Barok arasında

¹⁴² Memet Yetişgin, *Modern Avrupa Tarihi*, Ankara, 2014, s. 13.

¹⁴³ Semra Germaner, "Rönesans", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1997, s. 1584; B. Bakır, *age.*, s. 2.

¹⁴⁴ Celâl Esad Arseven, "Rönesans Sanatı", *Sanat Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, 1998, s. 1709.

geçiş üslubu olarak kabul edilen Maniyerizm¹⁴⁵, Rönesans'a hem şekil hem anlam bakımından karşıt bir hareket olarak ortaya çıkmıştır¹⁴⁶. Klasik bir üslup olmakla birlikte, klasik bezeme öğelerinin oranlarının bilinçli olarak bozulup değiştirilmesinden dolayı klasikten ayrılmaktadır¹⁴⁷. Floransa'da ortaya çıkan ve olgunlaşan Maniyerist üslup, önce bütün İtalya'ya daha sonra diğer Avrupa ülkelerine sıçramıştır¹⁴⁸.

Rönesans ile birlikte ortaya çıkan düşünsel ortamın yarattığı ilim ve sanat adamlarının çok yönlülüğü sayesinde ilerleyen çalışmalar “bilim devrimi”ni hazırlamıştır¹⁴⁹. Yüzyıllardır kilise ve skolastik düşünce güdümündeki tezlerin, 16. ve 17. yüzyıllarda ilim adamları tarafından sorgulanarak çürütülmesi yaklaşımıyla modern bilim doğmuştur¹⁵⁰. On yedinci yüzyılda kurulan bilim dernekleri ve akademileri, bilimsel çalışmaların değerlendirilmesi, yaygınlaştırılması ve bilim insanlarının birbirleri ile olan iletişimi sağlaması bakımından önemlidir¹⁵¹.

Katolik kilisesinin reformasyonuna karşı 16. yüzyılın ortalarında “karşı reformasyon” hareketi kilise tarafından başlatılmış ve bunun sonucunda birçok tarikat kurulmuş, kurulan tarikatların en büyüğü ise Jesus (Cizvit) tarikatı olmuştur¹⁵². Kilisenin desteğini alan tarikatlar, gezici Cizvit papazları ile karşı reformasyona destek veren Fransa kralları, İtalya ve Almanya'daki prensler bu dönemde Katolik kilisenin güçlenmesinde etkili olmuşlardır. İmana akıl ile değil ancak duygu yolu ile erişilebileceği skolastik düşüncesini tekrar yaymayı hedefleyen kilise; bu amaca hizmet edecek sanat ve sanatçılarla, toplulukların duygularını körüklemeye, coşku, heyecan yaratmaya, içgüdü ve hayal gücüne hitap etmeye yönelik eserlerle otoritesini sağlamlaştırmaya çalışmıştır¹⁵³. Bunu yaparken mimari eserlerden, resim ve heykellerden faydalanarak sanatı bir araç olarak kullanmış ve Barok sanatın doğmasına neden olmuştur¹⁵⁴. Hareket esasına dayanan Barok eserlerin konuları, estetik ve teknik düzenlemeleri kilise tarafından yönlendirilmiştir¹⁵⁵. Barok, mimaride asimetrik plânlar, yüzeylerde ışık gölge

¹⁴⁵ Semra Germaner, “Maniyerizm”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1997, s. 1167.

¹⁴⁶ Nurhan Atasoy, *17. ve 18. Yüzyıllarda Avrupa Sanatı*, İstanbul, 1985, s. 1.

¹⁴⁷ S. Germaner, agm., 1997, s. 1167; B. Bakır, *age.*, s. 6.

¹⁴⁸ S. Germaner, agm., 1997, s. 1168.

¹⁴⁹ M. Yetişgin, *age.*, 2014, s. 161.

¹⁵⁰ M. Yetişgin, *age.*, 2014, s. 163.

¹⁵¹ M. Cezar, *age.*, 1995, s. 21.

¹⁵² Cahid Kınay, *Sanat Tarihi*, Ankara, 1993, s. 83; Semra Germaner, “Barok Üslup”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1997, s. 195; B. Bakır, *age.*, s. 21.

¹⁵³ C. Kınay, *age.*, 1993, s. 83.

¹⁵⁴ Flavio Conti, *Barok Sanatını Tanıyalım* (Çev: Solmaz Turunç), İstanbul, 1997, s. 4; S. Germaner, agm., 1997, s. 194.

¹⁵⁵ C. Kınay, *age.*, 1993, s. 83; B. Bakır, *age.*, s. 21.

oyunlarını sağlayan iç ve dışbükey kıvrımlar; heykelde figür ve elbiselerindeki hareketler; resimde çok çeşitli renkler, perspektif oyunları, göz aldanmaları ve resmin konusundaki duygunun izleyene yansıtılması gibi özellikleriyle ön plana çıkmaktadır¹⁵⁶. Kelime anlamı Portekizce, “tam yuvarlak olmayan, eğri büğrü, düzensiz inci” olan barok, “barucca, barroco” kelimesinden gelmektedir¹⁵⁷. Barok, 17. ve 18. yüzyıl’da klasik sanatla karşılaştırıldığında kaba ve düzensiz bir sanat anlayışını ifade ederken, 19. yüzyılda küçümseyici anlamlarından kurtularak Rönesans sonrası dönemi ifade eden terim olarak kullanılmıştır¹⁵⁸. İtalya’da doğan akım zamanla, İspanya, Portekiz, Almanya ve Fransa’nın yanında birtakım yerel özellikleri de bünyesinde barındırarak Latin Amerika ülkelerinde de yayılmıştır¹⁵⁹. Bunun yanında Hollanda ve İngiltere gibi Protestanlığın benimsendiği topluluklarda diğer Avrupa ülkelerindeki gibi rağbet görmemiştir¹⁶⁰.

Fransa’da 18. yüzyılın başında, mimaride Barok’tan daha kıvrımlı, daha zarif bir bezeme üslubu olarak ortaya çıkan Rokoko, “Rocaile/Rocaille” kelimesinden gelmektedir¹⁶¹. Rokoko, başlı başına bir mimari üslup olmamakla birlikte, Baroğu izleyen bir stil, Baroğun bir safhası, Alman Baroğunun bir dalını veya geç Baroğu belirtmek için kullanılmıştır¹⁶². Rokoko, mimari süsleme bağlamında dalgalı biçimler, deniz kabukları, dal ve çiçeklerin zarifleştirilmiş formlarını asimetrik olarak kullanır. Baroğun ağır stilinin karşısında daha hafif ve serbest süsleme tarzına sahiptir¹⁶³. Fransa’da ortaya çıkan bu akım mimarlık alanında en çok Almanya’da uygulanmıştır¹⁶⁴.

Rönesans’tan beri süregelen *Akıl Çağı*’nın zirvesini oluşturan ve 18. yüzyılda *Aydınlanma Çağı* olarak anılan zaman dilimi¹⁶⁵, toplumun her kesimini etkilemiş, geniş çaplı kültürel uyanışlar, sosyal ve popüler hareketler ile modern dünyanın doğmasında etkili olmuştur¹⁶⁶. Avrupa’da birçok devletin siyasi çekişmesinin yanında, ekonomik

¹⁵⁶ N. Atasoy, *age.*, s. 35, 89; C. Kınay, *age.*, s. 84; F. Conti, *age.*, 1997, s. 36, 60.

¹⁵⁷ Suut Kemal Yetkin, *Barok Sanat*, İstanbul, 1977, s. 9; N. Atasoy, *age.*, s. 35; C. Kınay, *age.*, s. 84; S. Germaner, agm., 1997, s. 194; B. Bakır, *age.*, s. 21.

¹⁵⁸ N. Atasoy, *age.*, s. 32; C. Kınay, *age.*, s. 84; B. Bakır, *age.*, s. 21.

¹⁵⁹ C. Kınay, *age.*, s. 84; F. Conti, *age.*, 1997, s. 3; B. Bakır, *age.*, s. 22.

¹⁶⁰ C. Kınay, *age.*, s. 84; M. Cezar, *age.*, 1995, s. 25; S. Germaner, agm., 1997, s. 195.

¹⁶¹ Flavio Conti, *Rokoko Sanatını Tanıyalım* (Çev: Eren Soley), İstanbul, 1985, s. 4; Zeynep Rona, “Rokoko”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1997, s. 1567; B. Bakır, *age.*, s. 38.

¹⁶² N. Atasoy, *age.*, s. 76; C. Kınay, *age.*, s. 120; B. Bakır, *age.*, s. 39.

¹⁶³ N. Atasoy, *age.*, s. 76; C. Kınay, *age.*, s. 120; B. Bakır, *age.*, s. 38.

¹⁶⁴ F. Conti, *age.*, 1985, s. 4.

¹⁶⁵ M. Cezar, *age.*, 1995, s. 22; Mustafa Cezar, “Osmanlılarda 18. Yüzyıl Sanat ve Kültür Ortamı”, *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı*, İstanbul, 1998, s. 43.

¹⁶⁶ “Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908” (Yay. yön: Sina Akşin), İstanbul, 1995, s. 458-459; M. Yetişgin, *age.*, 2014, s. 194, 200.

ilişkiler ve kazanılan topraklardaki yeni pazar arayışının egemen olduğu 18. yüzyıl, rasyonel yaklaşımlarla sorunlara çözüm üretilen bir yüzyıl olarak ön plan çıkmıştır. Bilimde kaydedilen aşamalar, önceleri rastlantısal biçimde ortaya çıkan teknolojinin, bilimdeki gelişmelere bağlı olarak daha sistemli ve hızlı ilerlemesiyle *Sanayi Devrimi*'nin, yani üretimde makineleşmenin gerçekleşmesini beraberinde getirmiştir¹⁶⁷. Avrupa ülkelerinde başta ekonomik yapı olmak üzere, toplumsal, siyasal ve kültürel yapıyı etkilemiştir¹⁶⁸. Yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen Fransız İhtilali (1789), toplumsal yapıdaki değişimin sosyal patlama şeklinde ortaya çıktığı bir örnektir¹⁶⁹.

18. yüzyılın ortalarında Avrupa'da, Barok ve Rokoko'nun aşırı, yapmacık üslubuna tepki ve antikiteye karşı duyulan yeni bir hayranlık olarak ortaya çıkan Neo-Klasizm (Yeni-klasizm), klasik eğilimi taklit eden resim, heykel ve mimarlık anlayışını benimsemiştir¹⁷⁰. Özellikle Herculaneum, Paestum ve Pompei'de yürütülen arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan kalıntılar, antik kültüre duyulan ilgiyi daha da arttırmıştır. Bunun yanında Alman Arkeolog ve Sanat Tarihçi Johann Joachim Winckelmann'ın çalışmaları bilim ve sanat dünyasını etkilemiştir¹⁷¹.

Napolyon'un egemenlik yıllarında başlayarak Louis Philippe zamanına kadar yaklaşık otuz yıl etkisi süren "Ampir" üslubu (Le Style Empire), Yeni-Klasikçilik akımının bir evresi olup, Napolyon'un İtalya ve Mısır'ı fethinden sonra imparatorluk üslubu oluşturma isteği üzerine geliştirilmiştir¹⁷². Fransa'da ortaya çıkan üslup, Türkiye de dâhil diğer Avrupa ülkeleri ve ABD'ye yayılmıştır¹⁷³. Antik Yunan ve Roma biçimlerinin daha sade biçimde kullanıldığı üslupta, Barok ve Rokoko üsluplarına göre daha sınırlı bezemeye yer verilirken, savaşla ilgili simgelerin kullanıldığı görülmektedir¹⁷⁴.

¹⁶⁷ M. Cezar, *age.*, 1995, s. 23; N. V. Yeliseyeva, *Yakın Çağlar Tarihi* (Çev: Özdemir İnce), İstanbul, 2010, s.29.

¹⁶⁸ M. Yetişgin, *age.*, 2014, s. 288.

¹⁶⁹ M. Cezar, *age.*, 1995, s. 23.

¹⁷⁰ Doğan Hasol, "Yeniklasikçilik", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1975, s. 472; C. Kınay, *age.*, s. 139; Metin Sözen/Uğur Tanyeli, "Yeni-Klasizm", *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996, s. 254; Zeynep İnankur, "Yeni-Klasikçilik", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1997, s. 1933.

¹⁷¹ C. Kınay, *age.*, s. 139.

¹⁷² Doğan Hasol, "Ampir, ampir üslubu", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1975, s. 30; Ayla Ödekan, "Ampir Üslubu", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1993, s. 247; Semra Germaner, "Ampir", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1997, s. 88; B. Bakır, *age.*, s. 39.

¹⁷³ Metin Sözen/Uğur Tanyeli, "Ampir üslubu", *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996, s. 18.

¹⁷⁴ A. Ödekan, *agm.*, 1993, s. 247; S. Germaner, *agm.*, 1997, s. 88.

1.6. 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne Genel Bakış

Osmanlı ordusunun Viyana Kuşatması'ndaki (1683) başarısızlığı Avrupa'nın diğer bölgelerinde de 1699'a kadar devam etmiş ve Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır¹⁷⁵. Osmanlı'nın ilk büyük toprak kaybı belgelendiği gibi artık bu tarihten sonra Osmanlı Devleti fetih politikasından savunma politikasına geçmek durumunda kalmıştır¹⁷⁶. Başarısızlıkların sebebinin askeri alanda olduğu düşüncesi ortaya çıkmış ve Batı usullerine göre değişiklik yapılması gerekliliği göstermiştir¹⁷⁷.

18. yüzyıla girerken imzalanan barıştan dört yıl sonra Kapıkulu-Ulema darbesiyle Sultan II. Mustafa (1664-1703) tahttan indirilmiş ve yerine III. Ahmed (1673-1736) padişah olmuştur¹⁷⁸. Barışçıl bir siyaset izleyen padişahın, iç işlerinde kontrolü tamamen sağlaması on yıl gibi uzun bir sürede gerçekleşmiştir¹⁷⁹. Bu sırada Rusya'nın Boğazlar ve Karadeniz'de egemenlik kurmak için başlattığı siyaset savaşa sebep olmuş ve Rus ordusu Prut savaşında mağlup edilerek Prut Antlaşması (1711) imzalanmıştır¹⁸⁰. Rusya karşısında kazanılan zaferden sonra Osmanlı, Karlofça'da kaybedilen toprakları geri almaya yönelik girişimlerde bulunmuşsa da başarılı olamamış, aksine Belgrad da dâhil birçok şehrin elden çıkmasıyla sonuçlanan Pasarofça Antlaşmasını (1718) imzalamak zorunda kalmıştır. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'nin dış siyasetinde barışçıl politika kalıcı olarak yerleşmiştir¹⁸¹.

Sultan III. Ahmed (1703-1730)'in sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa (1660-1730)'nın çabalarıyla sağlanan barış ortamıyla birlikte, Osmanlı'nın siyasi başarısızlıklarının temel sebebi sayılan askeri üstünlüğünün yitirmeye başlaması, bu alanda bir takım tedbirler almayı zorunlu hale getirmiştir. Bu sebeple Avrupa'daki siyasi ve askeri gelişmeleri yakından takip etmek amacıyla Viyana, Paris ve Moskova'ya elçiler

¹⁷⁵ Abdülkadir Özcan, "Karlofça Antlaşması", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Ankara, 2001, s. 506.

¹⁷⁶ Metin Kunt, "Zirve ve Düşüş (1683-1703)", *Osmanlı Devleti 1600-1908*, Yay. Yön: Sina Akşin, İstanbul, 1995, s. 46; Feridun Emecen, Osmanlı Siyasi Tarihi, Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Ed.: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, 1994, s. 55; Monica Molnar, "Karlofça Antlaşması'ndan Sonra Osmanlı-Habsburg Sınırı(1699-1701)", *Osmanlı*, C.1, Ankara, 1999, s. 477.

¹⁷⁷ Mehmet Ali Kılıçbay, "Osmanlı Batılılaşması", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1985, s. 148; Fahri Çetin Derin, "Osmanlı Devletinin Siyasi Tarihi", *Türk Dünyası El Kitabı Coğrafya-Tarih*, Ankara, 1992, 483.

¹⁷⁸ M. Kunt, agm., s.49; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Ankara, 2011, s. 38.

¹⁷⁹ Norman Itzkowitz, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı*, C.2, Ankara, 1999, s. 520.

¹⁸⁰ F. Ç. Derin, agm., s. 483; İ. H. Uzunçarşılı, *age.*, s. 83.

¹⁸¹ M. Kunt, agm., s.57;

gönderilmiştir¹⁸². 1720'nin sonlarında Fransa'ya gönderilen Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'ye verilen talimatla sadece askeri ve siyasi alanda gördüğü yeniliklerin değil, bunun yanında toplumsal, kültürel hayattaki gelenekler ile yeniliklerden de bahsetmesi istenmiştir¹⁸³. Osmanlı saray ve çevresinin, Batı'yı yakından tanıma arzusunun ilk somut adımlarından biri olan bu gelişme sonucunda, günümüzde *Lale Devri*¹⁸⁴ olarak anılacak olan dönem, batılılaşma sürecinin ilk evresini oluşturmuştur. 1727 tarihinde İbrahim Müteferrika ve Said Mehmed Efendi'nin girişimleriyle matbaa ülkeye getirilerek ilk basımevi açılmıştır. Ayrıca geleneksel çini üretimi canlandırılmaya çalışılarak Tekfur Sarayı'nda çini imalathanesi ile Yalova'da kâğıt fabrikası kurulmuştur¹⁸⁵. Şehzadebaşı'nda Gerçek Davut Ağa'nın başına getirildiği ilk yangın söndürme teşkilatı olan Tulumbacılar Ocağı da bu dönemde kurulmuştur¹⁸⁶.

Osmanlı'nın yönetici kesimin dünya görüşündeki değişimin bir yansıması olarak ortaya çıkan köşk, kasır ve bahçelerin boğaz kıyılarında ve Kâğıthane'de yapılmaya başlanması, rical ve ulema için yalı arsalarının ayrılması bu devrin düşünce yapısındaki değişimin göstergesidir¹⁸⁷. Özellikle mimari ve dekorasyon anlamında, Batı üslubundaki eserlerin beğenilerek uygulanması, Osmanlı elçisinin beraberinde getirdiği plân ve resimlerin bu beğenin oluşmasında etkili olduğu, hatta Damat İbrahim Paşa'nın bir görüşmesinde Fransız büyükelçisine Versailles'ı sorduğu ve Kâğıthane'de Versay'ın bahçelerine benzer bahçeler inşa ettirdiği söylenmektedir¹⁸⁸. Bu etki saray ve çevresindekilerinin Batı özentisi yaşamını taklit eden zengin zümre ile daha sonra az geliri olan kimselerle birlikte, tavandan tabana yayılarak mimaride de aynı doğrultuda değişime neden olmuştur¹⁸⁹. Aynı etki Osmanlı mimarisinde zaten var olan su kültürünün, bu yüzyılla birlikte artan çeşme, sebil inşasıyla öne çıkarılmasında ve yabancı dekorasyonun da ilk olarak bu örneklerde belirgin hale gelmesinde görülmektedir¹⁹⁰. III.

¹⁸² M. Kunt, agm., s.58; Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu Son üç yüz yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, İstanbul, 2000, s. 37.

¹⁸³ M. Kunt, agm., s.58; H. Uzunçarşılı, *age.*, s. 151.

¹⁸⁴ Ercümen Kuran, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri", *Türk Dünyası El Kitabı Coğrafya-Tarih*, Ankara, 1992, 491; Necdet Sakaoğlu, "Lale Devri", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 1994, s. 182.

¹⁸⁵ Hüseyin G. Yurdaydın, "Düşünce ve Bilim Tarihi (1600-1839)", *Osmanlı Devleti 1600-1908*, Yay. Yön: Sina Akşin, İstanbul, 1995, s. 302.

¹⁸⁶ N. Sakaoğlu, agm., 1994, s. 182; Abdülkadir Özcan, "Lale Devri", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2007, s. 82.

¹⁸⁷ N. Sakaoğlu, agm., 1994, s. 182; M. Cezar, *age.*, 1995, s. 17.

¹⁸⁸ M. Cezar, *age.*, 1971, s. 4.

¹⁸⁹ Ahmet Refik Altınay, *Lâle Devri (1718-1730)*, İstanbul, 2012, s. 46.

¹⁹⁰ B. Bakır, *age.*, s. 44.

Ahmed Çeşmesi (1728) klasik Osmanlı bezemelerinin yanında hem meydan çeşmesi olarak tasarlanması hem de yabancı bezeme unsurlarının kullanılması bakımından Batı tesirlerinin hissedildiği ilk örneklerdendir. Kent içinde girilen imar faaliyetleri, şehrin bütünü ilgilendirmemekle birlikte, padişahın istekleri doğrultusunda, devrin lüks ve eğlence temasına uygun biçimde düzenlenmiş ve Kâğıthane düzenlemenin merkezi haline gelmiştir¹⁹¹.

Ülkenin iç işleri ile meşgul olmak ve orduya çeki-düzen vermek yerine mesire ve eğlence alanlarının yapılması, zaten yeniliklere karşı olan kesimin giderek rahatsızlığının artmasına sebep olmuştur¹⁹². Bunun yanında Sadrazam İbrahim Paşa'nın İran'ın batısını, iç karışıklardan faydalanarak işgal etmesi ve daha sonra İran ordusu karşısında gerileyerek Tebriz ve Hemedan'ın kaybedilmesi, sadrazamla ilgili olumsuz düşünceler pekişmesine neden olmuştur¹⁹³. Ayrıca taşrada bozulan iktisadi durum ve asayiş sebebiyle İstanbul'a göçlerin artması, işsizlik, pahalılık ve vergilerin ağırlığı, halkın memnuniyetsizliğini artıran temel unsurlar olarak belirmiştir¹⁹⁴. Tüm bu dinamiklerin yarattığı gerginliğe Yeniçerilerin de eklenmesiyle 28 Eylül 1730 yılında Patrona Halil İsyanı patlak vermiş ve isyanın sonucunda Sultan III. Ahmed tahttan indirilerek yerine I. Mahmud (1696-1754) padişah olmuştur¹⁹⁵. Saltanatının ilk zamanlarında isyancıların isteklerine boyun eğen padişah, isyancıların Sadabad'daki yalı, köşk ve bahçeleri tahrip etmelerine engel olamamıştır¹⁹⁶.

Tahta çıkmasından az zaman sonra Patrona Halil ve çetesini etkisiz hale getiren padişah, isyancı yandaşlarının birkaç ay sonra giriştiği hareketi, halkın desteğiyle bertaraf etmiş ve yönetimdeki otoritesini güçlendirdikten sonra ülkenin dış meselelerine yönelmiştir¹⁹⁷. Doğu'da İran ile yaşanan mücadeleler sonucu, sınırların sürekli değişmesi ve savaşın kesin olmayan sonuçları nedeniyle 1736 yılında İran'la barış antlaşması imzalanmıştır¹⁹⁸. Bu esnada Rusya'nın Azak Kalesi'ne saldırması oradan Kırım üzerine

¹⁹¹ A. Arel, *age.*, 1975, s. 33-35; Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi (1600-1908)", *Osmanlı Devleti 1600-1908*, Yay. Yön: Sina Akşin, İstanbul, 1995, s. 373.

¹⁹² M. Kunt, *agm.*, s.60; A. Özcan, *agm.*, 2007, s. 83.

¹⁹³ M. Kunt, *agm.*, s.60; N. Sakaoğlu, *agm.*, 1994, s. 185; A. Palmer, *age.*, s. 42; A. Özcan, *agm.*, 2007, s. 83.

¹⁹⁴ N. Sakaoğlu, *agm.*, 1994, s. 185; A. Özcan, *agm.*, 2007, s. 83.

¹⁹⁵ Abdülkadir Özcan, "Mahmud I", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2007, s. 348; A. Palmer, *age.*, s. 42.

¹⁹⁶ Enver Behnan Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, İstanbul, 1961, s. 320; N. Sakaoğlu, *agm.*, 1994, s. 185; A. Özcan, *agm.*, 2007, s. 84; A. Özcan, *agm.*, 2007, s. 348; İ. H. Uzunçarşılı, *age.*, s. 213.

¹⁹⁷ Necdet Sakaoğlu, "Mahmud I", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 1994, s. 248; A. Özcan, *agm.*, s. 348.

¹⁹⁸ N. Sakaoğlu, *agm.*, 1994, s. 249; A. Özcan, *agm.*, 2007, s. 349.

yürmesiyle birlikte, İstanbul'daki elçilerin¹⁹⁹ çabaları sonuç vermiş Rusya'ya karşı savaş ilan edilmiş, daha sonra Avusturya'nın da Osmanlı topraklarına saldırmasıyla, 1736-1739 tarihleri arasında Osmanlı, Avusturya-Rusya karşısında savaşa girmek zorunda kalmıştır²⁰⁰. Avusturya kuvvetlerinin ağır bir yenilgiye uğratılması ve Belgrad'ın kuşatılmasının ardından Avusturya barış istemiş müttefiki Rusya'da buna uyararak 1739 yılında Belgrad Antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı ordularının bu cephelerde başarılı olmasında, Osmanlı hizmetine giren eski bir Fransız generali olan Humbaracı Ahmed Paşa (Claude-Alexandre Kont De Bonneval)'nın askeri reformları etkili olmuştur²⁰¹. Humbaracı ocağını ıslah etmekle görevlendirilen Ahmed Paşa'nın²⁰², bunun yanında Üsküdar Toptaşı'ndaki Hendesehane (1743)'de modern matematik dersleri de verdiği söylenmektedir²⁰³. Belgrad Antlaşmasının imzalanmasında önemli rol oynayan Fransa elçisi Villeuneve, aynı zamanda 1740 tarihinde kapitülasyonların genişleterek yenilenmesini sağlamıştır²⁰⁴. Bu imtiyazlar neticesinde, İmparatorluk sınırları içerisine giren Fransız malları lüks tüketimi artırmış ve zamanla Osmanlı ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir²⁰⁵. Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri arasında yapılan anlaşmalarla 1768 yılındaki Rus savaşına kadar bir barış ortamı sağlanmıştır²⁰⁶.

I. Mahmud devrinde, Lale Devri ile başlayan yenileşme isteğinin kaybedilmediği görülmektedir²⁰⁷. Saltanatının ilk zamanlarında, isyancıların zorlamasıyla yıkılan kasırların yerine 1734 den itibaren yenileri yaptırılmış, III. Ahmed zamanında oldukça rağbet gören su yapılarının sayıları daha da artmıştır²⁰⁸. Bunun yanında dönemin önemli bir eseri olan Hekimoğlu Ali Paşa Camisi (1735)'nin, kaide üzerinde yükseltilmesi, harim kapıları önündeki yelpaze biçimli merdivenleri ve harim kuzey taçkapısında yer alan bezemelerin daha plastik etkili oluşu klasikten uzaklaşan bir anlayışın habercisidir²⁰⁹.

¹⁹⁹ Fransız elçisi Marquis de Villeuneve'nün tahrirleri Osmanlı'nın Rusya'ya karşı savaş kararı almasında etkili olmuştur. (Bkz. A. Özcan, agm., 2007, s. 349.) Rusya yanında savaşa girmeye hazırlanan Avusturya, elçisi Ludwig von Talman (Bkz. Nurgül Bozkurt, "Avusturya Kapı Kethüdalığı (1700-1736)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 13, Ankara, 2002, s.248, 17. Dipnot.) ile Osmanlı'yı oyalamaya çalışıyordu. (Bkz. A. Özcan, agm., 2007, s. 349.)

²⁰⁰ M. Kunt, agm., s.62.

²⁰¹ A. Palmer, *age.*, s. 46.

²⁰² Uğur Demir, *Osmanlı Hizmetinde Mühtedi: Humbaracı Ahmed Paşa*, İstanbul, 2015, s. 32.

²⁰³ M. Cezar, *age.*, 1995, s. 32.

²⁰⁴ A. Özcan, agm., 2007, s. 350.

²⁰⁵ B. Bakır, *age.*, s. 44.

²⁰⁶ A. Özcan, agm., 2007, s. 350.

²⁰⁷ Serim Denel, *Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri*, Ankara, 1982, s. 21; D. Kuban, *age.*, 2007, s. 499.

²⁰⁸ A. Arel, *age.*, 1975, s. 46; S. Denel, *age.*, s. 21.

²⁰⁹ A. Arel, *age.*, 1975, s. 47; D. Kuban, *age.*, 2007, s. 524.

1740 tarihli Dolmabahçe Mehmed Emin Ağa Sebili ise Rokoko üslubunun ilk kez sistematik olarak yapının tümünde uygulandığı örnektir²¹⁰. Bu tarihten sonra sadece bezemelerde değil biçimsel olarak da Barok ve Rokoko etkiler görülmeye başlamıştır²¹¹. Bu değişimin en abidevi örneği ise I. Mahmud zamanında yapımına başlanan ve III. Osman (1699-1757) zamanında tamamlandığı için padişahın adı verilen Nuruosmaniye Külliyesidir (1749-1755)²¹². Külliye birçok mimari unsuru ve özelliğiyle yüzyılın en güçlü Barok yapısı olarak biçimlenmiştir. Caminin alışılmışın dışında oval biçimli avlusu ve çokgen mihrap çıkıntısı Barok etkinin plândaki yansıması olarak belirmektedir²¹³.

III. Osman'ın kısa süren padişahlığının ardından tahta çıkan III. Mustafa'nın (1717-1774)²¹⁴ saltanatı sulh ve Rus harbi dönemi olarak ikiye ayrılmakta ve ikinci dönem 1768 den başlamaktadır²¹⁵. Tasarrufa özen gösteren padişah, hazinede toplanan paranın savaş için yeterli olacağına kanaat getirdiği için barış döneminde askeri alanda herhangi bir ıslahat girişiminde bulunmamıştır²¹⁶. Ancak 1769-1774 Osmanlı-Rus savaşı sırasında, Rusların Ukrayna'dan Tuna'ya ilerlemesi, Eflak-Boğdan'a girmesi ve Kırım'ı işgal etmesiyle Osmanlı ordularının askeri ve idari anlamda hazır olmadıkları ortaya çıkmıştır²¹⁷. Hatta Osmanlı donanmasının İngilizler'in yardımıyla Çeşme'de yakılmasından sonra (1770), donanmanın yeniden tesis edilmesinde eğitilmiş bir kadroya gereksinim duyulmuştur²¹⁸. Fransa kralı tarafından İstanbul'a gönderilen Baron De Tott, Fransa'yı ilgilendirecek gelişmeleri bildirmesinin yanında Rusya ve Avusturya karşısında Osmanlı ordusunun modernize edilerek güçlendirilmesiyle de görevlendirilmiştir. Sürat topçuları adı verilen topçu sınıfını kuran Tott, Kâğıthane'de Avrupa usulünde asker yetiştirmeye başlamıştır²¹⁹.

III. Mustafa, saltanatının ilk yıllarında aldığı ekonomik tedbirler ve izlediği vergi takibi ile hazineyi doldurarak devletin gelirini artırmıştır²²⁰. Kentin imarıyla da yakından

²¹⁰ A. Arel, *age.*, 1975, s. 51; D. Kuban, *age.*, 2007, s. 518.

²¹¹ A. Ödekan, *agm.*, 1995, s. 413.

²¹² D. Kuban, *age.*, 2007, s. 526; Semavi Eyice, "Nuruosmaniye Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 33, İstanbul, 2007, s. 26.

²¹³ A. Ödekan, *agm.*, 1995, s. 384.

²¹⁴ Kemal Beydilli, "Mustafa III", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul, 2006, s. 280.

²¹⁵ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar Türkiye (1074-1990)*, Cilt 2, Ankara, 1996, s. 237.

²¹⁶ K. Beydilli, *agm.*, 2006, s. 280.

²¹⁷ F. Emecen, *agm.*, 1994, s. 63.

²¹⁸ Kemal Beydilli, "Mühendishâne-i Bahri-i Hümayun", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul, 2006, s. 514.

²¹⁹ M. Cezar, *age.*, 1995, s. 33-34.

²²⁰ Filiz Özer, "III. Mustafa Devri'nin Mimari Üslubu", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, C. 3, Ankara, 1995, s. 59; İ. H. Uzunçarşılı, *age.*, s. 429.

ilgilenen padişah, Ayazma Külliyesi (1757-1761) ve Laleli Külliyesi (1759-1763) gibi iki önemli anıtsal eserin banisidir. Bunun yanında, 1766 yılında İstanbul’da meydana gelen deprem²²¹ neticesinde yıkılan Fatih Camisi (1767-1771), bu dönem içerisinde yeniden yaptırılmıştır. Ayrıca Zeynep Sultan Camisi (1769) ve Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi (1762) sultan yakınları ile ricalin yaptırdığı örneklerdendir. Nuruosmaniye’de görülen atılımın, bu dönem içerisinde durağanlaştığı, yabancı motif ve biçimlerin değişerek uygulandığı, özellikle ayrıntıda kendisini belli eden etkilerin, Türk mimarların elinde durulduğu söylenmektedir²²².

Sultan III. Mustafa’dan sonra yerine I. Abdülhamid (1725-1789) 1774 yılında tahta çıkmıştır²²³. Bu sırada devam etmekte olan Osmanlı-Rus savaşı son safhasına gelmiş, buna ordunun cephedeki başarısızlıkları da eklenince Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır²²⁴. Oldukça ağır şartları bulunan bu anlaşmayı kabul etmek zorunda kalan Osmanlı Devleti, uzun süren savaşlar sonunda artık derme çatma ordular ile düşman karşısına çıkılamayacağına kanaat getirmiştir²²⁵. Bu bağlamda Sadrazam Kara Vezir Seyyid Mehmed Paşa’nın girişimleriyle, humbaracı ocağı ile sürat topçuları yeniden düzenlenmiştir²²⁶. 1775 yılında, tersanede gemilerinin çekildiği boş bir hangarda “Hendesehâne” veya “Hendese Odası” adı altında açılan okulda, Baron de Tott’un sınavla seçtiği az sayıdaki öğrenciye okulda modern eğitim vermeye başlanmıştır²²⁷. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa, donanmaya eleman sağlamak ve bunları talim - terbiye etmek üzere masraflarını kendisi karşılayarak Kasımpaşa’da Kalyoncu Kışlası’nı (1784) yaptırmıştır²²⁸. Sadrazam Halil Hamid Paşa’nın sadareti sırasında Avrupa’dan getirtilen istihkâm mühendisleri, o dönem sadece tersanede bulunan okulda eğitim vermeye başlamışlardır²²⁹. Bu sırada Rusya’nın Kırım’ı işgali etmesi, ordudaki düzensizlik ve devletin mali sıkıntılarından dolayı bir savaşı göze alamayacak durumda olması, Osmanlı’nın 1784 yılında Kırım, Koban ve Taman’ın Ruslar tarafından ilhakını

²²¹ Deniz Mazlum, 1766 İstanbul Depremi Belgeler Işığında Yapı Onarımları, İstanbul, 2011, s. 29.

²²² A. Arel, *age.*, 1975, s. 70; S. Denel, *age.*, s. 23.

²²³ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyic ÜL-Vukuât Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi (Sadeleştiren: Neşet Çağatay)*, Cilt III-IV, Ankara, 1987, s. 71.

²²⁴ Kemal Beydilli, “Osmanlı Siyasi Tarihi, Küçük Kaynarca’dan Yıkılışa”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Ed.: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, 1994, s. 65; Kemal Beydilli, “Küçük Kaynarca Antlaşması”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 26, İstanbul, 2002, s. 526.

²²⁵ K. Beydilli, *agm.*, 1994, s. 66.

²²⁶ İ. H. Uzunçarşılı, *age.*, s. 474.

²²⁷ K. Beydilli, *agm.*, 2006, s. 514.

²²⁸ İ. H. Uzunçarşılı, *age.*, s. 477.

²²⁹ İ. H. Uzunçarşılı, *age.*, s. 483.

tasdikleyen senedi imzalamasıyla sonuçlanmıştır²³⁰. Rusların Kırım ile ilgili uğraşlarının devam etmesi karşısında daha fazla sessiz kalamayan Osmanlı 1787 yılında Rusya'ya savaş ilan etmiş, savaşa Rusya müttefiki Avusturya da dâhil olmuştur. Karadeniz ve Balkanlarda birçok toprağın elden çıkmasına sebep olan cephelerdeki başarısızlıklar İstanbul'u sarsmış, Özi Kalesi'nin düştüğü haberini alan sultan ise hastalanarak hayatını kaybetmiştir²³¹.

I. Abdülhamid Dönemi, savaş tazminatları, toprak kayıpları ve mali sıkıntıların yanında daha çok askeri alanda ıslahatların ön planda tutulduğu ve mimari anlamda fazla hareketliliğin görülmediği bir dönemdir²³². Bu dönemde anıtsal mimarinin gelişmesinden çok III. Mustafa Döneminde duraklayan yenileşme hareketi yeniden hız kazanmıştır²³³. Barok üslup, yaygın olarak kullanılan ve benimsenen bir tarz olmuş, sade ancak mimari ayrıntıda yabancı hissi oluşturan küçük eserler yapılmıştır²³⁴. Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi (1775), Murat Molla Külliyesi (1775), Beylerbeyi Külliyesi (1778), Hacı Selim Ağa Kütüphanesi (1782), Şebsefa Hatun Camisi (1787), I. Abdülhamid Külliyesi (1789) gibi yapılar Osmanlı geleneklerinden türeyen ancak süslemede yabancı unsurlarla birlikte ortaya konan örneklerdendir.

III. Selim (1761-1807), Osmanlı – Avusturya – Rus savaşı devam ederken tahta çıkmış, müttefiki Prusya'nın girişimleriyle Avusturya ile Zıştovi (1791), Rusya ile Yaş Antlaşması'nı (1792) imzalamıştır²³⁵. Avusturya'nın savaştan çekilmesiyle yalnız kalan Rusya'ya karşı savaşmayı sürdürmek isteyen III. Selim, devlet ve ordu ricalinin barış yapma konusundaki ortak kararını hünkâra sunmaları karşısında gösterdiği zoraki rıza, aynı zamanda devlette toptan bir yapılanmaya gitme fikrinin gerekliliğinin kesinlik kazanması açısından önemlidir²³⁶. Disiplinli ve eğitilmiş asker yetiştirilmesi, Avrupa'nın askeri teknik ve stratejilerinden yararlanılarak modern bir ordunun kurulması, bu yapılanmanın yoğunlaşacağı noktayı belirlemiştir. Bu bağlamda III. Selim, ileri gelen devlet adamlarından ıslahat ile ilgili düşüncelerini belirtmelerini istemiş (1792)²³⁷ ve

²³⁰ K. Beydilli, agm., 1994, s. 68; İ. H. Uzunçarşılı, *age.*, s. 494.

²³¹ M. Nuri Paşa, *age.*, 1987, s. 179; K. Beydilli, agm., 1994, s. 70; İ. H. Uzunçarşılı, *age.*, s. 546;

²³² A. Arel, *age.*, 1975, s. 73; S. Denel, *age.*, s. 23.

²³³ N. İnci, agm., s. 224.

²³⁴ A. Batur, agm., s. 1045; D. Kuban, *age.*, 2007, s. 543.

²³⁵ Sina Akşin, "III. Selim'in Saltanatı (1789-1807): Ciddi Islahatın Başlaması", *Osmanlı Devleti 1600-1908*, Yay. Yön: Sina Akşin, İstanbul, 1995, s. 78.

²³⁶ Ahmet Öğreten, *Nizâm-ı Cedîde Dâir Askerî Lâyihalar*, Ankara, 2014, s. 53.

²³⁷ K. Beydilli, agm., 1994, s. 73; S. Akşin, agm., 1995, s. 79; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara, 2011, s. 62; A. Öğreten, *age.*, s. 53.

yirmi iki devlet adamının sunduğu raporlarda da görüş birliği olmamakla birlikte ağırlık noktasını askeri ıslahatlar teşkil etmiştir²³⁸. Daha sonra başkanlığına devrin ilim adamlarından İsmail Paşazade İbrahim İsmet Bey'in getirildiği on kişiden oluşan bir heyete ıslahat programının hazırlanmasını emretmiştir²³⁹. Bunun sonucunda “Nizâm-ı Cedîd” (Yeni bir düzen vermek)²⁴⁰ adı altında yenilik hareketlerinin bütününe kapsayan yetmiş iki maddelik program düzenlenerek en başta askerlik alanında yenilik yapılması kararlaştırılmıştır²⁴¹. Mevcut asker ocaklarına, haftanın belirli günlerinde eğitim – öğretim zorunluğu getirilerek düzenlenen ocakların yanında, Bostancı Ocağına bağlı Bostancı Tüfenkçisi Ocağı olarak, Avrupa usulünde talimli asker yetiştiren Nizam-ı Cedid ordusu da kurulmuştur²⁴². Donanmanın güçlendirilmesi ve yeni tekniklerin tesis edilmesi için Avrupa'dan uzmanlar getirilerek, ağır hantal gemilerin yerine hafif ve süratli gemiler inşa edilerek yeni bir filo oluşturulmuştur²⁴³. Donanmanın eğitilmiş asker ihtiyacını karşılamak için daha önce kurulmuş olan deniz mühendishanesi geliştirilerek, gemi yapımı ve denizcilik derslerinin yanında bir sağlık örgütü ile top okulu kurulmuştur²⁴⁴. Ayrıca 1795 yılında kurulan Mühendishane-i Berri Hümayun'da görev yapmak üzere Fransa'dan uzmanlar getirilmiş ve buradan yetişenler, ordunun kara birliklerinde subay olarak görev almışlardır²⁴⁵. Bu okullar için gerekli olan kitapların tercüme ve basım gibi işlemleri için mühendishane bünyesinde matbaa ve kütüphane oluşturulmuştur²⁴⁶. Askeri alanda yapılan bu yeniliklere kaynak olması açısından içki, tütün, kahve vs. mallara konan vergilerle “İrad-ı Cedid” oluşturulmuştur²⁴⁷. Devletin yabancı memleketlerin merkezlerinde temsil edilmesi, Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerin doğrudan ve güvenilir biçimde aktarılması amacıyla Avrupa'da daimi elçilikler açılmıştır²⁴⁸. Tüm bu ıslahat hareketlerinin yanında devletin iç ve dış siyasetindeki başarısızlığının sebebinin ulema tarafından Nizam-ı Cedid olarak hedef gösterilmesi, bazı devlet adamları ile Fransız büyükelçisinin Nizam-ı Cedid'e karşı yeniçerileri kışkırtması, IV. Mustafa'nın yenilik karşıtı çalışmaları, Kabakçı Mustafa İsyanı (1807) olarak ortaya

²³⁸ S. Akşin, agm., 1995, s. 79.

²³⁹ Ahmet Cevat Eren, “Selim III”, M. E. B. İslâm Ansiklopedisi, C. 10, İstanbul, 1966, s. 446.

²⁴⁰ Kemal Beydilli, “Nizâm-ı Cedîd”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul, 2007, s. 175.

²⁴¹ A. C. Eren, agm., 1966, s. 446; Mahmud Raif Efendi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yeni Nizamların Cedveli*, çev. Arslan Terzioğlu; yay. haz. Hüsrev Hatemi, İstanbul, 1988, s. 6; E. Z. Karal, *age.*, 2011, s. 64.

²⁴² E. Z. Karal, *age.*, 2011, s. 65.

²⁴³ K. Beydilli, agm., 1994, s. 74; E. Z. Karal, *age.*, 2011, s. 70.

²⁴⁴ K. Beydilli, agm., 1994, s. 74; S. Akşin, agm., 1995, s. 82.

²⁴⁵ S. Akşin, agm., 1995, s. 81.

²⁴⁶ K. Beydilli, agm., 1994, s. 74; E. Z. Karal, *age.*, 2011, s. 68.

²⁴⁷ A. C. Eren, agm., 1966, s. 447.

²⁴⁸ A. C. Eren, agm., 1966, s. 448.

çıkılmış, III. Selim'in tahttan indirilmesi ve Nizam-ı Cedid'in kaldırılmasıyla sonuçlanmıştır²⁴⁹.

Nizam-ı Cedid'in öncelikle askeri alanda uygulanması ile ilgili alınan karar neticesinde, modern askeri eğitime uygun fiziki ortamlar, örnek alınan Avrupa ordularının şemaları kullanılarak gerçekleştirilmiştir²⁵⁰. Büyük ölçekli kışla binaları şeklinde ortaya çıkan bu yapılar, III. Selim Döneminde girişilen ıslahat hareketlerinin en somut adımlarını oluşturmaktadır²⁵¹. Üsküdar'daki Kavak Sarayı arazisi üzerinde inşa edilen Selimiye Külliyesi, masrafları tamamen sultanın servetinden karşılanan ve bina çeşitliliği bakımından²⁵² geleneksel külliye kalıplarının dışına çıkan yapılar topluluğudur. Bunun yanında İstanbul depreminde (1766) zarar gören ve tamir edilen; ancak daha sonra yeniden yapılan, günümüzdeki Eyüp Sultan Camisi (1800) III. Selim Dönemine aittir²⁵³. Yine Eyüp'te Mihrişah Valide Sultan (1745'den önce – 1805²⁵⁴) tarafından inşa ettirilen külliye, Baroğun Türk mimarisindeki uygulanmış en gösterişli yapılarından²⁵⁵. Bunların yanında çoğu askeri amaçlı fabrikalar²⁵⁶, köşkler, saraylar, okullar ve çeşmeler gibi farklı yapı gruplarından eserler, devam eden savaşlara rağmen inşa edilmiştir²⁵⁷. III. Selim Dönemi, batıdan alınan bezeme unsurlarının mimari ile bütünleştiği, süslemenin mimariye bağımlı hale geldiği bir dönemdir²⁵⁸. Ayrıca padişahın kardeşi Hatice Sultan'a tahsis ettiği Neşatâbad Sarayı'nın ressam Antoine Ignace Melling tarafından düzenlenmesi, yabancı mimarlara bina yaptırma devrini başlatan önemli bir gelişmedir. Batılı yaşam tarzını öğrenmek isteyen III. Selim, batı dansını ve operayı izleyen ilk Osmanlı padişahıdır. Bunun yanında Hendesehane'de kullanılmak üzere İngiltere'den teknik bir aletin getirilmesi, padişahın teknolojik gelişmeleri de yakından takip ettiğini göstermektedir²⁵⁹.

²⁴⁹ M. Nuri Paşa, *age.*, 1987, s. 214.

²⁵⁰ A. Batur, *agm.*, 1985, s. 1045.

²⁵¹ Tophane – Topçu ve Top arabacıları Kışlası (1792), Halıcıoğlu - Humbaracı Kışlası (1792), Levent Kışlası (1794-95), Selimiye Kışlası (1800) Bkz. (D. Kuban, *age.*, 2007, s. 552-555).

²⁵² Kışla, camii, mektep, muvakkithane, mescid, dârüttibâa, hamam, doksan yedi dükkân, on mesken, meşruta, dört çeşme, kerestehane, mumhane, beş boyacı ile bir iplik ağartıcılar yeri, kırk sekiz-kırk dokuzar odalı yedi ayrı sandalcılar (ipekli dokuma) hanı, pınar esnafı hanı ve francala fırını gibi. Bkz. Mukaddes Gözde Ramazanoğlu, "Selimiye Camii ve Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 434.

²⁵³ Semavi Eyice, "Eyüp Sultan Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul, 1995, s. 10.

²⁵⁴ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, İstanbul, 2015, s. 457.

²⁵⁵ Semavi Eyice, "Osmanlı Devri Türk Mimarisi", *Osmanlı*, C. 10, Ankara, 1999, s. 94.

²⁵⁶ K. İnce, *agm.*, 1999, s. 280.

²⁵⁷ A. Batur, *agm.*, s. 1045; M. Cezar, *age.*, 1995, s. 74.

²⁵⁸ A. Arel, *age.*, 1975, s. 87; S. Denel, *age.*, s. 25; M. Cezar, *age.*, 1995, s. 63.

²⁵⁹ M. Cezar, *age.*, 1995, s. 73.

Lale Devri'nden III. Selim Dönemine kadar gelişi güzel, tesadüfi şekilde gerçekleşen serbest kültür değişimleri, bu dönemde daha şuurlu ve sistematik olmasına rağmen; sorunlara bulanık günlük çözümler ile devrin görüş ve zihniyeti değiştirilemediğinden başarılı olamamıştır. Serbest kültür değişimleri ile mecburi kültür değişimleri arasında bir geçiş devri niteliğinde olan III. Selim Dönemi, II. Mahmud Dönemindeki mecburi veya güdümlü kültür değişimlerinin ortamını hazırlamıştır²⁶⁰.

²⁶⁰ Mümtaz Turhan, Kültür Değişimleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, İstanbul, 2002, s. 139, 146, 149, 162.

İKİNCİ BÖLÜM

XVIII. YÜZYIL İSTANBUL YAPILARINDA TAÇKAPILAR

2.1. II. Mustafa Dönemi (1695 – 1703)

2.1.1. Fatih - Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı

Plân: 1

Fotoğraf: 1-4

Cizim: 1

Yapının:

Yapım Tarihi: H. 1112/M. 1700²⁶¹.

Banisi: Amcazâde Hüseyin Paşa²⁶².

Mimarı: Mimarbaşı İbrahim Ağa zamanında yapılmıştır²⁶³.

Genel Tanım: İstanbul Fatih İlçesi, İskender Paşa Mahallesi, Macar Kardeşler Caddesi ile Horhor Caddesi'nin kesiştiği köşede yer alan Macar Kardeşler Parkı'nın güneybatısında bulunmaktadır. Külliye, dersane – mescit, kütüphane, sıbyan mektebi, medrese, sebil ve çeşmeden oluşmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin kuzeyindeki avlu duvarıyla sınırlandırılan bölümünün ortasında yer almaktadır. Doğusunda sebil ve hazire, batısında sıbyan mektebi ve çeşme bulunur (Fot. 1-2).

Malzemesi: Kesme küfeki taşı.

²⁶¹ Erdem Yücel, "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, S.8, Ankara, 1969, s. 253; Sultan Murat Topçu, *Güçün Mimariye Yansıması Köprülülere*, Ankara, 2015, s. 324; Şennur Aydın, "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 3, s.10, İstanbul, 1991, s. 10.

²⁶² Ş. Aydın, agm., 1991, s. 10.

²⁶³ İzzet Kumbaracılar, "Türk Mimarları", *Arkitekt*, S.2, İstanbul, 1937, s. 60.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Taçkapının basık kemerli kapı açıklığı yukarısında, mermer malzemeli, sülüs hatlı, dikdörtgen inşa kitabesi bulunmaktadır²⁶⁴. Kitabe bitkisel bezemeli bordürle çevrelenmiştir (Fot. 2). Üç satır şeklindeki kitabenin her bir satırında dört kartuş ve bu kartuşlar içerisinde kitabeyi oluşturan yazılar bulunmaktadır. Dikdörtgen kartuşların kısa kenarları dekoratif dilimli kemer biçiminde düzenlenmiştir. Kartuşlar arasında kalan bölümlerde taç yapraklı çiçek motiflerine yer verilmiştir.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	20 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 296 cm
Genişliği:	344 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 185 cm
Yüksekliği:	555 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 142 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silmeler, köşe sütunceleri ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Düz profilli saçağı mevcuttur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı açıklığı ile kitabeliği üç yönden çevreleyen armûdî silme bulunmaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Taçkapının dış köşelerinde sütuncelere yer verilmiştir. Silindirik düz bir gövdeye sahip olan sütunceler oldukça yıpranmış olduğundan başlık veya kaideye sahip olup olmadığı anlaşılamamıştır.

Yan Niş: Yoktur.

²⁶⁴ Erdem Yücel, "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, S.8, Ankara, 1969, s. 255; Sultan Murat Topçu, *Gücün Mimariye Yansıması Köprülüler*, Ankara, 2015, s. 325.

Kapı Açıklığı: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler iki dikdörtgen blok küfeki taşının üst üste getirilmesiyle oluşturulmuştur. Basık kemerli kapı açıklığının kilit taşında gülbezeğe yer verilmiştir (Fot. 3). Kemer köşelikleri boş bırakılmıştır.

Kapı açıklığı düz örtü ile geçilen kapının külliye avlusuna bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır (Fot. 4).

2.1.2. Fatih - Amcazâde Hüseyin Paşa Dershane/Mescit Taçkapısı

Fotoğraf: 5-7

Cizim: 2

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin doğusundaki, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda konumlandırılmış sekizgen plânlı dershanenin, kuzeybatısında kapı açıklığına yer verilmiştir (Fot. 5).

Malzemesi: Mermer.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Kapının basık kemerli açıklığı yukarısında tek satır halinde, sülüs hatlı dikdörtgen kitabeye yer verilmiştir²⁶⁵. Dikdörtgenin kısa kenarları dekoratif dilimli kemer biçiminde düzenlenmiştir (Fot. 6).

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	16 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 248 cm
Genişliği:	267 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 149 cm
Yüksekliği:	345 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 125 cm ²⁶⁶

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, silmeler ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Üç yatay sıradan oluşmaktadır. En üstte kabartma tekniğinde, stilize lotus - palmet bezemelerinin tekrar edilmesiyle oluşturulmuş sıra yer almaktadır. Onun altında bir sıra mukarnas yer almaktadır. Mukarnas sırasında yer alan yirmi püskülün uçları sekiz yapraklı çiçek biçiminde düzenlenmiştir. En altta mukarnas yuvalarından aşağıya sarkan dişler yer almaktadır.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapının basık kemerli açıklığı ve kemer köşeliklerinin yukarısında yer alan kitabesi dışbükey ve düz silmeden oluşan kompozisyonla çevrelenmektedir. Silmeler

²⁶⁵ E. Yücel, agm., Ankara, 1969, s. 256-257; S. M. Topçu, age., 2015, s. 326.

²⁶⁶ Zerrin Köşklü, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi II, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, Plân: 18'den hareket ederek.

zeminde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir. Ayrıca kemer köşeliği de ince bir silmeyle sınırlandırılmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Basık kemerli kapı açıklığının kilit taşında altı kollu yıldız bezemesine yer verilmiştir. Silmeyle çevrelenen kemer köşelikleri, rumilerle oluşturulmuş stilize kıvrık dal kompozisyonu ile doldurulmuştur (Fot. 7). Bu silmeler aynı zamanda altı kollu yıldız bezemesinin üstünde düğüm biçimi almış ve ortasına çiçek motifi yerleştirilmiştir. Açıklığın her iki yanında yer alan söveler tek parça blok mermerdendir. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır. Bu konsollarda yukarıdan aşağıya doğru en üstte stilize lotus - palmet dizisine yer verilmiştir. Bunun altında yer alan bir sıra mukarnas üç püskül oluşturacak biçimde yapılmıştır. En altta ise tepelikte görülen stilize lotus – palmet düzenlemesi ters biçimde verilmiştir.

Kapı açıklığının örtüsü hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. İnceleme tarihinde (05.08.2015) mekânın mühürlü olmasından dolayı bu bölüm hakkında daha önce yapılmış çalışmalarda plânlardan faydalanılmış ve yaklaşık bir ölçü yakalamaya çalışılmıştır.

2.1.3. Fatih– Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı

Plân: 2

Fotoğraf: 8-13

Cizim: 3

Yapının:

Yapım Tarihi: H. 1112/M. 1700²⁶⁷.

Banisi: Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi²⁶⁸.

Mimarı: Kesin olarak bilinmemekle birlikte külliye'nin mimarbaşı Kayserili Mehmed Ağa tarafından tasarlandığı yönünde savlar bulunmaktadır²⁶⁹.

Genel Tanım: İstanbul Fatih İlçesi, İskender Paşa Mahallesi, Macar Kardeşler Caddesi ile Ali Emiri Sokağı'nın kesiştiği köşede yer alır. Mescit/dershane, medrese hücreleri ve kütüphaneden oluşan yapının batısında yer alan avlu kapısı ile kuzeydeki dershanemescid ve kütüphane bileşiminden oluşan yapının kapısı kataloğa dâhil edilmiştir.

Taçkapının:

Yeri: Medresenin Feyzullah Efendi Sokağı'na açılan ve külliye batı duvarı ortasında yer alan kapısıdır (Fot. 8-9).

Malzemesi: Kapının her iki yüzünde de kesme küfeki taşı kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Basık kemerli kapı açıklığının üzerinde mermer malzemeli, sülüs hatlı, dikdörtgen kitabesi bulunmaktadır²⁷⁰. Dört satırdan oluşan kitabe silmeyle çerçeve içerisine alınmış ve satır ayrımı yine bu silmelerle belirlenmiştir. Fon rengi lacivert, çerçeve ve harfler altın yıldız rengindedir (Fot. 10).

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı: 30 cm ön yüz

Kapı Açıklığı Yüksekliği: 205 cm

²⁶⁷ Erdem Yücel, "Feyzullah Efendi Medresesi ve Kütübhânesi ve Fâtih Millet Kütübhânesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul, 1971, s. 5741; Zeynep Ahunbay, "Feyzullah Efendi Medresesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1994, s. 308.

²⁶⁸ Z. Ahunbay, agm., 1994, s. 308.

²⁶⁹ Z. Ahunbay, agm., 1994, s. 308.

²⁷⁰ Zerrin Köşklü, *17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, s. 122.

Genişliği:	313 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 165 cm
Yüksekliği:	438 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 115 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, köşe sütuncesi ve kapı açıklığından oluşur.

Saçak: Kapının en üst bölümünde yüzeyden 5 cm taşıntılı düz profilli sağağı mevcuttur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Yoktur.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Kapının avlu duvarından taşıntı yapan kütesinin köşelerinde sütuncelere yer verilmiştir (Fot. 11). Silindirik kesitli sütuncelerin gövdesi düz yivsizdir. Kot farkından dolayı zemini kaldırım seviyesinin altında kalmış olan sütuncelerin kaideleri hakkında herhangi bir veri bulunmamaktadır. Ancak sütunceler yukarıda sağağın 45 cm altında kum saati formundaki bir başlıkla sonlanmaktadır.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Basık kemer ve söveden oluşun kapının kemer kilit taşının altında gülbezek motifine yer verilmiştir (Fot. 12). Söveler kesme taşların üst üste getirilmesiyle oluşturulmuştur. Ayrıca kitabenin her iki üst yanlarında kilit taşındakinden daha geniş gülbezeglere yer verilmiştir. Açıklığı düz örtü ile geçilen kapı basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Kemer kilit taşı altında altıgen çeręeve içinde altı kollu yıldız motifine yer verilmiştir (Fot. 13).

2.1.4. Fatih– Feyzullah Efendi Dershane – Mescit/Kütüphane Taçkapısı

Fotoğraf: 14-15

Cizim: 4

Taçkapının:

Yeri: Medresenin Macar Kardeşler Caddesindeki kuzey sınırını belirleyen yapıların merkezinde yer alır (Fot. 14-15).

Malzemesi: Kapının avluya bakan cephesinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Basık kemerli kapı açıklığının üzerinde tek satır halinde, talik hatlı, dikdörtgen kitabesi bulunmaktadır²⁷¹. Dikdörtgen kitabe kendi içinde silmelerle dört yazı kartuşuna ayrılmıştır. Silme ve harflerde altın yaldız rengi kullanılırken fonda lacivert renk kullanılmıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	Yok	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 222 cm
Genişliği:	216 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 146 cm
Yüksekliği:	410 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 16 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/ taç, silme ve kapı açıklığından oluşur.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Kapının en üstünde mermer malzemeli ve ajurlu tepelik /taç bulunmaktadır. Ortada tepede iri palmet ile onun altından yanlara ve aşağıya doğru devam eden dilimli çerçevenin köşelerde “C” kıvrımıyla bağlandığı yarım palmetle tepelik oluşturulmuştur. Çerçevenin içi rumi ve kıvrık dal ile doldurularak grift bir kompozisyon tasarlanmıştır. Tacın altında, kapı açıklığı ile kitabeyi çevreleyen silmelerin üzerindeki arada tek sıra mukarnas ve onun zerindeki stilize palmet düzenlemesi bulunmaktadır. Mukarnaslar püskülleri ile birlikte verilmiştir.

²⁷¹ Zerrin Köşklü, *age.*, 1999, s. 122; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4732]; erişim tarihi 26.02.2018.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Dışbükey ve düz silme takımıyla kapı açıklığı ve kitabe üç yönden çevrelenmiştir. Ayrıca bu silme takımı zeminde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Basık kemer ve söveden oluşan kapının kemeri tek parça mermer levhadan oluşmaktadır. Basık kemerin hem kilit taşı seviyesinde hem de söve üzerine oturan kısımlarında gülbezeklere yer verilmiştir. Tek parça blok mermerden oluşan sövelerin birbirlerine bakan yüzlerinin üst bölümlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır. Kemer köşeliklerinin etrafını dolaşan silmeler, kilit taşının üstünde düğüm şeklini almaktadır. Sadece kemer açıklığı şeklinde düzenlenen kapının arka yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

2.2. III. Ahmed Dönemi (1703-1730)

2.2.1. Beyoğlu - Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı

Plân: 3

Fotoğraf: 16-19

Cizim: 5

Yapının:

Yapım Tarihi: Avlu kapısı üzerindeki kitabesine göre yapı H. 1117/M. 1705-06 tarihini taşımaktadır²⁷².

Banisi: Valide Kethüdası Mehmet Efendi²⁷³.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Beyoğlu İlçesi, Arap Camii Mahallesi'nde, Bereket Medresesi Sokak No:23 de yer almaktadır. Medrese, dersane mescit ve etrafındaki hücrelerden oluşmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Bereketzâde Medresesi Sokağı'na açılan medresenin konumlandırıldığı alanın kuzeybatı köşesinde yer alan avlu kapısıdır (Fot. 16-17).

Malzemesi: Kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir. Sadece kitabe levhası²⁷⁴ mermerdir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alan kitabelikte iki farklı malzeme kullanılmıştır. Bunlardan biri, kitabenin yer aldığı mermer malzemeli kitabe levhası diğeri ise kitabe levhası üzerinde bulunan kesme taş malzemeli yazı kartuşlarıdır. Silmelerle çevrelenen kitabeliğin yazı kartuşlarının bulunduğu bölüm iki satır şeklinde ve her satırda üç kartuş bulunacak biçimde düzenlendiği anlaşılmaktadır. Kartuşlar kısa kenarları köşeli kaş kemer formunda düzenlenmiş ve yüzeyden kabartılmıştır. Kartuşların içi tamamen boş bırakılmıştır. Kartuşların altında ise mermer

²⁷² Zerrin Köşklü, *age.*, 1999, s. 144;

²⁷³ Mübahat Kütükoğlu, "Darü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, C. VII, Cüz-Part:1-2, İstanbul, 1978, s. 179; Zerrin Köşklü, *age.*, 1999, s. 144.

²⁷⁴ Celâl Esad Arseven, "Kitabe taşı, Kitabe levhası", *Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1998, s. 1101.

malzemeli dikdörtgen kitabe levhası bulunmaktadır. Üç satır şeklindeki kitabe ilk iki satırda üç, son satırda iki olmak üzere sekiz yazı kartuşuna sahiptir. Kısa kenarları kaş kemer formundaki kartuşların zemin rengi turkuaz, harflerin rengi ise altın yıldızdır. Talik yazı karakterindeki kitabe de inşa tarihi bulunmaktadır²⁷⁵.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	4 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği:	221 cm
Genişliği:	290 cm	Kapı Açıklığı Genişliği:	150 cm
Yüksekliği:	421 cm	Kapı Açıklığı Derinliği:	158 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme, köşe sütuncesi, saçak ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Pahlı silmeyle geçilen düz silmeli saçığa sahiptir.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Düz ve oluk silmeler, kapı açıklığı ile kitabeliği üç yönden çevrelemektedir. Düz silmeler, aynı zamanda yukarıda kitabeliğin etrafını çevreleyerek kitabeliğin alanını sınırlandırmaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Kapının taşıntı yapan bölümünün dış köşelerinde sütuncelere yer verilmiştir (Fot. 18). Kum saati formunda kaideye sahip olan sütünce kapı yüksekliğinin ortasında tekrar kum saati başlık/kaide şeklini alarak en üstte yine kum saati formundaki başlıkla sonlanmaktadır. Silindirik kesite sahip sütuncelerin gövdesi düz yivlidir.

Yan Niş: Yoktur.

²⁷⁵ M. Kütükoğlu, agm., 1978, s. 179; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [1650]; erişim tarihi 26.02.2018.

Kapı Açıklığı: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kemer köşeliklerinin yüzeyleri boş bırakılmıştır. Taçkapı duvar örgüsündeki taşların kapı açıklığı yönünde çıkıntı teşkil etmesiyle söveler oluşturulmuştur. Açıklığı tonoz örtüyle geçilen (Fot. 19) kapının arka yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

2.2.2. Fatih – Çorlulu Ali Paşa Medresesi Avlu Taçkapısı

Plân: 4

Fotoğraf: 20-22

Cizim: 6

Yapının:

Yapım Tarihi: H. 1120/M. 1708-09²⁷⁶.

Banisi: Sadrazam Çorlulu Ali Paşa²⁷⁷.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Fatih İlçesi, Molla Fenari Mahallesi, Yeniçeriler Caddesi ile Bileyciler Sokağı'nın kesiştiği köşede yer almaktadır. Külliye, cami, tekke, medrese, kütüphane ve hazireden oluşmaktadır. Külliye'nin iki avlu kapısı bulunmaktadır. Bunlardan doğudaki medreseye, batıdaki ise tekke ve camiye geçit veren kapılardır.

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin Yeniçeriler Caddesi'ne açılan iki avlu kapısından doğuda yer alan kapıdır (Fot. 20-21).

Malzemesi: Kapının her iki yüzünde de kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Taçkapının yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde, mermer malzemeli dikdörtgen kitabesi bulunmaktadır. Kitabe levhasının uzun kenarları kısa kenarlarına nazaran daha kalın silmeyle çevrelenmiştir. Kitabede dört satır ve her satırda dört yazı kartuşu bulunmaktadır. Dikdörtgen kartuşların kısa kenarları kaş kemer formunda düzenlenmiş ve kartuşlar arasında kalan bölümlerde "S" kıvrımlı hatlara sahip boşluklar oluşmuştur. Boşlukların içinde, taç yapraklı çiçek, altı kollu yıldız ve dal ve yapraklardan oluşan motifler bulunmaktadır. Bu boşluklar, dikdörtgenin köşesinde $\frac{1}{4}$, kenarlarında ise $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmıştır. Kısa kenarlarındaki boşluklar içinde stilize yaprak motifleri yer alırken, uzun kenarlardaki boşluklar içinde ise rumilere yer

²⁷⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, "1869'da faal İstanbul Medreseleri", Tarih Enstitüsü Dergisi, S. 7-8, İstanbul, 1977, s. 310; M. Baha Tanman, "Çorlulu Ali Paşa Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, Ankara, 1993, s. 373; M. Baha Tanman, "Çorlulu Ali Paşa Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1994, s. 529; Zerrin Köşklü, *age*, 1999, s. 163.

²⁷⁷ M. B. Tanman, a.g.m., 1993, s. 371; M. B. Tanman, a.g.m., 1994, s. 527.

verilmiştir. Talik hatlı kitabenin fon rengi yeşil, çerçeve, harfler ve motifler altın yıldız renklidir. Kitabede medresenin yapım tarihi “*Dürri*” mahlaslı bir şair tarafından düşünülmüştür²⁷⁸.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı: Yok. Kapı Açıklığı Yüksekliği: 245 cm

Genişliği: 234 cm Kapı Açıklığı Genişliği: 184 cm

Yüksekliği: 394 cm Kapı Açıklığı Derinliği: 130 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Kapının en üst bölümünde “S” profilli kornişi bulunmaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı açıklığı ile kitabelik üç yönden kare kesitli düz ve dışbükey silme ile çevrelenmektedir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Basık yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler tek parça taş malzemeden oluşmaktadır. Kemer köşelikleri yüzeyden taşırılarak belirgin hale getirilmiştir. Köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır. Kapı açıklığı tonoz ile geçilen kapının (Fot. 22) külliye avlusuna bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

²⁷⁸ M. B. Tanman, agm., 1994, s. 529; Zerrin Köşklü, age., 1999, s. 163; [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/](http://www.ottomaninscriptions.com/). Kart Kimliği: [632]; erişim tarihi 10.10.2019.

2.2.3. Fatih – Çorlulu Ali Paşa Camisi Avlu Taçkapısı

Fotoğraf: 23-25

Cizim: 7

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin Yeniçeriler Caddesine açılan iki avlu kapısından batıda yer alan kapıdır (Fot. 23-24).

Malzemesi: Kapı kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yoktur. Yüzeyden taşırılan kitabelik bölümü boş bırakılmıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı: Yok. Kapı Açıklığı Yüksekliği: 278 cm

Genişliği: 225 cm Kapı Açıklığı Genişliği: 171 cm

Yüksekliği: 384 cm Kapı Açıklığı Derinliği: 140 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme ve kapı açıklığından oluşur.

Saçak: Kapının en üst bölümünde "S" profilli korniş saçak görevi görmektedir.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kare kesitli düz ve dışbükey silme yüzeysel olarak, kapı açıklığı ve kitabelik bölümünü üç yönden çevrelemektedir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Basık kemer ve söveden meydana gelmektedir. İki dikdörtgen parçanın üst üste getirilmesiyle söveler oluşturulmuştur. Kemer köşelikleri yüzeyleri düz ve boş bırakılmıştır. Açıklığı tonoz ile geçilen kapının (Fot. 25) arka yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

2.2.4. Üsküdar - Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı

Plân: 5

Fotoğraf: 26-32

Cizim: 8

Yapının:

Yapım Tarihi: H. 1120-22/M. 1708-10²⁷⁹.

Banisi: Valide Emetullah Gülnûş Sultan.

Mimarı: Mimar Bekir'in Subaşılığı sırasında yapılmıştır²⁸⁰.

Genel Tanım: İstanbul Üsküdar İlçesi, Mimar Sinan Mahallesi, Hakimiyet-i Milliye Caddesi ile Balaban Caddesi'nin arasında kalan adada bulunmaktadır. Külliye, cami, türbe, sebil, muvakkithane, sıbyan mektebi, imaret, çeşme ve dükkânlardan oluşmaktadır. Külliye'nin merkezinde yer alan cami yapı topluluğunun en büyük binasıdır. Külliye'nin beş adet kapısı bulunmaktadır. Bunlardan ikisi sadece basık kemerli açıklık şeklinde iken, diğer üç kapı taçkapı niteliği göstermektedir. Bununla birlikte caminin revaklı avlusuna geçişi sağlayan üç kapı abidevi görünümüne sahiptir.

Taçkapının:

Yeri: Külliye'yi çevreleyen avlu duvarlarının kuzeybatı yönünde, üzerinde sıbyan mektebi bulunan kapı açıklığıdır (Fot. 26-27).

Malzemesi: Kesme küfeki taşı.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yoktur.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı: 26 cm

Kapı Açıklığı Yüksekliği: 433 cm

²⁷⁹ Gülçin Erol Canca, "Günnüş Emetullah Valide Sultan/Yeni Valide Sultan Külliyesinin Lale Devri Mimarisi İçindeki Yeri", *Üsküdar Sempozyumu*, Cilt 2, İstanbul, 2003, s. 91; Hamza Gündoğdu, "Osmanlı Klasik Dönem Sonu Külliye Anlayışı Bağlamında Üsküdar Yeni Valide Külliyesi", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, İstanbul, 2012, s. 117; Tülay Sezgin Orman, "Yeni Valide Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 43, İstanbul, 2013, s. 433; Muzaffer Özgüleş, "Üsküdar Yeni Valide Külliyesinin Bilinmeyen Yönleri", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, İstanbul, 2016, s. 308.

²⁸⁰ Nadide Seçkin, "Yeni Valide Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 1994, s. 469.

Genişliği: 480 cm Kapı Açıklığı Genişliği: 264 cm

Yüksekliği: 560 cm Kapı Açıklığı Derinliği: 237 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silmeler, köşe sütunceleri ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı açıklığı üç yönden dışbükey silme ve kare kesitli düz silmelerle çevrelenmiştir (Fot. 28).

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Taçkapının taşıntı yapan dış köşelerinde sütuncelere yer verilmiştir. Silindirik düz bir gövdeye sahip olan sütuncelerin en üstte belli belirsiz bir başlıkla sonlandığı görölmektedir (Fot. 29). Sütuncenin kaidesi bulunmamaktadır.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler kesme küfeki taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Basık kemerli kapı açıklığının kilit taşında gülbezek bezemesine yer verilmiştir (Fot. 30). Kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş ancak yüzeyleri boş bırakılmıştır. Kemer köşeliğinin üzerinde yer alan kabartılmış dikdörtgen pano içerisinde iki adet gülbezek motifine yer verilmiştir. Kapı açıklığı tonoz ile geçilen kapının (Fot. 31) külliye avlusuna bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır (Fot. 32). Ancak üzerinde yer alan sıbyan mektebine temel oluşturan sivri tonozlu bir geçitle külliye avlusu yönünde organik bağlantısı bulunmaktadır.

2.2.5. Üsküdar - Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 33-34

Cizim: 9

Taçkapının:

Yeri: Külliyei çevreleyen avlu duvarlarının kuzeydoğu yönünde, Hâkimiyet-i Milliye Caddesine açılan kapıdır (Fot. 33-34).

Malzemesi: Kesme küfeki taşı.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yoktur.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	20 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 347 cm
	102 cm arka yüz	
Genişliği:	426 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 228 cm
Yüksekliği:	515 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 209 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silmeler, köşe sütunceleri ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: İçbükey silme ile geçilen kaval silme ve bunun üzerindeki düz bölümden oluşmaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı açıklığı üç yönden iki sıra kaval silme ve kare kesitli düz silmelerle çevrenmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Taçkapının taşıntı yapan dış köşelerinde sütuncelere yer verilmiştir. Silindirik düz bir gövdeye sahip olan sütuncelerin en üstte yırtmaçlı bezemeye sahip başlığı bulunmaktadır. Sütuncenin kaidesi kot seviyesinden dolayı tespit edilememiştir.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler kesme küfeki taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Basık kemerli kapı açıklığının kilit taşında gülbezek bezemesine yer verilmiştir. Kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş ancak yüzeyleri boş bırakılmıştır. Kemer köşeliğinin üzerinde yer alan kabartılmış dikdörtgen panoda iki adet gülbezek motifine yer verilmiştir. Motifler kısa kenarları kaş kemer biçiminde düzenlenmiş kabartma iki kartuşun merkezinde yer almaktadır. Kapı açıklığı tonoz ile geçilen kapının külliye avlusu yönünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

2.2.6. Üsküdar - Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 35-36

Cizim: 10

Taçkapının:

Yeri: Külliyei çevreleyen avlu duvarlarının güneybatı yönünde, İmam Nasır Sokağı'na açılan kapıdır (Fot. 35-36).

Malzemesi: Kesme küfeki taşı.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yoktur.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	19 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 347 cm
	113 cm arka yüz	
Genişliği:	436 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 228 cm
Yüksekliği:	515 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 216 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silmeler ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: İçbükey silme ile geçilen kaval silme ve bunun üzerindeki düz bölümden oluşmaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı açıklığı üç yönden kaval silme ve kare kesitli düz silmelerle çevrelenmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler kesme küfeki taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Basık kemerli kapı açıklığının kilit taşında gülbezek bezemesine yer verilmiştir. Kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş ancak yüzeyleri boş bırakılmıştır. Kemer köşeliğinin üzerinde kabartılmış dikdörtgen panonun yüzeyi boş bırakılmıştır. Kapı açıklığı tonoz ile geçilen kapının külliye avlusu yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte kemer kilit taşında gülbezeğe yer verilmiştir.

2.2.7. Üsküdar - Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 37-42

Cizim: 11

Taçkapının:

Yeri: Caminin şadırvanlı, revaklı avlusunun kuzey duvarının ortasında yer almaktadır (Fot. 37-38).

Malzemesi: Ön yüzü mermer malzemeden inşa edilen kapının arka yüzü kesme küfeki taşından yapılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Taçkapının basık kemerli kapı açıklığı üzerinde mermer malzemeli dikdörtgen kitabesi bulunmaktadır (Fot. 39). Yeşil rengin fon olarak kullanıldığı kitabenin yazıları altın yaldızlıdır. Dikdörtgen çerçevenin iç köşelerine küçük C kıvrımları yerleştirilmiştir. Ayrıca kitabenin sol üst köşesinde bezeme olarak tek rumiye yer verilmiştir. Kitabede; celî sülüs hatla yazılmış (*Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resulü*) kelime-i şahadet yer almaktadır.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	29 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 367 cm
	44 cm arka yüz	
Genişliği:	538 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 220 cm
Yüksekliği:	865 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 198 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, sağır kemer, silmeler ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Düz profilli silmeden oluşan bu bölüm kurşunla kaplanmıştır (Fot. 40).

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme:

Ön Yüz: Kapı üç yönden iki sıra kaval silme ve oluk silmelerle çevrelenmiştir. Silmeler en dıştan içe doğru kademelenmektedir. En dışta yer alan silme grubu sağır sivri kemerli

düzenlemeyi çevrelerken daha içeride yer alan silme grubu ise basık kemerli kapı açıklığını ve kitabeliği çevrelemektedir.

Arka Yüz: Avlu zemininden 40 cm yükseklikte başlayan armûdî silme kapıyı üç yönden çevrelemektedir.

Kavsara: Yoktur. Ancak kavsaranın konumlandırılabilceği hizada sağır sivri kemere yer verilmiştir. Kemer tablası yüzeyden kabartılmış ve üzeri boş bırakılmıştır.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur. Fakat sağır kemerin köşeliklerinde gülbezeklere yer verilmiştir.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler tek parça mermer blok şeklindedir. Kapı açıklığının kilit taşında gülbezek bezemesine yer verilmiştir. Gülbezeğin üzerinde kemer köşeliklerinin hizasında daire biçiminde ortasında geometrik düzenlemelerin bulunduğu bir başka gülbezeğe daha yer verilmiştir. Kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş ancak yüzeyleri boş bırakılmıştır. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır (Fot. 41). Bu konsollarda yukarıdan aşağıya doğru en üstte her biri içbükey silmeyle çevrelenmiş dört daire şekli bulunmaktadır. Bunun altında yer alan iki sıra mukarnas dört püsküllü bir düzenlemeye sahiptir. Kapı açıklığı kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş fakat yüzeyleri boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı sivri tonoz örtü ile geçilen kapının (Fot. 42) külliye avlusuna bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte kemer kilit taşında gülbezeğe yer verilmiştir. Bunun yanında sivri tonoz, basık kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alan konsollara oturan köşeli taş kemerle sonlanmaktadır.

2.2.8. Üsküdar - Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 43-46

Cizim: 12

Taçkapının:

Yeri: Caminin şadırvanlı, revaklı avlusunun kuzeydoğu duvarının son cemaat yeriyle birleştiği noktada yer almaktadır (Fot. 43-44).

Malzemesi: Ön yüzü mermer malzemeden inşa edilen kapının arka yüzü kesme küfeki taşından yapılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Taçkapının basık kemerli kapı açıklığı üzerinde mermer malzemeli dikdörtgen kitabesi bulunmaktadır (Fot. 45). Yeşil rengin fon olarak kullanıldığı kitabenin yazıları altın yaldızlıdır. Dikdörtgen çerçevenin sağ üst köşesi haricinde diğer iç köşelerine küçük C kıvrımları yerleştirilmiştir. Sağ üst köşede ise rumilerden oluşturulmuş kıvrım dallı bezeme bulunmaktadır. Bezemenin altında bir de gülbezek motifine yer verilmiştir. Kitabenin sol üst köşesinde vav harfinin ucu yukarıya doğru uzatılarak rumi ile sonlandırılmıştır. Celî sülüs hatla yazılmış kitabede; Kur'an-ı Kerim 16/32. ayetin bir kısmı yer almaktadır. Ayrıca kitabenin alt ortasında dilimli kemerle sınırlandırılan alan içerisinde “*Ketebehu Mehmed el-Burusevî*” diye hattatın adı bulunur²⁸¹.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	32 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 371 cm
	41 cm arka yüz	
Genişliği:	420 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 220 cm
Yüksekliği:	836 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 199 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, sağır kemer, silmeler ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Düz profilli silmeden oluşmakta ve kurşunla kaplanmıştır.

²⁸¹ [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/, Kart Kimliği: \[1650\]; erişim tarihi 26.01.2018.](http://www.ottomaninscriptions.com/)

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme:

Ön Yüz: Kapı üç yönden iki sıra kaval ve oluk silmelerle çevrenmiştir. Silmeler en dıştan içe doğru kademelenmektedir. En dışta yer alan silme grubu sağır sivri kemerli düzenlemeyi çevrelerken, daha içeride yer alan silme grubu ise basık kemerli kapı açıklığını ve kitabeliği çevrelemektedir.

Arka Yüz: Avlu zemininden 35 cm yükseklikte başlayan armûdî silme kapıyı üç yönden çevrelemektedir.

Kavsara: Yoktur. Ancak kavsaranın konumlandırılabilceği hizada sağır sivri kemere yer verilmiştir. Kemer tablası yüzeyden kabartılmış ve üzeri boş bırakılmıştır.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur. Fakat sağır kemerin köşeliklerinde gülbezek bezemelerine yer verilmiştir.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler tek parça mermer blok şeklindedir. Kapı açıklığının kilit taşında gülbezeğe yer verilmiştir. Basık kemerli kapı açıklığının kemer köşeliklerinin hizasında, kilit taşındaki gülbezeğin üzerinde, altı kollu yıldız şekli daire içerisinde verilmiştir. Kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş ancak yüzeyleri boş bırakılmıştır. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır. Bu konsollarda yukarıdan aşağıya doğru en üstte her biri içbükey silmeyle çevrenmiş dört daire şekli bulunmaktadır. Bunun altında yer alan iki sıra mukarnas dört püsküllü bir düzenlemeye sahiptir. Mukarnasın aşağıya sarkan alt uçları arasında taç yapraklı çiçek motifine yer verilmiştir. En altta ise yüzeysel olarak işlenmiş, baş aşağı duran dilimli kemer şeklindeki kıvrık dal bezemeli bir gövde ve bunun sonundaki stilize palmet motifiyle sonlanmıştır.

Arka yüz: Kapı açıklığı sivri tonoz örtü ile geçilen kapının (Fot. 46) şadırvanlı avluya bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte kemer kilit taşında gülbezeğe yer verilmiştir. Bunun yanında sivri tonoz, basık kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alan konsollara oturan köşeli kaş kemerle sonlanmaktadır. Basık kemerli kapı açıklığının bu yüzünde kilit taşı üzerinde gülbezeğe yer verildiği görülmüştür.

2.2.9. Üsküdar - Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 47-50

Cizim: 13

Taçkapının:

Yeri: Caminin şadırvanlı, revaklı avlusunun güneybatı duvarının son cemaat yeriyle birleştiği noktada yer almaktadır (Fot. 47-48).

Malzemesi: Önyüzü mermer malzemeden inşa edilen kapının arka yüzü kesme küfeki taşından yapılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Taçkapının basık kemerli kapı açıklığı üzerinde mermer malzemeli dikdörtgen kitabesi bulunmaktadır (Fot. 49). Yeşil rengin fon olarak kullanıldığı kitabenin yazıları altın yaldızlıdır. Dikdörtgen çerçevenin iç köşelerine küçük C kıvrımları yerleştirilmiştir. Sağ üst köşede ise rumilerden oluşturulmuş kıvrım dallı bezeme bulunmaktadır. Kitabenin sol üst köşesinde dal ve yapraklarıyla birlikte işlenmiş karanfil çiçeği bezemesi bulunmaktadır. Celî sülüs hatla yazılmış kitabede; Kur'an-ı Kerim 39/73. ayetin bir kısmı yer almaktadır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	33 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 365 cm
	42 cm arka yüz	
Genişliği:	418 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 219 cm
Yüksekliği:	808 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 198 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, sağır kemer, silmeler ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Düz profilli silmeden oluşmakta ve kurşunla kaplanmıştır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme:

Ön Yüz: Kapı üç yönden iki sıra kaval silme ve oluk silmelerle çevrelenmiştir. Silmeler en dıştan içe doğru kademelenmektedir. En dışta yer alan silme grubu sağır sivri kemerli düzenlemeyi çevrelerken daha içeride yer alan silme grubu ise basık kemerli kapı açıklığını ve kitabeliği çevrelemektedir.

Arka Yüz: Avlu zemininden 32 cm yükseklikte başlayan armûdî silme kapıyı üç yönden çevrelemektedir.

Kavsara: Yoktur. Ancak kavsaranın konumlandırılabilceği hizada sağır sivri kemere yer verilmiştir. Kemer tablası yüzeyden kabartılmış ve üzeri boş bırakılmıştır.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur. Fakat sağır kemerin köşeliklerinde gülbezeklere yer verilmiştir.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler tek parça mermer blok şeklindedir. Kapı açıklığının kilit taşında gülbezek bezemesine yer verilmiştir. Basık kemerli kapı açıklığının kemer köşelikleri hizasında, kilit taşındaki gülbezeğin üzerinde, daire içerisinde taç yapraklı çiçek bezemesine yer verilmiştir. Kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş ancak yüzeyleri boş bırakılmıştır. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır (Fot. 50). Bu konsollarda yukarıdan aşağıya doğru en üstte tek sıra stilize lotus bezemesi bulunmaktadır. Bunun altında yer alan iki sıra mukarnas dört püsküllü bir düzenlemeye sahiptir. Mukarnasın aşağıya sarkan alt uçları arasında taç yapraklı çiçek motiflerine yer verilmiştir. En altta ise baş aşağı duran dilimli kemer şeklindeki kıvrık dal bezemeli gövde ve bunun sonundaki stilize palmet motifi yüzeysel olarak işlenmiştir.

Arka yüz: Kapı açıklığı sivri tonoz örtüyle geçilen kapının, şadırvanlı avluya bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte kemer kilit taşında gülbezeğe yer verilmiştir. Bunun yanında sivri tonoz, basık kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alan konsollara oturan köşeli kaş kemerle sonlanmaktadır. Ayrıca basık kemerli kapı açıklığının kilit taşı üzerinde gülbezeğe yer verildiği görülmüştür.

2.2.10. Üsküdar - Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 51-56

Cizim: 14

Taçkapının:

Yeri: Caminin kible ekseninde yer alan harime geçit veren kapısıdır (Fot. 51-52).

Malzemesi: Tamamen mermer malzemeden yapılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Taçkapının basık kemerli kapı açıklığı üzerinde mermer malzemeli üç ayrı dikdörtgen panoda kitabe yer almaktadır (Fot. 53). Yeşil rengin fon olarak kullanıldığı kitabenin yazıları ve süslemeleri altın yaldızlıdır. Bu panolardan en üsttekinde dilimli kemerli kenarlıklara sahip yan yana üç kartuş bulunmaktadır. Panonun kartuşlarda dâhil olmak üzere tüm yüzeyi bitkisel süslemeyle doldurulmuştur. Ortadaki kitabelikte sekiz satır yazı bulunurken; en alttaki kitabelikte dört satır yazı bulunmaktadır. İki ayrı pano şeklindeki kitabeliklerin her bir satırında dilimli kemerli kenarlıklar içerisinde yan yana dört yazı kartuşu bulunmaktadır. Kartuşlara arasında kalan kısımlara ise rumîler ile taç yapraklı çiçekler yerleştirilmiştir. Talik yazı karakterindeki kitabe Şâir Osmanzâde Tâib'e²⁸² aittir.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	26 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği:	355 cm
Genişliği:	544 cm	Kapı Açıklığı Genişliği:	210 cm
Yüksekliği:	768 cm	Kapı Açıklığı Derinliği:	180 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, sütünce, silmeler ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

²⁸² İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, C.1, İstanbul, 1976, s. 313 - 315; [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/](http://www.ottomaninscriptions.com/), Kart Kimliği: [1129]; erişim tarihi 26.01.2018.

Taç/Tepelik: Mermer malzemeli tepelik taçkapının en üst bölümünde yer alır. Testere dişi biçimindeki tepeliğin yüzeyi birbirini tekrar eden kıvrık dal bezemeleriyle doldurulmuştur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme:

Silme:

Ön Yüz: Kapı iki silme grubu ve bu silmeler arasındaki mukarnaslı bordürle üç yönden çevrelenmektedir. Silme grupları dıştan içe doğru sırasıyla grubu düz, kaval ve oluk silmelerden oluşmaktadır. Bu gruplarından ilki tüm kapıyı yanlardan ve üst kenardan çevrelemektedir. Kapının kitabelik ve basık kemerli kapı açıklığını üç yönden ters U biçiminde çevreleyen bordür dört sıra mukarnastan oluşmaktadır. Mukarnasın en dıştan içeriye doğru birinci sırası badem, yırtmaç ve mukarnas yuvalarıyla oluşturulmuş düzenlemeye sahiptir. Sonraki sırada, bir üstünde yer alan bademlerin altına püsküller, mukarnas yuvalarının altına tek bademler gelecek şekilde düzenleme devam ettirilmiştir. Üçüncü sırada ise püsküllerin altında yer alan mukarnas yuvarlarının içi karşılıklı iki bademle doldurulmuş, bunların arasında kalan kısımlarda mukarnas dişine yer verilmiştir. En sonda ise mukarnas dişlerinin içbükey profilli konsolları ve bunların arasındaki üç farklı motiften oluşan rozetler bulunmaktadır. Rozetler altın yaldız renginde boyanmıştır. Daha içte yer alan ikinci silme grubu kapı açıklığı ve kitabeliği çevrelemekte hatta zemin seviyesinde bu silme grubu kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir.

Arka Yüz: Harim zemininden 20 cm yükseklikte başlayan kaval silme kapının bu yönünü üç yönden çevrelemektedir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Taçkapının en dış köşelerinde, tepeliğin altına kadar uzanan silindirik gövdeli başlıklı ve kaideli sütuncelere yer verilmiştir. Kum saati biçimindeki sütuncelerin kaideleri, başlıklarına nazaran daha belirgin olarak işlenmiştir (Fot. 54). Kaidelerin yüzeyleri yivlerle hareketlendirilmiştir.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler tek parça mermer blok şeklindedir. Kapı açıklığında iki renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Basık kemerli kapı açıklığının kilit taşı üzerinde gülbezeğe yer verilmiştir ve kemer köşelikleri hizasında, kilit taşındaki gülbezeğin üzerinde, daire içerisinde taç yapraklı çiçek motifi bulunmaktadır. Kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş ancak yüzeyleri boş bırakılmıştır. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır (Fot. 55). Bu konsollarda yukarıdan aşağıya doğru en üstte tek sıra stilize lotus bezemesi yüzeysel olarak kabartma biçiminde işlenmiştir. Bunun altında yer alan iki sıra mukarnas dört püsküllü bir düzenlemeye sahiptir. Mukarnasın aşağıya sarkan alt uçları burada küçük kare panolar oluşturmuştur. En altta ise baş aşağı duran içi kıvrık dal bezemeleriyle doldurulmuş dilimli kemer şeklindeki gövde ve bunun sonundaki stilize palmet motifi yüzeysel olarak kabartma şeklinde işlenmiştir.

Arka yüz: Kapı açıklığı sivri tonoz örtüyle geçilen kapının (Fot. 56), harime bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte kemer kilit taşında altın yaldız rengine boyanmış gülbezeğe yer verilmiştir. Tek parça blok mermerden oluşan sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır. Konsolların yüzeyi düz, oluk ve kaval silmelerle hareketlendirilmiştir. Konsolun en altında yer alan baş aşağı duran kaş kemerli gövde ve bunun ucunda yer alan stilize palmet kabartmasının yüzeyleri boş bırakılmıştır. Bunun yanında sivri tonoz, basık kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alan konsollara oturan köşeli kaş kemerle sonlanmaktadır. Ayrıca basık kemerli kapı açıklığının kilit taşı üzerinde gülbezeğe yer verildiği görülmüştür.

2.2.11. Fatih – Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi Taçkapısı

Plân: 6, 7

Fotoğraf: 57-63

Cizim: 15

Yapımın:

Yapım Tarihi: Kütüphanenin yapımına 27 Rebiyülevvel 1131 (M. 1719) yılında başlanmış 10 Muharrem 1132 (M. 1719)'de tamamlanmıştır²⁸³.

Banisi: Sultan III. Ahmed.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Fatih İlçesi, Cankurtaran Mahallesi'nde yer alan Topkapı Sarayı'nın üçüncü avlusu içerisinde, arzodasının kuzeyinde yer almaktadır. Bodrum katı üzerine inşa edilen kütüphanenin kapısına iki yönlü merdiven ile ulaşılmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Kütüphanenin kuzeyindeki iki yönlü merdivenle ulaşılan, üç kemer gözlü sahanlığın gerisinde yer almaktadır (Fot. 57-58).

Malzemesi: Kapıda mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön Yüz: Kitabe, kapının en üstünde yer alan taç/tepeliğin altında, silmeyle üç yönden çevrelenen bölümün en yukarisında yer alır (Fot. 59). Mermer malzemeli dikdörtgen kitabe üç satırdan oluşmakta ve her satırda dört yazı kartuşu bulunmaktadır. Kare kesitli düz silmeyle çerçeve içine alınan kitabenin yazı kartuşlarının kısa kenarları dekoratif dalgalı kemer biçiminde düzenlenmiştir. Bu düzenleme sonucu kartuşlar arasında kalan kısımlarda baklava dilimi şekli oluşturulmuştur. Bu şekillerin içerisinde taç yapraklı çiçek bezemelerine yer verilmiştir. Aynı zamanda baklava dilimi şekilleri kenarlarda ½ köşelerde ise ¼ oranında uygulandığı görülmektedir. Kitabenin çerçeve ve harflerinde

²⁸³ Reşad Ekrem Koçu, "Ahmed III Kütüphanesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1958, s. 293; Semavi Eyice, "Ahmed III Kütüphanesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, s. 40, Ankara, 1989, s. 40; İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, Ankara, 1991, s. 79; Semavi Eyice, "Ahmed III Kütüphanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1993, s. 115.

altın yıldız rengi kullanılırken fonda siyah renk tercih edilmiştir. Fâiz mahlası bulunan sülüs hatlı kitabede inşa tarihi düşülmüştür²⁸⁴.

Arka Yüz: Kapı açıklığı kemer köşeliğinin yukarısında, dikdörtgen kitabe levhasına yer verilmiştir (Fot. 60). Bu levha, yan yana iki yazı kartuşundan oluşmaktadır. Dikdörtgenin kısa kenarlarının dilimli kemer formunda düzenlenmesiyle elde edilen kartuşların içinde “Ta’lemü bi-ciddi habibi/ve kul rabbi zidni ilmen” “Rabbim, ilmimi, anlayışımı artır (böylece sevgimin ne kadar çok ve yüce olduğunu bilir ve anlarsın) yazılıdır²⁸⁵. Ta’lik hatlı kitabede çerçeve ve harflerde altın yalnız rengi kullanılırken, fonda herhangi bir renk kullanılmamıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	19 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 218 cm
Genişliği:	239 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 121 cm
	194 cm arka yüz	
Yüksekliği:	522 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 97 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik /taç, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Taçkapının silmelerle çevrelenen düzenlemesinin üstünde iki sıra şeklinde taç/tepeligi bulunmaktadır. Üst üste iki sıra şeklinde düzenlenmiş tepeliğin üst sırasını stilize lotus palmet dizisi oluşturmaktadır. Onun altında bir sıra halindeki mukarnas bezemede ondokuz adet püsküllü biçimde düzenlenmiştir.

Kapının kütüphane içerisine bakan cephesinin üzerinde tek sıra şeklindeki taca yer verilmiştir. Kapının genişliğindeki tacın yüzeyinde lotus ve palmet dizilerinin sürekli kullanılmasıyla kompozisyon oluşturulmuştur. Bu bezemenin üzeri altın yıldız rengine boyanmıştır.

²⁸⁴ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4843]; erişim tarihi 03.09.2017.

²⁸⁵ Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Yasemin Beyazıt tarafından okunmuştur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme:

Ön yüz: Taçkapıyı, yukarıdaki tepeliğin altından sınırlandıran ve kapı açıklığı ile kitabeliği üç yönden çevreleyen dış ve içbükey silme grubu bulunmaktadır. Bu silme grubu zeminde söveye kadar devam ettirilmiştir. Bunun yanında basık kemerli kapı açıklığının köşelikleri çubuk silmelerle çevrelenmektedir. Kemer köşelikleri ile kitabe arasında kalan kısımda yer alan yüzeysel düzenleme de çubuk silmelerle çerçeve içerisine alınmıştır.

Arka yüz: Kapının taç kısmının altından kapı açıklığı ile kitabeliği üç yönden çevreleyen dışbükey silme, zeminde kapı açıklığına kadar sürdürülmüştür. Bunun yanında kemer köşeliklerinin çerçevesi çubuk silmeyle oluşturulmuştur.

Kavsara: Yoktur. Ancak kavsara seviyesinde farklı bir düzenlemeye yer verilmiştir (Fot. 61). Kapı açıklığı kemer köşelikleri üzerinden bir sıra mukarnas dolgu ile yarım daire formundaki düzenlemeye geçilmektedir. Mukarnas sırasının hemen üzerindeki yay biçimindeki alanın yüzeyi rumi ve kıvrık dallarla doldurulmuştur. Tablanın yukarısında, dışa doğru üçgen çıkıntıları olan ve en dış yüzeyinde rozetin yer aldığı iki kademeli çıkıntının etrafı bir daire ile çevrelenmiştir. Bu dairenin etrafından yayılan ışınal doğruların, kenarlara doğru yükselmesi ve uçlarının yarım daire biçiminde sonlanmasıyla on üç dilimli düzenleme oluşturulmuştur. Dilimli düzenleme yarım daire formunda olup çubuk silmeyle çevrelenmiştir. Ayrıca bu silmeyi üç yönden çevreleyen diğer çubuk silmeyle dilimli formun üst köşelerinde köşelikler oluşturulmuştur. Köşelik yüzeyleri rumi ve kıvrık dallardan oluşan grift bir kompozisyonla doldurulmuştur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer ve söveden oluşan kapı açıklığı kemeri ile sövesi iki renkli mermer malzemeden oluşmaktadır. Kırmızı ve beyaz renkli mermerden oluşan kemer taşları ile söve taşları, birbirlerine geçme biçiminde bağlanmaktadır. Basık kemerli kapı açıklığının

kemer köşelikleri çubuk silmeyle sınırlandırılmıştır. Köşelik yüzeylerinde dal ve yapraklarıyla verilmiş natüralist çiçekler ile rumilerden oluşan kompozisyonlara yer verilmiştir. Sövelerin basık kemerin oturduğu üst kısımlarının kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollara yer verilmiştir (Fot. 62). Bu konsollar içbükey ve dışbükey profilli dalgalı hatlara sahiptir.

Arka yüz: Açıklığı düz örtü ile geçilen kapının (Fot. 63). kütüphane içine bakan cephesi basık kemer ve söveden oluşmaktadır. İki renkli malzemenin kullanıldığı kemer taşları birbirine lamba zıvana geçme şeklinde bağlanmaktadır. Kemer köşelikleri çubuk silmelerle sınırlandırılan kapının köşelik yüzeylerinde, kıvrım dallar ve rumilerle oluşturulmuş grift kompozisyona yer verilmiştir. Tek parça blok mermer şeklindeki sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinin üst kısımları dekoratif konsol biçiminde düzenlenmiştir. Konsollar üstte tek sıra lotus palmet dizisi ile altında yer alan iki sıra mukarnas ile konsolun taşıntı yapan bölümü oluşturulmuştur. Bunun altında baş aşağı vaziyette devam eden stilize lotus-palmet bezemesi, yüzeysel kabartma kıvrık dal ve rumilerle oluşturulmuştur.

2.2.12. Fatih - Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı

Plân: 8

Fotoğraf: 64-67

Cizim: 16

Yapının:

Yapım Tarihi: Külliye inşa kitabesine göre H. 1132/M. 1719-20 tarihinde inşa edilmiştir²⁸⁶.

Banisi: Sultan III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan ve Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Fatih İlçesi, Kalenderhane Mahallesi'nde, Dede Efendi Caddesi ile Şehzadebaşı Caddesinin kesiştiği köşede yer almaktadır. Külliye cami, medrese, kütüphane, çeşme, sebil ve çarşıdan meydana gelmektedir.

Taçkapının:

Yeri: Dede Efendi Caddesi'ne açılan, mescit ile kütüphane arasındaki çevre duvarı üzerinde yer alan külliye avlu kapısıdır (Fot. 64-65).

Malzemesi: Caddeye bakan cephesi mermer malzemeli kapının, avluya bakan cephesinde kesme küfeki taşı kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Mermer malzemeli, dikdörtgen pano kitabe, basık kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır (Fot. 66). Sülüs hatlı inşa kitabesinde, üç satır ve her satırda dört yazı kartuşu yer almaktadır²⁸⁷. Kısa kenarları köşeli kaş kemer formunda düzenlenen kartuşların arasında kalan baklava dilimi biçimindeki alanların içlerinde stilize bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Panonun kenarlarına rastgelen kısımlarda bu alanlar ½ oranında uygulanmıştır. Bu alanların uzun kenarında olanların içlerinde stilize bitkisel

²⁸⁶ M. S. Kütükoğlu, agm., 1977, s. 310; Semavi Eyice, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C.8, Ankara, 1993, s. 443; Doğan Kuban, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1994, s. 548.

²⁸⁷ M. Samsakçı – M. Ali Karavelioğlu, age., 2016, s. 365.

bezemeler yer alırken; kısa kenarındakilerde taç yapraklı çiçekler ortada $\frac{1}{2}$ köşelerde ise $\frac{1}{4}$ oranında uygulanmıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	taşıntı yok	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 250 cm
Genişliği:	290 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 201 cm
Yüksekliği:	485 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 147 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, silme, saçak ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Kapının iki yanında avlu duvarına sabitlenmiş konsolların üzerinde yer alan ahşap saçığı mevcuttur. Saçak sundurma biçiminde olup, kapı açıklığı kemer köşelikleri üst seviyesinde, avlu duvarına sabitlenmiş eli böğründeler ile taşınmaktadır. Saçağın altında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamakla birlikte yüzeyinin çıtalarla bölümlere ayrıldığı görülmektedir.

Taç/Tepelik: Kabartma tekniğinde, stilize lotus - palmet bezemelerinin tekrar edilmesiyle oluşturulmuş yatay sıra tepeliğin en üst bölümünü oluşturmaktadır. Onun altında bir sıra mukarnas yer almaktadır. En altta mukarnas yuvalarından aşağıya sarkan dişlerin arasında yirmi üç adet birbirinden farklı rozete yer verilmiştir.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kare kesitli düz, kaval ve içbükey silme, takım halinde kapı açıklığı ve kitabeliği üç yönden kuşatmaktadır. Kemer köşeliği ise içbükey ve çubuk silme takımıyla çevrelenmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Kemer köşeliklerinin yüzeyi stilize rûmi ve palmet motifleriyle tamamen doldurulmuş ve köşelerde simetrik olarak yerleştirilmiş gülbezeklere yer verilmiştir. Bununla birlikte kemer kilit taşı hizasında daha küçük ölçekli gülbezek motifi göze çarpmaktadır. Söveler tek parça blok mermerden oluşmaktadır. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır (Fot. 67). Bu konsollarda, yukarıdan aşağıya doğru, en üstte stilize lotus - palmet dizisine yer verilmiştir. Bunun altında yer alan iki sıra mukarnas üç püskül oluşturacak biçimde yapılmıştır. En altta ise baş aşağı biçimde düzenlenmiş köşeli kaş kemer formunda bir gövdeye sahip bezemenin yüzeyi tamamen bitkisel bezemelerle doldurulmuştur. Bunun ucunda yer alan stilize palmet ve lotus bezemeleriyle süsleme tamamlanmaktadır.

Arka yüz: Kapı açıklığı tonozla geçilen kapının külliye avlusuna bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Tonozun avlu yönüne yansıyan yarım daire formunun yüzeyinde ve çevresinde kemer taşları, kemer köşelikleri, silmeler ve tepelik/taç bölümleri kalem işiyle boyama şeklinde yapılmıştır.

2.2.13. Fatih - Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane Taçkapısı

Fotoğraf: 68-70

Cizim: 17

Taçkapının:

Yeri: Külliye kuzeybatısında yer alan kütüphanenin, güney yönündeki kapısıdır (Fot. 68-69).

Malzemesi: Kapıda mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, basık kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır. Celî sülüs hatlı inşa kitabesinde levhasında üç satır ve her satırda iki yazı kartuşu yer almaktadır²⁸⁸. Kısa kenarları köşeli kaş kemer formunda düzenlenen kartuşların arasında kalan baklava dilimi biçimindeki alanların içlerinde taç yapraklı çiçek bezemelerine yer verilmiştir. Panonun kenarlarına rastgelen kısımlarda bu alanlar ½ oranında uygulanmıştır. Kitabe levhasının etrafı kırmızı renkli mermer bordürle çevrelenmiştir.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	2 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 225 cm
Genişliği:	178 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 124 cm
Yüksekliği:	358 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 97 cm
	338 cm arka yüz	

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

²⁸⁸ M. Samsakçı – M. Ali Karavelioğlu, *age.*, 2016, s. 369; [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/, Kart Kimliği: \[1348\]; erişim tarihi 28.02.2018.](http://www.ottomaninscriptions.com/)

Silme: Kapı açıklığı ve kitabeliği dört yönden kuşatan düz ve armûdî silme, kapıyı çerçeve içine almaktadır. Kemer köşeliği ise içbükey ve çubuk silme takımıyla çevrelenmiştir. Kapının arka yüzünde de armûdî silme kapıyı üç yönden çevrelemektedir. Yine arka yüzdeki kemer köşelikleri de içbükey ve çubuk silme takımıyla sınırlandırılmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Basık kemeri oluşturan kemer taşları içbükey ve dışbükey profilli olarak birbirlerine geçme şeklinde bağlanmıştır. Kemer taşında iki renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Kemer köşelikleri yüzeyden taşırılarak içbükey ve çubuk silmeyle sınırlandırılmıştır. Kemer köşeliklerinin yüzeyinde, uçları kilit taşına doğru kıvrılmış simetrik selvi ağacı motifine yer verilmiştir. Söveler tek parça blok mermerden oluşmaktadır.

Arka yüz: Kapı açıklığı düz örtüyle geçilen kapının (Fot. 70), kütüphaneye bakan yüzünde de kısmen aynı düzenlemeler yer almaktadır. Ancak yapı restorasyonda olduğu için bu kısımlar hakkında sınırlı bilgi elde edilmiştir.

2.2.14. Fatih - Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis/Mescit Taçkapısı

Fotoğraf: 71-77

Cizim: 18

Taçkapının:

Yeri: Külliyeinin güneybatısında yer alan darülhadis/mescidin kuzey yönündeki kapısıdır (Fot. 71).

Malzemesi: Kapıda mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, basık kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır. Celî sülüs hatlı inşa kitabesinde üç satır ve her satırda iki yazı kartuşu yer almaktadır²⁸⁹. Kısa kenarları köşeli kaş kemer formunda düzenlenen kartuşların arasında kalan baklava dilimi biçimindeki alanların içlerinde taç yapraklı çiçek bezemelerine yer verilmiştir. Panonun kenarlarına rastgelen kısımlarda bu alanlar ½ oranında uygulanmıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	taşıntı yok	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 221 cm
Genişliği:	183 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 132 cm
Yüksekliği:	347 cm ön yüz 318 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 109 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Taçkapı çerçevesinin en üstünde yer alan tepelik üç yatay sıradan oluşan düzenlemeye sahiptir. En yukarıda stilize lotus - palmet bezemelerinin yan yana tekrar edilmesiyle oluşturulmuş kuşak yer almaktadır. Lotus – palmet bezemesinin altında bir

²⁸⁹ Zerrin Köşklü, *age.*, 1999, s. 179; M. Samsakçı – M. Ali Karavelioğlu, *age.*, 2016, s. 369; [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/, Kart Kimliği: \[3285\]; erişim tarihi 28.02.2018.](http://www.ottomaninscriptions.com/)

sıra mukarnasa yer verilmiştir. En alttaki sırada ise mukarnasların aşağıya sarkan dişleri ve bu dişler arasındaki yirmi bir adet taç yapraklı çiçek bulunmaktadır.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Düz ve armûdî silme, kapı açıklığı ve kitabeliği üç yönden kuşatmaktadır. Silmeler zeminde kapı açıklığına kadar bir müddet devam ettirilmiştir. Kemer köşeliğini çevreleyen içbükey ve çubuk silme aynı zamanda kemer kilit taşı hizasında düğüm şeklini almıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Basık kemeri oluşturan kemer taşı yekpare mermer olup kilit taşında sarkıt mevcuttur. Kemer köşelikleri yüzeyden taşırılarak içbükey ve çubuk silmeyle sınırlandırılmıştır. Silmeler aynı zamanda kilit taşı hizasında düğüm şeklini almış ve içerisine taç yapraklı çiçek motifi yerleştirilmiştir. Kemer köşeliklerinin yüzeyi, stilize rûmi ve palmet motifleriyle tamamen doldurulmuş ve köşelerde simetrik olarak yerleştirilmiş gülbezeklere yer verilmiştir. Söveler tek parça blok mermerden oluşmaktadır. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır (Fot. 72). Bu konsollarda, yukarıdan aşağıya doğru en üstte stilize lotus - palmet dizisine yer verilmiştir. Bunun altında yer alan iki sıra mukarnas, dört püskül oluşturacak biçimde yapılmıştır. En altta ise baş aşağı biçimde düzenlenmiş köşeli kaş kemer formunda bir gövdeye sahip bezemenin yüzeyi tamamen bitkisel bezemelerle doldurulmuştur. Bunun ucunda yer alan stilize palmet motifleriyle süsleme tamamlanmıştır. Ayrıca sövelerin avluya bakan yüzlerinde zeminden 30 cm yükseklikte başlayan yüzeyden kabartılmış vazodan çıkmış çiçek kompozisyonlu bezemeler yer almaktadır (Fot. 73). Üst üste dört adet sıralanan bu kompozisyonlar söve konsollarının hizasında son bulmaktadır. Vazodan çıkan çiçek demetleri şeklindeki kompozisyonlardan üçü doğrudan vazo içerisinden çıkarken en üstte yer alan kompozisyon kürsü üzerinde

yer alan çanak benzeri bir vazodan çıkmaktadır. İlk bakışta sövelerdeki kompozisyonlarda simetrik uygulama gibi hissedilse de bu durum küçük detaylarla ayrılmaktadır. Söveler üzerindeki kompozisyonlar aşağıdan yukarıya doğru şu şekildedir:

Birinci sırada yer alan kompozisyon; armûdî gövdeye sahip, boyun kısmı dar, ağız kısmı geniş, kaideli bir vazonun ve bunun içerisinde saplarıyla birlikte çıkmış iki gül, üç zambak çiçeği ve bu çiçeklerin yapraklarından oluşmaktadır (Fot. 74). En üstte üç zambak çiçeği ve bunların arasında açmamış dört zambak tomurcuğu saplarıyla birlikte vazodan çıkmaktadır. Daha aşağıda yer alan ve yapraklarıyla birlikte işlenmiş güller, sapların iki yanında yer almaktadır. Vazonun ağız ve boyun kısmında spiral bezeme bulunmaktadır.

İkinci sırada yer alan kompozisyon; birinci sırada yer alan vazoyla aynı formdaki vazonun gövdesinde yivler bulunmaktadır (Fot. 75). Vazodan çıkan sümbül, gül, gonca ve üç karanfil dalları ve yapraklarıyla birlikte betimlenmiştir. En üstte, merkezdeki aynı daldan çıkan üç karanfilden biri ortada iki yanda olacak şekilde düzenlenmiştir. Karanfillerin altında ortada gül, yanlarda sümbül, gonca dalları ve yapraklarıyla birlikte betimlenmiştir.

Üçüncü sırada yer alan kompozisyon; birinci sırada yer alan vazoyla aynı formdaki vazonun gövdesinde bitkisel bezeme, ağız kısmında altı yapraklı çiçek motifi bulunmaktadır (Fot. 76)..Vazodan çıkan gül, gonca ve taç yapraklı çiçekler dallarıyla birlikte betimlenmiştir. En üstte biri ortada ikisi yanlarda daha alt seviyede üç gonca, onun altında ve iki yanında dört taç yapraklı çiçek tek bir dala bağlanmaktadır. Bunların altında ortada gül, yanlarda daha küçük ölçekli birer gül yaprak ve dallarıyla birlikte verilmiştir.

Dördüncü sırada yer alan kompozisyon; dikdörtgen kürsünün üzerinde yer alan çanak benzeri unsurun içinden çıkan dalları ve yapraklarıyla birlikte betimlenmiş üç farklı boyda altı çiçek bezemesinden oluşmaktadır (Fot. 77). Çiçekler en üstte ortada büyük çiçek ve onun altında yanlarda orta ölçekli çiçeklerle birlikte verilmiştir. Bu düzenlemenin altında yine büyük çiçekle onun altında ve yanında küçük ölçekli çiçeklerden oluşmaktadır.

Arka yüz: Kapı açıklığı düz örtüyle geçilen kapının kütüphaneye bakan yüzü devam eden restorasyondan dolayı incelenememiştir.

2.2.15. Üsküdar - Ahmediye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı

Plân: 9

Fotoğraf: 78-81

Cizim: 19

Yapının:

Yapım Tarihi: H. 1134/M. 1721-22²⁹⁰.

Banisi: Eminzâde Hacı Ahmet Ağa tarafından yaptırılmıştır²⁹¹.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Üsküdar İlçesi, Ahmediye Mahallesi, Gündoğumu Caddesi ile Esvapçı Sokağı'nın kesiştiği köşede yer almaktadır. Külliye; cami, medrese, dersane, kütüphane, sebil ve iki çeşmeden oluşmaktadır. Meyilli bir arazi üzerine, topoğrafyaya uygun biçimde yerleştirilen külliye'nin binalarına, biri kuzeybatıda Esvapçı Sokağı'na açılan, diğeri güneyde Gündoğumu Caddesi'ne açılan, iki kapı ile ulaşılmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Külliye'yi çevreleyen avlu duvarlarının kuzeybatısında, kütüphane ile hazire arasında kalan, Esvapçı Sokağı'na açılan bölümde yer almaktadır (Fot. 78-79).

Malzemesi: Kesme küfeki taşı.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yoktur. Ancak basık yuvarlak kemerli kapının köşelikleri üzerinde dikdörtgen pano biçiminde kitabelik bölümü bulunmaktadır. Yüzeyden kabartılarak belirginleştirilen kitabelik bölümünde yan yana iki kartuşa yer verilmiştir. Kartuşların kısa kenarları köşeli kaş kemer biçiminde düzenlenmiş ve içleri boş bırakılmıştır (Fot. 80).

Boyutları:

Cepheden Taşıntı: Yok.

Kapı Açıklığı Yüksekliği: 286 cm

²⁹⁰ Reşad Ekrem Koçu, "Ahmediye Camii ve Külliyesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1958, s. 378; M. S. Kütükoğlu, agm., 1977, s. 300; İ. Aydın Yüksel, "Ahmediye Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara, 1989, s. 170; İ. Aydın Yüksel, "Ahmediye Külliyesi", *Dünden Bugüne Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1993, s. 136.

²⁹¹ R. E. Koçu, agm., 1958, s. 378; İ. A. Yüksel, *age.*, 1989, s.170; İ. A. Yüksel, *age.*, 1993, s.136.

Genişliği:	328 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 178 cm
Yüksekliliği:	414 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 130 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme ve kapı ağıklılığından meydana gelmektedir.

Saçak: Kapının bedeninden taşıntılı saçak, yukardan aşağıya doğru bir sıra düz, içbükey ve kaval silmeden oluşmaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı eşiğinden 20-25 cm yüksekte başlayarak basık yuvarlak kemerli kapı ağıklılığı ve kitabeliği çevreleyen dışbükey ve düz silme, en altta kapı ağıklılığına kadar devam ettirilmiştir. Ayrıca yuvarlak kemerli kapı ağıklılığının köşelikleri dışbükey silme ile sınırlandırılmıştır. Silmeler, kapı ağıklılığının kemer kilit taşı hizasında düğüm biçimini almıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Ağıklılığı: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler kesme küfeki taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Basık kemerli kapı ağıklılığının kilit taşında gülbezek bezemesine yer verilmiştir. Kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş ancak yüzeyleyi boş bırakılmıştır. Kapı ağıklılığının kemer yastıklarının karnı dış ve içbükey profillerle hareketlendirilmiştir. Kapı ağıklılığı düz örtü ile geçilen kapının (Fot. 81), külliye avlusuna bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Sadece kemer kilit taşında gülbezeğe yer verilmiştir.

2.2.16. Üsküdar - Ahmediye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 82-85

Cizim: 20

Taçkapının:

Yeri: Külliye avlusuna geçit veren, üzerinde derslane/mescidin yer aldığı, hazire ile sebil arasında, avlunun güneydoğu kapısıdır (Fot. 82-83).

Malzemesi: Ön yüz tamamen mermer malzemelidir. Arka yüzü geçit kemeri şeklindeki kapının bu yüzünde kesme küfeki taşı kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Mermer malzemeli dikdörtgen pano içerisinde kitabeğe yer verilmiştir (Fot. 84). Kitabe yeşil renkli fon üzerine altın yıldızlı olarak düzenlenmiştir. Talik hatlı inşa kitabesi, dört satırdan oluşmakta ve her satırda dört yazı kartuşu bulunmaktadır²⁹². Kısa kenarları dilimli kemer biçiminde düzenlenen kartuşların arasındaki baklava dilimi şeklindeki kısımlarda, taç yapraklı çiçek ve rozetlere yerleştirilmiştir. Bu çiçek ve rozetler dikdörtgen panonun kenarlarına gelen kısımlarda ½ oranında uygulanmıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	3 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği:	255 cm
Genişliği:	209 cm	Kapı Açıklığı Genişliği:	165 cm
Yüksekliği:	391 cm	Kapı Açıklığı Derinliği:	17 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: En üstte stilize lotus ve palmet bezemelerinin sırayla kullanıldığı bir sıra ve onun altında yer alan püsküllü mukarnas sırasından oluşmaktadır.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

²⁹² R. E. Koçu, agm., 1958, s. 378; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, C. 2, İstanbul, 1977, s. 287; [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/](http://www.ottomaninscriptions.com/), [Kart Kimliği: \[1169\]; erişim tarihi](http://www.ottomaninscriptions.com/) 01.02.2018.

Silme: Basık yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve kitabeliği çevreleyen kaval ve içbükey silme takımı en altta kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir. Ayrıca basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının köşelikleri, düz silme ile sınırlandırılmıştır. Silmeler, kapı açıklığının kemer kilit taşı hizasında düğüm biçimini almıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Tek parça blok mermerden oluşan söveler ile bu söveler üzerindeki basık kemerden oluşmaktadır. Söveler oluşmaktadır. Basık kemerli kapı açıklığının kemer karnının dış köşesi dış sırası şeklinde düzenlenmiştir. Kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş, düz silmelerle sınırlandırılan köşeliklerin yüzeyi rumîlerden oluşan kıvrık dallı kompozisyonla doldurulmuştur. Köşeliği sınırlandıran silmeler, kemer kilit taşı hizasında düğüm biçimini almış ve içerisine taç yapraklı çiçek motifi fonda yeşil renk kullanılarak altın yıldız renginde işlenmiştir. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır (Fot. 85). Bu konsollarda yukarıdan aşağıya doğru düz, kaval ve armûdî silme ile profilli olarak düzenlenmiştir. En altta ise baş aşağı duran içi kıvrık dallı bezemeye doldurulmuş kaş kemer şeklindeki gövde ve bunun sonundaki stilize palmet motifi, kabartma şeklinde işlenmiştir. Kapı açıklığı gerisinde bulunan sivri kemerli geçit, medresenin avlusuna açılmakta ve aynı zamanda üzerinde yer alan derslane/mescidi taşımaktadır. Dolayısıyla sadece kapının arka yüzüne bakıldığında burada herhangi bir düzenlemeyle karşılaşılmasıdır.

2.3. I. Mahmud dönemi (1730 – 1754)

2.3.1. Fatih - Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı

Plân: 10

Fotoğraf: 86-91

Cizim: 21

Yapının:

Yapım Tarihi: Külliye, inşa kitabesine göre H. 1147/M. 1734-35 yılında tamamlanmıştır²⁹³.

Banisi: Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa²⁹⁴

Mimarı: Çuhadar Ömer Ağa ve Hacı Mustafa Ağa²⁹⁵

Genel Tanım: Külliye; cami, tekke, kütüphane, türbe sebil ile dört çeşmeden meydana getirilmiştir. Günümüzde var olmayan fakat külliyenin bir avlu duvarı ile çevrelenmiş olduğunu kanıtlayan, caminin güneyinde, Koca Mustafapaşa Caddesi üzerinde külliye kapısı tek başına kalmıştır.

Taçkapının:

Yeri: Külliyei çevreleyen avlu duvarlarının kuzeyinde, üzerinde kütüphane bulunan kapı açıklığıdır (Fot. 86-87).

Malzemesi: Kesme küfeki taşı.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır (Fot. 88). Talik hatlı inşa kitabesinde dört satır ve her satırda üç yazı kartuşu yer almaktadır²⁹⁶. Kartuşlar birbirinden kare kesitli düz silmelerle ayrılmıştır.

²⁹³ Doğan Kuban, "Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, 1994, s. 43; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Laleli Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 17, Ankara, 1998, s. 169; T. Öz, *age.*, C. I, 2015, s.70; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul, 2004, s. 443; Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul, 2007, s. 524.

²⁹⁴ D. Kuban, *agm.*, 1994, s. 43; A. V. Çobanoğlu, *agm.*, 1998, s.169; T. Öz, *age.*, C. I, 2015, s.70.

²⁹⁵ D. Kuban, *agm.*, 1994, s. 43; A. V. Çobanoğlu, *agm.*, 1998, s.169; T. Öz, *age.*, C. I, 2015, s.70.

²⁹⁶ [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/, Kart Kimliği: \[2182\]; erişim tarihi 28.02.2018.](http://www.ottomaninscriptions.com/)

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	25,5 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 335 cm
Genişliği:	849 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 227 cm
Yüksekliği:	580 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 195 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silmeler, yan niş, köşe sütuncesi ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı açıklığı ve kitabelik dışbükey, oluk, kaval ve içbükey oluşan silme takımıyla üç yönden çevrelenmiştir. Üstte kütüphanenin çıkma yapan bölümünün altındaki konsollar ile kapı kat silmesiyle birbirinden ayrılmaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Taçkapının taşıntı yapan dış köşelerinde sütuncelere yer verilmiştir. Silindirik düz bir gövdeye sahip olan sütuncelerin alt bölümü kot seviyesi altında kaldığından kaidesinin varlığı hakkında yorum yapılamamaktadır. Ayrıca sütuncenin başlığı bulunmamaktadır.

Yan Niş: Kapının hem ön yüzünde hem de arka yüzünde yan nişler bulunmaktadır.

Ön yüz: Yan nişler yuvarlak kemerli kapı açıklığının iki yanında yer alan cephelere açılmıştır (Fot. 89). Nişin derinliği 30 cm, genişliği 70 cm yüksekliği ise 165 cm'dir. Yan nişi örten kavsara sivri tonozlu olup, kavsara kuşatma kemeri bulunmamaktadır.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının iki yanındaki cephelere açılmıştır (Fot. 90). Yarım daire kesitli nişlerin kavsaraları yarım kubbeyle örtülü olup, kavsara kuşatma kemeri bulunmamaktadır. Oldukça sade tutulan nişlerin içleri de boş bırakılmıştır.

Kapı Açıklığı: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler kesme küfeki taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş ancak yüzeyleri boş bırakılmıştır. Açıklığı aynalı tonoz ile geçilen kapının (Fot. 91) külliye avlusuna bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak üzerinde yer alan kütüphaneye temel oluşturan sivri tonozlu bir geçitle külliye avlusu yönünde organik bağlantısı bulunmaktadır.

2.3.2. Fatih - Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 92-95

Cizim: 22

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin güneybatısında yer alan Kocamustafapaşa Caddesi üzerindeki avlu kapısıdır. Kapı günümüzde caddenin ortasında atıl vaziyette ve etrafında avlu duvarı bulunmamaktadır (Fot. 92-93).

Malzemesi: Kesme küfeki taşı.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır (Fot. 94). Talik hatlı inşa kitabesinde dört satır ve her satırda iki yazı kartuşu bulunmaktadır²⁹⁷. Kartuşlar birbirinden kare kesitli düz silmelerle ayrılmıştır. Kısa kenarları kaş kemer formunda düzenlenen kartuşların arasında kalan baklava dilimi boşluklara yaprak bezemeleri yerleştirilmiştir. Panonun kenarlarına rastgelen boşluklar ½ oranında, köşelerine rastgelen boşluklar ise ¼ oranında uygulanmış ve boşlukların içlerine yine aynı oranda yaprak bezemesi yerleştirilmiştir.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	taşıntı yok	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 310 cm
Genişliği:	440 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 210 cm
Yüksekliği:	451 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 181 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, saçak, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Pahlı silmeyle geçilen düz silmeli saçağa sahiptir.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

²⁹⁷ Binnur Afacan Akgün, *Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi ve Çevresi Mimari Değerlendirmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1996, s. 107.

Silme: Kapı açıklığı ve kitabelik kare kesitli düz ve kaval silmeden oluşan bir silme takımıyla üç yönden çevrelenmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Taçkapının dış köşelerinde sütuncelere yer verilmiştir. Ancak günümüzde kapının sadece kuzey köşesindeki sütuncenin varlığı tespit edilebilmiştir. Diğer köşedeki sütünce deformasyondan dolayı seçilememektedir. Silindirik bir gövdeye sahip olan sütuncelerin alt bölümü kot seviyesi altında kaldığından kaidesinin varlığı hakkında yorum yapılamamaktadır. Sütünce en üstte saçağın hemen altında basit bir başlıkla sonlanmaktadır.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler kesme küfeki taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kemer köşelikleri kabartılarak belirginleştirilmiş ancak yüzeyleri boş bırakılmıştır. Kapı açıklığı aynalı tonoz ile geçilen kapının (Fot. 95), külliye avlusuna bakan yüzünde, herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Kapının üzeri dört tarafa meyilli kırma çatı ile kapatılmıştır.

2.3.3. Fatih - Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 96-101

Cizim: 23

Taçkapının:

Yeri: Külliyeinin kuzeydoğusunda yer alan, kuzeyinde sebilin yer aldığı avlu kapısıdır (Fot. 96-97).

Malzemesi: Kesme küfeki taşı.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır (Fot. 98). Sultan II. Mahmud Dönemi'ndeki tamirata ilişkin talik hatlı kitabede, dört satır ve her satırda iki yazı kartuşu bulunmaktadır²⁹⁸. Kartuşlar birbirinden kare kesitli düz silmelerle ayrılmıştır. Kısa kenarları köşeli kaş kemer formunda düzenlenen kartuşların arasında kalan baklava dilimi boşluklara taç yapraklı çiçek bezemeleri yerleştirilmiştir. Panonun kenarlarına rastgelen boşluklar $\frac{1}{2}$ oranında, köşelerine rastgelen boşluklar ise $\frac{1}{4}$ oranında uygulanmış ve boşlukların içlerine yine aynı oranda çiçek bezemesi yerleştirilmiştir.

Kapının avluya bakan cephesinde de yazıt bulunmaktadır (Fot. 99). Bu yazıt, basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer almaktadır. Mermer malzemeli, ön yüzdeki kitabeye göre daha küçük ölçekli dikdörtgen pano kare kesitli düz silmelerle çerçevelenmiştir. Çerçevenin içinde, kısa kenarları dilimli kemerlerle düzenlenmiş yazı kartuşu oluşturulmuştur. Çerçeve ile dilimli kemer arasında kalan boşluklara ise dal ve yapraklarıyla birlikte verilmiş natüralist çiçek kabartmaları yer almaktadır. Tek bir yazı kartuşu şeklinde düzenlenen kitabede kullanılan yazı karakteri celf sülüstür. Kitabede “*Hüve 'l-ḥallākü 'l-bāki*”²⁹⁹ yazmaktadır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	Taşıntı yok.	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 318 cm
Genişliği:	602 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 229 cm

²⁹⁸ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [2184]; erişim tarihi 28.02.2018.

²⁹⁹ Baki olan Allah'tır.

135 cm arka yüz

Yüksekliği: 529 cm

Kapı Açıklığı Derinliği: 185 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, köşe sütuncesi ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Pahlı silmeyle geçilen düz silmeli saçağa sahiptir.

Taç/Tepelik: Bitişinde bulunan sebinin tepelik/taç bölümü kapıda da devam ettirilmiştir (Fot. 100). En üstte uçları sarmallı iki “C” kıvrımı, ağızları yukarı gelecek şekilde yatay konumlandırılmış ve uçlarından temas ettirilmiştir. Temas eden bu kısımların üstünde lotus bezemelerine yer verilmiştir. İki “C” kıvrımının birbiriyle temas etmeyen uzak uçları üzerinden yükselen kademeli sivri kemer düzenlemenin sınırını belirlemektedir. Bunun altında aşağıya doğru üç sıra mukarnas devam ederek tepelik tamamlanmıştır.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Yoktur.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler kesme küfeki taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kemer kilit taşında kabartma şeklinde taç yapraklı çiçek motifine yer verilmiştir. Kapı açıklığı aynalı tonoz ile geçilen kapının (Fot. 101) külliye avlusuna bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Kemer kilit taşında kabartma daire şekli yer almaktadır. Kapının üstü kırma çatı şeklinde örtülmüştür.

2.3.4. Fatih - Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 102-110

Cizim: 24

Taçkapının:

Yeri: Harimin kuzey duvarı ortasında, beş gözlü son cemaat yerinin merkezinde, mihrap ekseninde yer almaktadır (Fot. 102-103).

Malzemesi: Taçkapı tamamen mermer malzemedendir yapılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Taçkapının basık kemerli kapı açıklığı ve mukarnaslı kavsaranın başlangıç seviyesi arasındaki dikdörtgen alan ile yan nişler üzerindeki alanlarda (Fot. 104-105) Hattat Cihangirli Mustafa Efendi tarafından sülüs hatlı olarak yazılmış Şeyhülislam Ebu İshakzâde İshak Efendi'nin on beş beyitlik inşa kitabesi bulunmaktadır³⁰⁰.

Boyutları:

Cepheden Taşınıt:	40 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği:	310 cm
Genişliği:	467 cm	Kapı Açıklığı Genişliği:	198 cm
Yüksekliği:	850 cm	Kapı Açıklığı Derinliği:	183 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, sütun, silme, kavrasa, köşe sütunceleri, yan nişler ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Bulunmamaktadır.

Taç/Tepelik: Mermer malzemeli tepelik, taçkapının en üst bölümünde yer alır (Fot. 106). Tepe noktası palmet biçiminde, kenarları ise birbirini takip eden dairesel kıvrımlarla bezenmiş eşkenar üçgen biçimindedir. Tepeliğin tüm yüzeyi, palmetin alt hizasında, üçgenin merkezinde bulunan lotus çiçeği ve bu çiçeğin içinden çıkan, plastik etkili, kıvrık dallı bezemeyle doldurulmuştur.

Sütun/Pilastr: Taçkapının dış köşelerine yerleştirilmiş, son cemaat yeri oturma sekisi seviyesinde kaideye, dairesel kesitli gövdeye ve üçgen tepeliğin taban kenarı hizasında

³⁰⁰ D. Kuban, agm., 1994, s. 44; A. V. Çobanoğlu, agm., 1998, s.171.

başlığa sahip, mermer malzemeli, 8.50 cm uzunluğunda sütun mevcuttur. Gövdesi yivsiz, düz sütunun; altlığı toskana düzenine, başlığı ise dor düzenine benzeyen stilize edilmiş unsurlardır. Her iki köşede yer alan bu başlıkların üzeri diadem biçiminde akant yaprağı dizisiyle taçlandırılmış, başlıklar arasında kalan kısım ise yine akant frizi şeklinde birbirlerine bağlanmıştır.

Silme: Taçkapının köşesinde yer alan sütunları, her iki yandan sınırlayan, içbükey ve dışbükey kaval silme bulunmaktadır. Taçkapının üst ve yan kenarlarında görülen, dikdörtgen çerçeve oluşturacak biçimde taçkapıyı ters “U” biçiminde kuşatan 5,5 cm genişliğindeki kare kesitli düz silme, yukarıda stilize palmet frizi altında, aşağıda sütun kaidesi üzerinde son bulmaktadır. Kare kesitli düz silme ile paralel biçimde seyreden dışbükey ve içbükey silme alt kenarda taçkapı niş açıklığına kadar devam etmektedir. Kenarları pahlı düz silmeli 16,5 cm genişliğindeki bordür kapı açıklığı ve kavsarayı ters “U” biçiminde çevrelemektedir. Bordür yüzeyinde birbiri içinden çıkan kıvrık dallar sonsuz bir şekilde çerçeve boyunca devam etmektedir.

Kavsara: On sıra mukarnas dolguludur. En altta yer alan ve mukarnasın en geniş kısmını oluşturan birinci sıra, kaş kemer biçiminde birbirine bağlanan yırtmaçlardan meydana gelmektedir (Fot. 107).

İkinci sıra, kavsara nişinin yan yüzeyinde birer, dip yüzeyinde ikişer adet bulunan, bir demet içerisinden çıkarak altı kollu yarım yıldız biçimi oluşturacak şekilde yüzeyden taşırılan prizmatik konsollar ve bu konsollar arasındaki badem dizilerinden oluşmaktadır.

Üçüncü sırada, bir alt sırada yer alan altı kollu yarım yıldız biçimindeki konsollar kütesini koruyarak bu sıraya kadar yükseltilmiştir. Konsollar arasında ve kavsara nişinin köşesinde yer alan sarkıtların gövdesi, üç sıra mukarnas dizisinden oluşmaktadır. Dokuz kollu yıldız biçiminde başlayan, düşey düzlemde, üç sıra mukarnaslı biçimde daralarak oluşturulan ters koni biçimindeki sarkıt, en sonda gövdesi armûdî formda yedi yapraklı stilize lale ile tamamlanmıştır.

Dördüncü sırada, kavsara köşelerinde tek ve diğer bölümlerde ikili olarak, ardışık bir şekilde sıralanan badem dizilerinden ikili olanların ortasında altı yapraklı çiçek bezemesi püskül biçiminde verilmiştir.

Beşinci sırada kanat, peş ve yırtmaçlarla oluşturulan mukarnas yuvaları yer almaktadır. Yuvalar kavsara köşelerinde tek, ortada bakışlımlı bir biçimde beş büyük yuva

oluşturacak biçimde yerleştirilmiştir. Bu yuvalar arasında altı adet sarkıt bulunmaktadır. Sarkıtların beşgen biçimindeki gövdeleri aşağıya doğru tek sıra mukarnaslı olarak daralmakta ve beş yapraklı stilize lale motifi ile sonlanarak, bir alt sıra hizasına kadar uzanmaktadır.

Altıncı sıra, kavsara köşelerinde tek ve diğer bölümlerde bakışımı olarak sıralanan badem dizilerinden oluşmaktadır.

Yedincide, kanat, peş ve yırtmaçlarla oluşturulan mukarnas yuvarları yer almaktadır. Yuvalar kavsara köşelerinde tek, ortada bakışımı bir şekilde beş yuva oluşturacak biçimde düzenlenmiştir.

Sekizinci sıra, altı adet tek yüzlü bademlerden oluşmaktadır.

Dokuzuncusu, beş adet tek yüzlü bademlerden oluşmaktadır.

Onuncu sıra, kavsaranın tepe nişini oluşturan yarım daire kesitli son sıranın içi noktasındaki merkezden çıkarak, altındaki konsollara oturan altı prizmatik silmeden meydana gelmektedir.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Kavsarayı dıştan çevreleyen düz silme, kavsara tepe noktasında düğüm biçimi almakta ve ortasında beş yapraklı çiçek motifi yer almaktadır. Çiçek motifinin her iki yanında köşelikleri dolduracak biçimde iri, plastik etkili kıvrık dallı süsleme bulunur.

Köşe Sütunceleri: Ana niş yan kanatlarının köşelerine yerleştirilen sütunceler, başlık ve kaideyle birlikte 431 cm yüksekliğindedir. Sarmal yivli³⁰¹ bir gövdeye sahip olan sütuncenin, başlık ve kaideleri kum saati biçimindedir. Yarım daire kesitli sütünce, bir dairenin merkezinden geçen doğru ile iki eşit parçaya bölünmesinden meydana gelmiştir.

Yan Niş: Ana niş yan kanatları üzerinde karşılıklı olarak birer yan nişe yer verilmiştir³⁰² (Fot. 108). Nişin derinliği 35 cm, genişliği 67 cm yüksekliği ise 274 cm dir. Yan niş dışbükey silme ve kare kesitli düz silmenin sınırlandırdığı 10 cm lik, kıvrık dal süslemeli bordürle ters “U” biçiminde çevrenmiştir. Kavsara kuşatma kemeri bulunmamaktadır. Kavsara tepe noktasında, kare kesitli düz silme ile düğüm biçiminde çevrenmiş gül

³⁰¹ Şakir Çakmak, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar*, Ankara, 2001, s. 45.

³⁰² Bir onikigenin birbirine paralel iki kenarının ortasından geçen doğru ile iki eşit parçaya bölünmesiyle yedi kenarlı yan niş elde edilmiştir. Bkz. Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 55.

motifi kavsaranın üst sınırını belirlemektedir. Gül motifinin her iki yanında köşelikleri dolduracak biçimde iri, plastik etkili kıvrık dallı süslemeye yer verilmiştir. Yan nişlerin kavsaraları mukarnas dolguludur. Altı sıradan oluşan mukarnas dizisi, aşağıdan yukarıya doğru şu şekildedir:

Birinci sıra, yedi kenarlı yan nişin kenarlarının birleştiği noktalarla aynı hizada bulunan prizmatik konsollar yer almaktadır. Alt uçları aşağıya uzatılan bu konsollar altı tanedir.

İkinci sıra, köşelerinde tek ve diğer bölümlerde bakışimli olarak sıralanan badem dizilerinden oluşmaktadır.

Üçüncü sıra, altı mukarnas yuvası içine yerleştirilmiş tek bademler ve bunlar arasında kalan püsküllerden meydana gelmektedir. Kavsara köşelerine rastgelen püsküller ise yarım olarak uygulanmıştır.

Dördüncü sıra, kanat, peş ve yırtmaçlarla oluşturulan mukarnas yuvarları yer almaktadır. Yuvalar kavsara köşelerinde tek, ortada bakışimli bir şekilde altı yuva oluşturacak biçimde yerleştirilmiştir.

Beşinci sıra, beş adet tek yüzlü bademlerden oluşmaktadır.

Altıncı sıra, kavsaranın tepe noktasındaki merkezden çıkarak, altındaki konsollara oturan beş prizmatik silmeden meydana gelmektedir.

Kapı Açıklığı: Basık kemer ve söveden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemeri, üç farklı renkli mermerden iç ve dışbükey formunda malzemenin geçme biçiminde uygulanmasıyla oluşturulmuştur. Ancak günümüzde üzerindeki sıva tabakasından bu anlaşılammaktadır. Basık kemerli kapı açıklığının üzerinde köşelik kare kesitli düz silme ile sınırlandırılmıştır. Köşeliğin yüzeyinde kıvrık dal şeklindeki bitkisel bezemeler plastik etkilidir. Açıklığın her iki yanında yer alan söveler tek parça blok mermerdendir. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır (Fot. 109). Bu konsollarda yukarıdan aşağıya doğru, en üstte iki stilize palmet motifi dikdörtgen kartuş içerisinde verilmiştir. Bunun altında yer alan bir sıra mukarnasın dişleri konsol biçiminde aşağıya uzatılmıştır. Uzayan kısımlar burada iki kare pano biçiminde alan oluşturmuş, bu alanların her birine taç yapraklı çiçek motifleri yerleştirilmiştir. En altta ise merkezinde ters lale motifi bulunan armûdi bir gövde ve bunun sonundaki kabartma

palmet motifiyle sonlanmıştır. Açıklığı tonoz örtü ile geçilen kapının (Fot. 110) harime bakan yüzü, profilli simleler ile ters U biçiminde çevrelenerek sonlandırılmıştır.

2.3.5. Fatih – Ayasofya İmaretı Avlu Taçkapısı

Plân: 11

Fotoğraf: 111-119

Cizim: 25

Yapımın:

Yapım Tarihi: Kapının üzerinde yer alan kitabesine göre H. 1155/M. 1742-43 yılında inşa edilmiştir³⁰³.

Banisi: Sultan I. Mahmud³⁰⁴.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Fatih İlçesi, Cankurtaran Mahallesi'nde yer alan Ayasofya Müzesi'nin kuzeydoğusunda imaret yer almaktadır. İmaretin avlusuna iki kapıdan geçilmektedir. Bu kapılardan biri Topkapı Sarayı Bab-ı Hümayun ve III. Ahmed Çeşmesi'nin olduğu meydana açılan köşeye yerleştirilirken, diğeri imaretin Soğuk Çeşme Sokağı'na açılan köşesine yerleştirilmiştir. İmaretin iki avlu, mutfak, servis ve fırın mekânlarına geçişi sağlayan dört olmak üzere toplam altı kapısı bulunmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Ayasofya Müzesi'nin güneydoğu avlu duvarı ile kuzeydoğudaki avlu duvarının kesiştiği köşede yer almaktadır (Fot. 111-112).

Malzemesi: Taçkapının her iki cephesi de mermer malzeme ile inşa edilmiştir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde, birbiri üzerine gelerek katmanlaşan konsol benzeri çıkıntı ile tepelik/taç bölümünün arasında kitabe levhasına yer verilmiştir (Fot. 113). Kitabe levhasının kısa kenarları geniş içbükey profile sahiptir. Profilin en derin noktasından geçecek şekilde silmelerle çevrelenen yazı kartuşları bütünde dikdörtgen şeklini oluşturmaktadır. Oluşturulan dikdörtgen kitabede dört satır ve her satırda dört yazı kartuşuna yer verilmiştir. Kitabede fon rengi siyah, harfler çerçeve ve

³⁰³ Semavi Eyice , “Ayasofya”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C.4, Ankara, 1991, s. 212; Semavi Eyice, “Ayasofya İmaretı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, s. 458, İstanbul, 1993, s. 458.

³⁰⁴ S. Eyice, agm., 1991, s.212; S. Eyice, agm., 1993, s. 458.

süslemeler altın yıldız rengindedir. Sülüs hatlı kitabede Nimetullah Efendi'nin şiiri, Darüssaade Ağası Beşir Ağa tarafından yazılmıştır³⁰⁵.

Kitabe levhasının kısa kenarlarındaki geniş içbükey profil ve hemen gerisinden başlayan yazı kartuşlarının çerçevesi arasında kalan alanların içerisinde süslemelere yer verilmiştir. Bu alanlardan üst köşede yer alanın içerisinde plastik etkili kıvrık dallar göze çarpmaktadır. Alt köşedeki alan ise üst köşeden daha geniş yüzeyi sahiptir. Bezeme, köşeye yerleştirilen eliptik madalyon ve bu madalyonun üst ucundan çıkmış kıvrım dallar ile alt ucundaki akant yaprağından oluşmaktadır. Kitabe levhası dıştan halat burması silmeyle çevrelenmiştir. Halat burması silmenin altında konsol benzeri çıkıntının yüzeyinde dikdörtgen kitabe levhası bulunmaktadır. Kısa kenarları dilimli kemer biçiminde düzenlenen ve tek satırdan oluşan kitabede ise üzerindeki kitabeyi yazanın belirtildiği bir başka yazı kartuşu bulunmaktadır.

Yan niş kavsaraları üzerinde eliptik kartuşların merkezinde ise Sultan I. Mahmud'un tuğralarına yer verilmiştir. Kartuşun dört ana yön noktalarında, yatay doğrultuda top, dikey doğrultuda sarmal bezeme unsurları bulunmaktadır. Bu sarmallardan, ters yöne hareket eden çan çiçeği formundaki bezemeler, birbiri ucuna eklenerek yatay doğrultudaki topa ulaşarak eliptik kartuşu oluşturmaktadır. Kartuşların yüzeyi bombeli olarak düzenlenmiştir.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerindeki kitabelik bölümünde yer alır (Fot. 114). Mermer malzemeli kitabe levhası dikdörtgen biçiminde olup iki satırdan oluşmaktadır. Sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 4/59. ayetin bir kısmına yer verilmiştir³⁰⁶. Kitabenin ilk satırında harfler arasında iki ayrı bitkisel süsleme görülmektedir. Süslemeler kıvrık dal ve yapraklardan oluşmaktadır. Kitabenin çerçeve, harf ve süslemelerinde altın yıldız rengi kullanılırken fonda siyah renk kullanılmıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	24 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 341 cm
Genişliği:	538 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 191 cm
Yüksekliği:	597 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 144 cm

³⁰⁵ S. Eyice, agm., 1991, s.212; S. Eyice, agm., 1993, s. 458.

³⁰⁶ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4835]; erişim tarihi 26.01.2018.

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, tepelik/taç, silme, yan niş, sütun/pilastr ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Taçkapının bedeninden yaklaşık 200 cm taşıntı yapan ahşap saçağı bulunmaktadır (Fot. 115). Saçağın ön, arka ve yan cepheleri düz köşeleri ise yuvarlatılmıştır. Saçak altı muhtelif bordürlere ayrılmış ve bu bordürlerin içlerinde orijinal olmayan kalem işi geometrik ve bitkisel süslemelere yer verilmiştir.

Taç/Tepelik: Kitabe levhasının üzerinde yer almaktadır. Merkezde iri plastik etkili akant yaprağı ve bunun iki yanındaki kıvrımlı düzenlemenin yanlarda konsol benzeri çıkıntıya birleşmesinden meydana gelmektedir. Akant yaprağının alt köşelerindeki uçları sarmal içinden taşırılmış iri kıvrımlardan çıkarak, sırayla küçülen plastik etkili üç sarmal yanlara doğru uzanmaktadır. Merkezdeki akant yaprağının ortasında yer alan inci dizisi, aşağıdan yukarıya doğru küçülerek yaprağın ucunda sonlanmaktadır. Bunun yanında konsol benzeri çıkıntının alt kısmındaki dış sırası yaprağın alt köşesindeki iri kıvrımda da devam ettirilmiştir.

Sütun/Pilastr: Kapı açıklığını yanlardan ve taçkapıyı iki kenarından sınırlayan iki farklı sütun düzeni mevcuttur (Fot. 116). Bunlardan ilki kapı açıklığını yanlardan sınırlayan sütun düzenlemesidir. Zeminde postament benzeri gömme kaide üzerine pirinç bilezikle oturan yeşil sütunun gövdesi başlığa doğru incelmektedir. Kapı açıklığı kemeri üzerinde, birbiri üstüne gelerek katmanlaşan konsol benzeri çıkıntının altında başlıkla sonlanan sütunun başlığa geçişi yine pirinç bilezik ile olmuştur. Pirinç bileziğin üzerinde halat burması biçiminde dışbükey profil bulunmaktadır. Başlığın köşelerinde, sırtında inci dizisi olan akant yapraklarına yer verilmiş ve bu yaprakların uçları köşelerde sarmal biçiminde düzenlenmiştir. Bulduğu yerdeki konumundan dolayı sadece iki cephesi seçilebilen başlığın orta kısımlarında eliptik madalyona yer verilmiştir. Başlık en yukarıda abaküsle sonlanmıştır (Fot. 117).

Taçkapının iki kenarında yer alan sütunlar, kapı açıklığı kenarındaki sütunlarla aynı yüksekliğe sahip gömme altlıklar üzerine pirinç bilezikle oturmaktadır. Yukarıda kitabelik alt seviyesindeki bir yükseklikte başlığa sahip sütunun gövdesi, başlık altına kadar yivsiz düz olarak devam etmektedir. Buradan sonra armûdî bir form alan sütun, bir müddet yüzeyi yivli biçimde devam ettikten sonra sonlandırılarak silindirik biçimde başlığa ulaşmaktadır. Başlığa geçiş, halat burması desenli dışbükey profilli pirinç

bilezikle sağlanmıştır. Başlığın köşe kısımlarında yer alan sırtı inci dizili akant yaprağının uçları dışa doğru kıvrılarak sarmal şeklini almıştır. Yapraklar arasında kalan bölüme ise eliptik madalyonlar yerleştirilmiştir. Başlık en yukarıda bir abaküsle sonlanmıştır.

Taçkapıdaki pilastrlar ise kenarlarda yer alan sütunların üzerinde bulunmaktadır. Pilastrlar sütun başlıklarının üzerinde üst üste gelerek katmanlaşan konsol benzeri çıkıntıya kaideyle oturmaktadır. Pilastrların gövdesi klasik lokmalı demir parmaklık biçiminde düzenlenmiştir. Pilastrlar saçak altında aşağıdan yukarıya doğru genişleyen sade bir başlıkla sonlanmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Kapı açıklığı kemeri içbükey, kaval ve kare kesitli düz silmeden oluşan silme takımıyla üç yönden çevrelenmiştir. Kemer köşeliklerinin içbükey silmelerle sınırları belirginleştirilmiştir. Bunun yanında kapı açıklığı üzerinde yer alan konsol benzeri çıkıntı ile kapı kenarlarında yer alan sütunların başlıklarının üzerinde bulunan çıkıntılar silmelerin üst üste gelmesiyle oluşturulmuştur.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığı ile kitabelik bölümü armûdî ve düz silmeden oluşan bir takımla üç yönden çevrelenmektedir. Bunun yanında kemer köşeliklerinin çevresi çubuk silmelerle sınırlandırılmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemeri: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Kapı açıklığının iki yanında sütunlar arasındaki bölümde yan nişlere yer verilmiştir. Yarım daire formlu nişin iç hatları “S” profilli olarak düzenlenmiştir. Yan niş kavsarası, aşağıdan yukarıya doğru daralan eğrisel profillerle oluşturulmuştur (Fot. 118). Üç sıradan oluşan kavsara dolgusu şu şekildedir:

Birinci sıra, niş kenarları yüzeyindeki S kıvrımları burada da devam ettirilmiştir. Niş dip duvarındaki içerlek kavis, birinci sırada dışbükey olarak verilmiştir.

İkinci sıra, yukarıya doğru daralan kavsaranın bu sırasında geniş dışbükey profil bulunmaktadır. Ancak burada bir ve ikinci sırayı kaplayan ve niş dip duvarı kavsi içerisine yerleştirilen iri istiridye kabuğu bezemesi bulunmaktadır.

Üçüncü sıra, yarım kubbe biçimindeki tepe nişi ile sonlanmıştır.

Kavsara kuşatma kemeri yoktur. Ancak kavsaradaki eğrisel hareketleri tekrar eden ve kavsara ağzını sınırlayan dekoratif kemer bulunmaktadır. Bu kemer nişi yanlardan sınırlayan sütunlu düzenlemenin başlıkları üzerine oturmaktadır. Başlıkların üzerindeki eliptik sarmaldan çıkan ters “S” profili yukarıda yuvarlak kemer ile birleşerek dekoratif kemeri oluşturmaktadır. Kemerin tepe noktasında üç boyutlu stilize akant yaprağına yer verilmiştir. Simetrik olarak düzenlenen yan nişlerin kenarları minyatür sütunlarla sınırlandırılmıştır. Sütunlar aşağıda postament benzeri bir altlık üzerinde, kaideli ve başlıklı olarak verilmiştir. Toskan düzenini hatırlatan kaideler üzerinde yükselen silindirik gövdeli sütunlar, yukarıya doğru daralmakta ve serbest kompozit bir başlıkla sonlanmaktadır.

Yan niş yüzeyinin üst seviyelerinde bulunan, kapı açıklığı üzerindeki konsol benzeri çıkıntının hizasından uçları sarmallı, plastik etkili ve oldukça iri “S” kıvrımlı bezeme ögesi aşağıya doğru sallanmaktadır. Bezemenin sırtı ve uçları yaprak biçiminde kıvrımlı olarak düzenlenmiştir.

Arka yüz: Taçkapı kütesinin dış kenarlarında simetrik olarak düzenlenmiş yarım daire nişler bulunmaktadır. Bu nişler dış kenarlarda sadece kendi yüksekliklerinde bir kütleyle sahiptir. Oldukça sade tutulan bu nişler yukarıda yarım kubbe biçimindeki bir tepe nişi ile sonlanmaktadır. Kavsara kuşatma kemeri bulunmayan nişlerin üzerinde dekoratif tepe babalarına yer verilmiştir.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve söveden meydana gelmektedir. Kemer taşlarından üzenge taşı söve üzerinden kapı açıklığına doğru taşıntı yaparak konsolumsu bir izlenim oluşturmaktadır. Söveler tek parça blok mermerden oluşmaktadır. Kapı sövesi üzerinde yer alan silme takımı, kapı açıklığı kemerinde de devam ettirilmiştir. Kemer köşelikleri ise yüzeyden oldukça taşırılmış kare kesitli düz silmeyle sınırlandırılmıştır. Köşeliklerin içi üç boyutlu kartuş ile bu kartuşun iki yanındaki kıvrım dal ve yaprak

bezemeleriyle doldurulmuştur. Üç boyutlu kartuş, merkezinde eliptik bir madalyon ve madalyonun dört bir tarafındaki yaprak motiflerinden oluşmaktadır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen kapının (Fot. 119) avluya bakan cephesi yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve söveden oluşmaktadır. Kemer köşelikleri yüzeyden taşırılarak belirginleştirilen kapının köşelik sınırları dışbükey silmelerle belirlenmiştir. Söveler tek parça blok mermerden oluşmaktadır.

2.3.6. Fatih – Ayasofya İmaret Taçkapısı

Fotoğraf: 120-126

Cizim: 26

Taçkapının:

Yeri: İmarethanenin en doğusundaki, yemek yenilen bölümünün önünde yer alan üç gözlü revağın ortasında yer alır (Fot. 120-121).

Malzemesi: Kapının avluya bakan cephesinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Genel formu basık kemeri hatırlatan dekoratif kapı açıklığı kemerinin yukarısında kitabe levhasına yer verilmiştir (Fot. 122). Mermer malzemeli dikdörtgen kitabe levhası dört satırdan oluşmakta ve her satırında üç yazı kartuşu yer almaktadır. Kitabe ve yazı kartuşları kare kesitli düz silmelerle çevrelenmektedir. Siyaha yakın bordo rengin fon oluşturduğu kitabede harfler ve çerçevede altın yaldız rengi kullanılmıştır. Sülüs hatlı kitabede Pîrîzâde Mehmed Efendi'nin metni, Darüssaade Ağası Beşir Ağa tarafından yazılmıştır³⁰⁷. Kitabenin en altında yer alan küçük ölçekli tek satırlık dikdörtgen yazı kartuşunda ise kitabeyi yazan belirtilmiştir.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	24 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 229 cm
Genişliği:	239 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 113 cm
Yüksekliği:	432 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 110 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Birbiri üzerine gelerek katmanlaşan ve dışa taşan konsol benzeri çıkıntının üstünde yer almaktadır (Fot. 123). Ortada hâkim bezeme ve yanlarındaki tepe babalarından meydana gelmektedir (Fot. 124). Bezeme yapının beden duvarından taşıntı

³⁰⁷ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [1423]; erişim tarihi 19.10.2017.

yapan mermer bloğun avluya bakan cephesinin iri kabartma şeklinde işlenmesiyle oluşturulmuştur. Genel hatlarıyla üçgen form çizen tepelik /tacın merkezinde eliptik kartuşa yer verilmiştir. Bu kartuşun üst ve yanlarında yer alan bezemelerle tepelik/tacın kompozisyonu tamamlanmaktadır. Kartuşun alt ve üst noktalarında istiridye kabuğu bezemesi bulunmaktadır. Kabuklardan alttaki baş aşağı vaziyette verilmiştir. Üstteki kabuğun alt kenarlarından aşağıdaki kabuğun kenarlarına “S” profil ile geçilerek kartuşun eğrisel hatlı çerçevesi tamamlanmıştır. Kartuşun üzerinde, tepede hâkim akant yaprağı bezemesi bulunmaktadır. Yaprığın alt köşelerinden uçları dışa taşkın sarmallardan çıkan eğrisel hatlar aşağıya ve yanlara sarkar vaziyettedir. Kartuşun yanlarında ise uçları sarmaldan dışa taşmış kıvrım dallar “C” ve “S” kıvrımlarıyla kartuşa doğru yönelmektedir. Bu dallar, kartuşun altında sarmallı bir kökte sonlanır. Tepelik/tacı tamamlayan yardımcı öge olarak sütunların hizasında tepe babalarına yer verilmiştir. Bu toplar bir kaide üzerinde aşağıdan yukarıya daralan formda düzenlenmiştir.

Sütun/Pilastr: Kapı açıklığının iki yanında, sekilerin üzerinde, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiş sütunlar yer almaktadır. Bu sütunlar kitabe levhasının üzerindeki konsol benzeri çıkıntının altında sonlanmaktadır. Toskan düzeni hatırlatan kaide üzerindeki sütunun silindirik gövdesi yivsiz ve düzdür. Yukarıya doğru çapı daralan sütun gövdesi başlığa pirinç bilezikle geçmektedir. Bileziğin üzerinde dışbükey profil, halat burması şeklinde düzenlenmiştir. Başlık aşağıdan yukarıya doğru genişleyen profilde olup köşelerde sırtı inci dizili akant yaprağına yer verilmiştir. Yaprakların uçları sarmallı biçimde dışa taşkındır. Konumundan dolayı üç cephesi seçilebilen başlığın yüzeyinde, yapraklar arasında eliptik madalyon ile bunun alt ve üstündeki bitkisel bezemeler yer almaktadır. Başlık en üstte abaküsle sonlanmaktadır.

Silme: Genel olarak basık kemer formu çizen kapı açıklığı kemerinin kemer karnı “S” kıvrımı ve birbirini kesen doğruların kademeli olarak uygulanmasıyla dekoratif hale getirilmiştir. Bu kemerin hem iç hem de dış kenarı silme takımlarıyla sınırlandırılmıştır. Bu silmeler kare kesitli düz, içbükey ve çubuk silmeden oluşmaktadır. Ayrıca kitabe levhasının yukarısında yer alan konsol benzeri çıkıntı, silmelerin üst üste getirilmesiyle oluşturulmuştur.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemerli kapı açıklığı ve söveden oluşmaktadır. Basık kemeri oluşturan tek parça mermer levha doğrudan söve üzerine oturmaktadır (Fot. 125). Burada basık kemerin yüzeyi kilit taşına doğru kademelenen doğrular ve “S” profili ile dekoratif hale getirilmiştir. Söveler ise tek parça blok mermerdendir. Kemer köşelik yüzeylerinde istiridye kabuğu ve onun altında da kenarları silmeli oval kabartma yer alır (Fot. 126). Tonoz örtüyle geçilen kapı açıklığının imarethanenin içine bakan cephesi kemer açıklığı şeklinde düzenlenmiştir.

2.3.7. Sarıyer – Hacı Kemaleddin Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 127-129

Cizim: 27

Yapının:

Yapım Tarihi: H. 1159/M. 1746 yılında I. Mahmud tarafından yenilenmiştir³⁰⁸.

Banisi: İlk banisi Hacı Kemâleddin olup, yanan cami I. Mahmud tarafından yeniden yaptırılmıştır³⁰⁹.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Sarıyer İlçesi, Arnavutköy Mahallesi, Yahya Kemal Caddesi üzerinde yer almaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Caminin merdiven ile çıkılan harim bölümünün kuzey duvarı ortasında bulunur (Fot. 127-128).

Malzemesi: Kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Taçkapının basık kemerli kapı açıklığının üzerindeki kitabelik bölümünde yüzeyden taşırılmış inşa kitabesi yer almaktadır³¹⁰ (Fot. 129). Talik hatlı, mermer malzemeli dikdörtgen kitabe, altı satır ve her satırdaki üç yazı kartuşundan oluşur. Dikdörtgen kartuşların kısa kenarları köşeli kaş kemer formunda düzenlenmiş ve kartuşlar arasında kalan bölümlerde haçvari boşluklar oluşmuştur. Yüzeyleri boş bırakılan bu bölümler, kenarlarda $\frac{1}{2}$ oranında, köşelerde ise $\frac{1}{4}$ oranında uygulanmıştır. Fon rengi siyah olan kitabenin harf ve kartuşlar arasındaki silmeleri altın yıldız rengindedir.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı: Yok.

Kapı Açıklığı Yüksekliği: 224 cm

Genişliği: 215 cm

Kapı Açıklığı Genişliği: 139 cm

³⁰⁸ Tahsin Öz, *İstanbul Camileri I-II*, C. II, Ankara, 2015, s.33.

³⁰⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 3, İstanbul, 1996, s. 882; T. Öz, *age.*, C. II, 2015, s.33.

³¹⁰ Ayvansarâyî, *age.*, 531.

Yüksekliği: 347 cm

Kapı Açıklığı Derinliği: 108 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme ve kapı açıklığından oluşur.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı açıklığı ve kitabelik üç yönden ters “U” biçiminde pahlı silmeyle çevrelenmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Basık yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Tek parça taş malzemedен oluşan sövelerin üst kısımları konsol biçiminde düzenlenmiştir. Konsollar yukarıdan aşağıya doğru daralan yatay, içbükey ve dışbükey silmelerin üst üste getirilmesiyle oluşturulmuştur. Kemer köşelikleri yüzeyden taşırılarak belirgin hale getirilmiştir. Kapı açıklığı düz örtü ile geçilen kapının, harim tarafına bakan cephesi dikdörtgen açıklık şeklindedir.

2.4. III. Osman Dönemi (1754 – 1757)

2.4.1. Fatih - Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Doğu Taçkapısı

Plân: 12

Fotoğraf: 130-132

Cizim: 28

Yapının:

Yapım Tarihi: Külliye'nin, 29 Muharrem 1162 (M. 1749) yılında Sultan I. Mahmud Dönemi'nde yapımına başlanmış, 1 Rebiülevvel 1169 (M. 1755)'da Sultan III. Osman zamanında açılışı yapıldığı kaydedilmiştir³¹¹.

Banisi: I. Mahmud, III. Osman.

Mimarı: Mustafa Ağa ve Simeon Kalfa.

Genel Tanım: Külliye; cami, hünkâr kasrı, medrese, kütüphane, türbe, sebil, çeşme, aşhane – imaret ve dükkânlardan meydana gelmektedir³¹². Şehirde ticaretin yoğun olduğu bir bölgeye yaptırılan külliye'nin dükkânlar haricindeki birimleri avlu içerisinde. Avluya, batıda Çarşıkapı Nuruosmaniye Caddesi'ne, doğuda Vezirhan Caddesi'ne açılan kapılardan ulaşılmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin doğusundaki Vezirhan Caddesi'ne açılan kapısıdır (Fot. 130-131).

Malzemesi: Taçkapının hem ön hem arka yüzünde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yoktur.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı: 38 cm ön yüz

Kapı Açıklığı Yüksekliği: 415 cm

31 cm arka yüz

³¹¹ Doğan Kuban, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul, 1954, s. 37; Doğan Kuban, "Nuruosmaniye Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul, 1994, s. 101; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Ali Satı Efendi, Süleyman Besîm Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmî (İstanbul Camileri ve Diğer Dinî-Sivil Mi'mârî Yapılar)*, Haz. Ahmed Nezih Galitekin, İstanbul, 2001, s. 63; Semavi Eyice, "Nuruosmaniye Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 33, s. 264, İstanbul, 2007, s. 264; T. Öz, *age.*, 2015, s.111.

³¹² S. Eyice, *agm.*, 2007, s.265.

Genişliği:	848 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 300 cm
	818 cm arka yüz	
Yüksekliği:	603 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 233 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, sütun/pilastr, silme, yan nişler ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Ta/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön Yüz: Kapı açıklığının iki kenarını yanlardan sınırlayan ve oldukça silikleşmiş gömme sütunlar bulunmaktadır. Bu sütunlar zeminde yine gömme bir kaideye oturmakta ve yukarıda belli belirsiz bir başlıkla sonlanmaktadır. Gömme sütun tamamen dekoratif amaçlı olup, kapı açıklığı kemeri sırtında yer alan silmelerin en dışındaki iri topuk silmeleri birbirine bağlar vaziyettedir.

Arka Yüz: Taçkapı yanlardan ve kapı açıklığı kenarlarından pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Kapı açıklığı kenarlarında yer alan pilastrlar zeminde yüksek kaide üzerinde yükselmekte ve yukarıda üzengi hizasında başlıkla sonlanmaktadır. Yivsiz, düz gövdeli pilastrın başlıkları, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen “S” profil ve onun üzerinde yer alan içbükey profil abaküsten oluşmaktadır. Taçkapıyı yanlarda sınırlayan pilastrlar da yüksek prizmatik kaide üzerinde yükselmektedir. Yivsiz, düz gövdeli pilastrlar, kapı açıklığı kenarında bulunan pilastr başlıkları ile aynı hizada, başlıklara sahiptir. Başlıklardan sadece güney köşede yer alan başlık, külliye duvarının yön değiştirdiği kısma yakın olduğundan iki cepheli olarak düzenlenmiştir.

Silme:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığı çevresinde üç sıra silme yer almaktadır. Bunlardan en dışta yer alan iri topuk silme, kemer kavsini tekrar ettikten sonra kapı açıklığının kenarlarındaki gömme sütunların üzerinde sonlanmaktadır. Ortada yer alan silme ise kaval ve içbükey silmeden oluşan bir grup silme şeklinde, kapı açıklığı kemerini üç yönden çevreleyerek zeminde gömme sütün kaidesinin kenarına kadar uzanmaktadır.

Kemer sırtı ise içbükey ve çubuk silmeden oluşan silmeyle kavsini tekrar ederek söve üzerinde sonlanmaktadır.

Arka yüz: Taçkapıyı yanlardan sınırlandıran pilastrların, başlık hizasından başlayarak diğer başlıkta sonlanan iri topuk silme kapı açıklığı kemerini üç yönden çevrelemektedir. Kapı açıklığı kenarında yer alan pilastrlarda ise, başlık hizasından başlayarak kemer köşeliklerini ve kemer kavsini çevreleyen iki ayrı topuk silme bulunmaktadır. Bunlardan kemer köşeliklerini çevreleyen silme, köşeliklerin dış kenarlarında kullanılmıştır. Kemer kavsini çevreleyen diğer topuk silme ise köşeliği çevreleyen silmeden daha hacimli olup, kemer hareketini tekrar ederek, başlıkta sonlanmaktadır. Kapı açıklığı kemerini üç yönden çevreleyen, kaval ve içbükey silmeden oluşan bir grup silme, zeminde kapı açıklığına kadar söve üzerinde devam ettirilmiştir. Son olarak kemer sırtında çubuk ve içbükey silmeden oluşan silme grubuna yer verilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş:

Ön yüz: Taçkapının caddeye bakan cephesinin iki yanında, pilastrlar arasında kalan bölümde yan nişlere yer verilmiştir. Yan nişler, kapı açıklığına doğru birkaç derece açılı vaziyette düzenlenmiştir. Herhangi bir geometrik formu yansıtmayan nişlerin dip duvarı düz iken kenarları “S” profilli olarak düzenlenmiştir. Kenarlardaki bu hareket kavsarada da devam ettirilmiştir.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler altışar adet mermer blok taşların birbiri üzerine getirilmesiyle oluşturulmuştur. Sövelerin en üst kısmındaki taşlar, konsol biçiminde çıkıntı yapacak şekilde düzenlenmiş ve üzeri kemer taşlarının profiline uygun biçimde profillendirilmiştir. Kemer taşlarının iki tarafındaki profilli uygulama kilit taşına vazo formu kazandırmıştır. Kemer köşelikleri düz ve boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen kapının (Fot. 132), külliye avlusuna bakan cephesi yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kemer taşlarının her iki yüzeyindeki eğrisel

profil, kemer kilit taşına vazo formunu kazandırmıştır. Yüzeyden hafif taşırılmış kilit taşı, gri renkli mermer malzemedendir. Altışar parça mermer bloktan oluşan sövelerin en üst taşı konsol biçiminde çıkıntı yapmaktadır. Yine bu taşın üzeri kemer taşlarının yüzeyindeki profile uygun olarak düzenlenmiştir. Sınırları silmeler ile belirlenen kemer köşeliklerinin yüzeyi düz ve boş bırakılmıştır.

2.4.2. Fatih - Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı

Fotoğraf: 133-136

Cizim: 29

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin batısındaki sebil ile çeşmenin arasında kalan ve Çarşıkapı Nur-u Osmaniye Caddesi'ne açılan kapısıdır (Fot. 133-134).

Malzemesi: Taçkapının her iki yüzünde de mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yoktur.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	41 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 440 cm
	10 cm arka yüz	
Genişliği:	670 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 304 cm
	727 cm arka yüz	
Yüksekliği:	670 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 237 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir. Taçkapının ön yüzü konsol benzeri çıkıntılı silmelerle yatay olarak iki bölüme ayrılmıştır. Bunlardan alttaki bölümde kapı açıklığı ve sütun/pilastrlar bulunmaktadır. Üst bölümde ise köşelerde sütun/pilastrlar ve merkezdeki kitabelik bölümü yer alır.

Saçak: İçbükey silmeyle kademelenerek dışarıya taşırılmış ve kurşunla kaplanmıştır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön Yüz: Cephesi konsol benzeri çıkıntılı silmelerle yatay olarak ikiye ayrılan kapının alt kısmında, avlu duvarından taşıntı yapan taçkapının köşelerinde sütunlara yer verilmiştir. Postament benzeri kaide üzerinde yer alan sütunlar, yukarıda, konsol benzeri çıkıntının altında başlıkla sonlanmaktadır (Fot. 135). Silindirik, yivsiz, düz gövdeli sütunlarda, başlık ve kaideye geçişte pirinç bileziklere yer verilmiştir. Başlıklar burada taçkapının

köşesiyle birleştiğinden sadece iki cepheli olarak düzenlenmiştir. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profilin yukarıda bir abaküsle sonlanmasından meydana gelen başlıklar, oldukça yıpranmış vaziyettedir. Aşağıdaki köşelerde sarmal olabileceği düşünülen unsurlar yıpranmıştır. Başlığın içbükey profil yüzeyinde ise yivler bulunmaktadır.

Kapı açıklığını kenarlardan sınırlayan, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiş pilastrlar bulunmaktadır. Basit bir kaide üzerinde yükselen pilastrların gövdesi üst üste getirilmiş altı adet mermer bloktan oluşmaktadır. Aşağıdan yukarıya doğru hafif genişleyen başlıkların oldukça tahrip olmasına rağmen yüzeyindeki yivler seçilebilmektedir. Yivli bölümün üzerinde kaba inci dizisi ve onun üzerindeki abaküsle başlık tamamlanmıştır.

Yatay olarak ikiye ayrılan cephenin üst bölümünün köşelerinde de pilastrlara yer verilmiştir. Bu pilastrlar kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Yivsiz düz gövdeli pilastrların genişliği, alt bölümde yer alan sütun başlıklarının abağıyla neredeyse eşittir.

Arka Yüz: Taçkapının külliye avlusuna bakan cephesinin iki kenarında pilastrlar yer almaktadır. Postament benzeri bir altlığın üzerinde yer alan pilastrlar, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiş, yukarıda korniş altına kadar uzatılmıştır. Dokuz mermer bloğun üst üste dizilmesiyle meydana getirilen pilastrların gövdesi yivsiz ve düzdür. Başlıklar üç cepheli olarak, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve bir abaküsten meydana gelmektedir. İçbükey profilin yüzeyinde yivler açılmıştır.

Kapı açıklığını yanlardan sınırlandıran pilastrlar ise postament benzeri bir altlık üzerinde, başlıklı ve kaideli olarak uygulanmıştır. Pilastrlar söve başlıkları hizasında sonlanmaktadır. Başlıklar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil, onun üzerindeki kaba inci dizisi ve abaküsten oluşmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının kemer köşeliklerini, kaval ve armûdî silme dolaşmaktadır. Kapı açıklığını yanlardan sınırlayan pilastrların başlığı üzerinden, yukarıda konsol benzeri çıkıntının altından ve kemer sırtından dolaşan bu silmeyi en dıştan kaval silme sınırlandırmaktadır. En yukarıda içbükey silmeli korniş, daha alt seviyedeki çeşme ve sebile eğrisel hareketle bağlanmaktadır.

Arka yüz: Yüzeyden kabartılmış kemer köşelikleri armûdî silmeyle sınırlandırılmıştır. Daha küçük ölçekli bir diğer armûdî silmeye de kapı açıklığı kemer sırtında yer verilmiştir. Yuvarlak kemerli kapı açıklığı kemerini üç yönden çevreleyen içbükey ve kare kesitli düz silme zeminde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir. Kare kesitli düz silme, kemer üzerinde kaval silme formuna dönüşmüştür.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığı kemerini oluşturan taşların her iki tarafı profilli olarak düzenlenmiştir. Taşların arasına, bu profillerle uyumlu, yüzeyden hafif taşıntı yapacak başka taşlar yerleştirilmiştir. Bu taşlardan üç tanesi daire formunda, diğer üçü ise soyut kartuş biçimindedir. Soyut kartuş formu taşlar söve başlıklarının üzerinde ½ oranında uygulanmış ve yüzeylerinde eliptik madalyonlara yer verilmiştir. Söveler beşer adet mermer blok taşların birbiri üzerine getirilmesiyle oluşturulmuştur. Söve başlıkları kapı açıklığını yanlardan sınırlayan pilastr başlıklarıyla benzer biçimde düzenlenmiştir. Kemer köşelikleri yüzeyden taşırılarak belirginleştirilmiş ve üzerleri boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Külliye avlusuna bakan cephesi yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapının açıklığı düz örtüyle geçilmiştir (Fot. 136). Kemer taşlarının iki tarafı birbirinden farklı profillendirilerek, bu taşlar arasına yerleştirilen diğer profilli taşlarla dairesel ve soyut biçimli kartuşlar oluşturulmuştur. Ardışık olarak kemer altında sıralanan bu kartuşlardan söve başlıkları üzerine rastgelenler ½ oranında uygulanmıştır. Soyut kartuşların yüzeylerinde bir de eliptik madalyonlar bulunmaktadır. Kemer kilit taşı hafif biçimde aşağıya sarkıtılmıştır. Beş mermer bloğun üst üste dizilmesiyle oluşturulan sövelerin başlıkları, kapı açıklığının kenarlarında yer alan pilastr başlıklarıyla benzerdir. Kapının kemer köşelik yüzeyleri düz ve boş bırakılmıştır.

2.4.3. Fatih - Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 137-143

Cizim: 30

Taçkapının:

Yeri: Mihrap ekseninde, oval plânlı revaklı avlunun kuzey cephesi ortasına yerleştirilmiştir (Fot. 137-138).

Malzemesi: Taçkapı tamamen mermer malzemedendir yapılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Taçkapının revaklı avluya bakan yüzünde (arka yüz), dilimli basık kemerli kapı açıklığının köşelikleri üzerinde, dikdörtgen kartuş içerisinde iki satırlık yazı yer almaktadır (Fot. 139). Hattat Mumcuzade Muhammed bin Ahmed³¹³ tarafından yazılan hat celî sülüstür.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	57 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 384 cm
	80 cm arka yüz	
Genişliği:	733 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 191 cm
	465 cm arka yüz	
Yüksekliği:	1198 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 168 cm
	714 cm arka yüz	

Taçkapı Elemanları:

Taçkapının hem külliye avlusuna, hem de revaklı avluya bakan yönlerinde sütun, pilastr, silmeler ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Silmelerle kademelenerek dışarıya taşırılmış pilastr başlıklarının üzerinde yer almaktadır (Fot. 140).

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

³¹³ A. Neftçi, a.g.m., 1996, s. 9.

Ön yüz: Taçkapının iki kenarını sınırlayan kare kesitli, düz gövdeli pilastrlar postament benzeri bir kaide üzerinde yükselerek üç cepheli bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar stilize edilmiş triglifli/yivli başlıklar³¹⁴ biçiminde düzenlenmiş, akant yaprakların arasına iri inci taneleri yerleştirilmiştir (Fot. 141). Başlıkların üzerinden başlayan, dışa taşkın biçimde tabakalaşarak genişleyen, içbükey ve düz silme sıraları en yukarıda kornişe kadar uzanmaktadır. Kenarlardaki pilastrların kapı açıklığına bakan iç kısımlarında, postamentlerle aynı yükseklikte fakat daha içeride yer alan silindirik kaiedeler üzerinde sütunlara yer verilmiştir. Silindirik düz gövdeli sütunlar yukarıda bir başlıkla sonlanmaktadır. Triglifli/yivli, akant yapraklı ve inci tanesi bezemeli başlıklar 45° lik açıyla kapı açıklığına doğru çevrilmiş vaziyettedir.

Arka yüz: Taçkapının revaklı avluya bakan cephesinde, iki kenarını sınırlayan kare kesitli, düz gövdeli pilastrlar, postament benzeri bir kaide üzerinde yükselerek sade bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlığın üzerinden devam eden baluster biçimli dekoratif unsur, pilastrın hizasından yukarıya doğru devam etmektedir. Bunun da üzerinde yer alan kapaklı kâse biçimindeki tepe babası, bulunmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Taçkapının kenarındaki pilastrların her iki yanında içbükey silmeler yer alır. Bu silmelerden dış kenardakiler pilastr başlığından zemine kadar uzanırken, iç kenardakiler ise yine pilastr başlığı hizasından iç bölümü ters U biçiminde çevrelemektedir. Kare kesitli düz silme, iki yanındaki topuk silmelerle beraber kullanılarak sütunların iç kenarında yerini almış ve kapı açıklığını çevrelemiştir. Ayrıca kapı sövesinin yanındaki içbükey silmenin yüzeyi, söve başlığı hizasına kadar yatay konumlandırılmış yüzeysel nişçiklerle doldurulmuştur.

Arka yüz: Kapı açıklığı ile kitabeliği üç yönden çevreleyen kare kesitli düz ve çubuk silmeler en altta kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir. Bu silmeler arasında kalan bordürün içerisinde yatay konumlandırılmış damla motifleri bulunmaktadır. Bunun yanında kare kesitli düz ve çubuk silmeler, kapının üst bölümüne yatay biçimde kullanılarak kapıyı üç bölüme ayırmaktadır.

³¹⁴ S. Ögel, agm., 1996, s.39.

Kavsara: Bulunmamaktadır. Ancak kavsaranın bulunması gereken bölümünde batan/doğan güneş motifi ve bu motifin etrafını saran sütun çarkı yer alır (Fot. 142). Bu düzenleme köşelerdeki sütun başlıkları arasında kalan friz üzerindedir.

Friz, kapı açıklığını çevreleyen silmelerin, sütun başlıklarının boyun hizasına kadar taşıntı yapan bölümünün üzerine oturmaktadır. Frizde, sütun başlığında uygulanan süslemeler tekrar edilmiştir. Aşağıdan yukarı doğru dört bölüm bulunmaktadır. En altta, sütun başlığında bulunan yivler friz üzerinde de tekrar ettirilmiştir. Bunun üzerinde aralıklı olarak yerleştirilmiş on yedi adet iri inci tanesi bulunmaktadır. Üçüncü sırada ise sekiz adet, daire formunda üç boyutlu kartuş ve bu kartuşun iki yanındaki uçları sarmal C kıvrımı ile bu kıvrımlar arasına yerleştirilen dokuz akant yaprağı bulunmaktadır. Son sırada, sütun başlığının abaküsündeki inci dizili profilli düzenleme yer almaktadır.

Merkezdeki gülbezek motifinin etrafı, uçları zıt yöne kıvrılmış birbirine simetrik dört akant yaprağıyla çevrelenmiştir. Ayrıca yaprakları çevreleyen silmenin uç hizasında, silme üzerinde küçük başlık kabartmalarına yer verilmiştir. Bu başlıkların hizasından çıkan, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, kare kesitli düz gövdeli, kaidesi ve başlığı bulunan sekiz küçük sütun bulunmaktadır. Bu sütunların altı tanesinin başlıklarının yüzeyinde inci dizili akant yaprağı bezemesi yüzeysel işlenmiştir. Küçük sütunların merkezdeki yaprakları çevreleyen silme üzerinde sıralanmasıyla sütunlar arasında yedi bölüm oluşturulmuştur. Bölümlerin içlerinde iki farklı kompozisyon ardışık olarak uygulanmıştır. Kompozisyonlardan biri, içbükey silmeyle çevrelenen, ortadaki daha uzun tutulmuş yarım silindirik kesitli üç kabartma ve bu kabartmaların alt ve üst uç noktalarındaki âlem benzeri küçük unsurlardan oluşmaktadır. Diğer kompozisyon ise, yine ortadaki daha uzun tutulmuş, oluk biçiminde üç yiv ve bu yivlerin etrafında kabartma dört küçük sütunla oluşturulmuş üç kemer gözlü çerçeve yer almaktadır. Bu sütunlar, düzenlemenin dış köşelerinde $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmıştır. Bir önceki kompozisyonda yer alan âlem benzeri küçük unsurlar burada alt uç noktalar ile küçük sütunların başlıklarının üzerinde ve ortadaki kemerin tepe noktasında karşımıza çıkmaktadır. Diğer iki kemerin tepe noktasında ise kulplu kapaklı kâse motifine yer verilmiştir. Küçük sütunlarla oluşturulan sütun çarklı bölüm yine aynı dairesel düzeni takip eden bir kuşakla çevrelenmektedir. Bu kuşakta, sütun başlıklarının hizasında daha geniş tutulmuş, sekiz adet yivli başlık kabartmasından ikisi köşelerde $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmıştır. Başlıklardaki beş yivli kompozisyon, köşelerde $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmış altı küçük sütun kabartmasıyla çevrelenmektedir. Sütunların altında uçları dışarıya doğru kıvrılmış beş akant yaprağı

bulunmaktadır. En dışta yer alan son kuşak ise içbükey ve kare kesitli düz silme ile doğan/batan güneş motifini çevrelemektedir.

Kavsara Kuşatma Kemerini: Kavsarayı değil fakat kavsaranın bulunması gereken bölümde yer alan düzenlemeyi, yuvarlak kemer formunda çevreler.

Kavsara Köşeliği: Düzenlemeyi çevreleyen yuvarlak kemerin üzerinde yer alan düz üçgen yüzeylerden meydana gelmektedir.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Bulunmamaktadır.

Kapı Açıklığı:

n yüz: Eliptik kemer, söve başlığı ve söveden oluşan kapı açıklığı iki farklı renkli mermerden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemerini oluşturan taşların bazılarının yüzeyindeki eğrisel düzenleme, kemer karnına hareketlilik kazandırmıştır. Kemer kilit taşı çıkıntılı yapılarak belirginleştirilmiştir. Kapı açıklığı kemer köşeliklerinin yüzeyi boş bırakılmıştır. Söve başlıkları, iki parça halinde st üste yerleştirilen dikdörtgen mermer blok şeklindeki sövenin üzerine oturmaktadır. Başlık, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, içbükey ve kare kesitli düz profillere sahiptir. Başlıkların zerindeki kazıma izlerinden, yüzeyine açılmak istenen yivlerin yarım kaldığı anlaşılmaktadır.

Arka yüz: Kapının bu cephesinde n yüzden farklı olarak; kemer köşeliklerinin üzerinde kitabeliğe yer verilmiştir. Söveler tek parça mermerdendir. Söve başlıklarındaki yer alan yivler burada yarım bırakılmamıştır.

Kapı açıklığının düz örtüsü, kenarlarda içbükey ve kare kesitli silmelerle kademelenerek merkezde dikdörtgen oluşturacak biçimde düzenlenmiştir (Fot. 143). Dikdörtgenin iinin dört köşesinde ‘‘S’’ ve ‘‘C’’ kıvrımlarından oluşan stilize bitkisel motife yer verilirken ortası boş bırakılmıştır.

2.4.4. Fatih - Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 144-152

Cizim: 31

Taçkapının:

Yeri: Caminin kuzeydoğusunda yer alan, son cemaat yeri ile revakların birleştiği kuzeydoğu köşede, minarenin güneybatısındaki revaklı avluya açılan kapısıdır (Fot. 144-145).

Malzemesi: Taçkapının ön ve arka yüzünde tamamen mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön Yüz: Beyzi kemerli kapı açıklığı kemer köşeliği üzerinde dikdörtgen kitabe yer almaktadır (Fot. 146). Kare kesitli düz silmelerle çevrelenen kitabenin çerçeve ve harflerinde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Celî sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 13/24. ayete yer verilmiştir³¹⁵. Kapının kavsarasının üstünde dikdörtgen kitabelik bölümü, kenarlardan ters armûdî kaide ile kaideli kum saatinin üst üste getirilmesiyle sınırlandırılmıştır. Silmelerle yüzeyden taşıntılı kenarları belirlenen kitabeliğin yüzeyi boş bırakılmıştır.

Arka Yüz: Beyzi kemerli kapı açıklığının üzerinde dikdörtgen kitabe bulunmaktadır (Fot. 147). Kare kesitli düz silmelerle çevrelenen kitabe iki satırdan oluşmaktadır. Fon rengi bulunmayan kitabenin çerçeve ve harflerinde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Caminin banisi hakkında bilgi veren celî sülüs hatlı kitabe Mumcuzade Muhammed bin Ahmed tarafından yazılmıştır³¹⁶.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	166 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 363 cm
	25 cm arka yüz	
Genişliği:	515 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 189 cm
	355 cm arka yüz	

³¹⁵ A. Neftçi, a.g.m.,1996, s. 10; Aras Neftçi, "Nuruosmaniye Külliyesi'nin Yazıları", *Nuruosmaniye Camisi Külliyesinin Algısı ve 2010-2014 Restorasyon Çalışmaları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2016, s.105.

³¹⁶ A. Neftçi, agm., 1996, s. 9; A. Neftçi, agm., 2016, s.105.

Yüksekliği: 1090 cm ön yüz Kapı Açıklığı Derinliği: 165 cm
782 cm arka yüz

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, sütun/pilastr, silme, kavrása, köşe pilastrları, yan nişler ve kapı açıklığından meydana gelmektedir. Ana niş yan kanatları köşesinde, aşağıdan yukarıya doğru bakıldığında birbiri üzerine yerleştirilmiş iki pilastr bulunmaktadır. Bunlardan altta yer alan pilastrın başlıklarının üzerinde içbükey silmelerle oluşturulan konsolla, taçkapı, yatay olarak iki bölüme ayrılmıştır. Altta kalan bölümde kapı açıklığı, yan nişler, köşe pilastrları ve yazı kartuşu bulunurken üstteki bölümde barok karakterli süslemelerle oluşturulmuş kavsara ve bu kavsarayı iki köşeden sınırlayan başlıklı ve kaideli pilastrlar bulunmaktadır.

Saçak: Geniş içbükey silmenin üzerine üst üste gelerek tabakalaşan ve dışa taşan korniş tüm cepheyi dolanmaktadır.

Taç/Tepelik: Kapının arka yüzünde bulunmaktadır.

Arka yüz: Taçkapının revaklı avlu yönüne bakan cephesinin en üstünde tepelik/taca yer verilmiştir. Tepelik/taç, taçkapıyı kenarlardan sınırlayan pilastrların başlıkları arasında kalan bölüm genişliğindedir. Genel form itibariyle üçgeni hatırlatan tepelik/taç yüzeyindeki eğrisel hatlı kabartma süslemelerden oluşmaktadır. Merkezde yer alan bir kartuş ve bu kartuşu çevreleyen eğrisel hatlı çerçeveden oluşmaktadır. Kartuşu en dışta çevreleyen düzenleme, köşelerde yer alan “S” kıvrımlarıyla başlamaktadır. Bunun üzerinden tepe noktasına doğru hareket eden iki “C” profiliyle, zirvedeki, dokuz dilimli yüzeyi yivli unsura bağlanır. Yivli unsurun alt köşelerinde sarmal şeklini alan kıvrımdan çıkan çiçekler aşağıya bakar vaziyettedir. Köşedeki “S” kıvrımının sarmallarının üstünde meyve tabağı ve “C” kıvrımlarının birleştiği yerde küçük tepe babalarına yer verilmiştir. Merkezde yer alan kartuş ise herhangi bir geometrik formu yansıtmamaktadır. Üst ve alt noktalarında istiridy kabağı biçimli unsurlar ile bunların kenarlarından çıkan, sırtı yaprak bezemeli “S” kıvrımlarının yanlara doğru genişleyerek oluşturduğu formdan meydana gelmektedir. Kartuşun içi boş bırakılmıştır.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapının dışa taşan kütesini iki yandan sınırlayan sütunlar postament benzeri, yüksek tutulmuş gömme altlıklar üzerine yer almaktadır. Sütunlar altlıklar üzerinde yer

alan bir başka dekoratif altlık³¹⁷ üzerine kaideyle birlikte oturmaktadır. Bu dekoratif altlıklar gömme olduklarından dolayı sadece üç cephesinde düzenleme görülebilmektedir. Bu düzenlemeler, kaideli ve başlıklı pilastrların taşıdığı yuvarlak kemerden oluşmaktadır. Pilastrların gövdesi aşağıdan yukarıya doğru daralan formda olup, kemerlerin yükü, önce başlıklar arasında uzanan konsol benzeri çıkıntının üzerine daha sonra başlıklar üzerine aktarılır gibi görülmektedir. Tamamen dekoratif olan bu düzenlemede kemerler sağır kemer biçiminde düzenlenmiştir. Dekoratif altlığın üzerine kaidesiyle oturan gömme sütun, yivsiz düz silindirik gövdeye sahip olup yukarıda kavsara köşeliği üst hizasında gömme başlıkla sonlanmaktadır. Herhangi bir mimari düzene uymayan başlık için serbest kompozit³¹⁸ şeklinde olduğu söylenebilir. Başlık, içbükey ve dışbükey iki profilden sonra geniş içbükey yüzey ve onun üst köşelerindeki sarmal kıvrımların tepesindeki abaküsten oluşmaktadır. Dışbükey profil helezonik kıvrımlara sahiptir. Geniş içbükey profilin yüzeyinde ise yivler bulunmaktadır. Köşedeki sarmalların içinden geçerek tüm başlığın tüm cephesini dolaşan dal biçimli unsur kenarlardaki sarmallarda son bulur. Gömme sütünün üzerine oturan ve yukarıda korniş altına kadar devam eden pilastr ise kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Yine üç cephesi düzenlenerek oluşturulan pilastrın gövdesi düz ve yivsizdir.

Taçkapı yan kanatlarının iç köşelerinde pilastrlara yer verilmiştir. Bu pilastrlar köşe pilastrı şeklinde düzenlenmiş ve aşağıda postament benzeri bir altlık üzerine oturtulmuştur. Basit bir kaide üzerinde yükselen pilastrlar, yukarıda, kavsara başlangıcı alt hizasında başlıkla sonlanmaktadır. Pilastr başlığı dışbükey profil ve onun üzerindeki bezemeli bölüm ile üzerindeki abaküsten meydana gelmektedir. Dışbükey profilin yüzeyi halat burması biçiminde şekillendirilmiştir. Bunun üzerinde yer alan bezemeli bölümde uçları dışa doğru kıvrılmış sarmallı akant yapraklarına yer verilmiştir. Köşelerde ve ortada olmak üzere üç adet olan yapraklardan ortadakinin üzerinde inci dizisi bulunmaktadır (Fot. 148). Köşe pilastrlarının üzerinde ters biçimde duran armûdî formlu bir kaide bulunmaktadır. Bunun da üzerinde kaideli kum saati kavsarayı yanlardan sınırlayan pilastrların altında yer almaktadır. Yivsiz düz gövdeli pilastr yukarıda basit bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlığın üzerinde ters vaziyette duran armûdî formlu kaide ve

³¹⁷ Altlığın yüzeyindeki düzenlemeden dolayı yazar bunlardan “içleri dolu baldaken” olarak bahsetmektedir. Bkz. Semra Ögel, “Nuruosmaniye Külliyesi Dekorundaki Sütunlar”, *Sanat Tarihi Deyferleri I*, İstanbul, 1996, s.43.

³¹⁸ Semra Ögel, agm., 1996, s. 43.

bunu üzerindeki kaideli kum saatinden oluşan düzenleme, kapının üst bölümünde yer alan kitabelik bölümünü yanlardan sınırlandırmaktadır.

Arka yüz: Kapının revaklı avluya bakan cephesini iki yandan sınırlayan pilastrlar postament benzeri gömme bir altlık üzerine kaideyle birlikte oturmaktadır. Gövdesi yivsiz düz pilastrlar yukarıda başlıklı sonlanmaktadır. Başlıklar aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve onun üstündeki abaküsten meydana gelmektedir. İçbükey profilin yüzeyinde yivler bulunmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Taçkapıyı kenarlarda sınırlandıran sütunların iki yanında içbükey silmeler başlıktan kaideye kadar uzanmaktadır. Sütunlarla köşe pilastrları arasında kalan dikdörtgen çerçeve yüzeyi içbükey silmelerle oluşturulmuştur. Kapı açıklığı kemeri ile yukarısındaki kitabeyi üç yönden çevreleyen, içbükey ve çubuk silmeden oluşan takım, zeminde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir. İçbükey silmenin içi küçük nişçiklerle doldurulmuştur. Kapının üst bölümünde yer alan dikdörtgen kitabeliğin çevresi içbükey silmelerle sınırlandırılmıştır.

Arka yüz: Kapıyı kenarlardan sınırlayan pilastrların her iki yanında topuk silmeler başlığın altından zemindeki postamente kadar devam etmektedir. Bunun yanında kapı açıklığı kemeri ile kitabeyi üç yönden çevreleyen içbükey ve çubuk silmeden oluşan silme takımı zeminde kapı açıklığına kadar sürdürülmüştür. Kemer köşeliklerinin sınırları içbükey silmelerle belirginleştirilmiştir. Pilastr başlığı üzerindeki ve tepelik/tacın altındaki konsol benzeri çıkıntıya içbükey silme ile geçilmiştir.

Kavsara: Sekiz sıra barok karakterli süslemelerle doldurulmuştur (Fot. 149). Aşağıdan yukarıya doğru daralan kavsara yarım daire kesitlidir. En üstte tepe nişi dilimli bir şekilde tamamlanmaktadır (Fot. 150).

Birinci sıra, kavsara nişinin en geniş bölümüdür. Burada yer alan kompozisyon, kavsaranın üstteki ½ lik kısmında yoğunlaştığı görülmektedir. Niş dip duvarı ortasından geçen dikey bir doğru varsayıldığında, kavsara köşe konsolları ile niş dip duvarı yüzeyindeki motiflerin simetrik uygulandığı görülmektedir. Kavsara nişinin köşelerinde yer alan iri dekorlu konsollar, aşağıdan yukarıya doğru içbükey kavisle genişleyerek dış sıralı silmeyle genişlemeye son vermiş ve burada çeyrek daire formu kazanmıştır. Köşe konsollarının altında top biçiminde küçük sarkıtlar bulunmaktadır. Kavisli yüzeyi boş,

ancak duvar köşelerine gelen kısımlarında “S ve “C” kıvrımlı unsurlar bulunmaktadır. İri köşe konsolu üzerindeki diş sırasının duvarlarla buluştuğu kısımlardan, yukarıda kavsara sıralarını ayıran silmeye kadar uzanan, içbükey profilli iki dekoratif konsol daha bulunmaktadır. Bu konsolların yüzeyinde yer alan yivlerin uç kısımları eğrisel hatlı kıvrımlara sahiptir. Aynı konsol kavsara ağzında $\frac{1}{2}$ oranında, niş dip duvarı merkezinde de altı püsküllü biçimde kullanılmıştır. Nişin merkezindeki dekoratif konsolun iki yanında ve niş yan kenarlarının kavsara ağzına yakın kısmında yer verilen süsleme ise konsol benzeri çıkıntılı silme ile iki bölüme ayrılmıştır. Çıkıntılı silmenin altında kalan bölüm, merkezde akant yaprağı ve bunun köklerinden çıkarak iki yana içbükey profille yükselen hatların konsolu çıkıntının altında sonlanmasından meydana gelmektedir. Bu bölümün en altında püsküle yer verilmiştir. Silmenin üstünde kalan bezeme ise tepe noktasında yaprak kıvrımı ve bu kıvrımın altından yanlara ve aşağıya doğru üçgen formu oluşturacak biçimde yönelen eğrisel hatların köşelerde sarmallar oluşturmasıyla tamamlanmıştır. Düz bir silmeyle ikinci sıraya geçilir.

İkinci sıra, kavsaranın içbükey hareketiyle uyumlu biçimde düzenlenmiştir. Burada yer alan ve yan yana verilen içbükey kavisli gövdeye sahip yirmi iki adet akant yaprağı bezemesinin uçları dışa doğru kıvrılmaktadır. Yaprakların kavsara ağzına rast gelenleri ise burada $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmıştır. Aşağıdan yukarıya doğru bir sıra diş, bir sıra helezonik kıvrımlı silme, bir sıra boncuk dizisi ve içbükey silme ile üçüncü sıraya geçilir.

Üçüncü sıra, “S” profilli bir yapıya sahiptir. Eğrisel hatlı profile uygun biçimde yerleştirilen yirmi üç adet yan yana ve ardışık olarak düzenlenmiş bezemelerden oluşmaktadır. Bunlardan ilki, uçları yanlardan taşmış tomar biçimindeki bir sarmaldan çıkan üç püsküllü perde motifi ve bunun üzerinden devam eden akant yaprağı bezemesinden oluşmaktadır. Her iki motif de baş aşağı biçimde durmakta ve uçlarından birbirlerine temas ettirilmektedir. Akant yaprağı üzerinde yer alan inci dizisi yaprak uçlarına doğru küçülür. İkinci düzenleme ise yine ters vaziyetteki akant yaprağının aşağıda uçlarının dışa kıvrılarak verilmesi ve akant yaprağının üstündeki üç püsküllü perde motifinden oluşmaktadır. Akant yaprağının sırtında yine inci dizisi yer almaktadır. Bir sıra içbükey silme ve bir diş sırasıyla dördüncü sıraya geçilir.

Dördüncü sıra, “S” profillidir. Profile uygun biçimde düzenlenmiş on dört adet akant yaprağının yan yana getirilmesiyle oluşturulmuştur. Baş aşağı vaziyette ve uçları

dışa kıvrık biçimde verilen yaprakların, kavsara ağzına rast gelen örnekleri ½ oranında uygulanmıştır. Yüzeyinde, küçük püsküllü perde motifleri olan dışbükey silme ile beşinci sıraya geçilmektedir.

Beşinci sıra “S” profiline sahiptir. Profille uyumlu biçimde düzenlenen bezemeyi on beş akant yaprağı oluşturmaktadır. Yapraklar baş aşağı vaziyette verilmiştir. Uçları sarmal içinden taşmış bir kökten çıkan akant yaprakları aşağıya doğru uzanmaktadır. Bezemeli dışbükey silme ve onun üstünde yer alan büyük dışbükey silmeyle altıncı sıraya geçilmektedir. Silmenin bezemesini perde püskülü oluşturmaktadır. Bu bezemeler kavsara merkezinden iki zıt yöne doğru uç uca dizilerek oluşturulmuştur. Bezemeli silmenin üzerindeki büyük dışbükey silmenin yüzeyinde yivler bulunmaktadır. Yivler içerisindeki dışbükey unsurlar yirmi bir adet olup, kavsara ağzına rast gelenler ½ oranında uygulanmıştır.

Altıncı sıra, içbükey profilli olup akant yapraklarıyla doldurulmuştur. Profille uyumlu bir biçimde düzenlenen yaprakların uç kısımları dışarıya doğru kıvrılmaktadır. Her birinin sırtında yer alan inci dizisi, kökten yaprakların uçlarına doğru küçülmektedir. Yaprakların kavsara ağzına rast gelenleri burada ½ oranında uygulanmıştır. Bir sıra inci payet dizisi ile yedinci sıraya geçilmektedir.

Yedinci sıra içbükey profillidir. Bu profille uyumlu biçimde yerleştirilen on beş yumurtadan oluşan bir diziyeye sahiptir. Yumurtalar, dışbükey ve içbükey olmak üzere iki şekilde tasarlanmış ve her iki uygulamanın ardışık biçimde sıralanmasıyla yumurta dizisi elde edilmiştir. Diş sırasıyla tepe nişine geçilmektedir.

Sekizinci sıra, dokuz dilimli tepe nişi ile sonlanmaktadır. Nişin merkezinde yarım daire ve bu dairenin etrafında püsküllü perde motifleri bulunmaktadır.

Kavsara Kuşatma Kemerleri: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Kavsaranın iki yanında düz yüzeylerden oluşmaktadır. Köşeliklerin kavsara ağzına rast gelen kenarları, kavsara sıralarının profilli hareketini tekrarlayan, içbükey silmelerle kademelendirilerek konturları belirginleştirilmiştir. Köşeliklerin en alt ucuna püskül motifine yer verilmiştir.

Köşe Sütunceleri: Ana niş yan kanatlarının köşelerinde, sütuncelerin konumlandırıldığı yerde köşe pilastrları bulunmaktadır. Düz gövdeye sahip pilastrlar, postament benzeri

altlık, kaide ve başlıkla birlikte kapı açıklığı üzerindeki kitabeliğin üst kısmına kadar uzanmaktadır³¹⁹.

Yan Niş: Taçkapı ana niş yan kanatları üzerinde karşılıklı olarak yan nişlere yer verilmiştir. Yarım daire formu niş, dairenin tepe noktasının her iki yanında yer alan “S” profilli kıvrımlarla oluşturulmuştur. Niş 40 cm derinliğinde 65 cm genişliğinde ve 250 cm yüksekliğinde olup, niş ağzı içbükey silmeyle pahlanmıştır. Yan niş kavsarası sivri kemer şeklinde olup yarım kubbe biçimindeki tepe nişi ile sonlanmaktadır. Yüzeyden oldukça taşırılarak belirginleştirilmiş kavsara köşeliklerinin yüzeyi boş bırakılmıştır. Yan niş kenarlardan pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Niş tabanının önünde yer alan dikdörtgen silmenin köşelerine, pilastrların altlıkları oturtulmuştur. Kare kesitli düz gövdeli pilastrlar, postament benzeri altlıklar üzerinde kaideleriyle yükselmekte ve yukarıda şematik bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlığın üzerinden alınlığın altına kadar yükselen pilastrlar, köşeleri çeyrek daire formunda kırılmış, yüzeyi boş bırakılmış dikdörtgen kartuşu yanlardan sınırlandırmaktadır. Şematik bir kaideye ve profilli bir başlığı sahip pilastrların gövdesi düz ve yivlidir. Yan nişin en yukarısında alınlığa yer verilmiştir (Fot. 151). Alınlık, merkezinde dairesel rozet ve bu rozetin etrafını çevreleyen eğrisel hatlı süsleme unsurlarından meydana gelmektedir. Genel olarak üçgen formu hatırlatan alınlığın tepe noktasındaki akant yaprağı ve bu yaprağın altından çıkan “S” ve “C” kıvrımlarının kademelenerek aşağıda pilastr başlığı üzerine kadar uzanmasıyla alınlığın kenarları oluşturulmuştur. Pilastr başlıkları üzerinde yer alan bir başka “S” kıvrımlarının sarmal yapan kökünden çıkan akant yaprağı demeti merkezdeki rozetin etrafına uzanarak alınlığın tablasını doldurmaktadır.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Beyzi kemer, söve başlığı ve söveden oluşmaktadır. Kemeri oluşturan taşların bazılarının iki yüzünde de eğrisel düzenleme görülmektedir. Kemer kilit taşı yüzeyden taşıntılı ve aşağıya sarkar vaziyettedir. Yüzeyden taşırılarak belirgin hale getirilen kemer köşeliklerinin yüzeyleri boş bırakılmıştır. Tek parça blok mermerden oluşan sövelerin üzerinde başlıkları bulunmaktadır. Bu başlıklar iki cepheli olarak düzenlenmiştir. Aşağıdan yukarıda doğru genişleyen içbükey profil ve onun üstündeki abaküsten meydana gelen başlıkların yüzeyinde dikey yivler bulunmaktadır.

³¹⁹ Pilastr başlığı altında detaylı anlatılmıştır.

Arka yüz: Kapı açıklığının düz örtüsü, kenarlarda içbükey, dışbükey ve kare kesitli silmelerle kademelenen çerçeveye sahiptir (Fot. 152). Çerçevenin içi boş ancak köşeleri bezemelidir. Bezemeler, merkezinde eliptik bir düzenleme ve bu düzenlemenin etrafında iki kenara doğru uzanan kıvrım dallar yer almaktadır. Kemer kilit taşı yüzeyden taşıntılı ve aşağıya hafif sarkar biçimde verilmiştir. Kemer köşelikleri taşırılarak belirgin hale getirilmiş ve yüzeyleri boş bırakılmıştır. Tek parça blok mermerden oluşan sövelerin üzerinde başlıklara yer verilmiştir. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve onun üstündeki abaküsten meydana gelen başlıklar iki cepheli olarak düzenlenmiştir. Başlıkların yüzeylerinde dikey yivler bulunmaktadır.

2.4.5. Fatih - Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 153-160

Cizim: 32

Taçkapının:

Yeri: Caminin güneybatısında yer alan, son cemaat yeri ile revakların birleştiği güneydoğu köşede, minarenin bastısındaki revaklı avluya açılan kapısıdır (Fot. 153-154).

Malzemesi: Taçkapının her iki yüzünde de mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön Yüz: Beyzi kemerli kapı açıklığının kemer köşeliği yukarısında yer almaktadır (Fot. 155). Kare kesitli düz silmelerle çevrelenen dikdörtgen kitabenin çerçeve ve harflerinde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Celî sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 6/54. ayetin bir kısmına yer verilmiştir³²⁰. Kapının korniş altı ile kavsara üstünde yer alan kitabelik bölümü yanlarda ters armûdî kaide ile kaideli kum saatinin üst üste uygulanmasıyla sınırlandırılmıştır. Yüzeyden taşırılan dikdörtgen kitabeliğin kenarları silmelerle belirlenmiştir.

Arka Yüz: Kapının revaklı avlu tarafına bakan cephesinde, beyzi kemerli kapı açıklığının yukarısında kitabeye yer verilmiştir (Fot. 156). İki satırdan oluşan kitabe, kare kesitli düz silmelerle çevrelenmektedir. Celî sülüs hatlı kitabenin çerçeve ve harflerinde altın yaldız rengi kullanılmıştır³²¹.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	168 cm ön yüz 26 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 362 cm
Genişliği:	516 cm ön yüz 354 arka yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 188 cm
Yüksekliği:	1093 cm ön yüz 780 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 164 cm

³²⁰ Aras Neftçi, agm., 1996, s. 10; Aras Neftçi, agm., 2016, s. 105.

³²¹ Aras Neftçi, agm., 1996, s. 10; Aras Neftçi, agm., 2016, s. 105.

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, sütun/pilastr, silme, kavrasa, köşe pilastrları, yan nişler ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Taçkapının en yukarisındaki geniş içbükey silme ve üst üste gelerek tabakalaşan silmelerle oluşturulan korniş tüm cepheyi dolaşmaktadır.

Taç/Tepelik: Kapının arka yüzünde bulunmaktadır.

Arka yüz: Taçkapının revaklı avluya bakan cephesinde tepelik/taç bulunmaktadır. Kapının bu yüzünde, kenarlarda yer alan pilastrların başlıkları arasında kalan bölümün arasına yerleştirilmiştir. Tepelik/taç, merkezde yer alan bir kartuş ve bu kartuşu çevreleyen eğrisel hatlı çerçeveden oluşmaktadır. Eğrisel hatlı kabartma süslemelerden oluşan tepelik/taç üçgen formundadır. Kartuşu en dışta çevreleyen düzenleme, köşelerde yer alan “S” kıvrımlarıyla başlamakta ve bunun üzerinden tepe noktasına doğru hareket eden iki “C” profiliyle zirvedeki dokuz dilimli yüzeyi, yivli unsura bağlanmaktadır. Bu unsurun alt köşelerindeki sarmaldan çıkan çiçekler baş aşağı vaziyettedir. Köşedeki “S” kıvrımının sarmallarının üstünde meyve tabağı ve “C” kıvrımlarının birleştiği yerde küçük tepe babalarına yer verilmiştir. Herhangi bir geometrik formu yansıtmayan merkezdeki kartuşun içi boş bırakılmıştır. Kartuşun üst ve alt noktalarında istiridye kabuğu formundaki düzenlemeler ile bunların kenarlarından çıkan sırtı yaprak bezemeli “S” kıvrımlarının yanlara doğru genişleyerek oluşturduğu formdan meydana gelmektedir.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapının iki kenarında yer alan gömme sütunlar, postament benzeri yüksek gömme altlıklar üzerinde yer almaktadır. Sütunlar postament benzeri bu altlıkların da üzerinde yer alan bir başka dekoratif altlığa³²² kaideyle oturmaktadır. Gömme dekoratif altlıkların sadece üç cephesinde düzenleme görülebilmektedir. Bu düzenlemeler, kaideli ve başlıklı pilastrların taşıdığı yuvarlak sağır kemerden oluşmaktadır. Pilastrların gövdesi aşağıdan yukarıya doğru daralmakta olup, kemerlerin yükü başlıklar arasında uzanan konsol benzeri çıkıntın üzerine daha sonra başlıklar üzerine aktarıldığı görülmektedir. Yivsiz, düz silindirik gövdeye sahip olan sütun, yukarıda kavsara köşeliği üst hizasında gömme başlıkla sonlanmaktadır. Herhangi bir mimari düzene uymayan başlığın serbest

³²² Altlığın yüzeyindeki düzenlemeden dolayı yazar bunlardan “içleri dolu baldaken” olarak bahsetmektedir. Bkz. Semra Ögel, agm., 1996, s. 43.

kompozit³²³ düzende olduğu söylenebilir. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen başlık, iç ve dışbükey iki profilden sonra geniş içbükey ve onun üst köşelerindeki sarmallar ile tepesindeki abaküsten oluşmaktadır. Dışbükey profil makara bezemesi biçiminde düzenlenmiştir. Geniş içbükey profilin yüzeyinde ise yivler bulunmaktadır. Köşedeki sarmalların içinden geçerek başlığın tüm cephesini dolaşan dal biçimli unsur kenarlardaki sarmallarda son bulur. Sütun başlığının üzerinde yer alan ve yukarıda korniş altına kadar devam eden pilastr ise kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Üç cephesi düzenlenen pilastrın gövdesi düz ve yivsizdir.

Taçkapı yan kanatlarının iç köşelerinde köşe pilastrlarına yer verilmiştir. Aşağıda, postament benzeri yüksek altlık üzerine oturtulan, basit bir kaide üzerinde yükselen pilastrlar, yukarıda, kavsara başlangıcı alt hizasında başlıkla sonlanmaktadır. Başlık dışbükey profil ve onun üzerindeki bezemeli bölüm ile üzerindeki abaküsten meydana gelmektedir. Dışbükey profilin yüzeyi halat burması biçiminde şekillendirilmiştir. Bunun üzerindeki bezemeli bölümde uçları dışa doğru kıvrılmış akant yapraklarına yer verilmiştir. Köşelerde ve ortada olmak üzere üç adet olan yapraklardan ortadakinin üzerinde inci dizisi bulunmaktadır. Köşe pilastrlarının üzerinde ters biçimde duran armûdî formlu bir kaide bulunmaktadır. Bunun da üzerinde kaideli kum saati, kavsarayı yanlardan sınırlayan pilastrların altında yer almaktadır. Yivsiz, düz gövdeli pilastr yukarıda basit bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlığın üzerinde ters vaziyette duran armûdî formlu kaide ve bunu üzerindeki kaideli kum saatinden oluşan düzenleme, kapının üst bölümünde yer alan kitabelik bölümünü yanlardan sınırlandırmaktadır.

Arka yüz: Kapının arka yüzünü iki yandan sınırlayan pilastrlar postament benzeri yüksek gömme bir altlık üzerine kaideyle birlikte oturmaktadır. Yukarıda başlıkla sonlanan pilastrların gövdesi yivsiz ve düzdür. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen başlıklar içbükey profil ve onun üstündeki abaküsten oluşur. İçbükey profilin yüzeyinde yivler bulunmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Taçkapı kenarlarındaki gömme sütunların iki yanında içbükey silmeler başlıktan kaideye kadar uzanmaktadır. Sütunlarla köşe pilastrları arasında kalan dikdörtgen çerçeve içbükey silmelerle belirlenmiştir. Kapı yan kanatları iç köşesinde yer alan pilastrların kenarında topuk silmeler kaide ile başlık arasında dolaşmaktadır. Kapı açıklığı kemeri ile

³²³ Semra Ögel, agm., 1996, s. 43.

üzerindeki kitabeyi üç yönden çevreleyen, içbükey ve çubuk silmeden oluşan takım, zeminde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir. İçbükey silme yüzeyinde küçük nişçiklere yer verilmiştir. Kapının üst bölümünde, korniş altında yer alan dikdörtgen kitabeliğin etrafı içbükey silmelerle çevrelenmiştir.

Arka yüz: Kapının yanlarında yer alan pilastr ve postamentin kenarındaki topuk silmeler, başlık ve kaidelerde de devam etmektedir. Bunun yanında kapı açıklığı kemeri ile kitabeyi üç yönden çevreleyen, içbükey ve çubuk silmeden oluşan silme grubu zeminde kapı açıklığına kadar sürdürülmüştür. İçbükey silmenin yüzeyinde damla motiflerine yer verilmiştir. Kapının arka cephesinde yer alan iki adet konsol benzeri çıkıntıya içbükey silmelerle geçilmiştir.

Kavsara: Sekiz sıradan oluşan kavsara barok karakterli süsleme unsurlarıyla doldurulmuştur (Fot. 157). Aşağıdan yukarıya doğru daralan kavsara yarım daire kesitlidir. En üstte dilimli tepe nişi ile sonlanmaktadır.

Birinci sıra, kavsaranın en geniş bölümünü oluşturmaktadır. Buradaki kompozisyon, birinci sıranın üst kısmındaki ½ lik alanda yoğunlaşmaktadır. Kavsara nişi ortasından geçen bir doğru varsayıldığında, kavsara köşe konsolları ile niş dip duvarındaki bezemelerin simetrik uygulandığı görülür. Kavsara nişinin köşelerindeki dekorlu büyük konsollar, yukarıya doğru içbükey profille genişleyerek dış sıralı silmeyle sonlanmış ve burada çeyrek daire formu kazanmıştır. Bu konsolların altında top biçimindeki sarkıtların bazısı yerinde değildir. İçbükey profilli yüzeyi boş, ancak duvar köşelerine gelen kısımlarında “S ve “C” kıvrımlı applike unsurlar bulunmaktadır. Bu büyük köşe konsollarının niş yan ve dip duvarı ile buluştuğu kısımlarda, yüzeyi yivli, içbükey profilli iki dekoratif konsol daha bulunmaktadır. Kavsara ağzında ½ oranında uygulanan yivli konsolların alt kısımları püskül biçiminde yapılmıştır. Kavsara nişinin merkezindeki, yüzeyi yivli dekoratif konsolun iki yanında ve niş yan kenarlarında bulunması gereken süsleme unsurlarından bazısı yerinde ancak oldukça tahrip olmuş vaziyettedir. Düz bir silmeyle ikinci sıraya geçilir.

İkinci sıra, yan yana verilen içbükey kavisli gövdeye sahip yirmi iki adet akant yaprağının üst uçları dışa doğru kıvrılmaktadır. Yaprakların kavsara ağzına rast gelenleri ½ oranında uygulanmıştır. Aşağıdan yukarıya doğru bir sıra dış sırası, bir sıra helezonik kıvrımlı silme, bir sıra boncuk dizisi ve içbükey silme ile üçüncü sıraya geçilir.

Üçüncü sıra, “S” profilli olup, yirmi üç adet, yan yana ve ardışık olarak düzenlenmiş iki farklı bezemeden oluşmaktadır. Bunlardan ilki, uçları yanlardan taşmış tomar biçimindeki bir sarmaldan çıkan üç püsküllü perde motifi ve bunun üzerinden devam eden akant yaprağı bezemesinden oluşmaktadır. Her iki motif de baş aşağı biçimde durmakta ve uçlarından birbirlerine temas ettirilmektedir. Akant yaprağı üzerindeki inci dizisi, yaprak uçlarına doğru küçülmektedir. İkinci düzenleme ise aşağıda, uçları dışa kıvrık olarak verilen ters vaziyetteki akant yaprağı ve akant yaprağı üzerindeki üç püsküllü perde motifinden oluşmaktadır. Akant yaprağının sırtında yine inci dizisi yer almaktadır. Bir sıra içbükey silme ve bir dış sırasıyla dördüncü sıraya geçilir.

Dördüncü sıra, “S” profiline uygun biçimde düzenlenmiş, on dört adet akant yaprağının yan yana tekrar edilmesiyle oluşturulmuştur. Baş aşağı ve uçları dışa kıvrık biçimdeki yaprakların kavsara ağzına rast gelenleri $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmıştır. Yüzeyinde küçük püsküllü perde motifi bulunan dışbükey silme ile beşinci sıraya geçilmektedir.

Beşinci sıra “S” profili şeklinde bir yapıya sahiptir. On beş akant yaprağının baş aşağı yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Yapraklar arasında nişikler bulunmaktadır. Sarmallı bir kökten çıkan akant yaprakları aşağıya doğru uzanmaktadır. Biri geniş diğeri dar iki bezemeli dışbükey silmeyle altıncı sıraya geçilmektedir. Küçük dışbükey silmenin bezemesini perde püskülü oluşturmaktadır. Bu bezemeler kavsara merkezinden zıt yönlerde doğru uç uca dizilerek oluşturulmuştur. Diğer büyük dışbükey silmenin yüzeyinde ise yivler bulunmaktadır. Yivler içerisindeki dışbükey unsurlar yirmi bir adet olup, kavsara ağzına rast gelenler $\frac{1}{2}$ oranındadır.

Altıncı sıra, içbükey profilli olarak düzenlenmiş ve akant yapraklarıyla doldurulmuştur. Uç kısımları dışarıya doğru kıvrılan yaprakların, her birinin sırtında yer alan inci dizisi kökten yaprakların uçlarına doğru küçülmektedir. Yaprakların kavsara ağzında $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmıştır. Bir sıra inci payet dizisi ile yedinci sıraya geçilmektedir.

Yedinci sıra, içbükey profile sahiptir. On beş yumurtayla oluşturulan dizide, yumurtalar dışbükey şeklinde yüzeyden kabarık ve içbükey şeklinde girintili olarak düzenlenmiştir. Her iki uygulamanın ardışık biçimde sıralanmasıyla yumurta dizisi oluşturulmuştur. Dış sırasıyla tepe nişine geçilmektedir.

Sekizinci sıra, dokuz dilimli tepe nişiyle tamamlanmaktadır. Nişin merkezindeki yarım daire ve bu dairenin etrafındaki püsküllü perde motiflerinden oluşmaktadır.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Kavsaranın iki kenarındaki üçgen yüzeylerden meydana gelmektedir. Köşeliklerin kavsara ağzına rast gelen kenarları, kavsaranın eğrisel hareketini tekrarlamaktadır. Bu kısımlar içbükey silmelerle kademelendirilerek konturları belirginleştirilmiştir. Köşeliklerin en alt ucuna püskül motifi bulunmaktadır.

Köşe Sütunceleri: Ana niş yan kanatlarının iç köşelerinde, köşe pilastrları bulunmaktadır. Postament benzeri yüksek bir altlık üzerinde, kaideli ve başlıklı olarak kitabeliğin üst kısmına kadar uzanmaktadır³²⁴.

Yan Niş: Taçkapı ana niş yan kanatları üzerinde karşılıklı olarak yan nişler bulunmaktadır (Fot. 158). Genel hatlarıyla yarım daire formundaki nişe derinliğini veren girinti kenarlardan niş dip duvarına doğru “S” profilli biçimde oluşturulmuş ve dış dip duvarında yarım daire şeklini almıştır. Niş, 40 cm derinliğinde, 64 cm genişliğinde ve 250 cm yüksekliğinde olup, ağzı pahlıdır. Yan niş kavsarası yuvarlak kemer şeklinde olup yarım kubbe biçimindeki tepe nişi ile sonlanmaktadır. Kavsara kemer köşeliklerinin yüzeyi boş bırakılmıştır. Yan niş, pilastr ve alınlıktan oluşan bir düzenle çerçeve içine alınmıştır. Niş tabanının önünde yer alan dikdörtgen silmenin köşelerine, pilastrların postament benzeri altlıkları oturtulmuştur. Bu altlıklar üzerinde kaideleriyle yükselen pilastrlar yukarıda kavsara köşeliğinin üstünde şematik bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlığın üzerinden devam eden diğer pilastr düzeni, yukarıda, alınlığın altında sonlanmaktadır. Alınlığın altındaki pilastrlar ise kenarları çeyrek daire şeklinde pahlanmış, yüzeyden taşıntılı dikdörtgen kartuşu iki yandan sınırlandırmaktadır. Kaideli ve başlıklı olarak düzenlenen pilastrların gövdesi düz ve yivsizdir. En tepede yer alan alınlık ise merkezindeki daire kartuşun içinde yer alan rozet ve bu rozetin etrafını sararak üçgen formunu alan eğrisel hatlı düzenlemeden oluşmaktadır (Fot. 159). Alınlığın tepe noktasındaki akant yaprağı ve bu yaprağın altından çıkan “S” ve “C” kıvrımlarının kademelenerek pilastr başlığı üzerine kadar uzanmasıyla, alınlığın dış kenarları oluşturulmuştur. Pilastr başlıkları üzerindeki “S” kıvrımlarının sarmal yapan kökünden çıkan akant yaprağı demeti merkezdeki rozetin etrafına uzanarak alınlığın tablasını doldurmaktadır.

Kapı Açıklığı:

³²⁴ Sütun/pilastr başlığı altında detaylı anlatılmıştır.

Ön yüz: Beyzi kemer, söve başlığı ve söveden meydana gelmektedir. Kemerı oluşturan taşların bazılarının iki yüzü profillendirilmiştir. Kilit taşı yüzeyden taşıntılı ve aşağıya sarkar biçimdedir. Üstü boş bırakılan kemer köşelikleri yüzeyden taşırılarak belirgin hale getirilmiştir. Tek parça blok mermer şeklindeki sövelerin üstünde şematik başlıklara yer verilmiştir. Başlıklar iki cepheli olarak düzenlenmiştir.

Arka yüz: Kapı açıklığı düz örtü ile geçilmiştir (Fot. 160). Örtünün yüzeyinde içbükey, dışbükey ve kare kesitli silmelerle kademelenen çerçeve oluşturulmuştur. Dikdörtgen çerçevenin içi boş bırakılmış ancak köşeleri üçgen biçimindeki bezemeli kompozisyonla pahlanmıştır. Merkezinde oval form ve bu formun çevresinden iki kenara doğru uzanan kıvrık dallarla kompozisyon tamamlanmıştır. Beyzi kemer, söve ve söve başlığından oluşan kapı açıklığının kemer taşlarından bazılarının iki yüzü de profillendirilmiştir. Kemer kilit taşı yüzeyden taşıntılı ve aşağıya hafif sarkar vaziyettedir. Kemer köşelikleri kabartılarak belirgin hale getirilmiş ve yüzeyleri boş bırakılmıştır. Tek parça blok mermerden oluşan sövelerin üzerinde başlıklara yer verilmiştir. Aşağıdan yukarıda doğru genişleyen çizgideki başlıklar içbükey profil ve onun üstündeki abaküsten oluşur. İki cepheli olarak düzenlenen başlıkların yüzeyinde yivler bulunmaktadır.

2.4.6. Fatih - Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 161-169

Cizim: 33

Taçkapının:

Yeri: Harimin kuzey duvarında, beş gözlü son cemaat yerinin ortasında, mihrap ekseninde yer almaktadır (Fot. 161-162).

Malzemesi: Taçkapı tamamen mermer malzemeden yapılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Taçkapının dilimli kemer şeklindeki kapı açıklığının köşelikleri üzerinde dikdörtgen kartuş içerisinde hattat Rasim Efendi tarafından celi sülüs hatla yazılan Kuran-ı Kerim Nisa Suresinin 103. ayetinin bir kısmı yer almaktadır³²⁵ (Fot. 163).

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	8 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 378 cm
Genişliği:	501 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 235 cm
Yüksekliği:	1000 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 211 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, sütun/pilastr, silme, kavrasa, köşe pilastrları, yan nişler ve kapı açıklığından meydana gelmektedir. Ana niş yan kanatları köşesinde, aşağıdan yukarıya doğru bakıldığında birbiri üzerine yerleştirilmiş iki pilastr bulunmaktadır. Bunlardan altta yer alan pilastrın başlıklarının üzerindeki, içbükey silmelerle oluşturulan konsolla taçkapı yatay olarak iki bölüme ayrılmıştır. Altta kalan bölümde kapı açıklığı, yan nişler, köşe pilastrları ve yazı kartuşu bulunurken üstteki bölümde barok karakterli süslemelerle oluşturulmuş kavsara ve bu kavsarayı iki köşeden sınırlayan başlıklı ve kaideli pilastrlar bulunmaktadır.

Saçak: Bulunmamaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Alt pilastr, ana niş yan kanatlarının köşelerine, postament üzerinde, kare kesitli gövdeye, kaideli ve başlıklı olarak sütuncelerin konumlandırıldığı kısma

³²⁵ Aras Neftçi, "Nuruosmaniye Külliyesi'nin Yazıları", *Sanat Tarihi Defterleri I*, İstanbul, 1996, s.7.

yerleştirilmiştir. Pilastrın, akant yaprağı bezemeli kare kaide üzerinde yer alan armûdî formdaki kaidesi, içbükey ve kare kesitli silmeler ile sınırlandırılarak oluşturulmuştur. Akant yaprağı bezemeli kaidenin köşelere gelen kısımlarında tek yaprak motifi kullanılırken, köşeler arasında kalan kısımlarında üç yapraklı ve uçları sarmallı düzenlemeye yer verilmiştir. Pilastrın düz gövdesi, akant yapraklı, stilize edilmiş triglifli/yivli başlıklara³²⁶ sahiptir. Alt pilastrların yerleştirildiği bir diğer bölüm ise ana niş yan kanatların iç köşesidir. Burada pilastrlar iç köşedeki mimari zorlamanın gereği iki cepheli olarak daha yüzeysel işlenmiş olmasına rağmen başlık ve postament unutulmamıştır.

Üst pilastr, stilize edilmiş triglifli/yivli başlık üzerinde yükselmektedir. Burada alt pilastr kaidesinin başlı yukarı çevrilmesiyle üst pilastra kaide oluşturulmuştur. Kaidenin üzerinde yer alan 77 cm yüksekliğindeki tabla, onun da üzerinde daha dar tutulmuş düz gövdeli pilastr bulunmaktadır. Yukarıda yivli bir başlıkla sonlanan üst pilastr başlığının üzerinde dekoratif olarak tasarlanmış tepe babasına yer verilmiştir.

Silme: Taçkapının yanlarında, son cemaat yeri kemerlerinin oturduğu pilastrlar ile zeminde postamentlerle sınırı belirleyen içbükey silme kuşağı, üst köşelerde son cemaat yeri kubbesinin dekoratif dolgulu pendentifinin altında, çeyrek daire formunda kıvrılarak taçkapıyı kuşatmaktadır. Üst pilastrın tabla üzerindeki gövdesinin her iki yanında tabla genişliğiyle paralellik oluşturan içbükey silmeler de bulunmaktadır. Bu silmelerin dış köşelerinde ince çubuk silmeler pilastr yüksekliğindedir.

Kavsara: Dokuz sıra barok karakterli süslemelerle dolguludur (Fot. 164). Aşağıdan yukarıya doğru daralan kavsara içbükey ve yarım daire kesitlidir. En üstte dilimli tepe nişi ile tamamlanmaktadır (Fot. 165).

Birinci sıra, niş dip duvarı merkezinden geçen dikey bir doğru varsayıldığında, kavsara köşe konsollarının ve merkezdeki bezemelerin simetrik uygulandığı görülmektedir. Kavsara nişinin en geniş bölümü olan birinci sıra, düşey düzlemde kendi içerisinde 1/3 ve 2/3 oranında, bir dış sırası ve silmeyle birlikte yatay olarak iki bölüme ayrılmıştır. Bu ayrılma köşelerde, kavsara ağzında üst üste yerleştirilmiş dekoratif pilastrlarla pekiştirilmiştir. Dekoratif pilastrlardan alttaki, eğrisel profilli iki konsolun taşıdığı kaide üzerinde, yivli gövdeye ve serbest düzende başlığa sahiptir. Üstteki pilastr

³²⁶ Semra Ögel, "Nuruosmaniye Külliyesi Dekorundaki Sütunlar", *Sanat Tarihi Defterleri I*, İstanbul, 1996, s.39.

ise daha enli ve boynunda dış sırasına yer verilmiş yalın başlıktan oluşmaktadır. En alttaki 2/3'lük bölümün köşesinde yer alan dekorlu konsol, aşağıdan yukarıya doğru genişleyerek, bu bölümü sınırlayan dış sıralı silmeye köşede çeyrek daire formu kazandırmaktadır. Kendi içinde üç kademeli olarak yükselen konsolun en alt kademesi, gövdesi silindirik ve damla motifi kabartmalı, püsküllü bir vazoyla başlamaktadır. Bunun üzerindeki ikinci kademe, üstten düz bir silmeyle sınırlandırılarak, üç adet triglif gövdeli, tomar biçiminde kıvrılmış ve tomarın içinden taşırılmış uçları ile bunların arasında yer alan iki adet uçları dışarıya doğru kıvrılmış akant yapraklarına yer verilmiştir. Triglifli unsurlar köşelerde ½ oranında uygulanmıştır. Son kademe ise "S" profilli beş akant yaprağı ardışık biçimde uygulanmıştır. Uçları iki yandan taşmış tomar biçimindeki merkezden çıkan akant yaprağı, ucu kıvrık biçimde ve merkezi yukarıya gelecek şekilde ters olarak verilmiştir. Yine bu motif köşelere rastgelen kısımlarda ½ oranında uygulanmıştır. Bunların arasında kalan akant yaprağı motifi ise diğer motife göre daha ensizdir. Motifin hem altında hem üstünde uçları çıkmış tomarlara yer verilmiş, buradan çıkan ters akant yaprağı üstten aşağıya uzatılmış, alttaki yaprak filizi ile ortada temas ettirilmiştir. 2/3'lük bölümün merkezinde ise on bir dilimli istiridyeye kabuğu ve bu kabuğu üstten akant yaprağı, alttan püsküllü kaideye sahip küpün sınırlandırdığı bezeme yer almaktadır. İstiridyenin birinci diliminden başlayarak beşinci diliminde sonlanan uçları sarmallı, gövdesi derin yivli, sırtı yaprak kabartmalı "C" kıvrımı, altta ters ve küçük bir "C" motifiyle püsküllü kaideye bağlanmaktadır. Alttaki sarmal ucundan çıkarak geriye doğru aynı düzende oluşturulan ters "S" kıvrımı ve bu kıvrımın sonlandığı sarmaldan çıkan "S" biçimindeki akant yaprağı bezemesi, merkezde yer alan istiridyeye kabuğunun her iki yanında simetrik olarak verilmiştir. Son olarak 2/3'lük kısmın yan yüzlerinde, dış sıralı silmenin altında ve kavsara ağzına yakın mesafede, merkezinde yedi dilimli istiridyeye kabuğu bulunan, çevresi uçları sarmallı "S" kıvrımlarıyla sarılı, altta sarkıt biçimindeki püskülü, üstte stilize yaprakların yer aldığı bir kartuşa yer verilmiştir. Birinci sıranın 1/3'lük bölümünün ortasında yer alan süsleme altındaki bezemenin alınlığı niteliğindedir. Kuğu boyunlu alınlık³²⁷, tepede yay biçimindeki kavisle tamamlanmıştır. Kavisin üzerinde ve kıvrımların sırtlarında plastik etkili yaprak motiflerine yer verilmiştir. Alınlık tablası bitkisel bezemenin hâkim olduğu plastik etkili kabartmalarla doldurulmuştur. Merkezde yer alan kürsü, kürsünün üzerine konumlandırılmış akant yaprağı ve kürsüden sarkan üçlü perde püskülü düzenlemesinin etrafı simetrik olarak tabla sınırı boyunca

³²⁷ Cyrill M. Harris, "Swarn's neck pediment", *Dictionary of Architecture and Construction*, New York, USA, 2006, s. 972.

bitkisel motifler ve “S”, “C” kıvrımlarının oluşturduğu bir kompozisyonla tamamlanmıştır. Aynı bölümün, kavsara köşeliğinin en üst bölümündeki düzenleme, alttaki alanı sınırlayan dış sırası ve silmenin üzerinde yer almaktadır. Konsolun çeyrek daire formunun köşelerine, kaidesi silmelerle belirginleştirilmiş ve yüzeyi sade tutulmuş birer vazo yerleştirilmiştir. Vazoların üzerine dokuz dilimli istiridye kabuğu bezemesi yerleştirilmiştir. Vazolar arasında yer alan üç boyutlu kartuşun içinde, akant yaprağı ve perde püskülü kabartması vardır. Kabartmanın üstü, aynı bölümün ortasındaki alınlık ile benzerlik gösterirken, altı dışarıya doğru taşarak kıvrılan akant yaprağı biçimindedir. Vazoların üzerindeki istiridyelerin alt köşelerinden çıkan, uçları sarmallı, gövdesi yivli, sırtı yaprak bezemeli “S” kıvrımları, ortadaki üç boyutlu kartuşun alt köşesine ulaşır. Aksi yöne hareket eden diğer sarmallı kıvrımlar ise yan yüzlerde kavsara ağzındaki dekoratif pilastrlara, ortada ise alınlığın alt köşesine ulaşarak, kavsara nişi içerisindeki süslemeler arasında bağlantı ve süreklilik sağlamıştır.

İkinci sırada, birbirinden farklı iki akant yaprağının ardışık olarak yarım daire kesitli kavsara nişine sıralanmasıyla oluşturulmuştur. Daha ince olan ve kavsara ağzında yer alan akant yaprağı, uçları iki yanından taşmış tomar şeklindeki merkezden çıkarak aşağıya içbükey olarak uzanmaktadır. On dört adet olan ve ters duran yaprağın gövdesinin ortasında merkezden uca doğru daralan inci dizisi bulunmaktadır. Diğer akant yaprağı ise, silme üzerinden başlayarak içbükey devam eder ve ucu dışarıya doğru kıvrıktır. On üç adet olan bu yaprağın gövdesinde birbiri içinden çıkan beş kademeli uçları sivriltilmiş unsurlar bulunmaktadır. Bir sıra dış sırası ve bir sıra boncuk dizisiyle üçüncü sıraya geçilir.

Üçüncü sırada, derin yivlerle ayrılan on dokuz minyatür pano bulunmaktadır. Her bir panonun içinde aynı süsleme kompozisyonu yer alır. Altta uçları iki yanından taşmış tomar şeklindeki merkezden çıkan üç yaprak motifi bulunmaktadır. Gövdesi silindirik yivli yaprakların, uçlarında inci tanelerine yer verilmiştir. Üstteki silmeden başlayarak aşağıya doğru sarkan ters vaziyetteki akant bezemesi alttaki inci tanesine temas ederek sonlanmaktadır. Gövdesi üzerinde birbiri içinden çıkan beş kademeli ucu sivriltilmiş unsurlar bulunmaktadır. İçbükey silme ile dördüncü sıraya geçilir.

Dördüncü sırada, otuz bir adet içbükey kartuş ve bu kartuşun alt uçlarında ve içlerinde yer alan motiflerden oluşmaktadır. Alttaki silme üzerinden başlayan akant yapraklarının her biri kartuşun önünde yer almaktadır. Gövdelerinde inci dizisi bulunan

yaprakların genişliğindeki kartuşun içinde, üstte düğümlü bir merkezden aşağıya doğru birbiri içinden çıkan üç lotus çiçeği baş aşağı vaziyette bulunmaktadır. Kartuşun üst konturu dekoratif kemerli olarak kademelendirilmiştir. Dışbükey profilli silme ile beşinci sıraya geçilir.

Beşinci sırada, alt ve üst sırada birbirlerine ortada temas ettirilen on üç adet akant yaprağı bulunmaktadır. Bunlardan alt sıradakiler silme üzerinden başlayarak dışbükey kavisle orta bölüme uzanmış ve uçları dışarıya doğru kıvrılmıştır. Üst sıradakiler ise uçları iki yanından taşmış tomar şeklindeki merkezden içbükey kavisle aşağıya uzanmış ve alttaki yaprakla temas ettirilerek dışarıya doğru kıvrılmıştır. Her iki yaprağın gövdesinde uçlara doğru daralan inci dizileri bulunmaktadır. İçbükey silme ile altıncı sıraya geçilir.

Altıncı sırada, ince içbükey yivli, dekoratif kemerli on iki kartuş ve bu kartuşlar arasında yer alan on bir adet içbükey yivli yapraklara sahip olan stilize palmet motifi bulunmaktadır. Palmetlerin her bir yaprağının ucunda inci tanesine yer verilmiştir. Düz bir silme ile yedinci sıraya geçilir.

Yedinci sırada, on yedi adet akant yaprağı bulunmaktadır. Bunlardan kavsara ağzına gelenler $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmıştır. Yapraklar üstteki silmeden başlayarak alttaki silme üzerine ulaşır ve burada kıvrılarak dışa taşarlar. Yaprakların arasında on altı küçük niş oluşturulmuştur. Bir dış sırası ile sekizinci sıraya geçilir.

Sekizinci sıra, sekiz adet akant yaprağı ve bu yapraklar arasında kalan yedi yaprak filizi ile filizlerin gerisindeki içbükey kartuşlardan meydana gelmektedir. Akant yaprakları kavsara ağzında $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmıştır. Yaprak ve filizlerin gerisinde kalan kartuşun içi boş bırakılmıştır. Bir dış sırası ile dokuzuncu sıraya geçilir.

Dokuzuncu sıra, on bir dilimli tepe nişi ile sonlanmaktadır. Nişin merkezinde yarım daire ve bu dairenin etrafında yaprak kıvrımları bulunmaktadır. Dilimi oluşturan kumaş kıvrımlı unsurlar bu bitkisel süslemenin altından çıkmaktadır.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Kavsaranın iki yanında düz üçgen yüzeylerden meydana gelmektedir. Köşeliklerin kavsaraya bakan kenarları içbükey silmelerle kademelendirilerek konturları belirginleştirilmiştir. Ayrıca kavsara tepe nişinin kenarlarından köşelikleri de içine alacak

şekilde ters “U” biçiminde kavsarayı çevreleyen, kavsara ağzını düğüm, “S” ve “C” kıvrımlarıyla hareketlendiren konturların çevresinde inci dizisine yer verilmiştir.

Köşe Sütunceleri: Ana niş yan kanatlarının köşelerinde sütuncenin yerini köşe pilastrları almıştır. Pilastrlar başlık, kaide ve postamentle birlikte 558 cm yüksekliğindedir. Kare kesitli düz bir gövdeye sahiptir³²⁸.

Yan Niş: Ana niş yan kanatları üzerinde karşılıklı olarak yarım daire formu birer yan nişe yer verilmiştir (Fot. 166). Niş 40 cm derinliğinde 81 cm genişliğinde ve 271 cm yüksekliğinde olup konturları belirginleştirilmiş içbükey silmeyle ve bir sıra inci dizisiyle ters “U” biçiminde çevrenmiştir. Yan niş kavsarası, aşağıdan yukarıya doğru daralan eğrisel profillerle oluşturulmuştur. Dört sıradan oluşan kavsara dolgusu şu şekildedir:

Birinci sıra, niş yüzeyindeki S kıvrımlarını ayıran dikey silmeler burada da devam etmektedir. Yukarıya doğru daralan bu bölüm, S biçiminde kıvrılarak ulaşmaktadır.

İkinci sıra, sade bir içbükey silmeyle oluşturulmuştur.

Üçüncü sıra, sade bir dışbükey silmeyle oluşturulmuştur.

Dördüncü sıra, yarım kubbe biçimindeki tepe nişi ile sonlanmıştır.

Kavsara kuşatma kemeri bulunmamaktadır. Ancak kavsara ağzı, içbükey silmeyle dışarıya doğru kademelendirilmiş ve sonraki kademedeki kare kesitli silmeler, kavsara ağzı ile yüzeyi boş bırakılan kavsara köşeliğini çevrelemiştir. Kavsaranın yukarısında köşeleri çeyrek daire formunda kırılmış, yüzeyi boş bırakılmış dikdörtgen kartuş bulunmaktadır. Niş yanlarda pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Niş tabanının önünde yer alan dikdörtgen silmenin köşelerinde, dış sıralı, eğrisel profilli, aşağıya doğru daralarak stilize lotus/palmet motifleriyle sonlanan dekoratif konsollara yer verilmiştir. Nişi iki yandan sınırlayan pilastrların kaideleri, konsolların hizasında dikdörtgen silmeye oturmaktadır. Kare kesitli düz gövdeli pilastrlar, köşesinde ve ortasında uçları dışa kıvrılmış üç akant yaprağı ve bu yaprakların üzerindeki sarmal kıvrımların yer aldığı başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar üzerinde, uçları sarmallı, gövdesi yivli “S” kıvrımlı on beş motiften oluşturulmuş friz yer almaktadır. Frizin üstünde profilli korniş, onun üstünde kırık üçgen alınlık mevcuttur (Fot. 167). Üçgenin tepe noktasında yer alan akant yaprağının alt kenarlarından, yanlara doğru uçları sarmallı “S” kıvrımları ile aşağıya

³²⁸ Pilastrları yukarıda yer alan alt başlıkta anlatıldığı için burada yüzeysel bilgi verilmiştir.

alınlık tablasına doğru “C” kıvrımları simetrik olarak yerleştirilmiştir. Üzerinde küçük tepe babasına yer verilen “S” kıvrımlarının alt ucu, profillendirilerek, dekoratif başlık biçiminde düzenlenmiştir. Alınlığın kırık bölümünde oluşturulan düz bir zemin üzerinde, içi meyve dolu tabağa yer verilmiştir. Alınlığın köşelerinde yer alan S kıvrımı profilli kornişin üzerine oturmaktadır. Alınlık tablası, merkezde içi boş bırakılmış üç boyutlu kartuş ve bu kartuşun etrafını saran sarmallı kıvrımlardan oluşmaktadır.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Dilimli kemer ve söveden oluşan kapı açıklığı kemeri iki farklı renkli mermerden oluşmaktadır. Taşlar asimetric ve eğrisel hatlara sahiptir. Kapı açıklığı kemerini oluşturan taşlardan bazılarının uçlarında dışa taşkın silindirik unsurlar bulunmaktadır. Kapı açıklığı köşeliklerinin yüzeyi boş bırakılmıştır. Açıklığın her iki yanında yer alan söveler tek parça blok mermerdendir. Sövelerin kapı açıklığına bakan kısımlarında yüzeyi boş bırakılmış konsollar yer almaktadır (Fot. 168).

Arka Yüz: Kapı açıklığının düz örtüsü, kenarlarda içbükey ve kare kesitli silmelerle kademelenerek merkezde dikdörtgen oluşturacak biçimde düzenlenmiş ve bu dikdörtgenin köşeleri çeyrek daire şeklinde pahlanmıştır (Fot. 169). Kapı açıklığının harime bakan bölümü, profilli simleler ile çevrelenmiştir. Basık kemer ve söveden oluşan kapının kemer taşlarında iki renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Kemer taşlarının bazılarının iki yüzü de profillendirilmiştir. Profillendirilen taşların kemer karnında silindirik çıkıntılar yer almaktadır. Tek parça blok mermerden oluşan sövenin üst kısımları konsol biçiminde çıkıntılı olarak düzenlenmiş ve yüzeyi boş bırakılmıştır.

2.4.7. Fatih – Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 170-172

Cizim: 34

Taçkapının:

Yeri: Caminin harime geçişi sağlayan kuzeydoğu yönündeki kapısıdır (Fot. 170-171).

Malzemesi: Kapının her iki cephesinde de mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde, kitabelik bölümünde, kitabe levhasına yer verilmiştir. Dikdörtgen kitabe levhasının çevresi silmeyle sınırlandırılmış, iç köşeleri “S” ve “C” profillerinden oluşan bir düzenlemeyle pahlanmıştır. Kitabenin çerçeve ve harflerinde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Celî sülüs hatlı kitabede; Kur’an-ı Kerim 29/45. ayetin bir kısmına yer verilmiştir³²⁹.

Arka yüz: Kapının harime bakan cephesinde, basık yuvarlak kemerli açıklığının üzerinde dikdörtgen kitabe levhası bulunmaktadır. Düz silmeli çerçeveye sahip dikdörtgen kitabe levhasının iç köşeleri “S” ve “C” profilli eğrisel düzenlemeyle pahlanmıştır. Harf ve çerçevede altın yaldız renginin kullanıldığı kitabede fon rengi kırmızıdır. Kur’an-ı Kerim 38/50. ayetine yer verilen kitabe, celî sülüs hatla yazılmıştır³³⁰.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	15 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 302 cm
	6 cm arka yüz	
Genişliği:	313 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 190 cm
	279 cm arka yüz	
Yüksekliği:	459 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 171 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

³²⁹ A. Neftçi, agm., 2016, s. 107.

³³⁰ A. Neftçi, agm., 2016, s. 107.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Kapı açıklığı iki kenarında pilastrlara yer verilmiştir. Pilastrlar postament benzeri gömme bir kaide üzerinde yükselmektedir. Gövdesi yivsiz düz pilastrlar yukarıda, kitabeliğin üst hizasında, başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve üzerindeki abaküsten meydana gelmektedir. Başlığın içbükey profilli yüzeyi yivlendirilmiştir.

Silme:

Ön yüz: Kapı açıklığı ve kitabelik bölümü, dıştan içe doğru topuk, düz ve içbükey silmelerle üç yönden çevrelemektedir. Bu silmeler yukarıda dönüş yaptığı köşelerde çeyrek daire biçiminde form alarak tamamlanmaktadır. Aynı zamanda bu silme takımı zeminde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir.

Arka yüz: Düz, topuk, kare kesitli düz ve içbükey silme grubu ile kapı açıklığı ve kitabelik bölümü üç yönden çevrenmekle birlikte zeminde kapı açıklığına kadar ettirilmiştir. Yüzeyden taşınılı bu silme gurubunu en dıştan üç yönden kuşatan içbükey silmeyle, cami duvarından taşıntı yapan bölümü yumuşatılmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Dilimli kemer ve söveden oluşan kapının kemer taşlarında iki renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Taşların söve üzerine uzananlardan bir kısmının iki yüzü “S” ve “C” şeklinde profillendirilmiştir. Tek parça mermerden oluşan sövelerin kemerle birleştiği üst kısımları konsol biçiminde çıkıntılıdır. Konsollar, içbükey profil ve onun altında yer alan dış sırasından oluşmaktadır. Kemer köşelikleri yüzeyden taşırılarak belirginleştirilen kapının bu kısımları boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Kapı açıklığının düz örtüsü, kenarlarda içbükey ve kare kesitli silmelerle kademelenerek merkezde dikdörtgen oluşturacak biçimde düzenlenmiştir. Dikdörtgenin yüzeyi bezemelidir (Fot. 172). Dikdörtgenin merkezinde, gülce motifi ve bu gülçenin çevresinden çıkan, ana yönlere birer, ara yönlere ikişer olmak üzere toplam on iki adet ışın bulunmaktadır. Işınlara, kare kesitli silmelerle sınırlandırılarak altıgen çerçeve oluşturulmuş ve bu çerçeveler dışarıya doğru altı sıra şeklinde devam ettirilmiştir. Altıgen çerçevenin, dikdörtgenin kısa koluna bakan kenarları içbükey profilli iken diğer iki kenarı düzdür. Merkezleri dikdörtgenin kenarlarının birleştiği köşeye gelecek şekilde yerleştirilen stilize lotus çiçekleri ve bu çiçeklerden çıkan eğrisel hatlar altıgeni çevrelemektedir. Kompozisyon, sırasıyla önce kare kesitli silme arkasından inci dizisi ve son olarak yine kare kesitli silmeyle oluşturulan çerçeveye tamamlanmıştır. Dilimli kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının, kemer taşlarında iki renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Söve üzerine uzanan kemer taşlarından, kilit taşının iki yanındakiler hariç tutulduğunda diğerlerinin iki yüzü “S” ve “C” formunda profillendirilmiştir. Tek parça mermerden oluşan sövelerin üst kısımları konsol biçiminde çıkıntılı olarak düzenlenmiştir. Konsollar aşağıya doğru hacmini yitiren içbükey silme ve onun altındaki dış sırasından oluşmaktadır. Yüzeyden taşırılarak belirginleştirilen kemer köşeliklerinin yüzeyi boş bırakılmıştır.

2.4.8. Fatih – Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 173-176

Cizim: 35

Taçkapının:

Yeri: Caminin harime geçişi sağlayan güneybatı yönündeki kapısıdır (Fot. 173-174).

Malzemesi: Kapının hem ön, hem arka cephesinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Kapı açıklığı kemeri üzerindeki kitabelik bölümünde, kitabe levhası bulunmaktadır. Kenarları silmeyle sınırlandırılan dikdörtgen kitabe levhasının iç köşeleri “S” ve “C” kıvrımlı bir düzenlemeyle pahlanmıştır. Fon rengi bulunmayan kitabenin çerçeve ve harflerinde altın yıldız rengi kullanılmıştır. Celî sülüs hatla yazılan kitabe, Kur’an-ı Kerim 15/45-46. ayetlerine yer verilmiştir³³¹.

Arka yüz: Kapının harime bakan cephesinin üzerindeki kitabelik bölümünde, basık dikdörtgen kitabe levhası yer alır. Kenarları silmeyle çevrelenen kitabenin iç köşeleri “S” ve “C” hatlı düzenlemeyle pahlanmıştır. Fon rengi kırmızı olan kitabe levhasında, harf ve çerçeve altın yıldız rengindedir. Kur’an-ı Kerim 38/49. ayetine yer verilen kitabe, celî sülüs hatla yazılmıştır³³².

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	15 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 303 cm
	7 cm arka yüz	
Genişliği:	312 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 190 cm
	280 cm arka yüz	
Yüksekliği:	460 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 170 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

³³¹ A. Neftçi, agm., 2016, s.107.

³³² A. Neftçi, agm., 2016, s.107.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Kapı açıklığı iki kenarında pilastrlar bulunmaktadır. Pilastrlar postament benzeri gömme bir kaide üzerinde yükselmekte ve yukarıda kitabeliğin üst hizasında başlıkla sonlanmaktadır. Yivsiz düz gövdeli pilastrların başlıkları, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve üzerindeki abaküsten oluşur. Başlığın içbükey profilli yüzeyinde yivler bulunmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Dıştan içe doğru topuk, kare kesitli düz ve içbükey silme grubundan oluşan bir takım silmeyle kapı açıklığı ve kitabelik bölümü üç yönden çevrelemektedir. Bu silme takımı, zeminden söve üzerinde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir.

Arka yüz: Kapı açıklığı ve kitabelik bölümü düz, topuk, kare kesitli düz ve içbükey silme grubuyla üç yönden çevrelenmektedir. Bu silme grubu zeminden kapı açıklığına kadar devam etmektedir. Cami duvarından taşıntı yapan silme grubunu en dıştan, üç yönden kuşatan içbükey silme bulunmaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Kemer taşlarında iki renkli mermer malzeme kullanılan kapı, dilimli kemer ve söveden oluşmaktadır. Kemerini oluşturan taşların söveye doğru uzananlarından bir kısmının yüzeyleri “S” ve “C” şeklinde profillendirilmiştir. Blok mermer şeklindeki sövelerin üst kısımları konsol biçiminde çıkıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu dekoratif konsollar, içbükey profil ve onun altında yer alan dış sırasından meydana gelmektedir (Fot. 175). Kemer köşelikleri boş bırakılan kapının bu kısımları yüzeyden taşırılarak belirgin hale getirilmiştir.

Arka yüz: Basık yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapının açıklığı düz örtü ile geçilmiştir. Örtü, kenarlarda içbükey ve kare kesitli silmelerle yukarıya doğru kademelenerek merkezde dikdörtgen oluşturacak biçimde düzenlenmiştir. Dikdörtgenin yüzeyi bezemelidir (Fot. 176). Bu bezeme, harim kuzeydoğu kapısının örtüsündeki bezemeyle aynı kompozisyona sahiptir. Kemer taşlarının söve üzerine uzananlarından bir kısmının iki yüzeyi “S” ve “C” kıvrımlı hatlara sahiptir. Üst kısımları konsol şeklinde çıkıntılı biçimde düzenlenen söveler, tek parça mermerdendir. Aşağıya doğru hacmini yitiren dekoratif konsollar, içbükey silme ve onun altındaki dış sırasından meydana gelmektedir. Kemer köşelikleri yüzeyden taşırılan kemerin bu kısımları boş bırakılmıştır.

2.4.9. Fatih - Nuruosmaniye Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı

Fotoğraf: 177-178

Cizim: 36

Taçkapının:

Yeri: Külliyei çevreleyen avlu duvarının doğusunda yer alan külliye avlu kapısının, kuzeyinde yer almaktadır (Fot. 177-178)

Malzemesi: Taçkapının külliye avlusuna bakan cephesinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yoktur.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	36 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 364 cm
Genişliği:	523 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 284 cm
	320 cm arka yüz	
Yüksekliği:	610 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 30 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, ahşap saçak, silme ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak:

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Kapı açıklığını iki kenarından sınırlayan pilastrlar kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Dikdörtgen formlu basit kaide üzerine doğrudan oturan pilastrlar kemer üzengi taşı hizasında başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar aşağıdan yukarıya doğru hafif genişleme gösteren bir “S” profil yüzey ve onun üstündeki abaküsten meydana gelmektedir. Pilastrların gövdesi yivsiz ve düz olarak tasarlanmıştır.

Silme:

Ön yüz: Taçkapı cephesinde üç ayrı silme grubu bulunmaktadır. Bunlardan kemer köşeliklerini üç yönden çevreleyen armûdî silme kemer köşeliğini sınırlandırmakta ve aynı profil ile pilastr başlıkları arasında kemer sırtında yer almaktadır. Düz, içbükey ve kaval silmeden oluşan bir başka grup silme ise kapı açıklığını, kemer sırtından üç yönden çevrelemektedir. Hatta bu silme grubu zeminde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir. Son olarak kare kesitli düz silme, silme grupları arasında yer almakta ve sadece başlıklar arasında konumlandırılmaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının kemer taşlarının iki tarafı da profillendirilmiştir. Profilli kemer taşlarının kilit taşının iki yanında zıt olarak uygulanmasıyla kilit taşında vazo formu oluşturulmuştur. Kilit taşı, koyu renkli, dışa taşkın ve hafif aşağıya sarkar vaziyettedir. Tek parça mermerden oluşan sövelerin, kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar bulunmaktadır. Kemer köşelikleri taşırılarak belirgin hale getirilmiş ve yüzeyleri boş bırakılmıştır.

2.4.10. Fatih - Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı

Fotoğraf: 179-182

Cizim: 37

Taçkapının:

Yeri: Külliye avlu kapılarını birbirine bağlayan ve külliye içerisinden geçen yolun güneyinde yer almaktadır. Batısındaki imaretle bitişik olarak inşa edilen medreseyle aynı cepheyi kullanmaktadır. Cephe üzerinde iki adet taçkapı bulunur. Bu kapılardan doğuda yer alan medrese kapısıdır (Fot. 179-180).

Malzemesi: Taçkapının ön yüzünde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Konsol benzeri çıkıntılı silmenin üzerinde, kitabelik bölümünde kitabe levhasına yer verilmiştir (Fot. 181). Dikdörtgen kitabe levhası üç satırdan oluşmakta ve her satırda dört yazı kartuşu bulunmaktadır. Kartuşların kısa kenarları dekoratif kaş kemer şekline düzenleniş ve kartuşlar arasında eğrisel hatlı baklava dilimi formuna benzer yüzeyler oluşturulmuştur. Bu form dikdörtgen kitabe levhasının kenarlarında $\frac{1}{2}$ oranında uygulanırken köşelerde $\frac{1}{4}$ oranında uygulanmıştır. Kitabenin harf ve çerçevelerde altın yaldız rengi kullanılırken fonda kırmızı renk kullanılmıştır. Hattat Katipzâde Mehmed Refî Efendi'ye ait celî talik hatlı kitabede³³³, Hâkim Efendi tarafından düşülen inşa tarihi bulunmaktadır³³⁴.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	18 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 317 cm
Genişliği:	435 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 191 cm
	305 cm arka yüz	
Yüksekliği:	508 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 161 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Geniş içbükey silme ile dışa taşkın vaziyetteki korniş tüm cepheyi dolaşmaktadır.

³³³ A. Neftçi, a.g.m.,1996, s. 20.

³³⁴ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [1400]; erişim tarihi 05.10.2018.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön Yüz: Taçkapı cephesinde üst üste kullanılmış pilastrlar bulunmaktadır. Bunlardan altta yer alan pilastr kapı açıklığını kenarlardan sınırlandırmakta ve kitabelik bölümünün altında kadar uzanmaktadır. Kaideli ve başlıklı olarak düzenlenen pilastrların gövdesi yivsiz ve düzdür. Başlıklar aşağıdan yukarıya doğru genişleyen düz bir profil ve üzerindeki abaküsten meydana gelmektedir. Kitabelik bölümünü iki yandan sınırlayan pilastrlar da kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Pilastrlar, alttaki içbükey silmeyle oluşturulmuş konsol benzeri çıkıntının üzerine oturmaktadır. Yivsiz, düz gövdeli pilastrın eni, alttaki pilastra göre daha geniştir.

Silme:

Ön yüz: Cepheden taşıntı yapan taçkapıyı, kare kesitli düz ve içbükey silme takımı üç yönden çevreleyerek sınırını çizmektedir. Bu silme takımı yukarıda korniş altındaki pilastr başlıklarının üzerinden devam ederek kapıyı çevrelemektedir. Kitabelik bölümü ile kapı açıklığını ayıran konsol benzeri çıkıntı, kare kesitli düz ve içbükey silme ile oluşturulmuştur. Bu silme kapı açıklığını yanlardan sınırlandıran pilastrın başlıklarını birbirine bağlamaktadır. Aynı pilastrların iki kenarı, kaideden başlığa kadar uzanan içbükey silmelerle yumuşatılmıştır. Kapı açıklığı kemeri, kare kesitli düz, içbükey ve kaval silmeden oluşan bir takımla üç yönden çevrelenmektedir. Yüzeyden taşırılmış kemer köşeliklerinin sınırları da içbükey silmeyle belirlenmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemeri: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığı kemerinin söve üzerine rastgelen kemer taşı, “S” profilli olarak düzenlenmiştir. Kemer kilit taşı hafif dışa taşkın ve aşağı sarkar vaziyettedir. Tek parça blok mermerden oluşan sövelerin üst kısımları konsol

biçiminde düzenlenmiştir. Yüzeyden taşırılarak belirginleştirilen kemer köşeliklerinin yüzeyleri boş bırakılmıştır. Açıklığı düz örtü ile geçilen kapının (Fot. 182) arka yüzü, dikdörtgen açıklık şeklinde düzenlenmiştir.

2.4.11. Fatih - Nuruosmaniye İmaretı Taçkapısı

Fotoğraf: 183-186

Cizim: 38

Taçkapının:

Yeri: Caminin güneyinde, medresenin batısında yer almaktadır (Fot. 183-184).

Malzemesi: Taçkapının ön yüzünde tamamen mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Kapı açıklığı yukarısında yer alan konsol benzeri çıkıntılı silmenin üzerinde, kitabe levhasına yer verilmiştir (Fot. 185). Dikdörtgen kitabe levhası üç satırdan oluşmaktadır. Her satır dört yazı kartuşuna ayrılmıştır. Kartuşların kısa kenarları dekoratif kaş kemer şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme sonucunda kartuşlar arasında oluşan eğrisel hatlı baklava dilimi formlu yüzeyler ortaya çıkmıştır. Bu yüzeyler kitabe levhasının kenarlarında $\frac{1}{2}$ oranında uygulanırken köşelerde $\frac{1}{4}$ oranında uygulanmıştır. Kitabede harf ve çerçevelerde altın yaldız, fonda ise kırmızı renk kullanılmıştır. Celî talik hatlı kitabede Hattat Katıpzâde Mehmed Refî Efendi tarafından yazılan metin yer almaktadır³³⁵.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	16 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 315 cm
Genişliği:	430 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 190 cm
	307 cm arka yüz	
Yüksekliği:	510 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 129 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Taçkapı üzerinden dışa taşan geniş içbükey silmeli korniş tüm cepheyi dolaşmaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

³³⁵ A. Neftçi, agm., 1996, s. 25-26.

Sütun/Pilastr:

Ön Yüz: Taçkapıda aynı doğrultuda iki pilastr uygulaması mevcuttur. Üst üste kullanılan pilastrlardan altta yer alan pilastr, kapı açıklığını kenarlardan sınırlandırırken, üste yer alan pilastr kitabelik bölümünü sınırlandırmaktadır. Kapı açıklığını kenarlardan sınırlandıran pilastr kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiş ve yukarıda konsol benzeri çıkıntının altında bir başlıkla sonlandırılmıştır. Yıvsız, düz gövdeli pilastrın başlığı aşağıdan yukarıya doğru genişleyen düz profil ve üzerindeki abaküsten oluşmaktadır. Bu pilastrların üzerinde yer alan ve kitabelik bölümünü iki yandan sınırlayan pilastrlar ise konsol benzeri çıkıntının üzerine oturmaktadır. Kaideli ve başlıklı olarak düzenlenen pilastrların gövdesi, alttaki pilastra göre daha geniştir.

Silme:

Ön yüz: Kare kesitli düz ve içbükey silmeden oluşan bir silme takımı, yukarıda korniş altındaki pilastr başlıklarının dolaşarak taçkapıyı üç yönden çevrelemektedir. Kare kesitli düz ve içbükey silme takımının, alttaki pilastr başlıkları üzerinden diğer başlığa kadar uzanmasıyla konsol benzeri çıkıntı oluşturulmuştur. Altaki pilastrların iki kenarında, kaideden başlığa kadar uzanan içbükey silmeler bulunmaktadır. Yuvarlak kemerli kapı açıklığı, kare kesitli düz, içbükey ve kaval silmeli bir silme grubuyla üç yönden çevrelenmektedir. Kemer köşelikleri yüzeyden taşırılmış ve sınırları içbükey silmeyle belirgin hale getirilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kemer yastık taşı “S” profilli düzenlenerek sövenin üzerine oturtulmuştur. Tek parça mermerden oluşan sövelerin üst kısımları konsol biçiminde düzenlenmiştir. Kemer kilit taşının hafif aşağıya sarktığı görülmektedir. Yüzeyden taşıntılı kemer köşeliklerinin üzeri boş bırakılmıştır. Açıklığı düz örtü ile geçilen kapının (Fot. 186) avluya bakan cephesi oldukça sadedir.

2.4.12. Fatih - Nuruosmaniye Türbe Taçkapısı (Şahsuvar Sultan Türbesi)

Fotoğraf: 187-188

Cizim: 39

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin kuzeydoğu köşesinde yer alan kütüphanenin güneyinde, üç kemer gözlü revağın ortasında yer alan kapısıdır (Fot. 187-188).

Malzemesi: Taçkapının külliye avlusuna bakan cephesinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yoktur.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	28 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 364 cm
Genişliği:	226 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 161 cm
	260 cm arka yüz	
Yüksekliği:	391 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 125 cm
	294 arka yüz	

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Kapı açıklığının üzerinde yer alan kitabelik bölümünün iki kenarında dekoratif pilastrlara yer verilmiştir. Kaideli ve başlıklı olarak düzenlenen pilastrların gövdesi yivsiz ve düz olarak tasarlanmıştır. Dekoratif pilastrların dış kenarlarında uçları sarmallı "C" kıvrımları revağın kemerini taşıyan sütunların başlıkları üzerinde sonlanmaktadır.

Arka yüz: Kapı açıklığı kemerinin iki yanında üst üste uygulanmış pilastrlar bulunmaktadır. Bunlardan altta yer alan pilastr kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir.

Yivsiz düz gövdeli pilastr yukarıda kemer üzengisi hizasında başlıkla sonlanmaktadır. Başlık, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve bunun üzerinde yer alan abaküsten meydana gelmektedir. Alttaki pilastrın başlığı üzerinden yukarıda türbenin içini korniş şeklinde dolaşan konsol benzeri çıkıntının altına kadar devam eden dekoratif pilastrlar kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Yivsiz düz gövdeli pilastrların başlıkları birbirine benzer formdadır. Son olarak taçkapının türbe duvarıyla birleştiği kısımlarda köşe pilastrlarına yer verilmiştir. Yivsiz düz gövdeli pilastrlar kaideli ve başlıklı olarak tasarlanmıştır. Zemine basit bir kaideyle oturan pilastrlar, yukarıda, konsol benzeri çıkıntının altında bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar iki cepheli olup diğer pilastr başlıklarıyla benzer formdadır.

Silme:

Ön yüz: Kapının kemer köşeliklerinin sınırları içbükey silmelerle belirlenmiştir.

Arka yüz: Yuvarlak kapı açıklığı kemerinin köşeliklerinde içbükey silmelere yer verilmiştir. Bunun yanında türbenin içini dolaşan konsol benzeri çıkıntı ise içbükey silmelerle oluşturulmuştur.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemerinde gri ve beyaz renk mermer kullanılmış ve bu taşlar ardışık olarak kullanılmıştır. Kemer kilit taşında, üst ve alta taşan stilize akant yaprağı ve bu yaprağın merkezinde eliptik madalyona yer verilmiştir. Kilit taşındaki bu düzenleme söve üzerine rast gelen taşlarda $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmıştır. Kilit taşının her iki yanındaki kemer taşlarının yüzeyinde sarmallar bulunmaktadır. yine bu taşlar arasında kontrast oluşturan açık renkli taşlar kase formunu hatırlatmaktadır. Tek parça mermerden oluşan söve, zeminde kaide üzerine oturmaktadır. Gövdesinde yivler bulunan söve, bir sekizgenin $\frac{1}{4}$ oranında uygulanmış şeklini yansıtmaktadır. Poligonal gövde yukarıda, gövdesiyle uyumlu biçimde, aşağıdan

yukarıda doğru genişleyen ve abaküsten tamamlanan bir başlıkla sonlanmaktadır. Kapı açıklığı kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtü ile geçilen kapı, yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Tek parça blok mermer şeklindeki söveler aşağıda bir kaide üzerine oturmaktadır. Yivsiz düz gövdeli söveler yukarıda bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve onun üzerindeki abaküsten meydana gelmektedir. Kemer köşelik yüzeyleri düz ve boş bırakılmıştır.

2.4.13. Fatih - Nuruosmaniye Kütüphanesi Güney Taçkapısı

Fotoğraf: 189-190

Cizim: 40

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin kuzeydoğu köşesinde yer alan kütüphanenin güney ve kuzeyde olmak üzere iki kapısı bulunmaktadır. Haçvari planlı kütüphanenin, kollarının kesiştiği köşede bu kapılara yer verilmiştir. Kütüphanenin güney yöndeki kapısıdır (Fot. 189-190).

Malzemesi: Taçkapının hem ön hem de arka yüzünde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yoktur. Ancak kitabelik bölümüne yer verilmiştir.

Boyutları:

Cepheden Taşınıt:	5 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 222 cm
Genişliği:	235 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 146 cm
Yüksekliği:	485 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: ???

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Geniş içbükey silmeyle dışa taşırılan korniş, tüm cepheyi dolaşmaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Kapı açıklığını iki kenardan sınırlandıran pilastrlar, üst üste gelecek şekilde ikili düzenlenmiştir. Bunlardan ilki kapı açıklığı ve üzerindeki kitabeliğin yükseklik sınırlarını belirleyen konumdadır. Oldukça basit dikdörtgen blok şeklindeki kaide üzerinde yükselen pilastrlar, yukarıda başlıkla sonlanmaktadır. Yivsiz düz gövdeli pilastrların başlığın altındaki bir kısmının kenarlarının pahlandığı görülmektedir. Bunun üzerinde yer alan başlıklar burada konsol benzeri bir çıkıntı oluşturmuştur. Bu çıkıntı üzerine doğrudan oturan diğer pilastrlar ise yukarıda korniş altında başlıkla sonlanmaktadır. Gövdesi yivsiz düz pilastrların başlığı birbiri üzerine gelerek katmanlaşmış silme ve abaküslerden meydana gelmektedir.

Silme:

Ön yüz: Kapı açıklığı ve üzerindeki kitabelik bölümü içbükey ve dışbükey silmelerden oluşan bir takımla üç yönden çevrelenmektedir.

Arka yüz: Basık kemerli kapı açıklığı ve üzerindeki kitabelik bölümü dış ve içbükey silme ile üç yönden kuşatılmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemerli kapı açıklığı ve söveden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemerinde iki renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Tek parça blok mermer şeklindeki sövelerin üst bölümlerinde dekoratif konsollara yer verilmiştir. Bu konsollarda yukarıdan aşağıya doğru bir sıra mukarnas, iki püskül oluşturacak biçimde yapılmıştır. En altta ise stilize lotus – palmet düzenlemesi ters biçimde verilmiştir. Sövelerden batıdaki yüzeyinde dilimli dekoratif kemerli kartuş içerisinde natüralist çiçek bezemelerine yer verilmiştir. Bir saksı içerisinde çıkan dal ve yapraklarıyla verilmiş lale, gül gibi çiçekler bulunmaktadır.

2.4.14. Fatih - Nuruosmaniye Kütüphanesi Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 191-192

Cizim: 41

Taçkapının:

Yeri: Haçvari planlı kütüphanenin, haçın kollarının kesiştiği kuzey yöndeki kapısıdır (Fot. 191).

Malzemesi: Taçkapının ön yüzünde tamamen mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Basık yuvarlak kemerli kapı açıklığı üzerindeki kitabelik bölümde yer alır (Fot. 192). Dikdörtgen kitabe levhası kare kesitli düz silmelerle çerçeve içine alınmıştır. Hattat Ali bin Murad tarafından hazırlanan kitabede “*ilmi beşikten mezara kadar takip ediniz*” yazılıdır³³⁶. Celî sülüs hatlı kitabede herhangi bir renklendirme bulunmamaktadır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	6 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 220 cm
Genişliği:	236 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 144 cm
Yüksekliği:	482 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: ???

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Tüm cepheyi dolaşan geniş, içbükey silmeli korniş saçağı oluşturmaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Kapı açıklığını iki kenardan sınırlandıran pilastrlar, aynı doğrultuda korniş altına kadar uzanmaktadır. Üst üste gelecek şekilde düzenlenen pilastrlardan ilki kapı açıklığı ve üzerindeki kitabeliğin yükseklik sınırlarını belirler. Dikdörtgen prizma şeklindeki kaide üzerinde yükselen pilastrların gövdesi yivsiz ve düz olup kenarları pahlanmıştır. Pilastrlar, yukarıda, şematik bir başlıkla sonlanmakta ve yüzeyden taşıntı yaparak burada

³³⁶ A. Neftçi, a.g.m.,1996, s. 16; A. Neftçi, agm., 2016, s. 111.

konsol benzeri bir çıkıntı oluşturmaktadır. Bu çıkıntı üzerinde yükselen diğer pilastrlar ise korniş altında başlıkla nihayetlendirilmiştir. Başlıklar, birbiri üzerine gelerek taşırılan profilli yüzeyler ve abaküslerden oluşmaktadır.

Silme:

Ön yüz: İçbükey ve dışbükey silmeden oluşan bir grup silme ile kapı açıklığı ve kitabelik bölümü üç yönden çevrelenmektedir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer ve söveden meydana gelen kapı açıklığı kemeri, doğrudan söve üzerine oturmaktadır. Tek parça mermer şeklindeki sövelerin, kemerin oturtulduğu kısımları dekoratif konsol biçiminde düzenlenmiştir. Bu konsollarda bir sıra mukarnas, iki püskül oluşturacak biçimde uygulanmış, en altta ise stilize lotus – palmet düzenlemesi ile tamamlanmıştır.

2.5. III. Mustafa Dönemi (1757 – 1774)

2.5.1. Üsküdar - Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı

Plân: 13

Fotoğraf: 193-196

Cizim: 42

Yapının:

Yapım Tarihi: Caminin, 19 Receb 1171 (29 Mart 1758) yılında yapımına başlanmış, 1174 Cemaziyelevvel (Ocak 1761)'de açılışı yapıldığı kaydedilmiştir³³⁷.

Banisi: Sultan III. Mustafa.

Mimarı: Mehmet Tahir Ağa³³⁸.

Genel Tanım: İstanbul Üsküdar ilçesi, Aziz Mahmud Hüdayi Mahallesi'nde, Mehmet Paşa Değirmeni Sokağı ile Ressam Ali Rıza Sokağı'nın arasında kalan parselde yer almaktadır. Cami, büyük bir avlunun ortasında yer almaktadır. Avluyu çevreleyen duvarların kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı yönlerindeki cephelerinde kapılara yer verilmiştir.

Taçkapının:

Yeri: Ressam Ali Rıza Sokağı'na açılan, dıştan çift yönlü rampayla ulaşılan taçkapıdır (Fot. 193-194).

Malzemesi: Kesme küfeki taşı.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır. Kitabe levhası yüzeyden taşıntılı olup, kenarları içbükey silmelerle yumuşatılmıştır. Yüzeyden taşırılan bölümün kenarındaki kare kesitli düz silmeler ise kitabe levhasındaki yazıya çerçeve oluşturmaktadır. Yeşil rengin fon olarak kullanıldığı

³³⁷ Nurcan İnci, "18. Yüzyıldan İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler", *Vakıflar Dergisi*, S. 19, Ankara, 1985, s.225; Semavi Eyice, "Ayazma Camisii", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, Ankara, 1991, s. 230; Semavi Eyice, "Ayazma Camisii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.1, s.471, İstanbul, 1993, s. 471.

³³⁸ Aygül Ağır, "Mehmed Tâhir Ağa", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 1994, s. 368.

kitabenin harflerinde herhangi bir renk kullanılmamış, mermerin kendi renginden faydalanılarak karşıtlık oluşturulmuştur. Celî sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 4/103. ayet yer almaktadır³³⁹.

Kitabede yer alan “ن” harfinin kuyruğu çatallaşmış ve iki yaprak şeklinde betimlenmiştir. Ayrıca kitabedeki harflerin arasında, yer yer, taç yapraklı çiçek bezemeleri bulunmaktadır.

Arka yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır (Fot. 195). Kitabe levhası yüzeyden taşınılı olup, kenarları içbükey silmelerle yumuşatılmıştır. Yüzeyden taşırılan bölüm, kenarlarında kare, ortada dikdörtgen oluşturacak şekilde kare kesitli düz silmeler ile üç bölüme ayrılmıştır. Silmeler aynı zamanda bu bölümlerin çerçevesini oluşturmaktadır. Ön yüzdeki kitabenin aksine, kapının bu yüzündeki kitabenin harfleri de fon rengi olan yeşile boyanmıştır. Celî sülüs hatlı kitabenin ilk kare çerçevesinin içinde “*kal Allahu tebareke ve teale*” ifadesi yer almaktadır. Ortadaki dikdörtgen alanın içerisinde Kuran-ı Kerim Zümer Suresi'nin 73. ayet-i kerimesinin bir bölümü bulunur³⁴⁰. Son olarak kare çerçeve içerisindeki kitabede ise “*Sadakallahül azim*” yazılıdır. Dikdörtgen çerçeve içerisindeki ayetin harflerinin arasında dal ve yapraklarıyla birlikte verilmiş çiçek kabartması yer almaktadır.

Boyutları:

Cepheden Taşınılı:	17 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 301 cm
	134 cm arka yüz	
Genişliği:	561 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 207 cm
Yüksekliği:	659 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 154 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme, saçak ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

³³⁹ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1976, s. 96; F. Gülsüm Ersoy Top, *İstanbul'daki Selatin Camilerin Kitabeleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 120.; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [986]; erişim tarihi 10.10.2019.

³⁴⁰ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1976, s. 96; F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 120; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [987]; erişim tarihi 10.10.2019.

Saçak: Taş malzemeli saçağın altında “S” profilli korniş bulunmaktadır. Kapı cephesinden 52 cm taşıntılı saçağın, aynı malzeme ile tonoz biçimindeki örtüsü tamamlanmıştır. Bu örtünün omurgasının orta kısmı yukarıya doğru uzatılmış ve burada düz bir zemin hazırlanmıştır. Zeminin üzerinde mermer malzemeli âlem benzeri dekoratif mimari unsurla örtü tamamlanmıştır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Kapının kenarlarında kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiş, yivsiz düz gövdeli gömme sütunlar yer almaktadır. Herhangi bir mimari düzeni yansıtmayan sütun başlıkları, yukarıya doğru genişleyen ve kademelenerek taşırılan bir yapıya sahiptir. Hatta bu kademelenme korniş ve saçağa da yansıtılmıştır. Başlıkların yüzeyden taşıntı yapan cephelerinde, başlık tablasının altında dış sırasına yer verilmiş ve dış sırası, başlıklar arasında kalan bölümde kesintisiz olarak devam ettirilerek başlıkların birbirleriyle bağlantısı sağlanmıştır. Gövdeden başlığa geçişteki sütun bileziği kabartma şeklinde işlenmiş, dış sırasında olduğu gibi aynı düzende tekrarlanarak, başlıklar arasında yatay bağlantı sağlanmıştır.

Silme:

Ön yüz: Gömme sütunların dış kenarlarında, zeminden kornişin altına kadar uzanan kare kesitli düz silme ve geniş içbükey silme ile silmenin bittiği yerde başlayan yüzeyi boş bırakılmış, 16 cm genişliğindeki bordürlü düzenlemeye yer verilmiştir. Bu düzenleme gömme sütunla kesildikten sonra, sütunun iç kenarındaki, geniş içbükey silmeyle kitabelik ve kapı açıklığı üç yönden çevrelenmiştir. İçbükey silmeden sonra daha alt seviyede yer alan söveye geçişte armûdî silmeye yer verilerek, kapı açıklığı üç yönden bu silmelerle çevrelenmiştir.

Arka yüz: En dıştan içeriye doğru, bir kere ardışık olarak tekrarlanan ve merkeze doğru boyutları küçülen, kare kesitli düz ve içbükey silmeden oluşan takım, kapıyı üç yönden çevrelemektedir. Daha içeride yer alan ve kapı açıklığını üç yönden çevreleyen, 29 cm genişliğindeki kabartma bordürün her iki kenarına geçiş içbükey silmelerle sağlanmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler kesme küfeki taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Hafif aşağı sarkık vaziyetteki kemer kilit taşında kabartma daire şekli yer almaktadır. Kemer köşeliklerinin yüzeyinde, simetrik olarak yerleştirilmiş daireler bulunmaktadır. Siyah mermer malzemeden oluşan daireler, köşeliklere açılan boşluklara kakılmış vaziyettedir. Daire şekilli taşların yüzeyinde herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır.

Arka yüz: Kapı açıklığı düz örtü ile geçilen kapının (Fot. 196) külliye avlusuna bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Kapının ön yüzündeki hâkim düzen burada da tekrarlanmıştır. Sadece kemer köşeliklerinde yer alan dairelerin, burada yerleri açılmış fakat içleri boş bırakılmıştır.

2.5.2. Üsküdar - Ayazma Camisi Avlu Güneydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 197-199

Cizim: 43

Taçkapının:

Yeri: Camiyi çevreleyen avlu duvarlarının güneydoğu köşesinde yer alan, Mehmet Paşa Değirmeni Sokağı'na açılan kapıdır (Fot. 197-198).

Malzemesi: Kesme küfeki taşı.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer alır. Kitabe levhası yüzeyden taşınılı olup, kenarları içbükey silmelerle yumuşatılmıştır. Yüzeyden taşırılan bölümün kenarındaki kare kesitli düz silmeler ise kitabe levhasındaki yazıya çerçeve oluşturmaktadır. Bu çerçevenin, günümüzde, sol üst köşesi kırılmış vaziyettedir. Kitabenin tamamı yeşil renge boyanmıştır. Kitabe, celî sülüs hatla yazılmış, Kur'an-ı Kerim 16/32. ayetin bir kısmı yer almaktadır³⁴¹. Kitabedeki harflerin arasında dal ve yapraklarıyla betimlenmiş tek çiçek bezemesi bulunmaktadır.

Arka yüz: Kapının avluya bakan cephesinde kitabelik bölümüne yer verilmiş, fakat herhangi bir yazı yazılmamıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşınılı:	44 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 420 cm
	124 cm arka yüz	
Genişliği:	510 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 250 cm
Yüksekliği:	750 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 176 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme, saçak, yan niş ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

³⁴¹ F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 120; [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/](http://www.ottomaninscriptions.com/), Kart Kimliği: [1067]; erişim tarihi 10.10.2019.

Saçak: Taş malzemeli saçağın altında “S” profilli korniş bulunmaktadır. Kapı cephesinden 40 cm taşıntılı saçağın, aynı malzeme ile tonoz biçimindeki örtüsü tamamlanmış ve üzeri kurşun kaplanmıştır. Bu örtünün omurgasının orta kısmı yukarıya doğru hafif uzatılmış ve burada düz bir zemin hazırlanmıştır. Zeminin üzerine oturtulmuş mermer malzemeli daire şeklinde dekoratif mimari unsurla örtü tamamlanmıştır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Silme ve silme takımlarıyla kapıya, üç kademeli derinlik sağlanmıştır.

Ön yüz: Bunlardan ilki kapının dış kenarında çerçeve görevini gören ve kapıyı üç yönden çevreleyen kare kesitli düz ve içbükey silme takımı oluşturmaktadır. Silme takımıyla geçilen, 69 cm genişliğindeki bordürün yüzeyi düz ve içi ise boş bırakılmıştır. Bordürün içerisinde, kapı açıklığının iki yanında yan nişlere yer verilmiştir. Yine aynı bordürün üst köşelerinde simetrik kuş evlerine yer verilmiştir. İkinci olarak geniş içbükey silme, kitabelik ile kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir. Bu silmenin bittiği yerde başlayan 23 cm genişliğindeki bordürün yüzeyi de boş bırakılmıştır. Son olarak kapı açıklığını üç yönden çevreleyen daha küçük ölçekli bir diğer içbükey silme ile kapının bu yüzündeki silmeler tamamlanmaktadır.

Arka yüz: Kapının ön yüzüne hâkim silme uygulaması, arka yüzünde de tekrarlanmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Kapının hem ön yüzünde hem de arka yüzünde yan nişler bulunmaktadır. Her iki yüzünde yer alan yan nişlerin düzenlemelerinde farklılık görünmemektedir.

Yuvarlak kemerli kapı açıklığının iki yanındaki bordürlerin içinde yan nişlere yer verilmiştir. Bir onikigenin birbirine paralel iki kenarının ortasından geçen doğru ile iki eşit parçaya bölünmesiyle yedi kenarlı yan niş elde edilmiştir³⁴². Nişin derinliği 25 cm, genişliği 69 cm yüksekliği ise ortalama 200 cm dir. Yan nişi örten yarım kubbeli

³⁴² Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 55.

kavsarasına geçiş, dışbükey silmeyle sağlanmıştır. Kavsara kuşatma kemeri bulunmamaktadır. Oldukça sade tutulan nişlerin ileri de boş bırakılmıştır.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler kesme küfeki taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kemer kilit taşında kabartma şeklinde gül motifine yer verilmiştir ve bu yeşil renge boyanmıştır. Kemer köşeliklerinin yüzeyi boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı, içeri doğru kademelenen ve düz örtü ile geçilen kapının (Fot. 199) külliye avlusuna bakan yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Kemer kilit taşında kabartma şeklinde gül motifine yer verilmiş, ancak bu cephedeki gül motifinin üzeri boyanmamıştır.

2.5.3. Üsküdar - Ayazma Camisi Avlu Güney Taçkapısı

Fotoğraf: 200-202

Cizim: 44

Taçkapının:

Yeri: Camiyi çevreleyen avlu duvarlarının güneybatı köşesinde yer alan, Ressam Ali Rıza Sokağı'na açılan kapıdır (Fot. 200-201).

Malzemesi: Kesme küfeki taşı.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır. Kitabe levhası yüzeyden taşıntılı olup, kenarları içbükey silmelerle yumuşatılmıştır. Yüzeyden taşırılan bölümün kenarındaki kare kesitli düz silmeler, kitabe levhasındaki yazıya çerçeve oluşturmaktadır. Kitabenin tamamı yeşil renge boyanmıştır. Kitabede celî sülüs hatla yazılmış, Kur'an-ı Kerim 13/24. ayeti yer almaktadır³⁴³.

Arka yüz: Kapının avluya bakan cephesinde kitabelik bölümüne yer verilmiş fakat herhangi bir yazıtla karşılaşılmamıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	73 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 418 cm
	103 cm arka yüz	
Genişliği:	594 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 248 cm
Yüksekliği:	748 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 173 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme, saçak, yan niş ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Taş malzemeli saçağın altında "S" profilli korniş bulunmaktadır. Kapı cephesinden 40 cm taşıntılı saçağın, aynı malzeme ile tonoz biçimindeki örtüsü tamamlanmış ve üzeri kurşun kaplanmıştır. Bu örtünün omurgasının orta kısmı yukarıya

³⁴³ F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 120; [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/](http://www.ottomaninscriptions.com/), Kart Kimliği: [1068]; erişim tarihi 10.10.2019.

doğru hafif uzatılmış ve burada döz bir zemin hazırlanmıştır. Zeminin üzerinde mermer malzemeli daire şeklinde dekoratif mimari unsurla örtü tamamlanmıştır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Silme ve silme takımlarıyla kapıya, üç kademeli derinlik sağlanmıştır.

Ön yüz: Bunlardan ilki, kapının dış kenarında çerçeve görevini gören ve kapıyı üç yönden çevreleyen, kare kesitli döz ve içbükey silme takımıdır. Silme takımıyla geçilen 70 cm genişliğindeki bordürün yüzeyi, döz biçimde düzenlenmiştir. Bordürün içerisinde, kapı açıklığının iki yanında yan nişlere yer verilmiştir. Yine aynı bordürün kitabelik hizasında simetrik kuş evlerine yer verilmiştir. İkinci olarak geniş içbükey silme, kitabelik ile kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir. Bu silmenin bittiği yerde başlayan, 23 cm genişliğindeki bordürün yüzeyi de boş bırakılmıştır. Son olarak kapı açıklığını üç yönden çevreleyen, daha küçük ölçekli bir diğer içbükey silme ile kapının bu yüzündeki silmeler tamamlanmaktadır.

Arka yüz: Kapının ön yüzüne hâkim silme uygulaması, arka yüzünde de tekrarlanmıştır. Ancak burada, ikinci kademedede yer alan 23 cm lik bordürün kitabelik üzerindeki yüzeyine yan yana verilmiş kaş kemerli iki küçük kuş evi bulunmaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Kapının hem ön yüzünde hem de arka yüzünde yan nişler bulunmaktadır. Her iki yüzünde yer alan yan nişlerin düzenlemelerinde farklılık görünmemektedir.

Yuvarlak kemerli kapı açıklığının iki yanındaki bordürlerin içinde, yan nişlere yer verilmiştir. Bir onikigenin birbirine paralel iki kenarının ortasından geçen doğru ile iki eşit parçaya bölünmesiyle yedi kenarlı yan niş elde edilmiřtir³⁴⁴. Nişin derinliği 27 cm, genişliği 70 cm yüksekliği ise ortalama 198 cm dir. Yan nişi örten yarım kubbeli

³⁴⁴ ř. Çakmak, *age.*, 2001, s. 55.

kavsarasına geçiş, dışbükey silmeyle sağlanmıştır. Kavsara kuşatma kemeri bulunmamaktadır. Oldukça sade tutulan nişlerin ileri de boş bırakılmıştır.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler kesme küfeki taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kemer kilit taşında kabartma şeklinde gül motifine yer verilmiş ve motif yeşil renge boyanmıştır. Kemer köşeliklerinin yüzeyi boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Kapı açıklığı içe doğru kademelenen ve düz örtü ile geçilen kapının (Fot. 202), külliye avlusuna bakan yüzünde, herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Kemer kilit taşında kabartma şeklinde gül motifine yer verilmiş ancak bu cephedeki gül motifinin üzeri boyanmamıştır.

2.5.4. Üsküdar - Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 203-209

Cizim: 45

Taçkapının:

Yeri: Harimin kuzey duvarı ortasında, beş gözlü son cemaat yerinin merkezinde, mihrap ekseninde yer almaktadır (Fot. 203-204).

Malzemesi: Tamamen mermer malzemedendir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır (Fot. 205). Kitabe levhası yüzeyden taşınılı olup, kenarları armûdî silmelerle yumuşatılmıştır. Yüzeyden taşınılan bölümün kenarındaki, kare kesitli ince düz silmeler ise kitabe levhasındaki yazıya çerçeve oluşturmaktadır. Bu silmeler daha sonra kitabe levhasının muhtelif yerlerinde kare ve dikdörtgen alanlar oluşturmak için kullanılmıştır. Kitabede siyah ve altın yıldız renkleri hâkimdir. Kitabenin genelinde görülen siyah renk özellikle çerçeveyi oluşturan ince silmeler üzerinde bulunmamaktadır. Günümüzde çoğu harfler siyah renkte olmasına karşın, bu rengin altındaki altın yıldız rengi yer yer seçilebilmektedir. Yedi satırdan oluşan kitabenin ilk beş satırı sülüs, son iki satırı ise ta'lik hatlıdır³⁴⁵. Talik hatlı bölüm, kitabe levhasının 1/3'ü kadardır. Bu bölümün ortasında kitabenin son iki satıra yer verilirken, batı kenardakinin içinde dal, yapraklarıyla birlikte verilmiş stilize çiçek kabartması, doğu kenardakinde hattat “*Velüyyüddin Efendi*” nin ketebe cümlesi ile alt köşelerindeki stilize çiçekler yer almaktadır³⁴⁶. Doğu kenardaki dikdörtgen bölümün üzerinde aynı genişlikte fakat daha küçük bir dikdörtgen alan oluşturulmuş, ancak buranın içi boş bırakılmıştır. Ortadaki son iki satırın yer aldığı bölümde, her satırda iki tane olmak üzere dört yazı kartuşu bulunmaktadır. Bu kartuşların kısa kenarları köşeli kaş kemer formunda düzenlenmiş olup, kartuşların arasına gelen kısımlarda üç boşluk oluşturulmuştur. Bunlardan ortada yer alan daha geniş ve içerisinde ۱۱۷۴ (1174) tarihi bulunmaktadır. Rakamın üstündeki ve altındaki boşluklarda yer alan taç yapraklı çiçek motifi, zemin rengi olan altın yıldızla boyanmıştır. Aynı taç yapraklı

³⁴⁵ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1976, s. 96-97; F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 118; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [1069]; erişim tarihi 27.01.2018.

³⁴⁶ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1976, s. 98; F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 118.

çiçek bezemesi, kenarlarda yer alan boşlukların içerisinde daha küçük ölçekli olmak suretiyle uygulanmıştır. Yalnız burada köşelere gelen kısımlardaki taç yapraklı çiçekler ½ oranındadır.

Arka yüz: Kapının harime bakan cephesinde kitabelik bölümüne yer verilmekle birlikte herhangi bir yazıyla karşılaşılmamıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşını:	10 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 261 cm
	29 cm arka yüz	
Genişliği:	395 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 170 cm
	350 cm arka yüz	
Yüksekliği:	540 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 150 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Taçkapı oldukça sade tutulmuş, saçak biçimindeki bir tepelikle yukarıda sonlanmaktadır (Fot. 206). Taçkapının üzerinden kademelenerek dışa taşkın biçimde genişleyen tepelik en altta dış sırasıyla başlamaktadır. Onun üzerinde yer alan, kare kesitli düz ince silme ve içbükey silme ile daha geniş içbükey silmeye geçilmektedir. Bu silme en yukarıda kare kesitli düz bir silme ile sonlanmaktadır.

Sütun/Pilastr: Kapı açıklığının dış kenarlarında, kare kesitli, kaideden başlığa doğru daralan düz gövdeli pilastrlara yer verilmiştir. Pilastrlar, armûdî gövdeye sahip altlıkların üzerinde yükselmektedir (Fot. 207). Altlık üzerinde yer alan armûdî kaideli pilastr, en yukarıda dikdörtgen kesitli bir başlıkla sonlanmaktadır. Gövdeden başlığa içbükey silmenin oluşturduğu küçük konsol benzeri çıkıntıyla geçilmektedir. Konsol üzerinde, başlığın tüm cephesini dolaşan stilize akant yaprağı bezemesi, uçları içe kıvrılmış biçimde verilmiştir. Buradan itibaren dışa doğru içbükey bir kavisle genişleyen başlığın yüzeyinde yivler bulunmaktadır. Başlığın yivli bölümünden sonra yüzeyi dış sırası şeklinde düzenlenmiş abağa ulaşmaktadır. Abağın üzerinde, içbükey silmeli, bronz konsol benzeri

unsur yer almaktadır. Bunun da üzerinde halat burması³⁴⁷ şeklindeki silme, başlığı üç yönden sardıktan sonra başlıklar arasındaki alanda devam ettirilmiştir. Halat burması silmenin üzerinden dışa taşıntılı içbükey kavisle düz silmeye geçilmiştir. Burada halat burması silme, içbükey silme ve başlık tablası hem sütun başlıklarında hem de başlıklar arasındaki alanda devam ettirilerek başlıklar arasındaki yatay bağlantı sağlanmıştır. Pilastr başlıkları üzerinde, 35 cm yüksekliğinde, baştaban benzeri bir düzenleme tacıyla birlikte uygulanmıştır. Tacın yüzeyinde perde püskülü bezemesine yer verilmiştir. Bunun da üzerinde yer alan âlem benzeri dekoratif mimari unsurla pilastrlar ve üzerinde yer alan düzenleme tamamlanmıştır.

Silme: Silmelerin birçoğu, zeminden 65 cm yükseklikteki armûdî gövdeye sahip altlıklar üzerinden başlamakta ve simetrisinde yer alan altlıkta sonlanmaktadır.

Ön yüz: Taçkapı kenarlardan kare kesitli düz silme ile üç yönden sınırlandırılmıştır. Bu silmeden sonra geniş içbükey silmeyle geçilen, 15 cm genişliğindeki yüzeyi boş bırakılmış, granit malzemeli bordür, kitabelik ve kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir. Pilastrların iç kenarında yer alan kare kesitli düz silme ise sadece kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir.

Arka yüz: Kapının arka yüzünde silmelerle üç kademeli derinlik sağlanmıştır. Kenarlardan kare kesitli düz silme ve geniş içbükey silme ile üç yönden çevrelenen kapının arka yüzünde, silmeler zemine kadar devam ettirilmiş ve ikinci kademeye geçiş sağlanmıştır. Burada kare kesitli düz silme, kitabelik ve kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir. Son kademeye geçiş ise sırasıyla içbükey ve dış sırası şeklindeki silme ile tamamlanmış ve bu silmeler kapı açıklığını üç yönden çevrelemiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

³⁴⁷ Celâl Esad Arseven, “Halat Burması”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1983, s. 672.

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığı tek renkli mermerden oluşmaktadır. Kapı açıklığı köşeliklerinin, yüzeyden kabartılmış, sövelerin üzerine gelen alt uçlarına perde püskülü işlenmiştir. Ayrıca köşeliklerin yüzeyine simetrik olarak yerleştirilmiş üçgenler granit malzemedendir. Açıklığın her iki yanında yer alan söveler tek parça mermerdendir. Sövelerin kapı açıklığına bakan kısımlarında dekoratif konsollar yer almaktadır (Fot. 208). En altta perde püskülü motiflerinin hemen yukarısındaki dış sırası ve onun üzerindeki içbükey silmeyle küçük bir konsol oluşturulmuştur. Konsolun üzerine stilize akant yaprakları yerleştirilmiştir. Buradan “S” profili yaparak yükselen alanın yüzeyi yivlendirilmiştir. Yukarıda çubuk silme, içbükey silme ve düz silme ile dekoratif konsollar tamamlanmıştır.

Arka yüz: Kapı açıklığının düz örtüsü (Fot. 209), kenarlarda geniş içbükey silmelerle kademelenerek merkezde dikdörtgen oluşturacak biçimde düzenlenmiştir. Dikdörtgen dışa taşkın ve aynalı tonoz biçimindedir. Kapı açıklığının harime bakan cephesi oldukça sadedir. Burada kapı açıklığı köşeliklerinde sarı renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Köşeliğin yüzeyine açılan üçgene önce beyaz mermer kakılmış, daha sonra beyaz mermerin yüzeyine açılan daha küçük ölçekli üçgene ise gri mermer kakılarak köşelikler belirginleştirilmiştir.

2.5.6. Fatih – Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı

Plân: 14

Fotoğraf: 210-214

Cizim: 46

Yapımın:

Yapım Tarihi: Yapımına 1760 yılında başlanan külliye, 1764 yılında tamamlanmıştır³⁴⁸.

Banisi: Sultan III. Mustafa.

Mimarı: Mehmet Tahir Ağa ile Hacı Ahmet Ağa adında iki mimarın ismi geçmektedir³⁴⁹.

Genel Tanım: İstanbul Fatih ilçesi, Kemal Paşa Mahallesi'nde Ordu Caddesi ile Fethi Bey Caddesi'nin kesiştiği köşede yer almaktadır. Külliye; cami, medrese, türbe, imaret, sebil, çeşme, han, muvakkithane ve dükkânlardan³⁵⁰ meydana gelmektedir.

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin güney avlu duvarı ile doğu avlu duvarının kesiştiği köşede yer almaktadır (Fot. 210-211).

Malzemesi: Taçkapının ön ve arka yüzünde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yuvarlak kemerli kapı açıklığı kemerinin üzerindeki kitabelik bölümünde ve taçkapının yan kenarlarındaki çeşmelerin üzerinde kitabelere yer verilmiştir (Fot. 210-212).

Bunlardan birincisi, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerindeki yüzeyden taşıntılı dikdörtgen alan içerisinde yer almaktadır. Kenarları dışbükey silmeyle belirlenen dikdörtgen kitabelik dikey silmelerle üç bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerden ortadaki daha geniş tutularak, kenarlarda eş büyüklükte alanlar oluşturulmuştur. Tek satır halindeki kitabeliğin ortasında Kur'an-ı Kerim 39/73. ayetin bir kısmına yer verilmiştir. Kitabeliğin doğu köşesinde “*Kal Allahu Teale*”, batı köşesinde ise “*Sadakallahul azim*”

³⁴⁸ D. Kuban, *age.*, 1954, s. 30; Gülsün Tanyeli, “Laleli Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, s. 190, İstanbul, 1994, s. 190; T. Öz, *age.*, C. I, 2015, s. 96; Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Laleli Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2003, s. 86.

³⁴⁹ G. Tanyeli, *agm.*, 1994, s. 190; A. V. Çobanoğlu, *agm.*, 2003, s.86.

³⁵⁰ G. Tanyeli, *agm.*, 1994, s. 190; T. Öz, *age.*, C. I, 1997, s.96; A. V. Çobanoğlu, *agm.*, 2003, s.86.

yazıları bulunmaktadır. Celî sülüs hatlı kitabenin harflerinde altın yıldız rengi kullanılırken, fonda yeşil renk kullanılmıştır³⁵¹.

Taçkapının doğu kenarlarındaki çeşmenin üzerinde kitabe yer almaktadır. Çeşmenin dekoratif pilastrlarla düzenlenen üst bölümünde, tepeliğinin altında, yüzeyden taşıntılı, kareye yakın dikdörtgen kitabede “*Bismillahirrahmanirrahim*” yazısı bulunmaktadır. Celî sülüs hatlı kitabenin fon rengi yeşil, harfler ise altın yıldız rengindedir³⁵².

Taçkapıdaki sonuncu kitabe ise kapının batısında yer alan çeşmenin üzerinde bulunmaktadır. Doğu kenarındaki çeşme ile aynı kompozisyona sahip çeşmenin tepeliğinin altında, kareye yakın dikdörtgen kitabesinde Kur’an-ı Kerim 16/69. ayetten bir bölüme yer verilmiştir. Celî sülüs hatla yazılan kitabenin harfleri altın yıldız renginde fonu ise yeşil renktedir³⁵³.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	99 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 452 cm ön yüz
	13 cm arka yüz	412 cm arka yüz
Genişliği:	808 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 293 cm
Yüksekliği:	700 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 564 cm
	650 cm arka yüz	

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, yan nişler, çeşme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Taçkapının en yukarisında içbükey profilli kornişe sahip saçak yer almaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

³⁵¹ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4658]; erişim tarihi 26.02.2018.

³⁵² A. Neftçi, *age.*, 2002, s. 55; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4669]; erişim tarihi 26.02.2018.

³⁵³ A. Neftçi, *age.*, 2002, s. 55; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4670]; erişim tarihi 26.02.2018.

Ön Yüz: Taçkapının avlu duvarlarıyla birleştiği köşelerde, çeyrek daire kesitli pilastrlar bulunmaktadır. Bu pilastrlar aşağıda postament şeklinde düzenlenmiş gömme altlık üzerinde yükselmekte ve en yukarıda profilli bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlığın üzerinde, pilastrın eğrisel hatlı gövdesi bir müddet devam ettirilmiş ve en yukarıda tepe babasıyla sonlandırılmıştır. Tepe babasının altından, kapı açıklığı yönünde içbükey kavisli dekoratif bir uygulama taçkapı kornişinin altına kadar uzanmaktadır.

Taçkapının kapı açıklığı kenarlarında da pilastr bulunmaktadır. Pilastrlar dikdörtgen kesitli düz gövdeye sahiptir. Aşağıda postament benzeri gömme altlığa oturan pilastrlar, yukarıda profilli bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlığın üzerinde pilastrdan daha geniş gövdeli dikdörtgen prizma korniş altına kadar şeklinde devam etmektedir. Pilastrların taçkapı yüzeyindeki bu tektonik hareketleri kornişte de görülmektedir.

Arka Yüz: Taçkapının külliye avlusuna bakan yönünde, kapı açıklığının köşelerinde pilastrlar yer almaktadır. Bu pilastrlar, aşağıda, taçkapı yüzeyinden taşıntılı düz altlıklar üzerinde düz gövdeli olarak yükselmekte ve kitabelik bölümünün alt hizasında profilli bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlığın üzerinden devam eden dikdörtgen prizma şeklindeki pilastr gövdesi korniş altında sona ermektedir.

Silme:

Ön yüz: Kapı açıklığının yanlarında yer alan pilastrların iç kenarlarındaki geniş dışbükey silme, kapı açıklığı ile kitabeliği içine alarak, bu bölümü üç yönden çevrelemektedir. Bunun yanında geniş dışbükey silmenin iç kenarında yer alan kare kesitli düz, kaval ve içbükey silmeden oluşan bir takımla kitabelik ve kapı açıklığı üç yönden çevrelenmekte, hatta bu silme takımı zeminde kapı açıklığına doğru bir miktar devam ettirilmektedir.

Arka yüz: Kapının külliye avlusuna bakan bu yüzündeki pilastrların iç kenarında, kare kesitli düz, kaval ve içbükey silmelerden oluşan silme grubuyla, kitabelik ve kapı açıklığı üç yönden çevrelenmektedir. Hatta bu silme gurubu zeminde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Taçkapının caddeye bakan cephesinin yanlarında, pilastrlar arasında kalan bölümde, yan nişlere yer verilmiştir (Fot. 213). Oldukça yüzeysel biçimde düzenlenen yan nişlerin içerisine dekoratif çeşmeler yerleştirilmiştir. Çeşmeler, kum saati biçimindeki bir kaide üzerinde yukarıya doğru genişleyerek orantısız dört yapraklı yonca şeklini alan musluk teknelerine sahiptir. Mermer malzemeli bu tekneler, taçkapının yüzeyinden taşıntı yapmaktadır. Çeşmenin cephe kompozisyonu ise kenarlarda küçük pilastrların sınırladığı ayna taşı, kitabelik ve en yukarıda tepelik bölümünden oluşmaktadır. Ayna taşı, yüzeysel içbükey niş ile belirginleştirilmiştir. Kenarlarda yer alan küçük pilastrlar, postament benzeri gömme altlık üzerinde, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Pilastr başlıklarının üzerinden devam eden, daha geniş gövdeli bir diğer kaideli ve başlıklı pilastrlar ise kitabelik bölümünü kenarlardan sınırlandırmaktadır. En yukarıda, merkezinde oval bir madalyonun yer aldığı kabaca üçgen formundaki stilize akant yapraklı düzenleme ve bu düzenlemeyi çevreleyen “S” ve “C” kıvrımlarıyla oluşturulmuş tepelik yer almaktadır. Tepeliğin pilastr hizasındaki üst kenarlarında uçları sivriltilmiş, âlem benzeri dekoratif unsurlara yer verilmiştir.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının kemerinde iki renkli mermer kullanılmıştır. Kemer kilit taşı hafif dışa taşkın ve aşağıya sarkar vaziyettedir. Kapı açıklığı kemerinin oturduğu tek parça mermer halindeki sövelerin, kapı açıklığına bakan yüzlerinde, dekoratif konsollara yer verilmiştir. Kemer köşeliklerinin yüzeyi düz ve boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı aynalı tonoz örtüyle geçilen kapının (Fot. 214), külliye avlusuna bakan cephesi, yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve tek parça mermer sövelerden oluşmaktadır. İki renkli mermerden oluşan kapı açıklığı kemerinin kilit taşı hafif dışa taşkın ve sarkmış vaziyettedir. Tek parça mermerden oluşan sövelerin, kapı açıklığı kemerinin oturduğu üst kısımları dekoratif konsol biçiminde düzenlenmiştir. Profilli konsollar sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde yer almaktadır. Taçkapının ön yüzünde yer alan tepe babalı dekoratif uygulama, kapının arka yüzünde de belirginleştirilmiştir. Eliptik bir gövde üzerinde yükseldikten sonra tepe babasıyla sonlanan bu dekoratif kısmın altında, profilli dekoratif konsol yer almaktadır. Mermer malzemeli bu konsol, külliye avlu duvarları üzerine monte edilmiştir.

2.5.7. Fatih – Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 215-218

Cizim: 47

Taçkapının:

Yeri: Külliyeinin güneybatısındaki sebil ile güney avlu duvarı arasında kalan avlu kapısıdır (Fot. 215-216).

Malzemesi: Taçkapının ön ve arka yüzünde yer alan kitabelik bölümünde mermer malzeme kullanılmıştır. Kitabelik bölümleri hariç tutulduğunda, taçkapıda, kesme taş malzeme kullanımı hâkimdir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Taçkapının yuvarlak kemerli açıklığının üzerinde, kitabelik bölümünde ayet kitabesi yer almaktadır (Fot. 217). Kenarları silmelerle çevrelenen dikdörtgen kitabelik bölümü, dikey silmelerle üç bölüme ayrılmıştır. Kenarlarda eş büyüklükte alanlar oluşturacak şekilde bölümlenen kitabeliğin ortadaki kısmı daha geniş tutulmuştur. Buraya tek satır halinde Kur'an-ı Kerim 6/54. ayetin bir kısmına yer verilmiştir³⁵⁴. Kitabeliğin doğu ve batı köşesindeki eş büyüklükteki alanlar ise boş bırakılmıştır. Celî sülüs hatlı kitabenin fon rengi yeşil olup harflerinde altın yaldız rengi kullanılmıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	61 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 384 cm
	48 cm arka yüz	
Genişliği:	633 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 300 cm
	648 cm arka yüz	
Yüksekliği:	625 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 245 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

³⁵⁴ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4664]; erişim tarihi 26.02.2018.

Saçak: Taçkapının üst bölümünde, içbükey profilli kornişe sahip saçak yer almaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön Yüz: Taçkapının kapı açıklığının her iki yanında gömme sütunlar mevcuttur. Bu sütunlar postament biçimindeki gömme altlığa kaidesiyle birlikte oturmakta ve yukarıda saçak altında başlıkla sonlanmaktadır. Gövdesi yivsiz düz gömme sütunun başlığı aşağıdan yukarıda doğru genişleyen profillerin bir abaküsle sonlanmasından meydana gelmektedir. Aşağıın alt köşelerinde kıvrımlı stilize yapraklara yer verilmiştir.

Arka Yüz: Taçkapının külliye avlusuna bakan cephesinde, kapı açıklığını yanlardan sınırlayan pilastrlar yer almaktadır. Bu pilastrlar, zeminde postament biçiminde düzenlenmiş altlıklar üzerine doğrudan oturmaktadır. Düz gövdeli pilastrlar yukarıda kornişin altında profilli bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar aşağıdan yukarıya doğru genişleyen profilli unsurların bir abaküsle sonlanmasından meydana gelmektedir.

Silme:

Ön yüz: Kapı açıklığını yanlarda sınırlayan gömme sütunların iç kenarında, kitabelik ve kapı açıklığını üç yönden çevreleyen geniş içbükey silme bulunmaktadır. Bu silmeden sonra dışbükey ve oluk silme takımından bir başka silme grubu hem kitabelik bölümüne çerçeve oluşturmuş, hem de kitabelik ve kapı açıklığını üç yönden çevrelemiştir.

Arka yüz: Kapının külliye avlusuna bakan cephesinde, kapı açıklığını yanlardan sınırlayan pilastrların iç kenarlarında, geniş içbükey silme, kitabelik ve kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir. Silmenin tamamlandığı yerde başlayan dışbükey ve oluk silme takımı, kapı açıklığı ile kitabeliği üç yönden çevrelemiş ve dikdörtgen kitabeliğin çerçevesini oluşturulmuştur.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının kemer kilit taşı hafif dışa taşkın ve aşağıya sarkar vaziyettedir. Kapı açıklığı kemerinin oturduğu söveler kesme küfeki taşlarının üstü üste getirilmesiyle oluşturulmuştur. Kemer köşelikleri zeminden kabartılmış ve yüzeyi boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen kapının (Fot. 218), külliye avlusuna bakan cephesi yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve söveden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemerinin kilit taşı dışa taşkın ve aşağıya sarkmış vaziyettedir. Kemer köşelikleri zeminden kabartılmış ve yüzeyleri boş bırakılmıştır. Kesme küfeki taşlarının üst üste getirilmesiyle oluşturan söveler ise oldukça sadedir.

2.5.8. Fatih – Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 219-224

Cizim: 48

Taçkapının:

Yeri: Külliye merkezinde yer alan caminin, mihrap ekseninde, dikdörtgen plânlı revaklı avlunun kuzey cephesi ortasındadır (Fot. 219-220).

Malzemesi: Taçkapıda tamamen mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Kapının yuvarlak kemerli açıklığının üzerinde dikdörtgen kitabe levhası yer almaktadır (Fot. 221). Kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenen kitabe levhasının çevresi, düz silmelerle sınırlandırılmıştır. Tek satır halindeki kitabede celî sülüs karakterle *Kelime-i Tevhid* yazılıdır. Fon rengi yeşil olan kitabenin harf ve çerçevesinde altın yaldız rengi kullanılmıştır.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının üstünde dikdörtgen kitabelik bulunmaktadır. Yüzeyden taşıntılı kitabeliğin yüzeyinde herhangi bir yazı bulunmamaktadır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	97 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 324 cm
	19 cm arka yüz	
Genişliği:	677 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 191 cm
	360 cm arka yüz	
Yüksekliği:	971 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 165 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir. Taçkapının ön yüzü konsol benzeri çıkıntılı silmelerle yatay olarak üç bölüme ayrılmıştır. Bunlardan en altta yer alan bölümde kapı açıklığı, sütun/pilastrlar ve kitabe bulunmaktadır. Ortada kalan bölümde köşelerde sütun/pilastrlar ve merkezdeki ışınal süsleme yer almaktadır. En yukarıda kornişin altındaki bölümde de sütun/pilastrlar

köşelerde olmak üzere merkezde kenarları içbükey profilli silmelerle çevrelenmiş dikdörtgen kartuş vardır.

Saçak: Taçkapı kenarındaki pilastrlar hizasında, birbiri üstüne gelerek katmanlaşan ve dışa taşan, profilli yüksek ve geniş kornişi avlu duvarını dolaşmaktadır.

Taç/Tepelik: Taçkapının revaklı avluya bakan arka yüzünde tepelik/taç bulunmaktadır (Fot. 222). Kenarlardaki pilastrlarla yükseklik ve genişliğini belirlenen kapının, pilastr başlıkları arasında kalan alanın üzerine yerleştirilmiştir. Mermer malzemeli, dikdörtgen levha şeklindeki tepeliğin yüzeyinde, eğrisel hatlı kabartma süsleme yer almaktadır. Süslemede genel kompozisyon, merkezde yer alan bir kartuş ve bu kartuşu çevreleyen bir başka eğrisel hatlı çerçeveden oluşmaktadır. Kartuşun tepe noktasında, ağzı aşağıya bakan bir “C” ve bunun üstündeki yüzeyi yivli dekoratif unsur yer alırken, aynı hizada ancak alt noktasında, ters biçimde stilize akant yaprağı bezemesine yer verilmiştir. Bezemelerin her iki yanından başlayan “S” ve “C” kıvrımlı hatlar, simetrik bir düzen içerisinde kartuşu tamamlamaktadır. Kartuşu çevreleyen düzenleme ise tepe noktasında yer alan stilize akant yaprağı motifinin her iki yanındaki simetrik “S” ve “C” kıvrımlı kenarlardan oluşmaktadır.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Konsol benzeri çıkıntılarla, yatay olarak üç bölüme ayrılan kapının en alt kısmında, taçkapının avlu duvarından taşıntı yapan kütesinin iki yanında, gömme sütunlar yer almaktadır. Bu sütunlar kareye yakın dikdörtgen prizma şeklindeki altlıklar üzerine pirinç bilezikler vasıtasıyla doğrudan oturmaktadır. Yıvsız düz gövdeli sütunlar yukarıda konsol benzeri çıkıntının altında bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir çizgide, önce içbükey, daha sonra dışbükey profilin ardından yukarıda bir abaküsle sonlanmasından meydana gelmektedir. Abağın alt köşelerinde sarmal kıvrımlar bulunmakta ve bu kıvrımlar arasında da stilize yapraklar yer almaktadır. Taçkapı kenarlarındaki sütunların sonlandığı konsol benzeri çıkıntının yukarısında yer alan orta bölümün köşelerinde kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiş pilastrlar yer almaktadır. Yukarıda, içbükey profilli konsol benzeri çıkıntının altında sonlanan pilastrların gövdesi, alt bölümde yer alan sütundan daha geniştir.

Taçkapının yatay olarak bölümlenen en üst kısmında, içbükey profilli konsol benzeri çıkıntının üzerinde yükselen pilastrlar da kaideli ve başlıklı olarak korniş altına kadar

uzanmaktadır. Burada yer alan pilastrların gövdesi orta bölümde yer alan pilastrlardan daha geniştir.

Arka yüz: Taçkapının revaklı avluya bakan cephesinin iki kenarında pilastrlar yer almaktadır. Gövdesi düz ve yivsiz olan pilastrlar, aşağıda, postament benzeri bir altlık üzerine kaidesiyle birlikte oturmakta ve yukarıda bir başlıkla sonlanmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Taçkapının yatay olarak bölümlenen kısımlarından en alttaki bölümde yer alan kitabelik ve kapı açıklığı dıştan içeriye doğru geniş içbükey, düz, içbükey ve kaval silme ile üç yönden çevrelenmektedir. Bu silmelerden düz, içbükey ve kaval silme grubu zeminde kapı açıklığı yönünde bir müddet devam ettirilmiştir. Bunun yanında, gömme sütunların dış kenarında yer alan geniş içbükey silme, zeminden taçkapının yatay olarak bölümlendirilen orta bölümünün konsol benzeri çıkıntısının altına kadar uzanmaktadır.

Arka yüz: Taçkapının revaklı avlu yönünde, kapı açıklığını üç yönden çevreleyen içbükey silme zeminde kapı açıklığı yönünde bir süre devam ettirilmiştir.

Kavsara: Bulunmamaktadır. Ancak, kavsaranın bulunması gereken alanın merkezinde, konsol benzeri çıkıntının üzerine yerleştirilmiş, yüzeyi yivli, yedi dilimli yarım daire formulu motif bulunmaktadır. Bu motifin etrafı, yine yarım daire oluşturacak biçimde düzenlenen, kontrast renklere sahip mermer parçalarla çevrelenmiştir. Sağır kemer biçimindeki bu bölümün, kemer köşelikleri düz ve boş bırakılmıştır.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının söveleri, tek parça mermerdir. Kemer kilit taşının altına kabartma şeklinde oval, tepe ve alt noktalarında püskülleri bulunan, dekoratif kartuş işlenmiştir. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollara yer verilmiştir (Fot. 223). Konsollar yukarıdan aşağıya

doğru daralan en sonda püskülle sonlanan bir kompozisyona sahiptir. Kapı açıklığı kemer köşeliklerinin yüzeyi ise boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtü ile geçilen kapının (Fot. 224) revaklı avluya bakan cephesi, yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kemerde iki renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Tek parça mermerden oluşan sövelerin, kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollara yer verilmiştir. Konsollar, ön yüzde yer alan konsollarla aynı kompozisyonda fakat daha küçük ölçeklidir. Kapı açıklığı kemer köşelikleri yüzeyden taşıntılı ve çevresi silmeyle sınırlandırılmıştır.

2.5.9. Fatih – Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 225-228

Cizim: 49

Taçkapının:

Yeri: Caminin kuzeydoğusunda yer alan, son cemaat yeri ile revakların birleştiği doğu köşedeki revaklı avluya geçit veren kapıdır (Fot. 225-226).

Malzemesi: Taçkapıda tamamen mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının hemen üzerinde dikdörtgen kitabe levhası yer almaktadır (Fot. 227). Çevresi düz silmelerle sınırlandırılan kitabe levhasının kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenmiştir. Tek satır halindeki kitabede celî sülüs karakterle Kur'an-ı Kerim 16/32. ayetinin bir kısmı yazılıdır³⁵⁵. Kitabenin harf ve çerçevesinde altın yaldız rengi kullanılırken, fonda yeşil renk kullanılmıştır.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının hemen yukarısında, dikdörtgen kitabelik alanı bulunmaktadır. Yüzeyden taşıntılı bu alanın üzerinde herhangi bir yazı bulunmamaktadır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	94 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 311 cm
	12 cm arka yüz	
Genişliği:	560 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 190 cm
	357 cm arka yüz	
Yüksekliği:	917 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 163 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir. Taçkapının ön yüzü, konsol benzeri çıkıntılı silmelerle yatay olarak iki bölüme

³⁵⁵ A. Neftçi, *age.*, 2002, s. 51; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4660]; erişim tarihi 26.02.2018.

ayrılmıştır. Konsol benzeri çıkıntının altında kalan bölümde kapı açıklığı, sütun/pilastr, kitabe ve kitabenin üzerinde yer alan ışınsal süsleme bulunmaktadır. Yukarıda kornişin altında sonlanan bölümde ise köşelerde sütun/pilastrlar olmak üzere, merkezde, kenarları içbükey profilli silmelerle çevrelenmiş dikdörtgen kartuş yer almaktadır.

Saçak: Taçkapının en yukarisında birbiri üstüne gelerek katmanlaşan ve dışa taşan, profilli yüksek ve geniş kornişi, avlu duvarını dolaşmaktadır

Taç/Tepelik: Taçkapının revaklı avluya bakan arka yüzünde, tepelik/taç bölümü için ayrılan alanda, dikdörtgen form oluşturan düzensiz mermer parçalar bulunmaktadır. Bu mermer parçaların yüzeyleri tamamen boş ve süslemesizdir.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Konsol benzeri çıkıntıyla yatay olarak iki bölüme ayrılan kapının alt kısmında, gömme sütunlar yer almaktadır. Taçkapının kenarlarında yer alan bu sütunlar, kareye yakın dikdörtgen prizma biçimindeki altlıklar üzerine doğrudan oturmaktadır. Altlık ile sütunun birleştiği kısımlarda pirinç bilezikler bulunmaktadır. Yukarıda, konsol benzeri çıkıntının altında bir başlıkla sonlanan sütunların gövdesi düz ve yivsizdir. Başlıklar, önce geniş içbükey daha sonra dışbükey profilin ardından yukarıda bir abaküsle sonlanmaktadır. Aşağıın alt köşelerinde sarmal kıvrımlar ve bu kıvrımlar arasında da stilize yapraklar yer almaktadır.

Konsol benzeri çıkıntı ile korniş arasında kalan üst bölümün köşelerinde, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiş pilastrlar yer almaktadır. Hünkâr rampasının duvarına yakın olan pilastr, burada rampa duvarıyla kesilmiş ve diğer pilastra göre köşeye uygun biçimde iki yönlü olarak düzenlenmiştir.

Arka yüz: Taçkapının revaklı avlu tarafındaki cephesinin iki kenarında pilastrlar bulunmaktadır. Pilastrlar, postament benzeri birer altlık üzerinde, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Pilastrların gövdesi düz ve yivsizdir.

Silme:

Ön yüz: Taçkapının kitabelik ve kapı açıklığı, geniş içbükey, düz ve içbükey silme ile üç yönden çevrelenmektedir. Bunun yanında gömme sütunların dış kenarında yer alan geniş içbükey silmeye geçiş, yine daha küçük bir içbükey silmeyle sağlanmıştır. Bu silmelerden geniş içbükey silme, yukarıda korniş altında sonlanırken, küçük ölçekli diğer içbükey silme, konsol benzeri çıkıntının altında sonlanmaktadır. Taçkapının bir kenarı rampa

duvarı ile kesiştiğinden bu silmelere sadece kuzey yöndeki sütunun dış kenarlarında yer verilmiştir.

Arka yüz: Taçkapının revaklı avlu yönünde, yuvarlak kemerli kapı açıklığını, kemer taşları çevresinden dolaşarak üç yönden çevreleyen içbükey silme, zeminde, kapı açıklığı yönünde bir süre devam ettirilmiştir.

Kavsara: Bulunmamaktadır. Ancak kapı açıklığı ve kitabeliği çevreleyen geniş içbükey silmenin yukarısında, yedi dilimli, yarım daire formlu motif bulunmaktadır. Bu motifin etrafı, yine yarım daire oluşturacak biçimde düzenlenen, üçgen formundaki mermer parçalarla çevrelenmiştir. Sağır kemer biçimindeki bu bölümün kemer köşelikleri, düz ve boş bırakılmıştır.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kemer kilit taşının altına, tepe noktasında lâle, alt noktasında püskül bulunan kabartma oval kartuş işlenmiştir. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde, dekoratif konsollara yer verilmiştir. Konsollar yukarıdan aşağıya doğru daralan ve en altta püskülle sonlanan bir düzende verilmiştir. Kapı açıklığı kemer köşeliklerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Arka yüz: Kapı açıklığı düz örtü ile geçilmiştir (Fot. 228). Kapının revaklı avluya bakan cephesi yuvarlak kemer ve söveden meydana gelmektedir. Söveler tek parça blok mermerden oluşmakta ve sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar bulunmaktadır. Benzer kompozisyondaki bu konsollar detayda küçük farklılıklar göstermektedir. Kapı açıklığı kemer köşelikleri, yüzeyden hafif taşırılarak belirginleştirilmiştir.

2.5.10. Fatih – Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 229-232

Cizim: 50

Taçkapının:

Yeri: Caminin güneybatısında yer alan, son cemaat yeri ile revakların birleştiği batı köşede, revaklı avluya geçit veren kapıdır (Fot. 229-230).

Malzemesi: Mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer almaktadır (Fot. 231). Kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenen kitabe levhasının çerçevesi, düz silmelerle oluşturulmuştur. Kitabede, Kur'an-ı Kerim 13/24. ayeti bulunmaktadır³⁵⁶. Tek satır halinde celî sülüs karakterle yazılan kitabede, harfler ve çerçeve altın yıldız renginde, fon ise yeşil renktedir.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde kitabelik alanı bulunmaktadır. Yüzeyden hafif taşırılarak belirginleştirilen kitabeliğin yüzeyinde herhangi bir yazı bulunmamaktadır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	92 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 311 cm
	13 cm arka yüz	
Genişliği:	558 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 191 cm
	360 cm arka yüz	
Yüksekliği:	920 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 162 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından oluşmaktadır. Taçkapının avluya bakan cephesi yatay olarak iki bölüme ayrılmıştır. Konsol benzeri çıkıntılarla

³⁵⁶ A. Neftçi, *age.*, 2002, s. 51; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4662]; erişim tarihi 26.02.2018.

gerçekleştirilen bu bölümlenmenin altta kalan kısmında kapı açıklığı, sütun/pilastr, kitabe ile kitabenin yukarısındaki yarım daire formlu düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenleme, üçgen biçimindeki yedi mermer parçanın, yarım daire formu oluşturacak biçimde yan yana getirilmesiyle oluşturulmuş ve merkeze doğru ışınsal bir düzenleme hissi verilmeye çalışılmıştır. Üstte kalan kısmında ise köşelerde sütun/pilastrlar, ortada kenarları içbükey profilli silmelerle çevrelenmiş dikdörtgen kartuş yer almaktadır.

Saçak: Taçkapının yüzeyindeki tektonik hareketlerin yukarıda birbiri üstüne gelerek tabakalaşan ve dışa taşan, profilli yüksek ve geniş kornişi, avlu duvarını tamamen dolaşmaktadır.

Taç/Tepelik: Taçkapının revaklı avluya bakan cephesinde, tepelik/taç bölümü için ayrılan alanda, yüzeyi tamamen boş ve süslemesiz dikdörtgen mermer bulunmaktadır.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapının kenarlarında, kareye yakın dikdörtgen prizma altlıklar üzerine doğrudan oturan, gömme sütunlar bulunmaktadır. Gövdesi yivsiz, düz sütunlar, yukarıda, konsol benzeri çıkıntının altında başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, önce geniş içbükey daha sonra dışbükey profillerin en üstte bir abaküsle birleşmesinden oluşmaktadır. Abağın alt köşelerinde sarmal kıvrımlar ve bu kıvrımlar arasında da stilize yapraklar yer almaktadır.

Taçkapının yatay olarak ikiye ayrılan cephesinin üst bölümünün köşelerinde, pilastrlar yer almaktadır. Bu pilastrlar, alt bölümdeki sütunlarla aynı hizada ve yukarıda korniş altına kadar uzanmaktadır. Gövdesi sütunlardan daha geniş ve düz olan pilastrlar, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir.

Arka yüz: Revaklı avlu tarafındaki cephe, kenarlarda pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Gövdesi düz ve yivsiz olan pilastrlar, postament benzeri altlıklar üzerinde başlıklı ve kaideli olarak düzenlenmiştir.

Silme:

Ön yüz: Geniş içbükey, düz ve içbükey silme takımıyla kapı açıklığı ve kitabelik üç yönden çevrelenmektedir. Bunun yanında gömme sütunların dış kenarlarında yer alan içbükey silme, sütun başlığı altında sonlanmaktadır. Taçkapının dışa taşıntı yapan kütesinin avlu duvarıyla bağlantısı geniş içbükey silmeyle sağlanmış ve bu silme korniş altına kadar devam ettirilmiştir.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığı, üç yönden içbükey silmeyle çevrelenmiştir. Silme, kemer taşlarının etrafını dolaşarak, zeminde kapı açıklığı yönünde bir süre devam ettirilmiştir.

Kavsara: Bulunmamaktadır. Ancak kapı açıklığı ve kitabeliği çevreleyen geniş içbükey silme ile konsol benzeri çıkıntı arasında kalan bölümde, merkezinde yarım daire formlu mermer parçanın bulunduğu bir unsur bulunmaktadır. Bu mermer parçanın etrafında, yine yarım daire oluşturacak biçimde düzenlenen, üçgen formundaki yedi mermer parça bulunmaktadır. Sağır kemer biçimindeki bu bölümün, kemer köşeliklerinde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının söveleri, tek parça mermer şeklindedir. Kemer kilit taşının altına, tepe ve alt noktasında inci tanesi bulunan, kabartma oval kartuş işlenmiştir. Sövelerin kapı açıklığına bakan kısımlarında, dekoratif konsollar bulunmaktadır. Konsollar yukarıdan aşağıya doğru daralarak, en altta püskülle sonlanan bir düzende verilmiştir. Kapı açıklığı kemer köşelikleri, yüzeyden hafif taşıntılı yapılarak belirginleştirilmiştir.

Arka yüz: Açıklığı düz örtü ile geçilen kapının (Fot. 232) revaklı avluya bakan cephesi yuvarlak kemer ve söveden meydana gelmektedir. Tek parça blok mermerden oluşan sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar bulunmaktadır. Benzer kompozisyondaki bu konsollar ön yüzdekine göre daha uzun ve büyüktür. Kapı açıklığı kemer köşelikleri yüzeyi boş bırakılmıştır.

2.5.11. Fatih – Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 233-237

Cizim: 51

Taçkapının:

Yeri: Beş gözlü son cemaat yerinin merkezinde, harim kuzey duvarı ortasında yer alan, mihrap eksenindeki kapısıdır (Fot. 233-234).

Malzemesi: Taçkapıda tamamen mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında dikdörtgen kitabe levhası yer almaktadır (Fot. 235). Celî sülüs hatlı kitabe, tamir kitabesi olup üç satırdan oluşmaktadır³⁵⁷. Kitabenin son satırının başlangıç ve bitiş kısımlarında, dal ve yapraklarıyla birlikte verilmiş, üst üste vaziyette ikişer gül bezemesi bulunmaktadır. Çerçeve, harf ve süslemelerde altın yaldız rengi kullanılırken fonda yeşil renk kullanılmıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	62 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 340 cm
	4 cm arka yüz	
Genişliği:	537 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 204 cm
	270 cm arka yüz	
Yüksekliği:	738 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 159 cm
	431 cm arka yüz	

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Yoktur.

³⁵⁷ F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 122.

Taç/Tepelik: Taçkapının kenarlarında yer alan ve kapının hem yatay hem de dikey kütlelerini belirleyen, sütun ve pilastr düzenlemesinin sonlandığı seviyenin üstünde, ortaya gelecek şekilde yerleştirilmiştir (Fot. 236). Tepelik, iki farklı ve ayrı düzenlemenin üst üste getirilerek birleştirilmesinden meydana gelmektedir. Bunlardan en üstte yer alan ve herhangi bir geometrik forma benzemeyen tepelik/taç, tepe noktasındaki stilize akant yaprağı ve bunun iki yanından aşağıya doğru uzanan “C” kıvrımlarının oluşturduğu simetrik düzenlemeye sahiptir. Belli bir geometrik biçim vermeyen tepelik/tacın yüzeyinde ise kabartma süsleme unsurları bulunmaktadır. Tepeliğin merkezindeki silmeyle oluşturulmuş yarım dairenin içi boş bırakılmıştır. Bu küçük yarım dairenin etrafı ise köşelerde $\frac{1}{2}$ oranında uygulanan, kıvrımlı hatlara sahip belli bir geometrik şekil vermeyen yedi unsurla sarılmış ve bir başka yarım daire oluşturan silmeyle çevrelenmiştir. Tepeliğin “C” kıvrımlı kenarları ve merkezdeki yarım dairenin eğimiyle uyumlu hatlara sahip “S” ve “C” kıvrımından oluşan, belli bir geometrik şekil vermeyen irili ufaklı dokuz kartuş ise merkezdeki yarım daire ile kenarlar arasında kalan yüzeyi doldurmaktadır. Tepeliğin altında yer alan diğer düzenleme ise doğrudan taçkapının üzerine oturmaktadır. Bu düzenleme tepeliğin genişliğinde dikdörtgen bir gövde ve bu gövdenin iki kenarından, “C” kıvrımıyla, daha aşağıda eliptik merkezli sarmala bağlanan hatlara sahiptir. Dikdörtgen gövdenin yüzeyinde kabartma şeklinde kartuşa yer verilmiştir. Bu kartuşun kısa kenarları dekoratif kemer şeklinde düzenlenmiş olup, merkezine, yine kısa kenarları yuvarlak kemer biçiminde kırmızı granit taş kakılmıştır. Kartuş her iki kenardan, başlıklı, kaideli ve gövdesi yivli dekoratif pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Kenarlarda yer alan eliptik merkezli sarmalın üzerinde ise tepe babalarına yer verilmiştir.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapıyı kenarlarda sınırlayan, postament benzeri gömme altlıklar üzerine doğrudan oturan, sütunlar bulunmaktadır. Silindirik gövdeli yivsiz, düz sütunlar yukarıda, kitabenin ikinci satır hizasında bir başlıkla, aşağıda pirinç bilezikle sonlanmaktadır. Başlıklar aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir çizgide, önce geniş içbükey daha sonra dışbükey profillerin yukarıda abaküsle sonlanmasından oluşmaktadır. Abağın alt köşelerinde sarmal kıvrımlar yer almaktadır.

Sütunların başlıkla sonlandığı kısmın yukarısında pilastrlara yer verilmiştir. Bu pilastrlar gri renkli granit malzemedен olup doğrudan sütun başlığının üzerine oturmaktadır.

Yukarıda profilli başlıkla sonlanan pilastr, aynı zamanda taçkapının kenarlardaki dikey sınırını da belirlemektedir.

Silme:

Ön yüz: Kapı açıklığı ve kitabelik bölümü, genişlikleri sırasıyla dıştan içe doğru küçülerek devam eden, dışbükey, içbükey ve tekrar dışbükey silme takımıyla üç yönden çevrelenmektedir. Bunun yanında yine aynı alanları çevreleyen ve altta kapı açıklığı yönünde bir müddet devam eden kaval silme de bulunmaktadır.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığı, içbükey ve kaval silmeden oluşan bir takımla üç yönden çevrelenmektedir. Ayrıca bu silme takımı, zeminde söve yüzeyinde kapı açıklığı yönünde bir süre devam ettirilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığı kemerinde, benzer renkteki mermer malzemenin açık ve koyu tonları ardışık olarak kullanılmıştır. Söveleri tek parça mermer şeklindedir. Sövelerin kapı açıklığına bakan kısımlarındaki dekoratif konsollar, yukarıdan aşağıya doğru daralarak en altta püskülle sonlanmaktadır. Kapı açıklığı kemer köşelikleri silmeyle sınırlandırılmış ve yüzeyine düzensiz şekillerden oluşan kabartma bezemeler uygulanmıştır.

Arka yüz: Harime bakan cephesi, yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapının açıklığı, düz örtüyle geçilmiştir (Fot. 237). Kemer kilit taşının altına, daireye yakın oval kartuş işlenmiştir. Kartuşun tepe noktasında “V” biçiminde bir süsleme yer alırken, alt noktasında püsküle yer verilmiştir. Kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar bulunan söveler, tek parça mermerden oluşmaktadır. Kapının ön yüzündeki dekoratif konsol ile benzer kompozisyondaki bu konsollar, günümüzde buraya eklenen ahşap

kapıdan dolayı zor seçilmektedir. Kapı açıklığı kemer köşelikleri yüzeyi, tamamen boş bırakılmıştır.

2.5.12. Fatih – Laleli Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 238-240

Cizim: 52

Taçkapının:

Yeri: Caminin kuzeydoğusundaki, harime ulaşmayı sağlayan kapısıdır (Fot. 238-239).

Malzemesi: Taçkapının ön ve arka yüzünde tamamen mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer almaktadır. Çerçevesi düz silmelerle oluşturulan dikdörtgen kitabe levhasının kısa kenarları, bursa kemeri formundadır. Çerçeve ve harflerde altın yaldız rengi kullanılan kitabenin fon rengi siyahtır. Celî sülüs hatlı kitabede; Kur'an-ı Kerim 36/58. ayeti bulunmaktadır³⁵⁸.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının üstünde kitabe levhasına yer verilmiştir. Dikdörtgen kitabe levhasının çerçevesi düz silmelerle oluşturulmuş ve alt köşeleri iç kısımdan çeyrek daire şeklinde pahlanmıştır. Altın yaldız renginin harf ve çerçevede kullanıldığı kitabede, fon olarak siyah renk kullanılmıştır. Celî sülüs hatlı kitabede; Kur'an-ı Kerim 15/46. ayeti bulunmaktadır³⁵⁹.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	22 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 273 cm
Genişliği:	202 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 141 cm
	190 cm arka yüz	
Yüksekliği:	420 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 134 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Yoktur.

³⁵⁸ Aras Neftçi, *Lâleli Külliyesinin İnşaat Süreci*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2002, s. 51.

³⁵⁹ A. Neftçi, *age.*, 2002, s. 51

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Kapı iki kenarından pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Pilastrlar armûdî formlu bir kaide üzerinde yükselmekte ve en yukarıda başlıkla sonlanmaktadır. Başlık, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve onun yukarısındaki abaküsten oluşmaktadır. Başlığın içbükey profil yüzeyi yivlendirilmiş ve alt uçları stilize yaprak biçiminde dışa kıvrımlı şekilde verilmiştir. Gövdesi, yivsiz düz olan pilastrlar, üst üste getirilmiş iki mermerden oluşmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Sırasıyla kaval, içbükey ve çubuk silmelerden oluşan silme grubuyla kapı açıklığı ve kitabe levhası üç yönden çevrelenmiştir. Ayrıca bu silmeler zeminde kapı açıklığına kadar devam etmektedir.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve kitabe levhası, kaval, içbükey ve çubuk silmeden oluşan bir grup silmeyle üç yönden çevrelenmektedir. Silmeler zeminde kapı açıklığına kadar sürdürülmüştür.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kemer kilit taşının altında kabartma şeklinde oval bir madalyon ve bu madalyonun alt kısmında püskül, üst kısmında ise bir büyük bir küçük noktaya yer verilmiştir. İki parça mermerden oluşan sövelerin, kapı açıklığına bakan yüzlerinde, dekoratif konsollara yer verilmiştir. Yukarıdan aşağıya doğru daralan dekoratif konsollar, en altta püskülle sonlanmaktadır. Kapı açıklığı kemer köşelik yüzeyleri sade bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen kapı (Fot. 240), yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kapının kemer kilit taşının altında oval madalyona yer vermiştir.

Kabartma madalyonun tepe noktasında balık kuyruğu formunda bir unsur yer alırken, alt kısmında püskül motifi bulunmaktadır. Üst üste getirilmiş iki parça mermerden oluşan sövelerin, kapı açıklığına bakan üst kısımlarında, dekoratif konsollar bulunmaktadır. Yukarıdan aşağıya doğru daralan profildeki konsollar, en altta püskül bezemesiyle sonlanmaktadır. Kapının kemer köşelik yüzeyleri düz ve boş bırakılmıştır.

2.5.13. Fatih – Laleli Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 241-242

Cizim: 53

Taçkapının:

Yeri: Caminin güneybatısındaki, harime geçit veren kapıdır (Fot. 241-242).

Malzemesi: Taçkapının her iki cephesinde de mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında kitabeğe yer verilmiştir. Kısa kenarları bursa kemeri formundaki dikdörtgen kitabe levhasının çerçevesi, düz silmelerle oluşturulmuştur. Fon renginin siyah olduğu kitabede, çerçeve ve harflerde kullanılan renk solmuştur. Celî sülüs hatlı kitabede; “*Günahkâr ümmet fakat affedici Allah*³⁶⁰” yazısı bulunmaktadır.

Arka yüz: Kapının harime bakan cephesinde, yuvarlak kemerli açıklığının yukarısında dikdörtgen kitabe levhası bulunmaktadır. Düz silmelerle oluşturulan çerçeveye sahip dikdörtgen kitabe levhasının alt köşeleri, iç kısımdan çeyrek daire şeklinde pahlanmıştır. Harf ve çerçevede altın yıldız renginin kullanıldığı kitabede, fon siyah renktir. Celî sülüs hatlı kitabede; Kur’an-ı Kerim 15/45. ayeti bulunmaktadır³⁶¹.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	22 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 275 cm
Genişliği:	203 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 142 cm
	191 cm arka yüz	
Yüksekliği:	420 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 131 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Yoktur.

³⁶⁰ A. Neftçi, *age.*, 2002, s. 50.

³⁶¹ A. Neftçi, *age.*, 2002, s. 50.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Kapı, yanlardan pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Pilastrlar, aşağıda armûdî formu bir kaide üzerine oturmaktadır. Yivsiz düz gövdeli pilastrlar, en yukarıda bir başlıkla sonlanmaktadır. Yukarıya doğru hacim alan başlık, geniş içbükey profil ve onun üstündeki abaküsten meydana gelmektedir. Geniş içbükey profilin yüzeyi yivli ve alt uçları stilize yaprak şeklinde dışa kıvrılmış vaziyettedir. Pilastrın gövdesi, üst üste getirilmiş iki mermer parçadan oluşmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Kapı açıklığı ve kitabe levhasını üç yönden silmeler çevrelemektedir. Bu grup dıştan içeriye doğru kaval, içbükey ve çubuk silmelerden oluşmaktadır. Bu silme grubu, zeminde, kapı açıklığına kadar söve üzerinde sürdürülmüştür.

Arka yüz: Kaval, içbükey ve çubuk silmeden oluşan bir grup silmeyle yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve kitabe levhası üç yönden çevrelenmektedir. Silme grubu, zeminde, söve üzerinde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapının kemer kilit taşının altında kabartma oval madalyon bulunmaktadır. Bu madalyonun alt ve üst kısmında ise nokta biçiminde kabartmalara yer verilmiştir. Söveler, iki parça blok mermerden oluşmakta ve sövelerin birbirlerine bakan yüzlerinde dekoratif konsollar bulunmaktadır. Yukarıdan aşağıya doğru daralan dekoratif konsollar, en altta düğüm motifi ile sonlanmaktadır. Kapı açıklığı kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapının açıklığı, düz örtü ile geçilmiştir. Kemer kilit taşının altında kabartma oval madalyona yer vermiştir. Madalyonun tepe

noktasında balık kuyruğu formunda bir unsur yer alırken, alt kısmına ters lale motifi bulunmaktadır. Söveler üst üste getirilmiş iki blok mermerden oluşmaktadır. Sövelerin kapı açıklığına bakan üst kısımlarında dekoratif konsollara yer verilmiştir. Yukarıdan aşağıya doğru daralan formdaki konsollar, en altta düğüm motifiyle sonlanmaktadır. Kemer köşelik yüzeyleri düz ve boş bırakılmıştır.

2.5.14. Fatih – Laleli Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı

Fotoğraf: 243-246

Cizim: 54

Taçkapının:

Yeri: Caminin doğusunda yer alan ve hünkâr mahfiline ulaşmayı sağlayan rampanın kapısıdır (Fot. 243-244).

Malzemesi: Taçkapının ön yüzünde tamamen mermer malzeme kullanılırken, arka yüzünde kesme taş kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısındaki kitabelik bölümünde bulunur (Fot. 245). Dikdörtgen çerçeve biçimindeki kitabelik bölümünün merkezine, kitabe levhası yerleştirilmiştir. Kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenen kitabe levhasının çerçevesi, düz silmelerle oluşturulmuştur. Yeşil rengin fon olarak kullanıldığı kitabede, çerçeve ve harflerde altın yıldız rengi kullanılmıştır. Celî sülüs hatlı kitabede; Kur'an-ı Kerim 38/50. ayeti bulunmaktadır³⁶².

Kitabe levhasının iki yanında, yüzeyin oyulmasıyla elde edilen kare çerçeve ve bu çerçevenin içinde madalyonlara yer verilmiştir. Daire şeklindeki kabartma madalyonlar bu alanın merkezinde bulunmaktadır. Madalyonların içi bombeli ve çerçevesinde dolanmış akant yaprakları görülmektedir.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	114 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 271 cm
Genişliği:	633 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 290 cm
	495 cm arka yüz	
Yüksekliği:	550 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 207 cm

Taçkapı Elemanları:

³⁶² A. Neftçi, *age.*, 2002, s. 51; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4659]; erişim tarihi 26.02.2018.

Taçkapı, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir. Taçkapı kenarlardan, 45°'lik açıyla pahlanmış vaziyette düzenlenmiştir (Fot. 246). Taçkapının sadece avluya bakan cephesi, konsol benzeri çıkıntılı silmeyle, yatay olarak ikiye ayrılmıştır. Bu bölümlerden alttakinde kapı açıklığı, sütun/pilastr yer alırken, üst bölümde açılan sütun/pilastrlar, ortada kitabeliğe yer verilmiştir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapının pahlanmış kenarlarının köşelerinde pilastrlar bulunur. Taçkapı cephesinin alt bölümünde yer alan pilastrlar, postament benzeri bir altlık üzerine oturmaktadır. Gövdesi yivsiz pilastrlar, yukarıda, konsol benzeri çıkıntının altında başlıkla sonlanmaktadır. Başlık, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen önce içbükey daha sonra dışbükey profillerin abaküsle sonlanmasından meydana gelmektedir. Taçkapının dış kenarlarında bulunan pilastrların başlıkları ile kapı açıklığını yanlardan sınırlayan pilastrların başlıkları, genel form olarak aynı, ancak bezeme olarak küçük farklılıklar barındırmaktadır. Bu farklılık başlıkların dışbükey profillerindeki bezemelerde yer alır. Kapı açıklığını yanlardan sınırlayan pilastrın, başlığındaki dışbükey profilin yüzeyinde, kabartma, stilize akant yaprağı bezemesine yer verilmişken, en dış kenarlarda yer alan pilastrların başlıklarında, sadece kapsül biçiminde oyuklar açılmıştır. Taçkapı cephesinin üst bölümünde yer alan pilastrlar ise konsol benzeri çıkıntının üzerinde bulunmaktadır. Kaideli ve yivsiz gövdeli pilastrlar, yukarıda korniş altında başlıkla sonlanmaktadır. Pilastrların kaide, gövde ve başlıkları, taçkapının pahlanan köşeleriyle paralel açılara sahiptir.

Taçkapının pahlanan yan kısımlarının köşesindeki pilastrlar arasında kalan bölüm, nişsiz düz olarak düzenlenmiştir. Pilastrların oturduğu postament benzeri kaideler arasında kalan bölümün yüzeyinde, kısa kenarları dekoratif yuvarlak kemer formunda düzenlenmiş dikdörtgen oyma kartuşa yer verilmiştir. Pilastrların gövdeleri arasında kalan yüzeyin pilastr başlıkları hizasında negatif oyma dekoratif yuvarlak kemer bulunmaktadır. Kemer köşelikleri yine oyma şeklinde belli bir geometrik şekil vermeyen bölümlere ayrılmıştır. Taçkapı cephesinin üst bölümündeki pilastrlar arasındaki yüzeyde ise kısa kenarları dekoratif yuvarlak kemer formunda düzenlenmiş dikdörtgen kartuşun oyma ile sınırları belirlenmiştir.

Silme:

Ön yüz: İçbükey ve dışbükey silmeden oluşan silme grubuyla, yuvarlak kemerli kapı açıklığını kemer sırtından dolaşacak şekilde, üç yönden çevrelenmektedir. Silme grubu aynı zamanda, zeminde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının kemerinde iki renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Üç parça mermerden oluşan sövelerin, kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar bulunmaktadır. Konsollar, yukarıdan aşağıya doğru daralarak en altta püskülle sonlanmaktadır. Kapı açıklığı kemer köşeliklerinin yüzeyleri, oyma şeklinde belli bir geometrik şekil vermeyen bölümlere ayrılmıştır. Kemer köşeliğindeki bu düzenlemenin arasına bir büyük, bir küçük ve iki adet aynı çapta olmak üzere, toplam dört adet daire şeklinde taş kakılmıştır. Bunun yanında herhangi bir geometrik şekle benzemeyen iki adet taşın da yine bu bölüme kakıldığı görülmektedir. Bu taşlardan büyük ve küçük daireler kırmızı renkli mermer malzemedden oluşurken diğerleri gri ve siyah mermer malzemedden oluşmaktadır.

Arka yüz: Kapı açıklığı düz örtüyle geçilen kapının bu cephesinde kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapının bu cephesi oldukça sadedir. Kesme taşların üst üste yerleştirilmesiyle oluşturan sövelerin kemerle birleştiği kısımları, konsol biçiminde düzenlenmiştir. Kapının kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır.

2.5.15. Fatih – Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi İç Avlu Taçkapısı

Fotoğraf: 247-248

Cizim: 55

Taçkapının:

Yeri: Külliyeinin güneybatısında yer alan türbenin avlusuna geçişi sağlayan, doğu-batı doğrultusundaki avlu kapısıdır (Fot. 247-248).

Malzemesi: Taçkapıda tamamen kesme küfeki kullanılmıştır. Taçkapının her iki cephesindeki kitabelik bölümlerine uygulanan kitabe taşları mermer malzemelidir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Kapının yuvarlak kemerli açıklığının üzerinde, kitabelik bölümünde ayet kitabesi yer almaktadır. Kitabelik bölümüne açılan boşluğa yerleştirilen mermer malzemeli kitabe levhası yüzeyden taşını yapmaktadır. Düz silmelerle çerçevelenen kitabe levhası üç parça halindedir. Kısa kenarları bursa kemer formunda düzenlenen kitabe levhasının bu bölümleri kenarlarda yer alırken ortada ayetin yazılı olduğu kısım yer almaktadır. Burada tek satır halinde celî sülüs hala yazılmış Kur'an-ı Kerim 89/27. ve 28. ayetine yer verilmiştir³⁶³. Ayrıca kitabenin güney kenarına yakın kısmının ortasında “*Ketebehu Mehmed Vasfı, sene 1197*” yazısı bulunmaktadır³⁶⁴. Fon rengi yeşil olan kitabenin harfleri ve çerçevesi altın yaldız rengindedir.

Boyutları:

Cepheden Taşını:	69 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 333 cm
Genişliği:	269 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 193 cm
	437 cm arka yüz	
Yüksekliği:	618 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 160 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

³⁶³ Hakkı Önkal, “*Osmanlı Hanedan Türbeleri*”, Ankara, 2017, s. 377.

³⁶⁴ H. Önkal, *age.*, 2017, s. 377.

Saçak: Kapının içbükey profilli kornişe sahip saçağı, tüm avlu duvarı boyunca devam etmektedir.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme:

Ön yüz: Kapının kitabelik bölümünün üzerinden korniş altına kadar yükselen bölüm, içbükey silmeyle dışa taşırılmış ve kademelendirilmiştir.

Arka yüz: Kapının türbe avlusuna bakan dışa taşkın cephesinin yanlarında geniş içbükey silmeler bulunmaktadır. Bu silmeler yukarıda, kitabelik bölümünün üzerinde, içbükey silmeyle kademelendirilerek dışa taşırılmış bölümün altına kadar devam etmektedir. Zemine kadar uzanan bu silmelerle taçkapının dışa taşkın kütlesi avlu duvarına bağlanmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden meydana gelen kapı açıklığının kemer kilit taşı, hafif dışa taşkın vaziyette verilmiştir. Yuvarlak kemerin oturduğu söveler tek parça kesme küfeki taşından meydana gelmektedir. Yüzeyi boş bırakılan kemer köşelikleri zeminden kabartılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen türbe avlu kapısı, yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemerinin kilit taşı hafif dışa taşkın biçimde verilmiştir. Tek parça halindeki söveler, kesme küfeki taşından olup oldukça sadedir. Zeminden kabartılan kemer köşeliklerinin yüzeyleri boş bırakılmıştır.

2.5.16. Fatih – Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa–III. Selim Türbesi Taçkapısı

Fotoğraf: 249-250

Cizim: 56

Taçkapının:

Yeri: Külliyeinin güneybatı köşesinde yer alan ongen plânlı türbenin, kuzeyindeki üç gözlü revağın ortasında bulunmaktadır (Fot. 249-250).

Malzemesi: Taçkapının hem ön hem de arka yüzünde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer almaktadır. Mermer malzemeli dikdörtgen kitabe levhasının kenarları, kare kesitli düz silmeyle çevrelenmiştir. Kitabenin çerçeve ve harflerinde altın yaldız rengi kullanılırken, fonda yeşil renk kullanılmıştır. Celî sülüs hatlı kitabede; Kur'an-ı Kerim 29/57. ayeti bulunmaktadır³⁶⁵.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde, kapının türbe içine bakan cephesinin kitabelik bölümünde yer almaktadır. Dikdörtgen kitabenin kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenmiştir. Tek satır şeklindeki kitabenin, üstteki uzun kenarına yakın kısımlarında, dal ve yapraklarıyla birlikte verilmiş üç farklı gül motifi bulunmaktadır. Ayrıca alttaki uzun kenarın ortasında da yine dal ve yapraklarıyla birlikte verilmiş, gül bezemesi bulunmaktadır. Bunun yanında, kitabenin muhtelif yerlerinde taç yapraklı çiçek motifleri de görülmektedir. Kitabedeki harfler, çiçek ve gül bezemeleri ile çerçeve altın yaldız renginde, fon ise yeşil renktedir. Celî sülüs hatlı kitabede; Kur'an-ı Kerim 59/2. ayeti bulunmaktadır³⁶⁶.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	30 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 271 cm
	23 cm arka yüz	
Genişliği:	333 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 156 cm

³⁶⁵ H. Önkal, *age.*, 2017, s. 378.

³⁶⁶ H. Önkal, *age.*, 2017, s. 378.

298 cm arka yüz

Yüksekliği: 560 cm

Kapı Açıklığı Derinliği: 144 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir. Taçkapının sadece türbe içine bakan cephesi, konsol benzeri çıkıntılı silmeyle, yatay olarak iki bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlenmenin alt kısmında kapı açıklığı, sütun/pilastr yer alırken, üst kısmında köşelerde sütun/pilastrlar, ortada kitabeliğe yer verilmiştir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik:

Ön yüz: Taç/tepelik, kapının en üst kısmında, mermer malzemeli, kitabenin genişliğinde ve genel hatlarıyla üçgen formundadır. Bu form tepe noktasında yer alan stilize akant yaprağının iki yanından aşağıya doğru, “C” kıvrımlarının farklı açılarda ve farklı ölçeklerde kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Akant yaprağının iki yanından çıkan “C” kıvrımlarının, daha aşağıda bir başka “C” kıvrımıyla birleştiği yerde, küçük düz bir zemin oluşturulmuştur. Bu zeminin üzerinde dekoratif küçük tepe babalarına yer verilmiştir. Taç/tepelik, taçkapının kütlesiyle birleştiği alt köşelerinde, ½ oranında uygulanmış akant yaprakları bulunmaktadır. Eğrisel hatlara sahip tepeliğin merkezinde ise oval kartuş bulunmaktadır. Kartuşun tepe noktasında yine stilize akant yaprağı bezemesine yer verilmiştir. Bezemenin alt köşelerinden çıkan ve aşağıya doğru çatallaşarak simetrik “C” ve “S” kıvrımları oluşturan hat ile kartuş çevrelenmektedir. “C” kıvrımı, en altta, uçları sarmallı biçimde sonlanmaktadır. Uçları arasında kalan boşluk ise yaprağımsı bezemeyle doldurulmuştur. “S” kıvrımı ise sırtı yapraklı biçimde verilmiştir. Oval kartuşun merkezinde, dal ve yapraklarıyla betimlenmiş bir demet çiçek motifi bulunmaktadır.

Taçkapının kenarlarında yer alan sütun ve pilastr düzeninin en yukarisında, taç/tepelik oturduğu zemin hizasında, tepe babalarına yer verilmiştir. Bu dekoratif unsurlar kabaca “S” formunda ve tepeliğin iki kenarında birbirlerine bakar vaziyette yerleştirilmiştir.

Arka yüz: Taçkapının türbe içerisine bakan cephesinin en üst kısmında taç/tepelik, bulunmaktadır. Mermer malzemeli taç/tepelik, taçkapının kenarlarında yer alan, üst üste uygulanmış pilastrların arasında kalan bölgeye yerleştirilmiştir. Genel hatlarıyla üçgen form çizen taç/tepelik, “C” kıvrımlarının farklı ölçek ve açılarda kullanılmasıyla

oluşturulmuştur. Tepe noktasında yer alan sırtı yapraklı merkezi bir “C” kıvrımının iki kenarından, aşağıya ve yanlara doğru simetrik biçimde uygulanan diğer “C” kıvrımlarının, taçkapı kütleleriyle birleştiği köşelerde $\frac{1}{2}$ oranında uygulanan akant yaprakları ile birleşmesinden meydana gelmektedir. Ayrıca taç/tepeliğin yan kenarlarının üzerinde, küçük, üç boyutlu dekoratif “C” kıvrımlı unsurlara yer verilmiştir. Taç/tepeliğin merkezinde ise süslemeli oval kartuş bulunmaktadır. Kartuş, tepe noktasındaki akant yaprağının alt kenarlarından çıkan hattın, aşağıya doğru çatallaşarak, “C” ve “S” eğrileriyle ortada oval bir form oluşturacak biçimde, simetrik düzenlenmesinden meydana gelmektedir. Oval kartuşun içi boş bırakılmıştır.

Taçkapının dikdörtgen kütesinin kenarlarında yer alan pilastr düzeninin en yukarisında, taç/tepeliğin bulunduğu zemin hizasında, tepe babalarına yer verilmiştir.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapı kenarlarında sütun ve pilastrlar bulunur. Silindirik düz gövdeli sütunlar, postament benzeri gömme bir altlık üzerine doğrudan oturmakta ve yukarıda başlıkla sonlanmaktadır. Başlık aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir profilde, önce geniş içbükey daha sonra birbiri üzerine gelerek katmanlaşan abaküslerden meydana gelmektedir. Sütun başlığının üzerinde ise kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiş pilastrlar yer almaktadır.

Arka yüz: Kapının türbe içine bakan ve yatay olarak ikiye bölünen cephesinin kenarlarında üst üste düzenlenmiş pilastr uygulaması mevcuttur. Bu uygulamanın alt bölümdeki pilastrlar, postament benzeri bir altlık üzerinde, yüksek kaideli ve başlıklı olarak tertip edilmiştir. Gövdesi kaideden başlığa doğru daralan pilastr en yukarıda başlıkla sonlanmaktadır. Başlık birbiri üzerine gelerek katmanlaşan abaküslerden oluşmakta ve kapının cephesini yatay olarak ikiye bölen konsol benzeri çıkıntıyla birleşmektedir. Kapı cephesinin yatay olarak bölümlenen üst bölümünün kenarlarındaki pilastrlar ise doğrudan bu konsol benzeri çıkıntının üzerine oturmaktadır. Gövdesi düz yivsiz pilastr, yukarıda bir başlıkla tamamlanmaktadır. Gövde üzerinde yer alan altın yaldız rengindeki, birbirine paralel çizgilerle yiv izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Başlık, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir içbükey profilin üzerindeki abaküsten oluşmaktadır.

Silme:

Ön yüz: İçbükey ve kaval silmeden oluşan silme grubuyla kapı açıklığı üç yönden çevrelenmektedir. Silme grubu, aynı zamanda zeminde kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir.

Arka yüz: Kapı açıklığını üç yönden çevreleyen ve zeminde kapı açıklığına kadar devam eden, dış ve içbükey silmelerden oluşan silme grubu bulunmaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının kemerinde, tek renk mermer malzeme kullanılmıştır. Kemer kilit taşının altında yüzeyi süslemesiz kabaraya yer verilmiştir. Söveleri tek parça mermer blok şeklindeki kapının, kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar bulunmaktadır. Konsollar, yukarıdan aşağıya doğru daralarak en altta püskülle sonlanmaktadır. Kapı açıklığı kemer köşelikleri yüzeyi düz ve boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Kapı açıklığı düz örtüyle geçilen kapı, yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kemer kilit taşının türbeye bakan yüzeyinde süslemesiz kabaraya yer verilmiştir. Mermer blok şeklindeki sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerindeki dekoratif konsollar, yukarıdan aşağıya doğru daralarak, en altta püskülle sonlanmaktadır. Kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır.

2.5.17. Fatih – Laleli Külliyesi İmaret Taçkapısı

Fotoğraf: 251-252

Cizim: 57

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin kuzeybatısındaki imaretin avlusuna geçişi sağlayan, doğu-batı doğrultusundaki kapısıdır (Fot. 251-252).

Malzemesi: Taçkapıda tamamen kesme küfeki kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Kapının yuvarlak kemerli açıklığının üzerindeki kitabelik bölümünde ayet kitabesi yer almaktadır. Kitabelik bölümü, taçkapıyı yatay olarak ikiye bölen konsol benzeri pâhlı silmelerin arasında yer almaktadır. Kitabeliğin ortasına yerleştirilen mermer malzemeli kitabe levhası tek satırdan oluşmaktadır. Düz silmelerle çerçevelenen kitabe levhasında, celî sülüs hatlı Kur'an-ı Kerim 76/8. ayeti bulunmaktadır³⁶⁷. Çerçeve ve harflerinde altın yaldız rengi kullanılan kitabenin fon rengi yeşildir.

Boyutları:

Cepheden Taşını:	19 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 265 cm
	93 cm arka yüz	
Genişliği:	347 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 193 cm
	438 cm arka yüz	
Yüksekliği:	590 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 155 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Taçkapının içbükey profilli yüksek kornişi avlu duvarı boyunca devam etmektedir.

Taç/Tepelik: Yoktur.

³⁶⁷ Cengiz Gürbıyık, *Osmanlı İmaretleri (Aşevleri)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013, s. 435.

Sütun/Pilastr: Taçkapı iki yandan pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Kapı açıklığının hemen yanında yer alan pilastrlar kitabelik bölümünün altındaki konsol benzeri pahlı silmeyle yatay olarak bölünerek kesintiye uğramaktadır. Pilastrların kesintiye uğramasıyla cephede birbiri üzerinde yükselen iki farklı düzende pilastr meydana getirilmiştir. Bunlardan ilki dikdörtgen prizma kaide üzerine doğrudan oturmakta ve kitabelik bölümünün altında bir başlıkla sonlanmaktadır. Kitabelik bölümünün altındaki pahlı silmeye basit birer kaideyle oturtulmuş, daha geniş gövdeye sahip diğer pilastr ise korniş altında şematik bir başlıkla sonlanmaktadır.

Silme:

Arka yüz: İmaretin avlusuna bakan cephesinin yanlarında geniş içbükey silmeler bulunmaktadır. Bu silmeler, kapının taşıntı yapmış kütesinin iki yanında duvar ile birleştiği kısımda yer almaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden meydana gelen kapı açıklığının kemer kilit taşı, aşağıya doğru hafif taşkın vaziyette verilmiştir. Yuvarlak kemerin oturduğu söveler birden fazla kesme küfeki taşının üst üste yerleştirilmesiyle meydana gelmektedir. Kemer köşelikleri yüzeyden kabartılmış ve yüzeyi boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen imaret kapısının, avlu cephesi oldukça sadedir. Yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve sövelerden meydana gelen kapının kemer köşelikleri ve kilit taşından herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

2.5.18. Fatih – Fatih Camisi Hünkâr Mahfilî Rampa Taçkapısı

Plân: 15

Fotoğraf: 253-257

Cizim: 58

Yapımın:

Yapım Tarihi: 1767-1771³⁶⁸

Banisi: Sultan III. Mustafa³⁶⁹.

Mimarı: Mehmed Tahir Ağa³⁷⁰.

Genel Tanım: İlk Fatih Sultan Mehmed tarafından 1463-1470 yılları arasında yaptırılan caminin, 1766 yılındaki İstanbul depreminde tamir edilemeyecek biçimde hasar görmesi üzerine Sultan III. Mustafa tarafından 1767-1771 yılları arasında dönemin üslup özelliklerinde aynı yerinde yeniden inşa edilmiştir³⁷¹. Depremde şadırvanlı avlu taçkapıları ile harim taçkapısının zarar görmediği, ilk yapıdan kaldığı ve yeni caminin bu kalıntılar üzerine inşa edildiği belirtilmektedir³⁷².

Taçkapının:

Yeri: Caminin güneydoğu köşesinde yer alan ve hünkâr mahfiline ulaşmayı sağlayan rampanın kapısıdır (Fot. 253-256).

Malzemesi: Taçkapının ön yüzünde söve, kemer ve kitabelikte mermer, kapı açıklığının iki yanında ve taçkapının arka yüzünde kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında dikdörtgen kitabe levhasına yer verilmiştir (Fot. 254). Yüzeyden hafif taşkın vaziyetteki kitabe levhası mermer malzemelidir. Tek satır halindeki kitabenin çerçevesi düz silmelerle

³⁶⁸ Semavi Eyice, “Fatih Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1994, s. 267; Semavi Eyice, “Fatih Camisi ve Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, Ankara, 1995, s. 246; T. Öz, *age.*, C. I, 2015, s. 57.

³⁶⁹ Halim Baki Kunter – A. Saim Ülgen, “Fatih Camii”, *Vakıflar Dergisi*, S. I, Ankara, 1938, s. 92.

³⁷⁰ Kemal Altan, “Mimar Mehmed Tahir”, *Arkitek*, S: 79, s. 195, İstanbul, 1937, s. 195; Muzaffer Erdoğan, “18. asır sonlarında bir Türk san’atkarı Hassa Başmimarı MEHMED TAHİR AĞA Hayatı ve meslekî faaliyetleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 7, S. 10, İstanbul, 1954, s. 166.

³⁷¹ H. B. Kunter – A. S. Ülgen, *agm.*, 1938, s. 92; S. Eyice, *agm.*, 1994, s. 267; S. Eyice, *agm.*, 1995, s. 246; T. Öz, *age.*, C. I, 2015, s. 57.

³⁷² Ekrem Hakkı Ayverdi – İ. Aydın Yüksel, “İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi”, İstanbul, 1976, s. 75; T. Öz, *age.*, C. I, 2015, s. 57.

oluşturulmuş ve yazılar levhanın yüzeyinden kabartılmıştır. Bordo rengin fon olarak kullanıldığı kitabede, çerçeve ve harflerde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Kitabede, celî sülüs hatla mescit inşa etmeyle ilgili hadis-i şerif yazılmıştır³⁷³.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	taşıntı yok	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 390 cm
Genişliği:	618 cm ön yüz 413 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 300 cm
Yüksekliği:	636 cm ön yüz 552 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 88 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Taçkapının bedeninden yaklaşık 300 cm güneydoğuya doğru taşıntı yapan ahşap saçağı bulunmaktadır (Fot. 256). Dikdörtgen sundurma biçiminde gerçekleştirilen saçak, taçkapının, kapı açıklığı kemeri üzengi hizasındaki metal eli böğründelerle desteklenmiştir. Ahşap tavanları hatırlatan biçimde düzenlenen saçağın altı dikdörtgen biçiminde çökertilmiş bir kademeye sahip olmakla birlikte bunun içinde kalem işi bezemeye yer verildiği görülmektedir. Çökertilen kısmın kenarlarında, bir ters bir düz olarak yerleştirilmiş kazayağı motifi, mavi fon üzerine beyaz renkli olarak işlenmiştir. Çökertilen dikdörtgen bölümün ortasında ucunda stilize palmet bulunan kıvrım dallı simetrik grift bir kompozisyon ile bu dikdörtgenin köşelerindeki yine kıvrım dallı bitkisel bezemeye yer verilmiştir. İçte doğru kademelenen bu bölümü üç yönden çevreleyen, içinde birbirini tekrar eden kıvrım dallı, stilize palmet ve rumilerin yer aldığı süsleme bordürü bulunmaktadır. Hem çökertilen kısımdaki süslemelerde hem de bunu çevreleyen bordürdeki motiflerde beyaz zemin üzerine kırmızı, sarı, yeşil ve siyah renkler kullanılmıştır. Ancak bu bezemelerin, yakın tarihte yapılan yenileme sırasında elden geçmiş olabileceği kuvvetli bir ihtimaldir.

Taç/Tepelik: Yoktur.

³⁷³ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4692]; erişim tarihi 26.02.2018.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme:

Ön yüz: Taçkapı en dıştan geniş içbükey silmeyle, kapı açıklığı ve kitabeliği içine alacak şekilde üç yönden çevrelemektedir. Bu silmeden sonra, daha içeride mermer malzemeli yüzeyde düz ve içbükey silmeden oluşan silme grubu kapı açıklığı ile kitabeliği üç yönden çevrelerken zeminde, kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir (Fot. 257).

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının kemerinde iki renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Tek parça mermerden oluşan sövelerin, kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollara yer verilmiştir. Konsollar, en yukarıda pilastr görünümündeki kısım ile bunun altındaki yuvarlak hatlı üçgenimsi bölüm ve bunun ucundaki stilize palmetten oluşmaktadır (Fot. 255). Kapı açıklığı kemer köşelikleri, yüzeyden taşırılarak belirgin hale getirilmiştir.

2.5.19. Fatih – Fatih Sultan Mehmed Türbesi Taçkapısı

Plân: 16

Fotoğraf: 258-260

Cizim: 59

Yapının:

Yapım Tarihi: Türbenin günümüzdeki haline, 1766 yılındaki deprem sonrası yapılan onarımdan sonra kavuştuğu görüşü hâkimdir³⁷⁴. Bir yangın sonrasında yenilenen türbenin sövelerinin yukarisına (arka yüz) 1784 yılında I. Abdülhamid tarafından kitabe yerleştirilmiştir³⁷⁵.

Banisi: Sultan III. Mustafa³⁷⁶.

Mimarı: Mehmed Tahir Ağa³⁷⁷.

Genel Tanım: İstanbul Fatih İlçesi, Ali Kuşçu Mahallesi'nde yer alan ve semte adını veren Fatih Külliyesi'nin içerisinde, caminin güneyinde yer almaktadır. Sultan II. Mehmed'in 1481 yılındaki vefatından sonra burada yapılan türbe içerisine defnedildiği bilinmektedir³⁷⁸. Ancak 1766 yılındaki depremde zarar gören yapının Mimar Mehmed Tahir Ağa tarafından aynı yerinde yeniden yapıldığı söylenmektedir³⁷⁹.

Taçkapının:

Yeri: Ongen plânlı türbenin, kuzeydoğusundaki tek kemer gözlü revağın gerisinde kalan kapısıdır (Fot. 258-259).

Malzemesi: Taçkapının her iki yüzünde de mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde, kemer köşeliklerinin silmelerle sınırlandırıldığı kısmın üzerinde yer almaktadır. Mermer malzemeli dikdörtgen kitabe levhasının etrafını dolaşan kare kesitli düz silmeler, kitabenin çerçevesini oluşturmuştur.

³⁷⁴ S. Eyice, agm., 1994, s. 267; S. Eyice, agm., 1995, s. 246; T. Öz, age., C. I, 2015, s. 57.

³⁷⁵ H. Önkal, age., 2017, s. 208.

³⁷⁶ S. Eyice, agm., 1994, s. 267; S. Eyice, agm., 1995, s. 246.

³⁷⁷ K. Altan, agm., İstanbul, 1937, s. 195; H. Önkal, age., 2017, s. 208.

³⁷⁸ H. Önkal, age., 2017, s. 208.

³⁷⁹ H. Önkal, age., 2017, s. 206.

Çerçevenin iç köşeleri çeyrek daire şeklinde pahlanmıştır. Siyah rengin fon olarak kullanıldığı kitabede, çerçeve ve harflerde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Celî sülüs hatlı kitabede; *Besmele* yazılıdır³⁸⁰.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısındaki tepelik/tacın yüzeyinde kitabelere yer verilmiştir. Silmelerle iki bölüme ayrılan tepelik/tacın üst kısmında celî talik yazı karakteriyle “*Hüv-el-Hallak-ül-Bakî*”, tepelik/tacın alt kısmında ise yine celî talik yazı karakterinde, Kur’an-ı Kerim 29/57. âyetinin bir bölümü yazılıdır³⁸¹. Ayetin yazılı olduğu kısmın hemen altında, dikdörtgen çerçeve içerisinde ve iki sütun şeklinde “*Cenab-i Hazret-i Abdülhamid Han kıldırıp tahrir – Bu pür nur merkade bu ayet-i vaz’ etti ibretgir 1199*”³⁸² şeklinde tamir kitabesi yer almaktadır. Kitabelerde fon rengi siyah, harf ve çerçeve altın yaldız rengindedir.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	3,5 cm ön yüz 16 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 257 cm
Genişliği:	338 cm ön yüz 386 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 158 cm
Yüksekliği:	457 cm ön yüz 534 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 120 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik:

Ön yüz: Yoktur.

³⁸⁰ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4699]; erişim tarihi 22.03.2018.

³⁸¹ H. Önkâl, *age.*, 2017, s. 209; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [1294]; erişim tarihi 22.03.2018.

³⁸² H. Önkâl, *age.*, 2017, s. 209.

Arka yüz: Taçkapının türbe içerisine bakan cephesinin en üstünde taç/tepelik bölümüne yer verilmiştir. Genel hatlarıyla üçgen form çizen taç/tepelik, silmelerle yatay olarak iki bölüme ayrılmıştır. Üst bölüm, karşılıklı kenarları “S” ve “C” kıvrımlarıyla oluşturulan ve altta tepelik/taç bölümünü ikiye ayıran silmeyle birleşen kabaca üçgen formundadır. Bu formun taban kenarının iki yanında küçük tepe babalarına yer verilmiştir. Tepe babalarının altından, taçkapının yanlarında yer alan pilastrlar üzerine uzanan ters “S” kıvrımlarıyla tepelik/tacın genel üçgen formu tamamlanmıştır. Bu kıvrımların sonlandığı yerde, pilastr başlıklarının üzerinde, diğerlerinden daha büyük dekoratif tepe babalarına yer verilmiştir. Tepelik/tacın üst bölümünün yüzeyinde, tepe noktasında akant yaprağı, onun altında rozet ve merkezinde kitabe yer verilmiştir. Alt bölümde ise, çerçevesi silmelerle belirlenmiş dikdörtgen kitabenin iç köşeleri, çeyrek daire şeklinde pahlanmış ve içerisinde kitabe yerleştirilmiştir.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Yoktur.

Arka yüz: Kapının türbe içine bakan cephesinin kenarlarında pilastrlara yer verilmiştir. Postament benzeri bir altlık üzerinde yükselen pilastrlar, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Gövdesi yivsiz düz pilastrların başlıkları, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen “S” profili ve abaküsten oluşmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Geniş armûdî silme, kapı açıklığını ve kitabeliği üç yönden çevrelemektedir. Silme bu işlemi yaparken aynı zamanda, yukarıda üst köşelerde kitabeliğe doğru çeyrek daire hareketiyle çerçeveyi tamamlamıştır.

Arka yüz: Türbe içine bakan cephenin kapı açıklığı, içbükey ve düz silmeden oluşan silme grubuyla, üç yönden çevrelenmektedir. Ayrıca bu silme grubu, zeminde, kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir. Kapının yanlarında yer alan pilastrların dış kenarlarındaki armûdî silmeler, postament benzeri altlıktan yukarıda abağın altına kadar uzanmaktadır. Pilastrın iç kenarında yer alan armûdî silme ise altlıkta sonlanacak biçimde kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının kemerinde iki renkli mermer malzeme kullanılmıştır. Kemer kilit taşı ters armûdî formu hatırlatmaktadır. Tek parça mermer söveler, zeminde basit kaidelere oturmaktadır. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollara yer verilmiştir. Konsollar, yukarıdan aşağıya doğru daralan profilli düzende ve en altta püskülle sonlanmaktadır. Kapı açıklığı kemer köşelikleri, yüzeyden taşırılarak belirginleştirilmiştir.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen kapı, yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Düz örtünün yüzeyinde kalem işi bezemeye yer verilmiştir (Fot. 260). Bezemenin merkezinde taç yapraklı çiçek ve bu çiçekten dört ana yöne doğru uzanan kıvrım dalların oluşturduğu kompozisyon yer almaktadır. Kareye yakın dikdörtgen biçiminde çerçeve içine alınan bu bezemeyi dışardan yine kıvrım dalların oluşturduğu bir bordür dört yönden çevrelemektedir. Üç parça blok mermerle oluşturulan yuvarlak kemerin kilit taşı farklı renk mermer malzemedan oluşmaktadır. Mermer blok şeklindeki sövelerin, kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar bulunmaktadır. Konsollar, yukarıdan aşağıya doğru daralarak, en altta püskülle sonlanmaktadır. Kemer köşelikleri, yüzeyden kabartılarak belirgin hale getirilmiştir.

2.6. I. Abdülhamid Dönemi (1774 – 1789)

2.6.1. Fatih– Çarşamba Murat Molla Külliyesi Avlu Taçkapısı

Plân: 17

Fotoğraf: 261-262

Cizim: 60

Yapının:

Yapım Tarihi: H. 1189/M. 1775³⁸³.

Banisi: Rumeli Kazaskeri Damadzâde Mehmed Murad Efendi³⁸⁴.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Fatih ilçesi, Balat Mahallesi, Murat Molla Sokak ile Murat Molla Çıkmazı'nın kesiştiği köşedeki parselde yer alır. Külliye, tekke, tevhidhane ve kütüphaneden oluşmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin doğusunda, Murat Molla Sokağı'na açılan avlu kapısıdır (Fot. 261-262).

Malzemesi: Kapının sokak cephesi kesme küfeki taşıyla, avlu cephesi ise moloz taş malzeme ile yapılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısındaki dikdörtgen kitabelik bölümünde iki ayrı kitabe levhası bulunmaktadır. Bunlardan sol tarafta yer alan kitabe levhasının merkezinde, üç satırdan oluşan yazı kartuşu bulunmaktadır. Bu kartuşun kısa kenarları, her satırın genişliğini belirleyen dekoratif üç kemerden oluşmaktadır. Sülüs hatlı kitabenin ilk iki mısrasında Kur'an-ı Kerim 98/3. ayetine yer verilirken, son mısradaki yapının banisinden “*Sâhibü'l- hayrat Damad-zâde Mehmed Murad 1192*”³⁸⁵ şeklinde bahsedilmektedir. Fon yeşil, çerçeve ve harfler altın yaldız rengindedir. Sağ tarafta yer alan kitabe ise mermer malzemeli ve dikdörtgen şeklindedir. Üç satırlık kitabe,

³⁸³ M. Baha Tanman, “Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 1994, s. 517; M. Baha Tanman, “Murad Molla Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara, 2006, s. 187.

³⁸⁴ M. B. Tanman, agm., 1993, s.371; M. B. Tanman, agm., 1994, s. 527.

³⁸⁵ Semavi Eyice, “Kaybolan Bir Tarihî Eser Şeyh Murad Mescidi”, *Tarih Dergisi*, C. 17, S. 22, İstanbul Üniversitesi, 1967, s. 126.

düz silmelerle, her satırda iki yazı kartuşu olacak şekilde altı eşit parçaya bölünmüştür. Talik hatlı kitabede II. Abdülhamid tarafından yapılan yenilemeden bahsedilmektedir. Fon yeşil, çerçeve ve harfler altın yıldız rengindedir.

Boyutları:

Cepheden Taşını:	5 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 246 cm
	60 cm arka yüz	
Genişliği:	260 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 182 cm
Yüksekliği:	387 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 124 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme ve kapı açıklığından oluşur.

Saçak: Kapının en üst bölümünde düz profilli saçığı bulunmaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Düz ve içbükey silme grubundan oluşan bir takım silmeyle, kitabelik ve kapı açıklığı üç yönden çevrelenmektedir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapının kemer köşelikleri, yüzeyden taşırılarak belirgin hale getirilmiştir. Kapı açıklığı tonoz örtü ile geçilen kapının, avluya bakan cephesinde, herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

2.6.2. Fatih– Çarşamba Murat Molla Kütüphane Taçkapısı

Plân: 18

Fotoğraf: 263-266

Cizim: 61

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin kuzey sınırına yakın konumda yer alan kütüphanenin, güney duvarı ortasında yer alan kapısıdır (Fot. 263-264).

Malzemesi: Kapının ön ve arka cephesinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Basık yuvarlak kemerli kapı açıklığı üzerinde yer alan kitabelik bölümünün merkezinde, köşeleri çeyrek daire formunda kırılmış kitabe levhası bulunmaktadır (Fot. 265). Beş satırdan oluşan kitabenin her satırında, iki yazı kartuşuna yer verilmiştir. Bu kartuşların kısa kenarları kaş kemer formunda düzenlenmiş ve köşelerde bu form ½ oranında uygulanmıştır. Birbirlerinden silmelerle ayrılan kartuşların içerisinde, talik hatla yazılmış, şair Fitnat Hanım'a ait eser yer almaktadır³⁸⁶. Çerçeve ve harflerde altın yaldız rengi kullanılırken, fonda yeşil kullanılmıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşınıt:	3 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 206 cm
Genişliği:	185 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 139 cm ön yüz 156 cm arka yüz
Yüksekliği:	310 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 97 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından oluşur.

Saçak: Beş basamaklı merdiven ile ulaşılan sahanlığın üzeri, bir kenarı doğrudan duvara, diğer kenarı iki serbest sütuna oturan, tek kemer gözlü revak biçiminde düzenlenmiştir. Revağın oluşturan sütunlar, birbirlerine ve duvarlara düz kemerlerle bağlanmıştır. Revağın üzeri, üç yöne meyilli bir çatı ile kapatılmıştır. İlk bakıldığında sundurma şeklinde

³⁸⁶ M. B. Tanman, agm., 1994, s. 517.

algılanan çatı, aslında aynalı tonozlu revağın örtüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahşap tavanları hatırlatan biçimde düzenlenen revağın içi, çökertilmiş tavan şeklinde kademelendirilmiştir. İlk kademe dikdörtgen çerçeve, ikinci kademe tonoz ve son kademede ise tonozun ayna kısmı çökertilerek derinlik verilmeye çalışılmıştır. Revağın üzerindeki çatının meyilli kenarlarının iç yüzeylerinde, herhangi bir süslemeye rastlanmazken, tonozun içinde, kalem işi süslemeler yer almaktadır. Tonozun ilk kademesini oluşturan dikdörtgen çerçevenin yüzeyinde, tek bir hat üzerinden simetrik olarak çıkan dal ve yaprak bulunmaktadır. Tonozun eğimli yüzeyinde lale, kıvrık dallar ve çiçekler ile asma yaprakları meyveleriyle birlikte verilmiştir. Son kademede ise yaprak motifi bulunmaktadır. Bezemeler beyaz zemin üzerine siyah renk ile yapılmıştır. Ancak bu bezemelerin, yakın tarihte yapılan restorasyonda yenilenmiş olabileceği oldukça kuvvetli bir ihtimaldir.

Taç/Tepelik: Yoktur. Ancak taçkapının üzerinde revak örtüsü ile kapı arasında kalan alan içerisinde, kalem işi süslemeye yer verildiği görülmektedir (Fot. 266). Süslemede, merkezdeki vazo içinden çıkan kıvrık dal ve çiçeklerin kenarlara doğru uzandığı kompozisyon hâkimdir. Günümüzde kompozisyon ortadan ikiye bölünmüş vaziyette, yakın zamanda yapılan restorasyonla ortaya çıkarılan iki ayrı dönemin üslubu gösterilmektedir.

Sütun/Pilastr: Kapının yükseklik ve genişliği, kenarlarında yer alan pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Üst üste düzenlenmiş pilastrlarda üç farklı uygulama mevcuttur. Bunlardan ilki, zeminde postament benzeri bir kaide üzerine oturan ve yukarıda kapı açıklığı kemeri üzengi seviyesinde başlıkla sonlanan pilastrdır. Gövdesi yivsiz düz pilastrların başlıkları, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen profil ve üzerindeki abaküsten oluşmaktadır. Profilin yüzeyinde stilize akant yaprağı ve abağın alt köşelerinde sarmallar bulunmaktadır. Kapı açıklığı kemerini iki yandan sınırlayan pilastr ise kemer üzengi hizasındaki başlığın üzerine, kaideyle oturmaktadır. Kaide yüzeyine dikdörtgen yivler açılmıştır. Yivsiz düz gövdeli pilastr, yukarıda kapı açıklığı kemeri ile kitabelik bölümünü ayıran konsol benzeri çıkıntının altında, başlıkla sonlanmaktadır. Başlık aşağıdan yukarıya doğru genişleyen ve kenarlarda uçları sarmallı “S” profilleriyle oluşturulmuştur. Profillerin arasındaki yüzey ise istiridye kabuğu biçiminde yivlendirilmiştir. Son olarak en üstte, kitabeliği iki yandan sınırlayan pilastrlar, kapı açıklığı kemer köşeliğinin üzerindeki konsol benzeri çıkıntıya doğrudan oturmaktadır. Gövdesi yivli pilastrlar, yukarıda yine konsol benzeri çıkıntının altında başlıkla

tamamlanmaktadır. Başlıklar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve üstündeki abaküsten oluşmaktadır. İçbükey profil yüzeyindeki akant yaprağı bezemeleri, köşelerde uçları sarmallı vaziyette verilmiştir.

Silme: Kapı açıklığı kemer köşeliği ve kitabelik bölümü üzerinde yer alan konsol benzeri çıkıntılar, içbükey ve kare kesitli düz silmelerin yatay olarak kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapının söveleri tek parça mermerden oluşmaktadır. Sövelerin avluya bakan cephelerinin, zeminde kaide, yukarıda başlık biçiminde düzenlendiği görülmektedir. Zeminde pilastr kaidesinin formunu taklit eden söveler, yukarıda pilastr başlığıyla aynı yükseklikte uygulanmıştır. Söve başlığının yüzeyi dikey yivlerle hareketlendirilmiştir. Kemer köşelikleri yüzeyden taşırılarak belirginleştirilmiştir. Kapının arka yüzü kemer açıklığı biçiminde düzenlenmiştir. Blok mermer şeklindeki sövelerin alt ve üst kısımları, iki cepheli şekilde, kaide ve başlık biçiminde düzenlenmiştir. Kaideler postament biçiminde düzenlenirken, söve başlıklarının yüzeyleri dikey yivlerle oluşturulmuştur.

2.6.3. Fatih – Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Taçkapısı

Plân: 19

Fotoğraf: 267-269

Cizim: 62

Yapının:

Yapım Tarihi: Sıbyan mektebinin kapı açıklığı üzerinde yer alan kitabesine göre H. 1189/M. 1775 tarihinde inşa edilmiştir³⁸⁷.

Banisi: Reisülküttab Recai Mehmed Efendi³⁸⁸.

Mimarı: Mehmed Tahir Ağa veya Hafız İbrahim Ağa'nın başmimarlığı sırasında yapılmış olmalıdır³⁸⁹.

Genel Tanım: İstanbul Fatih ilçesi, Kalenderhane Mahallesi'nde, Cemal Yener Tosyalı Caddesi ile Akif Paşa Sokağı'nın kesiştiği köşede yer alır. Caddeye bakan cephesinde sebil, kapı açıklığı ve çeşmeler bulunmaktadır. Kapı açıklığının arkasındaki koridordan ulaşılan merdiven sayesinde üst kattaki sıbyan mektebine ulaşılmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Cephenin ortasından yarım daire biçiminde taşıntı yapan sebilin doğusunda yer almaktadır (Fot. 267-268).

Malzemesi: Kapıda tamamen mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının hemen üzerinde, yukarıda kitabelik bölümünde ve kitabeliğin her iki yanında kitabeler bulunmaktadır (Fot. 269). Bunlardan kapı açıklığı kemerinin üzerinde yer alan kitabe, kemer köşeliğinin hemen üzerinde, kapı üstü penceresinin altında, yüzeyden kabartılmış kartuş içerisinde yer almaktadır. Dikdörtgen kartuşun kısa kenar köşeleri "C" şeklinde pahlı ve yarım daire formunda

³⁸⁷ Özgönül Aksoy, "Osmanlı Devri Sıbyan Mektepleri Üzerine bir İnceleme", (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1967, s. 90; Doğan Kuban, "Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi ve Sebili", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, s. 311, İstanbul, 1994, s. 311.

³⁸⁸ D. Kuban, agm., 1994, s. 311.

³⁸⁹ Ahmet Vefâ Çobanoğlu, "Mehmed Tâhir Ağa ", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara, 2003, s. 535.

dekoratif olarak düzenlenmiştir. Tek satırdan oluşan talik yazı karakterindeki kitabede; “*Acibtü li-men talebe’ d-dünyâ ve’ l-mevtu tâlibuh*” yazılıdır³⁹⁰. Çerçeve ve harflerde altın yaldız boyama bulunmaktadır.

Kapı üstü penceresinin yukarısındaki kitabelik bölümünün merkezinde yer alan dikdörtgen kitabe levhası, üç satır ve her satırdaki iki yazı kartuşundan oluşmaktadır. Her bir yazı kartuşunun kısa kenarları, eğrisel hatlı düzenlemeye sahiptir. Talik yazı karakterindeki kitabe mektebin inşa kitabesidir³⁹¹.

Kapının iki yanında yer alan yan nişlerin üst kısımlarında da kitabeler bulunmaktadır. Bunlardan batıda yer alan kitabenin kareye yakın dikdörtgen çerçeve içerisinde “Maşallahu kane”³⁹² yazısına yer verilmiştir. Çerçevenin iç köşeleri, çeyrek daire şeklinde pahlanmıştır. Doğudaki kitabe ise yüzeyden kabartılmış dikdörtgen kartuş içerisinde yer almaktadır. Kartuşun kısa kenarlarının iç köşeleri “L” biçiminde pahlanmış ve buralar basık yuvarlak kemer formundaki düzenlemeyle birbirine bağlanmıştır. Celî sülüs hatlı kitabede, Kur’an-ı Kerim 76/21. ayetinin bir kısmı yer almaktadır³⁹³. Çerçeve ve harflerde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Bunun yanında kapı üstü pencere kemerinin kilit taşı yüzeyinde, kartuş içerisinde bir takım yazılar görünse de okunması mümkün olamamıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	3 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 204 cm
Genişliği:	311 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 90 cm
Yüksekliği:	386 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 12 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, yan niş, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

³⁹⁰ Mikail Uğuş, *Recâi Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi Sebili ve Çeşmesi*, İstanbul, 2013, s. 92.

³⁹¹ M. Uğuş, *age.*, 2013, s. 89; [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\)](http://www.ottomaninscriptions.com/), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [3127]; erişim tarihi 02.10.2018.

³⁹² M. Uğuş, *age.*, 2013, s. 91.

³⁹³ M. Uğuş, *age.*, 2013, s. 91.

Sütun/Pilastr: Kapı açıklığının iki kenarında ve yan niş yüzeylerinde pilastrlar bulunmaktadır. Kapı açıklığının iki yanında, armûdî bir kaideye oturan ve başlıklı olarak düzenlenen pilastrlara yer verilmiştir. Pilastrların yivsiz düz gövdeleri, kaideden başlığa doğru daralmaktadır. Başlıklar, köşeleri sarmal kıvrımlı, sarmallar arası yüzeyi yaprak yivli olarak düzenlenmiş ve bir abaküsle sonlanmıştır. Bu pilastrların üzerinden yukarıda konsol benzeri çıkıntıya kadar olan alanda, üst üste iki pilastr uygulaması daha mevcuttur. Pilastrların gövde yüzeylerinde, köşeleri çeyrek daire şeklinde pahlanmış dikdörtgen çerçeveler oyma şeklinde oluşturulmuştur. Bu çerçeveler içerisinde kenarları içbükey silmelerle belirlenmiş, kabartma düşey dikdörtgen kartuşlar oluşturulmuştur. Kartuşların kısa kenarları, yarım daire formun, köşelerde çeyrek daire pahlarla birleştirilmesiyle meydana gelmiştir. Kısa kenarların alt ve üst noktalarında ise birbirinden farklı püskül motifleri yerleştirilmiştir.

Yan nişlerin kenarlarında kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiş dekoratif pilastrlar bulunmaktadır. Yan nişlerde yer alan bu dekoratif pilastrların gövdeleri, kaideden başlığa doğru daralmaktadır.

Kapının kitabelik bölümünün iki kenarında yivli pilastrlara yer verilmiştir. Bu pilastrlar, kadesiz olarak, doğrudan konsol benzeri çıkıntının üzerine oturmaktadır. Pilastrların başlıkları, korniş yüzeyinden kabartılarak belirginleştirilmiştir.

Silme:

Ön yüz: Kapının iki yanındaki, yan niş yüzeylerinde yer alan dekoratif çeşmeleri çevreleyen, kare kesitli düz silmeler bulunmaktadır. Kapı üstü penceresinin basık yuvarlak kemer formundaki üst bölümünün kemer köşelikleri de kare kesitli düz silmelerle üç yönden çevrelenmiştir. Bunun yanında kapı üstü penceresinin üst hizasında, tüm cepheyi yatay olarak bölümleyen konsol benzeri çıkıntı, içbükey silme profilli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Kapı açıklığının iki yanında yan nişler bulunmaktadır. Bu nişlerden doğuda yer alan niş, kapı açıklığına doğru 32° açılı olarak düzenlenmiştir. Nişlerden batıdakinde dekoratif çeşmeye yer verilmiştir. Doğuda yer alan niş ise tasarım olarak batıdaki çeşmeli nişe benzemekle birlikte, burada çeşmeye yer verilmediği görülmektedir. Birbirlerine benzer kompozisyonda düzenlenen yan nişler, doğudaki nişin kapı açıklığına doğru yaptığı açı göz ardı edildiğinde, simetrik olarak düzenlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ancak küçük detaylar bağlamında farklılıklar olduğu gözlenmektedir.

Batı yan niş yüzeyindeki çeşmenin eliptik yalağı, altındaki, hafif boğumlu olarak düzenlenmiş gömme kaide üzerine sabitlenmiştir. Çok derin olmayan niş şeklindeki ayna taşı, niş kavsarasındaki, yatay dışbükey profil ile tepe nişine bağlanmıştır. Niş kavsarasının tepe noktasında iri akant yaprağına yer verilmiştir. Bu bölüm yanlarındaki dekoratif pilastrlarla sınırlandırılmış ve pilastrlar birbirine basık kemerle bağlanarak üzerinde taç/tepeliğe yer verilmiştir. Bu düzenleme, kare kesitli düz silmelerle, dikey dikdörtgen çerçeve içerisine alınmıştır. Çerçevenin üzerindeki kare yüzeyde ise bir başka tepelik/taç düzenlemesi yine düz silmelerle çevrelenmiştir. Tepelik/taç merkezinde eliptik bir madalyonun üstünde yer alan stilize akant yaprağı ve bu yaprağın iki yanındaki “S” ve “C” kıvrımlarından oluşan kenarlardan meydana gelmektedir.

Doğu yan, niş kavsarasındaki yatay dışbükey profil ile tepe nişine geçilmiş, alt kısımda ise kavsaradaki düzenin negatifi uygulanmıştır. Kavsaranın tepe noktasında, yaprakları yanlara sarkmış iri akant bezemesi bulunmaktadır. Niş, iki yanında yer alan, başlıklı ve kaideli olarak düzenlenmiş, dekoratif pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Başlıklar birbirine yatay silmeyle bağlanmış ve üzerinde taç/tepeliğe yer verilmiştir. Tepelik /taç, stilize akant yaprağının iki kenarındaki “C” kıvrımlı hatlardan oluşmakta ve merkezinde belli bir geometrik şekli vermeyen kartuş yer almaktadır. Bunun da üzerinde, kare kesitli silmeler ile üç yönden çevrelenen, bir başka tepelik/taç bulunmaktadır. Yaprakları yanlara açılmış akantın iki kenarından “S” ve “C” kıvrımlarıyla oluşturulmuş kenarlar ve bu kenarlar içerisinde kalan belli bir geometrik şekli vermeyen bir kartuştan meydana gelmektedir.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer, söve ve kapı üstü penceresinden oluşan kapının kemeri, blok mermer şeklinde doğrudan sövelere oturmaktadır. Kemerin söve üzerine oturduğu kısımlar, dışbükey pahlı olarak düzenlenmiştir. Sövelerden batıdaki iki parça mermerden

oluşurken diğer söve tek parça blok mermerden oluşmaktadır. Oldukça sade tutulan kapı açıklığının yukarısında kapı üstü penceresine yer verilmiştir. Kareye yakın dikdörtgen şeklindeki pencerenin üst kenarı, basık yuvarlak kemer formunda düzenlenmiş ve kemerin köşelikleri üst bölüme taşmıştır. Taşan bu bölüm, kare kesitli düz silmeler ile üç yönden çevrelenmiş ve yüzeyi boş bırakılmıştır. Kapı açıklığı kemer köşelikleri ise yüzeyden taşırılarak belirgin hale getirilmiştir.

2.6.4. Üsküdar - Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı

Plân: 20

Fotoğraf: 270-273

Cizim: 63

Yapının:

Yapım Tarihi: 3 Nisan 1777 – 15 Ağustos 1778³⁹⁴.

Banisi: Sultan I. Abdülhamid³⁹⁵.

Mimarı: Mehmed Tahir Ağa.

Genel Tanım: İstanbul Üsküdar ilçesi, Beylerbeyi Mahallesi'nde, güneydoğusunda Yalıboyu Caddesi, kuzeybatısında Marmara Denizi ile sınırlandırılan alan içerisinde inşa edilmiştir. Külliye; cami, sıbyan mektebi, hamam, muvakkithane ve iki çeşmeden oluşmaktadır: Külliye'de bulunan kapılar, harim kapısı, cami avlu kapısı (üç adet), iki de külliye avlu kapısı mevcuttur. Harim yan kapıları ve hünkâr kasrı kapıları nitelik bakımından uzak olduğundan kataloğa dâhil edilmemiştir. Bunun yanında külliye avlusu kapılarından deniz kıyısına açılan kapı ile cami avlu kapıları II. Mahmud Dönemi'ndeki onarımda yenilendiği için kataloğa dâhil edilmemiştir.

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin güneydoğusunda yer alan Yalıboyu Caddesi'ne açılan, külliye avlu kapısıdır (Fot. 270-271).

Malzemesi: Kesme küfeki taşının yoğun olarak kullanıldığı yapının, kapı açıklığının caddeye bakan yüzü, tamamen mermer malzemeden yapılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının kemer köşelikleri üzerinde yer alır. Siyah rengin fon olarak kullanıldığı kitabede, yazı ve bezemeler altın yaldız rengindedir. Talik hatlı kitabe dört satırdan

³⁹⁴ M. Erdoğan, agm., 1954, s. 166; Kemal Üçüncüoğlu, "Beylerbeyi Camii", *Röleve ve Restorasyon Dergisi*, S. 2, Ankara, 1975, s. 219; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul, 1975, s. 287; Selçuk Mülayim, "Beylerbeyi Camisi ve Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Ankara, 1992, s. 75; Selçuk Batur, "Beylerbeyi Camisi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1994, s. 203

³⁹⁵ T. Öz, *age.*, C. II, 2015, s.12;

oluşmakta ve her satırda dört kartuş bulunmaktadır³⁹⁶. Son satırın ortasında yer alan iki kartuşta yazıya yer verilmiş, bunların kenarındakilerde ise bitkisel süslemeler kullanılmıştır. Kısa kenarları sepetkulpu kemer şeklinde düzenlenen kartuşların arasında kalan haçvari boşluklara, elips rozetler yerleştirilmiştir. Panonun kenarlarına rastgelen boşluklar ise ½ oranında ve içleri boş biçimde uygulanmıştır. En alt satırın köşelerinde yer alan süslemeli kartuşlarda ise taç yapraklı çiçekler ile dekoratif kemerler bulunmaktadır.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	167 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 339 cm
Genişliği:	805 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 225 cm
Yüksekliği:	535 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 173 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, yan nişler, çeşme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir. Taçkapının avlu duvarı ile birleşen köşesinde, eğrisel hatlara sahip dekoratif konsollara yer verilmiştir.

Saçak: Saçağa geçişi sağlayan derin içbükey silme, kapının tüm cephesini dolaşarak korniş vazifesini görmektedir. Kapı cephesinden 100 cm taşıntılı, demir atkılarla desteklenmiş, 10 cm kalınlığındaki ve pahlı silmelerle geçilen saçak, taş malzemelidir. Aynı malzeme ile kırma çatılı örtüsü tamamlanan kapının çatı omurgası üzerinde, düz bir zemin hazırlanmış ve bu zeminin iki köşesinde, taş malzemeli tepe babalarına yer verilmiştir.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Geniş içbükey silmeler, kapının ön yüzünde, kapı açıklığı ve kitabeliği üç yönden kuşatmaktadır. Bunun yanında kapının yan nişleri de derin içbükey silmelerle üç yönden çevrenmektedir. Kapının arka yüzünde de kapı açıklığı ve kitabelik, geniş içbükey silme ile üç yönden çevrenmektedir.

³⁹⁶ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1976, s. 111; [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/](http://www.ottomaninscriptions.com/), Kart Kimliği: [1826]; erişim tarihi 01.02.2018.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Kapının hem ön yüzünde hem de arka yüzünde yan nişler bulunmaktadır.

Ön yüz: Taçkapı ön yüzünde yer alan yan nişler, yuvarlak kemerli kapı açıklığının iki yanında yer alan cephelere açılmıştır (Fot. 272). Nişler üç yönden derin içbükey silmelerle oluşturulmuş, silmeler aynı zamanda nişlerin sınırını da belirlemiştir. Niş dip duvarında oluşturulan düşey dikdörtgen alan içerisinde, mermer malzemeli, eğrisel hatlara sahip yalağı ve kaidesi bulunan çeşmelere yer verilmiştir. Günümüzde işlevsiz durumda bulunan bu çeşmeler, kapı açıklığının her iki yanında simetrik olarak düzenlenmiştir. Çeşmeler; aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, boğumlu ve dışbükey profilli silmelerden oluşan kaide, kaidenin üzerinde yer alan birbiriyle bağlantılı içbükey kavislerden oluşan üç yapraklı yonca formundaki yalak ve bunun üzerindeki ayna taşından oluşmaktadır. Ayna taşı, kenarlarda kaide üzerinde yukarıya doğru daralan pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Pilastrlar, en yukarıda, “S” ve “C” kıvrımlarından oluşan alınlıkla sonlanmaktadır. Alınlığın tepe ve köşelerinde akroter izlenimi veren akant yapraklarına yer verilmiştir. Her iki çeşmenin de lülesi bulunmamaktadır.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı, açıklığının iki yanındaki cephelere açılmıştır (Fot. 271). Yarım daire kesitli nişlerin kavsaraları yarım kubbeyle örtülü olup, kavsara kuşatma kemeri bulunmamaktadır. Oldukça sade tutulan nişlerin içleri de boş bırakılmıştır.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Söveler tek parça mermerdir. Yuvarlak kemeri oluşturan taşlarda, kontrast renkli mermer kullanımı göze çarpar. Ayrıca kemer kilit taşı siyah renkli mermer malzemeli ve geçme biçiminde kullanılmıştır. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde, dekoratif konsollar yer almaktadır.

Arka yüz: Açıklığı sivri tonozla geçilen kapının (Fot. 273) külliye avlusuna bakan yüzü, oldukça sade tutulmuştur. Yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve tek parça halindeki sövelerin malzemesi kesme küfeki taşıdır. Kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılan kapının, mermer

dikdörtgen panodan oluşan kitabeliğinin yüzeyi de boş bırakılmıştır. Kapı açıklığının kemer kilit taşının yüzeyinde gülbezek göze çarpmaktadır.

2.6.5. Üsküdar - Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 274-277

Cizim: 64

Taçkapının:

Yeri: Harim kuzey duvarı ortasında, mihrap ekseninde yer almaktadır (Fot. 274-275).

Malzemesi: Kapının hem ön, hem de arka yüzünde tamamen mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının üstünde kitabe levhasına yer verilmiştir. Dikdörtgen levha halindeki kitabe, her satırında dört yazı kartuşu olan altı satır şeklinde düzenlenmiştir. Kartuşların kısa kenarlarının iç köşeleri, çeyrek daire biçiminde pahlanmıştır. Kartuşların arasında kalan haçvari boşluklara rozetler yerleştirilmiştir. Rozetler, kitabenin kenarlarına rastgelen boşluklarda $\frac{1}{2}$ oranında, köşelere rastgelen boşluklarda ise $\frac{1}{4}$ oranında uygulanmıştır. Kitabede harf, çerçeve ve rozetlerde altın yıldız rengi kullanılırken, fonda siyah renk kullanılmıştır. Talik yazı karakterindeki kitabede Şair Afif Efendi'nin hazırladığı şiir yer almaktadır³⁹⁷.

Arka yüz: Kapının harime bakan cephesinde, yuvarlak kemerli açıklığının üzerinde dikdörtgen kitabe levhası bulunmaktadır. Düz silmeli çerçeveye sahip dikdörtgen kitabe levhasının harf ve çerçevesinde altın yıldız rengi yer alırken fonda siyah renge yer verilmiştir. Kur'an-ı Kerim 2/149. ayetinin bir kısmına yer verilen kitabe Celî sülüs hatla yazılmıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	10 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 272 cm
Genişliği:	280 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 190 cm
	264 cm arka yüz	
Yüksekliği:	421 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 137 cm

³⁹⁷ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1976, s. 113.

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme ve kapı açıklığından oluşmaktadır.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme:

Ön yüz: Kapı açıklığı ve kitabelik bölümü iki farklı silme grubuyla üç yönden çevrenmektedir. Bunlardan ilki geniş içbükey silme ve kaval silmeden oluşan, en dışta yer alan silme grubu olup kapıyı üç yönden çevrelemektedir. Diğer silme grubu ise kare kesitli düz silme ve içbükey silmeden oluşmaktadır. Bu silme grubu da kapıyı üç yönden çevrelemekte fakat zeminde kapı açıklığına kadar devam ettirildiği için diğer silme grubundan ayrılmaktadır. Bunun yanında kemer köşelikleri yüzeyden kabartılmış ve kenarları içbükey silmelerle sınırlandırılmıştır. Silmeler kapı açıklığı kemerinin kavislerini, köşeliklerde de devam ettirmiştir.

Arka yüz: Kapı açıklığı ve üzerinde yer alan kitabeyi üç yönden çevreleyen içbükey silme, zeminde, kapı açıklığına kadar devam etmektedir. Bunun yanında yüzeyden kabartılmış kemer köşelikleri, içbükey silmelerle sınırlandırılmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapının kemeri, blok mermer şeklinde doğrudan sövelere oturmaktadır. Yuvarlak kemer, üzengi hizasına doğru dış ve içbükey profil yaptıktan sonra söve üzerine oturmaktadır. Tek parça mermerden oluşan sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollara yer verilmiştir. Konsollar yukarıdan aşağıya doğru daralan profilli yüzeylerin en altta püskül motifiyle sonlanmasından

meydana gelmektedir. Kemer köşelikleri yüzeyden kabartılmış ve içbükey silmeyle sınırları belirlenmiştir. Silmelerin söve üzerine rastgelen kısımlarında da püskül motifi bulunmaktadır (Fot. 276). Ayrıca köşeliklerin merkezinde, yüzeyden kabartılmış üçgen şekli bulunmaktadır. Bu üçgenlerin kenarları, dışbükey silmeli olup açıklığı kemerinin eğrisel hareketlerini tekrar eder vaziyettedir.

Arka yüz: Açıklığı düz örtü ile geçilen kapı (Fot. 277), yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Blok mermer şeklindeki yuvarlak kemer, söve üzerine doğru dış ve içbükey profil yaptıktan sonra söveye oturmaktadır. Söveler tek parça mermerden oluşmakta ve sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar bulunmaktadır. Konsollar aşağıya doğru daralan profilde düzenlenmiş ve en son püskül motifiyle tamamlanmıştır. Kapı açıklığı kemer sırtından dolaşarak, iki kemer köşeliğini de çevreleyen içbükey silmeyle, köşeliğin sınırları belirlenmiştir. Aynı zamanda bu silmede kemer hareketleri de tekrar ettirilmiştir. Silmenin söve üst hizasına gelen kısmında, püskül motifine yer verilmiştir. Kemer köşeliklerinin merkezinde, yüzeyden kabartılmış üçgen bölümler bulunmaktadır. Bu bölümlerin kenarları dışbükey silmeli olup, alt kısımda kemer hareketinin tekrar edilmesinden dolayı üçgen formu bozulmaktadır. Kemer köşeliklerinin yüzeyleri boş bırakılmıştır.

2.6.6. Üsküdar - Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Avlu Taçkapısı

Fotoğraf: 278-279

Cizim: 65

Yapının:

Yapım Tarihi: Avlu kapısı üzerindeki kitabesine göre H. 1196/M. 1782 yılında tamamlanmıştır³⁹⁸.

Banisi: Hacı Selim Ağa³⁹⁹.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Üsküdar ilçesi, Mimar Sinan Mahallesi'nde, Selam-ı Ali Efendi Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Külliye, sıbyan mektebi ve kütüphaneden oluşmaktadır. Sıbyan mektebi daha sonra ilkokul yapılmak için yıkılmıştır.

Taçkapının:

Yeri: Kütüphanenin güneyinde, Selam-ı Ali Efendi Caddesi üzerindeki avlu kapısıdır (Fot. 278-279).

Malzemesi: Kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen kitabeye, basık kemerli kapı açıklığının üzerinde yer verilmiştir. Kitabe levhası yüzeyden hafif taşırılmış vaziyettedir. Kitabe beş satırdan oluşmakta ve her satırda üç yazı kartuşu bulunmaktadır. Kartuşlar birbirinden kare kesitli ince silmelerle ayrılmış ve kartuşların kısa kenarlarının iç köşeleri çeyrek daire biçiminde pahlanmıştır. Kartuşlar arasında kalan kısımlarda daireler oluşturulmuş, bu daireler kitabe levhasının köşelerinde $\frac{1}{4}$ oranında uygulanırken, diğer kenarlarda $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmıştır. Mermerin kendi renginin fon olarak kullanıldığı kitabenin harflerinde ve silmelerde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Hattat *Yesari Mehmed Es'ad Efendi*'nin talik hatlı kitabesinde şair Tevfik'in manzumesi yer almaktadır⁴⁰⁰.

³⁹⁸ Nimet Bayraktar, "Üsküdar Kütüphaneleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 16, Ankara, 1982, s. 47; İsmail E. Erünsal, "Hacı Selim Ağa Kütüphanesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, Ankara, 1996, s. 498.

³⁹⁹ N. Bayraktar, agm., 1982, s. 47; İ. E. Erünsal, agm., 1996, s. 498.

⁴⁰⁰ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1977, s. 404; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), [Http://www.ottomaninscriptions.com/](http://www.ottomaninscriptions.com/), Kart Kimliği: [1764]; erişim tarihi 08.10.2015.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	Taşıntı yok 91 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 220 cm
Genişliği:	264 cm 463 arka yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 149 cm
Yüksekliği:	369 cm ön yüz 344 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 131 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Saçağı bulunmayan kapının, hem saçak hem de korniş işlevine sahip mimari ögesi vardır. Bu öge kapının üst kısmı ile avlunun her iki taraftaki cephesinde boylu boyunca uzanmaktadır. Kapının taş malzemeli kırma çatılı örtüsünün omurgası üzerinde, düz bir zemin hazırlanmış ve burada âlem benzeri dekoratif mimari unsura yer verilmiştir. Örtünün dış köşelerinde, yine aynı malzemedan oluşan tepe babalarına yer verilmiştir.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme:

Ön yüz: Kapı açıklığını üç yönden çevreleyen dışbükey silme bulunmaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kesme küfeki taşlarının üst üste getirilmesiyle oluşan söveler, oldukça sade tutulmuşlardır. Kapı açıklığı kemerinin köşelik yüzeyleri ise boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtü ile geçilen kapının avluya bakan cephesi, sadece kemer açıklığı şeklindeki oldukça basit bir düzenlemeye sahiptir. Ayrıca kapının avluya doğru taşıntı yapan kütlesi, dikdörtgen biçimindedir.

2.6.7. Üsküdar - Hacı Selim Ağa Kütüphane Taçkapısı

Plân: 21

Fotoğraf: 280-282

Cizim: 66

Taçkapının:

Yeri: Kütüphane binasının güneybatı yönündeki tek kapısıdır (Fot. 280-281).

Malzemesi: Mermer malzemeyle inşa edilmiştir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında ve yüzeyden taşırılmış şekilde yerleştirilmiştir (Fot. 282). Kitabe levhası, kenarlarda kare, ortada dikdörtgen oluşturacak şekilde, kare kesitli düz silmeler ile üç bölüme ayrılmıştır. Silmeler aynı zamanda bu bölümlerin çerçevesini oluşturmaktadır. Celî sülüs hatlı kitabenin kare çerçeve içindeki yazılarından doğudakinde “*Kal Allahu tebareke ve teale*”, batıdakinde “*Sadakallahül azim*” ve ortadaki dikdörtgen çerçeve içerisinde ise Kur’an-ı Kerim 98/3. ayeti bulunmaktadır⁴⁰¹. Kenarlardaki kare kartuşların iç köşelerinde, çeyrek daire formlu çıkıntılara yer verilmiştir. Ortadaki dikdörtgen kartuşun kısa kenarları ise bursa kemeri biçiminde düzenlenmiştir. Siyah rengin fon olarak kullanıldığı kitabede, harfler ve çerçeve altın yıldız rengindedir.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	1 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 222 cm
Genişliği:	182 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 134 cm
Yüksekliği:	308 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 79 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

⁴⁰¹ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1976, s. 406; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), [Http://www.ottomaninscriptions.com/](http://www.ottomaninscriptions.com/), Kart Kimliği: [4247]; erişim tarihi 08.10.2015.

Taç/Tepelik: Korniş biçiminde profilli bir tepeliğe sahiptir.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı açıklığı ve kitabelik bölümü, kare kesitli düz ve içbükey silme takımından oluşan düzenlemeyle, üç yönden çevrelenmektedir. Hatta bu silme takımları zeminde kapı açıklığına kadar bir müddet devam ettirilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemerinde iki renkli mermer malzeme ardışık olarak kullanılmıştır. Tek parça mermerden oluşan söveler, oldukça sadedir. Kapı açıklığı kemerinin köşelik yüzeyleri ise boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Kapı açıklığı tonozla geçilen kapının kütüphane tarafı, sadece kemer açıklığı şeklinde oldukça basit bir düzenlemeye sahiptir.

2.6.8. Fatih - Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 283-284

Cizim: 67

Yapının:

Yapım Tarihi: Cami M. 1787’de inşa edilmiştir⁴⁰².

Banisi: Fatma Şebsefa Hatun⁴⁰³.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Fatih ilçesi, Cibâli Mahallesi’nde, Atatürk Bulvarı ile Hacı Kadın Sokağı’nın kesiştiği köşede yer alır. Külliye; cami, sıbyan mektebi ve çeşmeden oluşmaktadır. Külliyein Atatürk Bulvarı’na açılan avlu kapısı geçirdiği birçok onarımdan dolayı özgünlüğünü kaybetmiştir.

Taçkapının:

Yeri: Camedânla kapatılmış beş gözlü son cemaat yerinin ortasında, mihrap ekseninde yer alan harim kapısıdır (Fot. 283-284).

Malzemesi: Mermer.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer alır. Kare kesitli düz silmelerle, kitabe levhasında, yazı kartuşları oluşturulmuştur. Dört satır şeklindeki kitabenin her satırında beş adet yazı kartuşu bulunmaktadır. Kısa kenarları bursa kemeri formundaki kartuşların zemin ve silmelerinin rengi yeşil, harfler ise altın yıldızdır. Kazasker Tefik tarafından H. 1202/M. 1787-88 tarihi düşülen kitabe talik hatlıdır⁴⁰⁴.

Arka yüz: Kitabe, ön yüzdeki kitabe ile aynı seviyede, kitabeliğe ortalanarak yerleştirilmiştir. Mermer malzemeli kitabe levhası, dikdörtgen şeklinde ve kısa kenarları

⁴⁰² Yasemin Suner, “Şebsefa Kadın Camii ve Sıbyan Mektebi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 1994, s. 141; Tuğba Erzincan, “Şebsefa Kadın Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, Ankara, 2010, s. 397.

⁴⁰³ Y. Suner, agm., 1994, s. 141; T. Erzincan, agm., 2010, s. 397.

⁴⁰⁴ F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 138; Mehmet Samsakçı – Murat Ali Karavelioğlu, *Kitabelerin Kitabı*, İstanbul, 2016, s. 444.

bursa kemeri formundadır. Kitabenin zemin rengi yeşil harfler ise atın yıldız rengindedir. Celî sülüs hatlı kitabede Sâd Suresi 49. Âyet yer almaktadır⁴⁰⁵.

Boyutları:

Cepheden Taşını:	21 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 280 cm
	109 cm arka yüz	
Genişliği:	310 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 172 cm
Yüksekliği:	405 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 132 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Silmelerin yatay doğrultuda kullanılması, kapının iki parçalı halde algılanmasını beraberinde getirmiştir. Birinci parçada sadece kapı açıklığı yer alırken, bunun üzerinde yer alan ikinci parçada kitabelik bulunur.

Ön yüz: Kapının eğrisel profilli dış köşelerinde kapı açıklığı yönünde silmelere yer verilmiştir. Bu silmeler armûdî silme şeklinde kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir. Kapı açıklığı kemer köşeliklerinin çevresinde ve sövelerin dış köşelerinde, dışbükey silmeler görülmektedir. Kapının arka yüzünde, kapı açıklığı üç yönden armûdî silmeyle çevrelenmektedir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

⁴⁰⁵ F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 139.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının söveleri tek parça mermerden oluşmaktadır. Kemer kilit taşı hizasında, gülbezek benzeri süsleme ögesi bulunur. Kapı açıklığı kemeri üzengi taşının, açıklığa bakan yüzü “S” biçiminde profillendirilmiş, köşelik yüzeyleri ise boş bırakılmıştır. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde, ucu düğümlemiş perde motifi kabartma olarak işlenmiştir.

Arka yüz: Açıklığı düz örtü ile geçilen kapının bu cephesinde, ön yüzden farklı olarak, sövelerin konsol biçimindeki üst kısımlarıdır. Burada ön yüzdeki konsoldan daha taşıntılı bir konsol karşımıza çıkmaktadır. Yüzeyi profillendirilmiş ve kapı açıklığına doğru tabakalaşarak taşırılmıştır.

Ayrıca kapının taşıntı yapan kütesinin yanları, avlu duvarına, iç ve dışbükey kıvrımlı düzenlemeyle bağlanmaktadır.

2.6.9. Fatih - I. Abdülhamid Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı

Plân: 22

Fotoğraf: 285-288

Cizim: 68

Yapının:

Yapım Tarihi: Türbe M.1789 tarihinde tamamlanmıştır.⁴⁰⁶.

Banisi: Sultan I. Abdülhamid⁴⁰⁷.

Mimarı: Mehmed Tahir Ağa⁴⁰⁸

Genel Tanım: İstanbul Fatih ilçesi, Hobyar Mahallesi'nde, Hamidiye Caddesi ile Hamidiye Türbesi Sokağı'nın kesiştiği köşede yer almaktadır. Külliye; imaret (1775), imaret kapılarındaki çeşme (1777), sıbyan mektebi (1777), medrese-kütüphane-arasta topluluğu (1780) ve türbe (1789)'den meydana gelmektedir⁴⁰⁹. Külliye'nin imaret ve sıbyan mektebi 4. Vakıf Hanı'nın yapılması için 1913 ten önce yıkılmıştır⁴¹⁰.

Taçkapının:

Yeri: Türbenin güneydoğusunda, külliye'nin Hamidiye Türbesi Sokağı'na açılan kapısıdır (Fot. 285-286).

Malzemesi: Mermer malzemenin hâkim olduğu kapının hazire tarafındaki cephesinde, kesme küfeki taşı da kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer alır. Kitabe, silmelerle içe doğru kademelendirilmiş ve aynı zamanda çevrelenmiş alanın ortasında yer almaktadır. Yüzeyden taşıntılı bir şekilde uygulanan kitabe levhasının kısa kenarları, sepetkulpu kemer formunda düzenlenmiştir. Zeminde

⁴⁰⁶ İ. Birol Alpay, "I. Sultan Abdülhamid Külliyesi ve Hamidiye Medresesi". *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. VIII, İstanbul 1979, s. 5; İ. Birol Alpay, "Abdülhamid I Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1993, s. 36; Semavi Eyice, "Hamidiye Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 15, Ankara, 1997, s. 465.

⁴⁰⁷ H. Önkal, *age.*, 2017, s. 379.

⁴⁰⁸ İ.B. Alpay, *agm.*, 1979, s. 10; İ.B. Alpay, *agm.*, 1993, s. 37.

⁴⁰⁹ İ.B. Alpay, *agm.*, 1979, s. 4-5.

⁴¹⁰ İ.B. Alpay, *agm.*, 1979, s. 6.

siyah, harfler ve çerçevede altın yıldız rengi kullanılmıştır. Celî sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 29/57. ayeti yazılıdır⁴¹¹.

Arka yüz: Kapının avlu tarafına bakan cephesindeki kitabe, sokağa bakan cephesinden daha ensizdir. Kitabe levhasının kenarları düz silmelerle çevrenmiştir. Celî sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 40/16. ayetin bir bölümü bulunmaktadır⁴¹².

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	36 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 318 cm
	109 cm arka yüz	
Genişliği:	452 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 195 cm
Yüksekliği:	545 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 165 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Kapının üzerini düz bir biçimde örten, kurşun kaplı saçak, kapı cephesinden 50 cm taşıntı yapmaktadır. Pilastrların tabakalaşarak genişleyen başlıkları, saçakta devam ettirilerek hareketlilik kazandırılmıştır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapının iki kenarında pilastrlara yer verilmiştir. Pilastrlar, yanlarda içbükey ve düz silmelerle, duvardan öne taşırılarak uygulanmıştır. Postament benzeri gömme bir altlık üzerinde yer alan pilastrlar, doğrudan bu altlık üzerine oturmaktadır. Düz gövdeye sahip pilastr, yukarıda, kitabelik bölümünün altında, iyon düzenini anımsatan farklı bir başlıkla sonlanmaktadır. Kitabelik bölümünün iki kenarında yer alan diğer pilastrlar ise alttaki pilastr başlığının üzerindeki kornişe kaidesiyle birlikte oturmaktadır. Gövdesi yivli pilastr, yukarıda, profilli bir başlıkla kornişe ulaşmaktadır.

⁴¹¹ H. Önkal, *age.*, 2017, s. 385.

⁴¹² H. Önkal, *age.*, 2017, s. 379; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [3809]; erişim tarihi 23.03.2018.

Arka yüz: Kapının avluya bakan yüzünde, kitabeliğin dış köşelerinde, pilastrlara yer verilmiştir. Pilastrlar kaideli ve başlıklı biçimde düzenlenmiştir. Kapının ön yüzünde olduğu gibi burada da profilli başlık tüm cephede devam ettirilmiştir.

Silme: Silmelerin yatay doğrultuda kullanılması, kapının iki parçalı halde algılanmasını beraberinde getirmiştir. Birinci parçada sütun/pilastr ve kapı açıklığı yer alırken bunun üzerinde yer alan ikinci parçada, kitabelik ve yanlardaki pilastrlar bulunur.

Ön yüz: Gömme altlıkların iki kenarı, zeminden kapıyı yatay olarak ikiye bölen silmeye kadar uzanan, içbükey ve düz silmelerle sınırlandırılmıştır. Ayrıca gömme altlıkların kapı açıklığı yönündeki içbükey silme, yukarıda, taçkapıyı ikiye bölen yatay silmede kesintiye uğradıktan sonra kornişin altından devam ederek kitabelik ve kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir. Armûdî ve düz silmeden oluşan silme takımı, kapı söve başlığının altından zemine, buradan da kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer, söve başlığı ve söveden oluşan kapı açıklığının kemerinde iki farklı renkli mermer kullanılmıştır. Kemer kilit taşı, aşağıya doğru sarkıtılmış biçimde yapılarak belirginleştirilmiştir. Kapı açıklığı kemeri üzengi taşının açıklığa bakan yüzü, ters “C” biçiminde profillendirilmiştir. Kapı açıklığı kemerinin köşelik yüzeyleri ise boş bırakılmıştır. Dikdörtgen mermer blok şeklindeki sövelerden güneydeki iki, diğeri ise tek parça şeklinde düzenlenmiştir. Kapı açıklığı kemeri, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, kare kesitli, düz ve içbükey profillere sahip söve başlıklarına oturmaktadır. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır (Fot. 287).

Arka yüz: Kapı açıklığı düz örtü ile geçilen kapının (Fot. 288) bu cephesinde ön yüzden farklı olarak, kilit taşında herhangi bir belirginleştirme bulunmamaktadır. Sövelerin her ikisi de dikdörtgen blok mermerden oluşmaktadır.

Ayrıca kapının avluya doğru taşıntı yapan kütesinin yanları, avlu duvarına iç ve dışbükey kıvrımlı düzenlemeyle bağlanmaktadır.

2.6.10. Fatih - I. Abdülhamid Külliyesi Türbe Taçkapısı

Fotoğraf: 289-293

Cizim: 69

Taçkapının:

Yeri: Türbenin güneybatısındaki kapısıdır (Fot. 289-290).

Malzemesi: Tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer alır. Yüzeyden taşıntılı bir şekilde uygulanan kitabe levhasının kısa kenarları, sepetkulpu kemer formunda düzenlenmiştir. Kitabe levhasında iki satır ve her satırda tek yazı kartuşu yer almaktadır. Kartuşlar birbirinden, kare kesitli düz silmelerle ayrılmıştır. Zeminde siyah, harfler ve çerçevede altın yaldız rengi kullanılmıştır. Celi sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 89/27. – 29. ayetleri bulunmaktadır⁴¹³.

Arka yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer alır. Kitabe, silmelerle içe doğru kademelendirilmiş ve aynı zamanda çevrelenmiş alanın ortasında yer almaktadır. Yüzeyden taşıntılı bir şekilde uygulanan kitabe levhasının kısa kenarları, sepetkulpu kemer formunda düzenlenmiştir. Zeminde siyah, harfler ve çerçevede altın yaldız rengi kullanılmıştır. Celi sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 55/26. ve 27. ayetleri bulunmaktadır⁴¹⁴.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	20 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 282 cm
Genişliği:	375 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 165 cm
Yüksekliği:	500 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 140 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

⁴¹³ H. Önkal, *age.*, 2017, s. 385.

⁴¹⁴ H. Önkal, *age.*, 2017, s. 385.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Taçkapının kenarlarında, postament benzeri kare prizma gömme altlık üzerine doğrudan oturan, sütunlara yer verilmiştir. Kaidesi bulunmayan yivsiz, düz gövdeye sahip sütunlar, yukarıda, gömme başlıkla sonlanmaktadır. Sütun başlıkları, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, önce içbükey daha sonra dışbükey profillerin en yukarıda bir abaküsle sonlanmasından meydana gelmektedir. İçbükey profilin bulunduğu kısımda, profille paralel kaviste beş adet stilize akant yaprağı uçları dışa kıvrılmış biçimde verilmiştir. Bunun üstünde, başlığın köşelerine denk gelen kısımlarda aynı akant yaprağı, biraz daha büyük ve profille uyumlu hatlara sahip bir şekilde uygulanmıştır.

Silme: Silmelerin yatay doğrultuda kullanılması, kapının iki parçalı halde algılanmasını beraberinde getirmiştir. Birinci parçada sütun ve kapı açıklığı, bunun üzerinde yer alan ikinci parçada, kitabelik ve yanlardaki dekoratif mimari unsurlar yer almaktadır.

Ön yüz: Gömme altlıkların kapı açıklığı yönünde, sırasıyla dışbükey silme ve sonrasındaki topuk silme, kitabelik ve kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir. Kapı açıklığı kemer köşelikleri, dıştan çubuk silmeyle çevrelenmiş ve üzeri altın yıldız rengine boyanmıştır.

Arka yüz: En dışta düz silme, üst köşelerde çeyrek daire yaparak kapı açıklığı ve kitabelik bölümünü üç yönden çevrelemektedir. Düz silme daha sonra aynı bölümleri çevreleyen topuk silmeye bağlanmaktadır. Kapı açıklığı, en dıştan sırasıyla dışbükey, içbükey, kare kesitli çubuk, dışbükey ve son olarak kare kesitli çubuk silme takımıyla üç yönden çevrilmiştir. Hatta bu silme takımı, zeminde, kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir. Bunun yanında kapı açıklığı kemer taşlarının dış kenar çevresinde de silmeye yer verilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer, söve başlığı ve söveden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemerinin avluya bakan yüzlerinde gri renkli, mermer, beş adet eğrisel hatlara sahip kartuş, kemer yüzeyine kakılmıştır (Fot. 291). Kapı açıklığı kemeri üzengi taşının, açıklığa bakan yüzü, “S” biçiminde profillendirilmiştir. Kapı açıklığı kemerinin köşelik yüzeyleri ise boş bırakılmıştır. Dikdörtgen mermer blok şeklindeki söveler tek parça şeklinde düzenlenmiştir. Sövelerin avluya bakan cephesinin kapı açıklığına bakan köşesi çeyrek daire biçiminde içlerdir. Sövelerin alt kısımları kaide biçiminde üst kısımları ise başlık biçiminde silmelerle profillendirilerek oluşturulmuştur (Fot. 292).

Arka yüz: Kapı açıklığı düz örtü ile geçilen kapının (Fot. 293), kapı açıklığı kemerinde iki farklı renkli mermer kullanılmıştır. Kemer kilit taşı aşağıya doğru sarkıtılmış biçimde yapılarak, belirginleştirilmiştir. Kapı açıklığı kemeri üzengi taşının, açıklığa bakan yüzü, “S” biçiminde profillendirilmiştir. Kapı açıklığı kemerinin köşelik yüzeyleri ise boş bırakılmıştır. Dikdörtgen mermer blok şeklindeki söveler tek parça şeklinde düzenlenmiştir. Sövelerin üzerine oturtulan başlıklar ön yüzdeki nazaran daha yalın tutulmuştur. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır.

2.7. III. Selim Dönemi (1789 – 1807)

2.7.1. Fatih – Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi Avlu Taçkapısı

Plân: 23

Fotoğraf: 294-296

Cizim: 70

Yapının:

Yapım Tarihi: Kapının üzerinde yer alan kitabesine göre H. 1207/M. 1792-93 yılında inşa edilmiştir⁴¹⁵.

Banisi: III. Selim'in kalfası Nazperver kadın tarafından yaptırılmıştır⁴¹⁶.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Fatih ilçesi, Aksaray Mahallesi'nde, Küçük Langa Caddesi üzerinde yer alan yapı, iki katlı sıbyan mektebi, çeşme ve avludan oluşmaktadır. Alt katta servis mekânları üst katta ise dersane bölümü mevcuttur.

Taçkapının:

Yeri: Sıbyan mektebinin yerleştirildiği arazinin güneydoğu köşesinde yer alır (Fot. 294-295).

Malzemesi: Kapının caddeye bakan cephesinde tamamen mermer malzeme kullanılırken, avluya bakan cephesinde kesme küfeki taşı kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Geniş yuvarlak kemerli kapı açıklığı üzerinde yer alan dikdörtgen kitabelik bölümünün merkezinde yer alır. Kitabe için ayrılan bu bölüm, içbükey silmeyle çerçeve içine alınmış ve çerçevenin iç köşeleri çeyrek daire biçiminde pahlanmış. Çerçevenin merkezine yerleştirilen dikdörtgen kitabe ise kare kesitli düz silmeyle çevrelenmiştir. Beş satırdan oluşan kitabenin ilk dört satırında üç, son satırında ise iki yazı kartuşu bulunmaktadır. Son satırdaki yazı kartuşlarının kenarlarında birer bezemeli kartuş bulunmaktadır. Bezeme olarak natüralist gül, gonca kompozisyonu

⁴¹⁵ Ö. Aksoy, *age.*, 1967, s. 105; Emine Naza, "Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 1994, s. 57; Cem Behar, *A Neighborhood in Ottoman Istanbul Fruit Vendors and Civil Servants in the Kasap Ilyas Mahalle*, New York, 2003, s. 57.

⁴¹⁶ Ö. Aksoy, *age.*, 1967, s. 105; E. Naza, *agm.*, 1994, s.57.

yapraklarıyla birlikte verilmiştir. Kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenen kartuşların arasında oluşan haçvari kısımlar, kenarlarda $\frac{1}{2}$ köşelerde $\frac{1}{4}$ oranında uygulanmıştır. Kitabede herhangi bir renklendirme yapılmamıştır. Sururi tarafından H. 1207/M. 1792 - 93 tarihi düşülen kitabe talik hatlıdır⁴¹⁷.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	5 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 220 cm
Genişliği:	418 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 190 cm
Yüksekliği:	379 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Derinliği: 162 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, yan niş, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir. Ayrıca taçkapı cephesi konsol benzeri çıkıntılı silmelerle yatay olarak ikiye bölünmektedir.

Saçak: İçbükey silmeyle geçilen düz saçağı mevcuttur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Kapı açıklığının iki yanında ve yan niş kenarlarında pilastrlar bulunmaktadır. Bu pilastrlar, taçkapıyı yatay olarak ikiye bölen, konsol benzeri çıkıntılı silmeyle kesintiye uğratıldıktan sonra burada tekrar uygulanarak, üst üste pilastr dizisi oluşturulmuştur. Bunlardan altta yer alan pilastrlar, postament⁴¹⁸ benzeri bir altlık üzerine doğrudan oturmaktadır. Taçkapının mermer malzemeli kütesini yanlardan sınırlayan, yan niş dış kenarında bulunan pilastrlar, yivsiz bir gövdeye sahiptir. Ancak bu pilastrların gövdesi, her iki kenarından merkeze ve dışa doğru hareket eden iki açılı yüzeye sahiptir. Bu yüzey aynı zamanda, oyma tekniğiyle sınırları belirlenen panolara ayrılmıştır. Panolar, merkezinde dört yapraklı yonca formu ile bunun alt ve üstündeki diğer iki panodan oluşmaktadır. Pilastrlar yukarıda, konsol benzeri çıkıntının altında, başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey, dışbükey ve içbükey profilin en üstte abaküsle tamamlanmasından meydana gelmektedir.

⁴¹⁷ M. Samsakçı – M. Ali Karavelioğlu, *age.*, 2016, s. 336.

⁴¹⁸ Yol seviyesinin yükselmesinden dolayı, altlıkların en az 1/3'ünün kot seviyesi altında kalmış olduğu düşünülmektedir.

Kapı açıklığının iki yanındaki pilastrlar ise, yan niş dış kenarındaki pilastrlar ile benzer formdadır. Burada pilastr gövdesi, kenarlardan merkeze ve içe doğru yönelim gösteren bir yüzeye sahiptir. Bu durum pilastr gövdesinde hafif içerlek bir form oluşturmaktadır. Gövdesi aynı düzende panolara ayrılan pilastr, aşağıda, doğrudan postament benzeri altlık üzerine otururken, yukarıda başlıkla sonlanmaktadır.

Konsol benzeri çıkıntının üzerinden korniş altına kadar uzanan pilastrlar, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Pilastrlar, alttaki pilastr gövde yüzeylerinin içbükey ve dışbükey hareketlerini tekrar etmektedir. Pilastrların gövdesinde, kaide üzerinde ve başlık altında bezemeler bulunmaktadır. Bu bezemelerden kaide üzerindeki stilize iri akant yaprağı biçimindedir. Başlık altındaki bezeme ise daha küçük ebatlardaki, köşeleri sarmallı, baş aşağı vaziyetteki bir başka akant yaprağıdır. Pilastr gövdesinde bezemeler arasında kalan yüzey ise dikdörtgen şeklinde panoya ayrılmıştır. Bu dikdörtgenin kısa kenarları “C” şeklinde düzenlenmiştir.

Kapı açıklığının iki yanında pilastrlar arasında kalan bölüm, kapı açıklığına doğru 30° açılı olarak düzenlenmiştir. Simetrik olarak düzenlenen bu bölümlerin yüzeyi, “S” şeklinde profillidir. Yüzeyi, pilastrların yüzeyinde olduğu gibi panolara bölünmüştür. Bunlar, merkezindeki iri dört yapraklı yonca pano ile bunun alt ve üstündeki diğer panolardan oluşmaktadır.

Silme: Kapı açıklığı, dıştan içe doğru, topuk, içbükey ve çubuk silmeyle üç yönden çevrelenmektedir. Bu silme takımı, yukarıda, üst köşelerde “S” profili yaparak çerçeveyi tamamlamaktadır. Bunun yanında kemer köşeliklerinin sınırları içbükey silmeyle belirlenmiştir. Pilastr ve yan niş yüzeylerindeki panoların çevresi, silmelerle sınırlandırılmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve söveden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemerinde iki renkli mermer malzeme kullanımı dikkat çekmektedir. Kemerin, söve üzerine oturan taşlarının iki yüzü de “S” şeklinde profillendirilmiştir. Kemer kilit taşının altı kenarları içbükey silmeli biçimde aşağıya doğru hafif taşkındır. Tek parça mermerden oluşan sövelerin, kemerin oturduğu üst bölümleri konsol biçiminde düzenlenmiştir. Konsollar yukarıdan aşağıya doğru daralan, içbükey ve dışbükey profillerin, en altta püskül biçiminde sonlanmasından meydana gelmektedir. Dışbükey profilin yüzeyine üç eliptik yiv açılmıştır. Yüzeyden taşırılarak belirgin hale getirilen kapı açıklığı kemer köşeliklerinin sınırları, silmelerle belirlenmiştir.

Arka yüz: Açıklığı düz örtü ile geçilen kapı (Fot. 296) yuvarlak kemer ve söveden meydana gelir. Her biri üst üste yerleştirilmiş iki parça küfeki taşından oluşan sövelerin üzerine, yukarıda, yine küfeki taşından oluşturulmuş kemer oturtulmuştur. Kapının avluya bakan cephesi, kemer açıklığı şeklinde düzenlenmiştir.

2.7.2. Beyoğlu – Humbaracı Kışlası (Kumbarhane) Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 297-298

Cizim: 71

Yapının:

Yapım Tarihi: H. 1208/M. 1793-94⁴¹⁹.

Banisi: Mihrişah Valide Sultan⁴²⁰.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Beyoğlu ilçesi, Sütlüce Mahallesi, Halıcıoğlu kavşağında yer almaktadır. Sultan III. Selim tarafından 1792 yılında yaptırılan kışlanın avlusuna, annesi Mihrişah Valide Sultan tarafından 1794 yılında yaptırılmıştır. Fevkani bir yapı olan caminin, iki kısımdan oluşan son cemaat yerinin, harim kuzey duvarı ortasındaki kapısı kataloğa dâhil edilmiştir.

Taçkapının:

Yeri: İki yönlü döner merdiven ile çıkılan son cemaat yerinin gerisindeki, harim kuzey duvarı ortasında yer almaktadır (Fot. 297-298).

Malzemesi: Mermer malzeme kullanımı göze çarpar.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer almaktadır. Mermer malzemeli dikdörtgen kitabe, iki satır şeklinde, dört yazı kartuşundan oluşmaktadır. Kartuşların kısa kenarları dekoratif kemerler biçiminde düzenlenmiştir. Fon siyah, harf ve çerçeveler ise altın yıldız rengindedir. Talik hatlı kitabe Şeyh Galib tarafından inşa tarihi düşülmüştür⁴²¹.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı: Yok.

Kapı Açıklığı Yüksekliği: 240 cm

⁴¹⁹ Arzu İyianlar, *Valide Sultanların İmar Faaliyetleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992, s. 180; Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826)*, İstanbul, 1995, s. 39; Süleyman Faruk Göncüoğlu, "Humbarahane Kışlası ve Camii", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 18, Ankara, 1998, s.353; T. Öz, *age.*, C. I, 2015, s.73.

⁴²⁰ S. F. Göncüoğlu, *agm.*, 1997, s. 353; T. Öz, *age.*, C. I, 1997, s. 33.

⁴²¹ S. F. Göncüoğlu, *agm.*, 1997, s. 355.

Genişliği: 261 cm Kapı Açıklığı Genişliği: 193 cm

Yüksekliği: 300 cm Kapı Açıklığı Derinliği: 123 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı sövelerinin dış kenarlarında, kare kesitli düz ve içbükey silmeler, yukarıda, kitabeliğin altında son bulmaktadır. Bunun yanında kemer köşeliklerinin etrafı içbükey silmelerle sınırlandırılmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapının kemeri, tek paręa plaka mermerin söve üzerine gelen kısımlarının çeyrek daire şeklinde düzenlenmesinden oluşmaktadır. Tek paręa mermer malzemedен oluşan sövelerin üst bölümleri konsol biçiminde çıkıntılı olarak düzenlenmiştir. Yüzeyden taşırılmış kemer köşeliklerinin sınırları, içbükey silmelerle belirginleştirilmiştir. Açıklığı düz örtü ile geçilen kapının harim cephesi, düz dikdörtgen açıklık biçiminde düzenlenmiştir.

2.7.3. Eyüp - Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret Avlu Taçkapısı

Plân: 24

Fotoğraf: 299-300

Cizim: 72

Yapının:

Yapım Tarihi: Külliye M.1792-1796 tarihleri arasında inşa edilmiştir.⁴²².

Banisi: III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan⁴²³.

Mimarı: Yapı topluluğu Mehmed Arif Ağa⁴²⁴ ve Ahmed Nurullah Ağa⁴²⁵'nin başmimarlıkları sırasında tamamlanmıştır.

Genel Tanım: İstanbul Eyüp ilçesi, Merkez Mahallesi'nde, Sultan Reşat Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Külliye; imaret, türbe, sebil, çeşme ve mektepten oluşmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin Sultan Reşat Caddesi'ne açılan iki avlu kapısından, doğuda olan imaret kapısıdır (Fot. 299-300).

Malzemesi: Kapının ön yüzü tamamen mermer malzemeli olup, arka yüzünde yer yer kesme küfeki taşı kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır. Kitabe levhası yüzeyden taşıntılı olup, kenarları içbükey silmelerle yumuşatılmıştır. Yüzeyden taşırılan bölümün kenarındaki kare kesitli düz silmeler ise kitabe levhasındaki yazıya çerçeve oluşturmaktadır. Siyahın fon olarak kullanıldığı kitabenin harflerinde, altın yaldız rengi kullanılmıştır. Kitabe levhasının kısa kenarları, bursa kemer formunda düzenlenmiş ve kemerin iç köşelerinde üç yapraklı yoncaya

⁴²² Ayda Arel, 18. Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s. 87-88; A. İyianlar, age., 1992, s. 173; Gülbin Gültekin, "Mihrişah Valide Sultan Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 1994, s. 459; Sevgi Parlak, "Mihrişah Vâlîde Sultan Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara, 2005, s. 42; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul, 2011, s. 150.

⁴²³ G. Gültekin, agm., 1994, s.42; S. Parlak, agm., 2005, s.459.

⁴²⁴ S. Parlak, agm., 2005, s.459.

⁴²⁵ G. Gültekin, agm., 1994, s.42.

benzeyen sarkıtlara yer verilmiştir. Celî sülüs hatlı kitabede, Kur'an-ı Kerim 76/9. ayet bulunmaktadır⁴²⁶.

Taçkapı tepeliğinin merkezinde, kartuş içerisinde Arap harfleriyle yazılmış “*Maşallah*” ibaresi bulunmaktadır. Kartuş, birbiri üzerine yerleştirilen “C” kıvrımlarının zıt yöne bakar şekilde konumlandırılıp simetrik olarak uygulanmasıyla, en üstte içbükey kıvrımlı bir yay ve en alt köşelerde yüzeyi yivli eğrisel hatlarla oluşturulmuştur. Burada yazının bulunduğu kartuşun ortası bombeli olup, fon siyah, harfler ise altın yaldız rengindedir. Altın yaldız rengi, kartuşu çevreleyen düzenlemede de kullanılmıştır.

Taçkapının yan cephelerinde, saçağın altındaki dekoratif pilastrların arasındaki boş alanda bulunan daire biçimindeki panoların içlerinde, III. Selim'in tuğrasına yer verilmiştir. Ayrıca panoların tepe noktasında, istiridye kabuğu motifine yer verilmiştir. Panoların merkezinde tuğra, sağ ve sol yanlarında çiçek bezemeleri, tuğranın altında gülbezek bulunmaktadır. Fon siyah, harf ve diğer kısımlar altın yaldız rengindedir.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	23 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 342 cm
	168 cm arka yüz	
Genişliği:	663 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 228 cm
Yüksekliği:	610 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 180 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Kapının üzerini düz bir biçimde örten kurşun kaplı saçak, kapı cephesinden 25 cm taşıntı yapmaktadır. Pilastrların tabakalaşarak genişleyen başlıkları, saçakta devam ettirilmiştir.

Taç/Tepelik: Tepelik, kitabeliği üstten sınırlayan konsol biçimindeki çıkıntının üzerinde yer almakta ve saçak altına kadar uzanmaktadır. Taç bölümü, tepe noktasında yer alan, stilize palmet ve yan kenarları oluşturan “C” kıvrımlı hatlar ile bunları köşelerde

⁴²⁶ C. Gürbıyık, *age.*, 2013, s. 452; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), [Http://www.ottomaninscriptions.com/](http://www.ottomaninscriptions.com/), Kart Kimliği: [1530]; erişim tarihi 10.10.2019.

sınırlandıran pilastr benzeri dekoratif unsurlardan meydana gelmektedir. Tepede yer alan stilize palmet motifi, ağzı aşağıya bakan uçları sarmallı “C” motifinin etrafında betimlenmiştir. Bunun daha altında yan kenarları oluşturan “C” kıvrımlı hattın ortasında, stilize beş yaprak motifi bulunmaktadır. Yukarıdaki palmetin kökünü oluşturan “C” ile bu bölüm arasındaki boşluğun yüzeyi boş bırakılmıştır. Yan kenarları oluşturan simetrik kıvrımlardan ilk “C” kıvrımının üst ucu sarmallı, alt ucu stilize yaprak bezemelidir. Bunun hemen altında devam eden, ikinci, ağzı yukarıya bakan “C” kıvrımının üst ucu stilize yaprak bezemeliyken, alt ucu kıvrımına uygun biçimde yivlendirilmiş ve yaprak gibi betimlenmiştir. Köşelerde de pilastr benzeri unsurlar, asimetrik başlıklı, üzerinde ve gövdesinde stilize edilmiş yaprak bezemelerini taşımaktadırlar.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapının iki kenarındaki cephelerde ikişerli olarak düzenlenen sütunlar bulunmaktadır. Sütunlar, yüzeyden taşıntılı, zeminden 105 cm yüksekliğindeki gömme altlıkların üzerine, doğrudan oturur vaziyettedir. Hatta bu altlıkların hemen üzerinden, sütun başlığının bulunduğu seviyeye kadar, duvar yüzeyine açılan nişlerin içinde sütunların tek parça halinde burada yer almaları sağlanmıştır. Silindirik düz gövdeli sütunlar, yukarıda, gömme başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, önce içbükey daha sonra dışbükey ve en son tekrar içbükey profillerin, yukarıda bir abaküsle sonlanmasından meydana gelmektedir. Sütun başlığının alttaki içbükey profilinin yüzeyi yivlendirilmiştir. Diğer içbükey profilin yüzeyinde ise stilize yaprak bezemelerine yer verilmiştir. Bunun üstünde, başlığın köşelerine denk gelen kısımlarda sarmallı bir kökten çıkan stilize akant yaprağı bulunmaktadır. Başlıktaki bu düzenleme, yanlarındaki yüzeyde de devam ettirilmiştir. Sütunların arasında kalan bölümün ortasında daire ile bunun alt ve üst kısımlarında yer alan kartuşlar, kabartma olarak verilmiştir. Dairenin üstünde yer alan kartuşun alt kenarı, daireyle paralel bir yay şeklinde iken, üst kenarı köşeli kemer şeklindedir. Bu kartuşun üzerinde bir de istiridye kabuğuna yer verilmiştir. Dairenin altında yer alan kartuşun üst kenarı, daireyle paralel bir yay şeklinde iken, alt kenarı köşeli kemerin ters uygulanması şeklinde olup ucuna püskül bezemesi yerleştirilmiştir.

Pilastrlar, yanlarda ikişerli olarak düzenlenen sütunların üzerinde, sütun hizasında yer almaktadır. Sütunun üzerinden saçak altına kadar uzanan pilastrlar, ortada bir kornişle ikiye bölünmektedir. Bölünen her bir kısımda, kaidersiz, fakat başlıklı pilastrlar

oluşturulmuştur. Bunlardan sütunların üzerinde yer alan pilastrların kaidersiz olarak doğrudan korniş üzerine oturmaktadır. Kare kesitli düz gövdeye sahip pilastrların arasında kalan bölümün yüzeyi, boş bırakılmıştır. Pilastrların üzerinde devam eden, saçak altında yer alan pilastrlar ise kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Gövdesi üzerinde yivli, kıvrımlı hatlara sahip kabartmalar ile başlığının altında sarmal kökten çıkan, baş aşağı vaziyette stilize akant yaprağı motifi yer almaktadır. Bu pilastrlar arasına kalan bölümde ise daire kartuşlar ve kartuşların tepesinde istiridye kabuklarına yer verilmiştir. Mermer yüzey oyularak meydana getirilen kartuşların içerisinde, III. Selim'in tuğrası yer almaktadır.

Kitabeliği yanlardan sınırlayan pilastrlar ise kaidersiz olarak, doğrudan korniş üzerine oturmaktadır. Taçkapı tepeliğinin hemen altında başlıkla sonlanan pilastrların alt dış köşelerinde, ucu sarmallı "C" kıvrımı, yüzeyi yivli ve yaprağımsı kıvrımlara sahip şekilde verilmiştir. Pilastrın oturduğu dekoratif konsolun altında, saçak altındaki pilastrlarda olduğu gibi baş aşağı duran, stilize akant yaprağı bezemelerine yer verilmiştir.

Arka yüz: Kapının avluya bakan yüzünde, kapı açıklığını yanlardan sınırlayan pilastrlara yer verilmiştir. Kaideli ve başlıklı olarak düzenlenen pilastrlar, kapı açıklığı kemerinin üst seviyesinde, başlıkla sonlanmaktadır. Buradan saçak altında bir başlıkla sonlanan diğer pilastr kaidersiz olarak, doğrudan korniş üzerine oturmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Kapı açıklığı, kitabelik ve tepelik/taç bölümleri dışbükey, geniş içbükey, dışbükey ve içbükey silme takımıyla üç yönden çevrelenmektedir. Kapı açıklığı kemer köşeliklerinin etrafı, ince içbükey silmeyle çevrelenmiştir. Ayrıca kitabeliğin altındaki dekoratif konsolların birbiri ile olan bağlantısı, içbükey silmeyle sağlanmıştır.

Arka yüz: Kapı açıklığı ve üzerindeki boş kitabelik bölümü, içbükey ve dışbükey silmelerin arasında kalan, geniş armûdî silmeyle birlikte, üç yönden çevrelenmektedir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer, söve başlığı ve söveden oluşan kapı açıklığının kemerinde iki farklı renkli mermer kullanılmıştır. Kemer kilit taşı, aşağıya doğru sarkıtılmış biçimde yapılarak belirginleştirilmiş ve caddeye bakan yüzünde stilize istiridye kabuğuna yer verilmiştir. Kapı açıklığı kemerinin köşelik yüzeyleri ise boş bırakılmıştır. Dikdörtgen mermer blok şeklindeki söveler tek parça şeklinde düzenlenmiştir. Sövelerin alt kısımları profilli silmelerle, postament benzeri kaide biçiminde düzenlenmiştir. Kapı açıklığı kemeri, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, kare kesitli düz ve içbükey profillere sahip söve başlıklarına oturmaktadır. Başlıkların yüzeyinde yivler bulunmaktadır.

Arka yüz: Açıklığı aynalı tonozla geçilen kapının kemerinde, iki farklı renkli mermer kullanımı bu yüzünde de devam etmiştir. Kemer kilit taşının orta kısmı, aşağıya doğru sarkıtılmış biçimde yapılarak belirginleştirilmiştir. Kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır. Tek parça dikdörtgen mermer blok şeklindeki sövelerin alt kısımları, postament benzeri altlık şeklinde düzenlenmiştir. Kemer ile söve arasında, kare kesitli düz ve içbükey profillerle, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen şekilde oluşturulan söve başlıkları bulunmaktadır. Bu başlıklardan sadece batıdakinin yüzeyinde yivler bulunurken diğer başlığın yüzü sade bırakılmıştır.

Ayrıca kapının avluya doğru taşıntı yapan kütleleri, pilastrlardan sonra malzemesi değişerek küfeki taşına dönüştükten sonra yan kısımları oldukça geniş bir “S” şeklini alarak avlu duvarına bağlanmaktadır.

2.7.4. Eyüp - Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı

Fotoğraf: 301-304

Cizim: 73

Taçkapının:

Yeri: Külliyeinin Sultan Reşat Caddesi'ne açılan iki avlu kapısından batıda olan, türbeye geçit veren avlu kapısıdır (Fot. 301-302).

Malzemesi: Kapının ön yüzü tamamen mermer malzemeli olup, arka yüzünün doğu kısmında kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer alır (Fot. 303). Kitabe levhası yüzeyden taşıntılı olup, kenarları içbükey silmelerle yumuşatılmıştır. Yüzeyden taşırılan bölümün kenarındaki, kare kesitli düz silmeler ise kitabe levhasındaki yazıya, çerçeve oluşturmaktadır. Siyahın fon olarak kullanıldığı kitabenin harflerinde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Kitabe levhasının kısa kenarları bursa kemer formunda düzenlenmiştir. Celî talik hatlı kitabede; Kur'an-ı Kerim 3/185. ayetin bir kısmı bulunmaktadır⁴²⁷.

Taçkapının yan cephelerinde, saçağın altındaki dekoratif pilastrların arasındaki boş alanda, genel hatlarıyla daire formunda, panolar bulunmaktadır. Doğudaki panonun içinde “*Lâ ilâhe illallâh*”, batıdaki panonun içinde ise “*Muhammedün Resûlüllah*” yazılarıyla kelime-i tevhid yazılmıştır. Ayrıca panoların tepe noktasında stilize palmet motifine yer verilmiştir. Fon siyah, harf ve diğer kısımlar altın yaldız rengindedir.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	32 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 289 cm
	156 cm arka yüz	
Genişliği:	663 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 198 cm
Yüksekliği:	610 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 153 cm

⁴²⁷ H. Önkal, *age.*, 2017, s. 414.

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, tepelik/taç, sütun/pilastr, yan niş, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Kapının üzerini düz bir biçimde örten, kurşun kaplı saçak, kapı cephesinden 25 cm taşıntı yapmaktadır. Pilastrların tabakalaşarak genişleyen başlıkları, saçakta devam ettirilmiştir.

Taç/Tepelik: Tepelik, kitabeliği üstten sınırlayan konsol biçimindeki çıkıntının üzerinde yer almakta ve saçak altına kadar uzanmaktadır. Taç bölümü, tepe noktasında yer alan stilize palmet ve altındaki üsluplaştırılmış yapraklar ile yan kenarları oluşturan “C” ve “S” kıvrımlı hatlardan meydana gelmektedir. Stilize palmet motifi ve yaprakların altında başlayan, üst ucu sarmallı “C” ve bunun alt ucuyla birleşen “S” kıvrımlarının yüzeyleri yivlendirilmiş, uç ve kenarlarında stilize yaprak bezemelerine yer verilmiştir. Simetrik olarak düzenlenen kompozisyonun dış köşelerinde, yine üsluplaştırılmış palmet ve akant yapraklarına yer verilmiştir.

Taçkapı tepeliğinin merkezinde, kartuş bulunmaktadır. Ortada elips formuna yakın boşluğun etrafını çevreleyen, üstte yüzeyi yivlendirilmiş içbükey yaprak bezemeleriyle, altta merkezden iki yana doğru uzanan stilize akant yaprağından oluşmaktadır.

Yukarıda, palmet ve yapraklar arasında üçgen şeklinde, yanlarda, palmet ve akantlar arasında oval biçimde, ortada kartuşun merkezinde bombeli biçimde kırmızı mermerden taşlar yerleştirilmiştir.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapının yan cephelerinde, ikişerli olarak düzenlenen sütunlar bulunmaktadır. Sütunlar, yüzeyden taşıntılı, zeminden 95 cm yüksekliğindeki gömme altlıkların üzerine, doğrudan oturur vaziyettedir. Altlıkların gövdesi eğrisel hatlı olup, tabanı başlığına nazaran daha geniştir. Hatta bu altlıkların hemen üzerinden, sütun başlığının bulunduğu seviyeye kadar, duvar yüzeyine açılan nişlerle, sütunların tek parça halinde burada yer almaları sağlanmıştır. Silindirik düz gövdeli sütunlar, yukarıda gömme başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, iki içbükey profili ayıran silmenin, yukarıda bir abaküsle sonlanmasından meydana gelmektedir. Sütun başlığının alttaki içbükey profil yüzeyi yivlendirilmiş, alt uçları dışa doğru kıvrılmış stilize yaprak motifleriyle sonlandırılmıştır. Diğer içbükey profilin yüzeyinde de aynı motifler devam

ettirilmiş ve başlığın köşelerine denk gelen kısımlarında stilize akant yaprakları yerleştirilmiştir. Başlıktaki bu düzenleme, yanlarındaki yüzeyde de devam ettirilmiştir.

Pilastrlar, yanlarda ikişerli olarak düzenlenen sütunların üzerinde, sütun hizasında yer almaktadır. Sütunun üzerinden saçak altına kadar uzanan pilastrlar, ortada bir kornişle ikiye bölünmektedir. Bölünen her bir kısımda, kaidersiz fakat başlıklı pilastrlar oluşturulmuştur. Bunlardan sütunların üzerinde yer alan pilastrlar, kaidersiz olarak doğrudan korniş üzerine oturmaktadır. Kare kesitli düz gövdeye sahip pilastrların arasında kalan bölümün yüzeyi, boş bırakılmıştır. Pilastrların üzerinde devam eden, saçak altındaki pilastrlar ise kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Gövdesi üzerinde yivli, kıvrımlı hatlara sahip kabartmalar ile başlığının altında sarmal kökten çıkan, baş aşağı vaziyette, stilize akant yaprağı motifi yer almaktadır. Bu pilastrlar arasına kalan bölümde ise daire formundaki kartuşlar ve kartuşların tepesinde stilize palmet motiflerine yer verilmiştir. Mermer yüzey oyularak meydana getirilen kartuşların içerisinde, Kelime-i Tevhid yer almaktadır.

Kapı sövesinin dış kenarında kaideli ve başlıklı pilastr yer almaktadır. Armûdî bir kaideye sahip pilastrın, aşağıdan yukarıya daralan gövdesi, yukarıda bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlık, söve başlıklarıyla aynı seviyede olup farklı düzenlemeye sahiptir. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen kare kesitli başlık, iki içbükey profilin silmeyle ayrılıp en yukarıda abaküsle sonlanmasından meydana gelmektedir. Alttaki içbükey profilin yüzeyinde yivler bulunmaktadır. Bunun üzerindeki diğer profile ise uçları dışa taşmış yaprak motifleri bulunmaktadır.

Kapı açıklığı kemer köşeliklerinin bulunduğu alanda dekoratif pilastrlara yer verilmiştir. Bunlardan ilki sövenin dış kenarındaki pilastrların üst hizasında yer alırken, diğeri kitabeliği kenarlardan sınırlayan pilastrların alt hizasında yer almaktadır. Kapı sövesinin üzerindeki pilastr, kaidersiz ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Kaide seviyesinde stilize edilmiş akant yaprağı motifi, ucu kapı açıklığına yönelmiş şekilde verilmiştir. Pilastrın gövdesi ise yivlendirilmiş ve yukarıda başlıkla sonlandırılmıştır. Ayrıca başlığın üzerinde, ortasında, kırmızı mermerden asimetrik bir taş bulunduran üsluplaştırılmış akant yaprağı yer almaktadır. Kitabeliği iki yandan sınırlayan pilastrların alt hizasındaki dekoratif pilastrlar ise kaidersiz olarak, kapı açıklığı kemer kavsine uygun biçimde yerleştirilmiştir. Gövdesi yivli pilastr yukarıda bir başlıkla sonlanmaktadır. Ayrıca

pilastrın yivlendirilmiş yüzeyinden bir yiv sırasının kıvrılarak yandaki pilastrın başlığının altına kıvrımlı bir hatla temas ettiği görülebilmektedir.

Kitabeliği yanlardan sınırlayan pilastrlar ise kaidesiz olarak, doğrudan silmelerle oluşturulmuş, konsol benzeri çıkıntının üzerine oturmaktadır. Taçkapı tepeliğinin hemen altında, başlıkla sonlanan pilastrların alt dış köşelerinde, “C” kıvrımı şeklinde başlayarak daha sonra pilastr kenarından başlığa uzanan eğrisel düzenlemenin yüzeyi yivli şekilde verilmiştir. Düzenlemenin pilastr başlığının altındaki ucunda, baş aşağı vaziyette, stilize akant yaprağına yer verilmiştir. Ayrıca “C” nin içinde ve sırt kısmında da stilize akant yaprağı motifleri görülür.

Silme:

Ön yüz: Kapının iki kenarında yer alan ve yerden 95 cm yükseklikte başlayan altlıklar hizasından başlayan, geniş dışbükey silme, kapı açıklığı, kitabelik ve tepelik/taç bölümlerini üç yönden çevrelemektedir. Kapı açıklığı kemerinin etrafı, ince çubuk silmelerle, kemer hareketlerini tekrar ederek kademeli şekilde çevrenmiştir. Yan nişleri dış kenarlarından çevreleyen kare kesitli düz silmeler, tepede stilize akant yaprağı altına kadar uzanmaktadır.

Arka yüz: Kapı açıklığı içbükey, dışbükey ve içbükey silme takımıyla üç yönden çevrenmektedir. Bunun yanında kapı açıklığı kemer köşelikleri de silmelerle çevrenmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Taçkapının yan kenarlarında ikili düzenlenen sütunların arasında kalan bölümde yan nişlere yer verilmiştir. Nişler kendi içinde bir niş daha barındırmaktadır. Üst üste gelecek şekilde düzenlenen nişler, birbirilerinden niş derinliği bağlamında ayrılmaktadır. Alttaki nişler daha derinken, üstte yer alan niş daha yüzeyseldir. Alttaki nişin içerisinde çeşmeye yer verilmiştir. Ancak günümüzde çeşme kullanılmamaktadır. Çeşmelerin önündeki izlerden anlaşıldığı kadarıyla burada yer alması gereken musluk tekneleri bulunmamaktadır. Çeşme nişi, eğrisel hatlı üçgenlerin oluşturduğu bir tepe nişiyle

sonlanırken, üstte yer alan diğer niş dilimli yapıya sahip, bir merkezden çıkan ışınların oluşturduğu tepe nişiyle sonlanmaktadır.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer, söve başlığı ve söveden oluşan kapı açıklığının kemerinde iki farklı renkli mermer kullanılmıştır (Fot. 304). Kemer kilit taşının caddeye bakan yüzünde, stilize edilmiş yapraklı bezemenin ortasında, kırmızı mermerden taş bulunmaktadır. Kapı açıklığı kemeri üzengi taşı ile bunun üzerinde yer alan kemer taşının açıklığa bakan yüzü, sırasıyla, önce içbükey sonra dışbükey biçiminde profillendirilmiştir. Kapı açıklığı kemer köşeliklerinde dekoratif pilastrlara yer verilmiştir. Dikdörtgen mermer blok şeklindeki söveler tek parça olarak düzenlenmiştir. Sövelerin alt kısımları profilli silmelerle, postament benzeri kaide biçiminde düzenlenmiştir. Kapı açıklığı kemeri, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, kare kesitli düz ve içbükey profillere sahip söve başlıklarına oturmaktadır.

Arka yüz: Kapı açıklığı aynalı tonozla geçilen kapının kemerinde, iki farklı renkli mermer kullanımı, bu yüzünde de devam etmiştir. Kemer kilit taşının avluya bakan yüzünde stilize edilmiş palmet motifinin ortasında, kırmızı mermerden taş bulunmaktadır. Kapı açıklığı kemeri üzengi taşı ile bunun üzerinde yer alan kemer taşının açıklığa bakan yüzü, sırasıyla, önce içbükey sonra dışbükey biçiminde profillendirilmiştir. Kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır. Tek parça dikdörtgen mermer blok şeklindeki söveler, doğrudan zemine oturmaktadır. Kemer ile söve arasında, kare kesitli düz ve içbükey profillerle aşağıdan yukarıya doğru genişleyen şekilde oluşturulan söve başlıkları bulunmaktadır. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar yer almaktadır.

Ayrıca kapının avluya doğru taşıntı yapan kütesinde, simetrik uygulama söz konusu değildir. Kapının batısında mermer malzeme kullanılmış ve avlu duvarına sırasıyla geniş içbükey, dışbükey ve “S” profilleriyle bağlanmıştır. Kapının doğusunda ise avlu duvarına bağlantı kesme taş malzeme ile sağlanırken, sadece dışbükey profil uygulanmıştır.

2.7.5. Eyüp - Mihrişah Valide Sultan Türbesi Taçkapısı

Fotoğraf: 305-306

Cizim: 74

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin batısında yer alan türbenin kapısına, kuzeydoğu yönünde yer verilmiştir (Fot. 305-306).

Malzemesi: Kapının hem ön hem arka yüzünde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen kitabe, basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer alır. Kitabenin etrafı, köşelerde çeyrek daire formunda kıvrılan silmeyle çevrelenmektedir. Mermerin kendi renginin fon olarak kullanıldığı kitabenin harflerinde ve kitabeyi çevreleyen silmelerde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Sülüs hatlı kitabede; Kur'an-ı Kerim 28/88. ayetinin bir bölümü yer almaktadır⁴²⁸.

Arka yüz: Kapının, türbenin içine bakan yüzünde, basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer almaktadır. Genel hatlarıyla dikdörtgen formundaki kitabe, yüzeyden taşırılmış ve kartuş şeklinde düzenlenmiştir. Dikdörtgen formun uzun kenarları içbükey silmeyle, kısa kenarları ise "C" kıvrımlarının farklı konumlandırılmasıyla oluşturulmuştur. Kartuşun uzun üst kenarının ortasında ve köşelerinde, stilize yaprak motifleri yer almaktadır. Kısa kenarlarının dışında ise yine stilize yaprak betimlemeleri bulunmaktadır. Kartuşun içerisindeki yazının başında ve sonunda dal ve yapraklarıyla verilmiş, taç yapraklı çiçek bezemesi bulunmaktadır. Kitabedeki harfler, çiçek bezemesi ve çerçeve altın yaldız renginde diğer kısımlar ise mermerin kendi rengindedir. Sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 59/2. ayetinin bir bölümü yer almaktadır⁴²⁹.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı: 34 cm ön yüz

Kapı Açıklığı Yüksekliği: 275 cm

Genişliği: 379 cm

Kapı Açıklığı Genişliği: 157 cm

⁴²⁸ Ali Rıza Özcan, "Mihrişah Valide Sultan Türbesi Yazıları", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu IX*, İstanbul, 2005, s. 411; H. Önkal, *age.*, 2017, s. 415.

⁴²⁹ A. R. Özcan, *agm.*, 2005, s. 412; H. Önkal, *age.*, 2017, s. 415.

Yüksekliği: 453 cm

Kapı Açıklığı Derinliği: 140 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme, köşe sütunceleri ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Taç/tepelik, kitabeliği üstten sınırlayan konsol biçimindeki çıkıntının üzerinde yer almaktadır. Taç/tepelik bölümü, tepe noktasında yer alan, tamamen stilize iri palmet bezemesi ve yan kenarları oluşturan kalın “S” kıvrımlı hatlardan meydana gelmektedir. İri palmet motifi altında başlayan, üst ve alt ucu dışa taşkın, sarmallı “S” kıvrımlı hat, yanlarda, kitabeliğin pilastr başlığı üzerine kadar uzanmaktadır. Simetrik olarak düzenlenen kompozisyonun dış köşelerinde, üsluplaştırılmış palmetlere yer verilmiştir. Taçkapı tepeliğinin ortasında, alt uçları içe doğru kıvrılmış, yüzeyi yivlendirilmiş, stilize yaprak bezemelerinden oluşturulmuş motife yer verilerek kompozisyon tamamlanmıştır.

Sütun/Pilastr:

Taçkapı, yan kenarlarda ve kapı sövesinin dışında olmak üzere iki ayrı kaideli ve başlıklı sütunlara sahiptir. Bunlardan en dışta yer alan ve taçkapıyı yanlardan sınırlandıran sütun, yüzeyden taşıntılı ve zeminden 70 cm yüksekliğindeki gömme altlıkların üzerine oturmaktadır. Altlıkların üzerinden, sütun başlığın bulunduğu seviyeye kadar, duvar yüzeyine açılan oyuklara, sütunlar tek parça halinde yerleştirilmiştir. Silindirik düz gövdeli, kırmızı renkli mermer malzemeli sütunlar gömme başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil, silme ve köşelerdeki kıvrık akant yapraklarının bir abaküsle tamamlanmasından meydana gelmektedir. Sütun başlığının içbükey profil yüzeyi yivlendirilmiş ve altında inci sırasına yer verilmiştir. Başlığın köşelerine denk gelen kısımlarında ve yanlarda stilize akant yaprakları yerleştirilmiş, bu düzenleme, yanlarındaki yüzeyde de devam ettirilmiştir.

Yan kenarlardaki sütunların üzerinde pilastrlar yer almaktadır. Sütunun üzerinden yukarıya doğru uzanan pilastrlar, konsol benzeri çıkıntılarla kesintiye uğrayarak üç bölünmektedir. Bölünen her bir kısımda, kadesiz fakat başlıklı biçimde verilen pilastrlar, gövde çapları yukarıya doğru genişleyen bir düzende uygulanmıştır. Kare kesitli düz

gövdeli pilastrlardan sadece en yukarıdakinin gövdesi yivlidir. Ayrıca bu pilastrın başlığı asimetriktir.

Kapı sövesi dış kenarında yer alan sütunlar da kaideli ve başlıklı biçimde düzenlenmiştir. Zeminden 45 cm yükseklikteki altlıkların gövdesi, alt ve üst uçları tomar içinden taşırılmış sarmal şeklindeki, baş aşağı duran stilize akant yaprağı biçiminde düzenlenmiştir. Sütunlar, silindirik düz gövdeli, kırmızı renkli mermer malzemeden oluşmakta ve yukarıda bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlıklar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ile bunun köşelerindeki sarmallar ve üzerindeki abaküsten meydana gelmektedir.

Kapı açıklığı kemer köşeliklerinin bulunduğu alanda dekoratif pilastrlara yer verilmiştir. Bunlardan ilki sütuncelerin üst hizasında yer alırken, diğeri kitabeliği kenarlardan sınırlayan pilastrların alt hizasında yer almaktadır. Sütuncenin üst hizasındaki pilastr, kaidesiz ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Kaide seviyesinde, uçları sarmallı ters “S” kıvrımı ve stilize akant yaprağı motifi bulunmaktadır. Gövdesi yivlendirilen pilastr, yukarıda, başlık ve onun üzerindeki “C” kıvrımları ve stilize akant yaprağı bezemesiyle tamamlanmıştır.

Kitabeliği iki yandan sınırlayan pilastrların alt hizasındaki dekoratif pilastrlar, kapı açıklığı kemer kavsine uygun biçimde, kemerin üzerine asimetrik kaideyle yerleştirilmiştir. Gövdesinin yüzeyi kartuş biçiminde yivlendirilen pilastr, yukarıda bir başlıkla sonlanmaktadır. Ayrıca yandaki pilastr başlığının altından başlayan, ucu sarmallı, ters yöne bakan “C” kıvrımının üst ucu tamamlanmadan pilastrlar arasında yerini almıştır.

Kitabeliği yanlardan sınırlayan pilastrlar ise kaidesiz olarak, doğrudan silmelerle oluşturulmuş, konsol benzeri çıkıntının üzerine oturmaktadır. Taçkapı tepeliğinin hemen altında başlıkla sonlanan pilastrların alt dış köşelerinde, eliptik sarmal bir merkezden çıkan, daha sonra pilastr kenarından başlığın altına uzanan eğrisel düzenleme yüzeyi yivli şekilde verilmiştir. Düzenlemenin pilastr başlığının altındaki ucu, sarmallı ve dışa kıvrık vaziyettedir. Bunun yanında eliptik sarmalın dışında üst ucu sarmallı, gövdesi yaprak betimlemeli ters “S” kıvrımı bulunmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Kapının iki kenarında yer alan ve zeminden 70 cm yükseklikteki altlıklar hizasından başlayan dışbükey ve topuk silme, kapı açıklığı, kitabelik ile tepelik/taç bölümlerini üç yönden çevrelemektedir. Silmelerin üst köşelerine stilize yaprak motifleri yerleştirilmiştir. Bunun yanında taçkapının yanlarında yer alan sütunlar, dış kenarlarındaki içbükey ve dışbükey silmelerle sınırlandırılmıştır. Kapı açıklığı kemerinin etrafında kademeli şekilde yer alan çubuk silmeler, kemer hareketlerini tekrar ederek kemeri çevrelemiştir.

Arka yüz: Kapı açıklığı kemer köşeliklerinde, alt kısımda kemer profilini tekrar edecek şekilde düzenlenerek, köşelikleri çevreleyen çubuk silmelere yer verilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer, üzengi bloğu⁴³⁰, söve başlığı ve söveden oluşan kapı açıklığının kemerinde, gri ve beyaz renkli mermer kullanılmıştır. Kemer kilit taşının avluya bakan cephesinde, stilize edilmiş palmet motifinin ortasında, daire formunda kırmızı mermer taş bulunmaktadır. Kapı açıklığı kemeri üzengi taşının açıklığa bakan yüzü, sırasıyla, önce içbükey sonra dışbükey profillere sahiptir. Kapı açıklığı kemer köşeliklerinde dekoratif pilastrlı düzenlemeler bulunmaktadır. Dikdörtgen mermer blok şeklindeki söveler tek parça halinde düzenlenmiş, üstte bir başlık ve onun da üzerinde üzengi bloğuyla tamamlanmıştır. Dikdörtgen kesitli söve başlığının, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profilinin yüzeyinde, sütunce başlığındaki eğrisel düzenlemeler devam ettirilmiştir. Bu eğrisel hatlar, başlığın köşelerinde sarmallı biçimde sonlanmıştır. Sövelerin alt kısımları postament benzeri kaide biçiminde düzenlenmiş, yüzeyine yivler açılmıştır.

⁴³⁰ Celâl Esad Arseven, “Üzengi kürsüsü”, *Sanat Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul, 1998, s. 2183; Cyrill M. Harris, “impost block, dossier, supercapital”, *Dictionary of Architecture and Construction*, Michigan University, USA, 2006, p. 530.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen kapının kemerindeki iki farklı renkli mermer kullanımı, bu yüzünde de devam etmiştir. Kemer kilit taşının türbeye bakan yüzünde, stilize yapraklardan oluşturulmuş bir taç ve yanlardaki “S” kıvrımlarından oluşan bir kartuş, ortasında ters armûdî formda kırmızı mermerden taş bulunmaktadır. Kapı açıklığı kemeri üzengi taşının açıklığa bakan kısmı içbükey ve dışbükey profillendirilmiştir. Kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır. Dikdörtgen mermer blok şeklindeki sövelerin üstünde başlık ve üzengi bloğuna yer verilmiştir. Dikdörtgen kesitli başlık, aşağıdan yukarıya doğru içbükey profilli olarak genişlemektedir. Başlığın profilli yüzeyinin sadece türbeye bakan tarafı yivlendirilmiştir. Sövelerin alt kısımları profillendirilerek kaide biçiminde düzenlenmiştir.

2.7.6. Üsküdar– Tahıl Ambarı Binası Kapısı 1

Plân: 25

Fotoğraf: 307-309

Cizim: 75

Yapının:

Yapım Tarihi: H. 1213/M 1798-99.

Banisi: III. Selim.

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Üsküdar ilçesi, Sultantepe Mahallesi, Paşa Limanı Caddesi üzerinde yer alır. Kuzeydoğu – güneybatı doğrultusundaki Paşa Limanı Caddesiyle aynı doğrultuda cepheye sahip yapı, birbirine bitişik halde inşa edilmiş iki binadan oluşmaktadır. Her bir binanın cadde üzerinde kapısı bulunmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Bitişik vaziyette ve farklı zamanlarda inşa edilen ambarlardan, eski tarihli kitabesi olan ambarın kapısıdır (Fot. 307-308).

Malzemesi: Kapının, sadece caddeye bakan cephesinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Basık kemerli kapı açıklığının üzerinde, mermer malzemeli dikdörtgen kitabe yer alır (Fot. 309). Üç satırdan oluşan kitabenin her satırında, iki yazı kartuşu bulunmaktadır. Kartuşlar birbirlerinden kare kesitli düz silmelerle ayrılmıştır. Kartuşların iç köşeleri eğrisel hatlı üçgenlerle pahlanmıştır. Pahlanan bu kısımların içlerinde ise taç yapraklı çiçek motiflerine yer verilmiştir. Kitabede herhangi bir renk ile boyama yapılmamıştır. Şair Sururi'nin hazırladığı manzume talik hatlıdır⁴³¹.

Kitabenin iki yanında, mermer malzeme üzerinde, vazodan çıkan çiçek kompozisyonu bulunmaktadır. Kompozisyonlar dikey konumdaki dikdörtgen bir kartuş içerisinde verilmektedir.

Boyutları:

⁴³¹ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1977, s. 395; Mehmet Mermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 3*, İstanbul, 2001, s. 1483.

Cepheden Taşıntı:	taşıntı yok	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 257 cm
Genişliği:	253 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 185 cm
Yüksekliği:	477 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 23 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, silme ve kapı açıklığından oluşur.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Kitabelik bölümünün üzerinde, yüzeyden taşkın, genel form olarak üçgen tepelik /taç bulunmaktadır. Bu form kendi içerisinde konsol benzeri çıkıntılı silme ile yatay olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan üstte yer alan bölüm, tepe noktasında stilize iri akant yaprağı ve bu yaprağın alt köşelerinden başlayan “S” ve “C” kıvrımlarının konsol benzeri çıkıntının köşelerinde sonlanmasından oluşmaktadır. Bu bölümün köşelerinde yer alan “C” kıvrımlarının sırtında, stilize yaprak motifi görülmektedir. Tepelik /taçın alt bölümü ise konsol benzeri çıkıntının altından kitabeliğin üzerine kadar uzanan, uçları sarmallı, iki büyük “C” kıvrımının ters yöne bakar vaziyette yerleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. Kıvrımların kitabe üzerine rastgelen uçları eliptik bir sarmal biçiminde düzenlenmiş ve burada da stilize akant yaprağı bezemesine yer verilmiştir. Kıvrımların yüzeyleri yaprak deseninde yivlendirilmiştir. Alt bölümün merkezinde, yüzeyden taşırılmış, kenarları içbükey silme ile sınırlandırılmış, oval kartuş bulunmaktadır. Kartuşun içinde III. Selim’in tuğrasına yer verilmiştir.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı açıklığı kemerini üç yönden çevreleyen, kare kesitli düz ve içbükey silme takımından oluşan grup silme, zeminde, kapı açıklığına kadar devam ettirilmiştir. Bunun yanında kemer köşeliklerinin sınırları içbükey silmeyle belirlenmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığı, tek parça mermer levhaya kemer formunun verilmesiyle oluşturulmuştur. Yuvarlak kemer formundaki levhanın üzengi hizasında “S” çizdikten sonra söve üzerine oturduğu görülmektedir. Kilit taşında yer alan eliptik kartuşun çevresinde yaprak bezemeleri bulunmaktadır. Kapının söveleri tek parça mermerden oluşmaktadır. Kabartılarak belirginleştirilen kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır.

2.7.7. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı

Plân: 26

Fotoğraf: 310-312

Cizim: 76

Yapımın:

Yapım Tarihi: Yapımına 1798 de başlanan cami, 1800 yılında tamamlanmıştır⁴³².

Banisi: Sultan III. Selim⁴³³.

Mimarı: Bilinmemektedir. Ancak binayla birlikte Uzun Hüseyin Ağa'nın ismi geçmektedir⁴³⁴.

Genel Tanım: İstanbul Eyüp ilçesi, Merkez Mahallesi'nde yer almaktadır. Külliye, cami, medrese, türbe, imaret, hamamdan oluşmaktadır⁴³⁵. Külliye avlusuna geçit veren iki kapı, revaklı avlu kapıları, harim taçkapısı, hünkâr kasrı kapısı, harim tali kapılar olmak üzere on bir kapı bulunmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Caminin şadırvanlı dış avlusuna geçit veren, güneybatı yönündeki külliye avlu kapısıdır (Fot. 310-311).

Malzemesi: Taçkapıda mermer ve kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Taçkapının kitabeliğinde ve taç kısmının ortasında olmak üzere iki ayrı yazıt bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi, yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında, kare kesitli düz ve armûdî silme profilli konsol benzeri çıkıntının üzerinde yer almaktadır. Kenarları kare kesitli düz silmelerle çerçeveselenen dikdörtgen kitabe levhasının kısa kenarları, bursa

⁴³² D. Kuban, *age.*, 1954, s. 34; A. Arel, *age.*, İstanbul, 1975, s. 90; M. Sözen, *age.*, 1975, s. 287; M. Baha Tanman, "Eyüp Sultan Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1994, s. 238; Semavi Eyice, "Eyüp Sultan Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, Ankara, 1995, s. 10; Ayvansarâyî, *age.*, 338;;T. Öz, *age.*, C. I, 2015, s.54.

⁴³³ M. B. Tanman, agm., 1994, s. 238; S. Eyice, agm., 1995, s. 10; T. Öz, *age.*, C. I, 1997, s.54.

⁴³⁴ M. B. Tanman, agm., 1994, s. 238; S. Eyice, agm., 1995, s. 10; T. Öz, *age.*, C. I, 1997, s.54.

⁴³⁵ Külliyeinin günümüze ulaşan yapıları hakkında bkz. M. B. Tanman, agm., 1994, s. 238; S. Eyice, agm., 1995, s. 10.

kemeri formundadır. Mermer malzemeli kitabe levhasında tek satırlık yazı bulunmaktadır. Siyah rengin fon olarak kullanıldığı kitabede, yazı ve çerçeve altın yıldız rengindedir. Kitabede, celî sülüs hatla mescit inşa etmeyle ilgili “*Min bina Allah mescida bina Allah lehu beytana fi el cenneti*” hadis-i şerif yazılmıştır⁴³⁶.

Taçkapı tepeliğinin merkezindeki kartuş içerisinde, celî sülüs hatla, “*Maşallahu teala*” yazısı bulunmaktadır. Kartuşun çerçevesi ve harfleri altın yıldızlı olup fon rengi siyahtır.

Arka yüz: Kapı açıklığının üzerindeki kitabelikte ve taç kısmının merkezinde olmak üzere iki ayrı yazıt bulunmaktadır.

Kapı açıklığı üzerindeki, kitabelik bölümünde yer almaktadır. Mermer malzemeli dikdörtgen kitabe levhasının kenarları, kare kesitli düz silmelerle çevrelenmiştir. Kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenen dikdörtgen pano kitabede tek satır bulunmaktadır. Kitabenin harf ve çerçevesinde altın yıldız rengi kullanılırken, fonda siyah renk kullanılmıştır. Kitabede, celî sülüs hatla yazılmış 9/18. ayetinin bir kısmı yer almaktadır⁴³⁷.

Tepeliğinin merkezinde yer alan kartuşun içerisine ise celî sülüs hatla “*Maşallahu teala*” yazılmıştır. Fon rengi siyah olan kartuşun çerçevesi ile harflerinde altın yıldız rengi kullanılmıştır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	38 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 416 cm
	180 cm arka yüz	
Genişliği:	692 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 256 cm
Yüksekliği:	735 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 203 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

⁴³⁶ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4781]; erişim tarihi 10.10.2019.

⁴³⁷ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4780]; erişim tarihi 10.10.2019.

Saçak: Taçkapının en yukarisında, profilli bir kornişe sahip, yüzeyden 20 cm taşıntılı saçağı bulunmaktadır. Taçkapı kütesinde görülen tektonik hareketlerin, yukarıda, saçakta da devam ettirildiği görülmektedir. Kapı açıklığının aynalı tonozlu örtüsü, en yukarıda, dışa yansıtılmıştır. Saçağın üzerindeki, dışa yansıyan bu kısmın omurgası üzerinde düz bir zemin hazırlanmış ve buranın ortasına âlem yerleştirilmiştir.

Taç/Tepelik: Taçkapının her iki yüzünde de tepelik/taç bulunmaktadır.

Ön yüz: Kitabeliğin yukarisında, armûdî silmeli konsol benzeri çıkıntının üzerinde yer almaktadır. Tepelik, stilize palmet motifinin altından (günümüzde kırılmış vaziyette) iki yana ve aşağıdaki konsol benzeri çıkıntının üzerine doğru devam eden, farklı boyut ve konumdaki, üç “C” kıvrımının, palmetin altına simetrik olarak yerleştirilmesinden meydana gelmektedir. Kompozisyonu oluşturan bu kıvrımların bazılarının uçları, sarmallı veya stilize yaprak bezemeli olarak verilmiştir. Tepeliğin, konsol benzeri çıkıntının üzerine denk gelen köşe kısımlarındaki “C” kıvrımları eliptik sarmal şeklindeki bir kökten çıkar vaziyettedir. Bu kıvrımın iç kenarında küçük pilastr bulunmakta ve hem pilastrın üzerinde hem de kıvrımın üzerinde, tamamen stilize akant yaprağı bulunmaktadır. Tepeliğin merkezinde bir de kartuş bulunmaktadır. Bu kartuş, tepeliğin kıvrımlı hatlarıyla paralel bir çerçeveye sahiptir. Kartuşun çerçevesi, tepe noktasındaki stilize yaprak motifi ile onun altından başlayarak yana ve aşağıya doğru hareketlenen “S” kıvrımı ve en altta konsol benzeri çıkıntıya oturan “C” kıvrımıyla tamamlanmıştır.

Arka yüz: Tepelik kitabeliğin üstünde, armûdî silmeli konsol benzeri çıkıntının yukarisında konumlandırılmıştır. En yukarıdaki stilize palmet motifinin altından yana ve aşağıya doğru hareket eden farklı boyutlardaki üç “C” kıvrımının, simetrik olarak düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. Bu kıvrımların uçları bazen sarmallı bazen de stilize yaprak bezemeli bir şekilde verilmiştir. Tepeliğin konsol benzeri çıkıntının üzerine rast gelen köşelerdeki kısımlarında, stilize akant yaprağı motifi görülmektedir. Tepeliğin merkezinde kartuşa yer verilmiştir. Bu kartuş, tepeliğin kıvrımlı ana hatlarıyla paralellik göstermektedir. Burada da tepedeki stilize palmet motifinin altından başlayan ve konsol benzeri çıkıntının üzerine kadar uzanan “C” ve “S” kıvrımlı hatlar, kartuşu oluşturmaktadır. Kıvrımlı hatların uçları bazen sarmallı olabildiği gibi bazen de yaprak biçiminde betimlenmiştir.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapının yanlarında, postament benzeri gömme altlıklar üzerinde mermer malzemeli sütunlar bulunmaktadır. Silindirik düz gövdeli sütunlar, doğrudan altlık üzerine oturmakta ve yukarıda bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlık, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, iç ve dışbükey profillerin yukarıda bir abaküsle sonlanmasından meydana gelmektedir. Başlığın profilli yüzeyinin üzerinde, abağın alt köşelerinde sarmallara yer verilmiştir. Sütunların üstünden yukarıda kornişin altına kadar devam eden pilastrların yüzeyine, kitabelik ve tepeliğin oturtulduğu armûdî silmeli konsol benzeri çıkıntılarının hizasında, pilastr başlığına benzeyen dekoratif profilli unsurlar applike edilmiş vaziyettedir. Bunun yanında taçkapının yanlardaki kesme taş malzemeli kısımlarında yer alan pilastrların yüzeyi, merkezden iki yana eğimli vaziyette verilmiştir. Kitabeliği iki yandan sınırlayan dekoratif pilastrlar, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Pilastrların dış kenarlarında, altta sarmallı bir kökten çıkan stilize akant yaprağı bezemesi ile yukarıda baş aşağı vaziyetteki bir başka stilize akant yaprağını birbirine bağlayan, eğrisel hatlı süslemeye yer verilmiştir.

Arka yüz: Taçkapıyı iki yandan sınırlayan mermer malzemeli pilastrlar, postament benzeri gömme altlıklar üzerinde yükselmektedir. Pilastrın, kitabeliğin oturduğu konsol benzeri armûdî silmeli çıkıntınının 50 cm altında, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve abaküsten oluşan kademeli bir başlığı bulunmaktadır. Buradan sonra korniş altına kadar devam eden pilastrın yüzeyine, konsol benzeri çıkıntılar ile aynı seviyede, başlığına benzeyen dekoratif profilli unsurlar applike edilmiştir. Pilastrların yüzeyi merkezden iki yana doğru eğimli vaziyette olup, bu eğim zemindeki altlıktan kornişe kadar tüm unsurlarda devam ettirilmiştir. Armûdî silmeli konsol benzeri çıkıntınının üzerinde yer alan ve kitabeliği iki yandan sınırlayan dekoratif pilastrlar, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Pilastrların dış kenarlarında ise formu oldukça bozulmuş, ters “S” şeklindeki uçları sarmal ve kıvrımlı süsleme öğelerine yer verilmiştir.

Silme:

Ön yüz: Taçkapının kesme taş malzemeli yan kısımlarının, kapı açıklığı yönünde iri, geniş dış ve içbükey silmeler bulunmaktadır. Bunun yanında kapı açıklığı, kitabelik ve tepelik, iki dışbükey silme arasında yer alan geniş içbükey silmeli kompozisyon tarafından, üç yönden çevrelenmektedir. Kitabe ve onun da üzerindeki tepeliğin oturduğu konsol benzeri çıkıntılar, armûdî silmelerle oluşturulmuştur.

Arka yüz: İç ve dışbükey silmeler ve bunların arasında yer alan geniş armûdî silmeyle oluşturulan kompozisyon, tepeliği de içine alacak şekilde taçkapıyı üç yönden çevrelemektedir. Armûdî silmeler, kitabelik ve tepeliğin oturduğu konsol benzeri çıkıntılarının oluşturulmasında da kullanılmıştır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığı tek renk mermerden oluşmaktadır. Kilit taşı dışa taşkın ve aşağıya sarkar vaziyetteki kapı açıklığı kemerinin altında, yüzeysel kabartma biçiminde kartuşa yer verilmiştir. Tek parça mermer malzemeden oluşan sövelerin üst kısımları, başlık benzeri konsol biçiminde düzenlenmiştir. Kapı açıklığı kemeri bu başlık benzeri konsolların üzerine oturmaktadır. Sövelerin alt kısımları ise postament benzeri altlık biçiminde profillendirilmiştir. Sövelerin alt ve üst kısımlarındaki bu düzenlemeler, sadece kapı açıklığı ile meydana bakan yönlerinde gerçekleştirilmiştir.

Arka yüz: Açıklığı aynalı tonoz ile geçilen kapının (Fot. 312), şadırvanlı avluya bakan tarafı, yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve sövelerden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemer kilit taşı, dışa taşkın ve aşağıya sarkar vaziyettedir. Kilit taşının altında, yüzeysel kabartma biçiminde kartuşa yer verilmiştir. Tek parça mermerden oluşan sövelerin üst kısımları başlık, alt kısımları da kaide biçiminde profillendirilmiştir. Başlık benzeri konsolların üzerine kapı açıklığı kemeri oturmaktadır. Alt kısımları kaide biçiminde profillendirilen söveler ise 30 cm yüksekliğindeki bir platforma oturmaktadır. Sövelerin alt ve üst kısımlarındaki bu düzenlemeler sadece iki cepheli olarak uygulanmıştır.

2.7.8. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güney Taçkapısı

Fotoğraf: 313-315

Cizim: 77

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin güneyinde yer alan, şadırvanlı avluya ve hünkâr mahfiline çıkışı sağlayan geçide açılan külliye avlu kapısıdır (Fot. 313-314).

Malzemesi: Taçkapıda mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Kare kesitli düz ve armûdî silme profilli konsol benzeri çıkıntının üzerinde, yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer almaktadır. Kenarları kare kesitli düz silmelerle çerçevelenen dikdörtgen kitabe levhasında, beş satır ve her satırda dört yazı kartuşu bulunmaktadır. Mermer malzemeli kitabe levhasındaki yazı kartuşlarının kısa kenarları bursa kemeri formundadır. Yazı ve çerçevenin altın yıldız renginde olduğu kitabenin fon rengi siyahtır. Şair Sururi'ye ait kitabe talik hatlıdır⁴³⁸.

Arka yüz: Taçkapının kitabeliğinde ve taç kısmının ortasında olmak üzere iki ayrı yazıt bulunmaktadır.

Kapı açıklığı üzerindeki kitabelik bölümünde yer alan, mermer malzemeli dikdörtgen kitabe levhasının kenarları, kare kesitli düz silmelerle çevrelenmiştir. Tek satır halindeki kitabenin kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenmiştir. Dikdörtgen pano kitabenin harf ve çerçevesinde altın yıldız rengi kullanılırken, fonda siyah renk kullanılmıştır. Celî sülüs hatla yazılmış kitabede Kur'an-ı Kerim 72/18. ayeti yer almaktadır⁴³⁹.

Tepeliğinin merkezinde yer alan kartuşun içerisinde ise celî sülüs hatla "Maşallahu teala" yazısı bulunmaktadır. Fon rengi siyah olan kartuşun çerçevesi ile harflerinde altın yıldız rengi kullanılmıştır.

Boyutları:

⁴³⁸ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4783]; erişim tarihi 01.05.2018.

⁴³⁹ F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 22; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4784]; erişim tarihi 01.05.2018.

Cepheden Taşıntı:	40 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 399 cm
	44 cm arka yüz	
Genişliği:	685 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 259 cm
Yüksekliği:	714 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 202 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Profilli bir kornişe sahip saçak, yüzeyden 20 cm taşıntılıdır. Taçkapı bünyesindeki inişli çıkışlı hareketler, en yukarıda, saçakta da devam ettirilmiştir. Kapı açıklığının aynalı tonozlu örtüsü, saçığın üzerinde dışa yansıtılmış, bu kısmın omurgası üzerinde düz bir zemin hazırlanarak ortasına âlem yerleştirilmiştir.

Taç/Tepelik: Taçkapının her iki yüzünde de tepelik/taç bulunmaktadır.

Ön yüz: Kitabeliği üstten sınırlayan, armûdî silmeli konsol benzeri çıkıntının üzerine konumlandırılmıştır. Tepelik, stilize palmet motifinin altından, yana ve aşağıya doğru hareket eden farklı boyut ve konumdaki üç “C” kıvrımının, palmetin altında simetrik konumlandırılmasıyla oluşturulmuştur. Bu kıvrımların bazılarının uçları, sarmallı veya stilize yaprak bezemeli olarak verilmiştir. Tepeliğin, konsol benzeri çıkıntıyla temas eden köşelerinde yer alan “C” kıvrımları, eliptik sarmal şeklindeki bir kökten çıkar vaziyettedir. Bu kıvrımın üzerine tamamen stilize akant yaprağı yerleştirilmiştir. Tepeliğin merkezinde yer alan kartuş, tepeliğin kıvrımlı hatlarıyla paralel bir çerçeveye sahiptir. Tepe noktasındaki stilize yaprak bezemesi ile onun altındaki iki “C” kıvrımının simetrik olarak düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. Kartuşun içerisinde Sultan III. Selim’in tuğrası ile dal ve yapraklarıyla betimlenmiş iki çiçek motifi bulunmaktadır.

Arka yüz: Kitabeliğin yukarısında, armûdî silmeli konsol benzeri çıkıntının üzerinde yer almaktadır. Tepelik, en üstte stilize palmet motifinin altında, simetrik olarak yanlara ve aşağıya doğru yönelen farklı boyut ve konumdaki üç “C” kıvrımından meydana gelmektedir. Bu kıvrımların uçlarında stilize yaprak bezemeleri bulunmaktadır. Tepeliğin konsol benzeri çıkıntının üzerine rast gelen köşelerindeki “C” kıvrımları, eliptik sarmallı bir kökten çıkmış gibidir. Ayrıca bu kıvrımların sırt kısmında stilize akant yaprağı bulunmaktadır. Tepeliğin merkezinde, tepeliğin eğrisel hatlarıyla paralel bir çerçeveye

sahip kartuş bulunmaktadı. Kartuşun tepe noktasında yer alan stilize palmet ve bu palmetin altından çıkarak aşağıya doğru devam eden “S” ve “C” kıvrımlı kenarlarla kartuş oluşturulmuştur. Kıvrımlı yüzeylerin bazı kısımlarında yaprak bezemeleri görölmektedir.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapının kenarlarında, postament benzeri gömme altlıklar üzerine doğrudan oturan, mermer malzemeli sütunlar bulunmaktadı. Silindirik düz gövdeli sütunlar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen iç ve dışbükey profillerin yukarıda bir abaküsle sonlanmasından meydana gelen başlıklara sahiptir. Başlıkların, abağın altına denk gelen köşelerinde sarmallara yer verilmiştir. Sütunların burada başlıkla sonlanmasından sonra bu bölüm, yukarıda kornişin altına kadar pilastr şeklinde devam etmektedir. Pilastrların yüzeyine, kitabelik ve tepeliğın oturtulduğı armûdî silmeli konsol benzeri çıkıntılarının seviyesinde, pilastr başlığına benzeyen profilli dekoratif unsurlar applike edilmiştir. Applike edilen bu unsurlardan biri hemen sütun başlığı üzerinde yer almaktadır. Kitabeliğı iki yandan sınırlayan dekoratif pilastrlar ise kaideli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Bu pilastrların dış kenarlarında, pilastr ile aynı boyutta, eğrisel hatlı bir süslemeye yer verilmiştir. Bu süsleme, zeminde, sarmal bir kökten çıkan stilize akant yaprağının yukarıda pilastr başlığı seviyesindeki baş aşağı duran bir başka akant yaprağını birbirine bağlayan eğrisel gövdeden oluşmaktadır.

Arka yüz: Taçkapıyı kenarlardan sınırlayan mermer malzemeli pilastrlar, postament benzeri gömme altlıklar üzerinde, korniş altına kadar devam etmektedir. Pilastrlar, kitabeliğın oturduğı konsol benzeri armûdî silmeli çıkıntınının 20 cm altında, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve abaküsten oluşan kademeli bir başlıkla sonlanmaktadır. Buradan sonra korniş altına kadar devam eden pilastrların gövdesi hafif genişlemektedir. Pilastr başlığı yukarısında devam eden gövdenin üzerinde, konsol benzeri çıkıntılar ile aynı seviyede olmak üzere, başlığına benzeyen profilli dekoratif unsurlar applike edilmiştir. Pilastrların yüzeyi, merkezden iki yana doğru eğimli vaziyette olup, bu eğim zemindeki altlıktan kornişe kadar tüm unsurlarda da devam ettirilmiştir. Kitabeliğı iki yanından sınırlayan dekoratif pilastrlar, kaideli ve başlıklı olarak verilmiştir. Pilastrların dış kenarlarında ise formu bozulmuş, ters “S” biçiminde eğrisel hatlı, uçları kıvrık süsleme ögesi bulunmaktadı.

Silme:

Ön yüz: Kapı açıklığı, kitabelik ve tepelik iki dışbükey silme arasındaki geniş içbükey silmeden oluşan silme takımıyla, üç yönden çevrelenmektedir. Kitabelik ve tepeliğin oturduğu konsol benzeri çıkıntı armûdî silmelerle oluşturulmuştur.

Arka yüz: Kare kesitli düz, iç ve dışbükey silmeler arasında yer alan geniş armûdî silmeden oluşan bir silme takımı, tepeliği de içine alacak şekilde, taçkapıyı üç yönden çevrelemektedir. Ayrıca kare kesitli düz ve armûdî silmelerle, kitabelik ve tepeliğin oturduğu konsol benzeri çıkıntı kısımlar meydana getirilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığı kemeri, tek renk mermerden oluşmaktadır. Kemer kilit taşı dışa taşkın ve aşağıya sarkar vaziyettedir. Kilit taşının altında kabartma kartuşa yer verilmiştir. Kapı açıklığı kemeri, tek parça mermer malzemeden oluşan söveler, başlık formunda düzenlenen üst kısımlarındaki konsollara oturmaktadır. Sövelerin alt bölümleri ise postament benzeri kaide biçiminde profillendirilmiştir. Sövelerin alt ve üst kısımlarındaki bu uygulamalar sadece kapı açıklığı ile meydana bakan yönlerinde gerçekleştirilmiştir.

Arka yüz: Aynalı tonoz örtü sistemine sahip kapının (Fot. 315), şadırvanlı avluya bakan yönü, yuvarlak kemerli kapı açıklığı ile sövelerden oluşmaktadır. Tek renk mermer malzemeli kapı açıklığı kemerinin kilit taşı, aşağıya sarkar vaziyettedir. Kilit taşının altında kabartma kartuşa yer verilmiştir. Tek parça mermerden oluşan sövelerin üst kısımları başlık, alt kısımları da kaide biçiminde profillendirilmiştir. Bu düzenleme sövelerin sadece kapı açıklığı ile avlu tarafındaki yüzeylerinde mevcuttur.

2.7.9. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 316-318

Cizim: 78

Taçkapının:

Yeri: Cami revaklı avlusunun kuzeydoğu yönünde kalan, Sultan Reşat Caddesi'ne açılan kapısıdır (Fot. 316-317)

Malzemesi: Taçkapının her iki yüzünde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Kapı açıklığının üzerindeki kitabelikte ve taç kısmının merkezinde olmak üzere, iki ayrı yazıt bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde, iç ve dışbükey silmelerle yüzeyden taşırılmış konsol benzeri çıkıntılarının arasında kalan, kitabelik bölümünün merkezinde yer almaktadır. Tek satırdan oluşan dikdörtgen kitabe levhasının kenarları, kare kesitli düz silmelerle çerçevlenmiştir. Siyah rengin fon olarak kullanıldığı kitabede yazı ve çerçeve altın yıldız rengindedir. Celî sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 15/46. ayetine yer verilmiştir⁴⁴⁰.

Taçkapı tepeliğinin merkezinde, kartuş içerisinde celî sülüs hatla yazılmış “*Maşallahu teala*” bulunmaktadır. Kartuşun çerçevesi ve harfleri altın yıldızlı olup fon rengi siyahtır.

Arka yüz: Taçkapının kitabelik bölümü ile üzerinde yer alan taç kısmının merkezinde olmak üzere, iki yazıtı bulunmaktadır.

Kitabelik bölümündeki dikdörtgen kitabe levhasının kenarları kare kesitli düz silmelerle çevrenmiştir. Kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenen kitabe, tek satırdan oluşmaktadır. Harfler ile çerçevede altın yıldız rengi kullanılırken, fonda siyah renk kullanılmıştır. Kitabede, celî sülüs hatla yazılmış Kur'an-ı Kerim 29/45. ayetinin bir kısmı yer almaktadır⁴⁴¹.

⁴⁴⁰ F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 23; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4789]; erişim tarihi 10.10.2019.

⁴⁴¹ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4793]; erişim tarihi 10.10.2019.

Tepeliğinin merkezinde, kartuş içerisinde Arap harfleriyle yazılmış “Muhammed resul Allah sadıkül va’dil emin” yazılmıştır⁴⁴². Kartuşun çerçevesi ve harfleri altın yaldızlı olup fon rengi ise siyahtır.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	15 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 386 cm
	6 cm arka yüz	
Genişliği:	391 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 212 cm
	330 cm arka yüz	
Yüksekliği:	690 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 165 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Taçkapının en yukarisında, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen konsol biçimindeki saçığı mevcuttur. Yüzeyden 20 cm taşıntılı saçak, iç ve dışbükey silmelerle oluşturulmuştur. Saçak taçkapının her iki yönünde de görülmektedir.

Taç/Tepelik: Taçkapının her iki yüzünde, genel karakter olarak benzer, ancak detayda küçük farklılıkların yer aldığı tepelik/taç bölümleri bulunmaktadır.

Ön yüz: Kitabeliği yukarıdan sınırlayan konsol benzeri çıkıntının üzerinde yer almaktadır. Tepe noktasında yer alan stilize palmet ve yan kenarları oluşturan “S” ve “C” kıvrımlarının, yanlarda dekoratif pilastrlarla sınırlandırıldığı simetrik bir düzenlemeye sahiptir. Stilize palmetin altından başlayan, yatay vaziyetteki “S” kıvrımının alt ucuyla temas ettirilen, boyutları birbirinden farklı ve ters yönlere bakan “C” kıvrımlarıyla tepeliğin kenarları oluşturulmuştur. Yan kenarların konsol benzeri çıkıntıyla temas ettiği yerde, eliptik sarmallı kökten çıkan, stilize akant yapraklarına yer verilmiştir. Akant yaprağı, yan kenarın, konsol benzeri çıkıntıyla temas ettiği son eğrisel kavis içerisinde verilmiştir. Bu kavisin üzerinde, kısa tutulmuş asimetrik başlıklı dekoratif pilastr bulunmaktadır. Pilastrın üzerinde asimetrik başlığın eğimiyle uyumlu stilize akant

⁴⁴² H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4792]; erişim tarihi 10.10.2019

yaprağına yer verilmiştir. Tepeliğin merkezindeki kartuş, tepe noktasında yer alan stilize akant yaprağı ve yan kenarların “S” ve “C” kıvrımlarıyla oluşturulduğu, kabaca beşgen formundaki düzenlenmeden meydana gelmektedir. Akant yaprağı ile yan kenarları oluşturan kıvrımların yüzeyleri yivlendirilmiştir.

Arka yüz: Kitabeliği üstten yatay olarak sınırlayan konsol benzeri çıkıntının üzerinde yer almaktadır. Tepe noktasında yer alan hâkim stilize palmet motifinin altından simetrik olarak, konsol benzeri çıkıntının köşelerine doğru uzanan ve uç noktalarından birbiriyle temas ettirilen, farklı açılarla konumlandırılmış, üç adet “C” kıvrımının oluşturduğu bir düzenleme söz konusudur. Yan kenarların konsol benzeri çıkıntıyla temas ettiği yerdeki “C” kıvrımının alt ucu eliptik sarmalla sonlanmaktadır. Kıvrımın üzerinde ise üsluplaştırılmış akant yaprağına yer verilmiştir. Yine aynı kıvrımın iç kenarında, yüzeysel olarak verilmiş, dekoratif küçük pilastr bulunmaktadır. Tepeliğin merkezinde, “C” kıvrımının farklı boyut ve ağız açıklıklarıyla oluşturulmuş, tamamen stilize üç yapraklı yonca formunda kartuş yer almaktadır. Kartuşun tepe noktasında ve altında yüzeyi yivlendirilmiş stilize yaprak bezemeleri bulunmaktadır.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapı kitabeliği, yanlarda, dekoratif pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Aşağıdan yukarıya doğru kademelenerek yüzeyden taşırılan başlıklara sahip pilastrların, kaide seviyesinde, eliptik bir sarmaldan çıkan stilize akant yaprağı biçiminde bir düzenlemesi bulunmaktadır. Bunun yanında tepeliğin yanlarında dekoratif küçük pilastrlar asimetrik başlıklı olarak verilmiştir.

Arka yüz: Kitabeliği iki yandan sınırlandıran dekoratif pilastrlar bulunmaktadır. Bu pilastrlar, kapı açıklığı üzerinde yer alan konsol benzeri çıkıntının üzerine doğrudan oturmaktadır. Kitabeliği üstten sınırlayan, bir diğer konsol benzeri çıkıntıya kadar uzanan pilastrlar, burada bir başlıkla sonlanmaktadır. Ayrıca tepeliğin konsol benzeri çıkıntıyla temas ettiği noktada yer alan “C” kıvrımının iç kenarında da küçük pilastr görülmektedir.

Silme:

Ön yüz: Taçkapı, sırasıyla, kare kesitli düz, dışbükey, geniş içbükey, kaval ve içbükey silmelerden oluşan silme takımıyla, tepeliği de içine alacak şekilde üç yönden çevrelenmektedir. Bunun yanında kapı açıklığının üzerinde yer alan kitabe ve onun da

üzerindeki tepeliğin oturduğu konsol benzeri çıkıntı, iç ve dışbükey silmelerin birbiri üzerine taşıntılı bir biçimde getirilmesiyle oluşturulmuştur.

Arka yüz: Kare kesitli düz, iç ve dışbükey silmelerden oluşan silme takımıyla, taçkapı tepeliği de içine alacak şekilde üç yönden çevrenlenmektedir. Kitabeliğin ve tepeliğin oturduğu konsol benzeri çıkıntı, iç ve dışbükey silmelerin kademeli olarak birbiri üzerine getirilmesiyle oluşturulmuştur.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemeri, tek renk mermerden oluşan kapının, kemer kilit taşı, dışa taşkın ve aşağıya sarkar vaziyette verilmiştir. Aynı zamanda kilit taşının altında yüzeysel kabartma biçiminde kartuşa yer verilmiştir. Söveler tek parça mermer şeklindedir. Kapı açıklığı kemerinin sövelere oturduğu kısımlar başlık şeklinde biçimlendirilmiştir. Başlık benzeri bu konsollar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen dış ve içbükey profillerden oluşmakta ve sövelerin cadde ile kapı açıklığına bakan yüzlerinde karşımıza çıkmaktadır. Aynı durum sövelerin alt bölümlerinde de görülmektedir. Bu bölümler, postament benzeri altlık biçiminde profillendirilmiş ve altlığın gövdesi boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen kapının (Fot. 318), revaklı avluya bakan yüzü, yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve tek parça halindeki mermer malzemeli sövelerden oluşmaktadır. Tek renk mermerden oluşan kapı açıklığı kemer kilit taşı, dışa taşkın ve aşağıya sarkar vaziyettedir. Kilit taşının altına yüzeysel kabartma şeklinde kartuş işlenmiştir. Kapı açıklığı kemerinin sövelere oturduğu kısımlar, başlık şeklinde biçimlendirilmiştir. İç ve dışbükey profillerle biçimlendirilerek oluşturulan başlık benzeri dekoratif konsollar, sövelerin sadece avlu ve kapı açıklığına bakan yüzlerinde yer almaktadır. Tek parça mermerden oluşan sövelerin alt kısımları kaide şeklinde

profillendirilmiştir. Kaideler aynı başlıklarda olduğu gibi sadece iki yönlü olarak düzenlenmiştir.

2.7.10. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 319-321

Cizim: 79

Taçkapının:

Yeri: Cami revaklı avlusunun kuzeybatı yönünde kalan, şadırvanlı dış avlusunun bulunduğu alana açılan kapısıdır (Fot. 319-320).

Malzemesi: Taçkapıda mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Taçkapının kitabelik bölümü ve yukarısındaki taç kısmının merkezinde olmak üzere iki ayrı yazıt bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde, iç ve dışbükey silmelerle yüzeyden taşırılmış konsol benzeri çıkıntıların arasında kalan kitabelikte yer almaktadır. Kenarları, kare kesitli düz silmelerle çerçevlenen dikdörtgen kitabe levhası, mermer malzemelidir. Siyahın fon olarak kullanıldığı tek satırlık kitabede, yazı ve çerçeve altın yıldız rengindedir. Kitabede, celî sülüs hatlı Kur'an-ı Kerim 16/32. ayetinin bir kısmına yer verilmiştir⁴⁴³.

Taçkapı tepeliğinin ortasında, celî sülüs hatla “*Maşallahu teala*” yazısı, kartuş içerisinde verilmiştir. Kartuşun çerçevesi ve harfleri altın yıldızlı olup fon rengi ise siyahtır.

Arka yüz: Kapı açıklığının üzerindeki kitabelikte ve taç kısmının merkezinde olmak üzere iki ayrı yazıt bulunmaktadır.

Kapı açıklığı üzerinde profilli silmelerle oluşturulan, konsol benzeri çıkıntının üzerindeki kitabelik bölümünün merkezinde yer alan dikdörtgen kitabe levhası, mermer malzemelidir. Kenarları kare kesitli düz silmelerle çevrelenen kitabe levhasının kısa kenarları, bursa kemeri formunda düzenlenmiştir. Tek satırdan oluşan kitabenin harf ve çerçevesinde altın yıldız rengi kullanılırken fonda siyah renk kullanılmıştır. Celî sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 4/16. ayetinin bir kısmı yer almaktadır⁴⁴⁴.

⁴⁴³ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4777]; erişim tarihi 10.10.2019.

⁴⁴⁴ F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 23; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4779]; erişim tarihi 10.10.2019.

Tepeliğinin merkezinde, celi sülüs hatla “*Lâ ilâhe illellâhül melikül hakkul mübîn*” yazılmıştır⁴⁴⁵. Kartuşun çerçevesi ve harfleri altın yaldızlı olup fon rengi ise siyahtır.

Boyutları:

Cepheden Taşını:	16 cm ön yüz 7 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 373 cm
Genişliği:	394 cm ön yüz 333 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 212 cm
Yüksekliği:	689 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 164 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Taçkapının her iki yönünde de görülen, yüzeyden 22 cm taşınıtlı saçak, iç ve dışbükey silmelerle oluşturulmuştur. Profilli silmelerin üst üste getirilerek konsol benzeri bir çıkıntı halini almasıyla oluşan saçağın genişliği, taçkapı genişliğinden biraz fazladır.

Taç/Tepelik: Taçkapının her iki yüzünde de tepelik/taç bölümleri bulunmaktadır.

Ön yüz: Tepelik/taç kitabeliğın yukarisında, konsol benzeri çıkıntının üzerinde yer almaktadır. Stilize palmet motifinin altında simetrik olarak düzenlenen bir kompozisyona sahiptir. Palmetin altından yanlara ve aşağıya doğru hareket eden “S” ve “C” kıvrımlarının, köşelerde, üstünde yer aldığı konsol benzeri çıkıntıya temas ettirilmesinden meydana gelmektedir. Formunu tamamlayan kıvrımlar, uç noktalarından temas ettirilerek yan kenarlar oluşturulmuştur. Yan kenarların, köşelerde konsol benzeri çıkıntıyla temas ettiği son eğrisel kavis içerisinde, eliptik sarmallı kökten çıkan stilize akant yapraklarına yer verilmiştir. Akant yaprağı ve kavisin üzerinde, kısa, asimetrik başlıklı dekoratif pilastr bulunmaktadır. Pilastrın üstünde, asimetrik başlığının eğimiyle uyumlu biçimde verilen, stilize akant yaprağı bulunmaktadır. Tepeliğın merkezinde bir de kartuşa yer verilmiştir. Kartuş, tepe noktasında yer alan stilize akant yaprağı ile yan kenarların “S” ve “C” kıvrımlarıyla oluşturulduğu poligonal formdaki düzenlenmeden meydana gelmektedir.

⁴⁴⁵ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4778]; erişim tarihi 10.10.2019.

Arka yüz: Tepelik/taç kitabeliğın üstünde, konsol benzeri çıkıntının yukarısında konumlandırılmıştır. Tepe noktasında yer alan hâkim stilize palmet motifinin altından simetrik olarak, konsol benzeri çıkıntının köşelerine doğru uzanan yan kenarlardan oluşmaktadır. Yan kenarlar, farklı açılarla konumlandırılarak uçlarından temas ettirilen, üç “C” kıvrımından meydana gelmektedir. Yan kenarların, konsol benzeri çıkıntıyla temas ettiği köşelerde, alt ucu eliptik sarmallı “C” kıvrımı bulunmaktadır. Bu kıvrımın üzerinde stilize akant yaprağına yer verilmiştir. Yine aynı kıvrımın iç kenarında, dekoratif küçük pilastr, yüzeysel olarak verilmiştir. Tepeliğın ortasında, “C” kıvrımlarının farklı boyutlarda kullanılması ve konumlandırılmasıyla oluşturulmuş, üç yapraklı yonca formunda kartuş yer almaktadır. Yüzeyi yivlendirilmiş stilize yaprak bezemeleri bu kartuşun tepe noktasında ve altında bulunmaktadır.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Kitabeliğın iki yanında dekoratif pilastrlara yer verilmiştir. Aşağıdan yukarıya doğru kademelenerek genişleyen başlıklara sahip pilastrların, kaide seviyesinde, eliptik sarmaldan çıkan eğrilerin oluşturduğu stilize akant yaprağına yer verilmiştir. Bunun yanında, tepeliğın köşelerinde, asimetrik başlıklı dekoratif küçük pilastrlara yer verilmiştir.

Arka yüz: Kapı açıklığı yukarısındaki konsol benzeri çıkıntının üzerinde yer alan, kitabeliği iki yandan sınırlayan dekoratif pilastrlar bulunmaktadır. Doğrudan bu çıkıntı üstünde yükselen pilastrlar, yukarıda bir başlıkla sonlanmaktadır. Bunun yanında, tepeliğın köşelerinde yer alan “C” kıvrımının iç kenarında, kaideli ve başlıklı küçük pilastrlara yer verilmiştir.

Silme:

Ön yüz: Taçkapı, sırasıyla, kare kesitli düz, dışbükey, geniş içbükey, kaval ve içbükey silmelerden oluşan düzenlemeyle, tepeliği de içine alacak şekilde üç yönden çevrelenmektedir. Bunun yanında kitabe ve onun da üzerindeki tepeliğın oturduğu konsol benzeri çıkıntılar, iç ve dışbükey silmelerin birbiri üzerine taşınılı bir biçimde getirilmesiyle oluşturulmuştur.

Arka yüz: Taçkapı, tepeliği de içine alacak şekilde, sırasıyla, kare kesitli düz, iç ve dışbükey silmelerin oluşturduğu bir düzenlemeyle üç yönden çevrelenmektedir. Ayrıca

iç ve dışbükey silmelerin kademeli olarak, birbiri üzerine getirilmesiyle oluşturulan kitabeliğin ve tepeliğin oturduğu konsol benzeri çıkıntı, silmelerle meydana getirilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kemer açıklığı tek renk mermerden oluşan kapının kemer kilit taşı, dışa taşkın ve aşağıya sarkar vaziyette verilmiştir. Kilit taşının altına, yüzeysel kabartma biçiminde kartuş işlenmiştir. Söveler tek parça mermer şeklinde olup kapı açıklığı kemeri başlık formundaki konsollara oturmaktadır. Sövelerin şadırvanlı avluya ve kapı açıklığına bakan yüzlerindeki bu düzenleme, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen dış ve içbükey profillerden oluşmaktadır. Sövelerin alt kısımları ise postament benzeri altlık biçiminde düzenlenmiştir. Başlıklarda olduğu gibi iki cepheli bir profillendirmeye sahip olan altlıkların gövdesi, boş bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen kapının (Fot. 321), revaklı avluya bakan tarafı, yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve sövelerden oluşmaktadır. Dışa taşkın ve aşağıya sarkar vaziyetteki kapı açıklığı kemer kilit taşının altına, yüzeysel kabartma şeklinde kartuş işlenmiştir. Tek parça mermerden oluşan sövelerin, kapı açıklığı kemeriyle temas ettiği üst kısımlarında, başlık benzeri dekoratif konsollara yer verilmiştir. İç ve dışbükey profillerle şekillendirilen konsollar, sövelerin sadece avlu ve kapı açıklığına bakan yüzlerinde iki cepheli olarak uygulanmıştır. Sövelerin alt kısımları ise, başlık benzeri konsollarda olduğu gibi iki cepheli olarak, kaide biçiminde düzenlenmiştir.

2.7.11. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 322-327

Cizim: 80

Taçkapının:

Yeri: Mihrap ekseninde, harim kuzey duvarı ortasında yer almaktadır (Fot. 322-323).

Malzemesi: Taçkapının ön ve arka yüzünde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Harim taçkapısı üzerinde, iki ayrı dikdörtgen pano şeklinde kitabeye yer verilmiştir (Fot. 324).

Bunlardan birincisi, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerindeki yüzeyden taşıntılı dikdörtgen alan içerisindedir. Kenarları içbükey silmelerle yumuşatılan bu dikdörtgen alanın ortasında kitabeye yer verilmiştir. Kitabe levhası üzerinde beş satır ve her satırda dört yazı kartuşu bulunmaktadır. Yazı kartuşlarının kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenmiştir. Siyahın fon olarak kullanıldığı kitabede, yazı ve çerçeve altın yıldız rengindedir. Kitabe talik hatlıdır⁴⁴⁶.

İkinci kitabe; taçkapı tepeliğinin altında, korniş biçimindeki çıkıntının üzerinde yer almaktadır. Dikdörtgen pano şeklindeki kitabe yüzeyden taşıntılı ve kenarları içbükey silmelerle yumuşatılmış vaziyettedir. Kitabe levhası üzerinde dört satır ve her satırda dört yazı kartuşu bulunmaktadır. Yazı kartuşlarının kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenmiştir. Siyahın fon olarak kullanıldığı kitabede, yazı ve çerçeve altın yıldız rengindedir. Kitabe talik hatlıdır⁴⁴⁷.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	42 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 339 cm
	7 cm arka yüz	
Genişliği:	472 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 210 cm
Yüksekliği:	710 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 124 cm

⁴⁴⁶ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4796]; erişim tarihi 02.04.2018.

⁴⁴⁷ H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [4795]; erişim tarihi 02.04.2018.

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Taçkapıyı yatay olarak ikiye bölen, konsol benzeri çıkıntının üzerinde yer almaktadır (Fot. 324). Taç bölümü, tepe noktasında yer alan stilize palmet ve yan kenarları oluşturan büyük “S” kıvrımlarının, alttaki kitabeliği yanlarda sınırlayan dekoratif pilastrların üstüne uzanmasından meydana gelmektedir. Buradan daha dik vaziyetteki bir başka “S” kıvrımının, kitabeliği de içine alarak kornişe temas ettirilmesiyle tepelik tamamlanmıştır. Hâkim stilize palmet motifinin yapraklarının uçları kıvrımlı, yüzeyi yivli olarak betimlenmiştir. Yan kenarın ana hattını oluşturan büyük “S” kıvrımı, yukarıdaki palmetin altından başlayarak, kitabeliğin konsol benzeri çıkıntısının üzerinde sonlanmaktadır. Bu kıvrımının içbükey hareketinin olduğu kısımda, aynı eğriyi devam ettiren “C” kıvrımı yerleştirilmiştir. Uçları sarmallı ve gövdesi yivli olan bu kıvrımın sarmallarının bulunduğu kısımda stilize akant yapraklarının uçları hareketli olarak düzenlenmiştir. Kitabeliği yanlarda sınırlandıran dekoratif pilastrların başlıklarının üzerindeki stilize akant yaprağının dış kenarından başlayarak aşağıda kornişe uzandığı yerde, bir başka stilize akant yaprağıyla sonlanan “S” kıvrımı daha dik vaziyettedir. Yukarıdaki, hâkim stilize palmet motifinin altında, tepeliğin merkezinde, içinde III. Selim’in tuğrasının bulunduğu kartuş yer almaktadır. Kartuş birbirine bakan “C” kıvrımlarından oluşan eliptik bir çerçeveye sahiptir. Bu çerçevenin tepe noktasında, üsluplaştırılmış beş yapraklı düzenleme ve yanlarında uçları kıvrık yüzeyi yivlendirilmiş stilize akant yaprakları bulunmaktadır. Tepelik/taç bölümünün iki yanında, pilastr başlıklarının üzerine yerleştirilen üç boyutlu kartuşlar ile kompozisyon pekiştirilmiştir. Bu kartuşlar, ortada yüzeyi boş bırakılmış bombeli eliptik merkezin üstündeki, asimetric stilize akant yaprağından oluşan taç ile yan ve alttaki yüzeyi derin yivli kıvrımlı düzenlemeden oluşmaktadır. Bu düzenlemenin üzerinde, III. Selim’in tuğrasının bulunduğu çerçevenin eliptik bir versiyonunun daha yüzeysel olarak işlendiği görülmektedir.

Sütun/Pilastr: Taçkapının yanlarında postament benzeri altlığın üzerinde yükselen sütunlara yer verilmiştir. Sütunların bulunduğu bu bölümler, 5°’lik bir açıyla kapı açıklığına doğru yönlendirilmiştir. Silindirik düz gövdeli bu sütunlar yukarıda bir başlıkla

sonlanmaktadır. Başlıklar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, enli içbükey profilin daha dar dışbükey bir profille birleşmesinden sonra abaküsle sonlanmasından meydana gelmektedir (Fot. 325). Abağın köşelerinin altında, dışbükey profilin üzerinde stilize palmetlere yer verilmiştir. Sütun başlığı yukarıya doğru kademelendirilerek dışa taşırılmış ve konsol benzeri bir çıkıntı oluşturulmuştur. Bu çıkıntının üzerinde profilli başlıklara sahip pilastrlar bulunmaktadır. Kademelendirilerek dışa taşırılan profilli başlıklar, pilastrlar arasındaki yüzeyde de devam ettirilerek, taçkapıyı ikiye bölen korniş oluşturulmuştur. Kornişin ortasında, pilastrların başlığındaki düzenleme ile altında yer alan silmelerin hareketi, taşkın biçimde tekrar edilerek bu kısım belirginleştirilmiştir.

Silme:

Ön yüz: Kapının yanlarında yer alan sütunların dış kenarında, iç ve dışbükey silme takımı, tepeliği de içine alacak şekilde taçkapıyı üç yönden çevrelemektedir. Bunun yanında sütunların iç kenarından başlayarak, yukarıda, konsol benzeri çıkıntının altından devam eden düz, dışbükey ve geniş içbükey silme takımı, kapı açıklığı ve üzerindeki kitabeyi de üç yönden çevrelemektedir. Tepelik/taç bölümünün altındaki kitabeliği yanlarda sınırlayan dekoratif pilastrların başlıklar arasındaki yüzeyinde de içbükey ve düz silme takımı görülmektedir. Kapı açıklığı kemer köşelikleri kaval silmeyle çevrelenmiştir. Kapı açıklığının üzerinde yer alan kitabe, içbükey silmelerin birbiri üzerine getirilerek oluşturulan konsol benzeri çıkıntının üzerinde yer almaktadır.

Arka yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığı iri dış ve içbükey silmeden oluşan bir takımla üç yönden çevrelenmektedir. Kapının ön yüzünde görülen, kapı açıklığı kemer köşeliklerinin kaval silmeyle çevrelenmesi burada da mevcuttur.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemeri iki renkli mermerden oluşturulmuştur. Kemer kilit taşı, dışa taşkın ve aşağıya sarkar vaziyette

verilmiştir. Söveler mermer blok şeklindedir. Burada kapı açıklığı kemerinin sövelere oturduğu kısımlar başlık şeklinde düzenlenmiştir. Başlık benzeri bu konsollar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir profil izlemektedir (Fot. 326). En altta yüzeyine açılmış yivler ve bunun üzerindeki dış ve içbükey profillerden oluşan konsollar, sövelerin avlu ile kapı açıklığına bakan yüzlerinde karşımıza çıkmaktadır. Sövelerin alt kısımları ise postament benzeri kaide şeklinde düzenlenmiştir. Altlığın gövdesi düz ve yalın bırakılmıştır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen kapının (Fot. 327), harime bakan yüzü sade tutulmuştur. Yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve tek parça halindeki mermer malzemeli sövelerden oluşmaktadır. Kapı açıklığı kemeri iki renkli mermerden oluşan kapının kemer kilit taşı, dışa taşkın ve aşağıya sarkar vaziyettedir. Kapı açıklığı kemerinin söveye oturduğu kısımlar, başlık benzeri konsol biçiminde düzenlenmiştir. Konsollar, içbükey ve kaval silmelerin, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir çizgide uygulanmasıyla oluşturulmuştur. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde, konsolun altında baş aşağı vaziyette duran, sarmal bir kökten çıkan, yüzeyi yivli stilize akant yaprağı bezemesi bulunmaktadır. Sövelerin alt kısımları yalın kaide biçiminde düzenlenmiştir.

2.7.12. Eyüp - Eyüp Sultan Camisi Hünkâr Kasrı Taçkapısı

Fotoğraf: 328-330

Cizim: 81

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin güneyindeki avlu kapısının bitişiğinde yer alan, hünkâr mahfiline çıkışı sağlayan rampalı geçidin kapısıdır (Fot. 328-329).

Malzemesi: Taçkapıda mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde, kare kesitli düz ve armûdî silme profilli konsol benzeri çıkıntının üzerinde, kornişin altında yer alır. Mermer malzemeli dikdörtgen kitabe levhasında, tek satır bulunmaktadır. Kare kesitli düz silmelerle çerçevelenen kitabenin kısa kenarlarında, dikey dikdörtgen süslemeli alanlar yer almakta, bu alanlardan sonra kitabe levhasının ortasında, yazıya yer verilmektedir. Kitabe levhasının uzun kollarının ortasında ise silmelerin, iç ve dışbükey hareketleri görülmektedir. Kısa kenarlardaki süslemeli alanın köşelerinde, ¼ oranında taç yapraklı çiçek motiflerine yer verilmiştir. Bu alanın iç kenarlarının ortasında, basık kemerli bir düzenleme ve bu düzenlemenin üstünde stilize palmet ile inci taneleri vardır. Tek satırlık kitabenin fon rengi siyah, yazı ve çerçevesi altın yaldız rengindedir. Celî sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 38/50. ayeti yer almaktadır⁴⁴⁸.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	25 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği:380 cm
Genişliği:	498 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 250 cm
Yüksekliği:	556 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 20 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

⁴⁴⁸ F. G. E. Top, *age.*, 2002, s. 22; [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/, Kart Kimliği: \[4785\]; erişim tarihi 01.05.2018.](http://www.ottomaninscriptions.com/)

Saçak: Profilli bir kornişe sahip saçak, yüzeyden kapının yüzeyinden 20 cm taşınılıdır. Taçkapı yan kenarlarındaki eğrisel hareketler, yukarıda, saçakta da devam ettirilmiştir.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Kitabeliğin iki kenarında, kaideli ve başlıklı olarak düzenlenen, dekoratif pilastrlara yer verilmiştir. Bu pilastrların dış kenarlarında, pilastr ile aynı ölçülerde, uçları sarmal ve yaprak bezemeli, formu bozulmuş “S” kıvrımlarına yer verilmiştir.

Silme: Kapı açıklığı yan kenarlarında, iç ve dışbükey profilli silmeler arasında kalan geniş armûdî silmeden oluşan kompozisyon, yukarıda korniş altına kadar uzanmaktadır. Kitabeliğin oturduğu konsol benzeri çıkıntı, armûdî silmelerle oluşturulmuştur.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığı kemeri tek renkli mermer malzemeden oluşmaktadır. Kemer kilit taşı aşağıya sarkar vaziyette olup altında, kabartma kartuşa yer verilmiştir (Fot. 330). Tek parça mermer malzemeli sövelerin üst kısımları başlık, alt kısımları ise kaide biçiminde profillendirilmiştir. Sövelerin sadece kapı açıklığı ile avluya bakan cephelerinde görülen bu profiller diğer cephelerinde bulunmamaktadır.

2.7.13. Eyüp - Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı

Plân: 27

Fotoğraf: 331-334

Cizim: 82

Yapının:

Yapım Tarihi: Külliye H. 1215/M. 1800 yılında yaptırılmıştır.⁴⁴⁹

Banisi: Sultan III. Mustafa'nın kızı, III. Selim'in ablası Şah Sultan.

Mimarı: İbrahim Kamil Ağa⁴⁵⁰.

Genel Tanım: İstanbul Eyüp ilçesi, Nişanca Mahallesi'nde, Feshane Caddesi üzerinde yer almaktadır. Külliye; türbe, sıbyan mektebi, sebil, çeşmeden meydana gelmektedir. Külliyenin Feshane Caddesine bakan avlu kapısı ve türbe kapısı kataloğa dâhil edilmiştir.

Taçkapının:

Yeri: Sebil ile türbe arasında kalan, külliyenin caddeye bakan cephesinin ortasında yer alan kapısıdır (Fot. 331-332).

Malzemesi: Mermer.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır. Kitabe levhasında altı satır ve her satırda dört yazı kartuşu yer almaktadır. Kartuşlar birbirinden kare kesitli düz silmelerle ayrılmış ve kısa kenarları sepetkulpu kemer formunda düzenlenmiştir. Kitabenin fonunda herhangi bir renk kullanılmazken, kartuşları ayıran silmeler ve harflerde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Hattat Yesarî zâde Mustafa İzzet'e ait talik hatlı kitabe on iki beyitten oluşmaktadır⁴⁵¹.

Arka yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alır. Fonunda renk kullanılmayan kitabenin harflerinde altın yaldız rengi

⁴⁴⁹ A. Arel, *age.*, İstanbul, 1975, s. 89; Sevgi Parlak, "Şah Sultan Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, Ankara, 2010, s. 258; Ayrıca mimarın ismi bazı kaynaklarda "İbrahim Kâmi Ağa" şeklinde geçmektedir. Bkz. D. Kuban, *age.*, 1954, s. 27; Hale Tokay, "Şah Sultan Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 1994, s. 127.

⁴⁵⁰ S. Parlak, *agm.*, 2010, s.258.

⁴⁵¹ H. Önkal, *age.*, 2017, s. 422-423.

kullanılmıştır. Celî sülüs hatlı kitabede “*Cennet annelerin ayağı altındadır*” anlamındaki hadise yer verilmiştir⁴⁵².

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	42 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 329 cm
	161 cm arka yüz	
Genişliği:	441 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 235 cm
Yüksekliği:	519 cm	Kapı Açıklığı Derinliği:158 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı; saçak, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Kapının üzerini düz bir biçimde örten kurşun kaplı, dalgalı hatlara sahip saçak, kapı cephesinden 50 cm taşıntı yapmaktadır. Saçağın uçlarındaki profilli düzenleme tüm cepheyi dolaşmaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapının iki kenarında sütun ve pilastrlara yer verilmiştir. Sütunlar, 20 cm lik seki üzerindeki, gövdesi profilli gömme altlığa oturtulmuştur. Kaidesi bulunmayan sütunların gövdesi yivsiz, düz, başlıkları ise serbest kompozit biçimindedir. Başlıklar, boyun kısmından sonra yukarıya doğru içbükey kavisle genişleyen, bir torus bölümüyle devam ederek tablayla sonlanan düzendedir. Tablanın alt köşelerine bir de stilize akant yaprağı eklenmiştir. Kavisli kısmın yüzeyinde ise yivler görülmektedir. Başlık tablaları üzerinde yer alan kare prizma mimari öge, profilli bir başlıkla sınırlandırılmış ve başlığın profilleri tüm cephede devam ettirilmiştir. Başlığın üzerinde, yüzeyi yivli, merkezinde daire şekli olan bir başka pilastr, yukarıda saçağa kadar uzanmaktadır. Kapı sövelerinin yanında, kaide ve profilli başlığa sahip pilastrdaki düzen, kapı sövelerinde de tekrar edilerek burada bir pilastr demeti hissi oluşturulmuştur.

Arka yüz: Kapının avluya bakan yüzünün dış köşelerinde, köşe pilastrlarına yer verilmiştir. Çokgen gövdeli kaideden içbükey silmeyle geçilen yine aynı geometrideki

⁴⁵² H. Önkal, *age.*, 2017, s. 423.

gövde ve profilli başlıktan meydana gelmektedir. Kapının ön yüzünde olduğu gibi burada da profilli başlık, tüm cephede devam ettirilmiştir. Pilastrın yukarısında saçak altına kadar devam eden köşe uygulaması bu kısımda daha sade uygulanmıştır.

Silme: Silmelerin yatay doğrultuda kullanılması, kapının iki parçalı halde algılanmasını beraberinde getirmiştir. Birinci parçada sütun/pilastr ve kapı açıklığı yer alırken, bunun yukarısında yer alan ikinci parçada kitabelik ve yanlardaki pilastrlar bulunur. Yatay silmelerin kapı açıklığı kemer kilit taşı hizasına gelen kısımlarında, pilastr başlıkları tekrar edilerek hareketlilik kazandırılmıştır.

Ön yüz: Gömme altlıkların iki kenarı, zeminden kapıyı yatay olarak ikiye bölen silmeye kadar uzanan, armûdî silmelerle sınırlandırılmıştır. Bunun yanında kapı açıklığı kemer taşlarının dış kenar çevresinde de silmeye yer verilmiştir.

Arka yüz: Kapı sövelerinin dış kenarlarında, zeminden söve başlıklarına kadar devam eden içbükey silmeler, burada kesintiye uğradıktan sonra kapıyı yatay olarak ikiye bölen silmeye kadar uzanmaktadır. Bunun yanında kapı açıklığı kemer taşlarının dış kenar çevresinde de silmeye yer verilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer, söve başlığı ve söveden oluşan kapı açıklığının kemerinde iki farklı renkli mermer kullanılmıştır. Kemer kilit taşı, aşağıya doğru sarkıtılmış biçimde yapılarak belirginleştirilmiştir. Kapı açıklığı kemer köşeliklerinin yüzeyi boş bırakılmıştır. Sövenin dış kenarında yer alan pilastrların, başlık ve kaidelerindeki düzenleme sövelerde de devam ettirilmiş, kapı açıklığı kemeri de bu başlıklara oturtulmuştur. Söve başlıkları, dikdörtgen mermer blok şeklindeki sövenin üzerine oturmaktadır (Fot. 333). Başlık, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, kare kesitli düz ve içbükey profillere sahiptir.

Arka yüz: Açıklığı aynalı tonoz ile geçilen kapının (Fot. 334) bu cephesinde, ön yüzden farklı olarak, kilit taşı üzerindeki kabartma kartuş ile söve başlığı altında yer alan dekoratif konsollardır.

2.7.14. Eyüp - Şah Sultan Türbesi Taçkapısı

Fotoğraf: 335-338

Cizim: 83

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin güneyinde yer alan türbenin kapısıdır (Fot. 335-336).

Malzemesi: Mermer.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Mermer malzemeli dikdörtgen pano kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında yer alır (Fot. 337). Kitabenin fonunda herhangi bir renk kullanılmazken, harflerde altın yaldız rengi kullanılmıştır. Celi sülüs hatlı kitabede; Kur'an-ı Kerim 29/57. ayetinin bir bölümü yer almaktadır⁴⁵³.

Boyutları:

Cepheden Taşınıtı:	51 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 290 cm
Genişliği:	277 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 156 cm
Yüksekliği:	580 cm	

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, sütun/pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Taç kısmı, kitabeliğin üstünü sınırlayan, konsol biçimindeki çıkıntının üzerinde yer almaktadır. Genel form itibariyle üçgen çizgileri taşıyan tepelik/taç, eğrisel hatlı düzenlemelerle oluşturulmuştur. Tepede hâkim akant yaprağının alt kenarlarından yanlara ve aşağıya doğru uzanan "S" kıvrımı ile tepeliğin yan kenarları meydana getirilmiştir. "S" kıvrımının içbükey hareketinin başladığı kısımdaki sarmalla aynı zamanda "C" profili de oluşturulmuştur. İçbükey profilin en derin noktasının altında kaideli ve başlıklı dekoratif pilastr bulunmaktadır. Tepeliğin yan kenarları köşelerde yer alan dekoratif pilastrla tamamlanmaktadır. Asimetrik başlığa sahip, yüzeyi yivli pilastr,

⁴⁵³ H. Önkal, *age.*, 2017, s. 423.

eliptik bir sarmaldan çıkan stilize yaprak motifinin üzerine oturmaktadır. Aynı zamanda dekoratif pilastrın başlığının üzerinde yaprak bezemeleri bulunmaktadır. Tepeliğin merkezinde ise ortasında III. Selim'in tuğrasının yer aldığı kartuş bulunmaktadır. Kartuş tepeliğin eğrisel hatlı çerçevesiyle uyumlu bir yapıya sahiptir. Kartuşun tepe noktasındaki yaprak bezemesinin iki yanından, yanlara ve aşağıya doğru, sırasıyla, "S" ve "C" kıvrımlarının konsol benzeri çıkıntının üzerine oturmasıyla kartuş tamamlanmıştır. Bu profillerin yüzeyinde kanal şeklinde yivler bulunmaktadır. "C" profilinin sırtı yaprak bezemeli olarak düzenlenmiştir.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Taçkapının kitabelik bölümünün iki kenarını sınırlayan dekoratif pilastrlar, başlıklarıyla birlikte verilmiştir. Gövdesi düz pilastrlar, kapıyı yatay olarak bölümlere ayıran silmelerin üzerine doğrudan oturtulmuştur. Başlıklar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, iç ve dışbükey profillerin en üstte, tablayla sonlanmasından meydana gelmektedir (Fot. 338).

Silme: Silmelerin yatay doğrultuda kullanılması kapının üç parçalı halde algılanmasını beraberinde getirmiştir. Birinci parçada kapı açıklığı yer alırken, bunun üzerindeki ikinci parçada kitabelik bulunur. En üstte ise kapının taç bölümü yer almaktadır. Birinci parçayı sınırlayan yatay silmenin, kapı açıklığı kemer kilit taşı hizasına gelen kısımlarında, pilastr başlığı tekrar edilmiştir.

Ön yüz: Kapı sövelerinin dış kenarlarında, zeminden birinci yatay silmeye kadar uzanan silme takımı bulunmaktadır. Bu silmeler aynı zamanda duvardan öne doğru taşıntı yaparak içbükey, kaval ve tekrar içbükey şeklindeki sırayla söveye ulaşmaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemeri: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer, söve başlığı ve söveden oluşan kapı açıklığının kemerinde iki farklı renkli mermer kullanılmıştır. Kemer kilit taşı, aşağıya doğru sarkıtılmış biçimde yapılarak belirginleştirilmiştir. Kapı açıklığı kemer köşeliklerinin yüzeyi boş bırakılmıştır. Söveler, kare kesitli bir gövdeye sahip altlık üzerinde düz gövdeli ve başlıklı olarak düzenlenmiştir. Kapı açıklığı kemeri de bu başlıklara oturtulmuştur. Söve başlıkları, dikdörtgen mermer blok şeklindeki sövenin üzerine oturmaktadır. Başlık, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, kare kesitli düz ve içbükey profillere sahiptir (Fot. 337).

2.7.15. Üsküdar– Tahıl Ambarı Binası Kapısı 2

Plân: 25

Fotoğraf: 339-341

Cizim: 84

Yapının:

Yapım Tarihi: H. 1217/M. 1802-03⁴⁵⁴.

Banisi: III. Selim

Mimarı: Bilinmiyor.

Genel Tanım: İstanbul Üsküdar ilçesi, Sultantepe Mahallesi, Paşa Limanı Caddesi üzerinde yer alan ambar binalarından güneybatıdakidir.

Taçkapının:

Yeri: Kuzeydoğusundaki diğer ambar binası ile aynı cepheyi paylaşan yapının güneybatıdaki kapısıdır (Fot. 339).

Malzemesi: Kapının caddeye bakan ön yüzünde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: İki sütunla taşınan üçgen alınlığın altındaki kitabelik bölümünde yer alır (Fot. 340). Kitabelik bölümü kenarlardan pilastrlarla sınırlandırılmış ve ortada kalan alan içerisinde dikdörtgen kitabeğe yer verilmiştir. Üç satırdan oluşan kitabenin her satırında iki yazı kartuşu bulunmaktadır. Bu kartuşların kısa kenarları bursa kemeri formunda düzenlenmiş olup, kartuşlar arasında kalan kısımlarda, baklava dilimi formuna yakın boşluklar meydana getirilmiştir. Kitabede herhangi bir renk ile boyama yapılmamıştır. Şair Galip'nin hazırladığı kitabe talik hatlıdır⁴⁵⁵. Kitabe günümüze bir kısmı onarım görmüş şekilde gelebilmiştir⁴⁵⁶.

Boyutları:

⁴⁵⁴ Hasar gören kitabenin sol alt köşesinde Arap rakamlarıyla “17” yazılıdır. Öküz limanı olarak geçen bölgede bir ambar inşasına dair Osmanlı arşivlerinde H.1211 tarihinden önce kayıt bulunmamaktadır [BOA, Cevdet Belediye (C.. BLD.), 14/656; BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT.), 219/12113.]. Buradan yola çıkarak parçası eksik olan kısmın tarihi H. 1217 olmalıdır.

⁴⁵⁵ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1977, s. 394; M. M. Haskan, *age.*, İstanbul, 2001, s. 1483.

⁴⁵⁶ Kapiya 1996 yılında çarpan motorlu taşıt, kapının tamamen yıkılmasına sebep olmuştur. Bu sırada kitabe de zarar görmüş ve kurtarılabilen parçalarla kitabe korunmaya çalışılmıştır. Bkz. KVKK İstanbul 2. Bölge 1310-155 nolu dosya.

Cepheden Taşıntı:	45 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği:	343 cm
Genişliği:	324 cm	Kapı Açıklığı Genişliği:	191 cm
Yüksekliği:	577 cm	Kapı Açıklığı Derinliği:	21 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, tepelik/taç, sütun/pilastr, silme ve kapı açıklığından oluşur.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Kitabelik bölümünün yukarısında üçgen alınlığa yer verilmiştir. Alınlığı oluşturan kenarların cepheleri silmeli olarak düzenlenmiştir. Oldukça sade bir yapıya sahip olan alınlığın, alınlık tablası yüzeyi boş bırakılmıştır. Bunun yanında alınlığın tepe ve köşelerinde, tepe babalarına yer verilmiştir. Tepe babaları aynı ölçülerde olup basit bir kaide üzerine oturmaktadır.

Sütun/Pilastr: Yapının beden duvarından bağımsız biçimde, kapı sövelerinin dış kenarlarında, postament⁴⁵⁷ benzeri altlık üzerinde yükselen sütunlar bulunmaktadır. Bu sütunlar, altlık üzerine toskan kaideyle oturmaktadır. Gövdesi yivsiz ve düz sütunlar, yukarıda, serbest kompozit⁴⁵⁸ bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlığın köşelerinde sarmallar ve sarmallar arasında kalan yüzeyler içinde ise stilize akant yaprağı motifleri bulunmaktadır. Sütunlarla taşınan kapının üst yapısı, kitabelik ve alınlık bölümünden oluşmaktadır. Kitabelik bölümünün iki kenarında, alttaki sütunlarla aynı hizada pilastrlara yer verilmiştir. Yivsiz düz gövdeli pilastrlar, doğrudan, sütunların taşıdığı bölümün üzerine oturmaktadır. Pilastrlar, alınlığın altında basit bir başlıkla sonlanmaktadır.

Silme: Yuvarlak kemerli kapı açıklığı kemeri, üzenği hizasında üç yönden içbükey silmelerle çevrelenmiştir. Kapı sövelerinin dış kenarları, kare kesitli düz ve topuk silmeden oluşan silme takımı ile kemer sövesi hizasına kadar yükselmekte ve burada söve başlığını oluşturmaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemeri: Yoktur.

⁴⁵⁷ Altlığın en az 1/3 'ünün kot farkından dolayı zeminin altında kalmış olabileceği düşünülmektedir.

⁴⁵⁸ S. Ögel, agm., 1996, s.2-39.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı: Yuvarlak kemer ile söveden oluşan kapının kemeri, iki parça mermer levha ve bu levha arasında yer alan kırmızı renkli mermer kilit taşından oluşmaktadır. Tek parça mermerden oluşan sövelerin üst bölümleri, başlık biçiminde düzenlenmiş ve kemer bu kısmın üzerine oturtulmuştur. Yuvarlak kemerli kapının kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır. Açıklığı düz örtü ile geçilen kapının arka yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır (Fot. 341).

2.7.16. Üsküdar - Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeypatı Taçkapısı

Plân: 28

Fotoğraf: 342-345

Cizim: 85

Yapımın:

Yapım Tarihi: Yapımına 1801 de başlanan cami 1805 yılında tamamlanmıştır⁴⁵⁹.

Banisi: Sultan III. Selim.

Mimarı: Bilinmiyor. Ancak yapının tamamlandığı tarihlerde baş mimar olarak Ahmed Nurettin Efendi'nin ismi geçmektedir⁴⁶⁰.

Genel Tanım: İstanbul Üsküdar ilçesi, Selimiye Mahallesi'nde, 1. Ordu Komutanlığının kuzeyinde yer alan kışla camisidir. Külliye; cami, sıbyan mektebi, hamam, muvakkithane ve çeşmeden oluşmaktadır: Külliye de avluya geçit veren dört kapı, harim taçkapısı, hünkâr kasrı kapıları, harim tali kapıları, son cemaat yeri - galeri geçişlerini sağlayan kapılar olmak üzere on bir kapı bulunmaktadır.

Taçkapının:

Yeri: Selimiye Cami Sokağı'ndan iki taraflı merdivenle ulaşılan, külliye nin kuzeybatısındaki avlu kapısıdır (Fot. 342-343).

Malzemesi: Taçkapının ön ve arka yüzünde kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Kitabe, basık kemerli kapı açıklığının yukarısında yer almaktadır. Mermer malzemeli kitabe levhası, yüzeyden taşıntılı şekildedir. Tek satır halindeki kitabenin kısa kenarları bursa kemeri şeklinde düzenlenmiştir. Kartuşun içerisindeki yazının başında ve sonunda, kısa kenarlara paralel olarak konumlandırılmış, dikdörtgen dekoratif kartuş bulunmaktadır. Bu kartuşun kısa kenarları kemer şeklinde düzenlenmiş olup tepe

⁴⁵⁹ A. Arel, *age.*, İstanbul, 1975, s. 90; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, C. I, İstanbul, 1976, s. 259; Selçuk Batur, "Bir Geç Osmanlı Yapısı Üsküdar'da Selimiye Camisi", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara, 1976, s. 375-376; Mehmet Mermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar I*, İstanbul, 2001, s. 323; .M. Gözde Ramazanoğlu, "Selimiye Camii ve Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 435; T. Öz, *age.*, C. II, 2015, s.58.

⁴⁶⁰ Selçuk Batur, "Selimiye Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 1994, s. 512.

noktalarında stilize lotus motifine yer verilmiştir. Siyah rengin fon olarak kullanıldığı kitabede yazı, çerçeve ve dekoratif kartuş altın yaldız rengindedir. Celî sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 9/18. ayetinin bir kısmı yer almaktadır⁴⁶¹.

Arka yüz: Basık kemerli kapı açıklığının üzerinde yer alan kitabe, mermer malzemeli ve yüzeyden taşıntılı bir şekilde konumlandırılmıştır. Tek satır halindeki kitabenin kısa kenarları bursa kemeri şeklindedir. Kitabe levhasının çerçevesi ile kitabede yer alan harfler altın yaldız renginde olup fon rengi siyahtır. Celî sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 29/45. ayetinin bir kısmına yer verilmiştir⁴⁶².

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	48 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 572 cm
	155 cm arka yüz	
Genişliği:	540 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Genişliği: 250 cm
	604 cm arka yüz	
Yüksekliği:	720 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 213 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Kapının manastır tonozlu örtüsünün üzeri kurşunla kaplanmıştır. Tonozun dışa yansıyan kütesinden hafif eğimli şekilde, yanlara doğru genişleyen saçak, kapı cephesinden 20 cm taşıntı yapmaktadır. Saçağın altında yer alan kornişin profilli yapısı saçakta devam ettirilmiştir.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Yanlarda pilastrlarla sınırlandırılan taçkapı, en yukarıda dışa taşıntılı, kademeli bir başlıkla sonlanmaktadır. Dikdörtgen kesitli düz gövdeye sahip pilastr, kaidesiz olarak doğrudan zemine oturmaktadır.

⁴⁶¹ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1977, s. 259; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [5992]; erişim tarihi 10.10.2019.

⁴⁶² İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1977, s. 260; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [5993]; erişim tarihi 10.10.2019.

Arka yüz: Taçkapı yanlarda, dikdörtgen kesitli gövdeye sahip, başlıklı fakat kaidesiz pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Pilastr başlığı yukarıda korniş yüzeyinde de tekrar edilerek belirginleştirilmiştir.

Silme:

Ön yüz: Pilastrların dış kenarlarında yer alan geniş içbükey silmelerin profilleri, korniş ve saçakta da devam ettirilmiştir. Pilastrların iç kenarlarında, kare kesitli düz, geniş içbükey ve dışbükey silmeden oluşan silme takımı, kapı açıklığı ile kitabeliği üç yönden çevrelemektedir.

Arka yüz: Pilastrların dış kenarlarında iri dışbükey silmeler bulunmakta, bu silmelerin hareketi korniş ve saçakta da devam ettirilmiştir. Kapı açıklığını üç yönden çevreleyen geniş dışbükey silme, pilastrların iç kenarında yer almaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kesme küfeki taşlarıyla oluşturulan kemerin kilit taşı, aşağıya doğru sarkmış vaziyette verilmiştir. Kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır. Kapı açıklığı kemeri, yanlarda sövelerin üzerinde yer alan, söve başlıklarına oturmaktadır (Fot. 344). Başlıklar aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve üzerindeki abaküs kısmından meydana gelmektedir. Tek parça kesme taş malzemedan oluşan söve, doğrudan zemine oturmaktadır.

Arka yüz: Kapı açıklığı tekne tonoz ile geçilen kapının (Fot. 345) avluya bakan yüzü, ön yüzüyle oldukça benzer bir düzenlemeye sahiptir. Burada da kapı açıklığı kemeri kesme küfeki taşlarıyla oluşturulmuş ve kilit taşı aşağıya doğru sarkar vaziyette düzenlenmiştir. Kemer köşelikleri yüzeyi boş bırakılan kapının, kapı açıklığı kemeri, yanlarda söve başlıklarına oturtulmuştur. Başlıklar ön yüzdekiyle aynı düzendedir. Tek parça kesme taş malzemedan oluşan söveler ise doğrudan zemine oturmaktadır.

Ayrıca kapının avlu cephesine taşıntı yapan kütesinin yanları, geniş bir “S” profili çizdikten sonra avlu duvarına bağlanmaktadır.

2.7.17. Üsküdar - Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 346-347

Cizim: 86

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin kuzeyindeki Şerif Kuyusu Sokağı'na açılan külliye avlu kapısıdır (Fot. 346-347).

Malzemesi: Kesme taş malzeme kapının her iki yüzünde de kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Kitabe, yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde, kemer köşeliğinde yer almaktadır. Mermer malzemeli ve yüzeyden taşıntılı kitabe levhasında tek satır bulunmaktadır. Dikdörtgen kartuş şeklindeki kitabenin kısa kenarları bursa kemeri şeklinde düzenlenmiştir. Kitabedeki çerçeve ve harfler altın yıldız rengindeyken fon rengi siyah olarak belirlenmiştir. Kitabede, celî sülüs hatlı, Kur'an-ı Kerim 16/32. ayetinin bir kısmı yer almaktadır⁴⁶³.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	7 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 365 cm
Genişliği:	385 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 245 cm
Yüksekliği:	532 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 177 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Korniş biçimindeki saçak, kapının üzerinde 12 cm taşıntı yapmaktadır.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Kapı açıklığı ve üzerindeki kitabe, 20 cm genişliğindeki düz silme ve geniş içbükey silmeyle üç yönden çevrelenmektedir.

⁴⁶³ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1977, s. 259; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [5991]; erişim tarihi 10.10.2019.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşmaktadır. Kesme küfeki taşlarıyla oluşturulan kemerin kilit taşı, aşağıya doğru sarkmış vaziyette verilmiştir. Kapı açıklığı kemer köşeliğinde kitabe levhasına yer verilmiştir. Kitabe levhası hariç tutulduğunda, kemer köşelikleri yüzeyden taşıntılı biçimde ve oldukça sade düzenlenmiştir. Kapı açıklığı kemeri yanlarda söve başlıklarına oturmaktadır. Tek parça kesme taş malzemeden oluşan sövelerin üstünde yer alan başlıklar, içbükey profilin yukarıya doğru genişlemesi ve burada bir abaküsle sonlanmasından meydana gelmektedir. Dikdörtgen prizma şeklindeki söveler doğrudan zemine oturmaktadır.

Arka yüz: Kapı açıklığı tekne tonoz ile geçilen kapının avluya bakan yüzü, sokağa bakan yüzüyle düzenleme olarak benzerdir. Yuvarlak kemerli kapı açıklığı, kesme küfeki taşlarıyla oluşturulmuştur. Kilit taşı aşağıya sarkık vaziyetteki kemer, yanlarda söve başlıklarına oturmaktadır. Başlıklar kapının ön yüzündeki düzeni tekrar eder şekildedir. Tek parça kesme taştan oluşan söveler ise doğrudan zemine oturmaktadır. Kapının bu yüzü doğrudan avluya değil, kemerli bir geçide açılmaktadır. Bu sebeple kemer köşelikleri belli değildir. Geçitten sonra avluya ulaşılmaktadır.

2.7.18. Üsküdar - Selimiye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı

Fotoğraf: 348-350

Cizim: 87

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin güneydoğusundaki Selimiye Kışlası Caddesi'ne açılan külliye avlu kapısıdır (Fot. 348-349).

Malzemesi: Kapı tamamen kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz: Kitabe, basık kemerli kapı açıklığının yukarısında, kemer köşeliğinin içerisinde yer almaktadır. Mermer malzemeli ve yüzeyden hafif taşıntılı kitabe, kemer köşeliğine açılan dikdörtgen alana yerleştirilmiştir. Tek satırdan oluşan kitabenin kısa kenarları, bursa kemeri şeklinde düzenlenmiştir. Kitabedeki yazının başında ve sonunda kısa kenarlara paralel olarak konumlandırılmış, dikdörtgen dekoratif kartuş bulunmaktadır. Bu kartuşun alt ve üstteki kısa kenarları kemer şeklinde düzenlenmiş ve tepe noktalarında stilize lotus motifine yer verilmiştir. Kitabenin çerçevesi, harfleri ve dekoratif kartuş kabartması altın yıldız renginde, fon ise siyah renktedir. Celî sülüs hatlı kitabede, Kur'an-ı Kerim 72/18. ayeti yer almaktadır⁴⁶⁴.

Arka yüz: Kitabe, basık kemerli kapı açıklığının yukarısında, kemer köşeliği yüzeyine açılmış dikdörtgen alan içerisine yerleştirilmiştir. Mermer malzemeli kitabe levhası, hafif taşkın şekilde yüzeyde durmaktadır. Dikdörtgen kitabenin kısa kenarları bursa kemer formunda düzenlenmiştir. Tek satılık kitabedeki yazının başında ve sonunda, dikdörtgen dekoratif kartuşlar bulunmaktadır. Bu kartuşlar dik konumda ve kısa kenarlarının tepe noktalarında stilize lotus bezemeleri vardır. Kitabedeki fon rengi siyah olup diğer kısımlar altın yıldız rengindedir. Kitabeye, celî sülüs hatla, Kur'an-ı Kerim 4/103. ayetinin bir kısmı yazılmıştır⁴⁶⁵.

Boyutları:

⁴⁶⁴ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1977, s. 259; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [5994]; erişim tarihi 10.10.2019.

⁴⁶⁵ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1977, s. 259; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [5995]; erişim tarihi 10.10.2019.

Cepheden Taşıntı:	46 cm ön yüz 165 cm arka yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 385 cm
Genişliği:	533 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 249 cm
Yüksekliği:	583 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 205 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Kapı açıklığını örten tonozun dışa yansıyan kütesinden, yanlara doğru eğimli şekilde genişleyen saçak, kapı cephesinden 20 cm taşıntı yapmaktadır. Saçağın altındaki profilli korniş saçakta devam ettirilmiştir.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

Ön yüz: Kapı açıklığının iki yanında yer alan pilastrlar, en yukarıda, saçağın altında dışa doğru kademelendirilerek taşırılan başlıkla sonlanmaktadır. Düz gövdeye sahip pilastr, doğrudan zemine oturmaktadır.

Arka yüz: Kapının avluya bakan yüzünde, kapı açıklığının iki kenarında pilastrlara yer verilmiştir. Doğrudan zemine oturan pilastrlar, yukarıda dışa kademeli olarak taşırılmış başlıkla sonlanmaktadır.

Silme:

Ön yüz: Pilastrların dış kenarlarında, avlu duvarıyla bağlantısını sağlayan geniş içbükey silmeler bulunmaktadır. Bunun yanında kapı açıklığı ve kitabeyi üç yönden çevreleyen, geniş içbükey ve dışbükey silme takımı bulunmaktadır. Ayrıca sadece kapı açıklığını çevreleyen içbükey silme, sövelerin dış kenarından başlayarak, yukarıda kemer sırtını dolaşarak açıklığı üç yönden çevrelemektedir.

Arka yüz: Kapının avlu yönüne bakan tarafındaki pilastrların dış kenarlarında yer alan, dışbükey silmenin eğrisel hatları, yukarıda korniş ve saçakta devam etmektedir. Bunun yanında kapı açıklığı ve kitabeyi üç yönden çevreleyen geniş dışbükey silme, pilastrların kapı açıklığı yönünde yer almaktadır.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının kemeri kesme küfeki taşlarıyla oluşturulmuştur. Kemerin kilit taşı, yüzeyden taşıntılı ve aşağıya doğru sarkmış vaziyette verilmiştir. Kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılan kapının kemeri, yanlarda, sövelerin üzerinde yer alan söve başlıklarına oturmaktadır. Başlıklar aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve üzerindeki abaküs kısmından meydana gelmektedir. Tek parça kesme taş malzemenen oluşan söve, doğrudan zemine oturmaktadır.

Arka yüz: Üzeri tekne tonozla örtülen kapının (Fot. 350) avluya bakan tarafı, caddeye bakan tarafıyla oldukça benzerdir. Kapı açıklığı kemeri kesme küfeki taşlarıyla oluşturulan kapının kemer kilit taşı, yüzeyden taşıntılı ve hafif aşağıya sarkar vaziyette verilmiştir. Kemer köşelikleri yüzeyi boş bırakılan kapının, kapı açıklığı kemeri, yanlarda söve başlıklarına oturtulmuştur. Başlıklar içbükey profil ve abaküsten oluşmaktadır. Kapının bu yönünde yer alan söveler, iki parça kesme taş malzemenin üstü üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuş ve doğrudan zemine oturtulmuştur.

Kapının avlu cephesine doğru taşıntı yapan kütesinin yanları avlu duvarına geniş bir “S” profili ile bağlanmaktadır. Yanlardaki bu eğrisel hat, yukarıda korniş ve saçakta da devam ettirilmiştir.

2.7.19. Üsküdar - Selimiye Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı

Fotoğraf: 351-353

Cizim: 88

Taçkapının:

Yeri: Külliye'nin güneybatısında yer alan, günümüzde, 1. Ordu Komutanlığı'na açılan avlu kapısıdır (Fot. 351-352).

Malzemesi: Kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu:

Ön yüz⁴⁶⁶: Kitabe, basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde yer almaktadır. Kemer köşeliğinin içerisine açılan dikdörtgen alana hafif taşıntılı şekilde yerleştirilen kitabe levhası mermer malzemelidir. Dikdörtgen pano şeklindeki kitabenin kısa kenarları, bursa kemeri şeklinde düzenlenmiş ve kitabede tek satıra yer verilmiştir. Kitabede, celî sülüs hatlı Kur'an-ı Kerim 98/12. ayetinden bazı kısımlar yer almaktadır⁴⁶⁷.

Arka yüz: Kitabe, basık kemerli kapı açıklığının yukarısında, kemer köşeliği yüzeyine açılmış dikdörtgen alan içerisine yerleştirilmiştir. Yüzeyden hafif taşkın vaziyetteki kitabe levhası mermer malzemelidir. Tek satır şeklindeki dikdörtgen kitabe levhasının kısa kenarları, bursa kemeri biçiminde düzenlenmiştir. Siyah rengin fon olarak kullanıldığı kitabenin diğer kısımları altın yıldız rengindedir. Kitabeye, celî sülüs hatla mescit inşa etmeyle ilgili hadis-i şerif yazılmıştır⁴⁶⁸.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	47 cm ön yüz	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 394 cm
	159 cm arka yüz	
Genişliği:	518 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 250 cm
Yüksekliği:	604 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 203 cm

⁴⁶⁶ Kapının bu cephesinde, 1. Ordu Komutanlığı izin vermediği için inceleme yapılamamıştır. Fakat eski fotoğraflardan ve kaynaklardan hareketle tanım yapılmaya çalışılmıştır.

⁴⁶⁷ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1977, s. 259.

⁴⁶⁸ Ahmed Naim, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, C. 2, Ankara, 1975, s. 393; Komisyon, *Hadislerle İslam II Mescit ve Camiler/Rahmân'ın Evleri*, C. 2, Ankara, 2013, s. 289, 293.

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, saçak, silme, pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Kapının üzerini örten tonozun dışa yansıyan kütlesinden, yanlara doğru dağılan saçak, 20 cm cepheden taşıntılı bir Şekilde düzenlenmiştir. Kapı yüzeyindeki tektonik hareketler, korniş ve saçakta da devam ettirilmiştir.

Ta/Teplik: Yoktur.

Sütun/Pilastr:

n yüz: Kapı açıklığının iki kenarında bulunan pilastrlar, en yukarıda dışa doğru kademelendirilerek taşırılan başlıkla sonlanmaktadır. Dikdörtgen kesitli düz gövdeli pilastrlar, doğrudan zemine oturmaktadır.

Arka yüz: Kapının avluya bakan tarafında, kapı açıklığının iki kenarında dikdörtgen kesitli pilastrlara yer verilmiştir. Yukarıda dışa doğru kademeli olarak taşırılan başlıkla sonlanan pilastrlar, kaidesiz olarak düzenlenmiştir.

Silme:

n yüz: Pilastrların dış kenarlarında geniş içbükey silmelere yer verilmiştir. Bunun yanında kapı açıklığı ve kitabeyi  yönden çevreleyen kare kesitli düz, geniş içbükey ve dışbükey silme takımı bulunmaktadır.

Arka yüz: Kapının avlu yönüne bakan cephesinde, kapı açıklığının kenarlarında kare kesitli düz ve geniş dışbükey silme pilastrların dış köşelerinde yer almaktadır. Bunun yanında kapı açıklığı ve kitabeyi kare kesitli düz ve geniş dışbükey silme  yönden çevrelemektedir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Yuvarlak kemer ve söveden oluşan kapı açıklığının kemeri, kesme küfeki taşlarıyla oluşturulmuştur. Kemerin kilit taşı, yüzeyden taşıntılı ve aşağıya doğru sarkmış vaziyette verilmiştir. Kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılan kapının kemeri, yanlarda sövelerin yukarısında yer alan söve başlıklarına oturmaktadır. Başlıklar, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen içbükey profil ve üzerindeki abaküs kısmından meydana gelmektedir.

Arka yüz: Üzeri tekne tonozla örtülen kapının (Fot. 353), kapı açıklığı kemeri, kesme küfeki taşlarıyla oluşturulmuş, kemer kilit taşı yüzeyden taşıntılı ve hafif aşağıya sarkar vaziyette verilmiştir. Kemer köşelikleri yüzeyi boş bırakılan kapının, kapı açıklığı kemeri, yanlarda söve başlıklarına oturtulmuştur. Başlıklar içbükey profil ve abaküsten oluşmaktadır. Kapının bu yönünde yer alan söveler, tek parça kesme taş malzemeyle oluşturulmuş ve doğrudan zemine oturtulmuştur.

Kapının avlu cephesine doğru taşıntı yapan kütesinin yan duvarları, avlu duvarına geniş bir "S" profili çizdikten sonra bağlanmaktadır. Kıvrımlı hattın etkisi yukarıda korniş ve saçakta da devam ettirilmiştir.

2.7.20. Üsküdar - Selimiye Cami Harim Kuzey Taçkapısı

Fotoğraf: 354-357

Cizim: 89

Taçkapının:

Yeri: Cami mihrap ekseninde, harim kuzey duvarı ortasında yer almaktadır (Fot. 354-355).

Malzemesi: Taçkapının ön ve arka yüzünde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Kitabe, basık kemerli kapı açıklığının yukarısında, barok bezemeli alınlığa sahip dikdörtgen kitabeliğin ortasına yerleştirilmiştir (Fot. 356). Kitabe levhası, kısa kenarlarının hemen yanında bulunan küçük pilastrlar ile sınırlandırılmıştır. Kaideli ve başlıklı olarak düzenlenen pilastrların dış köşelerinde, altta “C” kıvrımlı süslemenin içinde, üstte baş aşağı vaziyette akant yaprağı bezemesi bulunmaktadır. Kitabeliğin alınlığı kırık alınlık biçiminde düzenlenmiş ve merkezinde üç boyutlu kartuşa yer verilmiştir. Kitabelikle alınlığın ayrıldığı silmenin üstündeki küçük akant yaprağı motifiyle başlayan kartuşun, her iki yanından önce, ucu sarmallı “C” sonra, üst ucu yaprak biçimindeki “S” kıvrımlı çerçeve burada bir başka akant yaprağının alt ucuna ulaşmaktadır. Akant yaprağın diğer alt ucundan ters “C” yaparak kartuşun üst kısmındaki yüzeyi yivli, uçları dışarı kıvrılmış, hâkim stilize akant yaprağı ile kartuş tamamlanmıştır. Kartuşun ortasında siyah zemin üzerine altın yaldız renginde işlenmiş III. Selim’in tuğrası yer almaktadır. Tuğra, “S” ve “C” kıvrımlarıyla oluşturulmuş bir çerçeveye sınırlandırılmıştır. Mermer malzemeli dikdörtgen kitabe levhası, kitabeliğin ortasında yer almaktadır. Siyah rengin fon olarak kullanıldığı kitabede yazı ve çerçeve altın yaldız rengindedir. Kitabe dört satırdan oluşmakta ve her satırda iki kartuş bulunmaktadır. Kartuşların kısa kenarları sepetkulpu kemer şeklinde düzenlenmiştir. Kitabe talik hatlıdır⁴⁶⁹.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı: 12 cm

Kapı Açıklığı Yüksekliği: 355 cm

Genişliği: 505 cm

Kapı Açıklığı Genişliği: 192 cm

⁴⁶⁹ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1976, s. 260; [H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke \(eds.\), http://www.ottomaninscriptions.com/](http://www.ottomaninscriptions.com/), Kart Kimliği: [1718]; erişim tarihi 14.02.2018.

Yüksekliği: 720 cm

Kapı Açıklığı Derinliği: 162 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme, pilastr, tepelik/taç ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Kapı açıklığını teşkil eden basık yuvarlak kemerde⁴⁷⁰ ve taçkapının en yukarisında olmak üzere iki ayrı tepelik/taç bulunmaktadır (Fot. 357). Bunlardan ilki taçkapının en üstünde, basık kemerli düzenlemenin yukarisında yer almaktadır. Tepelik, kemer sorgucunun hizasında üstte, stilize akant yaprağı bezemesi ve bu bezemenin yanlarında simetrik olarak düzenlenmiş “S” ve “C” kıvrımlı unsurlardan meydana gelmektedir. Bu kıvrımların alt ve üst uçları, stilize akant yaprağı biçiminde içe ve dışa kıvrılmış şekilde düzenlenmiştir. Tepeliğin kemer sorgucu ile akant yaprağı arasında kalan bölüme ise istiridye kabuğu bezemesi yerleştirilmiştir. Kenarlarda, pilastr başlıklarının üzerine yerleştirilen üç boyutlu kartuşlar ile tepelik tamamlanmaktadır. Bu kartuşlar, ortada yüzeyi boş bırakılmış kabarık dışbükey yüzey ve bunun üstündeki asimetrik dizilmiş stilize akant yaprağından oluşan taç ile en altta, uç kısmı sarmallı, gövdesi spiral yivli ve bu gövdenin iki yanından çıkarak yükselen, “S” ve “C” kıvrımlı düzenlemeden meydana gelmektedir. Diğer tepelik ise basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının, silmelerle kademelendirilip dışarı taşırılan ve belirginleştirilen kemerinin üstünde yer almaktadır. Tepelik, kemer kavsının eğimine uygun biçimde yerleştirilmiş, kemer sorgucu üzerindeki alt uçları dışa kıvrık yan yana dizilmiş, yedi stilize akant yaprağının iki yanındaki, simetrik düzenlemeden oluşmaktadır. Bu düzenleme, kenarlarda içe doğru kıvrık vaziyetteki akant yaprağı ile kemer sorgucu üzerindeki yapraklar arasında kalan kısımda yer alan “S” ve “C” profilli eğrilerden oluşmaktadır. Eğrilerin yüzeyleri yivli ve uçları yaprağımsı görünümündedir.

Sütun/Pilastr: Yanlarda pilastrlarla sınırlandırılan taçkapı, en yukarıda dışa taşıntılı kademeli bir başlıkla sonlanmaktadır. Kaidesi bulunmayan, gövdesi eğrisel kesitli pilastrın, duvardan taşıntı yapan kısmı, kaval silmeyle hareketlendirilmiştir.

Silme:

⁴⁷⁰ Celâl Esad Arseven, “Tepelik - Kemer tepeliği”, *Sanat Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul, 1998, s. 1968; Celâl Esad Arseven, “Kemer tepeliği”, *Sanat Ansiklopedisi*, C.2, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1983, s. 1022.

Ön yüz: Kapının yanlarında yer alan pilastrların, duvardan taşıntı yapan bölümünde yer alan kaval silmeler, yukarıda, pilastr başlığının boyun hizasına kadar devam ettirilmiştir. Aynı zamanda bu silmeler pilastrın iki yanında bulunan düz alanların sınırlandırılmasında da kullanılmıştır. Daha içeride yer alan derin içbükey silme ve silmenin bittiği yerde başlayan, yüzeyi boş bırakılmış düz bordür, en yukarıdaki basık kemer kavsini tekrarlayarak, kitabelik ve kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir. Kapı söveleri kenarındaki kaval silme, kapı açıklığının basık yuvarlak kemerli düzenlemesini, yukarıda, aynı kavisle dolaşarak kapı açıklığını üç yönden çevrelemektedir. Ayrıca bu silme, kapı açıklığı kemerinin dışa taşırılarak belirginleştirilen kemer kavsinin en alt kademesini oluşturmaktadır. Diğer kademelerde ise içbükey ve kare kesitli silmeler kullanılarak, kapı açıklığının kemer formu dışa taşkın bir biçimde belirginleştirilmiştir. En yukarıdaki tepelik bölümünün basık kemerli düzenlemesi de dışarıya kademeli olarak taşırılmış ve bu işlem kare kesitli düz ve içbükey silmelerle gerçekleştirilmiştir.

Arka yüz: Basık kemerli kapı açıklığı, kare kesitli düz silmelerle üç yönden çevrelemektedir. Bunun yanında söve kenarlarından başlayan, yukarıdaki kemerin şeklini alarak devam eden iki sıra kaval silme bulunmaktadır. Kemer alını, kare kesitli düz, kaval ve içbükey silmelerin, kademeli olarak kullanılmasıyla dışarıya taşırılmış ve belirgin hale getirilmiştir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer, kemer tepeliği ve söveden oluşmaktadır. Kemer alını, profilli silmeler ile kademelendirilerek dışa taşkın biçimde belirginleştirilmiştir. Kemer sorgucu, taçkapının yanlarında yer alan pilastrların başlıklarına benzer biçimde uygulanmıştır. Söveler tek parça mermer blok şeklindedir. Sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Arka yüz: Açıklığı düz örtüyle geçilen kapının, harime bakan yüzü sade tutulmuştur. Basık yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve tek parça halindeki mermer malzemeli sövelerden oluşmaktadır. Kemer alını, profilli silmeler ile kademelendirilerek dışa taşkın biçimde belirginleştirilmiştir. Kemer sorgucu, taçkapının yanlarında yer alan pilastrların başlıklarına benzer biçimde uygulanmıştır. Kapının kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır.

2.7.21. Üsküdar - Selimiye Cami Hünkâr Mahfili Batı Taçkapısı

Fotoğraf: 358-359

Cizim: 90

Taçkapının:

Yeri: Caminin son cemaat yerinin güneyinde yer alan, günümüzde İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi olarak hizmet veren hünkâr kasrının kapısıdır (Fot. 358-359).

Malzemesi: Tamamen mermer malzeme ile inşa edilmiştir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Kitabe, basık kemerli kapı açıklığının yukarısında, profilli silmelerle korniş biçiminde oluşturulan çıkıntılı kısmın üzerine yerleştirilmiştir. Yüzeyden taşıntılı biçimdeki kitabe levhası mermer malzemelidir. Dikdörtgen pano şeklindeki kitabe levhasının kenarlarının birleştiği köşelerde, çeyrek dairelere yer verilmiştir. Tek satır halindeki kitabede, celf sülüs hatlı Kur'an-ı Kerim 23/29. ayetine yer verilmiştir⁴⁷¹.

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	6,5 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği: 299 cm
Genişliği:	295 cm	Kapı Açıklığı Genişliği: 210 cm
Yüksekliği:	425 cm	Kapı Açıklığı Derinliği: 60 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme, pilastr ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Kitabeliği yanlardan sınırlayan dekoratif pilastrlar, kaidesiz olarak, doğrudan korniş üzerine oturmaktadır. Pilastrın yüzeydeki tektonik hareket yukarısında yer alan diğer kornişte de devam ettirilmiştir. Pilastrın oturduğu kornişin altında ise

⁴⁷¹ İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1977, s. 262.

yukarıdan aşağıya doğru daralarak bir düğümle sonlanan eğrisel hatlı dekoratif konsola yer verilmiştir.

Silme: Basık kemerli kapı açıklığını çevreleyerek dışa doğru genişleyen silme takımına yer verilmiştir. Bu silmeler, yüzeyden taşıntılı içbükey bir silme ve onun arkasında devam eden düz ve bir başka içbükey silmenin dışarıya doğru kademelenerek oluşturulan düzendedir.

Kavsara: Yoktur.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer ve söveden oluşan kapı açıklığında mermer malzeme kullanılmıştır. Kemerin kilit taşı yüzeyden taşıntılı, aşağıya doğru hafif sarkık ve yukarıya doğru kademelenen bir yapıya sahiptir. Kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır.

2.7.22. Üsküdar - Selimiye Cami Hünkâr Mahfili Doğu Taçkapısı

Fotoğraf: 360-361

Cizim: 91

Taçkapının:

Yeri: Caminin son cemaat yerinin kuzeyinde yer alan, caminin konut bölümüne geçişi sağlayan kapısıdır (Fot. 360-361).

Malzemesi: Tamamen mermer malzeme ile inşa edilmiştir.

Kitabe/Yazı/Yazı Kartuşu: Kitabe, basık yuvarlak kemerli kapı açıklığının yukarısında açılan dikdörtgen alanın içerisinde yer almaktadır. Mermer malzemeli ve tek satır halindeki kitabenin çerçeve ve harfleri altın yıldız renginde, fon ise siyah renktedir. Celî sülüs hatlı kitabede Kur'an-ı Kerim 51/58. ayetine yer verilmiştir⁴⁷².

Boyutları:

Cepheden Taşıntı:	5 cm	Kapı Açıklığı Yüksekliği:	227 cm
Genişliği:	240 cm	Kapı Açıklığı Genişliği:	162 cm
Yüksekliği:	365 cm	Kapı Açıklığı Derinliği:	15 cm

Taçkapı Elemanları:

Taçkapı, silme ve kapı açıklığından meydana gelmektedir.

Saçak: Yoktur.

Taç/Tepelik: Yoktur.

Sütun/Pilastr: Yoktur.

Silme: Basık kemerli kapı açıklığını çevreleyerek dışa doğru genişleyen silme takımı bulunmaktadır. Bu silmeler, yüzeyden taşıntılı içbükey bir silme ve onun arkasında devam eden düz ve bir başka içbükey silmenin dışarıya doğru kademelenmesinden meydana gelmektedir.

Kavsara: Yoktur.

⁴⁷² İ. H. Konyalı, *age.*, İstanbul, 1977, s. 261; H. Aynur, K. Hayashi, H. Karateke (eds.), <http://www.ottomaninscriptions.com/>, Kart Kimliği: [5989]; erişim tarihi 10.10.2019.

Kavsara Kuşatma Kemer: Yoktur.

Kavsara Köşeliği: Yoktur.

Köşe Sütunceleri: Yoktur.

Yan Niş: Yoktur.

Kapı Açıklığı:

Ön yüz: Basık kemer ve söveden oluşan kapı açıklığı mermer malzemelidir. Basık kemer, üzenği hizasından “S” profili çizerek başlamaktadır. Kemer köşelik yüzeyleri boş bırakılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Cephelerde dikdörtgen prizma hacmiyle yapı bünyesinden dışa taşırılan, malzeme, teknik, tasarım ve süsleme kompozisyonu açısından döneminin mimari özelliklerini yansıtan, genellikle buldukları cephenin merkezinde konumlandırılan taçkapılar, ölçüleri ve süslemeleriyle buldukları yapıların anıtsallıklarına katkı sağlar. Cami, türbe, medrese, darüşşifa, kervansaray, imaret gibi farklı yapı türlerinde karşımıza çıkan taçkapılar, Anadolu – Türk mimarisinin vazgeçilmez unsurlarından birisidir.

Anadolu Selçuklu mimarisinde en çok özen gösterilen mimari öğelerden birisi olan taçkapılar, hemen her yapı türünde aynı anlayışla inşa edilmiştir. Beylikler Dönemi'ndeki taçkapılarda, Selçuklu düzenini devam ettiren örneklerin yanında, oranlar ve boyutlardaki değişmelerle birlikte yeni görünüme sahip örnekler ile oldukça sade tutulan kuruluşlar görülmektedir⁴⁷³. Osmanlı mimarisinde ise taçkapılar daha çok cami ve avlusunda yoğunlaşmaktadır. Özellikle camilerdeki son cemaat yeri sınırları içine çekilen taçkapının, Anadolu Selçuklu örneklerine göre yapının dışarıdan algılanan ilk unsuru olma niteliğini kaybettiği görülür. Bunun yanında camilerin kuzey cephesinde, şadırvanlı/revaklı avlu düzenlemesiyle oluşturulan kare/dikdörtgen hacimlerle birlikte taçkapı, sadece harim kuzey duvarında değil avlu cephelerinde de görülmeye başlanmıştır.

Osmanlı klasik mimari normlarının olgunlaştığı 16. yüzyıla kadar taçkapılar, süregelen uygulamanın dışına çıkarılmamış, detaylardaki küçük değişikliklerle birlikte Mimar Sinan Dönemi'nde bu uygulama devam ettirilmiştir. Bunun yanında yine Sinan Dönemi'nde bazı örneklerde geleneksel taçkapı formunun dışına çıkıldığı görülmektedir⁴⁷⁴. 17. yüzyılın sonuna kadar, taçkapılarda bilinen geleneksel çizgiler terkedilmemiş, klasik dönemdeki biçim devam ettirilmiştir.

18. yüzyılda Lale Devri ile başlayan batılılaşma hareketleri çerçevesinde, Batılı bezeme unsurlarının Osmanlı mimarisine girdiği görülmektedir. Bir geçiş devrinden

⁴⁷³ Rahmi Hüseyin Ünal, *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir, 1982, s. 111.

⁴⁷⁴ Eminönü Rüstem Paşa Cami, Isparta Firdevs Bey cami, İzmit Pertev Paşa Cami, Topkapı Kara Ahmet Paşa Cami taçkapıları bunlara örnek olarak gösterilebilir.

sonra, yüzyılın ortalarına doğru Barok ve Rokoko'nun etkisiyle Osmanlı klasik mimari formları ile bezemeleri yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kabul gören batılı üsluplar uygulanmaya devam edilmiştir. Bu süreç içinde taçkapı kavramının anıtsallığı devam ettirilirken, bir takım değişikliğe uğratılmış, bazen Osmanlı klasik mimari geleneğinin ağır bastığı örnekler de gerçekleştirilmiştir.

Zaman ve mekân sınırları bilinen “XVIII. Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Taçkapılar” adlı bu çalışmada; otuz yedi külliye avlusu ve çevre duvarı, otuz iki cami, beş medrese/dershane - mescid, üç imaret, altı türbe, bir sıbyan mektebi, altı kütüphane, iki ambar olmak üzere toplam doksan bir taçkapı incelenmiştir.

3.1. Konumlarına ve Yapı Türlerine Göre Taçkapılar

Anadolu-Türk mimarisinin her döneminde, kapı açıklıklarının yeri binanın konumu, cadde – sokak ya da eksenler doğrultusunda belirlenmiştir. Dolayısıyla, çoğunlukla dış cephelerin merkezinde yer almışlardır. Anadolu Selçuklu Dönemi cami örneklerinde genellikle mihrapla aynı eksende yer alan kapı açıklığı, beylikler ve mimarisinde de sürdürülmüştür. Son cemaat yeri ve avlunun, camilerin kuzey cephesinde yer almasıyla, mihrap eksenine göre konumlandırılması devam ettirilmiş olan taçkapılara, avlu kuzey taçkapısı da eklenmiştir. Avluların kuzey taçkapısı kadar abidevi olmasalar da doğu ve batı duvarlarına açılanların birer taçkapı kimliğine sahip oldukları görülür. Belirli normlara oturan bu düzenleme, Osmanlı mimarisinde bir süreklilik ifade eder.

Osmanlı mimarisinde külliyeler, yerleştirildikleri topoğrafyaya göre bazen göre dağınık bazen bir çevre duvarı içerisinde yer almışlardır. Erken dönem Osmanlı külliyelerinde, fonksiyonel yapılar genellikle arazinin topoğrafyasına bağlı olarak inşa edilmiş, herhangi bir eksen düzeni gözetilmemiş, yapılar araziye dağınık biçimde yerleştirilmiştir⁴⁷⁵. Bunu takip eden 16. ve 17. yüzyılda, cami merkezli külliyelerin yanında özellikle İstanbul'da, azalan inşaat alanlarından dolayı medrese merkezli külliyelerin ortaya çıktığı bilinmektedir. 18. yüzyıldaki bazı külliyelerde ise türbe ve sıbyan mektepleri külliyelerin odak noktasını oluşturmuştur. Külliye yapı toplulukları ile külliye eksenlerinin yüzyıllar içerisindeki bu değişimine karşın, külliye çevre duvarları her dönemde uygulanmış ve bu çevre duvarları üzerinde kapılara yer verilmiştir. Bu kapılar genellikle basık kemerli yalın kapı açıklıklarıdır. 18. yüzyıl'da ise

⁴⁷⁵ Gönül Cantay, “Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu”, Ankara, 2002, s. 39.

Barok ve Rokokonun etkisiyle kapıların plân ve süslemelerinde önemli değişiklikler olmuş, kapılar, klasik çizgiden tamamen uzak, farklı kuruluşlar olarak gerçekleştirilmişlerdir.

3.1.1. Çevre Duvarındaki Taçkapılar

Küllüye veya sadece bir yapıyı çevreleyen, arazinin eğimine göre yükseklikleri değişen, bazen demir şebekeli pencere biçiminde bazen de kesme/moloz taştan düz duvar şeklindeki çevre duvarlarının, genellikle sokak veya caddeye açılan kısımlarında taçkapılara yer verilmiştir. Bu taçkapılar, geleneksel taçkapı formundan uzak olmakla birlikte, aynı zamanda taçkapıda bulunması gereken belli başlı geleneksel öğeleri de bünyelerinde barındırmaktadır. Birkaç örnek hariç tutulduğunda⁴⁷⁶, 18. yüzyıla kadar çevre duvarlarında yer alan anıtsal kapılar, oldukça sade ve yalın olarak düzenlenmiştir. Bu kapılar, çevre duvarlarından yüksek veya çevre duvarlarıyla aynı seviyede, kapı açıklığı genişliğinin yarısı kadar derinliğe sahip⁴⁷⁷, tonoz örtülü, dıştan saçak veya harpuşta biçiminde kaplanmış örneklerdir. 18. yüzyılın birinci yarısında, Batılı üslupların etkisiyle çevre duvarlarında da farklılaşma başlamıştır. Barok üslupla Türk mimari geleneği içinde değerlendirilen kapılar, plân ve süsleme bakımından ayrı bir biçim kazanmıştır. Taçkapıların, ana caddeye veya sokağa açılmasına göre malzemelerinin farklılaşması bani veya sanatçının tercihi olmalıdır. Camilerin kuzey avlu duvarlarındaki taçkapıların, doğu ve batıdakilere göre daha albenili olarak yapılmış olmaları Klasik dönem taçkapılarının devamı olarak kabul edilebilir.

Çevre duvarlarındaki taçkapıları açıldıkları alanlara, mihrap-cami kuzey taçkapısı eksenli düzenlemeye ve cephelerdeki taşıntı durumlarına göre kendi içinde gruplandırmak mümkündür.

Yüzyılın ilk çeyreğine ait Ahmediye Külliyesi'nin (1722) çevre duvarındaki taçkapılarından biri kesme küfeki taşı diğeri mermer malzemeyle inşa edilmiştir (Fot. 78-82). Ayrıca bu cephedeki kapı diğeri külliye kapısının açıldığı sokağa nazaran daha işlek bir caddeye açılmaktadır. Mermer malzemeli taçkapının aynı zamanda sebil ve çeşmenin arasına yerleştirilmiş olması ve buradaki cephede estetik kaygıların ön plânda tutularak

⁴⁷⁶ İstanbul Süleymaniye, Edirne Selimiye Camilerini çevreleyen duvarlardan kuzeydoğudaki kapıları buna bir örnektir.

⁴⁷⁷ Kapı açıklığı genişliği söveler arasındaki yatay mesafeyi ifade etmektedir. Çift kanatlı ahşap veya metal kapaklarla kapatılan açıklıklarda en az kapı açıklığı genişliğinin yarısı kadar derinliğinin olması gerekmektedir.

hem kapıyı vurgulamak hem de sebil ve çeşme ile bütünlük sağlaması açısından önemlidir (Fot. 82). Benzer bir durum Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi (1735) çevre duvarı üzerindeki kuzeydoğu taçkapısında da görülür. Kesme taş malzemeli kapının tepelik/taç bölümünde, sebilin taç/tepeliğindeki düzenleme devam ettirilerek burada bir bütünlüğün sağlanmaya çalışılmıştır (Fot. 96).

İncelenen örnekler arasındaki külliye çevre duvarı taçkapıları veya cami, türbe, medrese, sıbyan mektebi ve kütüphane gibi yapıların çevre duvarında yer alan taçkapılardan, bir örnek dışında, tamamı sokak veya caddeye açılmaktadır⁴⁷⁸. Laleli Külliyesindeki III. Mustafa (1757-1774) ve III. Selim (1789-1807) Türbesi'nin (1783) girişinin bulunduğu küçük avlu (Fot. 247, 248), külliyenin büyük avlusundan bir taçkapı ile ayrılmaktadır.

Çevre duvarları üzerindeki taçkapılardan en görkemlisi Ayasofya İmareti (1743) avlu kuzeydoğu taçkapısıdır (Fot. 111). Taçkapının ana kuruluşu, inşa edildiği dönemin mimari anlayışını yansıtan özelliklerde, Barok karakterli süslemelere sahip anıtsal bir kuruluştur. İmaretin diğer kapısı ise sarayı çevreleyen sur ile Ayasofya Külliyesi arasındaki sokağa açılan, oldukça yalın bir kapıdır (Fot. 362). İki kapının kurgusal anlamda oldukça farklı olması, kuzeydoğu taçkapısının hünkâr girişi olmasıyla açıklanabilir. Laleli Külliyesi (1761) avlusunun çevre duvarı üzerindeki güneydoğu kapısının da hünkâr girişi olmasıyla daha anıtsal yapıldığı sonucuna varılır (Fot. 210). Bir sultan yapısı ve açıldıkları sosyal-ticari alanlar bakımından Nuruosmaniye Külliyesi doğu ve batı taçkapıları da (Fot. 130, 133) aynı anıtsallıkla gerçekleştirilmiş olmalıdır.

Osmanlı mimarisinde erken dönemden beri örnekleri görülebilen ve 18. yüzyılda varlığını koruyan, mihrap-harim ve avlu kuzey taçkapı eksenli anıtsal kapı anlayışı, iç avluları bulunmamakla birlikte Ayazma Camisi (1761) (Fot. 193) ve Üsküdar Selimiye Külliyesi (1805) kuzey taçkapılarında (Fot. 342) karşımıza çıkmaktadır. Mihrap

⁴⁷⁸ Doğrudan sokak veya caddeye açılan kapılar şunlardır: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliye avlu taçkapısı (1699), Feyzullah Efendi Külliye avlu taçkapısı (1700), Bereketzâde Medresesi avlu taçkapısı (1706), Çorlulu Ali Paşa Medrese ve Cami avlu taçkapısı (1709), Üsküdar Yeni Valide Külliye avlu taçkapıları (1710), Damat İbrahim Paşa Külliye avlu taçkapısı (1720), Ahmediye Külliyesi avlu taçkapıları (1722), Hekimoğlu Ali Paşa Külliye avlu taçkapıları (1735), Ayasofya İmareti avlu (1743), Nuruosmaniye Külliye avlu taçkapıları (1755), Ayazma Camisi avlu taçkapıları (1761), Laleli Külliyesi avlu taçkapıları (1764), Murat Molla Külliyesi avlu taçkapısı (1775), Beylerbeyi Külliyesi avlu taçkapısı (1778), Hacı Selim Ağa Kütüphanesi avlu taçkapısı (1782), I. Abdülhamid Türbe avlu taçkapısı (1789), Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi avlu taçkapısı (1793), Mihrişah Valide Sultan Külliyesi avlu taçkapıları (1796), Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu taçkapıları (1800), Şah Sultan Külliyesi avlu taçkapısı (1800), Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu taçkapıları (1805).

ekseninde yer alan külliye çevre duvarı üzerindeki kuzey avlu taçkapıları, malzeme açısından birbirine benzese de sütun/pilastr ve yan niş gibi elemanlarının biçimlenişi açısından avlularının diğer kapılarından ayrılmaktadırlar.

Anadolu Türk mimarisinde taçkapılara kimlik kazandıran en belirgin noktalardan biri cephe yüzeyinden az veya çok çıkıntı yapmalarıdır⁴⁷⁹. 18. yüzyıl Osmanlı mimarisinde çevre duvarlarındaki taçkapılarda da görülmekle birlikte taşınmaların çok az olduğu veya taçkapıların yüzeysel olarak inşa edildikleri gözlemlenmiştir. Çevre duvarlarından ileriye doğru taşıntı yapan Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi avlu (1700), Feyzullah Efendi Külliyesi avlu (1700), Bereketzâde Medresesi avlu (1706), Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeydoğu ve güneybatı (1710), Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu güneybatı (1735), Ayasofya İmaret avlu (1743), Nuruosmaniye Külliyesi avlu batı (1755), Ayazma Külliyesi avlu kuzey (1761), Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu ve güneybatı (1764), I. Abdülhamid Külliyesi Türbe avlu (1789), Mihrişah Valide Sultan İmaret ve Türbe avlu (1796), Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güneybatı ve güney (1800), Şah Sultan Külliyesi avlu (1800), Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatı (1805) taçkapılarıdır. Bu kapılardan Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi (1699) hariç tutulduğunda, diğer tüm kapıların, çevre duvarı yüksekliklerini aştıkları ve aynı zamanda çevrelenen alanların içine doğru da taşıntı yaptıkları görülmektedir. Çevre duvarlarının kalınlıklarına göre değişen içe doğru taşıntı durumu, bazı örneklerde kapının üzerindeki⁴⁸⁰ ve yanındaki⁴⁸¹ mekânlardan veya kapı derinliğinin uzatılmasından⁴⁸² dolayı farklı şekilde biçimlenmiştir. Örneklerden Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı (1710), Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey (1735) ve Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeydoğu (1805) kapılarının arka yüzünde kapı açıklığı kemerleri ve sövelerle kapılar yapısal olarak tamamlanırken, Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu kapısında (1722) (Fot. 83) böyle bir durum söz konusu değildir⁴⁸³. Bu kapıların girişlerinin hemen arkasında devam eden tonozlu alanlar, yukarıdaki mekânların alt

⁴⁷⁹ R. H. Ünal, *age.*, s. 17.

⁴⁸⁰ Üzerinde herhangi bir mekâna yer verilmiş kapılar şunlardır: Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı kapısı üzerinde sıbyan mektebi (Fot. 26), Ahmediye Külliyesi güneydoğu kapısı üzerinde dersane/mescid (Fot. 82), Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey kapısı üzerinde kütüphane (Fot. 86), Nuruosmaniye Külliyesi avlu doğu taçkapısı (Fot. 130) üzerinde dükkân bulunmaktadır.

⁴⁸¹ Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeydoğu taçkapısının (1805) (Fot. 346) iki yanında mekânlar bulunmaktadır.

⁴⁸² Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu taçkapısı (1764)'nın (Fot. 210) külliye içine doğru kapı derinliği artırılmıştır.

⁴⁸³ Kapının ön yüzü ile paralellik gösteren öğelere (kapı sövesi, kapı açıklığı kemeri) burada yer verilmemiştir.

kısmını oluştururlar. Sadece Üsküdar Selimiye külliyesi avlu kuzeydoğu kapısının arkasındaki tonozlu bölüm, çevre duvarına bitişik yapılan görevli odaları ile muvakkithaneyi ayıran ve külliyeinin bu yöndeki kapısına açılan bir geçit konumundadır. Bunlar dışında üzerinde oda bulunan bir diğer kapı ise Nuruosmaniye Külliyesi (1755) avlu doğu taçkapısıdır.

Kapıların cepheden taşıntı yapmayan örnekleri de mevcuttur. Bunlar, Çorlulu Ali Paşa Camisi ve Medrese avlu (1709) (Fot. 20, 23), Ahmediye Külliyesi avlu kuzeybatı (1722) (Fot. 78), Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzeydoğu (1735) (Fot. 96), Hacı Selim Ağa Kütüphanesi avlu (1782) (Fot. 280), Beylerbeyi Külliyesi avlu güneydoğu (1778) (Fot. 270) ve III. Mustafa ve III. Selim Türbesi (1783) avlu (Fot. 247) taçkapılarıdır. Çorlulu Ali Paşa Camisi ve Medresesi ile III. Mustafa/III. Selim Türbe (1783) avlu taçkapıları çevre duvarı ile aynı seviyededir. Bunun yanında kapıyı çevreleyen silme takımlarına zemin oluşturacak kadar taşıntı yapan kapılar arasında; Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı (Fot. 28), İstanbul Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu (1720) (Fot. 64), Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu (1722) (Fot. 82), Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey (Fot. 86), Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu (Fot. 130), Çarşamba Murat Molla Külliyesi avlu (1775) (Fot. 261), Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi avlu (1793) (Fot. 294) ve Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeydoğu taçkapıları (Fot. 346) bulunmaktadır. Bu kapılar arasından Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu (1720) ve Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeydoğu taçkapıları çevre duvarı ile aynı yüksekliktedir.

Barok üslubun özellikleri arasında yer alan, cephelerde oluşturulan girinti-çıkıntılar ile bu yüzeylerdeki dalgalanma, çevre duvarı üzerindeki taçkapıların arka yüzlerinin taşıntı yapan yan kısımlarında karşımıza çıkmaktadır. I. Abdülhamid Türbesi avlu, Mihrişah Valide Sultan İmareti avlu, Mihrişah Valide Sultan Türbe avlu, Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güneybatı, Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güney, Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeybatı, Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu güneydoğu ve Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu güneybatı taçkapılarının taşıntı yapan arka kütleleri, çevre duvarlarına "S" profili çizdikten sonra bağlanmaktadır.

Çevre duvarındaki taçkapılardan 18. yüzyıl Anadolu örneklerine bakıldığında, Osmanlı klasik mimari uygulamalarının, yüzyılın sonlarına kadar devam ettiği

görülmektedir. 1726-27'de⁴⁸⁴ inşa edilen Nevşehir Damat İbrahim Paşa Cami avlu kuzey (Fot. 363) ve batı taçkapıları (Fot. 364), Anadolu'daki Osmanlı klasik mimari tasarımını yansıtan en iyi örneklerdendir. Yüzyılın son çeyreğinde hem klasik hem de batılı anlamdaki düzenlemelerle de karşılaşılmaktadır. Elazığ Keban Yusuf Ziya Paşa Camisi(1794-96)⁴⁸⁵ ve Divriği Cedit Paşa Camisi (1799-1800)⁴⁸⁶ çevre duvarı üzerindeki kapılarda ise klasik mimari üslubun tesirlerinin yanında yerel etkiler de görülmektedir. Yozgat Çapanoğlu Büyük Camisi(1779, 1795)⁴⁸⁷ avlu doğu taçkapısının, köşe sütunceleri üzerinden yukarıya doğru "S" yaparak taçkapı hacminin daraltıldığı görülmektedir (Fot. 365). Bunun yanında avlu kuzey taçkapısında ise böyle bir durumdan söz edilemez. (Fot. 366). Bu özellikleriyle avlu doğu taçkapısı için batı tesirlerini kısmen de olsa yansıttığı söylenebilir. Ancak Karabük Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Camisi (1796)⁴⁸⁸ doğu avlu taçkapısı ise Anadolu örnekleri içerisinde İstanbul'dakileri andıran en güçlü örnektir (Fot. 367) (Çiz. 92). Çevre duvarı üzerinde yer alan taçkapıların Anadolu örneklerinde, mimari değişimin İstanbul'daki gibi hızlı olmadığı, Osmanlı klasik mimari etkisinin yüzyılın sonuna kadar tesirini sürdürdüğü görülmektedir. Başkentteki değişen mimari uygulamaların Anadolu'da görülebilmesi ise ancak yüzyılın sonuna doğru gerçekleşebilmiştir.

3.1.2 Cami Taçkapıları

Osmanlı mimarisinde istisnalar hariç tutulduğunda taçkapılar, genellikle mihrap eksenindeki harim kuzey duvarı ortasına yerleştirilmiştir. Bunun yanında harimin doğu ve batı cephelerinde de taçkapılara yer verildiği görülmektedir. Ancak bu kapılar, harim kuzey taçkapısı kadar abidevi olmamakla birlikte, boyutları ve süslemeleri açısından sade tutulmuşlardır. İbadet mekânının kuzey duvarı ortasına, son cemaat yerinin merkezine yerleştirilen harim taçkapılarının yanında, camilerin kuzeyindeki iç avlu uygulamasıyla birlikte, avlu kapılarının da taçkapı niteliğinde düzenlendiği görülmektedir⁴⁸⁹. Osmanlı

⁴⁸⁴ İlknur Aktuğ, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, İstanbul, 1993, s. 1.

⁴⁸⁵ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Yûsuf Ziyâ Paşa Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 44, Ankara, 2013, s. 9.

⁴⁸⁶ Sultan Murat Topçu, "Köse Mustafa Paşa'nın Divriği'deki Hayratı", *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks*, vol. 4, No:1, 2012, s. 86.

⁴⁸⁷ Enis Karakaya, "Çapanoğlu Camii", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, Ankara, 1993, s. 219; O. Aslanapa, *age.*, 2004, s. 524.

⁴⁸⁸ Hüdavendigar Akmaydalı, "Zonguldak Safranbolu Vakıf Eserler ve Cinci Hanı", *VIII. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara, 1991, s. 257.

⁴⁸⁹ Kare veya dikdörtgen şeklindeki revaklı/şadırvanlı avluya sahip cami örneklerinde, mihrap eksenindeki kuzey cephede yer alan avlu kapısı, doğu ve batı cephelerdeki kapılardan daha nitelikli ve abidevidir. Bu düzene uymayan tek örnek İstanbul Beyazıt Camii revaklı/şadırvanlı avlu kapılarıdır.

camii mimarisinde, Edirne Üç Şerefeli Camisi ile başlayan bu uygulama sonraki yüzyıl örneklerinde de devam ettirilmiştir. Bununla birlikte 18. yüzyıl Osmanlı camii mimarisinde örneklerine rastlanan, son cemaat yerinden camii dış yan galerilerine geçit veren kapılar da estetik bütünlüğü sağlaması açısından harim doğu/batı kapıları kadar nitelikli olarak inşa edilmişlerdir⁴⁹⁰. Camilerin çevre duvarıyla belirlenen alanlarının içinde özel bir noktada yer alan ve bir kapı ile geçilen rampalar, hünkâr kasrı/köşküne çıkışı sağlamaktadır. Sultanlar tarafından kullanılan bu bölümler, mimari açıdan diğer kapılardan daha nitelikli olarak düzenlenmiş ve bu kapılara ayrı bir kimlik kazandırılmıştır.

Yukarıda belirtilen özellikler doğrultusunda camii taçkapıları; *Cami İç Avlu Taçkapıları*, *Harim Kuzey Taçkapıları*, *Harim Doğu/Batı Taçkapıları*, *Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapıları* şeklinde kendi içerisinde dört ayrı gruba ayrılarak incelenmiştir. Buna göre camii avlu taçkapıları 11, harim kuzey taçkapıları 11, harim doğu/batı taçkapıları 4, hünkâr mahfili rampa kapıları 6 adet olmak üzere toplam 32 kapı değerlendirilmiştir. Camilerden Yeni Valide (1710), Nuruosmaniye (1755), Ayazma (1761), Laleli (1764), Fatih (1766), Beylerbeyi (1778), Eyüp Sultan (1800) ve Üsküdar Selimiye Camileri (1805) sultanlar tarafından, Şebsefa Hatun (1787) ve Humbaracı Kışlası (1794) camileri hanım sultanlar tarafından, Hekimoğlu Ali Paşa (1735) Osmanlı ricali tarafından ve Hacı Kemalettin (1746) Camii ise ilk banisinin adıyla I. Mahmud tarafından yeniden yaptırılan örneklerdendir.

3.1.2.1. İç Avlu Taçkapıları

Osmanlı mimarisinde 15. yüzyılda Edirne Üç Şerefeli Camisi ile başlayan camilerin kuzeyindeki revaklı/şadırvanlı avlu düzenlemesi, sonraki yüzyıllarda da tercih edilen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Camilerin kuzeyindeki iç avlulara geçişler, kuzey, doğu ve batı cephelerine açılan kapılardan sağlanmıştır. Avlu kapılarından kuzeydeki cephenin tam ortasına, mihrap ile aynı eksen üzerine yerleştirilirken, diğer cephelerdeki kapılar genellikle güneşe son cemaat yerine doğru yaklaştırılmıştır. 18. yüzyılda inşa edilmiş Yeni Valide, Nuruosmaniye ve Laleli Camisi iç avlularının kuzey, doğu ve batı cephelerinde birer avlu kapısı mevcuttur. Eyüp Sultan

⁴⁹⁰ Bunlar Laleli, Eyüp Sultan ve Üsküdar Selimiye Camii'lerinin son cemaat yerinden dış yan galerilere geçit veren kapılardır. Laleli Camisi örnekleri için bkz. Fot. 368, Eyüp Camii örnekleri için bkz. Fot. 373, Üsküdar Selimiye Camisi örnekleri için bkz. Fot. 374.

Camisi'nde⁴⁹¹ kuzeyde Eyüp Sultan Türbesi bulunduğundan sadece doğu ve batıda avlu kapılarına yer verilmiş⁴⁹² ve toplamda 11 avlu kapısı araştırmaya dâhil edilmiştir.

İncelenen örneklerde, kapılar konum itibarı ile kuzey cephe ortasına ve son cemaat yeri ile avlu revaklarının kesiştiği kısımlara yerleştirilmişlerdir. Eyüp Sultan Camisi'nin iç avlu kapıları ise kuzeydeki türbe duvarları ile avlu revaklarının kesiştiği noktada yer almaktadır. Camilerin iç avlu kapıları külliye duvarlarıyla belirlenen sınırları içine açılırken, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kapılarından kuzeydoğudaki doğrudan Sultan Reşat Caddesine açılmaktadır. Eyüp Sultan Camisi iç avlu kapıları hariç tutulduğunda diğer üç camiden Nuruosmaniye ve Laleli Camileri fevkani oldukları, Yeni Valide Camisi'nin fevkaniymişçesine yapıldığından avlu kapılarına geniş basamaklara sahip merdivenlerle ulaşılmaktadır.

Avlu kuzey taçkapıları ise mihrap eksenli taçkapı uygulamasının bir yansıması olarak diğer avlu kapılarından farklı bir tasarıma, boyuta ve kompozisyona sahip olabilmektedir. Bu yönüyle tasarım ve kompozisyon bakımından diğer iç avlu kapılarından ayrılan Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey taçkapısında (Fot. 137), caminin diğer avlu kapılarındaki geleneksel formu hatırlatan yan niş ve kavsara gibi herhangi bir unsur bulunmamaktadır (Fot. 137-143). Benzer bir durum Yeni Valide ve Laleli Camisi iç avlu kuzey taçkapıları için geçerli olsa da kapılar avlu doğu/batı kapılarından tasarım anlamında çok farklılık göstermemektedir. Yeni Valide, Nuruosmaniye, Laleli ve Eyüp Sultan Camisi iç avlularının doğu ve batı taçkapıları, plân, tasarım, süsleme kompozisyonu ve boyutları bakımından kendi içlerinde birbirleriyle yakın benzerlikleri vardır.

Eyüp Sultan Camisi iç avlu taçkapılarının, buldukları cephenin yaklaşık 3/4'ü kadar yüksekliğe sahip olduğu ve bu yüksekliğin, kapıların hem ön, hem de arka yüzünde eşit olduğu anlaşılmıştır (Fot. 316- 317, 319-320). Bunun yanına Yeni Valide (Fot. 37-38, 43-44, 47-48), Nuruosmaniye (Fot. 137-138, 144-145, 153-154) ve Laleli Camisi (Fot. 219-220, 225-226, 229-230) iç avlu taçkapılarının sadece ön yüzleri, buldukları cepheyle aynı yükseklikte olup, arka yüzleri saçağa kadar yükseltilmediğinden dolayı daha kısadır.

⁴⁹¹ Eyüp Sultan Camisi'nin kuzeyindeki türbe yapısı ile avlu revaklarının kesiştiği köşelerde kapılara yer verilmiştir. Bu sebeple caminin kuzey avlu kapısı bulunmamaktadır.

⁴⁹² Bursa Emir Sultan Caminde de iç avlunun kuzeyinde yer alan türbeden dolayı taçkapılar doğu ve batıda açılarak yetinilmiştir.

Taçkapıların en belirleyici özelliği olan cepheden dışa taşırılması, avlu kapıları için de geçerli bir durumdur. İncelenen örneklerdeki kapıların bazılarının arka yüzlerinde ileriye doğru taşıntı görüldüğü gibi bazılarında da bu durum sadece silme veya pilastrlar kadar taşıntı teşkil edecek şekilde bırakılmıştır. Avluya doğru taşıntı yapan kapılara en belirgin örnek Yeni Valide Camisi iç avlu kapılarıdır (Fot. 38, 44, 48). Kapının arka yüzünde söve, kapı açıklığı kemeri gibi unsurlara yer verilmemiş, sadece kemer açıklığı şeklinde düzenlenmiştir. Bu durum gelenekselliğin devamı olarak anlaşılır⁴⁹³.

Kapıların arka yüzlerinin, ön yüzlerindeki gibi söve ve kapı açıklığı kemeriyle düzenlenmesi, kapıların hem avlu duvarı kalınlığı içerisinde değerlendirmesini hem de düz veya tonozlu örtülere sahip olmalarını sağlamıştır. Laleli (Fot. 224, 228, 232) ve Eyüp Sultan Camilerinin (Fot. 318, 321) iç avlu kapıları düz örtüye sahip ve bezemesiz örnekler olup, sadece Nuruosmaniye Camisi iç avlu taçkapılarının örtü yüzeyinde bezeme bulunmaktadır (Fot. 143, 152, 160). Yeni Valide Camisi iç avlu taçkapılarının arka yüzü ise büyük sivri kemer açıklığı şeklinde düzenlenmiştir.

3.1.2.2. Harim Kuzey Taçkapıları

Camilerin kuzey cephelerinin ortasında harimine geçişi sağlayan bu kapılar, son cemaat yerinin en belirgin unsurlarıdır. Genellikle mihrap eksenine yerleştirilen kapılar, harim doğu ve batı kapılarından gerek plân gerekse süsleme bakımından ayrılmaktadır. Yeni Valide Camisi, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi, Sarıyer Hacı Kemalettin Camisi (1746), Nuruosmaniye Camisi, Ayazma Camisi, Laleli Camisi, Beylerbeyi Camisi (1778), Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi (1787), Humbaracı Kışlası (Kumbarhane) Camisi (1794), Eyüp Sultan Camisi, Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey taçkapıları olmak üzere toplam 11 adet kapı bu başlık altında değerlendirmeye alınmıştır.

Bu taçkapılardan Yeni Valide Camisi, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi, Nuruosmaniye Camisi, Ayazma Camisi, Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi, Humbaracı Kışlası (Kumbarhane) Camisi, Üsküdar Selimiye Camisi, taçkapıları dışa taşıntı yapmaktadır. Ancak bu taşıntılar, taçkapı kompozisyonunu oluşturan silme, sütun veya pilastrların, harim kuzey duvarı yüzeyinde meydana getirdiği derin olmayan taşıntılar şeklindedir. Bunlardan Eyüp Sultan Camisi harim kuzey taçkapısı, yüzeyden 43 cm taşıntı yapan ölçüsüyle en fazla taşıntıya sahiptir (Fot. 322). Sarıyer Hacı Kemalettin

⁴⁹³ Avlu kapılarının arka yüzlerinin derin kemerler biçiminde düzenlendiği Şehzade Cami iç avlu kapıları, Süleymaniye Cami iç avlu kapıları bu duruma örnek gösterilebilir. Bkz. Fot. 375-376.

Camisi (Fot. 127) ve Beylerbeyi Camisi (Fot. 274) harim kuzey taçkapıları ise yüzeyden dışarı taşırılmamıştır. Bunlardan Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısının iki yanındaki sütunlar duvar yüzeyinden 40 cm dışa taşmaktadır. Tamamı harim kuzey duvarı kalınlığı içinde değerlendirilen taçkapılardan Ayazma Camisi (Fot. 204) ile Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi (Fot. 284) taçkapıları harime doğru taşıntı yapmaktadır. Taşıntılar Ayazma Camisi örneğinde silme takımlarına zemin oluştururken, Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi örneğinde ise taçkapının ön yüzünde yaptığı taşıntının bir benzeri şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Sarıyer Hacı Kemalettin (Fot. 128), Nuruosmaniye (Fot. 169), Laleli (Fot. 237), Beylerbeyi (Fot. 277), Unkapanı Şebsefa Hatun, Humbaracı Kışlası (Kumbarhane) (Fot. 298), Eyüp Sultan (Fot. 327) ve Üsküdar Selimiye Camilerinin harim kuzey taçkapılarının kapı açıklık örtüleri düzdür. Bunun yanında Hekimoğlu Ali Paşa Camisi'nin kapı açıklığı beşik tonoz örtü (Fot. 110) ile geçilirken, Ayazma Camisi'nin aynalı tonozla örtülmüştür (Fot. 209). Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapı açıklığı, caminin avlu kapılarında olduğu gibi sivri kemerle geçilen tek örnektir (Fot. 56). Bu örtülerden sadece Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapı örtüsünün yüzeyi geometrik ve bitkisel bezemeye sahiptir (Fot. 169).

18. yüzyılda, Anadolu'da inşa edilen camilerden Yozgat Çapanoğlu Büyük Camisi'nin (1779) harim kuzey taçkapısı (Fot. 368) (Çiz. 93), tasarım açısından Elazığ Keban Yusuf Ziya Paşa (1794-96) (Fot. 369) (Çiz. 94), Karabük Safranbolu İzzet Mehmet Paşa (1796) (Fot. 370) (Çiz. 95), Divriği Cedid Paşa (1799-1800) (Fot. 371) (Çiz. 96) Camilerinden oldukça farklıdır. Gerek plân gerekse bezeme bağlamında tamamen batı sanatı tesiriyle gerçekleştirilen Çapanoğlu Büyük Camisi harim kuzey taçkapısı, ayan tarafından yaptırılmasına rağmen, İstanbul örneklerini yakalayabilen ve hâkim sanat anlayışının yansıtıldığı nadir bir örnektir. Karabük Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı ise oldukça sade tasarıma sahip bir örnek olmakla birlikte, 18. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'daki farklı birçok yapı türünde de görülen, sırtı yapraklı "S"- "C" kıvrımları ve hâkim akant yaprağı motifinden oluşan tepeliğiyle dönem özelliği göstermektedir. Keban Yusuf Paşa ve Divriği Cedid Paşa Camilerinin, kapı açıklığını çevreleyen kemer ve bu kemeri dıştan sınırlandıran dikdörtgen çerçeveye oluşturulan harim kuzey taçkapıları, ana nişi bulunmayan taçkapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Divriği Cedid Paşa Camisi harim kuzey taçkapısındaki bezemelerin, Divriği Ulu Cami (1228-29) kuzey taçkapısındaki plastik etkili motiflerle benzer, ancak

daha yüzeysel uygulanması ve Barok süsleme anlayışından uzak olmasını⁴⁹⁴, bu taçkapılarda Anadolu Selçuklu taçkapı tasarım etkisine bağlamak mümkündür.

3.1.2.3. Harim Doğu/Batı Taçkapıları

Camilerin, mihrap ekseninde yer alan harim kuzey taçkapılarının yanında doğu ve batı cephelerinde de harimine geçit veren kapıları bulunabilmektedir. Bu kapılar, harim kuzey taçkapıları kadar olmasa da düzenlemeleri bakımından taçkapı niteliğine yaklaştırıldıkları görülmektedir. Bu yönüyle incelenen taçkapılar, genellikle büyük ölçekli külliye camilerinde olup, altısı sultan, biri hanım sultan, biri de rical olmak üzere toplam sekiz camide on altı tanedir. Bunlardan Yeni Valide, Hekimoğlu Ali Paşa, Nuruosmaniye, Ayazma, Laleli, Beylerbeyi, Eyüp Sultan ve Üsküdar Selimiye Camilerinin doğu ve batı cephelerindeki kapılar, genellikle, harim doğu ve batı duvarlarının, kuzey duvarıyla birleştiği köşelerde veya köşeye yakın noktalarında bulunmaktadır. Karşılıklı olarak açılan bu kapıların düzenlemeleri genellikle birbirinin benzeridir. Ancak Ayazma Camisi'nin harim batı kapısı (Fot. 377), harim doğu kapısından malzeme, söve, kemer ve kitabelik gibi unsurlarından dolayı birbirlerinden farklılık gösterirler (Fot. 378). Bundan başka Yeni Valide Camisi harim doğu kapısının konsol biçiminde düzenlenen sövelerinin üst kısımları (Fot. 379) harim batı kapısında görülmez (Fot. 380). Bu iki kapıdan doğudaki, sosyal hayatın daha canlı olduğu alana açılmaktadır. Açıldığı alan taçkapının niteliğine etki etmiş olabilir. Yeni Valide, Hekimoğlu Ali Paşa, Beylerbeyi Camilerinin harim doğu ve batı kapıları doğrudan dışarıya, Nuruosmaniye, Laleli, Eyüp Sultan ile Üsküdar Selimiye Camilerinin harim doğu ve batı kapıları yan cephelerindeki galerilere açılmaktadır. Ayazma Camisi'nin batı kapısı doğrudan dışarıya, doğu kapısının ise hünkâr mahfiline giden yolun altındaki galeriye açıldığı görülür.

Nuruosmaniye Camisi, Laleli Camisi ve Üsküdar Selimiye Camisi harim doğu ve batı taçkapıları, boyut olarak sınırlandırıldıkları alan içerisinde, kurguları itibariyle diğer camilerin harim doğu ve batı taçkapılarından ayrılırlar. Bunun en somut örneği Laleli Camisi harim doğu ve batı taçkapıları ile caminin yan galeri – son cemaat yeri bağlantısını sağlayan kapılar arasındaki kurgu farkıdır (Fot. 238, 372). Özellikle Nuruosmaniye ve Laleli Camisinde harim doğu ve batı taçkapılarının, yanlardan altlık, kaide ve başlığa sahip pilastrlarla sınırlandırılmasıyla kapılar vurgulanmıştır. Böylelikle kapıların hem

⁴⁹⁴ K. İnce, agm., s. 277- 278.

yatay hem de dikey çerçevesi oluşturulmuş ve ön yüzleri pilastrlar ölçeğinde dışa taşırılmıştır. Kapıların arka yüzlerinde ise kapıyı çevreleyen silme takımlarının oluşturduğu taşıntı görülmektedir. Her iki örnekte de kapı açıklıkları düz örtüye sahiptir. Sadece Nuruosmaniye örneğindeki kapı örtüsünün aşağıya bakan kısmında mermer üzerine bitkisel ve geometrik süslemeler gerçekleştirilmiştir (Fot. 172, 176). Üsküdar Selimiye Camisi harim doğu ve batı taçkapıları ise caminin son cemaat yerinden yan galerilere geçit veren kapılarla oldukça benzer bir tasarıma sahiptir (Fot. 374).

3.1.2.4. Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapıları

Kasr-ı Hümayunlar, camilerde sultan ve maiyetinin ibadetini gerçekleştirdiği, aynı zamanda teftiş ve kabul gibi resmi veya gayri resmi görüşmelerin yapılabildiği, mimari programı bir oda ve bir hela-abdestlik bölümünden tam teşekküllü barınma tesisine kadar uzanan, camilerin hünkâr mahfilinin gerisindeki istirahat bölümlerinden oluşmaktadır. Aynı zamanda padişahın namaz kıldığı, caminin harime açılan hünkâr mahfilleriyle de bağlantısı bulunmaktadır⁴⁹⁵. Özellikle 17. yüzyılda selatin camilerinde görülmeye başlayan hünkâr kasırları, 18. yüzyılda da varlığını sürdürmüştür.

İncelenen örnekler arasında Yeni Valide Camisi, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi, Nuruosmaniye Camisi, Ayazma Camisi, Laleli Camisi, Fatih Camisi, Beylerbeyi Camisi, Eyüp Sultan Camisi ve Üsküdar Selimiye Camisi'nde hünkâr kasırlarının varlığı bilinmektedir. Yüzyıl içerisindeki örneklerden sadece Hekimoğlu Ali Paşa Camisi'nin ahşap hünkâr köşkü günümüze ulaşamamıştır⁴⁹⁶. Bu bölümlere genellikle cami dışında yer alan, sadece sultan ve yakınlarının kullanabildiği ayrı bir kapıdan, rampa veya merdiven vasıtası ile ulaşılmaktadır. Yeni Valide Camisi, Ayazma Camisi, Beylerbeyi Camisi ve Üsküdar Selimiye Camilerinin hünkâr köşk/kasr/mahfil bölümlerine merdivenlerle ulaşılırken, Nuruosmaniye Camisi, Laleli Camisi, Fatih Camisi ve Eyüp Sultan Camilerinin bu bölümlerine rampa ile ulaşılmaktadır. Rampalara, camilerin dışında belirlenen bir noktada yer alan kapılardan geçiş sağlanmaktadır. Hünkâr mahfili rampa taçkapılarından Nuruosmaniye Camisi'ndeki yapının doğusuna, Laleli Camisi'ndeki binanın kuzeydoğusuna, Fatih Camisi'ndeki caminin güneydoğusuna, Eyüp Sultan ve Üsküdar Selimiye Camilerindeki ise yapıların güneybatısına konumlandırılmıştır.

⁴⁹⁵ M. Baha Tanman, "Kasr-ı Hümayun", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Ankara, 2001, s. 573.

⁴⁹⁶ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, Ankara, 1998, s. 169.

Nuruosmaniye, Laleli ve Eyüp Sultan Camisi hünkâr mahfili rampa kapıları, buldukları cephenin yüzeyinden silme veya pilastr ölçüğünde taşıntı yaparken (Fot. 177, 243, 328), Fatih ve Üsküdar Selimiye Camilerinde herhangi bir taşıntı yapmaz (Fot. 253, 358, 360).

Nuruosmaniye ve Eyüp Sultan Camisi hünkâr mahfili rampa kapılarının arka yüzlerinde söve veya kapı açıklığı kemerine yer verilmemiş ve kapılar rampa başlangıçlarında sadece kemer açıklığı biçiminde düzenlenmiştir (Fot. 178, 329). Laleli Camisi'nin hünkâr mahfili rampa kapısının arka yüzünde ise kapı açıklığı kemeri ile sövelere yer verildiği görülmektedir (Fot. 244). Üsküdar Selimiye Camisi hünkâr mahfili kapısı kemer açıklığı şeklinde düzenlenmiş ve bu kapı, arkasında yer alan dik merdivenin en başına yerleştirilmiştir (Fot. 359, 361).

3.1.3. Medrese/Dershane – Mescid Taçkapıları

Osmanlı medrese mimarisinde erken dönemden beri görülen dikdörtgen/kare avlunun üç veya dört yönden hücrelerle çevrelediği plân tipinde, taçkapılar, genellikle dershane aksına konumlandırılmış ve doğrudan medrese avlusuna geçişi sağlamıştır. Medreseler için klasik sayılabilecek bir şema olan bu plân tipinin 17. yüzyıldan itibaren değişmeye başlamasıyla birlikte görülen farklı uygulamalar, medrese taçkapılarının hem konum hem de nitelik bakımından değişmesine neden olduğu gözlemlenmiştir.

“L” ve “U” plân şemalarının değişik varyasyonlarının sık kullanıldığı 18. yüzyıl medreselerinde, dershane/mescit bölümlerinin, hücrelerden bağımsız bir şekilde, külliyenin herhangi bir noktasına konumlandırıldığı görülmektedir. Bu durum klasik şemada alışlagelen dershane aksındaki taçkapı-avlu ilişkisinin değiştiğini gösterir⁴⁹⁷. Ancak bu değişikliğin batı sanatı etkisiyle gerçekleştiği söylenemez. Daha çok başkentteki medrese plânlarının diğer fonksiyonel yapılarla (sebil, sıbyan mektebi, kütüphane vb.) birlikte tasarlanmasıyla açıklanabilir.

Avlunun sadece dershane ve medrese hücreleriyle değil, diğer fonksiyonel yapılarla birlikte çevrelenerek, tüm birimlerin aynı avluya açılır biçimde düzenlendiği, medrese merkezli yapı topluluklarında taçkapı-avlu ilişkisinin, çevre duvarı üzerindeki taçkapılarla sağlanması doğal bir sonuç olarak görülebilir. Çevre duvarı üzerinde

⁴⁹⁷ İstanbul'daki medreselerden bu tanımın dışında kalan tek örnek Ankaravi Mehmed Efendi Medresesi'dir. “U” plânlı medresenin dershane/mescit bölümü, giriş aksında yer almaktadır. Ancak öğrenci hücrelerinden bağımsız şekilde inşa edilen dershane/mescidin kapısı taçkapı niteliği taşımamaktadır.

konumlandırılan⁴⁹⁸ ve ortak avluya açılan taçkapılar, aynı zamanda külliyei oluşturan diğer tüm yapıların da taçkapısı haline gelir. Bunun yanında hücrelerden bağımsız, ayrı bir birim şeklinde inşa edilen dersane/mescit kapılarının ise taçkapı niteliğine yaklaştırıldığı görülmektedir. Medrese plân tiplerinde görülen bu değişimin, taçkapılar üzerindeki etkisinin daha detaylı incelenmesi adına medrese taçkapıları, *Doğrudan Medrese Avlusuna Açılan Kapılar ve Dersane – Mescid Kapıları* adlı iki alt başlıkta incelenmiştir.

18. yüzyılda İstanbul'da sultanlar ve Osmanlı ricali tarafından inşa edilen; Amcazâde Hüseyin Paşa (1700), Feyzullah Efendi (1700), Bereketzâde (1706), Çorlulu Ali Paşa (1709), Damat İbrahim Paşa (1720), Ahmediye (1722), Acımusluk (1725-26), Hacı Beşir Ağa (1745), Seyyid Hasan Paşa (1745), Esat Efendi (1748), Nuruosmaniye (1755) ve I. Abdülhamid Medreseleri (1780) külliyei oluşturan yapılardan biridir. Bunun yanında Cedit Mehmet Efendi (1705), Ankaravi Mehmet Efendi (1707), Eyüp Hacı Beşir Ağa (1734), Cedit Abdürrahim Efendi (1747) ve Kaba Halil Efendi (1767'den önce) Medreseleri külliyelerden bağımsız tekil olarak inşa edilmiş örneklerdir. Bunlardan beş tanesinin kapısı taçkapı niteliği taşıdığından teze dâhil edilmiş ve değerlendirmeye alınmıştır⁴⁹⁹.

Gerek külliyei oluşturan yapılardan biri olarak gerekse külliyelerden bağımsız olarak inşa edilmiş olsalar da medreselerin taçkapıları genellikle sokağa veya caddeye açılmaktadır. İncelenen örneklerden sadece Nuruosmaniye Medresesi'nin (1755) kapısı, külliyenin imaret kapısının da bulunduğu avluya açılmaktadır (Fot. 381).

3.1.3.1. Doğrudan Medrese Avlusuna Açılan Kapılar

Bu medreselerden, dikdörtgen/kare avlunun üç veya dört yönden hücrelerle çevrelendiği grupta yer alan dört örnek bulunmaktadır. Bunlar Ankaravi Mehmet Efendi, Acımusluk Medresesi, Nuruosmaniye Medresesi ve I. Abdülhamid Medreseleridir. Örneklerden sadece, selatin külliyesini oluşturan yapılardan biri olan Nuruosmaniye Medrese kapısı taçkapı niteliği taşımaktadır.

Ortada yer alan kare plânlı avlu etrafına sıralanmış hücrelerden meydana gelen Nuruosmaniye medresenin, külliyenin diğer yapılarının da bulunduğu avluya açılan

⁴⁹⁸ Bkz. Çevre Duvarındaki Taçkapılar.

⁴⁹⁹ Bunlar; Amcazâde Hüseyin Paşa, Feyzullah Efendi, Bereketzâde, Damat İbrahim Paşa, Ahmediye ve Nuruosmaniye Medresesi kapılarıdır.

kapısı, kuzey cephenin tam ortasına yerleştirilmiştir. Ayrıca taçkapı aksında yer alan derslane/mescid kapısının, taçkapının küçük bir örneği biçiminde düzenlenmesi, bu bölümü diğer hücre kapılarından ayrı tutulduğunu gösteren en önemli ayrıntıdır (Fot. 382). Medrese taçkapısı, cephe yüzeyinde yer alan silme ve pilastrlar ölçeğinde taşıntı yapmaktadır. İlk bakıldığında kuzey cephe ile aynı seviyede algılanan kapının, saçak üst köşelerine yerleştirilen dikdörtgen prizma hacimler ile cepheden yükseklik bağlamında koparılmaktadır. Açıklığı düz örtü ile geçilen kapının arka yüzünde taşıntı bulunmamaktadır (Fot. 179, 180).

3.1.3.2. Derslane/Mescid Kapıları

Medreselerde “L” ve “U” plân şemasının farklı varyasyonlarının uygulanmasıyla birlikte derslane/mescid bölümleri, hücrelerden bağımsız bir şekilde avlunun herhangi bir yerinde tek başına konumlandırılabilirdi⁵⁰⁰ gibi yine hücrelerden bağımsız fakat diğer fonksiyonel yapılarla teması bulunan örneklerle⁵⁰¹, medrese hücrelerinin arasında⁵⁰² veya bir köşesinde yer alabilmektedir⁵⁰³. Bunun yanında derslane/mescid bölümünün fevkani olarak düzenlendiği medreselerle de karşılaşılmaktadır⁵⁰⁴. Örneklerden sadece Esat Efendi Medresesinin derslane/mescid bölümü kesin olarak bilinmemekle birlikte, derslane/mescit olabileceği düşünülen mekânların bulunduğu ileri sürülmektedir⁵⁰⁵. Görüldüğü üzere 18. yüzyıl medrese plânlarında meydana gelen taçkapı ile mescit aksındaki değişimin, derslane/mescitlerin konumlarındaki farklılığı da beraberinde getirdiği düşünülmektedir. Bu farklılık, medreselerdeki derslane/mescit bölümlerinin, diğer fonksiyonel yapılardan bağımsız şekilde inşa edilmeleri ve medreselerdeki en geniş mekâna sahip olmaları biçiminde ortaya çıkmıştır. Bunlardan Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi ve Damat İbrahim Paşa Külliyesi derslane/mescit kapıları, taçkapı kimliği göstermekle birlikte buldukları cephelerde silme ölçeğinde taşıntı yapmaları, kitabesinin bulunması ve tepelik/taç gibi elemanlarıyla dikkati çeker. Taçkapı kimliği göstermediği düşünülen örnekler; Bereketzade, Cedid Mehmed Efendi, Ankaravi

⁵⁰⁰ Amcazâde Hüseyin Paşa, Çorlulu Ali Paşa, Damat İbrahim Paşa ve Ahmediye Medreseleri.

⁵⁰¹ Feyzullah Efendi ve Seyyid Hasan Paşa Medresesi buna örnektir. Feyzullah Efendi Medresesinin derslane – mescid bölümünün simetriğinde eşdeğer ölçülere sahip kütüphaneye yer verilmiş ve bu iki yapının bağlantısı ara bir mekânla sağlanmıştır.

⁵⁰² Cedid Abdürrahim Efendi Medresesi.

⁵⁰³ Cedid Mehmet Efendi, Bereketzâde, Eyüp Hacı Beşir Ağa, Hacı Beşir Ağa ve Kaba Halil Efendi Medreseleridir.

⁵⁰⁴ Ahmediye Medresesi ile Seyyid Hasan Paşa Medreselerinin derslane/mescit bölümleri fevkani olarak düzenlenmiştir.

⁵⁰⁵ Zerrin Köşklü, *17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, s. 249.

Mehmed Efendi, Çorlulu Ali Paşa, Acımusluk, Eyüp Hacı Beşir Ağa, Hacı Beşir Ağa, Seyyid Hasan Paşa, Cedid Abdürrahim Efendi, Esat Efendi, Kaba Halil Efendi, I. Abdülhamid medreselerinin dersane/mescit kapılarıdır.

3.1.4. İmaret Taçkapıları

İmaret, hem “inşa edilmiş, imar edilmiş” anlamında hem de “aşevi” manasında kullanılan bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁰⁶. 18. yüzyılda da özellikle sultan ve hanım sultanların yaptırdığı külliyelerde imarete yer verildiği görülmektedir. Bunlardan Yeni Valide Külliyesi, Ayasofya Külliyesi, Nuruosmaniye Külliyesi, Laleli külliyesi ve Mihrişah Valide Sultan Külliyesi’nde imarete yer verilmiştir.

İncelenen örneklerin tamamı, külliye yapılarındaki fonksiyonel yapılardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Külliyelerin sınırlandırıldığı alan içerisinde yer alan imaretlerin kapıları avluya açılmaktadır. Ayasofya ve Nuruosmaniye imaretlerinin kapıları, buldukları cephenin ortasına yerleştirilmişken (Fot. 120, 183), Laleli İmaretinin kapısı ise bulunduğu cephenin kuzeydoğu köşesine yakın vaziyette konumlandırılmıştır (Fot. 251). Bunlardan Ayasofya imaret kapısının önünde dıştan meyilli düz ahşap tavanlı, dört sütuna oturan üç gözlü bir revağa yer verilmiştir. Nuruosmaniye ve Laleli İmaretlerinin kapıları, imaretin açık avlusuna geçit verirken, Ayasofya imaretinin kapısı doğrudan imaretin yemekhane bölümüne (me’kel) açılmaktadır.

Katalogda yer alan imaret kapılarının her biri buldukları cephenin yüzeyinden sütun veya pilastr ölçeğinde taşıntı yapmaktadır. Kapıların cephedeki bu durumuna karşın iç yüzlerinde Laleli İmaret kapısı hariç tutulduğunda taşıntı bulunmamaktadır (Fot. 252). Ayasofya ve Nuruosmaniye imaret kapılarının iç yüzleri kemer açıklığı biçiminde düzenlenmişken, Laleli İmaret kapısı, imaret avlusuna taşırılmış, yan kenarları silmelerle hareketlendirilmiştir. Bunun yanında Nuruosmaniye ve Laleli İmaretinin kapılarının yükseklikleri cephe yüksekliğindeyken, Ayasofya İmaret kapısının yüksekliği revak örtüsü hizasına kadardır.

⁵⁰⁶ Zeynep Tarım Ertuğ, “İmaret”, T. D. V. İslâm Ansiklopedisi, C. 22, Ankara, 2000, s. 219.

3.1.5. Türbe Taçkapıları

İstanbul'da 18. yüzyılda inşa edilmiş, Nuruosmaniye Şahsuvar Sultan (1755), Sultan III. Mustafa – III. Selim (1763/1783), Fatih Sultan Mehmed (1766-67), Sultan I. Abdülhamid (1789), Mihrişah Valide Sultan (1796) ve Şah Sultan (1800) türbelerinin kapılarının taçkapı kimliğine sahip oldukları anlaşılmıştır. Türbelerin her biri külliye içerisinde yer alan örneklerdir.

Bu örneklerden Sultan I. Abdülhamid Türbesi külliyesinin güneydoğu, Mihrişah Valide Sultan Türbesi güneybatı köşesine yerleştirilmişlerdir. Nuruosmaniye Şahsuvar Sultan Türbesi, Sultan III. Mustafa – III. Selim ve Şah Sultan türbeleri külliye arazilerinin köşeye yakın kısımlarına konumlandırılırken en az bir cephesinin cadde veya sokağa bakar şekilde düzenlendirildikleri anlaşılmıştır. Türbelerden Sultan III. Mustafa – III. Selim, Sultan I. Abdülhamid ve Mihrişah Valide Sultan türbelerinin kendi iç avlularının bulunduğu görülmüştür. Sultan III. Mustafa – III. Selim türbesinin iç avlu taçkapısı Laleli külliyesinin avlusuna açılırken, Sultan I. Abdülhamid ve Mihrişah Valide Sultan türbelerinin iç avlu taçkapıları doğrudan dışarıya açılmaktadır (Fot. 247, 299, 301). Türbelerin külliye içindeki muhtelif konumlarına ve caddeye/sokağa bakan cephelerine karşın, taçkapılar genellikle türbe avlusuna bakan cephelerden birine; Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbesi'nde kuzey, Fatih Sultan Mehmed ve Mihrişah Valide Sultan türbelerinde kuzeydoğu, Nuruosmaniye Şahsuvar Sultan ve Sultan I. Abdülhamid türbelerinde güneybatı ve Şah Sultan Türbesinin kuzeybatı cephesine yerleştirilmiştir. Bu türbelerden Fatih Sultan Mehmed Türbesi taçkapısının önünde geniş saçaklı tek gözlü, diğerlerinde ise üç gözlü revak bulunmaktadır (Fot. 383).

Buldukları cepheden genellikle dışa taşıntı yaptıkları bilinen taçkapı anlayışının farklı biçimlerde de olsa Fatih Sultan Mehmed Türbesi dışındaki türbe taçkapılarında uygulandığı anlaşılmıştır. Nuruosmaniye Şahsuvar Sultan ve Şah Sultan türbeleri taçkapılarındaki taşıntı, ileri taşırılan sövelerle elde edilmiş olan hacmin, üst bölümlerde de devam ettirilmesiyle meydana getirilmiştir (Fot. 187, 335). Sultan III. Mustafa – III. Selim, Sultan I. Abdülhamid ve Mihrişah Valide Sultan türbelerinin taçkapı ön yüzlerinde ise kapı açıklığının her iki yanındaki kaide ve başlıklarıyla düzenlenen sütun/pilastr uygulaması taşıntıyı sağlamaktadır (Fot. 249, 289, 305). Sadece Fatih Sultan Mehmed Türbesi ön yüzü taşıntının aksine içeriye doğru profilli girintiye sahiptir (Fot. 258). Mihrişah Valide Sultan Türbesi taçkapısı, yaklaşık olarak revak örtü kemerinin başladığı

kısımda sonlanırken, diğerlerinde revak örtüsüne kadar yükseltilmiştir. İç yüzleri bakımından; Sultan III. Mustafa – III. Selim ve Fatih Sultan Mehmed Türbe taçkapıları, kapı açıklığının iki yanında yer alan altlık, kaide ve başlıktan oluşan pilastrların hacmiyle, türbe içine taşıntı yapmaktadır (Fot. 250, 259).

Türbelerin duvar kalınlığı içinde değerlendirilen taçkapıların kapı açıklıkları düz örtü ile geçilmiştir. Örneklerden sadece Fatih Sultan Mehmed Türbesinin kapı açıklığı örtüsünün yüzeyinde renkli kalem işi süslemeye yer verilmiştir (Fot. 260) .

3.1.6. Sıbyan Mektebi Taçkapıları

Osmanlı eğitim sisteminin ilk basamağını oluşturan sıbyan mektepleri, külliye içinde inşa edilen fonksiyonel yapılardan biri olabildiği gibi külliyelerden bağımsız olarak da inşa edilmişlerdir. Tez konusu çerçevesinde İstanbul’da bir külliye içerisinde inşa edilen Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi Sıbyan Mektebi (1700), Üsküdar Yeni Valide Külliyesi Sıbyan Mektebi (1710), Reisülküttap İsmail Efendi Sıbyan Mektebi (1742⁵⁰⁷), Ayasofya Sultan I. Mahmud Sıbyan Mektebi (1742⁵⁰⁸), Seyyid Hasan Paşa Külliyesi Sıbyan Mektebi (1745⁵⁰⁹), Koca Ragıp Paşa Külliyesi Sıbyan Mektebi (1756⁵¹⁰), Zeynep Sultan Külliyesi Sıbyan Mektebi (1769⁵¹¹), Şebsefa Kadın Külliyesi Sıbyan Mektebi (1787⁵¹²), Şah Sultan Külliyesi Sıbyan Mektebi (1800) örneklerinin yanında; mahalle ölçeğinde, külliyelerden bağımsız olarak inşa edilen Ebubekir Ağa Sıbyan Mektebi (1723-24⁵¹³), Elhac Süleyman Halife Sıbyan Mektebi (1728-29⁵¹⁴), Zevki Kadın Sıbyan Mektebi (1755⁵¹⁵), Yusuf Efendi Sıbyan Mektebi (1771-73⁵¹⁶), Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi (1775), Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi (1792) örnekleri de bulunmaktadır.

⁵⁰⁷ A. Zeynep Ahunbay, “Mektep”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara, 2004, s. 9.

⁵⁰⁸ Özgönül A., *age.*, 1967, s. 68.

⁵⁰⁹ Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Seyyid Hasan Paşa Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, Ankara, 2009, s. 60.

⁵¹⁰ Özgönül A., *age.*, 1967, s. 85.

⁵¹¹ Özgönül A., *age.*, 1967, s. 71.

⁵¹² Özgönül A., *age.*, 1967, s. 95.

⁵¹³ Emine Naza, “Ebubekir Ağa Sıbyan Mektebi, Sebili ve Çeşmeleri”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1994, s. 120.

⁵¹⁴ Seda Öztekin, *Elhac Süleyman Halife Sıbyan Mektebi Restorasyon Projesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2013, s. 23.

⁵¹⁵ Haluk Kargı, “Zevki Kadın Sıbyan Mektebi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 1994, s. 549.

⁵¹⁶ Tarkan Okçuoğlu, “Yusuf Ağa sıbyan Mektebi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 1994, s. 536.

Araştırmaya konu olan sıbyan mekteplerinden altısı sultan ve sultan yakınları⁵¹⁷, sekizi Osmanlı ricali⁵¹⁸ ve biri de hayırsever⁵¹⁹ tarafından yaptırılan örnekler olmak üzere toplam on beş sıbyan mektebinin tespiti yapılmıştır. Bu mekteplerden sadece Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi kapısının taçkapı özellikleri taşıdığı gözlemlenmiştir. İncelenen diğer mekteplerin kapıları ise yalın tasarlanmış, basık veya yuvarlak kemerli kapı açıklıkları şeklindedir.

Diğer mektep kapılarında görülmeyen, cephe yüzeyinden sütun veya pilastr ölçüğünde taşıntı yapma durumu, sadece Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi kapısında görülmektedir (Fot. 267). Ayrıca diğer örneklerde görülmeyen kapı üstü penceresi de sadece bu örnekte görülmektedir. Bunun yanında doğrudan mektebin içindeki koridora açılan taçkapının, arka yüzünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır (Fot. 268).

3.1.7. Kütüphane Taçkapıları

İstanbul'da 18. yüzyıla tarihlenen on yedi kütüphane tespit edilmiştir. Örneklerden Amcazade Hüseyin Paşa (1700), Çorlulu Ali Paşa (1707-09), Damat İbrahim Paşa (1719-20), Ahmediye (1722), Hekimoğlu Ali Paşa (1734-35), Fatih (1742), Hacı Beşir Ağa (1744-45⁵²⁰), Nuruosmaniye Külliyesi (1755), Koca Ragıp Paşa (1763⁵²¹), Murad Molla (1775-76), Hamidiye (1780⁵²²) Kütüphaneleri külliyei oluşturan fonksiyonel yapılardan biri olarak inşa edilmişken; Şehit Ali Paşa (1715⁵²³), III. Ahmed (1719), Ayasofya (1740⁵²⁴), Atıf Efendi (1741⁵²⁵), Âşir Efendi (1741⁵²⁶), Hacı Selim Ağa

⁵¹⁷ Üsküdar Yeni Valide Külliyesi Sıbyan Mektebi, Ayasofya Sultan I. Mahmud Sıbyan Mektebi, Zevki Kadın Sıbyan Mektebi, Zeynep Sultan Külliyesi Sıbyan Mektebi, Şebsefa Kadın Külliyesi Sıbyan Mektebi, Şah Sultan Külliyesi Sıbyan Mektebi.

⁵¹⁸ Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi Sıbyan Mektebi, Ebubekir Ağa Sıbyan Mektebi, Elhac Süleyman Halife Sıbyan Mektebi, Reisülküttap İsmail Efendi Sıbyan Mektebi, Seyyid Hasan Paşa Külliyesi Sıbyan Mektebi, Koca Ragıp Paşa Külliyesi Sıbyan Mektebi, Yusuf Efendi Sıbyan Mektebi, Recai Mehmed Emin Efendi Sıbyan Mektebi.

⁵¹⁹ Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi.

⁵²⁰ İsmail E. Erünsal, "Beşir Ağa Kütüphanesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Ankara, 1992, s. 3.

⁵²¹ Havva Koç, "Ragıp Paşa Kütüphanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 1994, s. 297; İsmail E. Erünsal, "Ragıp Paşa Kütüphanesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, Ankara, 2007, s. 406.

⁵²² İ. B. Alpay, agm., 1979, s. 5; İ. B. Alpay, agm., 1993, s. 36.

⁵²³ İ. E. Erünsal, *age.*, 1991, s. 70-71; Esra Güzel Erdoğan, "Şehit Ali Paşa Kütüphanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 1994, s. 146.

⁵²⁴ İ. E. Erünsal, *age.*, 1991, s. 87; Semavi Eyice, "Ayasofya Kütüphanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1994, s. 469;

⁵²⁵ İ. E. Erünsal, *age.*, 1991, s. 90; Havva Koç, "Atıf Efendi Kütüphanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1994, s. 39.

⁵²⁶ Ş. Nail Bayraktar, "Âşir Efendi Kütüphanesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1959, s. 1154; Semavi Eyice, "Âşir Efendi Kütüphanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1994, s. 368.

(1782) Kütüphaneleri ise külliyelerden bağımsız olarak inşa edilen örneklerdendir. Kütüphanelerden sultan ve sultan yakınlarının inşa ettirdiği örneklerin yanında⁵²⁷, Osmanlı ricalinden kimselerin inşa ettirdiği örnekler de bulunmaktadır⁵²⁸. İncelenen örneklerden altı tanesinin kapısının taçkapı niteliğinde olduğu gözlemlenmiş kataloga dâhil edilmiş ve değerlendirilmiştir⁵²⁹.

İncelenen örneklerde, kütüphanelerin farklı plân tiplerinde inşa edildikleri bilinmekle birlikte, taçkapılarının, Nuruosmaniye örneği hariç tutulduğunda, cephenin ortasına yerleştirildiği görülmektedir. III. Ahmed, Damat İbrahim Paşa ve Hacı Selim Ağa Kütüphanelerinde kapılar, buldukları cephede yer alan üçlü revak düzeninin ortasında konumlandırılmıştır (Fot. 57, 68, 280). Doğrudan okuma salonlarına geçit veren taçkapılardan, Nuruosmaniye örneğinde iki, diğerlerinde birer tane kapı bulunmaktadır (Fot. 189, 191). Nuruosmaniye ve Murad Molla Kütüphanelerinin taçkapılarına tek yönlü merdivenlerle ulaşılırken, III. Ahmed Kütüphanesinin taçkapısına çift yönlü merdivenle ulaşmakta, diğer kütüphanelerin kapıları ise düzayaktır.

Değerlendirmeye alınan kütüphane kapılarının tamamı, buldukları cephenin yüzeyinden silme veya pilastr ölçeğinde taşıntı yapmaktadır. Bunlardan III. Ahmed kütüphanesinin taçkapısı revak örtüsünün başlangıcına (Fot. 57), Nuruosmaniye kütüphanesinin taçkapısı yapının saçağına kadar yükseltilmişken (Fot. 189, 191), diğerlerinin taçkapı yükseklikleri revak kemer başlangıçlarında sonlandırılmıştır. Hacı Selim Ağa (Fot. 281) kütüphanesi hariç tutulduğunda, kütüphane kapılarının tamamının arka yüzlerinde de söve veya kapı açıklığı kemerlerine yer verilmiştir.

3.1.8. Ambar Taçkapıları

İncelenen örnekler arasında, Üsküdar'da, iki tahıl ambarı binası bulunmaktadır. Ambarlardan karakol binası yanındaki eski, değirmen binası yanındaki ise yeni olarak adlandırılmaktadır. İnşa tarihleri farklı olan ambarların denize bakan cephesi ilk bakışta tek bir yapı cephesiymiş gibi algılanmaktadır. Ancak hem yapıların örtüleri hem de bu

⁵²⁷ Amcazade Hüseyin Paşa (1700), Çorlulu Ali Paşa (1707-09), Şehit Ali Paşa (1715), Damat İbrahim Paşa (1719-20), Ahmediye (1722), Hekimoğlu Ali Paşa (1734-35), Atıf Efendi (1741), Âşir Efendi (1741), Hacı Beşir Ağa (1744-45), Koca Ragıp Paşa (1763), Murad Molla (1775-76), Hacı Selim Ağa (1782).

⁵²⁸ III. Ahmed (1719), Ayasofya (1740), Fatih (1742), Nuruosmaniye Külliyesi (1755), Hamidiye (1780).

⁵²⁹ III. Ahmed (1719), Damat İbrahim Paşa (1719-20), Nuruosmaniye Külliyesi (1755), Murad Molla (1775-76), Hacı Selim Ağa (1782).

cephede yer verilen iki ayrı kapı açıklığı, ambarların ayrı binalar şeklinde bitişik olarak inşa edildiğini göstermektedir.

Ambarların kuzeybatı cephesinin tam ortasında kapı açıklıklarına yer verilmiştir. Her iki kapının yüksekliğinin de yerleştirildikleri cephenin birinci kat pencere hizasında olduğu görülmektedir. Ambarlardan sadece yeni ambarın kapısı bulunduğu cepheden taşıntı yapmaktadır (Fot. 339). Kapı açıklığının iki yanındaki sütunlar ve bu sütunlarla taşınan üçgen alınlığın kütlesi doğal olarak cepheden ileriye doğru taşmaktadır. Kapıların, ambarların içine açılan arka yüzlerinde ise herhangi bir taşıntı söz konusu olmadığı gibi bu bölümler oldukça sadedir. Ayrıca yeni ambarın taçkapısı, genel üslup özellikleri bakımından, dönem içinde inşa edilen diğer kamu yapılarında görülen mimari üsluptan oldukça farklıdır. Her ikisi de III. Selim Dönemine tarihlenen ambarlardan erken tarihli olanın taçkapısı batılı üsluplar açısından daha yalınken (Fot. 307), dört yıl sonra inşa edilen diğeri, batılı üslup özelliklerini (Fot. 339) oldukça yansıtmaktadır. Ambar taçkapılarında bu kısa süre meydana gelmiş olan değişimin, ustaların farklı kişiler olabileceğiyle açıklanabilir. Bununla birlikte ambarların iki ve üç katlı olması, taçkapı seviyesinin yukarılara çıkarılmasını gerçekleştirmemiştir. Bu durum da değişen mimari anlayışla, değişen taçkapı anlayışının ambar mimarisinde bu şekilde ortaya konulmasının zeminini hazırlamıştır.

3.2. Taçkapı Elemanları

3.2.1. Saçak

Erken Dönem Osmanlı mimarisinde taş-tuğla malzemeyle inşa edilen taçkapıların genelinde görülen kirpi saçak uygulamasının yanında, kesme taş malzeme ile inşa edilen taçkapılarda, silmelerle oluşturulan saçaklar görülmektedir⁵³⁰. Klasik Dönem Osmanlı mimarisinde ise erken dönemde kullanılan silmeler daha da ön plana çıkarılarak belirgin hale getirilmiştir. Özellikle Sinan'ın başmimarlığı döneminde inşa edilen taçkapılarda, genellikle son cemaat yeri içinde kaldığından dolayı saçak uygulamasına gerek duyulmamış, ancak cami dışındaki yapıların taçkapılarında bu uygulama devam ettirilmiştir⁵³¹. 18. yüzyılda ise çevre duvarları üzerindeki kapıların taçkapı niteliğine yaklaştırılmasıyla, dış mekânda yer alan bu kapıların üstünde de saçaklara yer verilmiştir.

⁵³⁰ Şakir Çakmak, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar*, Ankara, 2001, s. 25.

⁵³¹ M. Karademir, *age.*, s. 408.

İncelenen örneklerden otuz üçü çevre duvarındaki kapılarda, on biri cami avlu kapılarında, üçü kütüphane, ikisi imaret, birer medrese ve hünkâr kasrı olmak üzere toplam elli bir kapıda saçak uygulaması görülmektedir.

İncelenen örneklerin tamamı dış mekânda yer alan veya en az bir cephesiyle – özellikle ön yüzleri– dış mekânla bağlantısı bulunan kapılardır. Üzerinde saçağa yer verilen taçkapılardan bazıları doğrudan mekânların içine açıldığı gibi bazıları duvarlarla çevrelenmiş alanlara açılmaktadırlar.

Taçkapılarda; düz, pahlı-düz, dışbükey-düz, içbükey-düz, birden fazla profilli-düz silmeli ve geniş ahşap veya taş malzemeli saçak örnekleri ile karşılaşılmaktadır. Öne taşkın düz silme ile oluşturulan saçaklar, oldukça yalın bir biçimde, taçkapıların en üstünde yer almaktadır⁵³². Pahlı-düz saçaklar, cepheden öne taşkın 45°'lik pahlanmış kısım ve onun üzerindeki geniş düz silmeden oluşmaktadır⁵³³. İçbükey⁵³⁴ veya dışbükey⁵³⁵ profillerle üzerindeki düz silmeye geçiş sağlayarak oluşturulan saçaklar ile birden fazla profilin üst üste getirilerek katmanlaştırılmasıyla elde edilen öne taşkın bölümün, en yukarıda düz silmeyle sonlandırıldığı örnekler de görülmektedir. Bu örnekler, çoğunlukla kapı cephelerinde uygulanan pilastrların başlığı biçiminde tasarlanarak korniş şeklinde tüm cepheyi dolanması sağlanmıştır⁵³⁶.

Taçkapılarda bu dönemde uygulanan bir diğer saçak biçimi ise geniş saçaklardır. Ayasofya İmaret avlu taçkapısı ahşap (Fot. 111), Beylerbeyi Külliyesi avlu güneydoğu

⁵³² Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı taçkapıları, Murat Molla Külliyesi avlu, Selim Ağa Kütüphanesi avlu taçkapıları düz saçaklara sahip olan örneklerdir.

⁵³³ Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi avlu taçkapısı, Feyzullah Efendi Medresesi avlu taçkapısı, Bereketzâde Medresesi avlu taçkapısı, Çorlulu Ali Paşa Medrese avlu taçkapısı, Çorlulu Ali Paşa Camisi avlu taçkapısı, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu güneybatı taçkapısı, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzeydoğu taçkapısı pahlı-düz silmeye sahip örneklerdir.

⁵³⁴ İçbükey silmeli saçak örnekleri şunlardır: Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı taçkapılarıdır.

⁵³⁵ Dışbükey silmeli saçak örnekleri şunlardır: Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeydoğu ve güneybatı taçkapıları ile Ahmediye Külliyesi avlu kuzeybatı taçkapısı.

⁵³⁶ Sadece geniş içbükey silmeyle öne taşıntı yapan ve tüm cepheyi dolanan korniş biçimindeki örnekler de şunlardır: Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu, Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi avlu, Laleli Külliyesi İmaret, Eyüp Sultan Camisi dış avlu güneybatı ve güney, Eyüp Sultan Camisi hünkâr kasrı taçkapısı ve Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeydoğu taçkapılarıdır. Aynı zamanda kapı cephelerindeki pilastrların en yukarıda tabakalaşarak başlık halinde taşıntı yaptığı ve yine korniş biçiminde tüm cepheyi dolandırdığı örnekler de bulunmaktadır. Bunlar; Nuruosmaniye Camisi iç avlu taçkapıları, Nuruosmaniye Külliye dış avlu taçkapısı, Nuruosmaniye Medrese taçkapısı, Nuruosmaniye İmaret taçkapısı, Nuruosmaniye Kütüphanesi kuzey ve güney taçkapıları, Ayazma Camisi avlu taçkapıları, Laleli Külliyesi dış avlu güneybatı taçkapısı, Laleli Camisi iç avlu taçkapıları, I. Abdülhamid Külliyesi Türbe avlu taçkapısı, Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi avlu taçkapısı, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret avlu taçkapısı, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe avlu taçkapısı, Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatı taçkapılarıdır.

taçkapısı taş (Fot. 270), Şah Sultan Külliyesi avlu taçkapısı ise mermer (Fot. 331) malzemeli saçaklara sahiptirler. Taçkapıların üzerinde, bugüne kadar uygulanan saçak tiplerinden oldukça farklı bir uygulama olarak karşımıza çıkan bu geniş saçaklar, ilk defa Ayasofya İmaretı avlu taçkapısında karşımıza çıkmaktadır. Diğer iki örnekte, malzemeye bağılı olarak değışen uygulamada, saçak genişliklerinin daraldığı görölmektedir. Ayrıca Ayasofya İmaretı avlu taçkapısının saçağı dört yöne de eşit uzunlukta genişlemektedir. Beylerbeyi Külliyesi avlu güneydoğı taçkapısını ön yüzündeki saçak genişliğı arka yüzündeki saçak genişliğinden fazladır. Benzer bir durum Şah Sultan Külliyesi avlu taçkapısı saçağında da ortaya çıkmakta, kapının yalnızca caddeye bakan cephesinde geniş saçağı yer verilmektedir. Beylerbeyi Külliyesi avlu güneydoğı taçkapısının saçak köşeleri yuvarlatılmışken, Şah Sultan Külliyesi avlu taçkapısının saçağı yan kenarlarından itibaren “S” ve “C” kıvrımlarıyla oluşturulmuş hatlara sahiptir. Ayasofya İmaretı avlu taçkapısının saçağında, kenarların birleştiğı köşelerin “S” şeklinde sonlandırılması, burada saçağı bir hareketlilik kazandırmıştır. 1728 tarihli Sultan III. Ahmed Çeşmesi (Fot. 384),’nin saçaklarında görölen genişlik ve hareketliliğın, bu örneklere ilham kaynağı olabileceğı düşünölmektedir.

3.2.2. Tepelik/Taç

Silme, pilastr veya sütunlarla belirlenen taçkapı yan çerçevelerinin en üstünde tepelik/taç⁵³⁷ olarak adlandırılan bezemeli unsurlara yer verilmiştir. Erken dönem taçkapılarında kakma teknikli, yüksek kabartma ve plastik etkili olmak üzere üç farklı uygulama tespit edilmiştir⁵³⁸. Erken dönemde görölen tepeliklerde palmet ve rumilerle oluşturulan kompozisyonlar egemendir. Klasik ve sonrası dönemlerde de uygulama bağlamında benzer teknikler kullanılırken, tepeliklerin kompozisyonlarını oluşturan motiflere hatayi, enginar, gül, hançer yaprakları gibi motifler eklenmiştir. Bunun yanında mukarnas dizileri ile âlemlerin de tepeliklerin kompozisyonlarında yer aldığı görölmektedir⁵³⁹. 18. yüzyıl taçkapılarının tepelik bölümlerinde ise yüzyılın ilk yarısında klasik dönemde uygulanan kompozisyonlarla karşılaşılrken, yüzyılın ortasından itibaren farklı uygulamalar ile bezemelerde değışim görölmektedir. İncelenen örneklerden otuz

⁵³⁷ Celâl Esad Arseven, “Tepelik”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, 1998, s. 1968; Doğan Hasol, “Tepelik”, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1975, s. 43.

⁵³⁸ Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s.26-27.

⁵³⁹ M. Karademir, *age.*, s. 406, 408.

kapıda tepelik bulunmaktadır⁵⁴⁰. Tepelikler genellikle kapıların ön yüzlerinde yer almasına rağmen sadece arka yüzünde tepeliği bulunan dört⁵⁴¹ hem ön hem de arka yüzünde tepeliğe sahip altı kapı tespit edilmiştir⁵⁴². Bunun yanında 18. yüzyılın ilk yarısına kadar, çoğunlukla taçkapı çerçevesinin en üstünde yer alan tepelikler, bu yüzyıl içerisinde bir farklılaşma olarak, kapı açıklığı genişliğinde ve taçkapı çerçevesini oluşturan düzenlemenin içerisinde de yer almışlardır. Bu özellikler itibariyle 18. yüzyıl örnekleri erken ve klasik dönem tepeliklerinden ayrılmaktadır.

Yüzyılın ilk yarısında görülen tepelikler, Klasik Dönemde uygulanan örneklerle benzerdir. Örneklerden Amcazâde Hüseyin Paşa Dershane/Mescit Kapısı (Fot. 6), Feyzullah Efendi Dershane – Mescit/Kütüphane Kapısı (Fot. 14), Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapısı (Fot. 51), Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi taçkapısı (Fot. 57), Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu taçkapısı (Fot. 66), Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu taçkapısı (Fot. 84), Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzeydoğu taçkapısında (Fot. 100) palmet ve rumilerin yan yana getirilerek taçkapı genişliğinde tekrar edilmesiyle oluşan tepelikler⁵⁴³, tek veya üç sıra mukarnas dizisinin yukarısında yer almaktadırlar.

İstanbul Nişancı Mehmet Paşa Camisi (1584-89) harim taçkapısı tepeliği, taçkapıyı yanlardan sınırlayan yalancı sütunların, hemen üstündeki mukarnas dizilerinin yukarısında, ardışık olarak dizilen lotus ve palmet sırasından oluşmaktadır (Fot. 385). Buradaki kompozisyonun, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısının tepeliğinde de genel olarak uygulandığı ancak ayrıntıda lotus palmet dizisinin yerini akant yapraklarının aldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu farklılaşma klasik dönem ile

⁵⁴⁰ Tepeliği olan taçkapılar şunlardır: Amcazâde Hüseyin Paşa Dershane/Mescit Kapısı, Feyzullah Efendi Dershane – Mescit/Kütüphane Kapısı, Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapısı, Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi taçkapısı, Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu taçkapısı, Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu taçkapısı, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzeydoğu taçkapısı, Ayasofya İmareti avlu taçkapısı, Ayasofya İmareti taçkapısı, Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu, güneybatı taçkapıları, Ayazma Camisi harim kuzey taçkapısı, Laleli Camisi iç avlu kuzeybatı taçkapısı, Laleli Camisi harim kuzey taçkapısı, Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi taçkapısı, Türbesi taçkapısı, Hacı Selim Ağa Kütüphane taçkapısı, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret avlu taçkapısı, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe avlu taçkapısı, Mihrişah Valide Sultan Türbe taçkapısı, Üsküdar– Tahıl Ambarı Binası taçkapısı 1, Üsküdar– Tahıl Ambarı Binası taçkapısı 2, Şah Sultan Türbe taçkapısı, Eyüp Sultan Camisi harim kuzey taçkapısı, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu, kuzeybatı taçkapıları, Eyüp Sultan Camisi dış avlu güneybatı, güney taçkapıları, Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey taçkapılarıdır.

⁵⁴¹ Bunlar; Nuruosmaniye Camisi iç avlu taçkapıları ile Türbesi taçkapılarıdır.

⁵⁴² Kapıların hem ön hem de arka yüzünde tepeliği bulunan örnekler şunlardır: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi taçkapısı, Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi taçkapısı, Eyüp Sultan Camisi iç avlu taçkapıları ve Eyüp Sultan Camisi dış avlu taçkapılarıdır.

⁵⁴³ Sadece Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapısında böyle bir durum söz konusudur.

batılılaşma dönemi uygulamaları arasındaki geçiş özelliklerini yansıtması açısından oldukça önemlidir. Başlığın sonlandığı noktadan çıkan stilize akant yaprakları, sütun başlığının dışbükey hareketini takip ederek diğer kenardaki başlığa kadar devam ettirilmiştir (Fot. 106). Lotus, palmet dizilerinin yerini akant yapraklarının almasının yanında tepe noktasında palmet bulunan üçgen levhanın taçkapı üzerine yerleştirilmesi bakımından, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısının tepeliğinde hem klasik hem de batılı uygulamaların birlikte kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Erken dönem taçkapılarındaki tepeliklerin yanlarında görülmeyen, klasik dönemde sadece İstanbul Süleymaniye Camisi (1550-56) iç avlu kuzey taçkapısı (Fot. 386) tepeliğinin yanlarında görülen âlemlere 18. yüzyıl örneklerinde de rastlanılmamaktadır. Tepeliklerin iki yanındaki âlemlerin yerinin 18. yüzyıl örneklerinde tepe babalarıyla değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Tepeliklerin, yanlarda tepe babalarıyla birlikte kullanıldığı ilk örneğe Ayasofya İmaretî taçkapısında rastlanmaktadır (Fot. 124). Burada tepelik, arkasındaki duvarla bağlantılı mermer malzemenin ön tarafındaki yüksek kabartma barok bezemeden oluşmaktadır. Kıvrımlı hatlarıyla üçgen bir form çizen tepelik, iki yana yerleştirilen tepe babalarıyla pekiştirilmiştir. Benzer bir uygulama Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı kapılarının arka yüzünde de görülmektedir (Fot. 145, 153). Ancak burada tepelik kompozisyonu, kapıyı iki yandan sınırlayan pilastrlar arasındaki alanın yüzeyine kabartma olarak işlenmiş ve yanlarda yine tepe babalarına yer verilmiştir. Tepelik kompozisyonlarının değişime uğradığı 18. yüzyılın ikinci yarısında, bir selatin camisi olan Ayazma Camisi'nin, harim kuzey taçkapı tepeliği, tek dış sırası ve onun üzerindeki geniş içbükey profilli düzenlemesiyle oldukça sade bir görüntüye sahiptir (Fot. 206). Ayazma Camisi'nden sonra inşa edilen Laleli Camisi harim kuzey taçkapısının tepeliği ise üst üste iki bölümden oluşmaktadır. Doğrudan taçkapının üzerine oturan, kapı açıklığı genişliğindeki dikdörtgen kısmın iki yanında tepe babaları, babalardan daha içteki iki pilastrın ortasında kabartma bir kartuş bulunur. Bunun yukarısındaki ikinci bölümün, dış hatları "S" ve "C" formunda sınırlandırılmış, bunların ortasında deniz kabuğu motifine yer verilmiş, yüzeyi dalgalı hatlara sahip bölümlere ayrılmıştır. Bu kadar Barok ağırlıklı anlayışın simetrik olması da ilgi çekici bir durumdur (Fot. 236). Ayrıca Laleli Camisi iç avlu kuzeybatı taçkapısının arka yüzünde, kapı çerçevesini oluşturan pilastrların yukarısında, başlıklar arasında kalan kısmın genişliğinde, yüzeyinde, "S" ve "C" kıvrımlarının birleştiği yerde, deniz kabuğu bulunan alanın içerisinde, dalgalı hatlı bir kartuşun yer aldığı, Barok bezemeli olmakla

birlikte simetrik olduğu anlaşılan süslemenin bulunduğu mermer bir tepelik vardır (Fot. 222). Sultan III. Mustafa ve III. Selim Türbe taçkapısının ön ve arka yüzündeki tepeliklerde ise erken ve klasik dönemde uygulanan şema⁵⁴⁴, burada “S” “C” kıvrımlı ve akant yapraklı süsleme ve buna ek olarak yanlardaki tepe babalarıyla kompozisyon tamamlanmıştır (Fot. 249-250). Klasik dönemde uygulanan şemada kullanılan palmet ve rumilerin yerini, akant yaprağı ile “S” “C” kıvrımlı süsleme motifleri almıştır. Bu örneğe benzer bir tepelik türbe taçkapısı arka yüzünde de bulunmaktadır (Fot. 259).

Klasik dönemdeki uygulamalarda, genellikle taçkapı çerçevesinin üzerinde yer alan tepelikler, 18. yüzyıldaki örneklerde, çerçevenin üzerinde yer aldığı gibi taçkapı çerçevesini oluşturan düzenlemenin içerisinde de yer almışlardır. Tepeliklerin taçkapı çerçevesinin içinde yer almasıyla birlikte boyutları daralmış ve genellikle kapı açıklığıyla paralel bir genişliğe sahip olmuşlardır. İlk örneği Ayasofya İmaretİ avlu kapısında görülen bu düzenlemenin (Fot. 111, 115), III. Selim Dönemi’nde inşa edilen neredeyse tüm yapılarda sistematik olarak uygulandığı gözlemlenmektedir⁵⁴⁵ (Fot. 299, 303, 305, 309, 310, 311, 313, 314, 316, 317, 319, 320, 324, 336, 357). Taçkapı çerçevesi içinde yer alan tepeliklerde önemli olan bir diğer husus ise I. Mahmud Dönemi’nden itibaren görülen tepe babalarının III. Selim Dönemi örneklerinde kullanılmamasıdır. Taçkapı çerçevesi içinde yer alan tepelik/taç örneklerinde, genel şema, eğrisel hatlara sahip üçgen çevresindeki formundaki tepelik ve bunun merkezinde yer alan kartuş ve akant yaprağı, “S” ve “C” kıvrımı ve deniz kabuklarından oluşan bezeme unsurlarıyla oluşturulmasından meydana gelmektedir.

Erken ve Klasik dönemde görülen tepelik şemaları, bani ve yapı türü gözetilmeksizin, bezeme kompozisyonları da dâhil olmak üzere 18. yüzyılın ilk yarısında da görülmektedir. Yüzyılın ortalarına doğru klasik ve batılı uygulamaların taçkapı tepeliklerinde birlikte kullanılması, geçmişten gelen mimari düzenlerden kopmaların başladığını batı tarzı süsleme anlayışının da yavaş yavaş yerleşmekte olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte yüzyılın sonuna doğru tepeliklerin tamamen barok ve

⁵⁴⁴ Genel şema, tepeliğin merkezinde ikizkenar üçgen formlu lotus palmet bezemeli ana öge ve bu ögenin dış köşelerinde simetrik uygulanan ½ ölçeğindeki palmet vb. öğelerden oluşmaktadır. Erken ve klasik dönem tepeliklerinde genel olarak uygulanan şema için bkz. Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 27; M. Karademir, *age.*, s. 407.

⁵⁴⁵ Tahıl Ambarı Binası Kapısı 2’nin tepeliğini üçgen alınlık oluşturmaktadır. Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey taçkapısında ise tepeliğin hem çerçeve içine alınmış şekli hem de çerçeve dışında uygulanmış şeklinin görülebildiği ikili düzenleme söz konusudur.

rokoko karakterli bezemelerden oluşması, neredeyse her birinin kendine özgü tasarımlara sahip olması, üslup değişiminin taçkapı elemanları üzerinde de uygulandığını gösterir.

3.2.3. Kavsara

Taçkapıların, ana niş örtülerinden biri olan kavsaralar⁵⁴⁶, 18. yüzyıl örneklerinin birkaçı hariç tutulduğunda neredeyse tamamında bulunmamaktadır. Bununla birlikte erken ve klasik dönemde sıkça kullanılan mukarnaslı kavsaranın yanında, mimari değişimin getirdiği yeni uygulama örnekleri ile klasik ve batılı anlamdaki değişimin farklı denemelerinin kullanıldığı örnekler de görülmektedir. 18. yüzyılda, Nuruosmaniye Camisi harim kuzey (Fot. 164) taçkapısı ile Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu (Fot. 149) ve güneybatı (Fot. 157) taçkapılarında görülen kavsaralardan sonra, taçkapılarda kavsara kullanımına rastlanılmamaktadır. Dönem içinde incelenen yapılardan sadece Hekimoğlu Ali Paşa ve Nuruosmaniye Camilerinin taçkapılarında kavsarayla karşılaşılmaktadır. Biri sultan diğeri sadrazam yapısı olan camilerden Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısının ana niş örtüsü ile yan niş örtüleri, Nuruosmaniye Camisi harim kuzey, iç avlu kuzeydoğu ve iç avlu güneybatı taçkapılarının ana niş örtülerinde olmak üzere toplam altı kavsara örtüsüyle karşılaşılmaktadır. Bu kavsaraları, mukarnaslı kavsaralar ve içi yatay profillerle biçimlendirilen kavsaralar olarak iki grupta incelemek mümkündür.

3.2.3.1 Mukarnaslı Kavsaralar

Osmanlı mimarisinin Erken, Klasik ve Klasik sonrası döneminde taçkapılarda görülen mukarnaslı kavsara, 18. yüzyıl örnekleri arasında sadece, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısında görülmektedir (Fot. 107, 108). İstanbul'da mukarnaslı kavsaraya sahip geleneksel taçkapı tasarımının son temsilcisi olan Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı, tasarım ve plan açısından önceki dönem örneklerine benzemektedir. On sıra mukarnas dolgulu kavsara, aşağıdan yukarıya doğru daralan ve en sonda yivli tepe nişi ile sonlanan düzene sahiptir. Kavsara iç köşelerinde simetrik olarak düzenlenen, büyük, iki sarkıtın gövdesi de mukarnasla kuşatılmış ve uçları altı yapraklı stilize lale motifi şeklinde düzenlenmiştir. Kavsaranın beşinci sırasında da karşımıza çıkan sarkıtlar daha küçük ölçekli, gövdeleri tek sıra mukarnasla kuşatılmış ve uçları beş yapraklı stilize lale biçiminde sonlandırılmıştır. Özellikle klasik dönem ve sonrasında uygulanan mukarnaslı kavsara örnekleriyle kurgu açısından yakın

⁵⁴⁶ Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 35.

benzerlikleri bulunan Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapı kavsarasının sarkıtlarındaki lale motifinin, dönem etkisi olarak kullanıldığı söylenebilir⁵⁴⁷. Kavsarada tasarım ve plân anlamında genel olarak klasik dönem uygulamalarına sadık kalındığı, ancak kavsara kemer köşeliklerinde antik dönem eserlerinde görülen ranke motifinin kullanılması bir farklılaşma olarak görülür.

3.2.3.2. İçi Yatay Profillerle Biçimlendirilen Kavsaralar

Anadolu Türk mimarisinde, taçkapılar ile ilgili yapılan çalışmalarda, taçkapılarda görülen kavsaralar araştırmacılar tarafından sivri kemer tonozlu, çeyrek küre veya benzeri şekilli, mukarnaslı⁵⁴⁸, tonozlu, düz tavanlı, yarım kubbeli, mukarnaslı⁵⁴⁹, kemerli ve mukarnaslı⁵⁵⁰ şeklinde, kavsaraların düzenine göre verilen bu adlarla tanımlanarak gruplandırılmıştır. Önceki çalışmalardaki gruplandırmaya benzer bir düzenleme 18. yüzyıl taçkapı kavsaraları için de gereklidir. Bu sebeple Anadolu Türk mimarisinde, daha önce örneği görülmemeyen bu kavsara tipinin “*İçi Yatay Profillerle Biçimlendirilmiş Kavsara*” başlığı altında tanımlanması mümkündür.

Nuruosmaniye Camisi taçkapıları, plân bakımından klasik dönem örneklerinde uygulanan düzende fakat bezeme anlamında tamamen Barok şekilli motiflerden oluşmaktadır. Taçkapı kavsarasının içi, içbükey - dışbükey ve yüzeyi “S” ve “C” profilli yatay silmelerin üst üste getirilmesiyle, aşağıdan yukarıya doğru daralarak en yukarıda bir tepe nişi ile sonlanmasıyla meydana getirilmiştir. Caminin harim kuzey taçkapı kavsarasında, dokuz sıra yatay profil bulunurken avlu taçkapılarında sekiz sıra yatay profil bulunmaktadır. Kavsara ağzında başlayan “S” ve “C” kıvrımlarına göre biçimlenen profillerin yüzeyine, farklı açılarda konumlandırılan akant yaprakları aynı profili verecek şekilde düzenlenmiştir.

Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı kemer köşeliklerindeki, ranke motifleri ile izlenen klasikten kopma yaklaşımları, Nuruosmaniye Camisi harim kuzey ve iç avlu taçkapılarında görülen barok hatlar ve batı tarzı bezeme unsurlarıyla daha da ileriye götürülmüştür. Bir başka deyişle batılı üslup özellikleri daha da egemen olmaya başlamıştır.

⁵⁴⁷ Sarkıt uçlarında lale motifi ile karşılaşılan bir başka örnek Nevşehir Damat İbrahim Paşa Cami mihrap kavsarası. Bkz. Fot. 387.

⁵⁴⁸ R. H. Ünal, *age.*, 1982.

⁵⁴⁹ Ş. Çakmak, *age.*, 2001.

⁵⁵⁰ M. Karademir, *age.*, s. 415.

3.2.4. Kavsara Köşeliği

Taçkapıların kavsaraları ile onu çevreleyen silmelerin arasında kalan ve genellikle üçgen formunda olan alanlara kavsara köşeliği denir. Anadolu Türk mimarisinde genellikle boş bırakılan bu alanların, zaman zaman yoğun süsleme programına dâhil oldukları görülmektedir. Anadolu Selçuklu Dönemi taçkapılarında bu alanlarda kabara ve gülbezeklerin yanında figürlü süslemelerin görüldüğü örnekler de bulunmaktadır⁵⁵¹. Erken dönem Osmanlı taçkapılarında bu alanlar, Anadolu Selçuklu taçkapılarına göre daha sade olmakla birlikte, bazı örneklerin kavsara köşeliklerinde bitkisel süsleme ile doldurulduğu gözlemlenmiştir⁵⁵². Klasik dönem Osmanlı taçkapılarında, kabara ve gülbezeklere de rastlanılmaktadır⁵⁵³. Batılılaşma Dönemi örneklerinde kabara ve gülbezek motifine sadece Yeni Valide Camisi avlu kuzeybatı taçkapısının kemer köşeliğinde yer verilmiştir.

Kavsara köşeliklerinden sadece Hekimoğlu Ali Paşa Camisi kavsara köşeliklerinde, boş yer bırakılmadan, plastik etkili ranke motiflerinin kullanıldığı görülmektedir (Fot. 106). Yüzeyde boşluk bırakılmaması bakımından, Bursa Yeşil Cami (1420) taçkapısıyla paralellik gösterir (Fot. 388). Yüzeyleri boş bırakılan Nuruosmaniye Camisi harim kuzey ve iç avlu taçkapılarının kavsara köşelikleri, yüzeyden hafif kabartılarak belirgin hale getirilmiştir. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı, kavsara köşeliğinin iç kenarları yukarıya doğru 90°'lik açılarla daraltılırken, Nuruosmaniye örneklerinde ise kavsara köşeliklerinin iç kenarları, kavsara ağzındaki eğrisel hatları tekrar ederken dış hatları düz profillerle sınırlandırılmıştır (Fot. 149, 157, 161).

Kavsara köşeliklerinin varlığı bakımından, altı kavsara örneğinde de buna rastlanıyor olması gelenekselliğin kısmen devam ettiği anlamında yorumlanabilir.

3.2.5. Sütun

Mimaride genellikle taşıyıcı öge olarak karşımıza çıkan sütunların, asıl işlevlerinin yanında, dekoratif bezeme unsuru olarak kullanıldıkları da bilinmektedir. Çoğunlukla kaideli ve başlıklı olarak düzenlenen bu unsurlar, dönemin mimari üslup özelliklerini yansıtır. Bu özellikleri bakımından birçok yapı elemanının bezeme

⁵⁵¹ R. H. Ünal, *age.*, 1982, s. 44.

⁵⁵² Bursa Yeşil Cami ve Ankara Karacabey İmaretî taçkapısı.

⁵⁵³ M. Karademir, *age.*, s. 427-28.

kompozisyonunda yer alan sütunlar, taçkapılarda hem dekoratif hem de taşıyıcı öge olarak kullanılmıştır⁵⁵⁴. Anadolu Selçuklu ve Erken dönem Osmanlı taçkapılarında sütuncelere yer verilirken, sütunların dekoratif bezeme unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak Mimar Sinan Dönemi'nde inşa edilen Şehzade Camisi iç avlu taçkapısı (1548) (Fot. 389), Süleymaniye Camisi iç avlu taçkapısı (1556) (Fot. 390) ve Nişancı Mehmet Paşa Camisi (1584-89) harim kuzey taçkapılarının dış köşelerinde dekoratif sütunlara yer verildiği görülmüştür (Fot. 391). Benzer bir uygulama Sultanahmet Camisi (1616) iç avlu taçkapısında da görülmektedir (Fot. 392). Bu sütunlar taçkapı köşelerinde, zeminde bir kaide üzerinde yükselmekte ve tepeliğin altında başlıkla sonlanmaktadır. Taçkapı köşelerinde yer almaları ve bu kısımların keskinliğini gidermeleri bakımından sütuncelerle benzer bir amaca hizmet etseler de sütuncelere göre daha geniş ve uzun gövdelere sahip olmaları yönüyle birbirinden ayrılırlar.

18. yüzyılda inşa edilen örneklerden yirmi üç tanesinin⁵⁵⁵ cephesinde dekoratif sütunlara yer verilmiştir. Bunlardan on altı tanesi avlu taçkapısında, üç tanesi harim taçkapısında, üç tanesi türbe taçkapısında, bir tanesi imaret kapısında karşımıza çıkmaktadır. Dekoratif sütunların kullanıldığı örneklerden Hekimoğlu Ali Paşa Camisi hariç tutulduğunda, diğer yapıların tamamı sultan ve sultan yakınları tarafından yaptırılan eserlerdir. Dekoratif sütunlar, taçkapı ön yüzlerinde gömme ve bağımsız olmak üzere iki farklı biçimde düzenlenmiştir.

3.2.5.1. Gömme Dekoratif Sütunlar

Taçkapı ön yüzlerinde, sütun düzeninin (başlık, gövde, kaide) ½ kesitli olarak uygulanmasıyla elde edilen dekoratif unsurlardır. Yarısı taçkapı ön yüzüne gömülmüş izlenimi veren dekoratif sütunların uygulandığı dokuz örnekten Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim taçkapısı hariç tutulduğunda, diğer tüm örneklerin⁵⁵⁶ avlu taçkapısı olduğu

⁵⁵⁴ Sütunların taçkapı cephesinde taşıyıcı olarak kullanıldığı tek örnek Tahıl Ambarı Binası 2 taçkapısıdır. Taçkapının üçgen alınlıklı düzenlemesi, mimari zorunluluğun gereği olarak cepheden tamamen bağımsız taşıyıcı sütunlara sahip olmasını beraberinde getirmiştir. İncelenen örnekler arasında gerek mimari düzen gerekse bezeme kompozisyonu bakımından diğer sütunlu örneklerden ayrılan Tahıl Ambarı Binası 2 taçkapısının sütunları, aslen taşıyıcı işlevinde olduğundan değerlendirme dışında bırakılmıştır.

⁵⁵⁵ Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı, Ayasofya İmaret taçkapısı ve avlu taçkapısı, Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı taçkapıları ile Nuruosmaniye Külliye dış avlu doğu taçkapısı, Ayazma Camisi avlu kuzeybatı taçkapısı, Laleli Külliyesi dış avlu güneybatı taçkapısı, Laleli Camisi iç avlu taçkapıları, Laleli Camisi harim kuzey taçkapısı, Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbe taçkapısı, I. Abdülhamid Türbesi taçkapısı, Mihrişah Valide Sultan İmaret ve Türbe avlu taçkapıları ile Türbe taçkapısı, Şah Sultan Külliyesi avlu taçkapısı, Eyüp Sultan Camisi harim kuzey taçkapısı ve Eyüp Sultan Camisi dış avlu güneybatı ve güney taçkapılarıdır.

⁵⁵⁶ Gömme sütun şeklinde düzenlenen dekoratif sütunlu örnekler şunlardır: Nuruosmaniye Camisi iç avlu taçkapıları (kuzeydoğu, güneybatı) ile Nuruosmaniye Külliyesi dış doğu avlu taçkapısı, Ayazma Camisi

görülmektedir. Taçkapı kompozisyonuna, anıtsal ve dekoratif katkıda bulunan gömme sütunlar, genellikle taçkapıları yanlardan sınırlayan unsurlar olarak kullanılmıştır. Sadece iki örnekte taçkapı ön yüz köşelerinde yerleştirilmedikleri görülmektedir. Bunlardan birincisi, kapı açıklığı kemerinin üst kısımlarında yer alan profilli silmelerin, kemer hareketini tekrar ederek yanlardaki gömme sütunlara bağlandığı, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu taçkapısındaki, oldukça şematize edilmiş başlık ve kaideye sahip basit örneklerdir (Fot. 130). Diğer örnek ise Ayazma Camisi avlu kuzeybatı taçkapısında, taçkapı çerçevesinin tamamlandığı geniş içbükey ve düz silmelerin hemen yanında yer gömme sütunlardır (Fot. 193). Dekoratif gömme sütunlar, farklı yüksekliklere sahip örnekler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İncelenen örneklerden sadece ikisinde, zeminden tepelik veya saçağa kadar uzanan gömme sütunlar bulunmaktadır⁵⁵⁷. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey ile Ayazma Camisi avlu kuzeybatı taçkapılarındaki gömme dekoratif sütunlar, zeminden yukarıda, saçak altında sonlanan örneklerdendir (Fot. 102, 193). Postament benzeri altlığın üzerinden saçağa kadar yükselen diğer bir örnek ise Laleli Külliyesi dış avlu güneybatı kapısıdır (Fot. 215). En az yüksekliğe sahip olan gömme sütun ise Nuruosmaniye Külliyesi avlu doğu taçkapısındakilerdir. Nuruosmaniye ve Laleli Camisi dış avlu taçkapılarındaki gömme sütunlar ise saçak altına kadar uzanmamakla birlikte taçkapı kompozisyonları gereği yukarıda, konsol benzeri çıkıntının altında sonlanmaktadır. Bu dekoratif gömme sütunların tamamının gövdeleri silindir kesitlidir. Laleli Külliyesi dış avlu güneybatı ile Ayazma Camisi avlu kuzeybatı taçkapıları kesme taş, diğer örnekler ise mermer malzemeyle inşa edilmiştir.

Bu gömme sütunların tamamında sütun başlığı bulunmakla birlikte, bu başlıkların bilinen nizamlardan hiçbirini taklit etmediği anlaşılmıştır. Dört ayrı yapıda toplam dokuz örnek olarak karşımıza çıkan dekoratif gömme sütunlar, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı (Fot. 106), Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı taçkapıları (Fot. 144, 153), Ayazma Camisi kuzeybatı avlu taçkapısı (Fot. 193), Laleli Külliyesi dış avlu güneybatı taçkapısı (Fot. 215), Laleli Camisi iç avlu taçkapılarında (Fot. 219, 225, 229) karşımıza çıkar. Bunlar batıda görülen toskan, iyon, korinth ve kompozit başlıkları taklit eder biçimde değil, onlardan esinlenerek ortaya konulmuş

kuzeybatı avlu taçkapısı, Laleli Külliyesi güneybatı avlu taçkapısı, Laleli Camisi avlu taçkapıları (kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı).

⁵⁵⁷ Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim taçkapısı ile Ayazma Camisi kuzeybatı avlu taçkapısı. Bkz. Fot. 92, 198.

örneklerdir. Bir taçkapıda uygulanan sütun başlığı tipi, istisnalar hariç tutulduğunda, genel olarak yapının diğer taçkapılarında da kullanılmaya özen gösterilmiştir⁵⁵⁸. Bu durum sadece Nuruosmaniye Külliye dış avlu doğu taçkapısı için geçerli olmayıp, başlıklar ileri derecede şematize edilmiştir.

Sadece Laleli Camisi iç avlu taçkapılarında sütun gövdesi postament benzeri bir altlığın üzerine oturtulmuş ve oturma noktasında bir metal bileziğe yer verilmiştir (Fot. 219, 225, 229). Diğer örneklerin tamamında basit de olsa kaideye yer verilmiştir. Sütun başlıklarında belirtilen özgünlük, kaideler için de geçerlidir. Herhangi bir mimari düzendeki kaidelere benzememekle birlikte bilinen mimari düzenlere ait kaidelerin stilize edilerek uygulandığı söylenebilir.

3.2.5.2. Bağımsız Dekoratif Sütunlar

Taçkapıların ön yüz kompozisyonlarının bir ögesi olan ve tamamen dekoratif amaçla kullanılan sütunlar, cepheden bağımsız, tek parça silindir bloklar halinde de karşımıza çıkmaktadır. Taçkapı ön yüzlerinin kenarlarında, tek veya çift olarak düzenlenen bu sütunlar, taçkapı yüzeyinde oyulmuş yuvalara yerleştirilmişlerdir. Sütunların tek parçadan oluşan gövdeleri, bu yuvaların üst kısmındaki gömme başlıklar ile alt kısımlarındaki kaideler arasına oturtulmuştur. Her ne kadar taçkapı ön yüzüyle temas etmeseler de kompozisyon açısından taçkapıyla bir bütünlük gösterirler. Bunlardan sekiz tanesi avlu, üç tanesi türbe, iki tanesi harim, bir tanesi ise imaret taçkapısı olmak üzere toplam on dört taçkapıda bağımsız dekoratif sütunlar görülmektedir⁵⁵⁹. Mihrişah Valide Sultan ve Şah Sultan örnekleri hariç tutulduğunda diğer tüm örnekler Osmanlı sultanları tarafından inşa ettirilen yapılarda karşımıza çıkar. Bu durum baninin eseri üzerindeki katkısını vurgular.

Bağımsız dekoratif sütunlar, tek parçadan oluşan gövdelerinin yanında, kaide ve başlığa da sahiptir. Ayasofya İmareti avlu (Fot. 111), Ayasofya İmareti (Fot. 120), Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey (Fot. 137) ve Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı taçkapısında (Fot. 133) kaideler toskan mimari düzenini andıran biçimde, ancak stilize edilerek düzenlenmiştir. Bu örneklerin dışında kalan diğer örneklerde ise sütunlar

⁵⁵⁸ Nuruosmaniye ve Laleli Camisi iç avlu taçkapıları buna örnek oluşturmaktadır.

⁵⁵⁹ Bağımsız dekoratif sütun düzenine sahip örnekler ise şunlardır: Ayasofya İmareti avlu, Ayasofya İmareti, Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı, Laleli Camisi harim kuzey, Sultan III. Mustafa – III. Selim türbe, Sultan I. Abdülhamid türbe, Mihrişah Valide Sultan İmareti ile Türbesi avlu, Mihrişah Valide Sultan Türbe, Şah Sultan Külliyesi avlu, Eyüp Sultan Camisi harim kuzey ve Eyüp Sultan Camisi dış avlu güneybatı ve güney avlu taçkapılarıdır.

doğrudan altlıkların üzerine oturmakta ve bu kısımlar profilli metal sütun bilezikleriyle desteklenmektedir. Mihrişah Valide Sultan İmaret ve Türbe avlu taçkapılarının bu kısımlarındaki tahribat sonucu bilezikler kopmuş ve aslında sütunların doğrudan altlığın üzerine oturtulduğu görülmüştür (Fot. 299, 301).

Farklı zamanlarda inşa edilen yedi yapıdaki toplam on dört bağımsız dekoratif sütunun, gömme başlık şeklinde düzenlenen başlıklarının, birbirinden farklı üslupta oldukları anlaşılmıştır. Bu durum sadece, sütun başlıkları aynı biçimde tasarlanmış olan Ayasofya İmaret avlu taçkapısı ile imaret taçkapısı için geçerli değildir (Fot. 117, 122). Bu başlıklar ise dor, toskan, korinth, kompozit nizamlarındaki başlıklardan esinlenmişlerdir.

Bağımsız dekoratif sütunların tamamının gövdeleri mermer, biri dışındaki diğer örnekler tek parça şeklinde ve silindir kesitlidir. Sadece Ayasofya İmaret avlu taçkapısının kenarlarındaki sütunun üst kısmı, daha geniş ve yivli olarak düzenlenmiştir (Fot. 117). Örneklerden Ayasofya İmaret avlu taçkapısı yeşil (Fot. 116), Mihrişah Valide Sultan türbe taçkapısındaki sütunlar kırmızı renkli (Fot. 305), diğerleri ise beyaz mermerdendir.

Taçkapı ön yüzlerindeki bağımsız dekoratif sütunlar, genellikle zeminden yükseltilmiş gömme altlıklar üzerinde konumlandırılmıştır. Yükseklikleri taçkapıların tasarımına göre değişmekle birlikte Ayasofya İmaret avlu ve Ayasofya İmaret taçkapılarında taç/tepelik altında, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı, Sultan III. Mustafa – III. Selim türbe, Sultan I. Abdülhamid türbe, Mihrişah Valide Sultan İmaret, Türbe avlu taçkapılarında ise taçkapı cephesinde yatay bölümlenmeyi sağlayan konsol benzeri çıkıntılarının altında sonlandıkları görülmektedir. Ancak bunların dışında kalan Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey, Laleli Camisi harim kuzey, Şah Sultan Külliyesi avlu, Eyüp Sultan Camisi harim kuzey, Eyüp Sultan Camisi dış avlu güneybatı ve güney taçkapılarının sütunları, daha serbest bir noktada sonlanmaktadır.

Taçkapı ön yüzlerinin kenarlarına yerleştirilerek, taçkapıların yatay genişliğini belirleyen bağımsız dekoratif sütunlar, çoğunlukla tek sütun olarak düzenlenmiş örneklerde karşımıza çıkmaktadır. Ayasofya İmaret, Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı, Laleli Camisi harim kuzey, Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbesi, Sultan I. Abdülhamid Türbesi, Mihrişah Valide Sultan Türbesi, Şah Sultan Külliyesi avlu, Eyüp Sultan Camisi harim kuzey, Eyüp Sultan Camisi

dış avlu güneybatı ve güney taçkapıları tek sütunlu bir kompozisyona sahiptir. Bunlar arasından sadece Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey taçkapısı, tek sütunlu bir kompozisyona sahip olmasına rağmen, taçkapıyı değil, kapı açıklığını sınırlaması bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır (Fot. 137).

Taçkapıların ön yüzlerinde ikili sütun düzenlemesine sahip olanlar ise Ayasofya İmaret avlu (Fot. 111), Mihrişah Valide Sultan Türbe ve İmaret (Fot. 299, 301) avlu taçkapılarıdır. Burada bağımsız dekoratif sütunlar, tek sütunlu örneklerde olduğu gibi taçkapıların yatay genişliklerini belirlemekle birlikte, yan yana ikili olarak düzenlenen sütunlar arasındaki alanların değerlendirilmesi bakımından tek sütunlu örneklerden ayrılmaktadır. Bu düzenleme Ayasofya İmaret avlu taçkapısında, yükseklikleri birbirinden farklı sütunlarla sağlanırken, Mihrişah Valide Sultan İmaret ve Türbesi avlu taçkapılarında eşdeğer yüksekliklere sahip sütunlarla sağlanmıştır. Sütunlar arasında kalan alanlarda ise farklı düzenlemeler uygulanmıştır. Bunlardan Ayasofya İmaret avlu taçkapısındaki sütunların arasına, eğrisel hatlara sahip bir niş, Mihrişah Valide Sultan İmaret avlu taçkapısında ise içi boş kartuşlara yer verilmiştir. Mihrişah Valide Sultan türbesi avlu taçkapısında ise sütunlar arasına çok derin olmayan bir niş, nişin içerisine bir çeşmenin yerleştirildiği görülür.

3.2.6. Pilastr

Pilastrlar, yarısı duvara gömük gibi duran, genellikle dörtgen plânlı, başlık ve kaideye sahip, bazen gövde yüzeyinde yivler bulunan, ancak taşıyıcı hiçbir görevi bulunmayan bir çeşit süs ögesi olarak tanımlanmaktadır⁵⁶⁰. Lale devriyle birlikte etkileri görülen, Avrupa menşeli sanat akımlarının bir yansıması olan pilastrlar, ilk olarak sebillerde karşımıza çıkar⁵⁶¹. 18. yüzyılın ortalarında Ayasofya İmaret avlu taçkapısı ve Nuruosmaniye Camisi taçkapılarında görülmekle birlikte, yüzyılın ikinci yarısından itibaren, diğer yapıların taçkapılarında da uygulanmışlardır. İncelenen örnekler arasındaki on dört yapıda toplam kırk dokuz taçkapının pilastra sahip olduğu, bu

⁵⁶⁰ Jules Adeline, "Pilaster", *Adeline's Art Dictionary*, New York, 1905, s. 304; Doğan Hasol, "Pilastr", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1975, s. 347; Metin Sözen/Uğur Tanyeli, "Pilastr", *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996, s. 190; Celâl Esad Arseven (1998), "Plâstro", *Sanat Ansiklopedisi*, C.4, s. 1615, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul; Cyrill M. Harris, "Pilaster", *Dictionary Of Architecture And Construction*, New York, 2006, s. 751; Adnan Turani, "Pilastr", *Sanat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2007, s. 117.

⁵⁶¹ Rokoko üslubunun ilk kez sistematik olarak tüm yapıda uygulandığı örnek olan 1740 tarihli Mehmed Emin Ağa Sebilinde pilastrlarla karşılaşılmaktadır. Bkz. Ayda Arel, *age.*, 1975, s. 51.

kapılardan yirmi altı tanesinin sadece ön yüzünde, üç tanesinin sadece arka yüzünde ve yirmi tanesinin hem arka hem de ön yüzünde pilastra yer verilmiştir.

Pilastrlar, buldukları cephelere (ön veya arka yüz) ve taçkapı üzerindeki konumlarına göre farklı tasarımlara sahip olabilmektedir. İncelenen örneklerdeki pilastrlar, genellikle taçkapı yanlarında, taçkapı ön yüzü köşe noktalarında ve taçkapıdaki sütun veya bir başka pilastr üzerinde kullanılmışlardır. *Taçkapı yanlarında yer alan pilastrlar*, genellikle taçkapıların genişliklerini sınırlandıran öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu pilastrlar doğrudan zemine veya bir altlık üzerine oturtulmuş, yukarıda saçağa veya taçkapı cephesini yatay bölümlere ayıran konsol benzeri çıkıntılara kadar uzatılmıştır. *Ön yüz köşe noktalarındaki* pilastrlar ise taçkapı ana niş iç köşeleri ile taçkapı dış köşelerinde, en az iki kenarının tam ölçüyle uygulandığı dörtgen biçimindeki pilastrlardır. *Sütun veya bir başka pilastr üzerinde yer alan pilastrlar* taçkapı cephesini yatay bölümlere ayıran konsol benzeri çıkıntıların üzerinden, yine konsol benzeri çıkıntı altına, saçağa veya tepeliğe kadar uzanan, çoğunlukla küçük boyutlu pilastrlardır.

Pilastrlar buldukları cepheye göre değerlendirildiğinde, yoğun olarak kapıların ön yüzlerinde karşımıza çıkmaktadır. Nuruosmaniye Camisi harim kuzey (Fot. 161), Nuruosmaniye Medresesi (Fot. 179), Nuruosmaniye İmaret (Fot. 183), Nuruosmaniye Kütüphanesi güney (Fot. 189), Nuruosmaniye Kütüphanesi kuzey (Fot. 191), Nuruosmaniye Camisi hünkâr mahfili rampa (Fot. 177), Nuruosmaniye Camisi harim kuzeydoğu (Fot. 170), Nuruosmaniye Camisi harim güneybatı (Fot. 173) taçkapıları; Ayazma Camisi harim kuzey (Fot. 203); Laleli Camisi harim kuzey (Fot. 233), Laleli Külliyesi İmaret (Fot. 251), Laleli Camisi harim kuzeydoğu (Fot. 238), Laleli Camisi harim güneybatı (Fot. 241), Laleli Camisi harim hünkâr mahfili rampa (Fot. 243) taçkapıları; Murat Molla Kütüphanesi (Fot. 263) taçkapısı, Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi (Fot. 267) taçkapısı, Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi avlu (Fot. 294) taçkapısı, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe avlu (Fot. 301) taçkapısı, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe (Fot. 305) taçkapısı, Şah Sultan Türbesi (Fot. 335) taçkapısı; Eyüp Sultan Camisi harim kuzey (Fot. 322) taçkapısı, Eyüp Sultan Camisi hünkâr kasrı (Fot. 328) taçkapısı, Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey (Fot. 354) taçkapısı, Üsküdar Selimiye Camisi hünkâr mahfili batı (Fot. 358) taçkapılarının sadece ön yüzlerinde pilastrlara yer verilmiştir. Bu grupta yer alan taçkapıların çoğu doğrudan mekân içine açılmakla birlikte avlu veya sokağa açılan örnekleri de bulunmaktadır.

Taçkapıların hem ön yüz hem de arka yüzünde pilastrların kullanılması 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlamaktadır. Bu örneklerin yoğunlaştığı avlu taçkapılarının, hem ön hem de arka yüzünde⁵⁶² sıklıkla karşılaşılan pilastrların tasarımları, buldukları cephelere göre değişmektedir. Özellikle taçkapıların ön yüzü olarak nitelenen, sokak, cadde veya avlu gibi sosyal alanlara bakan cepheleri, arka yüzlerine nazaran daha anıtsal ve bezemeli olarak düzenlenmiştir. Bu düzene uymayan avlu kapılarından olan Ayasofya İmaretî avlu (Fot. 112), Mihrişah Valide Sultan Türbe avlu (Fot. 302) ve Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi (Fot. 295) kapılarının ön yüzlerinde pilastrlara yer verilmişken arka yüzlerinde pilastr yoktur. Bu avlu kapılarının yanı sıra, Nuruosmaniye Şehsuvar Sultan Türbesi (Fot. 187, 188) ile Laleli Sultan III. Mustafa – III. Selim türbe taçkapılarının (Fot. 249, 250) hem ön, hem de arka yüzünde, pilastrların kullanıldığı görülmektedir.

Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu (Fot. 131), Laleli Külliyesi dış avlu güneybatı (Fot. 216) ve Fatih Sultan Mehmed Türbesi (Fot. 259) taçkapılarının sadece arka yüzlerinde pilastrlara yer verildiği gözlemlenmiştir. Yukarıda belirtilen avlu kapılarının arka yüzlerinde pilastrlar kullanılırken, ön yüzlerinde gömme sütunlar gerçekleştirilmiştir. Fatih Sultan Mehmed Türbesi taçkapısının ön yüzü ise oldukça sade tasarlanmıştır.

Taçkapı yanlarında yer alan ve taçkapıyı dıştan sınırlandıran pilastrlar, ön yüz ve arka yüz gözetilmeksizin taçkapıların neredeyse tamamında kullanılmıştır. Sadece Laleli Camisi harim kuzey, Mihrişah Valide Sultan İmaretî avlu, Mihrişah Valide Sultan Türbesi avlu, Mihrişah Valide Sultan Türbesi, Tahıl Ambarı Binası taçkapısı 2, Şah Sultan Türbesi, Eyüp Sultan Camisi harim kuzey, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı, Eyüp Sultan Camisi hünkâr kasrı, Üsküdar Selimiye Camisi hünkâr mahfili taçkapılarında, genişliği sınırlandıran tasarımda değil, yalnızca sütun veya bir başka pilastr üzerinde yer alan pilastr biçiminde görülür.

Taçkapı cephelerinde kullanılan bir başka pilastr tasarımı ise genellikle sütun veya pilastr üzerinde, köşe pilastrları yukarısında ve konsol benzeri çıkıntının yukarısında yer

⁵⁶² Avlu taçkapılarının hem ön hem de arka yüzünde pilastr kullanılan örnekler şunlardır: Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey, kuzeydoğu, güneybatı taçkapıları; Nuruosmaniye külliye dış avlu batı taçkapısı; Laleli külliyesi dış avlu güneydoğu taçkapısı; Laleli Camisi iç avlu kuzeybatı, kuzeydoğu, güneybatı taçkapıları; I. Abdülhamid Külliyesi türbe avlu taçkapısı; Mihrişah Valide Sultan İmaretî avlu taçkapısı; Şah Sultan külliyesi avlu taçkapısı; Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı taçkapıları; Eyüp Sultan Camisi dış avlu güney ve güneybatı taçkapıları; Üsküdar Selimiye Külliyesi kuzeybatı, güneybatı ve güneydoğu avlu taçkapıları.

alan dekoratif pilastrlardır. Bu örnekler çoğunlukla taçkapı kenarlarındaki düşey unsurların (sütun, pilastr vb.) üstünde veya taçkapı cephesini yatay olarak bölümlendiren konsol benzeri çıkıntının yukarısında yer alırlar. Taçkapıların üst bölümlerinde yer alan bu pilastrlar, düşey unsurlarla aynı hizada üst üste uygulanarak bu kısımlara hareketlilik kazandırmakta, saçak veya tepelik altına kadar uzanmaktadır. İncelenen örneklerden Nuruosmaniye Camisi hünkâr mahfili rampa, Nuruosmaniye Camisi harim kuzeydoğu, Nuruosmaniye Camisi harim güneybatı, Ayazma Camisi harim kuzey, Laleli Külliyesi dış avlu güneybatı, Laleli Camisi harim kuzeydoğu, Laleli Camisi harim güneybatı, Fatih Sultan Mehmed Türbesi, Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeybatı, güneybatı ve güneydoğu taçkapıları dışındaki diğer taçkapılarda bu tasarım görülmektedir.

En az iki cephesinin tam ölçüyle uygulandığı dörtgen formundaki köşe pilastrları, taçkapılarda, 90° lik açığa sahip kısımlarda uygulanmıştır. Ayasofya İmareti Avlu taçkapısının dış köşelerindeki sütunların üstünde, saçak altına kadar uzanan köşe pilastrı bulunmaktadır. Bunun yanında Nuruosmaniye Camisi harim kuzey, Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı taçkapılarının ana niş iç köşelerinde pilastrları görmek mümkündür. Osmanlının erken dönemden beri uyguladığı geleneksel taçkapı formunda, ana niş iç köşelerinde yer verilen sütunceler, burada köşe pilastrı şeklini almıştır. Ayrıca Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey taçkapısının avluya doğru taşıntı yapan kütesinin köşelerinde de köşe pilastrlarına yer verildiği görülmektedir. Bu değişikliğin, klasik uygulamaların yerine batılı anlamdaki düzenlemelerin uygulanması, mimari değişimin bir parçası olarak, anlaşılması gerektiği düşünülmektedir.

Taçkapıların anıtsal görünümüne estetik değer katan pilastrlar, bir kaide, gövde ve başlığa sahiptir. Taçkapı cephelerindeki pilastrlar, konumlandırıldıkları yerlere kaideli veya kaidersiz olarak oturtulmuştur. Pilastrlardan yirmi dokuz tanesinde⁵⁶³ kaideye yer verilirken, yirmi tanesinde kaide bulunmamaktadır. Pilastr kaideleri, genel olarak aşağıya doğru genişleyen iç veya dışbükey profil ve bu profilin altında yer alan silmelerden oluşan farklı uygulamalar biçiminde yapılmıştır. Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapısı köşe pilastr kaideleri (Fot. 166), Laleli Camisi harim kuzeydoğu ve güneybatı kapılarının pilastr kaideleri (Fot. 238), Ayazma Camisi harim taçkapısı pilastr kaideleri (Fot. 207) ve

⁵⁶³ Nuruosmaniye Camisi hünkâr mahfili rampa, Nuruosmaniye Kütüphanesi güney ve kuzey, Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu ve güneybatı, Laleli İmareti, Laleli Camisi harim kuzey, Mihrişah Valide Sultan İmareti avlu ve Türbe, Tahıl Ambarı Binası 2, Eyüp Sultan Camisi harim kuzey, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu ve kuzeybatı, Eyüp Sultan Camisi dış avlu güney ve güneybatı, Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey, Üsküdar Selimiye Camisi hünkâr mahfili, Üsküdar Selimiye Külliyesi kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatı avlu taçkapılarındaki pilastrlarda kaide bulunmamaktadır.

Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebinin pilastr kaideleri soğanimsi veya armudi diye tanımlanan formun varyasyonları şeklinde ortaya konulmuştur (Fot. 267).

Pilastrların gövdelerinin çoğu düz ve sade olmakla birlikte, yüzeyleri yivli, kendisi eğrisel hatlı, kartuşlarla bölümlere ayrılmış ve stilize bezemelere sahip örnekler bulunmaktadır. Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi (Fot. 267), Murat Molla Kütüphanesi (Fot. 265), I. Abdülhamid Türbesi avlu (Fot. 285), Mihrişah Valide Sultan Türbesi (Fot. 305) ve Şah Sultan Türbesi avlu (Fot. 331) taçkapılarındaki pilastrların gövdesi yivlidir. Dışbükey formulu Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu kapısı (Fot. 210) ile dalgalı profil çizen Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey taçkapısında (Fot. 354) görülen pilastrlar eğrisel hatlıdır. Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi avlu taçkapısı (Fot. 294) ile Eyüp Sultan Camisi harim kuzey taçkapısında (Fot. 322) yer alan pilastrların gövde yüzeylerinde eğrisel hatlı kartuşlara yer verilmiştir. Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebinin avlu taçkapısındaki pilastr gövdeleri hafif içbükey profil göstermekte, gövdelerin alt ve üst kısımlarında karşılıklı gelecek şekilde akant yapraklarına yer verilmiştir. Mihrişah Valide Sultan İmareti (Fot. 299) ve Türbesi (Fot. 301) avlu taçkapılarındaki pilastrların gövdeleri üzerinde akant yapraklı eğrisel düzenleme bulunmaktadır. Ayasofya İmareti avlu taçkapısındaki pilastrların gövdesi, diğer pilastr gövdelerinden farklı olarak lokmalı demir parmaklık biçiminde düzenlenmiştir (Fot. 111).

Pilastr başlıkları, genellikle aşağıdan yukarıya doğru genişleyen iç veya dışbükey kıvrımlı hatlar ile bu hatların üzerindeki silmeli bölümlerden meydana gelmektedir. Bunun yanında Nuruosmaniye Camisi, Ayazma Camisi, Laleli Camisi, Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi, Murat Molla Kütüphanesi ve I. Abdülhamid Türbesi avlu taçkapılarındaki toplam on üç pilastr başlığı üzerinde; akant yaprakları, istiridye kabuğu, uçları dışa kıvrılmış stilize yapraklar ile yüzeyi yivlendirilmiş köşesi sarmallı bezemelere rastlanır. Bu başlıklar herhangi bir mimari düzeni yansıtmadığı gibi her biri ayrı ayrı özgün biçimlere sahiptir. Ancak Nuruosmaniye ve Laleli gibi büyük programlı yapıların kapılarındaki pilastr başlıklarından bazılarının benzer biçimde uygulandığı görülmektedir⁵⁶⁴.

⁵⁶⁴ Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı taçkapılarının (arka yüz) pilastr başlıkları ile Nuruosmaniye Camisi harim kuzeydoğu ve güneybatı kapılarının (ön yüz) pilastr başlıkları benzer şekilde tasarlanmıştır. Aynı durum Laleli Camisi harim kuzeydoğu ve güneybatı kapılarında da mevcuttur.

Pilastr kaide, gövde ve başlıklarında görülen, geleneksel olmayan, batıdan gelen etkilerin yansıması olarak değerlendirilen bu uygulamalar, toplumsal anlamdaki değişimin mimari ayrıntısında yansımaları biçiminde ele alınabilir.

3.2.7. Silme

Silmeler, üzerinde yer aldıkları yüzeylerde oluşturdukları girintili ve çıkıntılı oluşumlarıyla süslemeye katkıda bulunmuşlardır. Oldukça geniş bir kullanım alanına sahip olan, taçkapılarda da sıklıkla kullanılan silmeler, Anadolu Türk mimarisinde Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi eserlerinde taçkapıların vazgeçilmez bezeme unsuru olarak tercih edilmişlerdir. Erken dönem Osmanlı taçkapı örneklerinde, konumu ve düzeni bakımından çeşitlilik gösteren silmeler, taçkapı çerçevesinin içinde olabildiği gibi, dışında veya ana niş yan yüzlerinde de yer aldığı belirlenmiştir⁵⁶⁵. Erken dönemde kullanıldığı şekliyle, klasik ve klasik sonrası dönemlerde taçkapılarda görülen silmeler, 18. yüzyılın ortalarına kadar, en fazla üç bölümde karşımıza çıkar. Bunlardan ilki, taçkapı ön yüzünü ters “U” biçiminde kuşatan düzenlemedir. Bu kompozisyonda silmeler genellikle taçkapıyı yanlardan ve üstten kesintiye uğramadan çevrelemekte, hatta bazen zemine paralel şekilde, ana niş veya kapı açıklığına kadar devam etmektedir. İkincisi, mukarnaslı kavsaralarda görülen ve kavsara başlangıcından başlayarak yukarıda kavsara köşeliklerinin sınırını belirleyen örneklerdir. Üçüncüsü ise, sadece köşe sütunceleri etrafında yer alan ve sütuncelerin sınırlarını belirleyen silme kompozisyonudur⁵⁶⁶. Osmanlı mimarisinde taçkapılarda, 18. yüzyılın ortalarına kadar görülen geleneksel taçkapı plânının, yüzyılın ikinci yarısından itibaren terk edilmesiyle birlikte, silmelerin taçkapı cephelerindeki uygulamalarında bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerin başında, taçkapı ön yüzlerini konsol benzeri çıkıntılı silmelerle yatay olarak bölümlere ayıran silme uygulaması gelmektedir. Bunun yanında, taçkapılardaki mukarnaslı kavsaralar ve bunları kuşatan silmeler, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmemektedir. Ayrıca bu yüzyıl içinde silmelerin sadece kapı açıklığı ve kapı açıklığıyla birlikte kitabelik kısımlarının ters “U” biçiminde çevrelendiği örneklerin sayısında artış görülmektedir. Taçkapıların, arka yüzlerinde, silmelerle oluşturulan kompozisyonlara sahip örneklerle karşılaşılmaktadır. Feyzullah Efendi Medresesi avlu Taçkapısı (Fot. 8) ile Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzeydoğu taçkapısında (Fot.

⁵⁶⁵ Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 29.

⁵⁶⁶ M. Karademir, *age.*, s. 410.

96) silmeye yer verilmemiş, diğer örneklerde yer verilmiştir. Bu taçkapıların otuz altı tanesinin sadece ön yüzlerinde, geri kalan elli üç örneğin ise hem ön yüz hem de arka yüzlerinde silmelerle karşılaşılır.

18. yüzyıl taçkapı örneklerinde kullanılan silme türleri önceki dönemlerde kullanılan silme türleriyle benzerdir. Bunun yanında Barok ve Rokoko'nun hareketli üslup özelliğinden kaynaklanan, tek yönlü kıvrıma sahip olan iç ve dışbükey silmelere ek olarak, "S" profili oluşturan armudi ve topuk silmelerin sayısı artmıştır. Taçkapılarda düz, pahlı, diş, kaval - oluk⁵⁶⁷, içbükey - dışbükey⁵⁶⁸, armudi ve topuk silmelerin uygulandığı tespit edilmiştir.

Silme kompozisyonlarının yer aldığı taçkapıların neredeyse tamamında görülen düz silme, genellikle taçkapıyı en dıştan çevreleyen silme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, diğer silmelerle birlikte ön yüzde kademelenme oluşturacak biçimde kullanıldığı da görülmektedir. Ebatları, taçkapıların büyüklüklerine göre değişen düz silmeler, silme kompozisyonlarının taçkapı yüzeyinde en fazla plastik etkiye sahip olan kısımlarını oluşturmaktadır.

Ön yüzünde pahlı silmeye yer verilen tek örnek, Hacı Kemalettin Camisi taçkapısıdır (Fot. 127). Kapı açıklığı ve kitabelik bölümünü, üç yönden, ters "U" biçiminde çevreleyen pahlı silme, kapının sadece ön yüzünde yer almaktadır. Laleli Külliyesi İmaretî taçkapısının ön yüzünde, taçkapıyı yatay bölümlere ayıran konsol benzeri çıkıntı, pahlı silmelerle oluşturulan tek örnektir (Fot. 251).

Sadece Ayazma Camisi harim taçkapısının, arka yüzünde görülen diş silme, yuvarlak kemerli kapı açıklığını, köşelikleriyle birlikte üç yönden, içbükey silmeyle birlikte çevrelemiştir (Fot. 204).

Kaval silmeler ise, çoğunlukla tek başlarına değil, taçkapı çerçevesini oluşturan kompozisyonlarda, düz ve oluk silmelerle birlikte kullanılmışlardır. Silmelerin genişlikleri ile kavisli çıkıntıları, taçkapıların büyüklükleriyle doğru orantılıdır. Kaval silmeler, taçkapıyı üç yönden çevreleyen silme kompozisyonlarında oldukça sık

⁵⁶⁷ Yarım daire kesitli kaval ve oluk silmeler, aynı zamanda dış ve içbükey silme olarak da adlandırılmaktadır. Bunun yanında tanımı gereği yarım daire kesitini sağlamayan silmeler için de yarım kaval veya yarım oluk silme terimleri kullanılmıştır. Çalışmamızda silmelerle ilgili anlam birliğini sağlamak amacıyla, yarım daire kesitini sağlayan silmelere kaval ve oluk silme olarak değinilmiştir.

⁵⁶⁸ Yarım daire kesitini karşılamayan ve bazen büyük bazen de küçük ölçeklerde karşımıza çıkan silmelere ise içbükey ve dışbükey silme olarak değinilerek kaval ve oluk silmeden kesitleri bakımından ayrılması istenmiştir.

kullanılmıştır. Ayasofya İmareti avlu taçkapısı (ön yüz), Ayasofya İmareti taçkapısı, Nuruosmaniye Camisi hünkâr mahfili rampa taçkapısı, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu ve batı taçkapısı (arka yüz), Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey taçkapısının, sadece kapı açıklığı kemerini çevreleyen silme takımları arasında kullanıldığı da görülmektedir.

Taçkapı çerçevesini oluşturan kompozisyonlarda, oluk silmeler, çoğunlukla düz veya kaval silmelerle kullanılmakla birlikte, kaval silmelere kıyasla daha az tercih edildiği görülmüştür. Oluk silmenin 18. yüzyılın ilk yarısındaki taçkapılarda, daha sık kullanıldığı gözlemlenmiştir. Oluk silmeler; Bereketzade Medresesi avlu taçkapısı, Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı kapıları, Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapısı, III. Ahmed Kütüphanesi taçkapısı, Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu taçkapısı, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey taçkapısı ve Laleli Külliyesi dış avlu güneybatı taçkapısında karşımıza çıkmaktadır.

Armudi silmeler, taçkapı ön yüzlerinde tek başlarına kullanılabildikleri gibi⁵⁶⁹, diğer silme türleriyle birlikte de kullanılmıştır. Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi avlu, Damat İbrahim Paşa Kütüphane ve Darülhadis/Mescid, Ayasofya İmareti avlu, Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey, Türbesi, I. Abdülhamid Türbesi avlu, Şebsefa Hatun Camisi harim kuzey, Mihrişah Valide Sultan İmaret avlu ve Eyüp Sultan Camisi dış avlu güneybatı ve güney taçkapılarında armudi silmelerin kullanıldığı görülmektedir.

Topuk silmelerin ise, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu taçkapısı, Nuruosmaniye Camisi harim kuzeydoğu ve güneybatı kapıları, I. Abdülhamid Türbesi taçkapısı, Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi avlu taçkapısı ve Mihrişah Valide Sultan Türbe taçkapısında gerçekleştirildikleri gözlemlenmiştir.

İç ve dışbükey silmeler olarak adlandırdığımız, kesiti yarım daireden daha az olan silmeler yüzyıl örneklerinin neredeyse tamamında karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, tek başlarına kullanılabildikleri gibi diğer silme çeşitleriyle birlikte kompozisyon oluşturacak biçimde de kullanılmıştır. İncelenen örnekler arasında en fazla kompozisyon çeşidine sahip olan bu silmeler, taçkapı ön yüzlerinin yanında, kapı açıklığı kemerini kuşatan silme

⁵⁶⁹ Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi avlu taçkapısını çevreleyen armudi silme tek başına kullanılmıştır.

takımlarında diğer silmelerle birlikte de görüldükleri belirlenmiştir⁵⁷⁰. Özellikle kapı açıklığı kemer köşeliklerinin yüzeyden taşırılarak belirgin hale getirilmesi ve çevrelerinin bu silmelerle sınırlandırılmasına oldukça sık rastlanılır. Ayrıca gömme sütun, pilastr gibi taçkapı genişliklerini yanlardan belirleyen düşey ögelerin iki kenarının sınırlandırılmasında da kullanılmışlardır⁵⁷¹.

18. yüzyılın ikinci yarısında görülen, taçkapı ön ve arka yüzünün yatay bölümlere ayrılması iç ve dışbükey silmelerle sağlanmıştır. Birbiri üzerine gelerek tabakalaşan veya tek parçadan oluşan silmeler, taçkapı yüzlerinde, kat silmesini hatırlatan, konsol benzeri çıkıntılar oluşturmuşlardır. Bu konsol benzeri çıkıntılarla, taçkapı yüzleri iki veya üç yatay bölüme ayrılmıştır. Bu yatay bölümlerden her biri, kenarlarda kaideli ve başlıklı, gömme sütun veya pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Bunlar; Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapısı (ön yüz), Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey taçkapısı (arka yüz), Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı taçkapıları, Nuruosmaniye Külliyesi dış batı avlu taçkapısı (ön yüz), Nuruosmaniye Medrese ve İmaret taçkapıları (ön yüz), Nuruosmaniye Kütüphanesi güney ve kuzey taçkapıları (ön yüz), Ayazma Camisi harim kuzey taçkapısı (ön yüz), Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi avlu taçkapısı, Laleli Camisi iç avlu kuzeybatı, kuzeydoğu, güneybatı taçkapıları (ön yüz), Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi taçkapısı (arka yüz), Laleli Külliyesi hünkâr mahfili rampa taçkapısı (ön yüz), Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi taçkapısı, Murat Molla Kütüphanesi taçkapısı, I. Abdülhamid Türbesi avlu taçkapısı, I. Abdülhamid Türbe taçkapısı (ön yüz), Şah Sultan Külliyesi avlu taçkapılarında karşımıza çıkmaktadır. Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbesi avlu ve Şebsefa Hatun Camisi harim kuzey taçkapısının yüzlerinde yatay bölümlenme görülmekle birlikte, taçkapıların kenarlarında gömme sütun veya pilastr bulunmamaktadır. Taçkapı cephelerindeki yatay bölümlenmenin geniş silme kuşaklarıyla ters “U” biçiminde çerçeve içine alındığı örnekler de bulunmaktadır. Bunlar; Eyüp Sultan Camisi harim kuzey (Fot. 322), Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu (Fot. 316, 317) ve kuzeybatı (Fot. 319, 320) taçkapılarıdır⁵⁷². Mihrişah Valide

⁵⁷⁰ Ayasofya İmareti Avlu taçkapısı (ön yüz), Ayasofya İmareti taçkapısı, Nuruosmaniye Camisi hünkâr mahfili rampa taçkapısı, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu taçkapısı, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı taçkapısı (arka yüz), Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey taçkapısının kapı açıklığı kemerinde kullanılmıştır.

⁵⁷¹ Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı, Nuruosmaniye Camisi harim kuzey ve iç avlu kuzey, kuzeydoğu, güneybatı taçkapıları, Fatih Sultan Mehmed Türbe taçkapısı, Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey taçkapılarında bu tür uygulamalar görülmektedir.

⁵⁷² Taçkapı ön ve arka yüzleri konsol benzeri çıkıntılı silmelerle üç yatay bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler en alttan yukarıya doğru kapı açıklığı, kitabelik ve tepelik /taç bölümleridir. Bu bölümler geniş silme kuşağı ile üç yönden çerçeve içine alınmıştır.

Sultan İmaret avlu (Fot. 299), Mihrişah Valide Sultan Türbesi avlu (Fot. 301), Mihrişah Valide Sultan Türbesi (Fot. 305), Eyüp Sultan Camisi dış avlu güneybatı (Fot. 310) ve Eyüp Sultan Camisi dış avlu güney taçkapılarında (Fot. 313) ise, geniş silme kuşağı içine alınan unsurlarla benzer bir tasarımda olması yanında, yanlarına birer sütun ve pilastr da yerleştirilmiştir. Taçkapı cephesinde bölümlenmeyi sağlayan silme formlarının bir benzeri, yanlara yerleştirilen sütun ve pilastrlar üzerinde de tekrar edilmiş, yatay bölümlenmenin bu kısımlarda da devam ettiği izlenimi oluşturulmuştur. Bundan başka, Eyüp Sultan Camisi hünkâr kasrı taçkapısının, kenarları ters “U” biçiminde değil sadece iki yanının silmelerle sınırlandırıldığı görülmektedir (Fot. 328).

3.2.8. Yan Niş

Geleneksel taçkapı plân formunda, ana niş derinliğini sağlayan yan yüzeylerde, küçük nişlere yer verilmiştir. Bu nişler, taçkapı ana nişine derinlik kazandırdığı gibi ana niş yan yüzeylerinin masifliğini gidermiştir⁵⁷³. Anadolu Selçuklu Dönemi’nde zengin bezeme kompozisyonlarıyla birlikte taçkapılarda görülen yan nişler, Osmanlı Dönemi ile birlikte daha sade görünüm kazanmaya başlamıştır. Osmanlı’nın erken dönemden itibaren taçkapılarda yer verdiği ana niş yan yüzeylerindeki küçük nişler, 18. yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürmüşlerdir. 18. yüzyılın ikinci yarısında taçkapılarda mukarnaslı veya kemerli kavsaraların tercih edilmemesi, ana niş derinliğinin ortadan kalkmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla geleneksel taçkapı plan formunda görülen ana niş, 18. yüzyılda, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı, Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapısı, Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı taçkapılarında olmak üzere sadece dört örnekte mevcuttur. Yukarıdaki örneklerin yanında, aynı yüzyıl içinde, çevre duvarı üzerinde yer alan bazı taçkapıların yanlarında nişlere yer verildiği de görülmektedir. Ana niş derinliği bulunamayan taçkapı ceplerinin iki yanında yer alan yan nişlere, taçkapıların ön ve arka yüzünde, bazen yüzeysel, bazen içlerine çeşme yerleştirilebilecek derinlikte rastlanılabilir. Bununla birlikte tam niş biçiminde olmasalar da, yan niş kavramından esinlenen, yüzyılın getirdiği yenilikler bağlamında farklı düzenlenen örnekler de bulunmaktadır⁵⁷⁴. Dolayısıyla yan nişler, buldukları taçkapılara, kesitlerine ve kavsara türlerine göre üç ayrı grup içinde incelenebilir. Ancak burada ana niş derinliğine sahip olan kapılar ile ana niş derinliği

⁵⁷³ Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 52; M. Karademir, *age.*, s. 434.

⁵⁷⁴ Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi doğu yan niş bu tanıma uyan tek örnektir. Bkz. Fot. 267.

bulunmayan kapıların bir arada değerlendirilmesi doğru sonuçlar vermeyeceğinden bu taçkapılar kendi içinde ele alınmıştır. Yan niş uygulaması, cami taçkapılarında dört, çevre duvarı üzerinde yer alan taçkapılarda sekiz ve sıbyan mektebi taçkapısında bir tane olmak üzere toplam on üç adettir.

Cami taçkapılarında uygulanan yan nişlerden ikisi Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey ile Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapılarında, diğer ikisi ise Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı taçkapısındadır. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısında (Fot. 108) yan nişler çokgen⁵⁷⁵, Nuruosmaniye Camisi harim kuzey (Fot. 166) ve avlu taçkapılarındaki (Fot. 144, 158) yan nişler ise genel hatlarıyla yarım daire formu vermektedir. Burada yan nişlerin yüzeyi “S” ve “C” şeklinde eğrisel hatlara sahip olduğundan kesin bir geometrik form vermemektedir. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi’nin yan niş kavsaraları mukarnasla, Nuruosmaniye Camisi harim taçkapısı ile Nuruosmaniye Camisi avlu kuzeybatı taçkapısının yan niş kavsaraları yarım kubbe ile örtülmüştür. Kavsaraları sivri tonozla örtülen tek örnek Nuruosmaniye Camisi avlu kuzeydoğu taçkapısı yan nişleridir (Fot. 151). Cami taçkapılarındaki yan nişlerin, kavsara köşelikleriyle birlikte kenarlardan sınırlandırılarak bir çerçeve içerisine alındıkları görülmektedir. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı yan nişleri ince bir kaval silme ile üç yönden çerçeve içine alınmıştır. Çerçeveyi oluşturan en dıştaki silme ile kavsara kemer köşeliğini sınırlayan silme arasında kalan bordürün yüzeyinde birbiri içinden çıkarak ilerleyen kıvrık dal kompozisyonuna yer verilmiştir. Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapısının yan nişleri ise kenarlardan kaideli ve başlıklı olarak düzenlenen küçük pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Pilastrların başlıkları üzerinde dekoratif bezemeli friz ve onunda üstünde kırık üçgen alınlığa yer verilmiştir. Nuruosmaniye Camisi avlu taçkapıları, kenarlardan, daha yalın başlık ve kaideye sahip olan pilastrlarla sınırlandırılmıştır. Pilastrların yukarısında kitabelik ve onun da üzerinde üçgen kırık alınlıkla yan nişi sınırlandıran kompozisyon tamamlanmıştır.

Cami taçkapıları haricinde, çevre duvarlarında sokak veya caddeye açılan ve ana nişleri bulunmayan taçkapılarda görülen yan nişler, taçkapı açıklığının iki yanında konumlandırılmıştır. Yan nişler, bazen üç yönden ters “U” biçiminde, bazen de düşey dekoratif öğelerle sınırlandırılmıştır. Yan nişler, taçkapıların sadece ön yüzlerinde, hem ön hem arka yüzlerinde de gerçekleştirilmişlerdir. Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu

⁵⁷⁵ Bir onikigenin birbirine paralel iki kenarının ortasından geçen doğru ile iki eşit parçaya bölünmesiyle yedi kenarlı yan niş elde edilmiştir. Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 55.

taçkapısı, Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu taçkapısı ve Mihrişah Valide Sultan Türbesi avlu taçkapısı olmak üzere üç örneğin sadece ön yüzünde yan nişlere yer verilmiştir. Geri kalan Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey, Ayasofya İmareti avlu, Ayazma Camisi avlu güneydoğu, Ayazma Camisi avlu güney ve Beylerbeyi Camisi avlu taçkapılarının hem ön hem de arka yüzlerinde yan nişler bulunmaktadır. Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey taçkapısı ile Ayazma Camisi avlu güneydoğu ve güney taçkapılarının hem ön hem arka yüzünde yer alan yan nişler, çokgen kesitli olarak düzenlenmiştir. Geri kalan örneklerden Ayasofya İmareti avlu kapısı ve Beylerbeyi Külliyesi avlu taçkapısının hem ön hem arka yüzlerindeki yan nişler ile sadece ön yüzlerinde yan nişleri bulunan Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu, Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu, Mihrişah Valide Sultan Türbesi avlu taçkapılarının yan nişleri ise yarım daire kesitlidir. Ayasofya İmareti avlu taçkapısı ile Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu kapısının yan niş yüzeyleri “S” ve “C” şeklinde eğrisel hatlara sahip olduğundan kesin bir geometrik biçim vermemekle birlikte, yarım daire formlu olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu kapısı ile Mihrişah Valide Sultan Türbesi avlu taçkapılarının niş derinlikleri yüzeyseldir. Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesinin avlu kuzey taçkapısının sivri tonozlu kavsaraları hariç tutulduğunda, diğer tüm örneklerde kavsaraların yarım kubbeli olarak düzenlendiği görülmektedir. Çevre duvarları üzerindeki taçkapılardan Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu kapısı, Beylerbeyi Külliyesi avlu kapısı ile Mihrişah Valide Sultan Türbesi avlu taçkapılarının yan nişlerinde çeşmelere yer verilmiştir. Yüzyılın ilk yarısındaki örneklerde cephelerde oluşturdukları sade girintiler biçiminde bırakılan yan nişler, yüzyılın ikinci yarısından sonra bu girintiler, dekoratif çeşmelerle değerlendirilmiştir.

Yan niş uygulamasının görüldüğü bir başka örnek Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi'nin⁵⁷⁶ pilastrlarla sınırlanan taçkapısıdır. Bu yan nişlerden doğudaki, kapı açıklığına doğru 32° açılı olarak düzenlenmiş, diğer yan niş, ön yüzde, sebil ile kapı açıklığı arasında yer almaktadır. Derinlikleri yüzeysel ve örtüleri yarım kubbe olan bu nişlerden, sebil ile kapı açıklığı arasındaki çeşme olarak düzenlenirken, diğeri işlevsiz bırakılmıştır. Yüzyıl içerisindeki ünik örneklerden biri olan Recai Mehmet Efendi Sıbyan

⁵⁷⁶ Zemin ve birinci kattan oluşan yapının, zemin kat sokağa bakan cephesi tamamen mermer malzeme ile düzenlenmiştir. Cephe, merkezinden taşıntı yapan yarım daire sebille ikiye bölünmüş ve sebilin doğusunda kapıya yer verilmiştir.

Mektebi'nin taçkapısı, batı sanatı etkilerinin yoğun görüldüğü ön yüz düzenlemesi ile dönemin diğer sıbyan mekteplerinden ayrılmaktadır.

Geleneksel taçkapı plân formunda, ana niş derinliği ve bu derinliği sağlayan yan yüzlerde yer alan nişlere oldukça sık rastlanmaktadır. Ana niş derinliğine sahip kapıların yüzyılın sadece ilk yarısındaki örneklerde tercih edilmesi, geleneksel taçkapı plân formunun, selatin yapılarının taç kapılarında tercih edilmemesi geleneksellikten kopuşu yansıtır. 18. yüzyılın ikinci yarısında, taçkapılarda ana niş derinliğinin ortadan kalktığı görülmektedir. Ancak taçkapılarda yan niş uygulaması tamamen sona ermemiş, yapı bünyelerinde olmasa da çevre duvarı üzerinde farklı biçimde devam ettirildiği gözlemlenmiştir. Gerek ana niş yan yüzlerinde gerekse çevre duvarı üzerindeki taçkapılarda, buldukları cepheyi hareketlendiren mimari unsurlar olarak karşımıza çıkan yan nişler, mimaride meydana gelen bir farklılaşma olarak değerlendirilir.

3.2.9. Köşe Sütunceleri

Anadolu Türk mimarisinde taçkapılarda genellikle ana niş iç köşelerini yumuşatmak için sütunceler kullanılmaktadır. Kaide ve başlıklı olarak düzenlenen bu unsurlar dönemin mimari üslup özelliklerini yansıtan dekoratif öğelerdir. Herhangi bir taşıyıcı özelliği bulunmayan köşe sütunceleri, buldukları alanlara hareketlilik ve estetik değer katmışlardır. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi'nde taçkapılarının büyük çoğunluğunda kullanılan köşe sütunceleri, erken dönem Osmanlı taçkapılarında da kullanılmıştır⁵⁷⁷. Mimar Sinan ile birlikte, özellikle cami taçkapılarında, ana niş iç kısımlarda köşe sütunceleri geleneği yaygın bir hale getirilmiştir⁵⁷⁸. 18. yüzyılın ortalarına kadar görülen, geleneksel taçkapı plân formuna sahip kapıların hemen hepsinde ana niş iç kenarlarında köşe sütuncelerini görmek mümkündür. Bu bağlamda, ana niş derinliği bulunan taçkapılardan, sadece Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısında, köşe sütuncelerine yer verilirken, ana niş derinliği bulunan Nuruosmaniye Camisi harim kuzey, iç avlu kuzeydoğu ve avlu güneybatı taçkapılarında köşe pilastrlarına yer verilmiştir. Bunun yanında ana niş derinliği bulunmayan, Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapısının taşıntı yapan kütesinin dış köşelerinde, köşe sütunceleri bulunmaktadır. Bu sütunceler, taçkapıyı yanlardan sınırlandırarak yukarıda, tepelik/taç bölümünün altına kadar uzanmaktadır. Silindirik gövdeye sahip sütuncelerin,

⁵⁷⁷ Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 43.

⁵⁷⁸ M. Kardemir, *age.*, 2014, s. 428.

gelenekselliği yansıtacak şekilde, kum saatli kaide ve başlıkları mevcuttur (Fot. 54). Gövdeleri yuvarlak tasarlanan sütunceler, tamamen mermer malzemedden inşa edilmiştir. 18. yüzyılda inşa edilmiş olan çevre duvarı taçkapılarında da köşe sütuncelerine rastlanmaktadır. Bunlar; Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi avlu, Feyzullah Efendi Külliyesi avlu, Bereketzade Medresesi avlu, Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı ve kuzeydoğu, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey ve güneybatı taçkapılarının dış köşelerindeki köşe sütunceleridir.

Köşe sütuncelerinin uygulandığı başka örnek ise çevre duvarı üzerinde yer alan taçkapılardır. Katalogda yer alan otuz yedi örneğin sadece yedi tanesinde köşe sütuncelerine yer verilmiş, bunların malzemesinin küfeki taşı olduğu anlaşılmıştır. Gövdeleri daire kesitli olan bu sütuncelerden sadece Bereketzade Medresesi avlu taçkapısının sütunce kaidelerinin kum saati formunda biçimlendirildiği gözlemlenmiştir (Fot. 18). Diğer örneklerden, Feyzullah Efendi Medresesi avlu (Fot. 8, 11), Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeydoğu (Fot. 28-29), Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey taçkapısının (Fot. 89) kot seviyesi altında kalmasından veya Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi güneybatı avlu taçkapısında (Fot. 92) kum saatinin olabileceği kısımdaki malzemenin çok aşınmasından dolayı herhangi bir tanımlamada bulunulamamıştır. Bunun yanında, Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi avlu (Fot. 1) ile Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı taçkapılarının (Fot. 28) köşe sütuncelerinin kaidesiz olarak düzenlendiği görülmektedir. Köşe sütuncelerinin kum saati biçiminde başlığa sahip olan örnekleri Feyzullah Efendi Medresesi Külliye avlu kapısı ile Bereketzade Medresesi avlu kapısıdır (Fot. 11, 18). Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeydoğu kapısı köşe sütuncesinin başlığı basit mukarnas öğeleriyle düzenlenmişken (Fot. 33). Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı kapısının sütunce başlığı belli belirsiz şematik başlığa sahiptir (Fot. 29).

18. yüzyılda köşe sütuncelerinin uygulama örneklerine bakıldığında bir takım farklılıklar göze çarpar. Bunlardan ilki geleneksel taçkapı plân formunun terk edilmesiyle birlikte, taçkapıların ana nişsiz olarak kurgulanmasıdır. Bu tarz farklılıklardan birisi de köşe sütuncelerinin biçimlenişinde geleneksel unsurların yavaş yavaş çıkarılmış olmasıdır. Külliye çevre duvarları üzerinde yer alan taçkapılarda işlevselliğin süslemeciliğe tercih edildiği gözlemlenmiştir. Bu kapılarda görülen köşe sütuncelerinin gerçekleştirilmesinde görülen yalınlık, bazılarında başlıkların şematize edilmiş olması işlevselliğin öne çıkarılmasının yansımaları olarak değerlendirilebilir. Malzeme

görülen kalite düşmesi ise banilerin mali durumlarının pek iyi olmadığına da göstergesi olarak kabul edilebilir.

3.2.10. Kapı Açıklıkları

Kapı açıklıkları genelde, iki yanda, dikey söveler ile üzerindeki kemer veya atkı taşından oluşmaktadır. Ancak bazı örneklerde kapı açıklığı, kemer veya atkı taşlarının, taçkapıyı oluşturan duvar örgüsüne doğrudan oturtulmasıyla oluşturulmuştur. Genellikle mermer malzemenin tercih edildiği, kesme taş malzemenin de zaman zaman kullanıldığı kapı açıklıklarının boyutları, yapının türüne ve buldukları yerlere göre değişmekle birlikte, çoğunlukla insan ölçeğinde değerlendirildiği gözlemlenmiştir. Türk – İslâm mimarisinin aşağı yukarı her döneminde, taçkapı asıl genişliği ile kapı açıklığı genişliği arasında belli bir oran söz konusudur. Bu oranlar Anadolu Selçuklu Dönemi'nde $1/3$ – $1/4$ aralığındayken⁵⁷⁹, erken dönem Osmanlı taçkapılarında ise genellikle $2/5$ şeklinde gerçekleştirilmiştir⁵⁸⁰. Mimar Sinan Dönemi'nde inşa edilen taçkapıların birkaç örneğinde $1/3$ oranı görülürse de, genel olarak erken dönemdeki $2/5$ oranı daha çok görüldüğü belirlenmiştir⁵⁸¹. Kapı açıklıklarının taçkapı genişliğine oranı bakımından, 18. yüzyıl örneklerinde, bu oranların oldukça değiştiği tespit edilmiştir. Otuz dokuz örnekte $1/2$, on yedi tanesinde $1/3$, on sekiz taçkapıda $2/3$, onunda $2/5$, dört tanesinde $3/5$ ve üçünde $4/5$ oranıyla karşılaşılır (Ek-1). Taçkapıların kapı açıklıklarının yüksekliklerine oranında da otuz dört örnekte $1/2$, yedi örnekte $1/3$, otuz bir örnekte $2/3$, üç örnekte $2/5$, on üç örnekte $3/5$, altı örnekte $4/5$ olduğu belirlenmiştir (Ek-1). Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere, 18. yüzyıl içinde, taçkapı plânlarında görülen değişikliklerden dolayı bir genelleme yapılamamaktadır. Bununla birlikte geleneksel taçkapı plân formundaki dört örnekte yataydaki oranların bazen $2/5$ 'e yaklaştığı⁵⁸², bazen de $2/5$ 'in dışına taşıdığı görülürken⁵⁸³, dikeyde $2/5$ 'e yaklaşanların⁵⁸⁴ sayısı az, $2/5$ değerini aşan hiç yoktur. Bu durum bize oranlar noktasında erken ve klasikten epey uzaklaşıldığını göstermektedir. Çevre duvarlarında yer alan kapıların kapı açıklığı genişlikleri, doğrudan mekâna geçit veren kapılarda belirlenen 90 – 210 cm aralığında değişen açıklıklardan daha fazla

⁵⁷⁹ Z. Bayburtluoğlu, "Büyük Programlı Selçuklu Yapılarında Önyüz Düzeni", *Vakıflar Dergisi*, Sayı:11, 1976, s. 79.

⁵⁸⁰ Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 59.

⁵⁸¹ M. Karademir, *age.*, s. 439.

⁵⁸² Nuruosmaniye Camisi iç avlu Kuzeydoğu ve güneybatı taçkapıları bu oranlara yaklaşan örneklerdir.

⁵⁸³ Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı ile Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapısı belirtilen oranı aşan örneklerdir.

⁵⁸⁴ Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı ile Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapısı dikeyde belirtilen orana yaklaşan örneklerdir.

genişliğe sahiptir. 18. yüzyıl kapı açıklıkları, söve, örtü ve kemer formlarına göre üç grupta ele alınabilir.

3.2.10.1. Söveler

Kapı açıklığının iki kenarında yer alan ve genellikle yek pare malzemedan oluşan söveler, kapı açıklığını yanlardan sınırlayan düşey öğelerdir. Söveler bazı örneklerde, taçkapı duvar örgüsünün kapı açıklığı yönünde çıkıntı oluşturacak biçimde tasarlanmasıyla elde edilmiştir⁵⁸⁵. Kapı açıklıklarının kenarlarında, tek parça dikey unsurlar olarak karşımıza çıkan söveler, bazen iki veya daha fazla malzemenin üst üste getirilmesiyle oluşturulmuştur. İncelenenler taçkapılar arasında tek örnek olan III. Ahmed Kütüphanesi taçkapısı (ön yüz) söveleri, iki renkli mermer malzemenin, dönüşümlü olarak üst üste lamba-zıvana geçme biçiminde birbirlerine bağlanmasıyla meydana getirilmiştir. Sövelerde genellikle mermer malzeme tercih edilirken, kesme taş malzemeyle de karşılaşılmaktadır⁵⁸⁶. Oldukça sade tasarımlara sahip sövelerin yüzeylerinde, bitkisel bezemelerle yalınlık giderilmeye çalışılmıştır. Bunlardan Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis/Mescit taçkapı sövelerinin, avluya ve harime bakan yüzeyinde, vazodan çıkan natüralist çiçek kompozisyonları kabartma olarak işlenmiştir (Fot. 73). Bunun yanında Nuruosmaniye Kütüphanesinin güney taçkapı sövelerinin, avluya bakan yüzünde, kartuş içerisine alınmış vazodan çıkan çiçek kompozisyonu dikkat çekmektedir (Fot. 189). Ayrıca, sövelerin sade görünümelerini gidermek amacıyla, kapı açıklığı kemerinin oturtulduğu kısımlarda, taşıyıcı özelliği olmayan dekoratif konsollara yer verilmiştir. Dekoratif konsollar, kendi içlerinde düz, mukarnaslı ve silmeli olmak üzere üç ayrı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Kapı açıklığı yönünde düz biçimde verilen dekoratif konsollar beş örnekte görülmektedir⁵⁸⁷. Mukarnaslı dekoratif konsollar ise on iki örnekte

⁵⁸⁵ Söveler bu şekilde oluşturulsalar da yapısal olarak diğer taçkapılardaki söveler gibi oluşturulmadığından değerlendirilmeye alınmamıştır. Bu kapılar: Feyzullah Efendi Medresesi avlu, Bereketzade Medresesi avlu, Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı, kuzeydoğu, güneybatı kapıları, Ahmediye Külliyesi kuzeybatı avlu, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey, güneybatı, kuzeydoğu taçkapıları, Ayazma Camisi avlu kuzeybatı, güneydoğu, güney kapıları ile Hacı Selim Ağa Kütüphanesi avlu taçkapısı bu şekilde tasarlanan sövelere sahiptir.

⁵⁸⁶ Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi avlu, Hacı Kemalettin Cami harim kuzey, Ayazma Camisi avlu kuzeybatı, güneydoğu, güneybatı kapıları, Laleli Külliyesi dış avlu güneybatı, Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi avlu, Laleli Külliyesi İmaret, Murat Molla Külliyesi avlu, Beylerbeyi Külliyesi avlu (arka yüz) ve Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu taçkapılarının söveleri kesme taş malzeme olarak düzenlenmiştir. Bu örneklerin dışında kalan diğer tüm örneklerin sövelerinde ise mermer malzeme kullanılmıştır.

⁵⁸⁷ Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapısının ön ve arka yüzünde (Fot. 161, 162), Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu taçkapısının ön ve arka yüzünde (Fot. 130, 131), Nuruosmaniye Medrese (Fot. 179) ve İmaret (Fot. 183) taçkapılarının ön yüzünde ve Humbaracı Kışlası Cami harim kuzey (Fot. 297) taçkapısının ön yüzünde görülmektedir.

karşımıza çıkmaktadır⁵⁸⁸. Mukarnaslı örneklerde dikkat çeken bir başka durum, konsolların altında yer alan kabartma bitkisel bezemedir. Bunlar çoğunlukla baş aşağı duran, kıvrım dallarla oluşturulmuş, armudi forma yakın bir gövde ve gövdenin ucundaki stilize palmetin yer aldığı kompozisyonudur. Dekoratif konsollarda en çok görülen uygulama, yirmi örnekte karşımıza çıkan, silmelerle iç ve dışbükey kavislerin oluşturduğu düzenlemelerdir⁵⁸⁹. Sadece Nuruosmaniye Camisi harim kuzeydoğu ve harim güneybatı kapılarındaki sövelerin dekoratif konsollarında dış sırasına yer verilmiştir (Fot. 171, 174). Sövelere estetik değer kazandıran bir diğer uygulama, bunların üst kısımlarının başlık⁵⁹⁰, alt kısımlarının kaide biçiminde düzenlenmesidir. Burada sövelerin alt ve üst kısımları, ya doğrudan başlık ve kaide biçiminde şekillendirilmiş, ya da bu kısımlara ayrı bir başlık veya kaide eklenmiştir⁵⁹¹. Sövelerin, ön ve arka yüzlerinde olmak üzere gerçekleştirilen kaide ve başlıklar, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya konulmuşlardır.

⁵⁸⁸ Amcazâde Hüseyin Paşa Dershane/Mescit (Fot. 6), Feyzullah Efendi Dershane/Mescit (Fot. 14), Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeybatı (Fot. 26), Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeydoğu (Fot. 33), Yeni Valide Camisi iç avlu güneybatı (Fot. 35), Yeni Valide Camisi harim kuzey (Fot. 51), III. Ahmed Kütüphanesi (arka yüz) (Fot. 62), Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu (Fot. 67), Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis/Mescit (Fot. 72), Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey (Fot. 109), Nuruosmaniye Kütüphanesi güney (Fot. 189), Nuruosmaniye Kütüphanesi kuzey (Fot. 191) taçkapı sövelerinin üst kısımlarında mukarnas bezemeli dekoratif konsollara yer verilmiştir.

⁵⁸⁹ Yeni Valide Camisi harim kuzey (arka yüz) (Fot. 52), III. Ahmed Kütüphanesi (ön yüz) (Fot. 57), Ahmediye Külliyesi güneydoğu avlu (ön yüz) (Fot. 82), Hacı Kemaleddin Camisi harim kuzey (ön yüz) (Fot. 127), Nuruosmaniye Camisi hünkâr mahfili rampa (ön yüz) (Fot. 177), Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu (Fot. 210), Laleli Camisi iç avlu kuzeybatı (Fot. 223), Laleli Camisi iç avlu kuzeydoğu (Fot. 225), Laleli Camisi iç avlu güneybatı (Fot. 229), Laleli Camisi harim kuzey (Fot. 233), Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbesi (Fot. 247), Laleli Camisi hünkâr mahfili rampa (ön yüz) (Fot. 243), Laleli Camisi harim kuzeydoğu (Fot. 239), Laleli Camisi harim güneybatı (Fot. 242), Fatih Sultan Mehmed Türbesi (Fot. 258), I. Abdülhamid Türbesi (Fot. 292), Beylerbeyi Külliyesi avlu güneydoğu (ön yüz) (Fot. 270), Beylerbeyi Camisi harim kuzey (Fot. 274), Şebsefa Hatun Camisi harim kuzey (Fot. 283), Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi avlu (ön yüz) (Fot. 294) taçkapı sövelerinin üst kısımlarındaki dekoratif konsollar, silmelerle oluşturulmuştur.

⁵⁹⁰ Sövelerin sadece üst kısımlarının başlık biçiminde düzenlendiği örnekler şunlardır: Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey, Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu, Nuruosmaniye Camisi iç avlu güneybatı, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı, Murat Molla Kütüphanesi, I. Abdülhamid Külliyesi Türbe avlu, I. Abdülhamid Türbesi (arka yüz), Tahıl Ambarı Binası 2 (ön yüz), Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeybatı, kuzeydoğu, güneydoğu ve güneybatı taçkapılarıdır.

⁵⁹¹ Nuruosmaniye Külliyesi Türbe, Ayazma Camisi harim kuzey (ön yüz), I. Abdülhamid Türbe (ön yüz), Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret avlu, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe avlu (ön yüz), Mihrişah Valide Sultan Türbesi, Şah Sultan Külliyesi avlu, Şah Sultan Türbesi (ön yüz), Eyüp Sultan Camisi harim kuzey, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeybatı, Eyüp Sultan Camisi dış avlu güneybatı, Eyüp Sultan Camisi dış avlu güney, Eyüp Sultan Camisi hünkâr kasrı (ön yüz) taçkapı sövelerinin üst ve alt kısımları başlık ve kaide biçiminde düzenlenmiştir.

3.2.10.2. Kapı Açıklığı Örtüleri

Anadolu Türk mimarisindeki taçkapıları konu edinen çalışmalarda “Giriş açıklığı Örtüleri⁵⁹²” olarak değerlendirilen kısımlar kapı açıklıklarının kemer formlarıdır. Bu çalışmalarda kemerler, inşa edilişlerine, şekillerine ve kemer taşlarının süsleme durumuna göre ele alınmıştır. Daha önceki çalışmalarda giriş açıklığı örtüsü olarak ele alınan kısımlar, bu çalışmada “*kapı açıklığı kemer formları*” olarak ele alınmıştır. Kapı açıklığı örtüleri adlı başlıkta ise taçkapıların ön ve arka cephelerinde bulunan söveler ile bu söveler arasında kalan dikdörtgen bölümün örtüleri kastedilmektedir. Bu bölümler, kapı açıklığı kemer kilit taşından daha yukarıda, tonoz örtüye sahiptir. Gerek harim kuzey duvarı kalınlığı içinde gerekse müstakil kütleleriyle çevre duvarları üzerinde değerlendirilen kapıların, kapladığı hacimlerin geçilmesinde bu örtülerden yararlanılmıştır. Bu örtülerin yüzeyleri aynı zamanda bazı örneklerde bir takım süslemeye sahne olmuştur. Taçkapılardan on beş tanesi beşik tonoz⁵⁹³, sekiz tanesi aynalı tonoz⁵⁹⁴, dört tanesi tekne tonoz⁵⁹⁵ ve dört tanesi de sivri tonoz⁵⁹⁶ örtüye sahipken, geri kalan elli taçkapı da düz tonoz görülür. Taçkapılardan on tanesi ise derinliği olmayan, sadece kemer biçiminde gerçekleştirilmiştir.

Düz tonozların bazılarının, dikdörtgen alanın kısa kenarlarındaki konsolların üzerine oturduğu görülmüştür. Böylelikle kapı açıklığı kemerini geçtikten sonra içeride daha yüksek bir tavan elde edilmiştir. Kapı açıklığı düz örtüyle geçilen Nuruosmaniye Camisi harim kuzey, Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey, kuzeydoğu, güneybatı taçkapıları ile Nuruosmaniye Camisi harim kuzeydoğu, Nuruosmaniye Camisi harim güneybatı ve Fatih Sultan Mehmed Türbesi taçkapı örtülerinde bezemeye karşılaşılar. Bu bezemelerden Nuruosmaniye Camisi taçkapılarında yer alan örtülerin, dört yönden bir kademe daha çökertilmesiyle oluşturulan alanın yüzeyine, kabartma olarak gerçekleştirilmiştir. Fatih Sultan Mehmed Türbesinde ise düz örtünün yüzeyinde,

⁵⁹² R. H. Ünal, *age.*, 1982, s. 46; Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 60; M. Karademir, *age.*, 2014, s.442.

⁵⁹³ Bereketzade Medresesi avlu, Çorlulu Ali Paşa Medresesi avlu, Çorlulu Ali Paşa Camisi avlu, Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı, kuzeydoğu, güneybatı, Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey, Ayasofya İmareti, Murat Molla Külliyesi avlu, Murat Molla Kütüphanesi, Beylerbeyi Külliyesi avlu, Hacı Selim Ağa avlu, Hacı Selim Ağa Kütüphane kapılarının örtüsü beşik tonozdur.

⁵⁹⁴ Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey, güneybatı, kuzeydoğu kapıları, Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu kapısı, Mihrişah Valide Sultan İmareti avlu kapısı, Şah Sultan Külliyesi avlu kapısı, Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güneybatı ve güney kapıları aynalı tonoz örtüye sahiptir.

⁵⁹⁵ Tekne tonoz sadece Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeybatı, kuzeydoğu, güneydoğu ve güneybatı kapılarında karşımıza çıkmaktadır.

⁵⁹⁶ Yeni Valide Camisi avlu kuzeybatı, kuzeydoğu, güneybatı kapıları ile Yeni Valide Camisi harim kuzey kapılarının örtüleri sivri tonozdur.

kahverengi kuşağın arasında kalan, mavi ve kiremit rengi zemindeki geleneksel motifleri çağrıştıran, kıvrık dallı kalem işi süslemeye yer verilmiştir.

Örtü yüzeylerinde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanılmayan, aynalı tonozla örtülü kapı açıklıkları avlu taçkapılarıdır. Beşik tonoz da daha çok avlu taçkapılarında kullanılmıştır⁵⁹⁷. Sivri tonoz ise sadece Yeni Valide Camisi harim kuzey ve Yeni Valide Camisi iç avlu taçkapılarında karşımıza çıkar. Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeybatı ve avlu güneybatı taçkapılarının örtüsü ise tekne tonoz olarak gerçekleştirilmiştir. Bu tonozların yüzeyinde, sonradan olması muhtemel salbekli şemselerden oluşan kalem işi bezemeye rastlanır (Fot. 345, 353).

3.2.10.3. Kapı Açıklığı Kemer Formları

Kapı açıklıkları, genel olarak yanlarda söveler ile bu sövelere oturtulan farklı formlardaki kemerlerle sınırlandırılan bir kompozisyona sahiptir. Bu kompozisyonun belirleyici unsurlarından biri olan, kemer formları, kapıların estetik görünümüne katkıda sağlamışlardır. Buralarda tercih edilen kemer formları dönemlere göre farklılık göstermekle birlikte, 18. yüzyılın taçkapı örneklerine bakıldığında, basık kemer kullanımının 18. yüzyılın birinci yarısında yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında ise yuvarlak kemerin hâkim kemer formu olduğu belirlenmiştir. Bu değişimin, taçkapı plân formlarındaki meydana gelen değişimle paralel olduğu anlaşılmıştır. 18. yüzyıl taçkapı açıklıklarında basık, yuvarlak, eliptik ve dilimli kemer olmak üzere dört tür kemer formu kullanılmıştır. Bunlardan elli sekizi yuvarlak, yirmi yedisi basık, üçü eliptik ve üçü dilimli kemer olarak karşımıza çıkar.

Kapı açıklıklarındaki kemerler oluşturulurken üç teknikten yararlanılmıştır. Bunlardan birisi kemer taşlarının geçmesiz olarak birbiri üzerine bindirilmesidir ki yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren oldukça sık kullanıldığı anlaşılmıştır. İkincisi, lambazıvana geçme tekniği olmakla birlikte, basit geçme ve içbükey–dışbükey silmelerin oluşturduğu geçme türleri uygulanmıştır. Üçüncü ve son teknik, tek parçadan oluşan mermer levhada önceden belirlenen kemer formunun uygulanması ve levhanın sövelerin üzerine yerleştirilmesidir. Bu levhalar üzerine bazen kemer köşelikleri ve dış kenarlarda kapıyı sınırlandıran silmelerinde işlendiği görülmektedir.

⁵⁹⁷ Bunlar, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey, Ayasofya İmareti, Murat Molla Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi kapılarıdır.

Kapı açıklığında kullanılan basık kemerde, kemer taşlarının birbirine geçmesiz olarak ilişkilendirilmesiyle oluşturulan örnekler; Çorlulu Ali Paşa Camisi avlu, Nuruosmaniye Kütüphane güney, Nuruosmaniye Kütüphane kuzey ve Hacı Selim Ağa Kütüphane avlu kapılarıdır. Aynı kemer formunda basit zıvanalı geçmeye sahip örnekler Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi avlu, Feyzullah Efendi Medresesi avlu, Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı, Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeydoğu, Yeni Valide Külliyesi dış avlu güneybatı, Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeybatı, Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeydoğu, Yeni Valide Camisi iç avlu güneybatı, Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapılarında rastlanır. Basık kemerli, içbükey ve dışbükey zıvanalı geçmeye sahip örnekler ise Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphanesi ve Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapılarıdır. Basit zıvanalı geçme örneklerinden sadece Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapısında iki renkli taş işçiliği uygulamasıyla karşılaşılrken, içbükey ve dışbükey zıvanalı geçmeye sahip örneklerin tamamında iki renkli taş işçiliği görülür. Kapı açıklığı basık kemerli olarak düzenlenen ve tek parça mermer levhanın söveler üzerine yerleştirilmesiyle oluşturulan örnekler; Amcazade Hüseyin Paşa Dershane/Mescit, Feyzullah Efendi Medresesi Dershane/Mescit, Damat İbrahim Paşa Darülhadis/Mescit, Ayasofya İmaret ve Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey taçkapılarında bulunur.

Elli sekiz kapı açıklığında yuvarlak kemerin kullanıldığı belirlenmiştir. Bunlar; Bereketzâde Medresesi avlu, Çorlulu Ali Paşa Medresesi avlu, Ahmediye Külliyesi avlu kuzeybatı, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey, güneybatı ve kuzeydoğu, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu ve batı, Nuruosmaniye Medresesi, Nuruosmaniye İmaret, Nuruosmaniye Camisi Hünkâr mahfili rampa, Nuruosmaniye Külliyesi Türbe (Şahsuvar Sultan Türbesi), Ayazma Camisi avlu kuzeybatı, Ayazma Camisi avlu güneydoğu, Ayazma Camisi avlu güney, Ayazma Camisi harim kuzey, Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu ve güneybatı, Laleli Camisi harim iç avlu kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı, Laleli Camisi harim kuzey, kuzeydoğu ve güneybatı, Laleli Camisi Hünkâr mahfili rampa, Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi avlu, Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbe, Laleli Külliyesi İmaret, Fatih Sultan Mehmed Türbesi, Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi, Çarşamba Murat Molla Külliyesi avlu, Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi, I. Abdülhamid Türbesi avlu, I. Abdülhamid Türbe, Beylerbeyi Külliyesi avlu, Beylerbeyi Camisi harim kuzey, Hacı Selim Ağa Kütüphane, Şebsefa Hatun Camisi harim kuzey, Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi avlu, Humbaracı Kışlası Cami harim

kuzey, Mihrişah Valide Sultan İmaret avlu, Mihrişah Valide Sultan Türbe avlu, Mihrişah Valide Sultan Türbesi, Tahıl Ambarı Binası 1, Eyüp Sultan Camisi dış avlu güneybatı ve güney, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu ve güneybatı, Eyüp Sultan Camisi harim kuzey, Eyüp Sultan Camisi hünkâr kasrı, Şah Sultan Külliyesi avlu, Şah Sultan Türbesi, Tahıl Ambarı Binası 2, Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeybatı, kuzeydoğu, güneydoğu ve güneybatı, Üsküdar Selimiye Camisi hünkâr mahfili doğu ve batı taçkapılarıdır.

Yukardaki örneklerden, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı, Nuruosmaniye Camisi hünkâr mahfili rampası ve Nuruosmaniye Türbesi taçkapılarında lamba zıvana geçme tekniği kullanılırken diğerleri geçmesizdir. Bu dört örnekten sadece Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı ve Nuruosmaniye Türbesi taçkapılarının kapı açıklık kemerinde iki renkli taş işçiliğine gidilmiştir. Kapı açıklığı kemerleri geçmesiz yerleştirilerek oluşturulan yuvarlak kemerli örneklerde, iki renkli mermerlerin dönüşümlü kullanılmasıyla elde edilen kompozisyonla sık karşılaşılmaktadır⁵⁹⁸. Kemerlerdeki iki renkli taş uygulaması sadece mermer malzemenin kullanıldığı örneklerde görülmekle birlikte, kapı açıklığı kemerini oluşturan taşların ön yüzünde, kemerde kullanılan malzemenin renginden farklı renkteki taşların, kemer altına kakıldığı örneklerde bulunmaktadır⁵⁹⁹.

Dilimli kemere⁶⁰⁰ sahip kapı açıklıkları, Nuruosmaniye Camisi harim kuzey, Nuruosmaniye Camisi harim kuzeydoğu ve güneybatı taçkapılarında görülür. İki renkli taş işçiliğine rastlanan bu örneklerin tamamında, lamba zıvana tekniğini uygulanmamıştır.

Kapı açıklığı kemerinde kullanılan bir diğer form ise eliptik kemerdir. Sadece Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey, Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu ve Nuruosmaniye Camisi iç avlu güneybatı kapılarında görülen bu kemer formunda taşlar, lamba zıvana tekniğiyle birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Mermer malzemenin kullanıldığı,

⁵⁹⁸ İncelenen örnekler arasında Nuruosmaniye Külliye dış avlu batı, Nuruosmaniye Türbesi, Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu, Laleli Camisi iç avlu kuzeybatı, Laleli Camisi hünkâr mahfili rampa, Fatih Sultan Mehmed Türbesi, I. Abdülhamid Türbesi avlu, I. Abdülhamid Türbesi, Hacı Selim Ağa Kütüphane, Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi avlu, Mihrişah Valide Sultan İmaret avlu, Mihrişah Valide Sultan Türbe avlu, Mihrişah Valide Sultan Türbe, Şah Sultan Külliyesi avlu, Şah Sultan Türbe ve Eyüp Sultan Camisi harim kuzey taçkapılarında olmak üzere toplam on altı kapıda iki renkli taş işçiliği görülmektedir.

⁵⁹⁹ Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı ve I. Abdülhamid Türbe taçkapılarında görülmektedir.

⁶⁰⁰ Dilimli kemerin değişik varyasyonu olarak görebileceğimiz kemer, doğrudan tanıma uymamakla birlikte, şekil açısından dilimli kemere yakındır.

Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey taçkapısında, iki renkli taş işçiliğinin uygulandığı gözlemlenmiştir.

Kapı açıklıklarında kullanılan kemer formlarının, yüzyıl içindeki değişimde bani, sanatçı ve Batı sanatı etkilerinin neden olarak gösterilmesi mümkündür.

3.2.10.4. Kapı Açıklığı Kemer Köşelikleri

Bir kemerin oluşturduğu kavis ve o kemerin etrafını çevreleyen silmelerle oluşturulmuş çerçevenin arasında kalan üçgenimsi kısımlara kemer köşeliği denilmektedir. 18. yüzyılın taçkapılarında açıklık kemerlerinin yukarıdaki kemer köşelikleri, genellikle sade tutulmuş olmakla birlikte çoğunun yüzeyden hafif taşırıldığı ve etrafının silmelerle çevrilerek belirgin hale getirilirken, bitkisel ve geometrik süslemelerle doldurulanlar da olmuştur. Bazılarının kemer kilit taşlarının yukarısına gelen kısımlarında Mühr-ü Süleymanlara yer verilmiştir⁶⁰¹. Kemer köşelik yüzeylerinde biçimleriyle geleneksel bitkisel süsleme anlayışından koptuğu anlaşılan kıvrık dallı⁶⁰² bezemeden başka, natüralist çiçek motifleriyle⁶⁰³ doldurulmuş örnekler de bulunmaktadır. Kemer köşeliklerinde, bu yüzyılda sanat anlayışında meydana gelen değişime paralel olarak, Barok sanatı etkisiyle plastik kabartmalar yanında istiridye kabuklarının kullanıldığı da belirlenmiştir⁶⁰⁴. Laleli Camisi harim kuzey taçkapısı kemer köşelik yüzeyleri, eğri hatlı silmelerle bölünmüş ortaya serbest geometrik şekiller çıkarılmıştır. Buna benzer serbest geometrik şekilleri Laleli Camisi hünkâr mahfili rampa taçkapısının kemer köşeliklerinde de bulunduğu anlaşılmış, bunların arasına, irili ufaklı daire, lale ve kartuş formunda renkli taşlar kakılmıştır. Bu şekildeki kakma taşlara, Ayazma Camisi avlu kuzeybatı taçkapısının kemer köşeliklerinde tek parça iri daireler şeklinde rastlanılmıştır.

18. yüzyılın başlarında, kemer köşelik yüzeylerinde kullanılan bezeme motifleri, erken ve klasik dönemde kullanılan motiflerle paralellik gösterirken, zamanla buralarda

⁶⁰¹ Yeni Valide Camisi harim kuzey, Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeybatı, Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeydoğu, Yeni Valide Camisi iç avlu güneybatı taçkapılarının kapı açıklığı kemer köşeliklerinde Mührü Süleymanlar bulunur.

⁶⁰² Amcazade Hüseyin Paşa Dershane/Mescit, Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu, Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapılarının kapı açıklığı kemer köşelikleri.

⁶⁰³ III. Ahmed Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane ve Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis/Mescit kapılarında görülmektedir.

⁶⁰⁴ Ayasofya İmareti avlu, Ayasofya İmareti ve Tahıl ambarı Binası 1.

görülen bezemenin geleneksel süsleme anlayışından koptuğu, barok karakterli motiflerin yer almaya başladığı anlaşılmaktadır.

3.2.11. Kitabeler

Kitabeler, taçkapı cephelerindeki asıl işlevlerinin yanında, farklı biçimlerde düzenlenen levhalarıyla esere estetik bir değer katarlar. Bazı örneklerde, kitabelerin konulabileceği yerlerde yazıya yer verilmemiş⁶⁰⁵, ya boş bırakılmış⁶⁰⁶ veya birtakım motiflere⁶⁰⁷ sahne olmuştur. 18. yüzyıl taçkapılarında görülen ve tamamı mermer olan dikdörtgen şeklindeki kitabe levhalarında, zemin oyulmuş, harfler ve motifler kabartılmıştır. Yazıları daha okunabilir hale getirmek amacıyla bazı kitabe levhası zeminlerinin, zamanla siyah, yeşil, mavi ve bordo gibi koyu renklere boyandığı görülmüştür. Kabartılan kısımların yüzeyleri ise çoğunlukla altın yaldızla tespit edilmiştir.

18. yüzyıl taçkapı örneklerindeki kitabelerin tamamının kapı açıklığı kemerlerinin üstünde veya kapı açıklığından daha yukarıdaki bir konumda oldukları, çoğunluğunun sadece ön yüzüne, bazılarının ise hem ön hem arka yüzüne yerleştirildikleri tespit edilmiştir. Değişen mimari anlayışa birlikte, kapı açıklığının yukarısında, konsol benzeri çıkıntılarla yatay olarak oluşturulan yüzeyler, kitabelerin yerleştirildiği kısımlar olmuştur⁶⁰⁸. Ayrıca, taçkapı tepeliklerinde meydana getirilen kartuşların içerisinde bir takım yazıların bulunduğu da tespit edilmiştir⁶⁰⁹. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısındaki, kavsara başlangıç seviyesinde ve ana niş yan kanatları yukarısında görülen kitabe üç yönlü oluşuyla tek örnektir. Bazı taçkapı

⁶⁰⁵ Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu, Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı, Nuruosmaniye Camisi hünkâr mahfili rampa, Nuruosmaniye Külliyesi Türbe taçkapılarında kitabeye yer verilmediği gibi dekoratif amaçla kullanılan kitabe levhaları da bulunmamaktadır.

⁶⁰⁶ Çorlulu Ali Paşa Camisi avlu, Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı, Ahmediye Külliyesi avlu kuzeybatı, Nuruosmaniye Kütüphanesi güney kapısında kitabeye yer verilmemesine karşın, taçkapı cephesine boş kitabe levhaları yerleştirilmiştir.

⁶⁰⁷ Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı ve kuzeydoğu taçkapılarının kitabe levhalarının üzerinde simetrik olarak gülbezeklere yer verilmiştir.

⁶⁰⁸ Nuruosmaniye Medrese, Nuruosmaniye İmareti, Laleli Külliyesi İmareti, Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi (arka yüz), Laleli Külliyesi hünkâr mahfili rampa, Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi, Murat Molla Kütüphanesi, I. Abdülhamid Türbe avlu, Şebsefa Hatun Camisi harim kuzey, Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi avlu, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmareti avlu, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe avlu, Tahıl Ambarı Binası 2, Şah Sultan Külliyesi avlu, Şah Sultan Türbe, Eyüp Sultan Camisi harim kuzey, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeybatı, Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güneybatı, Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güney ve Eyüp Sultan Camisi hünkâr kasrı taçkapılarında görülmektedir.

⁶⁰⁹ Fatih Sultan Mehmed Türbe taçkapısı (arka yüz) tepeliğin içinde kitabeliğe verilmiştir.

örneklerinde bir, bazılarında ise birden fazla kitabe levhasına yer verildiği görülmektedir⁶¹⁰.

İnşa kitabeleri, çoğunlukla, buldukları taçkapıların ön yüzlerine yerleştirilmişlerdir. Az sayıdaki tamir kitabesi Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzeydoğu, Hacı Kemalettin Camisi harim kuzey, Laleli Camisi harim kuzey taçkapılarında, kapı açıklıklarının üzerinde bulunmaktadır. Murat Molla Külliyesi avlu kapısında ise hem inşa hem de tamir kitabesi yan yana konulmuştur. Sadece Türbesi taçkapısında, tamir kitabesi, kapının türbe içine bakan yüzündedir.

Kitabelerin içeriğinde ortalama bilgilerin hepsi bulunurken, bir kısmı, dönemin ünlü şairleri tarafından yazılmış şiirler biçiminde düzenlenmiştir⁶¹¹. Son derece başarılı bir şekilde değerlendirilen kitabe yüzeylerindeki metnin uzunluğunun, yazı karakterinin farklılaşmasında da etkili olduğu düşünülmektedir. Kitabedeki satırlar çoğu zaman birbirilerinden düz bir silmeyle ayrılmakta ve yatay dikdörtgen şeklindeki kartuşlardan oluşmaktadır. Bu kartuşların kısa kenarları genellikle dekoratif dilimli kemer biçiminde düzenlenmiş, bunların kesişim noktalarında baklava dilimi biçiminde süslemeye elverişli alanlar meydana gelmiş, alanların yüzeyi boş bırakılabildiği gibi palmet, rumi, hançer yaprağı, gülbezek, taç yapraklı çiçek, lale, altı kollu yıldız, çarkıfelek vb. geleneksel motiflerle dolduruldukları görülmüştür⁶¹².

Kitabe levhalarında, sülüs, celi sülüs, talik, celi talik olmak üzere dört farklı yazı karakteri ile karşılaşılır. Bunların sekiz tanesinde sülüs, kırk dört tanesinde celi sülüs, yirmi bir tanesinde talik ve üç tanesinde celi talik hat kullanılmıştır. Sülüs hatlı kitabeler birbirinden farklı sekiz yapıda kullanılmakla birlikte genellikle inşa kitabesi olarak karşımıza çıkmaktadır⁶¹³. Celi sülüs karakterli kitabelere Damat İbrahim Paşa Külliyesi

⁶¹⁰ Yeni Valide Camisi harim kuzey, Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu, Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi, Murat Molla Külliyesi avlu, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmareti avlu, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe avlu, Eyüp Sultan Camisi harim kuzey, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeybatı, Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güneybatı ve Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güney taçkapılarında birden fazla kitabe levhası bulunmaktadır.

⁶¹¹ Yeni Valide Camisi harim kuzey, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey, Ayasofya İmareti avlu, Ayasofya İmareti, Ayazma Camisi harim kuzey, Murat Molla Kütüphanesi, Beylerbeyi Camisi harim kuzey taçkapılarıdır.

⁶¹² Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi avlu, Çorlulu Ali Paşa Medresesi avlu, Yeni Valide Camisi harim kuzey, Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu, Damat İbrahim Paşa Kütüphane, Damat İbrahim Paşa Darülhadis/Mescid, Ahmediye Külliyesi güneybatı avlu, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu güneybatı, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzeydoğu, Hacı Kemalettin Cami harim, Ayazma Camisi harim kuzey, Beylerbeyi Külliyesi güneydoğu avlu, Beylerbeyi Camisi harim kuzey ve Tahl Ambarı Binası I'ın kitabelerinde görülmektedir.

⁶¹³ Fezzullah Efendi Medresesi avlu, Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa Darülhadis/Mescid, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey, Ayasofya İmareti avlu, Ayasofya İmareti,

Kütüphane ve Ayazma Camisi harim kuzey taçkapılarında rastlanmaktadır. Celi talik sadece Nuruosmaniye Medresesi ve Nuruosmaniye İmaretı taçkapılarındaki kitabelerde gerçekleştirilmiştir.

18. yüzyıl taçkapılarındaki kitabelerin, işlevsel özelliklerinin yanında, buldukları taçkapılara estetik değeri kattıkları da bir gerçektir. Osmanlı erken dönem taçkapılarında çoğunlukla üç satırlık, klasik dönem taçkapılarında ise satır sayısının yediye kadar çıktığı⁶¹⁴, 18. yüzyılda ise özellikle şiir şeklinde düzenlenmiş kitabelerdeki satır sayıları dikkate alındığında, herhangi bir sınırın bulunmadığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte kitabelerdeki kartuşlar arasında oluşturulan boşluklar değerlendirilerek süsleme motiflerine yer verilmiştir. Osmanlı hat sanatının değerli örneklerinin verildiği bu yüzyıl içinde, Avrupa menşeli sanat akımlarının Osmanlı mimarisindeki tesirlerinin karşısında hat sanatının, mimari uygulamalarda değişmeden kalabilmesi, hat sanatının batıda muadilinin olmayışından kaynaklandığı düşünülmektedir⁶¹⁵.

3.3. Malzeme

Anadolu coğrafyasının jeolojik yapısı gereği kolay elde edilen hammaddelerin başında gelen ve yerli malzeme olan taş da neredeyse tüm medeniyetler tarafından inşa faaliyetlerinde kullanılmıştır. Bu nedenle taş malzeme Anadolu Türk mimarisinde de oldukça geniş uygulama alanı bulmuştur.

Anadolu Selçuklu eserlerinde ana cepheler ve bu cephelerde yer alan taçkapılar genellikle diğer cephelere nazaran daha nitelikli bir malzemeyle inşa edilmişlerdir. Beylikler devri yapılarında da Anadolu Selçuklu Dönemi'ndeki bu uygulamanın devam ettiği gözlemlenmiştir. Erken dönem Osmanlı yapılarında ise ana cepheler Selçuklu eserleri kadar hareketli olmamakla birlikte, yan ve arka cephelere ana cephe kadar önem verildiği ve buralarda da aynı malzemenin kullanıldığı görülmektedir⁶¹⁶. Taçkapılarda ise ana cepheyle aynı malzeme veya daha nitelikli bir malzeme kullanımı göz çarpmaktadır.

Taçkapıların anıtsal görünüşleri, tasarımları ve buldukları cephede fark edilebilecek bir kompozisyona sahip olmalarındaki önemli faktörlerden biri de kullanılan

Murat Molla Külliyesi avlu ve Mihrişah Valide Sultan Türbe taçkapılarında sülüs hatlı kitabelere yer verilmiştir.

⁶¹⁴ Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 65; M. Karademir, *age.*, s. 474.

⁶¹⁵ Kasım İnce, "Osmanlı Sanatının 1789-1839 Dönemine Bir Bakış", *Türkler*, C. 15, Ankara, 2002, s. 316.

⁶¹⁶ Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 21.

malzemenin niteliğidir. Bunun yanında malzeme, eserin sağlam ve uzun ömürlü kalabilmesinde de büyük rol oynamaktadır. Anadolu Türk mimarisindeki taçkapı örneklerine bakıldığında çoğunlukla taş malzemenin birincil öge olarak kullanıldığı görülmektedir. Erken dönemden itibaren bazen tuğla ile birlikte, çoğu zaman tek başlarına kompozisyon oluşturacak biçimde taçkapılarda kullanılan taş malzeme, Osmanlı klasik dönem taçkapılarında daha çok tercih edilmiştir. Özellikle Mimar Sinan Dönemi'nde, artan yapı faaliyetlerinde, temel yapı malzemesi olarak mermer ve kesme taş malzeme gelmektedir⁶¹⁷. Devletin Duraklama Dönemi'ne girmesi ve imar faaliyetlerinin azalması gibi olumsuz bir sürecin yaşandığı zaman dilimi ve sonrasında ortaya konan eserlerde, özellikle selatin yapılarında mermer ve kesme taş malzemenin kullanılmaya devam ettiği anlaşılmıştır. 18. yüzyılda da bu gelenekten vazgeçilmemiştir. Tez kataloğundaki taçkapıların altmışaltı tanesinde mermer, yirmi üç tanesinde kesme taş, üç tanesinde ise hem kesme taş hem mermerin kullanıldığı belirlenmiştir. Bazı taçkapıların ön yüzleri mermer malzeme ile kaplanmış, arka yüzlerinde ise kesme taş kullanılmıştır⁶¹⁸. Tuğla malzeme ise taçkapı açıklığı örtülerindeki tonozlarda görülmüştür⁶¹⁹.

Kesme taş malzemenin kullanılan örneklerin çoğunluğunu çevre duvarı üzerinde yer alan kapılar oluşturmaktadır. Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi avlu (Fot. 1), Feyzullah Efendi Medresesi avlu (Fot. 5), Bereketzade Medresesi avlu (Fot. 16), Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı (Fot. 26), Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeydoğu (Fot. 33), Yeni Valide Külliyesi dış avlu güneybatı (Fot. 35), Ahmediye Külliyesi avlu kuzeybatı (Fot. 78), Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzey (Fot. 86), Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu güneybatı (Fot. 92), Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzeydoğu (Fot. 96), Ayazma Camisi avlu kuzeybatı (Fot. 193), Ayazma Camisi avlu güneydoğu (Fot. 197), Ayazma Camisi avlu güney (Fot. 200), Laleli Külliyesi avlu güneybatı (Fot. 215), Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbe avlu (Fot. 247), Çarşamba Murat Molla Külliyesi avlu (Fot. 261), Hacı Selim Ağa Kütüphanesi avlu (Fot. 278), Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeybatı (Fot. 342), Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu kuzeydoğu (Fot.

⁶¹⁷ M. Karademir, *age.*, s. 394.

⁶¹⁸ Yeni Vali Cami'nin kuzeyinde yer alan revaklı avlunun üç yönünde bulunan, Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeybatı, Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeydoğu ve Yeni Valide Camisi iç avlu güneybatı taçkapılarının ön yüzleri mermer malzeme ile kaplanmışken, arka yüzlerinde kesme taş malzemenin kullanıldığı görülmektedir.

⁶¹⁹ Tonozların yüzeyindeki sıvanın dökülerek altındaki örgüyü ortaya çıkarması sonucu tespit edilen Bereketzade Medresesi avlu ve Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu güneybatı taçkapılarında kapı açıklığı örtüsünde tuğla kullanıldığı görülmektedir.

346), Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu güneydoğu (Fot. 348) ve Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu güneybatı (Fot. 352) kapıları olmak üzere, yirmi bir çevre duvarı taçkapısında kesme taş malzeme kullanılmıştır. Bunların yanında Hacı Kemalettin Camisi harim kuzey (Fot. 127) ve Laleli Külliyesi İmareti (Fot. 251) taçkapılarında da kesme taş malzemeye rastlanır.

Mermer malzemenin en fazla kullanıldığı örnekler arasında cami taçkapıları gelmektedir. Camilerin iç avlu kapıları, harim kuzey, doğu - batı kapıları ile hünkâr mahfili rampa taçkapılarında, mermer malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; Yeni Valide Camisi harim kuzey (Fot. 51), Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey (Fot. 102), Nuruosmaniye Camisi harim kuzey (Fot. 161), Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey (Fot. 137), Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu (Fot. 144), Nuruosmaniye Camisi iç avlu güneybatı (Fot. 153), Nuruosmaniye Camisi hünkâr mahfili rampa (Fot. 177), Nuruosmaniye Camisi harim kuzeydoğu (Fot. 170), Nuruosmaniye Camisi harim güneybatı (Fot. 173), Ayazma Camisi harim kuzey (Fot. 203), Laleli Camisi harim kuzey (Fot. 233), Laleli Camisi iç avlu kuzeybatı (Fot. 219), Laleli Camisi iç avlu kuzeydoğu (Fot. 225), Laleli Camisi iç avlu güneybatı (Fot. 229), Laleli Camisi hünkâr mahfili rampa (Fot. 243), Laleli Camisi harim kuzeydoğu (Fot. 238), Laleli Camisi harim güneybatı (Fot. 242), Beylerbeyi Camisi harim kuzey (Fot. 274), Şebsefa Hatun Camisi harim kuzey (Fot. 283), Humbaracı Kışlası Camisi harim kuzey (Fot. 297), Eyüp Sultan Camisi harim kuzey (Fot. 322), Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu (Fot. 316), Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeybatı (Fot. 319), Eyüp Sultan Camisi hünkâr kasrı (Fot. 328), Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey (Fot. 354) ve Üsküdar Selimiye Camisi hünkâr mahfili taçkapılarıdır (Fot. 358, 360). Bazı çevre duvarı taçkapılarında da mermer malzeme kullanıldığı görülmektedir. Bunlar ise; Çorlulu Ali Paşa Medresesi avlu (Fot. 20), Çorlulu Ali Paşa Camisi avlu (Fot. 23), Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu (Fot. 64), Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu (Fot. 82), Ayasofya İmareti avlu (Fot. 111), Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu doğu (Fot. 130), Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı (Fot. 133), Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu (Fot. 210), I. Abdülhamid Türbe avlu (Fot. 285), Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi avlu (Fot. 294), Mihrişah Valide Sultan İmareti avlu (Fot. 299) ve Mihrişah Valide Sultan Türbesi avlu (Fot. 301) taçkapıları olmak üzere on iki tanedir. Ayrıca Amcazade Hüseyin Paşa Dershane/Mescit (Fot. 5), Feyzullah Efendi Dershane/Mescit (Fot. 14), Damat İbrahim Paşa Darülhadis/Mescit (Fot. 71) ve Nuruosmaniye Medresesi (Fot. 179), Ayasofya İmareti (Fot. 120), Nuruosmaniye İmareti

(Fot. 183) ve Laleli Külliyesi İmareti (Fot. 251), Nuruosmaniye Külliyesi Şehsuvar Sultan Türbesi (Fot. 187), Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi (Fot. 249), Fatih Sultan Mehmed Türbesi (Fot. 258), I. Abdülhamid Türbesi (Fot. 289), Mihrişah Valide Sultan Türbesi (Fot. 305) ve Şah Sultan Türbesi (Fot. 335), Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi (Fot. 267), Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane (Fot. 68), III. Ahmed Kütüphanesi (Fot. 57), Nuruosmaniye Kütüphanesi güney (Fot. 189), Nuruosmaniye Kütüphanesi kuzey (Fot. 191), Murat Molla Kütüphanesi (Fot. 263) ve Hacı Selim Ağa Kütüphanesi (Fot. 280), Üsküdar Tahıl Ambarı Binası 1 (Fot. 307) ve Üsküdar Tahıl Ambarı Binası 2 (Fot. 339) taçkapılarında da mermer malzemenin kullanılmıştır.

Hem kesme taş hem de mermer malzemenin uyumlu bir şekilde kullanıldığı taçkapı örnekleri ise Beylerbeyi Külliyesi avlu güneydoğu (Fot. 270), Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güneybatı (Fot. 310) ve Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güney (Fot. 313) taçkapılarıdır.

3.4. Süsleme

Çalışma konusu içinde yer alan taçkapıların tamamı taş malzemeyle inşa edilmiştir. Kesme taş malzemenin yanında mermer kaplama örneklerinin de bulunduğu taçkapılarda bezeme, bu malzeme üzerinde gerçekleştirilmiştir. Gerçekleşen süsleme; bitkisel, geometrik, mukarnas, kalem işi, yazı ve diğer şeklinde alt başlıklar altında ele alınmıştır.

3.4.1. Bitkisel Süsleme

Taçkapılarda en fazla tercih edilen bezemelerden biri olan bitkisel süslemeler, 18. yüzyılın ilk yarısındaki örneklerde klasik Osmanlı bezeme motifleriyle paralellik gösterirken, yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa menşeli sanat akımlarının etkisiyle batılı süsleme motiflerinin yorumlanmış örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Taçkapıların kapı açıklığı kemer köşelikleri, tepelikleri, taçkapı yan kanat cepheleri, kavsara köşelikleri ve yan nişler bitkisel bezemenin sık görüldüğü yerlerdir.

Geleneksel palmet ve lotus motiflerinin yanı sıra rumilerle oluşturulan kıvrık dallı kompozisyonlar, yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş örneklerde sıklıkla rastlanılır. Bunun yanında rumilerle oluşturulan kıvrım dallı kompozisyonlar da bulunmaktadır. Amcazade Hüseyin Paşa Dershane/Mescit (Fot. 5), Feyzullah Efendi Dershane – Mescit/Kütüphane

(Fot. 14), Yeni Valide Camisi harim kuzey (Fot. 51), Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi (Fot. 57), Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu (Fot. 82) ve Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzeydoğu (Fot. 96) taçkapılarının tepeliklerinde, tek sıra lotus ve palmet dizisine yer verilmiştir. Tepeliklerdeki bu motiflerin altında çoğunlukla bir sıra mukarnasa yer verilmiştir. Böyle mukarnas sırası sadece Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapısında bulunmamaktadır. Lotus ve palmetlerin işlenişlerindeki farklılıklarla üslup birliğinin olmadığını ortaya koyan bu uygulama, yüzyılın ortalarına doğru terk edilmiştir.

III. Ahmed Kütüphanesi ve Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzeydoğu taçkapısındaki dizi, yalın ve daha keskin hatlara sahiptir. Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi Dershane/Mescit taçkapısında ise hatların yuvarlaklaşmaya başladığı görülür. Bunlara tepeliklerdeki lotus-palmet motifleri örnek gösterilebilir. Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu taçkapısının tepeliğindeki lotus ve palmetlerin stilize edilmeye başlandığı görülmektedir. Kapı açıklığı sövelerinin, dekoratif konsol biçiminde düzenlenen üst kısımlarının hemen altındaki aşağıya doğru yönelen kompozisyonda bulunan lotus ve palmet motiflerinin, stilize edildiği gözlemlenmiştir. Dönem içinde, sık kullanılan bir diğer süsleme ise rumilerle oluşturulan kıvrık dallı bezemedir. Bunlar, kapı açıklığı kemer köşeliklerinde, tepeliklerde ve yan nişlerde bulunabilirler. Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi Dershane/Mescit (Fot. 5), III. Ahmed Kütüphanesi (arka yüz) (Fot. 58), Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu (Fot. 64) ile Darülhadis/Mescit (Fot. 71) kapısında ve Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu (Fot. 82) taçkapılarının kapı açıklığı kemer köşeliklerinin yüzeyi kıvrık dallı bezemeye doldurulmuştur. Örneklerden Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi Dershane/Mescit kapısındaki kıvrık dallı kompozisyon daha iri ve daha yuvarlak hatlara, diğer örnekler daha keskin hatlara sahiptir. Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapısı kitabesinin yukarısında, zemini koyu yeşil olan alanın yüzeyindeki üç kartuşta da rumilerin bulunduğu kıvrık dallı bezemeye rastlanmakla birlikte bunun geleneksel olduğu anlaşılmıştır (Fot. 51). III. Ahmed Kütüphanesi taçkapısının ön yüzünde, kapı açıklığı ile kitabelik arasında kalan kısımda yer alan, içi dilimli yarım daire formlu düzenlemenin altında ve üst köşelerinde görülen kıvrık dallı bitkisel bezeme ise kısmen geleneksel özellikler taşır (Fot. 61). Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu (Fot. 64), ve Darülhadis/Mescid (Fot. 71) kapısının kemer köşeliğindeki kıvrık dallı bezemeler, ortada bir, yanlardaki iki gülbezeğin etrafında şekillendirilmiştir. Kıvrık dallı kompozisyonların en yoğun ama farklı tasarımla kullanıldığı örnek ise Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısıdır (Fot. 102). Kapı açıklığı ile kavsara köşeliklerini üç yönden çevreleyen bordürde arasında rumilerin bulunduğu kıvrık dallı bezemeye

rastlanır. Kavsara köşeliğindeki asimetrik kıvrık dallı bezeme, iri, daha yuvarlak hatlara sahip olması ve plastik etkili oluşuyla dikkat çeker. Bu taçkapının üçgen formlu tepelik yüzeyinde de kıvrım dallara rastlanmıştır. Köşelerden merkeze doğru büyüyen spiraller şeklindeki rumili kıvrık dalların yaprakları, merkezde bir palmet motifi oluşturmuştur. Bu tarz kıvrık dallı bezeme caminin harim doğu ve batı kapılarının tepeliklerinde de görülür. Kuzey taçkapısının yan nişlerinde, yan nişleri üç yönden çevreleyen bordürün yüzeyinde ve kavsara köşeliklerinde birbirlerinden farklı karakterlerde olmak üzere, kıvrık dallı bezeme ile karşılaşmaktadır. Buradaki bezeme diğerlerinden daha sadedir (Fot. 108).

Dönem taçkapılarındaki bitkisel süslemelerden bir olan gülbezekler, taçkapıların ön yüzlerinde, kapı açıklığı kemer kilit taşı ile kavsara köşeliklerinde bulunurken, arka yüzlerinde ise kemer kilit taşlarında bulunurlar. Çoğunlukla çok yapraklı çiçek biçimde tasarlanan gülbezeklerin, orta noktaları oldukça plastik biçimde gerçekleştirilmiştir. Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi avlu, Fezullah Efendi Medresesi avlu, Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeybatı, Yeni Valide Külliyesi dış avlu kuzeydoğu, Yeni Valide Külliyesi dış avlu güneybatı, Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeybatı, Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeydoğu, Yeni Valide Camisi iç avlu güneybatı, Yeni Valide Camisi harim kuzey, Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu, Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis/Mescit, Ahmediye Külliyesi avlu kuzeybatı taçkapılarındaki gülbezeklerin merkezi dışa taşıntı yapacak şekilde düzenlenmiştir. Bu formdan farklı olarak tasarlanan gülbezekler de mevcuttur. Genel tasarıma hâkim olan çok yapraklı çiçek motifinin yanında, bu motifle birlikte veya bu motiften bağımsız olarak düzenlenen örnekler de bulunmaktadır. Bunlardan Fezullah Efendi Dershane/Mescit (Fot. 14) ve Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu kapısının (Fot. 82) kilit taşındaki düzenleme altı yapraklı çiçek biçimindedir. Fezullah Efendi Medresesi avlu taçkapısındaki kitabenin iki yanında bulunan gülbezeklerde, unsurun etrafı damla motifleriyle çevrilmiş, sonra çok yapraklı çiçek düzenlemesiyle tamamlanmıştır (Fot. 11). Gülbezeklerin kompozisyon açısından en zengin örnekleri Yeni Valide Camisi iç ve dış avlu taçkapılarında karşımıza çıkmaktadır (Fot. 30, 33, 39, 42, 45, 46, 48, 49). İç avlunun üç yöndeki taçkapılarının ön ve arka yüzlerinde birbirlerinden farklı gülbezek motifleriyle karşılaşılır. Bu taçkapıların hem ön hem arka yüzündeki kemer kilit taşlarında, avlu kuzey taçkapısının ön yüzündeki sivri kemerin köşeliklerinde gülbezeklere rastlanır. Kemer köşeliklerindeki gülbezeklerin etrafı, içte üçgen dışta spiral bir kuşakla çevrenmiştir. Ayazma Camisi avlu güneydoğu

ve avlu güney taçkapılarının kapı açıklığı kemer kilit taşında ise rozet biçiminde gülçelere yer verilmiştir (Fot. 197, 198, 200, 201).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, gülbezekler, 18. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olan taçkapılarda daha yoğun kullanılmıştır. 18. yüzyılın birinci yarısından sonra, geleneksel süsleme motiflerinin yerine, barok sanatın etkisiyle deniz kabuklarının, akant yapraklarının, yüzeyi boş daire ve elips gibi unsurların kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Taçkapılarda, natüralist çiçek motiflerinin, daha çok dönemde inşa edilen çeşmelerin süsleme programlarında karşımıza çıktığı görülmüştür. III. Ahmed Kütüphanesi (Fot. 61), Damat İbrahim Paşa Kütüphane (Fot. 68), Damat İbrahim Paşa Darülhadis/Mescit (Fot. 71, 74, 75, 76, 77), Nuruosmaniye Külliyesi Kütüphanesi güney (Fot. 189) taçkapılarında natüralist çiçek kompozisyonlarına rastlanmaktadır. III. Ahmed Kütüphanesi taçkapısı kapı açıklığı kemer köşeliklerinde, dal ve yapraklarıyla birlikte verilen, lale ve gül motifleri, yüksek kabartma şeklinde simetrik olarak düzenlenmiştir. Damat İbrahim Paşa Kütüphanesi taçkapısının kapı açıklığı kemer köşeliğinde ise birer sümbül motifi plastik etkisi azaltılarak, simetrik olarak verilmiştir⁶²⁰. Damat İbrahim Paşa Darülhadis/Mescit taçkapısı sövelerinin ön ve arka yüzlerinde, karşılıklı olarak verilmiş, vazodan çıkan çiçek kompozisyonları dikkat çekicidir. Vazolardaki gül, lale, karanfil gibi çiçekler, plastik etkili olarak verilmiştir. Buna benzer bir düzenlemeyle, Nuruosmaniye Külliyesi Kütüphanesi güney taçkapısı sövelerinin ön yüzeylerinde karşılaşılır. Dikdörtgen bir kartuşun üst bölümü dilimli kemer şeklinde düzenlenmiş, saksıdan çıkan gül, lale gibi çiçekler, kartuşun içine nakşedilmiştir. Yüzyılın ortalarındaki örneklerin, yüzyılın ilk çeyreğindeki örneklere göre stilize edilmeye başladığı anlaşılmıştır.

Batı sanatı etkisiyle Osmanlı sanatına intikal eden akant yaprakları, 18. yüzyıl taçkapılarında görülmeye başlamıştır. Başlangıçta, klasik motiflerle birlikte kullanılırken, zamanla bağımsız olarak kullanıldıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, geleneksel motiflerin zamanla taçkapılarda uygulanmayışının bir yansıması olarak da anlaşılabilir. Akant yapraklarıyla; taçkapı ön ve arka yüzlerinde, tepeliklerde, sütun başlıklarında, ana nişlerde ve yan niş kavsaralarının yukarı kısmında sıklıkla karşılaşılır. Taçkapılarda, akant yaprağına ilk kez Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısının iki

⁶²⁰ İnceleme tarihinde restorasyonda olan yapıda sınırlı inceleme yapılabilmiştir. Ancak kapının arka yüzünde de aynı düzenlemenin olduğu bilinmektedir.

yanındaki sütun başlıklarının yukarısında rastlanılır (Fot. 106). Bazı araştırmacılar⁶²¹ tarafından palmet olarak nitelendirilen bu motif, yaprakların kıvrımlı oluşu, özellikle damarlarının verilişi açısından akant yaprağı olmalıdır. Ayasofya İmaretİ avlu taçkapısı ön yüzündeki sütun başlıklarında, yan niş kenarındaki dekoratif sütun başlıklarında, yan nişlerin kavsara tepe noktasında ve taçkapı tepeliğinin orta kısmındaki akant yaprakları, birbirlerinden farklı şekilde tasarlanmışlardır (Fot. 113, 117, 118). Avlu taçkapısı sütun başlıklarındaki akant yapraklarının üslubu, imaret taçkapısının iki yanındaki sütun başlıklarındaki üslupla aynıdır (Fot. 117, 122). Geleneksel taçkapı plân formundaki Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapısı bezemelerinin, neredeyse tamamı batı sanatı etkisiyle gerçekleştirilmiş motiflerden oluşmaktadır (Fot. 161). Bunların başında gelen akant yapraklarının; ana niş kavsarasında, pilastr başlıkları ile yan niş tepeliklerinde, birbirinden farklı üslup ve boyutlarda uygulandıkları gözlemlenmiştir. Özellikle kavsarayı oluşturan yatay sıraların her birinde, ayrı ayrı tasarlanmış, plastik etkisi yüksek, uçları kıvrımlı, tomar şeklindeki bir kökten çıkan, eğrisel hatlara sahip akant yaprakları mevcuttur (Fot. 164). Benzer durum cami iç avlusunun doğu ve batı taçkapılarında da karşımıza çıkar (Fot. 149, 157). Nuruosmaniye Şehsuvar Sultan Türbe kapısının kemer kilit taşında, ortasına oval madalyon yerleştirilmiş stilize akant yaprağı motifi, kemer üzengi hizasında ½ oranında uygulanmıştır (Fot. 187). Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu ile Beylerbeyi Külliyesi avlu güneydoğu taçkapılarının yan nişleri içinde yer alan çeşmelerin tepeliklerinde de tasarımları birbirinden farklı stilize akant yaprakları bulunmaktadır (Fot. 213, 272). Laleli Camisi iç avlu kuzeybatı taçkapısının arka yüzü (Fot. 222) Laleli Camisi harim kuzey (Fot. 236) ve Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbe (Fot. 249) taçkapılarının tepeliklerindeki stilize akant yaprağı motifleri birbirleriyle benzeşir. Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi taçkapısı yan nişlerinin tepe noktaları ile bunların da yukarısındaki akant yaprakları stilize edilmiş ve daha yüzeysel işlenmiştir (Fot. 269). I. Abdülhamid Türbe taçkapısının iki yanındaki sütunların başlıkları ile başlıkların daha yukarısındaki akant yaprakları oldukça stilize edilmeleriyle dikkat çekerler (Fot. 289). Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi kitabesinin yanlarındaki, pilastr başlıkları altında, ucu aşağıya gelecek şekilde yerleştirilen stilize akant yaprakları (Fot. 294), yerleştiriliş biçimleriyle Mihrişah Valide Sultan İmaretİ ve Türbesi avlu taçkapılarının, yukarı bölümündeki madalyonların yanlarındaki akant yapraklarıyla benzeşmektedir (Fot. 299, 301). III. Selim Dönemi'nde inşa edilen Nazperver Kalfa

⁶²¹ Duygu İlkan Söylemez, *Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Cephelerinde Taş Süsleme (1703-1839)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010, s. 166.

Sıbyan Mektebi avlu (Fot. 294), Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret avlu (Fot. 299), Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbesi avlu (Fot. 301), Mihrişah Valide Sultan Türbesi (Fot. 305), Üsküdar Tahıl Ambarı Binası 1 (Fot. 309), Şah Sultan Türbesi (Fot. 336) ve avlusu (Fot. 331), Eyüp Sultan Camisi harim kuzey (Fot. 322), iç avlu kuzeydoğu (Fot. 316), iç avlu kuzeybatı (Fot. 319), dış avlu güneybatı (Fot. 310), dış avlu güney (Fot. 313), hünkâr kasrı (Fot. 328) ve Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey (Fot. 356, 357) taçkapılarında görülen akant yaprakları, genel olarak birbirlerine benzeseler de detaylarda farklılıklar görülür. Örneğin, Mihrişah Valide Sultan Külliyesini oluşturan türbe, imaret ve bu yapıların çevre duvarı üzerindeki taçkapılarında akant yapraklarının verilışı ayrıntıda farklılıklar taşır. Bunun yanında Eyüp Sultan Camisi harim kuzey taçkapısındaki akant yaprakları ile caminin iç avlu kuzeydoğu, batı ve külliyenin dış avlu kapılarındaki akant yapraklarının detaylarda farklılıklar gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu külliyenin dış avlu taçkapılarının ön ve arka yüzleri kendi içinde, iç avlu taçkapılarının da ön ve arka yüzlerinin kendi içinde benzerliği dikkat çekicidir. Bu benzerlik bu taçkapıların kendi içindeki süsleme programlarının aynı şekilde tasarlanmasıyla açıklanabilir⁶²².

Osmanlı mimari bezeme programına Batı sanatı etkisiyle giren “S” ve “C” kıvrımları, 18. yüzyılın ortalarına doğru taçkapılarda görülmeye başlamıştır. Taçkapılarda çoğu zaman bitkisel motiflerle birlikte kullanılan bu unsurlar, bazen bağımsız kompozisyon oluşturacak şekilde de kullanılmıştır. Taçkapıların ön ve arka yüzlerinde, kavsaralarda, yan nişlerin yukarı kısımlarında ve tepeliklerde karşılaşılan “S” ve “C” kıvrımlar, yalın olarak düzenlenebildikleri gibi, yüzeyi yivli ve sırtı yapraklı olarak da düzenlenmişlerdir. Ayasofya İmareti avlu taçkapısı tepeliğinin ortasındaki akant yaprağının iki yanında, yüzeyi yivli, uçları sarmallı, oldukça plastik etkili “C” kıvrımları dikkat çeker (Fot. 113). Bunun yanında taçkapı cephesindeki konsol benzeri çıkıntının köşelerinde uçları sarmallı, yüzeyi yivli, yaprak sırtlı, yanlardan aşağıya doğru sarkan büyük “S” kıvrımları, barok üslubu yansıtır (Fot. 116). İmaret kapısının tepelik kompozisyonundaki akant yaprağı ve yanlarındaki kıvrım dallarında da yüzeyi yivli, uçları sarmallı “C” kıvrımları aynı üslubun yansımasıdır. Nuruosmaniye Camisi harim

⁶²² Eyüp Sultan Camisisinin kuzeyinde yer alan revaklı avlunun türbe tarafındaki köşelerinde, iki taçkapıya yer verilmiştir. Bu kapılardan doğudaki Sultan Reşad Caddesi’ne diğeri ise Caminin dış avlusuna açılmaktadır. Her iki kapının da caminin kuzeyindeki şadırvanlı avluya bakan yüzlerindeki süsleme kompozisyonları aynıdır. Benzer bir durum bu kapıların diğeri yüzlerinde, yani caminin dış avluya ve Sultan Reşad Caddesi’ne bakan yüzlerinde de hâkimdir.

kuzey taçkapı kavsarasının, köşe konsollarındaki vazoların üzerine konulmuş deniz kabuklarının kenarlarında, uçları sarmallı, yüzeyi derin yivli “S” kıvrımları, süsleme motiflerinin birbiriyle olan bağlantısını sağlarken, barok sanatın hareketliliğini vurgular (Fot. 164, 165). Bunun yanında caminin harim kuzey, iç avlu doğu ve batı taçkapılarının yan niş alınlıklarındaki kıvrık dallı düzenleme, yüzeyi yivli, uçları sarmallı, yaprak sırtlı “C” kıvrımları ile oluşturulmuştur (Fot. 151, 158, 159). Yan niş tepeliklerindeki kıvrık dallı düzenleme, Ayasofya İmaret taçkapısındaki kompozisyonla benzeşir (Fot. 123, 159). Nuruosmaniye Camisi iç avlu batı ve doğu taçkapılarının arka yüzünde yer alan tepeliklerdeki kompozisyonlarda da “S” ve “C” kıvrımları görülmektedir. Bu kıvrımlar uçları sarmallı, yüzeyi yivli ve yaprak sırtlı ancak yüzeysel kabartma şeklinde işlenmiştir (Fot. 145, 154). Benzer bir uygulama Laleli Camisi iç avlu kuzeybatı taçkapısının arka yüzündeki tepelikte de mevcuttur. Buradaki “S” ve “C” kıvrımları, daha yalın çizgilere sahip örnekler olup, stilize yapraklara kıvrımların iç kısımlarında yer verilmiştir (Fot. 220). Aynı durum Laleli Camisi harim kuzey taçkapı tepeliğinde de görülmektedir (Fot. 236). Laleli Camisi dış avlu güneydoğu taçkapısı ön yüzündeki yan nişler içinde bulunan çeşmelerin tepeliklerinde de “S” ve “C” kıvrımlarına rastlanır⁶²³ (Fot. 213). Buradaki plastik etkili kıvrımlar daha yalın olarak gerçekleştirilmiştir. Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbesi taçkapısının ön ve arka yüzündeki tepeliklerdeki uçları sarmallı, yüzeyi yivli ve yaprak sırtlı “C” kıvrımları farklı yönlere bakar vaziyette, uç uca getirilerek oluşturulmuştur (Fot. 249, 250). Mihrişah Valide Sultan Türbesi (Fot. 305), Türbe avlusu (Fot. 301) ve İmaret avlusu (Fot. 299). taçkapılarının, tepeliklerindeki hâkim akant yaprağı motifinin iki yanında, plastik etkili “C” kıvrımları dikkat çekicidir. Bunların gövdelerinin kendi içinde kademelendirilmesiyle oluşturulan yüzeyler, derin yivlerle ve stilize yaprak motifleriyle hareketlendirilmiştir. Bununla birlikte Mihrişah Valide Sultan Türbesi taçkapısının kemer köşeliklerindeki dekoratif pilastrların yukarısındaki akant yaprakları ve bunların üzerine bindiği “C” kıvrımları ile oluşan asimetrik durum, barok üslubun özelliğini yansıtır (Fot. 305). Üsküdar Tahıl Ambarı Binası 1’in “C” kıvrımlarıyla oluşturulan tepeliğindeki motifler, önceki örneklerle benzerlik göstermekle birlikte, kıvrımların sarmal şeklinde sonlanan kısımlarındaki eliptik formların görülmesiyle öncekilerden ayrılır (Fot. 309). Mihrişah Valide Sultan Türbesi, Türbe avlusu ve İmaret avlu taçkapıları ile Şah Sultan Türbesi, Eyüp Sultan Camisi harim

⁶²³ Laleli Camisi dış avlu güneydoğu, Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi, Beylerbeyi Külliyesi avlu güneydoğu ve Mihrişah Valide Sultan Türbesi avlu taçkapılarının yan nişleri içinde çeşmelere yer verilmiştir.

kuzey, Eyüp Sultan Camisi iç avlu kuzeydoğu ve kuzeybatı, Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güneybatı ve güney, Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey taçkapılarındaki “S” ve “C” kıvrımlarının tasarımları ile oluşturdukları kompozisyonlar birbirleri ile yakın benzerlik göstermektedir. Bu durum III. Selim Dönemi’nde inşa edilen yapılarda, belirli bir süsleme programının uygulanmaya çalışıldığını gösterir.

18. yüzyıl taçkapılarında görülen bitkisel süsleme motiflerinin, taçkapıların yüzyıl içinde geçirdiği mimari değişimle paralel bir değişim gösterdiği anlaşılmaktadır.

3.4.2. Geometrik Süsleme

18. yüzyıl taçkapılarında bitkisel süslemeli örnekler kadar olmasa da geometrik süslemeli örnekler de bulunmaktadır. Geometrik süslemeler arasında, eşkenar iki üçgenin ters yerleştirilmesiyle elde edilen altı kollu yıldız (Mühr-ü Süleyman⁶²⁴), daire ve elips şekilleri görülmektedir. Bu örneklerin, kapı açıklığı kemer kilit taşı yüzeyinde ve kapı açıklığı kemer köşeliklerinde yoğunlaştığı görülür.

Altı kollu yıldız şeklindeki geometrik bezemeye Amcazade Hüseyin Paşa Dershane/Mescit (Fot. 6), Feyzullah Efendi Medresesi avlu (arka yüz) (Fot. 13), Yeni Valide Külliyesi dış avlu güneybatı (ön yüz) (Fot. 45) ve Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeydoğu (Fot. 49) taçkapılarının kemer kilit taşı yüzeyinde yer verilmiştir. Örneklerden Amcazade Hüseyin Paşa Dershane/Mescit taçkapısındaki altı kollu yıldızın merkezinde altı yapraklı çiçeğe yer verildiği görülmektedir. Bunun yanında yıldızın kolları arasında kalan kısımlara üçgen uçlar eklenerek kompozisyon pekiştirilmiştir. Feyzullah Efendi Medresesi avlu taçkapısının kemer kilit taşındaki altı kollu yıldız ise yüzeye kazınmış şekilde ve merkezindeki altıgenin etrafında geliştirilmiş bir düzene sahiptir. Yıldız kollarının uç noktaları düz çizgi ile birleştirilerek altıgen şekli oluşturulmuştur. Bu altıgen şekil, yine yıldızın kollarının uç noktalarından teğet geçen bir daireyle sınırlandırılmış ve hem altı kollu yıldız şekli hem de daire içine alınan kısımların içlerinde prizmatik üçgenlerle geometrik form tamamlanmıştır. Yeni Valide Külliyesi dış avlu güneybatı taçkapısındaki altı kollu yıldız, yüzeyden taşırılmış daire şeklindeki alanın üzerine kabartılarak işlenmiştir. Diğer yıldız örneklerine nazaran daha açık bir şekilde görülebilen

⁶²⁴ Nusret Çam, “Türk ve İslâm Sanatlarında Altı Kollu Yıldız (Mühr-i Süleyman)”, *Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı*, Konya 1993, s.207-230; İskender Pala, “Mühr-i Süleyman”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara, 2006, s. 524.

iki eşkenar üçgenin oluşturduğu altı kollu yıldız, daire şeklinde bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçeve ile yıldız arasında kalan kısımlara ise bitkisel kıvrımlar eklenmiştir.

Kapı açıklığı kemer kilit taşlarında olmak üzere karşımıza çıkan bir diğer geometrik süsleme ise dairedir. Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu güneybatı (Fot. 94), Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbesi (Fot. 249, 250) ve Beylerbeyi Külliyesi avlu güneydoğu (arka yüz) (Fot. 271) taçkapılarında yüzeyden kabartılmış daireler bulunmaktadır. Avlu kapılarında görülen daireler, ortalarındaki diğer küçük dairelerle bu bölüme yapılmak istenen bir motifin yarım bırakılmış olabileceğini veya bilinçli olarak bu şekilde bırakılmış olmasını da düşündürmektedir. Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbesi taçkapısı kemer kilit taşında yarım küre şeklinde kabarayı hatırlatan daire motifi bulunmaktadır. Yüzeyden kabartılan dairelerin haricinde, taçkapı arka veya ön yüzlerine kakma tekniğiyle yerleştirilmiş daire şekillerinin de süsleme programına dâhil edildiği görülmektedir. Bunlar Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı taçkapısının kemerinde (Fot. 133, 134), Ayazma Camisi avlu kuzeybatı (Fot. 193, 194) ve Laleli Camisi hünkâr mahfili rampa taçkapılarının ise kemer köşeliklerinde bulunmaktadır (Fot. 243). Nuruosmaniye Külliyesi dış avlu batı kapısının hem ön hem de arka yüzünde olmak üzere, kemer taşlarının birleşim noktalarında, daire şeklinde, yüzeyden hafif taşıntı yapan mermerler kakılmıştır. Kesme taş malzemenin hâkim olduğu Ayazma Camisi avlu kuzeybatı taçkapısının kemer köşeliklerinde, simetrik olarak yerleştirilmiş, siyah mermer daireler bulunur. Dairelerin, taçkapının arka yüzündeki kemer köşeliklerine açılan boşluklarda da mermer kakmaların olabileceği varsayılabilir. (Fot. 195). Daire şeklindeki farklı renklerden oluşan mermerlerin taçkapı cephesine kakıldığı diğer örnek ise Laleli Camisi hünkâr mahfili rampa taçkapısıdır. Kemer köşeliklerine açılan üç farklı boydaki (bir büyük, bir küçük ve iki adet aynı çapta) dairesel boşlukların içlerine kırmızı, gri ve siyah renkteki mermerler kakılmıştır.

Taçkapılarda görmeye alışılan motiflerden gülbezek ve gülçelerin, 18. yüzyılın ortalarından sonra yerini almaya başlayan daire ve elips şekilleri kapı açıklığı kemer kilit taşlarında karşımıza çıkmaktadır. Bu şekillerden biri olan elipsler, kapı açıklığı kemer kilit taşlarında, kabarlara benzer bir formda, dikey vaziyette yer almaktadırlar. Örneklerden Laleli Camisi harim kuzey (arka yüz) (Fot. 233) taçkapısı hariç tutulduğunda, Laleli Camisi iç avlu kuzeybatı (Fot. 219) ve Laleli Camisi iç avlu kuzeydoğu (Fot. 225) taçkapılarının ön yüzünde elips şekilleriyle karşılaşılmaktadır. Bunun yanında Laleli Camisi harim kuzeydoğu (Fot. 239) ve harim güneybatı (Fot. 241)

kapılarının her iki yüzünde de elipsler bulunmaktadır. Laleli Camisi harim kuzey (arka yüz), Laleli Camisi iç avlu kuzeybatı ve iç avlu kuzeydoğu taçkapılarındaki elipslerin alt noktalarında birer püskül motifine yer verilmişken, üst noktalarında “V”, kabaca işlenmiş lotus ve palmet motiflerinin uygulandığı görülür. Laleli Camisi iç avlu güneybatı taçkapısında ise elipsin üst ve alt kısımlarında noktalara yer verilmiştir (Fot. 231). Aynı durum kapıların hem ön hem de arka yüzünde elipsler bulunan Laleli Camisi harim kuzeydoğu ve Laleli Camisi harim güneybatı kapıları için de geçerlidir.

3.4.3. Mukarnas

Yan yana ve üst üste gelen prizmatik öğelerin, kademeli olarak dışarı taşma yapacak biçimde, kullanıldıkları yere ve amaca uygun bir düzende dizilmeleriyle oluşturulan, üç boyutlu İslâm bezeme tekniği olan mukarnas; çeşitli yerlerde bezemenin plastik görünümünden yararlanmak maksadıyla kullanılmıştır. Bunun yanında bir geometrik biçimden diğer bir geometrik biçime, mimariye özgü bezemeyle geçme olanağı sağlamaktadır⁶²⁵. Bulunduğu yerde hem taşıyıcı hem de süsleyici işlevi yerine getiren mukarnas⁶²⁶; Ortaçağ Anadolu Türk mimarlığında yaygın olarak kullanılmış, Osmanlı mimarlığına kadar biçimsel olarak değişmiş ve olgunlaşmıştır⁶²⁷. Mukarnas; taçkapı, mihrap, şerefe, niş, örtü ve örtü geçişinde, sütun başlık ve kaidesinde, kornişlerde sıklıkla görülmekle birlikte, mezar taşı, çeşme ön yüzü ve yalıkları ile sokak köşelerinde de kullanıldıkları görülmektedir⁶²⁸. Taçkapı ana nişinin mukarnas öğeleriyle biçimlendiği Erken dönem Osmanlı cami taçkapılarında izlenen tutarlı gelişme, Sinan Dönemi’nde anıtsal yapı kavramı içinde daha önceki önemini korumuştur⁶²⁹. Klasik dönem uygulamalarında kullanılan geometrik şemalar, 16. yüzyıl öncesine dayanmakla birlikte, dönemin mukarnas öğeleri, Erken Osmanlı Dönemi’ne göre iri ve keskin çizgileriyle daha belirgin karakterdedirler⁶³⁰.

18. yüzyıl İstanbul yapılarının taçkapılarındaki mukarnaslar; tepeliklerde, taçkapı cephesinde, sövelerdeki dekoratif konsollarda, taçkapı ana niş ve yan niş örtüsünde karşımıza çıkmaktadır. İncelenen örneklerden Amcazade Hüseyin Paşa Dershane/Mescit

⁶²⁵ Ayla Ödekan, “Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri”, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Doktora Tezi, 1977, s. 1-2.

⁶²⁶ Selçuk Mülayim, “Mukarnas”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara, 2006, s. 126.

⁶²⁷ Ayla Ödekan, “Mukarnas Bezeme”, *Mimar Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, Cilt:1, İstanbul, 1988, s. 475.

⁶²⁸ A. Ödekan, *age.*, 1977, s. 1-2; A. Ödekan, *age.*, 1988, s. 475.

⁶²⁹ Ayla Ödekan, “Taçkapılar”, *Mimar Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, Cilt:1, İstanbul, 1988, s. 521.

⁶³⁰ A. Ödekan, *agm.*, 1988, s. 476; A. Ödekan, *agm.*, 1988, s. 521.

(Fot. 6), Feyzullah Efendi Medresesi Dershane/Mescit-Kütüphane (Fot. 14), Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi (Fot. 57), Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu (Fot. 66), Damat İbrahim Paşa Darülhadis/Mescit (Fot. 71), Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu (Fot. 84) ve Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlu kuzeydoğu (Fot. 97) taçkapılarının tepeliklerine geçişlerde mukarnas kullanılmıştır. Bunun yanında Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapısının ön yüzünde, kapı açıklığı ve kitabelik bölümlerini ters “U” biçiminde çevreleyen mukarnaslı bordür bulunmaktadır (Fot. 51). Bu tasarım özelliği ile Diyarbakır Behram Paşa Camisi (1564-1572) harim (Fot. 393) Diyarbakır Melek Ahmet Paşa Camisi (1580-1590) harim (Fot. 394) taçkapıları ile benzerlik bulunmaktadır. Taçkapılarda, sövelerin kapı açıklığına bakan kısımlarındaki dekoratif konsollarda da mukarnas bezeme görülmektedir. Bunlar; Amcazade Hüseyin Paşa Dershane/Mescit (Fot. 6), Feyzullah Efendi Medresesi Dershane – Mescit/Kütüphane (Fot. 14), Yeni Valide Camisi harim kuzey (Fot. 55), Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeybatı (Fot. 41), Yeni Valide Camisi iç avlu kuzeydoğu (Fot. 45), Yeni Valide Camisi iç avlu güneybatı (Fot. 50), Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi (arka yüz) (Fot. 62), Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu (Fot. 67), Damat İbrahim Paşa Darülhadis/Mescit (Fot. 72), Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey (Fot. 109), Nuruosmaniye Kütüphanesi güney (Fot. 189), Nuruosmaniye Kütüphanesi kuzey (Fot. 191) taçkapılarında görülmektedir. Geleneksel taçkapı plân formundaki Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısının ana niş örtüsü (Fot. 107) ile yan niş kavsaraları (Fot. 108) ise mukarnas öğeleriyle doldurulmuştur. Amcazade Hüseyin Paşa Dershane/Mescit, Feyzullah Efendi Medresesi Dershane – Mescit/Kütüphane, Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi ve Ahmediye Külliyesi avlu güneydoğu kapısının tepeliklerine geçişte yer verilen mukarnaslarda püsküller bulunurken diğer örneklerde püsküllere yer verilmediği görülmektedir. Tepeliklerde yer alan mukarnas yuvalarından aşağıya sarkan dişlerin arasında taç yapraklı çiçek ve rozetlere, Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu (Fot. 66), Damat İbrahim Paşa Darülhadis/Mescit (Fot. 71) taçkapılarında rastlanır. Yeni Valide Camisi harim kuzey taçkapısının ön yüzünü üç yönden ters U biçiminde çevreleyen bordürü oluşturan mukarnaslı düzenlemede hem püsküllerde hem de mukarnas yuvalarından aşağıya sarkan dişlerin arasında taç yapraklı çiçek ve rozetler bulunmaktadır. 18. yüzyıl içinde geleneksel taçkapı plân ve tasarımına sahip tek örnek olan Hekimoğlu Ali Paşa Camisi harim kuzey taçkapısı, gerek ana niş gerekse yan nişlerdeki mukarnaslı kavsara düzenlemesiyle klasik dönem örneklerinden farklılık göstermez. Sadece ana niş kavsarasında yer alan sarkıtlardaki stilize lale motifi dönemin

getirdiği bir özellik olarak algılanabilir. Benzer bir düzenleme Nevşehir Damat İbrahim Paşa Camisi mihrabında da görülmektedir (Fot. 387).

18. yüzyılın erken örneklerinde görülen mukarnaslı düzenlemelerin çoğu, taçkapı tepeliklerinde, bir üst sıraya geçişi sağlayan plastik görünümlü bezemeler şeklinde veya sövelerin kapı açıklığına bakan yüzlerinde dekoratif konsollar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında taçkapı ön yüzünde kompozisyon oluşturacak biçimde kullanılan örneklerde, geleneksel taçkapı plân ve tasarımına sahip örneklerdeki mukarnas bezeme, 18. yüzyılın ortalarından itibaren taçkapılarda tercih edilmemiştir. Yüzyılın ortalarında inşası tamamlanan Nuruosmaniye Camisi'nin harim kuzey ve iç avlu taçkapılarında, geleneksel taçkapı plânı uygulansa da kavsara dolgusunda mukarnasların kullanılmaması dikkat çeker. Dolayısıyla batı sanatı etkili unsurların tercih edilmesi, klasik ve batılı uygulamaların bir arada kullanılmasıyla geçiş dönemi örneği olarak değerlendirilmesine yol açar. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren mukarnas bezeme taçkapılarda kullanılmamıştır.

3.4.4. Kalem İşi Süsleme

18. yüzyıl taçkapı örneklerinden Damat İbrahim Paşa avlu taçkapısının arka yüzünde (Fot. 65), Ayasofya İmaretı avlu taçkapısının saçağında (Fot. 115) ve Murat Molla Kütüphanesi taçkapısının saçak altı ile tepeliğinde (Fot. 263, 265, 266) kalem işi süslemeye rastlanılmaktadır. Bunlardan sadece Ayasofya İmaretı avlu taçkapısının, saçağı altındaki, geleneksel motiflerin stilize edilmesiyle bazılarının baskı tekniğiyle uygulandığı anlaşılmıştır. Damat İbrahim Paşa Külliyesi avlu taçkapısının arka yüzündeki beşik tonozun avluya bakan tarafında, kalem işi olarak, geleneksel motiflerin stilize edilmesiyle oluşturulan bir tepelik mevcuttur. Tonozun kemer formu ve kemer taşları da kalem işi ile tespit edilmiştir. Böyle kalem işi bir tepelikle Murat Molla Kütüphanesi taçkapısı ön yüzü yukarısında karşılaşılır. Buradaki tepelikte daha önceden kaldığı varsayıp sıva altından çıkarıldığı anlaşılan kalem işi bezemeler natüralist bitki motiflerini içerir. Düşey bir çizgi ile kesilen kısmın batısındaki sonradan yapıldığını varsaydığımız bezeme ise rokay üslubunu yansıtır. Bu kalem işleriyle kemer, silme ve tepelik gibi mimari unsurların gerçekleştirilmiş olması ilgi çekicidir. Bu durum, ya taçkapı cephelerindeki alanların tek düzeliğini gidermek için yapılmış olmalıdır. Ayasofya İmaretı avlu taçkapısının geniş saçağı altındaki kalem işi bezemelerin ise özgün

-örnekler olup olmadığının, taçkapının 1856-1883 yıllarını gösteren fotoğrafına bakıldığında tartışmalı olduğu anlaşılır (Fot. 395).

3.4.5. Yazı (Hat)

İslâm Sanatında yazı, süsleme unsuru olarak farklı alanlarda kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu Dönemi taçkapılarının süsleme unsurları arasında görülen yazı şeritleri, Erken dönem Osmanlı taçkapılarından bir kaçında da uygulanmıştır⁶³¹. Bununla birlikte çoğu onbeşinci yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bazı taçkapılarda, yan nişlerin üst kısımlarında, dikey dikdörtgen veya daire şeklindeki panolar içerisinde dini içerikli yazılara yer verildiği görülmektedir⁶³². Klasik dönem taçkapılarında ise erken dönem özellikleri korunarak devam ettirilmiş, kitabeler dışındaki dekoratif yazılar sınırlı yerlerde kullanılmıştır⁶³³. 18. yüzyılda ise yazının taçkapı kompozisyonundaki yerinin değişmediği, önceki dönemlerde görülen uygulamalara bağlı kaldığı gözlemlenmiştir. Kitabelerde olduğu gibi dekoratif yazı panolarına, kapı açıklığı köşeliklerinin üzerinde veya kapı açıklığının daha yukarısında yer verilmiştir. Bazı taçkapıların arka yüzlerinde de yazı örneklerine yer verilmiştir.

Yapıların tarihçesiyle ilgili kitabeler dışındaki diğer yazı panolarında, “*Besmele, Kelime-i Şahadet, Kelime-i Tevhid ve Maşallah*” yazılarının yanında, *Hadis-i Şerif*lere ve “*Kuran-ı Kerim*”den seçilen ayetlerin tamamına veya bir kısmına yer verildiği görülmektedir. İncelenen örneklerden yirmi yedi tanesi avlu, yedi tanesi harim, beş tanesi türbe, bir tanesi sıbyan mektebi ve bir kütüphane taçkapısı olmak üzere toplam kırk bir kapıda ayet kitabesine yer verilmiştir. Kitabeler dışındaki dekoratif yazı panolarında, yapı türüne göre çeşitli ayetlere rastlanır. Külliye avlu duvarlarındaki taçkapılarda genellikle ibadete gelenleri selamlayan veya ibadet etmenin faydalarının anlatıldığı ayetler bulunur. Türbe avlu kapılarındaki kitabelerde ise yaşayanlara ölümü hatırlatan ayetler hak edilmiştir. Aynı şekilde cami harim, sıbyan mektebi ve kütüphane taçkapılarında da yapı türü ile ilgili ayetlere yer verilmiştir. Tez kataloğunda yer alan dört örnekte ise Hadis-i Şeriflere rastlanır⁶³⁴. Örneklerden Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güneybatı (ön yüz) (Fot. 310) ve Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu güneybatı (arka yüz) (Fot. 352) taçkapılarındaki

⁶³¹ Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 83-84.

⁶³² Ş. Çakmak, *age.*, 2001, s. 84.

⁶³³ M. Karademir, *age.*, 2014, s. 469-470.

⁶³⁴ Nuruosmaniye Kütüphanesi güney, Şah Sultan Külliyesi avlu (arka yüz), Eyüp Sultan Külliyesi dış avlu güneybatı ve Üsküdar Selimiye Külliyesi avlu güneybatı taçkapılarında Hadis-i Şeriflere yer verilmiştir.

kitabelerde, mescid inşa etmekle ilgili hadisi şerifler bulunmaktadır. Nuruosmaniye Kütüphanesi kuzey taçkapısında eğitimle (Fot. 191), Şah Sultan Külliyesi avlu taçkapısı arka yüzünde annelikle ilgili hadisi şerif yerleştirilmiştir (Fot. 332). Yazılarda sülüs, celi sülüs, talik ve celi talik türlerin uygulandığı anlaşılmıştır. Çoğunluğu oluşturan celi sülüs karakterli yazılar, istisnalar hariç tutulduğunda⁶³⁵, çoğunlukla, dış ve iç avlu taçkapılarında görülmektedir. Sülüs hatlı ayet kitabelerine Ayasofya İmaret avlu (arka yüz), Çarşamba Murat Molla avlu ve Mihrişah Valide Sultan Türbe taçkapılarında rastlanmaktadır. Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi ve Murat Molla Külliyesi avlu kapılarındaki ayet veya hadis kitabeleri talik hat ile yazılırken, Fatih Sultan Mehmed Türbe taçkapısı (arka yüz) ile Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe avlu taçkapısındaki kitabeler celi talik hat ile yazılmıştır.

Taçkapılarda yapının tarihçesini içeren kitabeler dışındaki yazı panolarının 18. yüzyılın ortalarından itibaren bir artış gösterdiği gözlemlenmiştir.

3.4.6. Diğer Süslemeler

18. yüzyıl İstanbul yapılarındaki taçkapı örneklerinde, herhangi bir gruba dâhil edilemeyen, ancak taçkapı tasarım ve kompozisyonunda yer alan süsleme unsurları da bulunmaktadır. Bunlar arasında istiridye kabuğu motifleri, tepe topları ile âlemler, kuş evleri ve kâseler yer almaktadır.

Taçkapı cephelerinde, kapı açıklığı kemer kilit taşı ile köşeliklerinde, yan nişlerde ve kavsara yüzeylerinde istiridye kabuğu örneklerine rastlanmaktadır. İncelenen örneklerden Ayasofya İmaret avlu taçkapısının yan niş kavsarasının kıvrımlı yüzeyinde, istiridye kabuğuna yer verilmiştir (Fot. 118). Aynı yapının İmaret taçkapısının kemer köşelik yüzeylerine, simetrik olarak yerleştirilmiş istiridye kabukları bulunmaktadır. Bu kabuklar, 45° lik bir açıyla, köşelik yüzeylerine adeta tutturulmuş hissi veren yüksek kabartma şeklinde yapılmıştır (Fot. 125, 126). Her iki kapıda görülen istiridye kabuğu tasarımlarının birbirinden farklı olduğu görülür. Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapısının kavsarasında, köşe konsolları ile kavsara merkezinde, iki farklı tasarımda

⁶³⁵ Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane, Nuruosmaniye harim kuzey, Nuruosmaniye harim kuzeydoğu, Nuruosmaniye harim güneybatı, Ayazma Camisi harim kuzey, Laleli Külliyesi İmaret, Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi, Laleli Camisi hünkâr mahfili rampa, Laleli Camisi harim kuzeydoğu, Laleli Camisi güneybatı, Fatih Sultan Mehmed Türbesi, I. Abdülhamid Türbesi, Hacı Selim Ağa Kütüphane, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret avlu, Şah Sultan Türbesi ve Eyüp Sultan Camisi hünkâr kasrı kapılarında Celi sülüs hatlı kitabeler mevcuttur.

istiridye kabuğu ile karşılaşılır (Fot. 164, 165). Bunlardan köşe konsollarında yer alan istiridye kabuklarının alt kısmı, akant yaprağıyla sonlanırken, kavsara merkezindeki istiridye kabuğu, sarmal şekilde sonlanmaktadır. Ayrıca bu kabukların yiv sayıları ve yivlerin derinlikleri birbirlerinden farklıdır. Mihrişah Valide Sultan Külliyesinin taçkapılarında, yukarıda verilen örneklere nazaran daha stilize edilmiş istiridye kabuğu örneklerine yer verilmiştir. Bunlardan ilki, kapı açıklığı kemerinin kilit taşında, merkezine, kırmızı renkli mermerden ters armudi formda taşın kakıldığı stilize istiridye kabuğu düzenlemesidir (Fot. 301). Bu taşın her iki yanında yer alan “C” kıvrımı dikkat çekicidir. İkinci olarak aynı kapının, saçak altındaki dekoratif pilastrların arasında yer alan daire panoların tepe noktasında istiridye kabuğu motifine yer verilmiştir. Burada motifi oluşturan yivli hatların, en altta “S” kıvrımıyla başladığı görülür. Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey taçkapısının tepelik merkezindeki istiridye kabuğu, yine stilize edilmiş ve oldukça plastik etkili verilmiştir (Fot. 356, 357). Taçkapılarda görülen istiridye kabuğu motiflerinin, simetrik düzenlemeler haricinde, aynı kapıda uygulansalar bile farklı tasarımlarda düzenlendikleri anlaşılmıştır.

18. yüzyıl taçkapı örneklerinin bazılarında, genellikle taçkapıyı yanlardan sınırlandıran sütun/pilastrların en üstünde, tepe topları veya âlemlere yer verildiği görülmektedir⁶³⁶. Tamamen dekoratif amaca hizmet eden bu unsurlar, taçkapı cephe tasarımlarına estetik katkıda bulunurlar. Tepe topları, üst üste getirilmiş iki veya üç boğumdan oluşan ve aşağıdan yukarıya doğru küçülerek devam eden şekilde düzenlenen kaideli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelenen örneklerde Ayasofya İmareti (Fot. 124), Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey (arka yüz) (Fot. 138), Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu (arka yüz) (Fot. 145), Nuruosmaniye Camisi iç avlu güneybatı (arka yüz) (Fot. 154), Laleli Camisi harim kuzey (Fot. 236), Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbe (arka yüz) (Fot. 250)ve Türbe (arka yüz) (Fot. 259) taçkapılarının tepelik/taç bölümlerinin iki yanında tepe toplarına yer verilmiştir. Bunun yanında Laleli Külliyesi dış avlu güneydoğu taçkapısının avlu duvarlarıyla birleştiği köşelerdeki çeyrek daire kesitli pilastrlar üzerinde de tepe toplarına yer verildiği görülmektedir (Fot. 210). Örneklerden sadece Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbesi taçkapısı ön yüzünde farklı bir düzenleme söz konusudur. Taçkapının arka yüzündeki tepe topundan farklı olarak burada birbirlerine bakar vaziyetteki “S” biçimli tepe topları ilgi çekicidir (Fot. 249).

⁶³⁶ Bu genellemenin dışında olan Ayasofya İmareti avlu taçkapısının arka yüzünde, yan nişlerin üzerinde tepe toplarına yer verilmiştir.

İncelenen örnekler arasında taçkapı ön yüzünde âleme yer verilen tek örnek Ayazma Camisi harim kuzey taçkapısıdır (Fot. 206). Taçkapıyı kenarlardan sınırlandıran pilastrların üzerine simetrik olarak yerleştirilen âlemler, bu kısımlara doğrudan oturtulmuştur. Dört boğumlu olarak düzenlenen âlemler, en yukarıda bir hilalle sonlanmaktadır.

Taçkapı cephelerinin tasarımlarına zenginlik kazandıran unsurlarından biri de kuş evleridir. İncelenen örneklerden sadece Ayazma Camisi avlu güney ve güneydoğu taçkapılarında kuş evlerine rastlanmaktadır (Fot. 197, 200). Güneydoğu avlu taçkapısının ön yüzündeki kuş evleri, yarım daire kesitli konsol üzerinde, iki katlı pencere sistemine sahip, geniş saçaklı bir köşk biçiminde yapılmış simetrik örneklerdir. Güney avlu taçkapısının ön yüzündeki kuş evleri ise tek kemer gözlü açıklığı bulunan cephesi ve örtü sistemi ile üzerindeki âlemi belirginleştirilmiş bir düzenlemeye sahiptir. Aynı kapının arka yüzünde de yan yana verilmiş kaş kemerli iki küçük kuş evi bulunmaktadır (Fot. 201).

Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapısının yan niş tepeliğini oluşturan süsleme kompozisyonunda kâse içerisinde meyve tasvirlerine yer verildiği görülmektedir (Fot. 167). Benzer bir düzenleme Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzeydoğu ve Nuruosmaniye Camisi iç avlu güneybatı taçkapılarının arka yüzünde yer alan tepeliklerde de söz konusudur (Fot. 145, 154). Bu durum barok sanatın Osmanlı mimarlığındaki etkisi olarak değerlendirilir.

Taçkapılarda, oldukça plastik etkili süsleme unsurlarıyla da karşılaşılır. Bunlar, herhangi bir geometrik formdan uzak, süsleme kompozisyonuyla uyumlu olacak biçimde, tamamen stilize edilmiş olabildikleri gibi bir amblem veya arma kalkanına benzeyen şekillerde de olabilmektedir. İncelenen örneklerdeki uygulamalar, taçkapı yüzeylerine raptedilmiş gibi olsa da son derece plastik etkili kabartmalar biçiminde ortaya konulmuştur. Bu durum doğrudan barok sanatın etkisi olarak algılanır. Ayasofya İmaretî avlu taçkapısının kemer köşeliklerine yerleştirilen yüksek kabartma biçimindeki kartuşlar, taçkapı ön yüzündeki bu tür uygulamaların nadir örneklerindedir (Fot. 117). Nuruosmaniye Camisi harim kuzey taçkapı kavsarasının köşe konsolları üzerinde yer alan amblem veya arma kalkanı benzeri üç boyutlu kartuş bu bölüme bir metalle iliştilmiştir (Fot. 164, 165). Yine Nuruosmaniye Camisi iç avlu kuzey taçkapısının ön yüzündeki frizin yukarısında, akant yaprakları arasındaki küçük kartuşlar da plastik etkili olarak

uygulanmıştır (Fot. 142). Sultan III. Mustafa – III. Selim Türbesi taçkapısı arka yüzündeki tepelikte kullanılan “S”-“C” kıvrımlarının yukarıdaki plastik etkili “C” kıvrımlı motif, tepeliğin kenarına kondurulmuş izlenimi vermektedir (Fot. 250). Bu durum da barok sanatın Osmanlı süsleme sanatındaki etkisini ortaya koyan bir başka unsurdur. Eyüp Sultan Camisi harim kuzey (Fot. 322, 325) ve Üsküdar Selimiye Camisi harim kuzey (Fot. 354, 357) taçkapı kenarlarındaki pilastrların yukarısında, plastik etkili asimetrik kartuşların, tasarım açısından birbirlerine benzerliği dikkat çekicidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Lale Devriyle, Osmanlı Devleti ile Avrupa arasında ivme kazanan temaslar, birçok alanda olduğu gibi sanat alanında dolayısıyla mimaride de bir takım etkileşme ve değişime sahne olmuştur. Mimarideki bu değişim, yüzyılın başlarında süsleme bağlamında görülürken, yüzyılın ortasına doğru biçimsel farklılıklar olarak da yansımıştır.

Plân ve süsleme bakımından geleneksel özelliklere bağlı kalınarak ortaya konulan taçkapıların, 18. yüzyılın ikinci yarısında da uygulandığı gözlemlenmiştir. Ancak, 18. yüzyılın ortalarından başlayarak, geleneksel taçkapı kavramında Batı sanatı etkisiyle bir takım değişmelerin gerçekleştiği anlaşılmıştır. Bu değişimin çok çabuk olmadığı, geleneksel olanla Batılı olanların aynı taçkapıda birlikte uygulandığı örneklerin bulunduğu bir geçiş evresinden sonra Batılı üslup etkilerinin ağırlık kazandığı belirlenmiştir. Geleneksel taçkapı tasarımındaki taçkapı derinliğinin, 18. yüzyılın ikinci yarısındaki örneklerde görülmemesi, taçkapı plânlarındaki değişimin bir işaretidir. Bu bağlamda, taçkapıların buldukları cepheden ileriye doğru taşıntılarının azalması önemli bir durumdur. Taçkapıların plânlarında görülen bu sadeleşmeye karşın ön yüz kompozisyonları, tasarım ve bezeme açısından batılı motiflerle zenginleştirilmiştir.

Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi'nde yapı türü gözetilmeksizin hemen her yapıda taçkapı uygulamasına gidildiği ve taçkapıların anıtsallıkları bakımından yapıların uzaktan algılanan ilk unsurları olma özelliği gösterdiği bilinmektedir. Osmanlı mimarisinde ise taçkapılar, çoğunlukla camilerin son cemaat yeri ölçülerine göre sınırlandırılmış, görselliği kısmen törpülenmiştir. Taçkapıların anıtsallıkları ve uzaktan algılanan ilk unsur olma özelliğinin, 18. yüzyılda, avlu taçkapılarında devam ettirildiği sonucuna varılmıştır. Ancak, genel biçimlenişlerinde ana niş derinliğine pek dönülmemiş, klasikten kopan yaklaşımla ortaya konulmuşlardır. Bezeme unsurları bakımından ise Barok ve Rokoko üslup özelliklerinin çoğaldığı gözlemlenmiştir.

Osmanlı mimarisinin erken ve klasik dönemlerinde uygulana gelen, camilerin harim kuzey taçkapısının yanında, iç avlularının cephelerinde de taçkapılara yer verilmesi, 18. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Taçkapıların camilerdeki

uygulama alanları bakımından gelenekselliği yansıtan bu durum, yüzyılın ikinci yarısındaki örneklerde görülmemektedir. Ancak, plân olarak geleneksel taçkapıya sahip, iç avlulu son örnek olan Nuruosmaniye Camisi'nin taçkapılarında, bezeme olarak Batılı motiflerin tercih edilmiş olması, geçiş devri uygulamalarının somut örneklerinden birisi olduğunu gösterir.

Camilerdeki hünkâr kasrı ve köşklerine ulaşmayı sağlayan rampa veya merdivenlerin başlangıcında, 18. yüzyılda, taçkapı niteliğine yaklaşan anıtsal kapılar yerleştirilmiş olması da bir değişim olarak algılanabilir.

18. yüzyıl taçkapılarının bir özelliği, yapı türü ayırt etmeksizin, binaların ana cephelerine konumlandırılmış olmalarıdır. Medrese, imaret, türbe, sıbyan mektebi, kütüphane ve ambar gibi birbirlerinden farklı işlevlerdeki yapıların avlularına veya içine geçit veren kapılar anıtsal olarak düzenlenmiştir. Burada dikkat çekici olan ise yukarıdaki yapı türlerinin banilerinin, neredeyse tamamının sultan veya sultan yakını olmasıdır.

18. yüzyıl İstanbul taçkapılarında, klasik dönem uygulamalarından farklı olarak, saçak düzenlemeleriyle karşılaşmıştır. Bunların başında, taçkapı cephesindeki sütun/pilastr başlıklarının, en yukarıda birbiri üzerine gelerek katmanlaşan biçimde tekrar edilmesiyle oluşturulan saçaklar gelir. Ayrıca oldukça farklı bir uygulama, çevre duvarı üzerindeki taçkapılarda, ana kütlede dışarıya taşırılmış geniş ahşap ve taş saçaklar, bu yüzyılın getirdiği bir yenilik olarak görülür. Daha önce örneğine rastlanmayan bu uygulamaya, 18. yüzyılda, özellikle lale devrinde inşa edilen sebil, çeşme gibi küçük ölçekli yapıların saçaklarında görülen genişlik ve hareketliliğin, taçkapılara ilham kaynağı olduğu düşünülür.

18. yüzyıl taçkapılarında, her bir yapı türünün tamamında olmasa da, tepelik/taç kullanımına yer verildiği görülmektedir. Yüzyılın ilk yarısında uygulanan tepelik şemaları, erken ve klasik dönemde görülen kompozisyonlarla benzerlik göstermektedir. Tepeliklerdeki lotus-palmet gibi klasik bezeme motiflerinin, yüzyılın ortasına doğru stilize edilmeye başlanmasıyla, geleneksel bezeme motifi normlarından uzaklaşmıştır. Yüzyılın sonuna doğru tepeliklerin tamamen Barok ve Rokoko karakterli bezemelerden oluşması, üslup değişiminin taçkapı elemanlarına doğrudan yansıdığını gösterir.

Osmanlı mimarisinin erken, klasik ve klasik sonrası dönemlerinde uygulanan, geleneksel taçkapı plânındaki ana niş ve yan nişlerin, Nuruosmaniye Camisi örneğinden sonra tamamen terk edilmesi, taçkapılar için 18. yüzyılda gerçekleştirilmiş bir

farklılık/yeniliktir. Ana nişlerin ortadan kalkmasıyla taçkapı plânlarında yaşanan köklü değişim, taçkapı ana nişi ile bağlantılı diğer mimari öğelerin de, ya tamamen ortadan kalkması ya da biçim değiştirerek, taçkapı ön yüzlerinde varlıklarını devam ettirdikleri anlaşılmıştır.

18. yüzyıl taçkapılarının ön yüzlerinde, gömme dekoratif sütunlar ve gövdeleri kütlede ayrılmış dekoratif sütunlar olmak üzere bu anlamda iki tür uygulama söz konusudur. Osmanlı Klasik Dönem Mimarisi 'nde bazı selatin ve vezir yapılarının taçkapılarında görülen gömme dekoratif sütunların, 18. yüzyıl örneklerinde sadece selatin yapılarında karşımıza çıkması dikkati çekmekle birlikte Osmanlı Klasik Mimarisinin etkisi olarak değerlendirilebilir. Ancak taçkapı ön yüzlerinde uygulanan bağımsız dekoratif sütunlar ise bu yüzyıla özgü bir uygulamadır. Taçkapı tasarımında, yerleri önceden belirlenen alanlara açılan oyuklara yerleştirilen tek parça halindeki sütun gövdeleri, başlık ve kaideleriyle birlikte, dönemin özgün uygulaması olarak ortaya çıkar.

Taçkapı ön ve arka yüzlerinde 18. yüzyılın ortalarına doğru görülmeye başlayan bir başka mimari eleman ise pilastrlardır. Pilastrlar, yüzeyde oluşturdukları girintili çıkıntılı görünüşleri ile başlık ve kaidelerinin estetik özelliklerinden faydalanılan dekoratif unsurlar olarak taçkapıların hem ön hem arka yüzlerinde kullanılmışlardır. İlk olarak Ayasofya İmareti avlu taçkapısında kullanılan pilastrlar, yüzyılın sonuna kadar neredeyse tüm taçkapılarda kullanılmıştır.

Silmelerin taçkapı cephelerinde kullanımları değişmemekle birlikte, 18. yüzyılın ikinci yarısında görülen, cephenin çıkıntılı silmelerle bölümlere ayrılmasında kullanılmış olmaları bir farklılık olarak yansır.

Geleneksel taçkapı plân formundaki ana niş uygulamasının terk edilmesiyle birlikte ana nişin varlığına bağlı diğer mimari unsurlar da ortadan kalkmıştır. Ancak taçkapılarda yan niş uygulaması tamamen sona ermemiş, çevre duvarı üzerindeki taçkapılarda farklı biçimlerde devam ettirilmiştir. Taçkapı cephelerinin yalınlığını gideren içbükey girintiler olmalarının yanında bu kısımlara eklenen çeşmelerle işlev kazanmaları bir değişim olarak göze çarpar.

Osmanlı erken ve klasik dönem taçkapı genişliklerinin, ana niş dip duvarındaki kapı açıklığı genişliğine oranı $2/5$ 'dir. 18. yüzyıl içindeki taçkapılarda ise bu oranı yakalayanların sayısı son derece azdır. Bu durum, geçmişten gelen mimari normlardan uzaklaşmışlığının göstergesi olarak yorumlanabilir. Nuruosmaniye örneğinden sonra

özellikle büyük programlı camilerin taçkapılarına bakıldığında, geleneksel taçkapı plân formunun tercih edilmediği, dolayısıyla taçkapılardaki ana nişin ortadan kaldırılarak daha serbest uygulamalarla taçkapı tasarımına devam edildiği görülmektedir.

18. yüzyıl taçkapılarında, yüzyılın ortalarına doğru görülen ve daha sonra da kullanılmaya devam eden yuvarlak kemer, kapı açıklıklarının hâkim kemer formu haline gelmiştir. Bu kemerlerin oturtulduğu sövelerin üst kısımları ise klasik dönemde olduğu gibi dekoratif konsol biçiminde düzenlenmiştir. Ancak bu kısımlardaki dekorasyon, klasikteki gibi mukarnaslarla değil, silmeli, pilastr/sütun başlıklı ve kaideli olarak düzenlenerek, kapı açıklıklarının vurgulanmasına katkıda bulunmuşlardır.

Kitabelerdeki yazı türleri ve bu yazıların boyutları, taçkapının boyutlarına göre değişmekle birlikte bu kitabelerde, herhangi bir yazı türü veya satır sınırlaması rastlanılmamıştır. Bunun yanında, yüzyılın ortalarından itibaren, yerleştirildikleri yapının türü ile ilgili Kur'an-ı Kerim'den ayetlerin veya Hadis-i Şerif'lerin yer aldığı kitabe levhaları, taçkapıların cephelerinde sıklıkla kullanılmıştır. Taçkapı tasarımının dekoratif bir unsuru olan kitabelerin, mimari değişimin gerçekleştiği yüzyıl içinde taçkapılarda uygulanmaya devam etmesi geleneksel yaklaşımın bir devamı olarak açıklanabilir.

Erken ve klasik dönem taçkapılarında tercih edilen düzgün kesme taş ve mermer malzeme, 18. yüzyıl taçkapıları için de geçerli bir tercih olmuştur. Bunun yanında 18. yüzyıl taçkapı örneklerinde hem kesme taş, hem mermer malzeme bir arada uyumlu bir şekilde kullanılmıştır.

Taçkapılardaki süslemelerde, geometrik motiflerin kullanımı, yüzyılın ikinci yarısında azalmıştır. Bitkisel süslemede lotus, palmet, rumi gibi Osmanlı Mimarisinin Klasik Dönemi'ndeki hâkim motifleri, yüzyılın ortalarına doğru stilize edilmeye başlamış ve kıvrık dal, akant yapraklarıyla birlikte kullanılarak kompozisyonlar oluşturulmuştur. Yüzyılın ikinci yarısında Barok ve Rokoko etkili bitkisel motiflerin ağır bastığı süsleme programlarında, geleneksel motiflerin artık kullanılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte taçkapı cephelerinde istiridye kabuğu, tepe topları, âlemler, kuş evleri ve kâse gibi unsurlardan oluşan bezemeler görülmektedir.

Anadolu Türk Mimarisinde hemen her dönem yapılarda yerini alan taçkapılar, mimari gelişim ve değişimi en iyi yansıtan elemanlardan birisidir. 18. yüzyıl taçkapıları için üç mimari evreden söz etmek mümkündür. Ancak 18. yüzyıl taçkapı örneklerinde mimari ile üzerindeki bezemede batılı anlamdaki değişim çoğu zaman paralel

seyretmemiştir. Bu durum ya mimari olarak klasik dönem özellikleri gösteren denemelerde batılı bezeme unsurları, ya da batılı anlamdaki yeni mimari denemelerde klasik üslubun durağan, kuralcı yaklaşımı taçkapılarda kendini gösterir. Buradan hareketle taçkapıların sadece mimari evreleri üzerinde durulduğunda, bunlardan ilki, yüzyılın başından 1743 yılına kadar devam eden ve Osmanlı klasik dönem mimari normlarının ağır bastığı zaman dilimidir. İkincisi, 1743 yılından 1755 yılına kadar olan zaman diliminde, temelde klasik şemalara bağlı kalındığı ancak mimari değişikliklerin taçkapı elemanları üzerindeki etkisinin görülmeye başlandığı geçiş dönemidir. Üçüncüsü, 1755'ten yüzyılın sonuna kadar olan, tamamen geleneksel plân ve tasarımdan uzaklaşan, yeni tasarım ve süsleme kompozisyonlarının denendiği bezemeci yaklaşımın ağır bastığı dönem olarak göze çarpar. Taçkapılardaki bu mimari dönemlere tesir eden başlıca unsurlar arasında saray ve çevresinin mimariyi yönlendirmesi ile uygulama aşamasında yapı-usta ilişkisinin etkisi göz ardı edilemez. Taçkapıların, 18. yüzyılda geçirdiği değişikliklere rağmen, yapılarda özgün tasarımlarıyla varlıklarını sürdürmesi, “geleneksel taçkapı” kavramından farklı taçkapıların da, Osmanlı mimarisinde bulunduğu bir göstergesidir. Ayrıca taçkapı tanımında geçen anıtsallık, cepheden taşıntı, yapının uzaktan fark edilen ilk unsuru olma özelliklerinden tamamını bünyesinde barındıran 18. yüzyıl taçkapılarının, geleneksel taçkapılardan farklı bir yaklaşımda ele alınmadıklarını göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Adeline, J. (1905), *Adeline's Art Dictionary*, New York.
- Ağır A. (1994), “Mehmed Tâhir Ağa”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Ahunbay Z. (1994), “Feyzullah Efendi Medresesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Ahunbay Z. (2004), “Mektep”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara.
- Akgün B. A. (1996), *Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi ve Çevresi Mimari Değerlendirmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akmaydalı H.(1991), “Zonguldak Safranbolu Vakıf Eserler ve Cinci Hanı”, *VIII. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara.
- Aksoy Ö. (1967), *Osmanlı Devri Sıbyan Mektepleri Üzerine bir İnceleme*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Akşin S. (1995), “III. Selim’in Saltanatı (1789-1807): Ciddi İslahatın Başlaması”, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, (Yay. Yön: Sina Akşin), İstanbul.
- Akşin S. (1995), “Dünya Tarihi Kronolojisi (1600-1908)”, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, (Yay. Yön: Sina Akşin), İstanbul.
- Aktuğ İ. (1993), *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, İstanbul.
- Akyavaş B. (1993), *Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefâretnâmesi*, Ankara.
- Alpay İ. B. (1979), “I. Sultan Abdülhamid Külliyesi ve Hamidiye Medresesi” *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. VIII, 1-22.
- Alpay İ. B. (1993), “Abdülhamid I Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

- Altan K. (1937), “Mimar Mehmed Tahir”, *Arkitekt*, S: 79, 193-195.
- Altınay A. R. (2012), *Lâle Devri (1718-1730)*, İstanbul.
- Altun A. (2002), “Türkiye Selçukluları Mimarlığı”, *Türkler*, C. 7, Ankara.
- Anonim (1997), “Dervaze”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul.
- Anonim (1997), “Piştak”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul.
- Anonim (1997), “Portal”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul.
- Arel A. (1975), *18. Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul.
- Arel H. (1962) “Divriği Ulu Camii Kuzey Portalinin Mimari Kuruluşu”, *Vakıflar Dergisi*, S. V, 99-112.
- Arel H. (1962), “Divriği Ulu Cami Tekstil Kapısı ve Diğerleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. V, 113-125.
- Arık R. (1999), “Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış”, *Osmanlı*, C.10, Ankara.
- Arseven C. E. (1984), *Türk Sanatı*, İstanbul.
- Arseven C. E. (1983), “Halat Burması”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul.
- Arseven C. E. (1983), “Kapı”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul.
- Arseven C. E. (1983), “Kapı kanadı”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul.
- Arseven C. E. (1983), “Kemer tepeliği”, *Sanat Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul.
- Arseven C. E. (1998), “Cümle Kapısı”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul.
- Arseven C. E. (1998), “Kitabe taşı, Kitabe levhası”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul.
- Arseven C. E. (1998), “Piştak”, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul.
- Arseven C. E. (1998), “Plâstro”, *Sanat Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul.

- Arseven C. E. (1998), "Rönesans Sanatı", *Sanat Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul.
- Arseven C. E. (1998), "Taçkapı", *Sanat Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul.
- Arseven C. E. (1998), "Tepelik", *Sanat Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul.
- Arseven C. E. (1998), "Tepelik - Kemer tepeliği", *Sanat Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul.
- Arseven C. E. (1998), "Üzengi kürsüsü", *Sanat Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul.
- Arslan H. Ç. (1997), "Erken Osmanlı Mimarisinde Bani-Mimar İlişkisi", *Türk Etnografya Dergisi, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları*, S. 20, 23-46.
- Aslanapa O. (1965), "Edirne'de Türk Mimarisinin Gelişmesi", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara.
- Aslanapa O. (2002), "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Kültür ve Sanat", *Türkler*, C. 6, Ankara.
- Aslanapa O. (2004), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul.
- Aslanapa O. (2007), *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi*, Ankara.
- Aslanapa O. (2007), *Türk Sanatı*, İstanbul.
- Aşkun İ. Y. (1988), *Sinan Devri Medrese Mimarisi*, İstanbul.
- Atak E. (2014), *Anadolu'da Lale Devri Mimarisi (İstanbul Dışı Örnekler Üzerine Bir Araştırma)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Atasoy N. (1985), *17. ve 18. Yüzyillarda Avrupa Sanatı*, İstanbul.
- Aydın Ş. (1991), "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul.
- Aytaçoğlu L. Z. (1993), *İstanbul Lale Devri (1703-1730) Mimari Bezemesi*,

(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ayverdi E. H. (1966), *Osmanlı Mimarisi' nin İlk Devri (1260-1402)*, İstanbul.

Ayverdi E. H. –Yüksel İ. A. (1976), *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi*, İstanbul.

Bakır B. (1999), “XVIII. Yüzyılda Türk Baroku Camiler”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara.

Bakır B. (2003), *Mimaride Rönesans ve Barok: Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri*, Ankara.

Batur A. (1985), “Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul.

Batur S. (1976), “Bir Geç Osmanlı Yapısı Üsküdar'da Selimiye Camisi”, *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara.

Batur S. (1994), “Beylerbeyi Camisi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

Batur S. (1994), “Selimiye Camii”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

Bayburtluoğlu Z. (1978), “Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni”, *Vakıflar Dergisi*, C. 11, S. 11, 67-104.

Bayraktar N. (1982), “Üsküdar Kütüphaneleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. 16, 45-60.

Bayraktar Ş. N. (1959), “Âşir Efendi Kütüphanesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul.

Behar C. (2003), *A Neighborhood in Ottoman Istanbul Fruit Vendors and Civil Servants in the Kasap İlyas Mahalle*, New York.

Beyazıt M. (2009), *Hacı İvaz Paşa'nın Vakıf Eserleri Ve Mimari Faaliyetleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Ankara.

- Beydilli K. (1994), “Osmanlı Siyasi Tarihi, Küçük Kaynarca’dan Yıkılışa”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, (Ed.: Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul.
- Beydilli K. (1995), *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826)*, İstanbul.
- Beydilli K. (2002), “Küçük Kaynarca Antlaşması”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 26, İstanbul.
- Beydilli K. (2006), “Mustafa III”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul.
- Beydilli K. (2006), “Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul.
- Beydilli K. (2007), “Nizâm-ı Cedîd”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul.
- Bozkurt N. (2002), “Avusturya Kapı Kethüdalığı (1700-1736)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 13, 245-259.
- Bozkurt T. (2013), "Osmanlı Mimarisinde Hanım Sultan Camileri", *Din ve Hayat - T.D.V. İstanbul Müftülüğü Dergisi*, S. 20, 48-51.
- Canca G. (1999), *Bir Geçiş Dönemi Olarak İstanbul'da 3. Ahmet Devri Mimarisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Canca G. E. (2003), “Günnüş Emetullah Valide Sultan/Yeni Valide Sultan Külliyesinin Lale Devri Mimarisi İçindeki Yeri”, *Üsküdar Sempozyumu*, Cilt 2, İstanbul, 90-104.
- Canca G. E. (2009), "Üsküdar Ahmediye Külliyesi Ve Lale Devri Mimarisi İçinde Bir Değerlendirme" *Üsküdar Sempozyumu* C. 6, İstanbul, 191-202.
- Cantay G. (2000), “Osmanlı Dönemi Darüşşifaları”, *Osmanlı*, C. 10, Ankara.
- Cantay G. (2002), *Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu*, Ankara.

- Cezar M. (1995), *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi I*, İstanbul.
- Cezar M. (1998), "Osmanlılarda 18. Yüzyıl Sanat ve Kültür Ortamı", *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı*, İstanbul, 43-73.
- Conti F. (1997), *Barok Sanatını Tanıyalım*, (Çev: Solmaz Turunç), İstanbul.
- Conti F. (1985), *Rokoko Sanatını Tanıyalım*, (Çev: Eren Soley), İstanbul.
- Cunbur M. (1971), "Lâle Devrinde İstanbul Kütüphaneleri", *Türk Kültürü*, C. IX, Ankara, 363-368.
- Çakmak Ş. (2001), *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar (1300-1500)*, Ankara.
- Çam N. (1993), "Türk ve İslâm Sanatlarında Altı Kollu Yıldız (Mühr-i Süleyman)", *Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı*, Konya.
- Çam N. (1999), "Osmanlı Mimarisinde Ve Sanatında Sultanların Estetik Rollerini", *Osmanlı-Kültür ve Sanat*, Ankara, 65-79.
- Çetin Y. (2017), "Batılılaşma Dönemi Osmanlı Cami Mimarisinde Mükebbireler", *Kesit Akademi Dergisi*, S. 7, 407-420.
- Çetinaslan M. (2013), "Hünkâr Mahfillerinin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Osmanlı Dönemi Örnekleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 29, 61-74.
- Çetintaş S. (1946), *Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri/Bursa'da İlk Eserler*, İstanbul.
- Çetintaş S. (1952), *Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri Bursa'da Murad I ve Bayezid I Binaları*, İstanbul.
- Çiftçi A. (2004), *19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Askeri Mimari ve İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapılar*, (Basılmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çobanoğlu A. V. (1993), "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,

İstanbul.

Çobanoğlu A. V. (1998), “Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, Ankara.

Çobanoğlu A. V. (1998), “Laleli Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 17, Ankara.

Çobanoğlu A. V. (1998), “Laleli Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara.

Çobanoğlu A. V. (2003), “Mehmed Tâhir Ağa”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara.

Çobanoğlu A. V. (2007), “Osmanlılar”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, Ankara.

Çobanoğlu A. V. (2009), “Seyyid Hasan Paşa Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, Ankara.

Çobanoğlu (2009), “Sultan Ahmed Camii ve Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, Ankara.

Çobanoğlu A. V. (2013), “Yenicami Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, Ankara.

Çobanoğlu A. V. (2013), “Yûsuf Ziyâ Paşa Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 44, Ankara.

Çoruhlu Y. (1993), “Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Mimarisinde Taçkapılar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 85, 198-213.

Çoruhlu Y. (2001), “Kapı”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Ankara.

Daş E. (2007), *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri*, İstanbul.

Demir U. (2015), *Osmanlı Hizmetinde Mühtedi: Humbaracı Ahmed Paşa*, İstanbul.

Demiralp Y. (1999), *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Ankara.

Denel S. (1982), *Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda*

Değişim ve Nedenleri, Ankara.

Derin F. Ç. (1992), "Osmanlı Devletinin Siyasi Tarihi", *Türk Dünyası El Kitabı Coğrafya-Tarih*, Ankara.

Devellioğlu F. (1999), "Dervâze", *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara.

Doğan D. M. (1981), "Cümle kapısı", *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara.

Doğan D. M. (1981), "Dervâze", *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara.

Doğan D. M. (1981), "Piştak", *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara.

Doğan D. M. (1981), "Portal", *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara.

Dönmez E. E. N. (1994), "Ebubekir Ağa Sıbyan Mektebi, Sebili ve Çeşmeleri", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

Dönmez E. E. N. (2008), "İznik Yeşil Camii ve Türk Mimarisindeki Yeri", *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı*, C. 2, İstanbul.

Durukan A. (2002), "Anadolu Selçuklu Dönemi Portallerinde Biçim ve Estetik", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan (10-13 Ekim 2001)*, İzmir, s. 261-274.

Dündar A. (2018), "Özkent Türbeleri ve Minaresinin Türk İslâm Sanatları ve Mimarisindeki Yeri ve Önemi", *Uluslararası Ali b. Osman el-Ûşî Sempozyumu Bildirileri*, 584-612.

Emecen F. (1994), "Osmanlı Siyasi Tarihi, Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, (Ed.: Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul.

Eraşar O.-Karpuz H. (2013), *Büyük Selçuklu Mirası: Mimari*, C. 1, İstanbul.

Ersoy İ. K. (1995), "Batı Anadolu Ayanlarından Karaosman-oğulları'nın Mimari Eserleri", *IX. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi*, Ankara, 407-415.

- Erdoğan E. G. (1994), “Şehit Ali Paşa Kütüphanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Erdoğan M. (1954), “18. Asır Sonlarında Bir Türk San’atkârı Hassa Başmimarı Mehmed Tahir Ağa Hayatı ve Meslekî Faaliyetleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 7, S. 10, 157-180.
- Eren A. C. (1966), “Selim III”, *M. E. B. İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul.
- Ertuğ Z. T. (2000), “İmaret”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, Ankara.
- Erünsal İ. E. (1991), *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, Ankara.
- Erünsal İ. E. (1991), *Türk Kütüphaneleri Tarihi II Kuruluştan Tanzimat’a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara.
- Erünsal İ. E. (1992), “Beşir Ağa Kütüphanesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Ankara.
- Erünsal İ. E. (1996), “Hacı Selim Ağa Kütüphanesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, Ankara.
- Erünsal İ. E. (1999), "Osmanlılarda Kütüphane ve Kütüphaneci Geleneği", *Osmanlı*, C. 11, Ankara.
- Erünsal İ. E. (2007), “Ragıp Paşa Kütüphanesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, Ankara.
- Erzincan T. (2010), “Şebsafâ Kadın Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, Ankara.
- Eyice S. (1967), “Kaybolan Bir Tarihî Eser Şeyh Murad Mescidi”, *Tarih Dergisi*, İstanbul Üniversitesi, C. 17, S. 22, 111-130.
- Eyice S. (1981), “XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klâsik Üslubu”, *Sanat Tarihi Yıllığı IX – X (1979 -1980)*, 163-189.
- Eyice S. (1989), “Ahmed III Kütüphanesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara.
- Eyice S. (1989), “Ahmet Paşa Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara.

- Eyice S. (1991), “Ayasofya”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C.4, Ankara.
- Eyice S. (1991), “Ayazma Camisii”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, Ankara.
- Eyice S. (1991), “Azapkapı Camii”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, Ankara.
- Eyice S. (1992), “Beyazıt II Camii ve Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Ankara.
- Eyice S. (1993), “Ahmed III Kütüphanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Eyice S. (1993), “Ayasofya İmaretı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Eyice S. (1993), “Ayazma Camii”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Eyice S. (1993), “Damat İbrahim Paşa Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C.8, Ankara.
- Eyice S. (1994), “Âşir Efendi Kütüphanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Eyice S. (1994), “Ayasofya Kütüphanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Eyice S. (1994), “Edirnekapı Camii ve Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara.
- Eyice S. (1994), “Fatih Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 265-270.
- Eyice S. (1995), “Eyüp Sultan Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul.
- Eyice S. (1995), “Fâtih Camii ve Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, Ankara.
- Eyice S. (1997), “Hamidiye Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 15, Ankara.

- Eyice S. (1999), “Osmanlı Devri Türk Mimarisi”, *Osmanlı*, C. 10, Ankara.
- Eyice S. (2007), “Nuruosmaniye Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul.
- Germaner S. (1997), “Ampir”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul.
- Germaner S. (1997), “Barok Üslup”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul.
- Germaner S. (1997), “Maniyerizm”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul.
- Germaner S. (1997), “Rönesans”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul.
- Göncüoğlu S. F. (1998), “Humbarahane Kışlası ve Camii”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi* C. 18, Ankara.
- Görür M. (2007), “Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları Kataloğu”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara, 473-532.
- Gültekin G. (1994), “Mihrişah Valide Sultan Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Gündoğdu H. (2012), “Osmanlı Klasik Dönem Sonu Külliye Anlayışı Bağlamında Üsküdar Yeni Valide Külliyesi”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII*, 115-137.
- Gürbıyık C. (2013), *Osmanlı İmaretleri (Aşevleri)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Harris C. M. (2006), “impostblock, dossier, supercapital”, *Dictionary of Architecture and Construction*, Michigan University, USA.
- Harris C. M. (2006), “Pilaster”, *Dictionary Of Architecture And Construction*, New York.
- Harris C. M. (2006), “Portal”, *Dictionary Of Architecture And Construction*, New York.

- Harris C. M. (2006), "Swarn'sneckpediment", *Dictionary of Architecture and Construction*, New York, USA.
- Harmankaya N. Ç. A. (2017), "Edirne Üç Şerefeli Camii Burmalı Minare Kaidesindeki Kitabenin Düşündürdükleri", *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (02-05 Kasım 2016)*, 653-660.
- Haskan M. M. (2001), *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 1*, İstanbul.
- Haskan M. M. (2001), *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 3*, İstanbul.
- Hasol D. (1975), "Ampir, ampir üslubu", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Hasol D. (1975), "Anakapı", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Hasol D. (1975), "Dervaze", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Hasol D. (1975), "Kapı", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Hasol D. (1975), "Pilastr", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Hasol D. (1975), "Piştak", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Hasol D. (1975), "Portal", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Hasol D. (1975), "Taçkapı", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Hasol D. (1975), "Tepelik", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Hasol D. (1975), "Yeniklasikçilik", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Itzkowitz N. (1999), "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı*, C.1, Ankara.
- İnankur Z. (1997), "Yeni-Klasikçilik", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul.
- İnce K. (1999), "III. Selim-IV. Mustafa ve II. Mahmut Dönemi (1789-1839) Osmanlı Mimarisi Hakkında", *Osmanlı*, C. 10, Ankara.

- İnce K. (2002), “Osmanlı Sanatının 1789-1839 Dönemine Bir Bakış”, *Türkler*, C. 15, Ankara.
- İnci N. (1985), “18. Yüzyıldan İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 19, 225-236.
- İşpirli B. S. (2010), “Güç, İtibar ve Dindarlık: Harem-i Hümayun Mensubu Kadınların İstanbul’da Mimari Hâmiliği” *Akademik Araştırmalar Dergisi* 12, No. 47/48, s. 259–279.
- İyianlar A. (1992), *Valide Sultanların İmar Faaliyetleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İyianlar A. (2005), “Molla Çelebi Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara.
- Kalafat M. (2011), *Gülnuş Emetullah Sultan'ın Baniliği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Karademir M. (2014), *Mimar Sinan Dönemi Yapılarında Taçkapılar*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karakaya E. (1993), “Çapanoğlu Camii”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, Ankara.
- Karakaya E. (2010), “Şemsi Paşa Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, Ankara.
- Karal E. Z. (2011), *Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara.
- Kargı H. (1994), “Zevkî Kadın Sıbyan Mektebi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Kılıçbay M. A. (1985), “Osmanlı Batılılaşması”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul.
- Kınay C. (1993), *Sanat Tarihi*, Ankara.
- Koç H. (1994), “Atıf Efendi Kütüphanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

- Koç H. (1994), “Ragıp Paşa Kütüphanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Koçu R. E. (1958), “Ahmed III Kütüphanesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul.
- Koçu R. E. (1958), “Ahmediye Camii ve Külliyesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul.
- Komasyon (2013), *Hadislerle İslam II Mescit ve Camiler/Rahmân'ın Evleri*, C. 2, Ankara.
- Konyalı İ. H. (1976), *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, C.1, İstanbul.
- Konyalı İ. H. (1977), *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, C.2, İstanbul.
- Köşklü Z. (1999), *17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi (I- II C.)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Köşklü Z. (1993), *I Abdülhamid Dönemi (1774-1789) Osmanlı Dini Mimarisi (2C.)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kuban D. (1954), *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul.
- Kuban D. (1978), *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*, İstanbul.
- Kuban D. (1994), “Damat İbrahim Paşa Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, .
- Kuban D. (1994), “Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 4, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Kuban D. (1994), “Nuruosmaniye Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Kuban D. (1994), “Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi ve Sebili”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,

İstanbul.

Kuban D. (2007), *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul.

Kumbaracılar İ. (1937), “Türk Mimarları”, *Arkitekt*, S.2, 59-60.

Kunt M. (1995), “Zirve ve Düşüş (1683-1703)”, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, (Yay. Yön: Sina Akşin), İstanbul.

Kunter H. B.-Ülgen A. S, “Fatih Camii”, *Vakıflar Dergisi*, S. I, 91-102.

Kuran E. (1992), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yenileşme Hareketleri”, *Türk Dünyası El Kitabı Coğrafya-Tarih*, Ankara.

Kutlu M. (2017), *XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu’da Tıp Kurumları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kütükoğlu M. S. (2000), *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara.

Kütükoğlu M. S. (1977), “1869’da faal İstanbul Medreseleri”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 7-8, 277-392.

Kütükoğlu M. S. (1978), “Darü’l-Hilafeti’l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, C. VII, Cüz-Part:1-2, 1-210.

Marçais G. (1964), “Ribat”, *İslam Ansiklopedisi M.E.B.*, C. 9, İstanbul.

Mazlum D. (2011), *1766 İstanbul Depremi Belgeler Işığında Yapı Onarımları*, İstanbul.

Merçil E. (1996), “Gazneliler”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, Ankara.

Molnar M. (1999), “Karlofça Antlaşması’ndan Sonra Osmanlı-Habsburg Sınırı(1699-1701)”, *Osmanlı*, C.1, Ankara.

Mülayim S. (1992), “Beylerbeyi Camisi ve Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Ankara.

- Mülayim S. (2006), “Mukarnas”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara.
- Naim A. (1975), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, C. 2, Ankara.
- Nayır Z. (1975), *Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)*, İstanbul.
- Naza E. (1994), “Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul.
- Necipoğlu G. (2013), *Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu 'nda Mimari Kültür*, İstanbul.
- Neftçi A. (1996), “Nuruosmaniye Külliyesi'nin Yazıları”, *Sanat Tarihi Defterleri I*, 7.
- Neftçi A. (2002), *Lâleli Külliyesinin İnşaat Süreci*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Neftçi A. (2016), “Nuruosmaniye Külliyesi'nin Yazıları”, *Nuruosmaniye Camii Külliyesinin Algısı ve 2010-2014 Restorasyon Çalışmaları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Nuri M. (1987), *Netâyic Ül-Vukuât Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, (Sadeleştiren: Neşet Çağatay), Cilt III-IV, Ankara.
- Okçuoğlu T. (1994), “Yusuf Ağa Sıbyan Mektebi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Orman T. S. (2013), “Yeni Valide Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 43, İstanbul.
- Ödekan A. (1977), *Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Doktora Tezi, İstanbul.
- Ödekan A. (1981), *Erken Dönem Osmanlı Mukarnaslı Kapı Nişi Örtüleri*, İstanbul.
- Ödekan A. (1988), “Mukarnas Bezeme”, *Mimar Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, C. 1, İstanbul.

- Ödekan A. (1988), “Taçkapılar” *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, C. 1, İstanbul.
- Ödekan A. (1993), “Ampir Üslubu”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Ödekan A. (1993), “Cümle Kapısı”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, Ankara.
- Ödekan A. (1995), “Mimarlık ve Sanat Tarihi (1600-1908)”, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600- 1908*, (Yay. Yön: Sina Akşin), İstanbul.
- Ögel S. (1957), “Bir Selçuk Portalleri Grubu ve Karaman’daki Hatuniye Medresesi Portalı”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, C. 2, 115-119.
- Ögel S. (1966), *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara.
- Ögel S. (1996), “Nuruosmaniye Külliyesi Dekorundaki Sütunlar”, *Sanat Tarihi Defterleri I*, 35-54.
- Ögel S. (2006), “Taçkapılar”, *Anadolu Selçuklularını ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, C. 2, Ankara, 469-484.
- Ögel S. (2007), “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taş Süsleme”, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, (Ed. Doğan Kuban), İstanbul.
- Öğreten A. (2014), *Nizâm-ı Cedîde Dâir Askerî Lâyhalar*, Ankara.
- Öney G. (1977), “İran’da Selçuklu Mescid-i Cumaları”, *Kültür ve Sanat*, S. 5, Ankara, 92.
- Öney G. (1981), “İran ve Anadolu Selçuklu Türbelerinin Mukayesesi”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 1, 41-66.
- Öney G. (2002), “Anadolu Selçuklu Sanatı”, *Türkler*, C. 7, Ankara.
- Öney G. (2007), *Beylikler Devri Sanatı XIV. – XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara.
- Önkal H. (2015), *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara.

- Önkal H. (2017), “Osmanlı Hanedan Türbeleri”, Ankara.
- Öz T. (1997), *İstanbul Camileri*, C.I-II, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Özaydın A. (2001), “Karahanlılar”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Ankara.
- Özcan A. R. (2005), “Mihrişah Valide Sultan Türbesi Yazıları”, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu IX*, İstanbul.
- Özcan A. (2001), “Karlofça Antlaşması”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Ankara.
- Özcan A. (2007), “Lale Devri”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara.
- Özcan A. (2007), “Mahmud I”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara.
- Özer F. (1995), “III. Mustafa Devri’nin Mimari Üslubu”, *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, C. 3, 59-68
- Özgüleş M. (2013), *Gülnuş Emetullah Sultan’ın İmar Faaliyetleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özgüleş M. (2016), “Üsküdar Yeni Valide Külliyesinin Bilinmeyen Yönleri”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, İstanbul, 307-323.
- Öztekin S. (2013), *Elhac Süleyman Halife Sıbyan Mektebi Restorasyon Projesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Öztuna Y. (1996), *Devletler ve Hânedanlar Türkiye (1074-1990)*, Cilt 2, Ankara.
- Rado Ş. (1970), *Yirmisekiz Mehmet Çelebi’nin Fransa Seyahatnamesi (Sefaretnamei Mehmet Çelebi)*, İstanbul.
- Pala İ. (2006), “Mühr-i Süleyman”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara.
- Palmer A. (2000), *Osmanlı İmparatorluğu Son üç yüz yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, İstanbul.

- Parlak S. (2005), “Mihrişah Vâlide Sultan Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara.
- Parlak S. (2010), “Şah Sultan Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, Ankara.
- Pilehvarian N. K. (2002), “Osmanlı Çeşme Mimarisi”, *Türkler*, C. 12, Ankara.
- Raif M. (1988), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yeni Nizamların Cedveli*, (Çev. Arslan Terzioğlu; Yay. Haz. Hüsrev Hatemi), İstanbul.
- Ramazanoğlu M. G. (2008), “16. Yüzyılda Osmanlı Külliyesi”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, S. 3, 333-344.
- Ramazanoğlu M. G. (2009), “Selimiye Camii ve Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul.
- Reyhanlı T. (1976), "Osmanlı Mimarisinde İmaret: Külliye Üzerine Notlar", *Türk Kültürü Dergisi*, 15 (1-2), 121-143.
- Rona Z. (1997), “Rokoko”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul.
- Sakaoğlu N. (1994), “Lale Devri”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 182-185.
- Sakaoğlu N. (1994), “Mahmud I”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Sakaoğlu N. (2015), *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, İstanbul.
- Samsakçı M.–Karavelioğlu M. A. (2016), *Kitabelerin Kitabı*, İstanbul.
- Saner T. (1998), *19.Yüzyıl İstanbul Mimarlığında 'Oryantalizm'*, İstanbul.
- Seçkin N. (1994), “Yeni Valide Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Sevi N. A. (1999), “XVIII. Ve XIX. Yüzyıl Sahil Sarayları”, *Osmanlı*, C. 10, Ankara.
- Söylemez D. İ (2010), *Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Cephelerinde Taş Süsleme*

(1703-1839), (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sözen M. (1975), *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul.

Sözen M.- Tanyeli U. (1996), “Ampir üslubu”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Sözen M.- Tanyeli U. (1996), “Cümle Kapısı”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Sözen M.- Tanyeli U. (1996), “Dervaze”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Sözen M.- Tanyeli U. (1996), “Kapı”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Sözen M.- Tanyeli U. (1996), “Pilastr”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Sözen M.- Tanyeli U. (1996), “Piştak”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Sözen M.- Tanyeli U. (1996), “Taçkapı”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Sözen M.- Tanyeli U. (1996), “Yeni-Klasizm”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Suner Y. (1994), “Şebsafa Kadın Camii ve Sıbyan Mektebi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

Süreyya M. (1996), *Sicill-i Osmanî*, 3, İstanbul.

Şapolyo E. B. (1961), *Osmanlı Sultanları Tarihi*, İstanbul.

Şengül B. A. (1997), *19. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Neo-Gotik Üslup*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şirin İ. (2009), *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Ankara.

Tanışık İ.H. (1943), *İstanbul Çeşmeleri I İstanbul Ciheti*, İstanbul.

- Tanışik İ. H. (1945), *İstanbul Çeşmeleri II Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri*, İstanbul.
- Tanman M. B. (1993), “Çorlulu Ali Paşa Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, Ankara.
- Tanman M. B. (1994), “Çorlulu Ali Paşa Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Tanman M. B. (1994), “Eyüp Sultan Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Tanman M. B. (1994), “Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Tanman M. B. (2001), “Kasr-ı Hümayun”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Ankara.
- Tanman M. B. (2006), “Murad Molla Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara.
- Tanman M. B. (2007), “Piyâle Paşa Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, Ankara.
- Tansuğ S. (1975), “Soyutlamaya İlişkin Olarak Selçuk Portali Üstüne”, *Yeni Ufuklar*, C. 22, S. 258, 42-53.
- Tanyeli G. (1994), “Laleli Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Tekneci Z. Ö. (2018), *Batılılaşma Dönemi Osmanlı Mimarisinde İstanbul Minareleri (1703-1922)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tokay Z. H. (1994), “Şah Sultan Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Tokay Z. H. (2008), “Rüstem Paşa Külliyesi”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, Ankara.
- Top F. G. E. (2002), *İstanbul'daki Selatin Camilerin Kitabeleri*, (Basılmamış Yüksek

Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Topçu S. M. (2010), *XVII. Yüzyıl İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Topçu S. M. (2015), *Gücün Mimariye Yansıması Köprülüler*, Ankara.

Topçu S. M. (2012), “Köse Mustafa Paşa’nın Divriği’deki Hayratı”, *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks*, vol. 4, No:1, 83-97.

Tuncer O. C. (1997), “Kayseri Yedi Selçuklu Taçkapısında Geometrik Düzen”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXVI, 105-152.

Tuncer O. C. (1997), “Niğde Alaaddin Camisi Doğu Taçkapısı”, *VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri Kitabı*, 113-126.

Turani A. (2007), “Cümle Kapısı”, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Turani A. (2007), “Pilastr”, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Turani A. (2007), “Portal”, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Turhan M. (2002), *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, İstanbul.

Uğuş M. (2013), *Recâî Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi Sebili ve Çeşmesi*, İstanbul.

Uluçay M. Ç. (2011), *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul.

Unat F. R. (1968), *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, Ankara.

Uzunçarşılı İ. H. (1969), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara.

Uzunçarşılı İ. H. (2011), *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Ankara.

Üçüncüoğlu K. (1975), “Beylerbeyi Camii”, *Röleve ve Restorasyon Dergisi*, S. 2,

Ankara.

Ünal R. H. (1982), *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir.

Ünal H. S. (2010), “Üsküdar’da Kütüphane Mimarisi” *Sanat Tarihi Dergisi* 19, No. 2, 55–84.

Ünver A. S. (1960), “Selçuk ve Osmanlı Abidelerinde Muazzam Kapılar”, *Türk Yurdu*, S. 280, 53.

Yavaş D. (2012), “Bursa Ulucamii”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, Ankara.

Yeliseyeva N. V. (2010), *Yakın Çağlar Tarihi*, (Çev: Özdemir İnce), İstanbul.

Yetişgin M. (2014), *Modern Avrupa Tarihi*, Ankara.

Yetkin Suut Kemal (1977), *Barok Sanat*, İstanbul.

Yılmaz Ş. (2009), *Osmanlıdan Cumhuriyete Sıbyan Mekteplerinde Yenilik ve Gelişmeler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yurdaydın H. G. (1995), “Düşünce ve Bilim Tarihi (1600-1839)”, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, (Yay. Yön: Sina Akşin), İstanbul.

Yücel E. (1969), “Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi”, *Vakıflar Dergisi*, S.8, 249-266.

Yücel E. (1971), “Fezullah Efendi Medresesi ve Kütübhânesi ve Fâtih Millet Kütübhânesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul.

Yüksel İ. A. (1989), “Ahmediye Külliyesi”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara.

Yüksel İ. A. (2004), *Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri (926-974/1520-1566)*, İstanbul.

EKLER

ÇEVRE DUVARINDAKİ TAÇKAPILAR	Kapı Açıklığı		Taçkapı		Genişliğin Genişliğe Oranı	Genişliğin Genişliğe Oranı		Yüksekliğin Yüksekliğe Oranı				
	Yükseklik	Genişlik	Yükseklik	Genişlik		x/5	x/3		x/2			
										Genişliğin Genişliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe	
II. MUSTAFA DÖNEMİ (1695 – 1703)												
Fatih - Ancazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı	296	185	555	344	0,54	2,7	1,63	1,08	0,53	2,67	1,62	1,07
Fatih - Fevzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı	205	165	438	313	0,53	2,6	1,60	1,05	0,47	2,34	1,42	0,94
III. AHMET DÖNEMİ (1703-1730)												
Bevoğlu - Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı	221	150	421	290	0,52	2,6	1,57	1,03	0,52	2,62	1,59	1,05
Fatih - Çorlu Ali Paşa Medresesi Avlu Taçkapısı	245	184	394	234	0,79	3,9	2,38	1,57	0,62	3,11	1,88	1,24
Fatih - Çorlu Ali Paşa Camii Avlu Taçkapısı	278	171	384	225	0,76	3,8	2,30	1,52	0,72	3,62	2,19	1,45
Üsküdar - Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı	433	264	560	480	0,55	2,8	1,67	1,10	0,77	3,87	2,34	1,55
Üsküdar - Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı	347	228	515	426	0,54	2,7	1,62	1,07	0,67	3,37	2,04	1,35
Üsküdar - Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı	347	228	515	436	0,52	2,6	1,58	1,05	0,67	3,37	2,04	1,35
Fatih - Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı	250	201	485	290	0,69	3,5	2,10	1,39	0,52	2,58	1,56	1,03
Üsküdar - Ahmedîye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı	286	178	414	328	0,54	2,7	1,64	1,09	0,69	3,45	2,09	1,38
Üsküdar - Ahmedîye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı	255	165	391	209	0,79	3,9	2,39	1,58	0,65	3,26	1,98	1,30
I. MAİMUD DÖNEMİ (1730 – 1754)												
Fatih - Fehimioğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı	335	227	580	849	0,27	1,3	0,81	0,53	0,58	2,89	1,75	1,16
Fatih - Fehimioğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı	310	210	451	440	0,48	2,4	1,45	0,95	0,69	3,44	2,08	1,37
Fatih - Fehimioğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı	356	230	529	602	0,38	1,9	1,16	0,76	0,67	3,36	2,04	1,35
Fatih - Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı	341	191	597	538	0,36	1,8	1,08	0,71	0,57	2,86	1,73	1,14
III. OSMAN DÖNEMİ (1754 – 1757)												
Fatih - Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Doğu Taçkapısı	415	300	603	848	0,35	1,8	1,07	0,71	0,69	3,44	2,09	1,38
Fatih - Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı	440	304	670	727	0,42	2,1	1,27	0,84	0,66	3,28	1,99	1,31

III. MUSTAFA DÖNEMİ (1757 – 1774)													
Uskudar - Avazma Cami Avlu Kuzeybatı Taçkapsı	301	207	659	561	0,37	1,8	1,12	0,74					
Uskudar - Avazma Cami Avlu Güneydoğu Taçkapsı	420	250	750	510	0,49	2,5	1,49	0,98	0,56	2,80	1,7	1,12	
Uskudar - Avazma Cami Avlu Güneybatı Taçkapsı	418	248	748	594	0,42	2,1	1,27	0,84	0,56	2,79	1,69	1,12	
Fatih - Laleli Külliyesi Diş Avlu Güneydoğu Taçkapsı	452	293	700	808	0,36	1,8	1,10	0,73	0,65	3,23	1,96	1,29	
Fatih - Laleli Külliyesi Diş Avlu Güneybatı Taçkapsı	384	300	625	633	0,47	2,4	1,44	0,95	0,61	3,07	1,86	1,23	
Fatih - Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi Avlu Taçkapsı	333	193	618	269	0,72	3,6	2,17	1,43	0,54	2,69	1,63	1,08	
I. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ (1774 – 1789)													
Fatih - Çarşamba Murat Molla Külliyesi Avlu Taçkapsı	246	182	387	260	0,70	3,5	2,12	1,40	0,64	3,18	1,93	1,27	
Uskudar - Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapsı	339	225	535	805	0,28	1,4	0,85	0,56	0,63	3,17	1,92	1,27	
Uskudar - Hacı Selim Ağa Külliyesi Avlu Taçkapsı	220	149	369	264	0,56	2,8	1,71	1,13	0,60	2,98	1,81	1,19	
Fatih - I. Abdülhamid Külliyesi Türbe Avlu Taçkapsı	318	195	545	452	0,43	2,2	1,31	0,86	0,58	2,92	1,77	1,17	
III. SELİM DÖNEMİ (1789 – 1807)													
Fatih - Nazperver Kalfa Subvan Mektebi Avlu Taçkapsı	220	190	379	418	0,45	2,3	1,38	0,91	0,58	2,90	1,76	1,16	
Eyüp - Mührüşah Valide Sultan Külliyesi İmaratı Avlu Taçkapsı	342	228	610	663	0,34	1,7	1,04	0,69	0,56	2,80	1,7	1,12	
Eyüp - Mührüşah Valide Sultan Külliyesi Türbesi Avlu Taçkapsı	289	198	613	665	0,30	1,5	0,90	0,60	0,47	2,36	1,43	0,94	
Eyüp - Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapsı	329	235	519	441	0,53	2,7	1,61	1,07	0,63	3,17	1,92	1,27	
Eyüp - Eyüp Sultan Cami Diş Avlu Güneybatı Taçkapsı	416	256	735	692	0,37	1,8	1,12	0,74	0,57	2,83	1,72	1,13	
Eyüp - Eyüp Sultan Cami Diş Avlu Güney Taçkapsı	399	259	714	685	0,38	1,9	1,15	0,76	0,56	2,79	1,69	1,12	
Uskudar - Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapsı	572	250	720	540	0,46	2,3	1,40	0,93	0,79	3,97	2,41	1,59	
Uskudar - Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapsı	365	245	532	385	0,64	3,2	1,93	1,27	0,69	3,43	2,08	1,37	
Uskudar - Selimiye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapsı	385	249	583	533	0,47	2,3	1,42	0,93	0,66	3,30	2	1,32	
Uskudar - Selimiye Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapsı	394	250	604	518	0,48	2,4	1,46	0,97	0,65	3,26	1,98	1,30	

Fatih – Laleli Camii İç Avlu Kuzeybatı Taçkapsısı	324	191	971	677	0,28	1,41	0,85	0,56	0,33	1,67	1,01	0,67
Fatih – Laleli Camii İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapsısı	311	190	917	560	0,34	1,70	1,03	0,68	0,34	1,70	1,03	0,68
Fatih – Laleli Camii İç Avlu Güneybatı Taçkapsısı	311	191	920	558	0,34	1,71	1,04	0,68	0,34	1,69	1,02	0,68
Eyüp - Eyüp Sultan Camii İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapsısı	386	212	690	391	0,54	2,71	1,64	1,08	0,56	2,80	1,70	1,12
Eyüp - Eyüp Sultan Camii İç Avlu Kuzeybatı Taçkapsısı	373	212	689	394	0,54	2,69	1,63	1,08	0,54	2,71	1,64	1,08
<i>HÜNKAR MAHİLLİ RAMPA TAÇKAPSISI</i>												
Fatih - Nuruosmaniye Camii Hünkâr Mahîllî Rampa Taçkapsısı	364	284	610	523	0,54	2,72	1,65	1,09	0,60	2,98	1,81	1,19
Fatih – Laleli Külliyesi Hünkâr Mahîllî Rampa Taçkapsısı	271	290	550	633	0,46	2,29	1,39	0,92	0,49	2,46	1,49	0,99
Eyüp - Eyüp Sultan Camii Hünkâr Kasrı Taçkapsısı	380	250	556	498	0,50	2,51	1,52	1,00	0,68	3,42	2,07	1,37
Uskûdar - Selimiye Camii Hünkâr Mahîllî Taçkapsısı	299	210	425	295	0,71	3,56	2,16	1,42	0,70	3,52	2,13	1,41
Uskûdar - Selimiye Camii Konut Taçkapsısı	227	162	365	220	0,74	3,68	2,23	1,47	0,62	3,11	1,88	1,24

MEDRESE TAÇKAPLARI	Kapı Açıklığı		Taçkapı			Genişliğin Genişliğe Oranı			Yüksekliğin Yüksekliğe Oranı			
	Yükseklik	Genişlik	Yükseklik	Genişlik	Genişliğin Genişliğe	x/5	x/3	x/2	Yüksekliğin Yüksekliğe	x/5	x/3	x/2
II. MUSTAFA DÖNEMİ (1695 – 1703)												
Fatih - Amcazade Hüseyn Paşa Dershane / Mescit Taçkapısı	248	149	345	267	0,56	2,79	1,69	1,12	0,72	3,59	2,18	1,44
Fatih - Fevzullah Efendi Dershane – Mescit / Kutuphane Taçkapısı	222	146	410	216	0,68	3,38	2,05	1,35	0,54	2,71	1,64	1,08
III. AHMET DÖNEMİ (1703-1730)												
Fatih - Damat İbrahim Paşa Külliyesi Dörtübadis / Mescit Taçkapısı	221	132	347	183	0,72	3,61	2,19	1,44	0,64	3,18	1,93	1,27
III. OSMAN DÖNEMİ (1754 – 1757)												
Fatih - Nurosmaniye Medrese TaçTaçkapısı	317	191	508	435	0,44	2,20	1,33	0,88	0,62	3,12	1,89	1,25

İMARET TAÇKAPILARI	Kapı Açıklığı		Taçkapı		Genişliğin Genişliğe Oranı			Yüksekliğin Yüksekliğe Oranı				
	Yükseklik	Genişlik	Yükseklik	Genişlik	Genişliğin Genişliğe	x/5	x/3	x/2	Yüksekliğin Yüksekliğe	x/5	x/3	x/2
Farth - Ayasofya İmaret Taçkapsı	229	113	432	239	0,47	2,36	1,43	0,95	0,53	2,65	1,61	1,06
Farth - Nuruosmaniye İmaret Taçkapsı	315	190	510	430	0,44	2,21	1,34	0,88	0,62	3,09	1,87	1,24
Farth - Laleli Külliyesi İmaret Taçkapsı	265	193	590	347	0,56	2,78	1,69	1,11	0,45	2,25	1,36	0,90

TÜRBE TAÇKAPILARI	Kaplı Açıklığı		Taçkapı		Genişliğin Genişliğe Oranı			Yüksekliğin Yüksekliğe Oranı				
	Yükseklik	Genişlik	Yükseklik	Genişlik	x/5	x/3	x/2	Yüksekliğin Yüksekliğe	x/5	x/3	x/2	
				Genişliğin Genişliğe								
Fatih - Nuruosmaniye Camii Türbe Taçkapısı (Şahsuvar Sultan Türbesi)	364	161	391	226	0,71	3,56	2,16	1,42	0,93	4,65	2,82	1,86
Fatih – Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi Taçkapısı	271	156	560	333	0,47	2,34	1,42	0,94	0,48	2,42	1,47	0,97
Fatih – Fatih Sultan Mehmet Türbesi Taçkapısı	257	158	457	338	0,47	2,34	1,42	0,93	0,56	2,81	1,70	1,12
Fatih - I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapısı	282	165	500	375	0,44	2,20	1,33	0,88	0,56	2,82	1,71	1,13
Eyüp - Mîhrîşah Valide Sultan Türbesi Taçkapısı	275	157	453	379	0,41	2,07	1,26	0,83	0,61	3,04	1,84	1,21
Eyüp - Şah Sultan Türbesi Taçkapısı	290	156	580	277	0,56	2,82	1,71	1,13	0,50	2,50	1,52	1,00

KÜTÜPHANE TAÇKAPILARI	Kapı Açıklığı		Taçkırı		Genişliğin Genişliğe			Genişliğin Genişliğe Oram			Yüksekliğin Yüksekliğe Oram		
	Yükseklik	Genişlik	Yükseklik	Genişlik	Genişliğin Genişliğe	x/5	x/3	x/2	Yüksekliğin Yüksekliğe	x/5	x/3	x/2	
Fatih - Topkapı Sarayı III - Ahmet Kütüphanesi Taçkırısı	218	121	522	239	0,51	2,53	1,53	1,01	0,42	2,09	1,27	0,84	
Fatih - Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphanesi Taçkırısı	225	124	358	178	0,70	3,48	2,11	1,39	0,63	3,14	1,90	1,26	
Fatih - Nuruosmaniye Kütüphanesi Güney Taçkırısı	222	146	485	235	0,62	3,11	1,88	1,24	0,46	2,29	1,39	0,92	
Fatih - Nuruosmaniye Kütüphanesi Kuzey Taçkırısı	220	144	482	236	0,61	3,05	1,85	1,22	0,46	2,28	1,38	0,91	
Fatih - Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi Taçkırısı	206	139	310	185	0,75	3,76	2,28	1,50	0,66	3,32	2,01	1,33	
Üsküdar - Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Taçkırısı	222	134	308	182	0,74	3,68	2,23	1,47	0,72	3,60	2,18	1,44	

AMBAR TAÇKAPILARI	Kapı Açıklığı		Taçkapı		Genişliğin Gemişliğe Oranı			Yüksekliğin Yüksekliğe Oranı				
	Yükseklik	Gemişlik	Yükseklik	Gemişlik	Yüksekliğin Gemişliğe	Yüksekliğin Gemişliğe	Yüksekliğin Gemişliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe		
	Yükseklik	Gemişlik	Yükseklik	Gemişlik	Yüksekliğin Gemişliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe		
Uskudar- Tahii Ambarı Binası 1 Taçkapısı	257	185	477	253	0,73	3,66	2,22	1,46	0,54	2,69	1,63	1,08
Uskudar- Tahii Ambarı Binası 2 Taçkapısı	343	191	577	324	0,59	2,95	1,79	1,18	0,59	2,97	1,80	1,19

SİBYAN MEKTEBİ TAÇKAPLARI	Kapı Açıklığı		Taçkapı		Genişliğin Genişliğe Oranı			Yüksekliğin Yüksekliğe Oranı				
	Yükseklik	Genişlik	Yükseklik	Genişlik	Genişliğin Genişliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe	Yüksekliğin Yüksekliğe		
Fatih – Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Taçkapsı	204	90	386	311	0,29	1,45	0,88	0,58	0,53	2,64	1,60	1,06

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Mustafa Ekmekci
Doğum Yeri : Denizli
Doğum Tarihi : 01.08.1982
E-posta : mekmekci@pau.edu.tr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Denizli Kazım Kaynak Lisesi

Lisans: Pamukkale Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

Yüksek Lisans: Pamukkale Üniversitesi Fen – Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD

Doktora: Pamukkale Üniversitesi Fen – Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD

Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce (Orta)

İŞ DENEYİMİ :

2011 - Arş. Gör. Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

ARAŞTIRMA ALANLARI:

Sanat Tarihi, Osmanlı Mimarisi, Geleneksel Mimari, 18. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR:

XVIII. YÜZYIL İSTANBUL YAPILARINDA TAÇKAPILAR

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Sanat Tarihi Doktora Programı**

Mustafa EKMEKÇİ

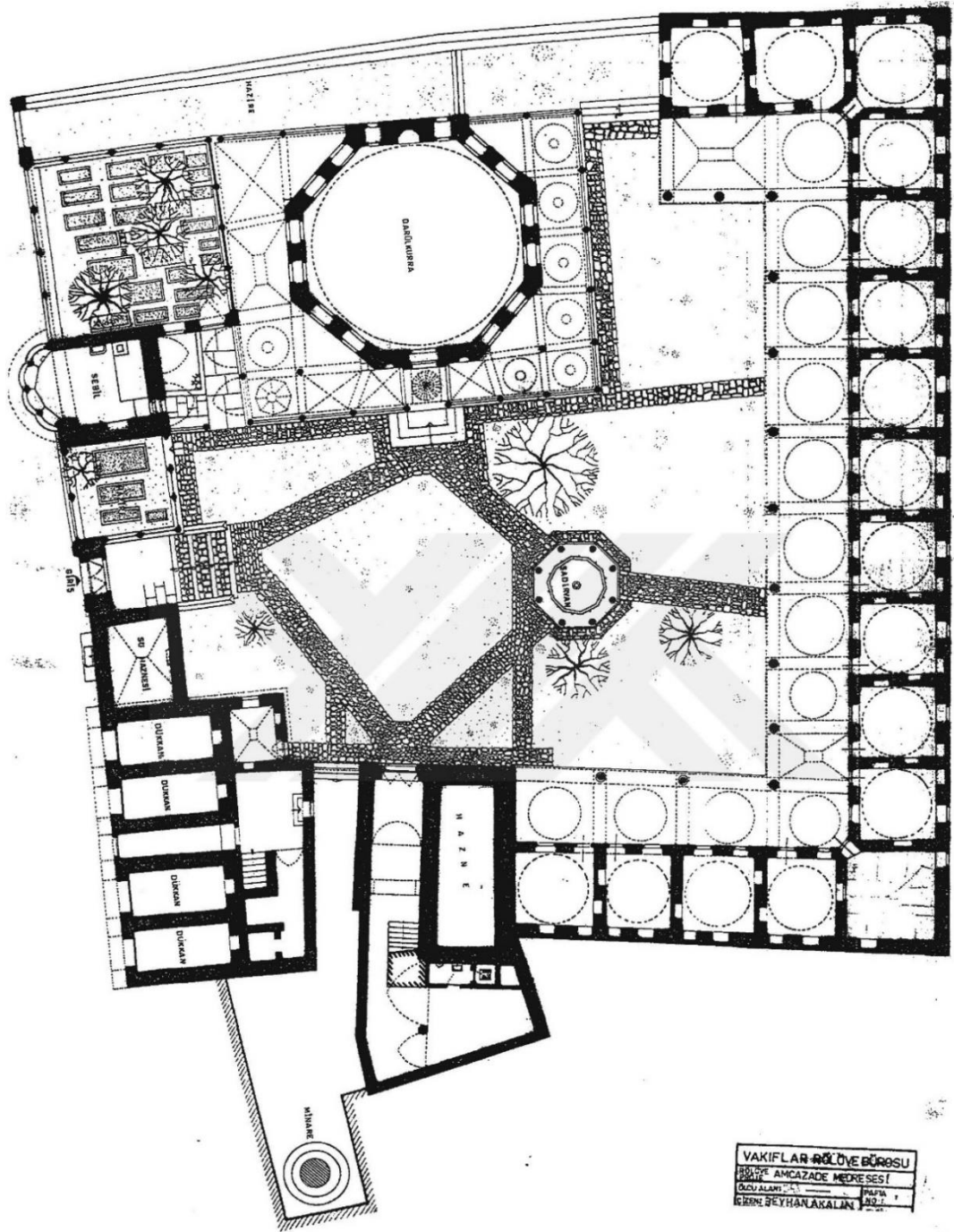
Danışman: Prof. Dr. Kasım İNCE

2020

DENİZLİ

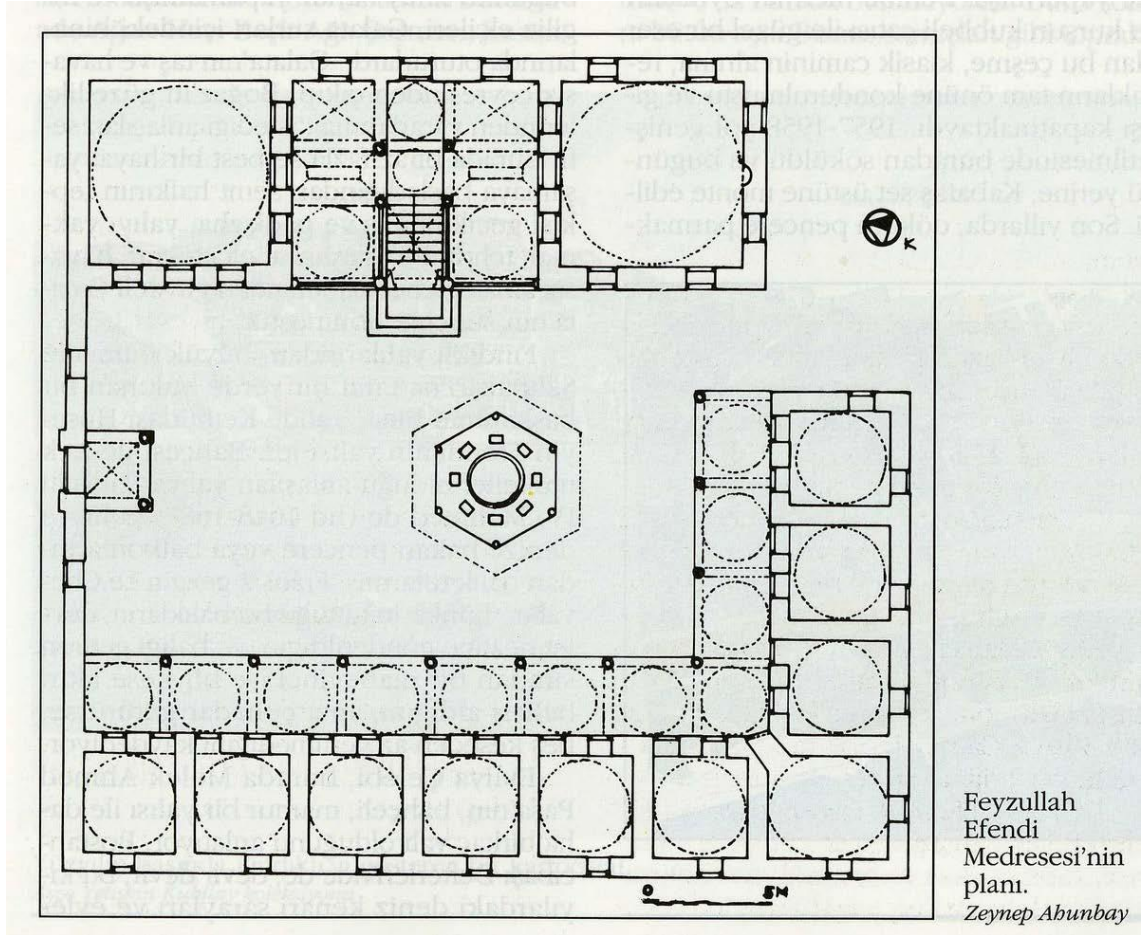
Cilt 2

PLÂNLAR

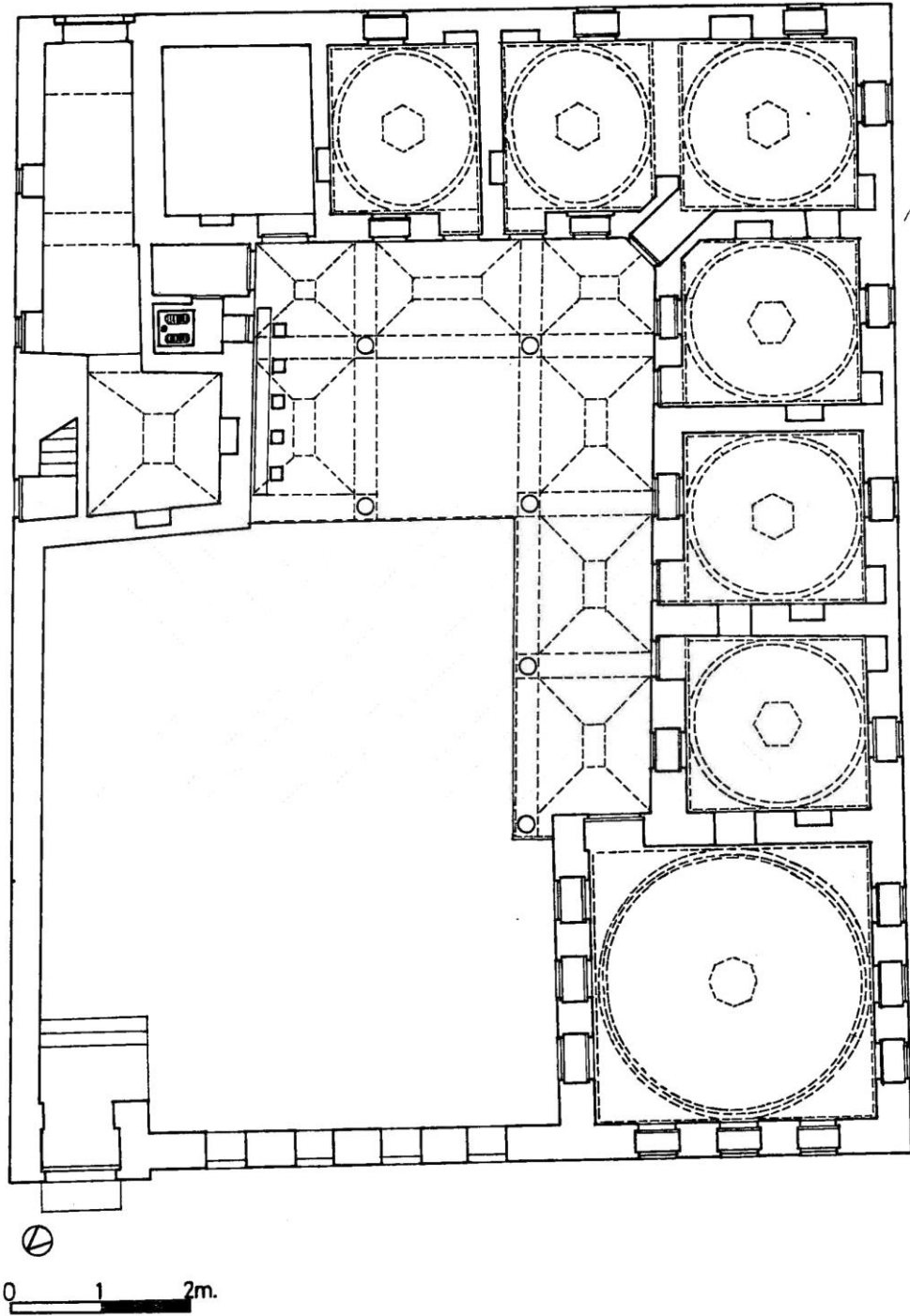

Levha 18. Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden).

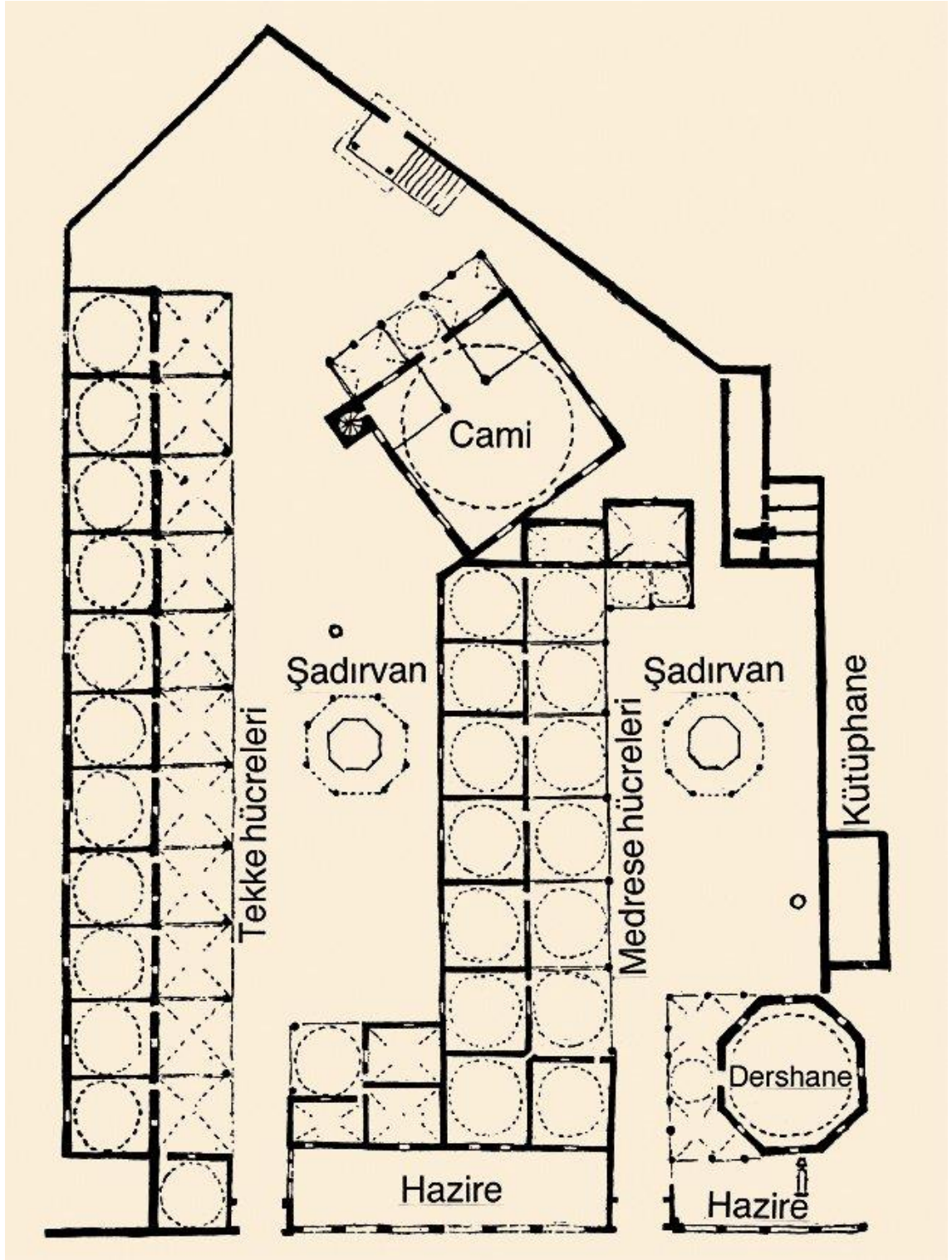
Plân 1: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi (Yasemin Kartal, İstanbul'da Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 193, Levha:18.)

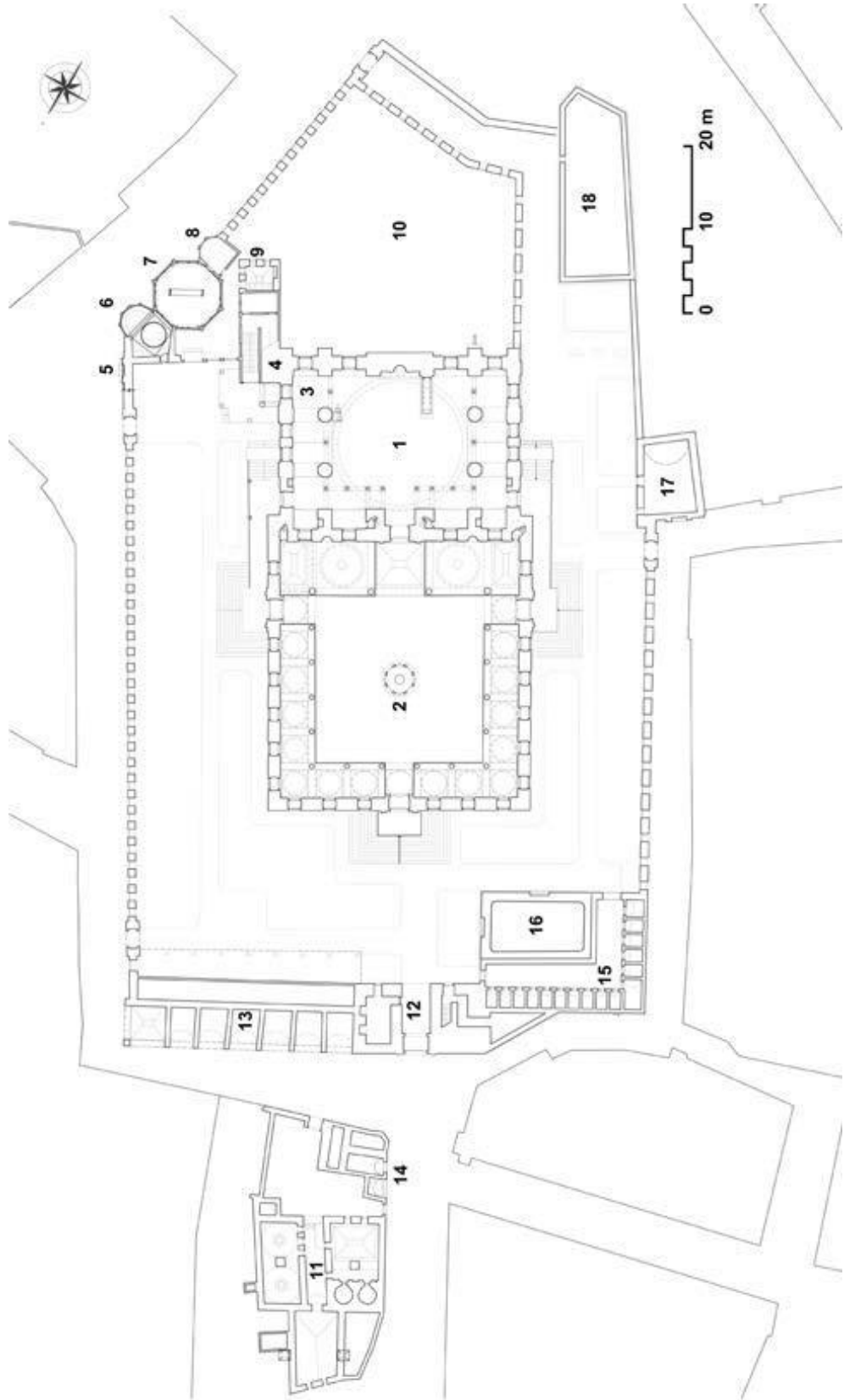
Plân 2: Feyzullah Efendi Medresesi (Zeynep Ahunbay, "Feyzullah Efendi Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1994, s. 309)

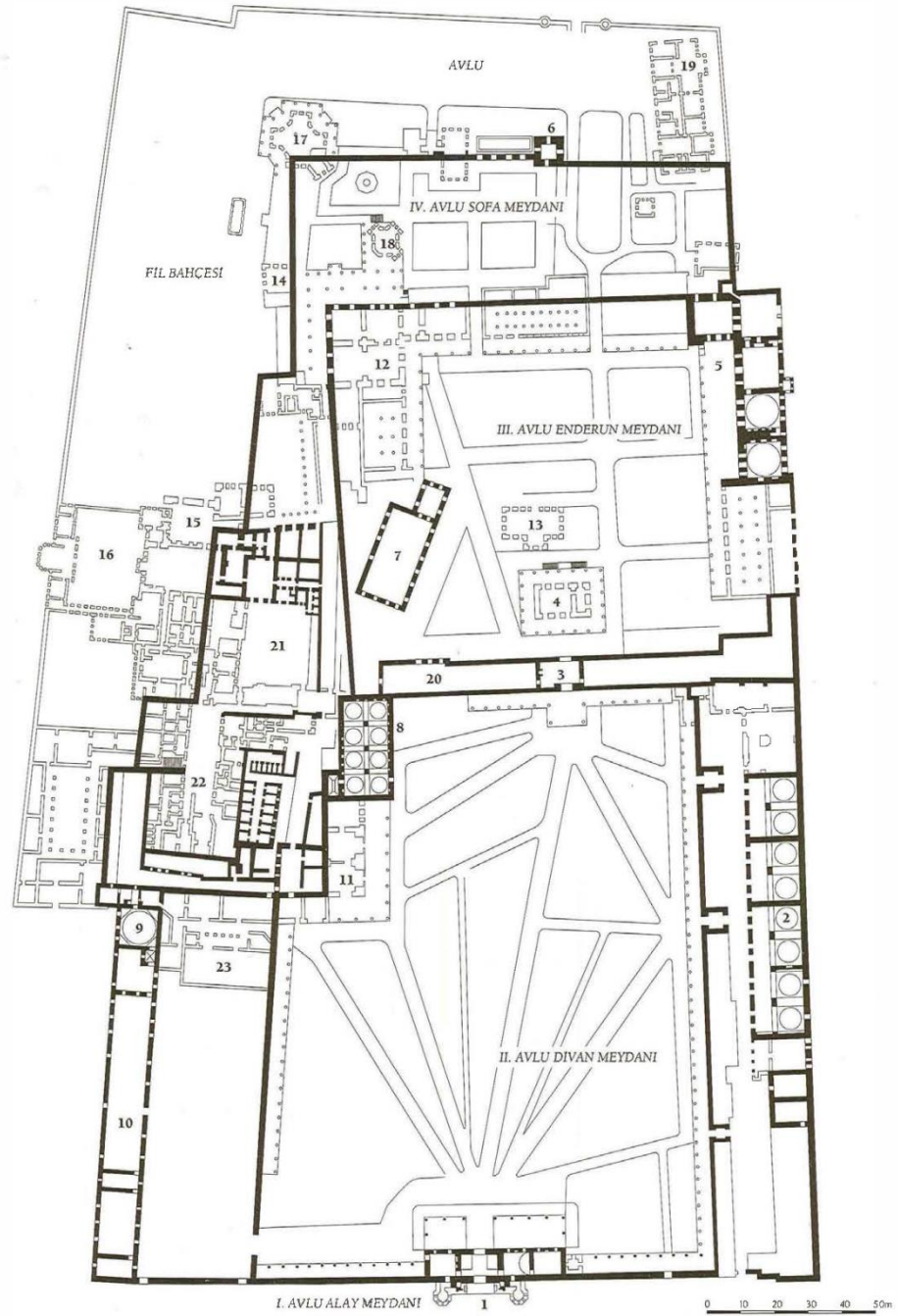
Plân 3: Bereketzâde Medresesi (Zerrin Köşklü, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999. Plan:20)

Plân 4: Çorlulu Ali Paşa Medresesi (M. Baha Tanman, "Çorlulu Ali Paşa Külliyesi", T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C. 8, Ankara, 1993, s. 371.)

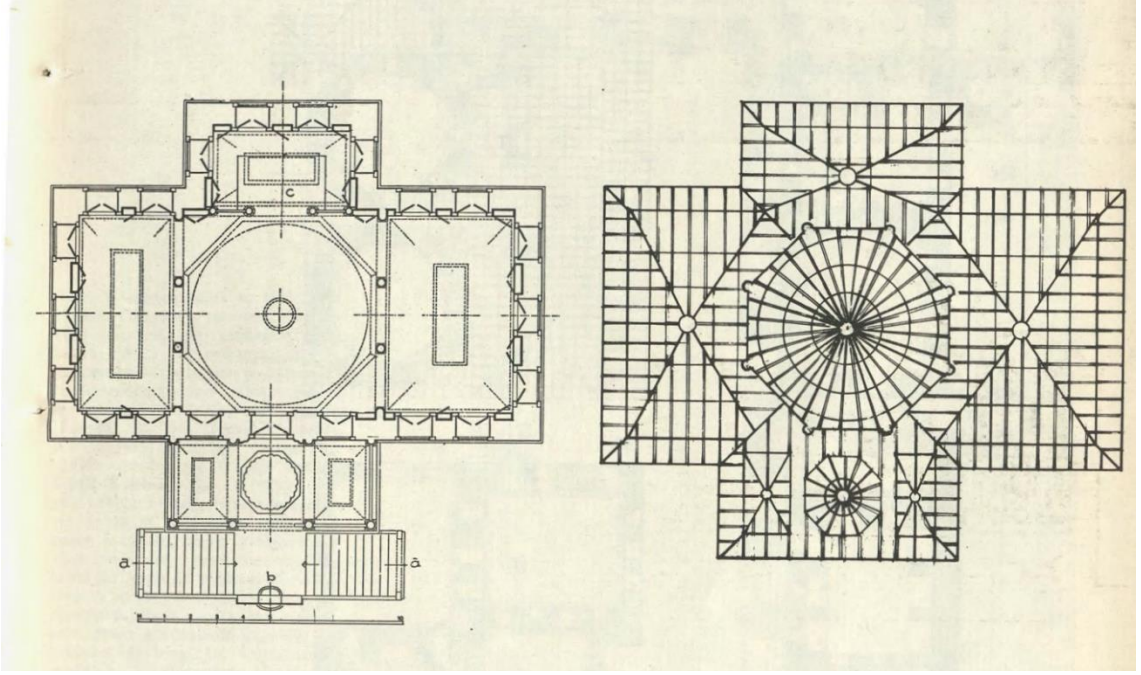

Plân 5: Üsküdar Yeni Valide Külliyesi (Muzaffer Özgüleş, Üsküdar Yeni Valide Külliyesi'nin Bilinmeyen Yönleri, Uluslararası Üsküdar Sempozyumu 11-13 Kasım 2016, C. III, İstanbul, 2017, s. 315.)

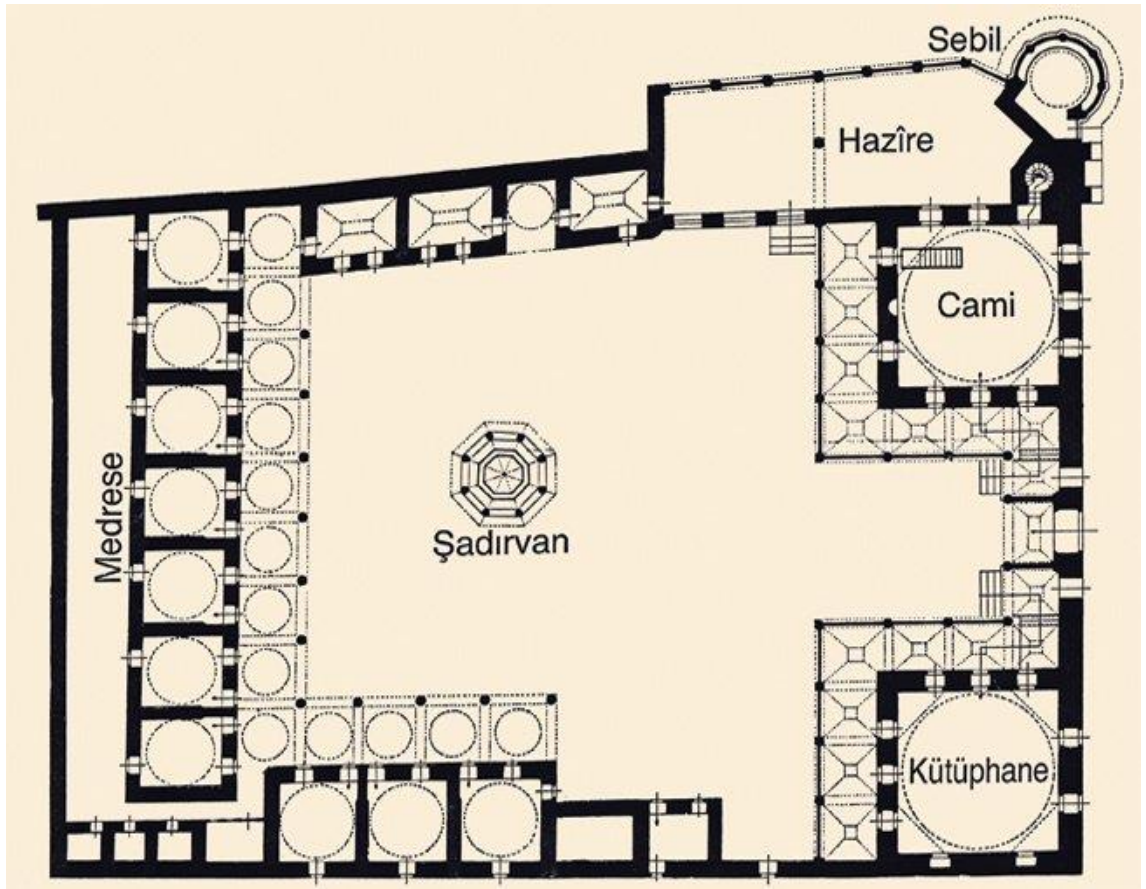

Topkapı Sarayı, İstanbul. Yerleşim planı: 1. Orta Kapı / Bâbüssemâ, 2. Müfakkar, 3. Bâbüssaâde, 4. Arz Odası, 5. Fatih Köşkü, 6. Hekimbaşı Odası, 7. Ağalar Camisi, 8. İç Hazire, 9. Raht Hazinesi, 10. Has Ahır, 11. Kubbealtı, 12. Hurka-i Saadet, 13. III. Ahmed Kütüphanesi, 14. Sünnet Odası, 15. III. Murad Köşkü, 16. III. Osman Köşkü, 17. Bağdat Köşkü, 18. Revan Köşkü, 19. Mecidiye Köşkü, 20. Akagalar Koğuşu, 21. Valide Sultan Taşığı, 22. Cariyeler Dairesi, 23. Zülüflü Baltacılar (E. H. Ayverdi)

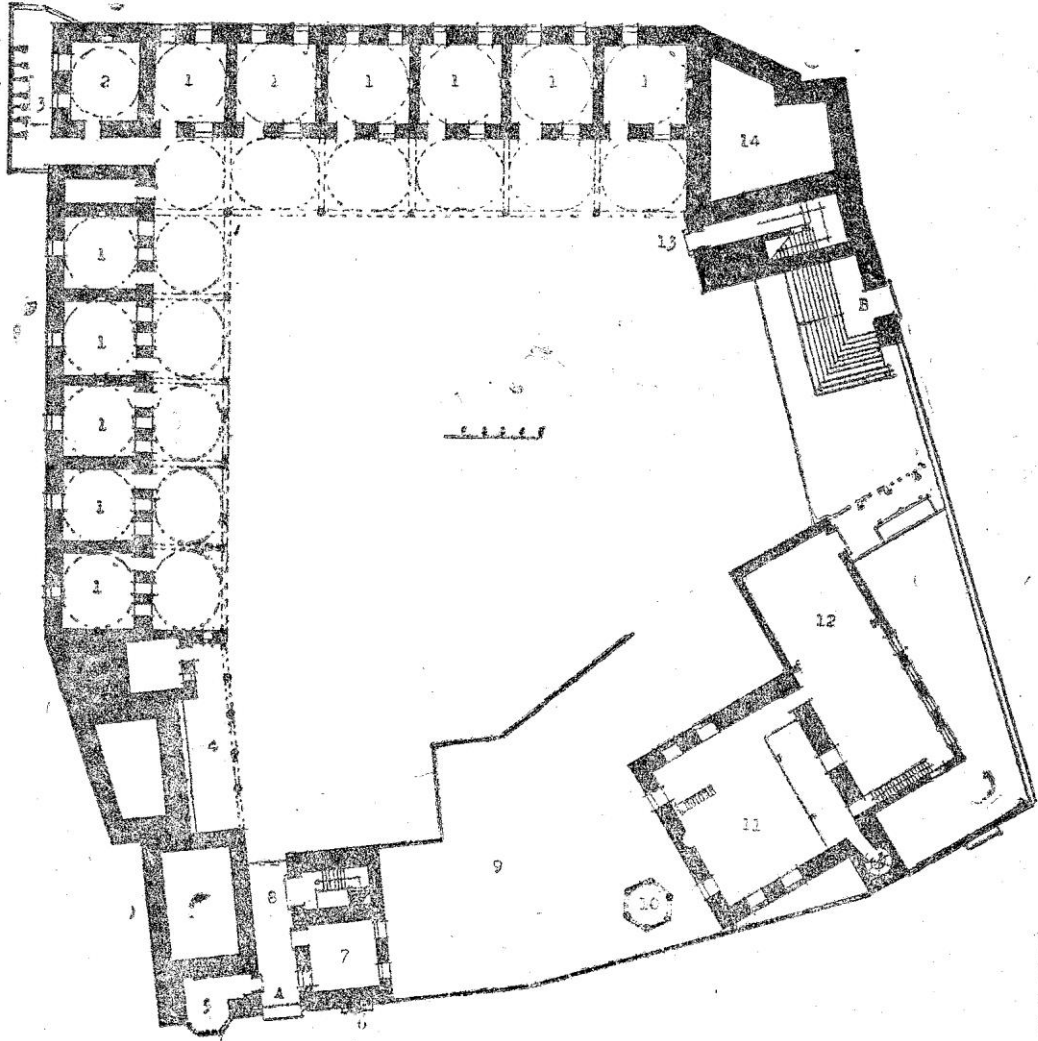
Plân 6: Topkapı Sarayı (Doğan Kuban, Osmanlı Mimarisi, İstanbul, 2007, s. 414.)

Plân 7: Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi (Sedat Hakkı Eldem – Feridun Akozan, Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma, İstanbul, 1982, L:70.)

Plân 8: Damat İbrahim Paşa Külliyesi (Semavi Eyice, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C.8, Ankara, 1993, s. 443.)

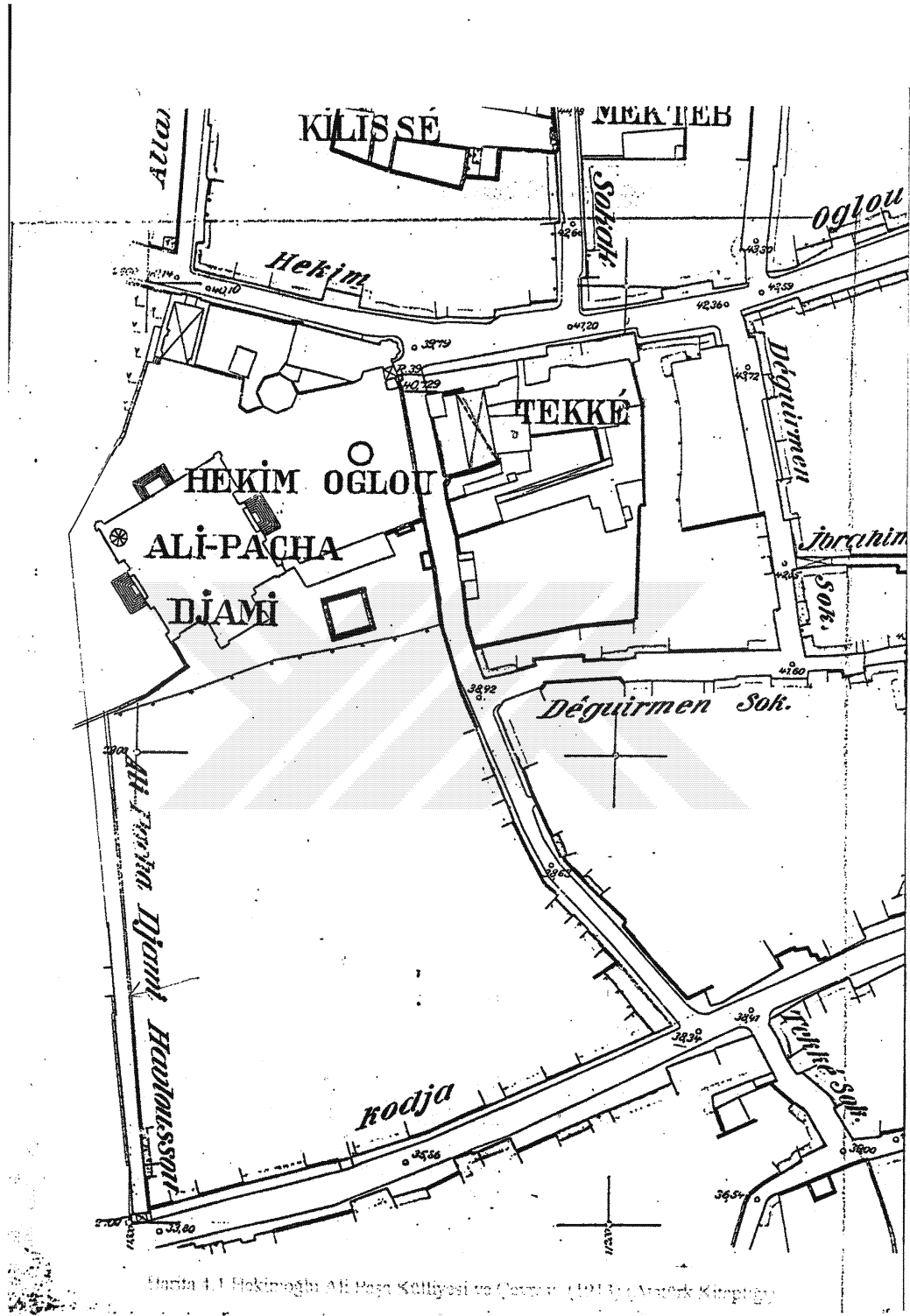

Üsküdar Ahmedîye külliyesi

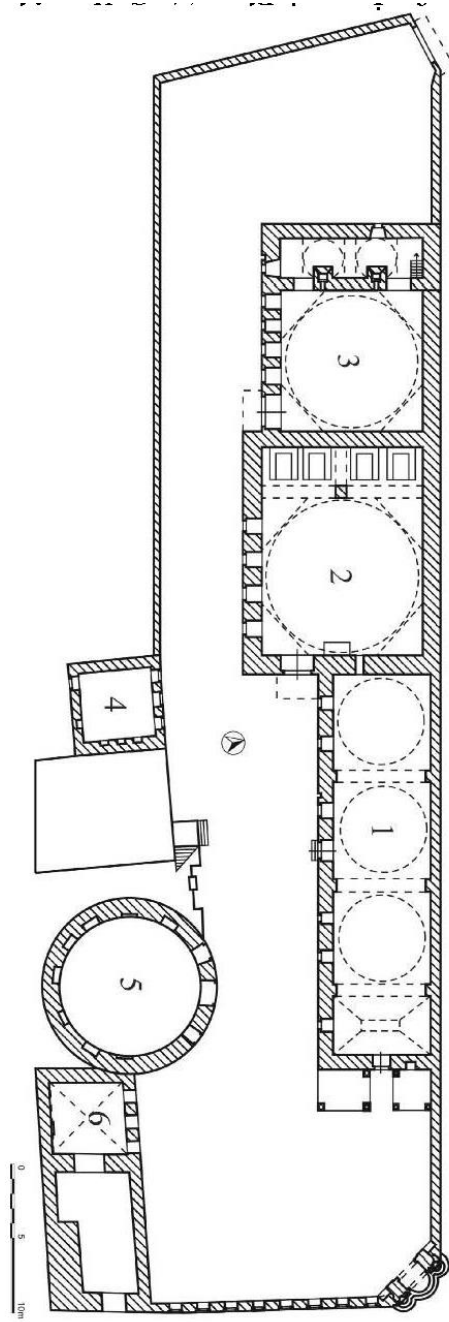
A — Tekke yahud Dershâne kapısı; B — Kütübhâne kapısı; 1 — Medrese odaları; 2 — Gusulhâne; 3 — Ayak yolları; 4 — Mutbak, aghâne 5 — Sebîl; 6 — Çeşme; 7 — Dershânenin zemin katı; 8 — Taşlık, geçid; 9 — Mezarlık; 10 — Açık türbe; 11 — Cami; 12 — Ahşab meşrûta; 13 — Kütübhâneye çıkan geçid; 14 — Kütübhânenin altında bodrum.

(Plân : Reşad Sevinçsoy)

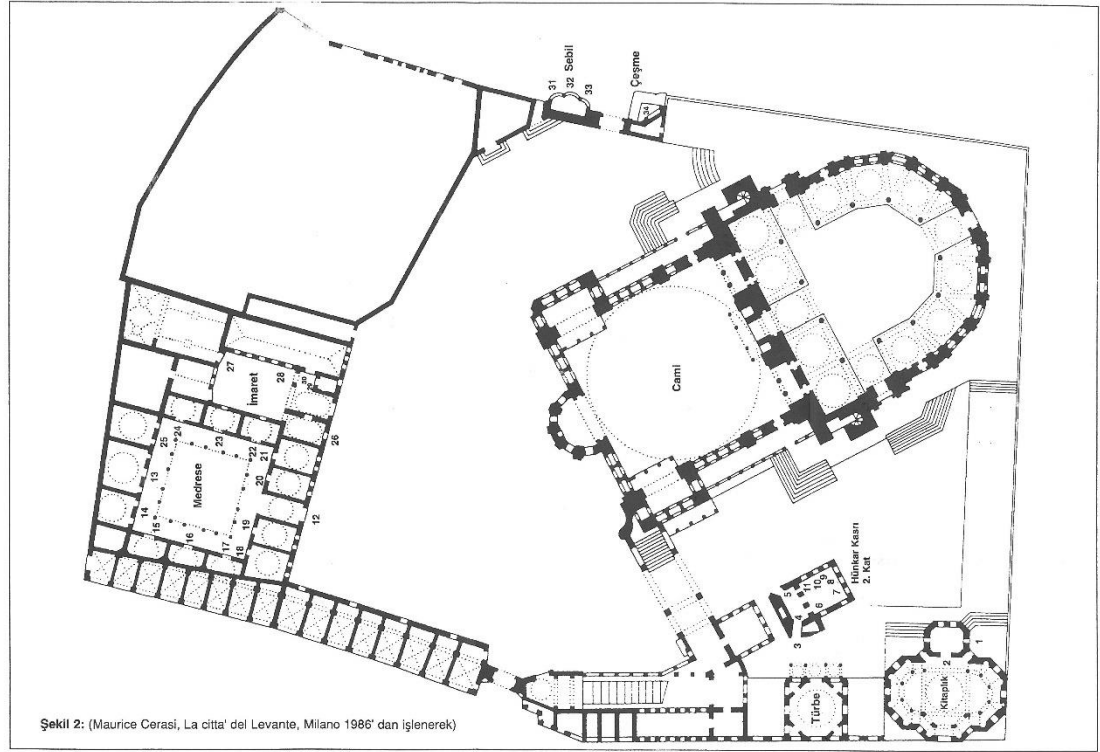
Plân 9: Üsküdar Ahmedîye Külliyesi (Reşad Ekrem Koçu, "Ahmedîye Camii ve Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C. 1, İstanbul, 1958, s. 380.)

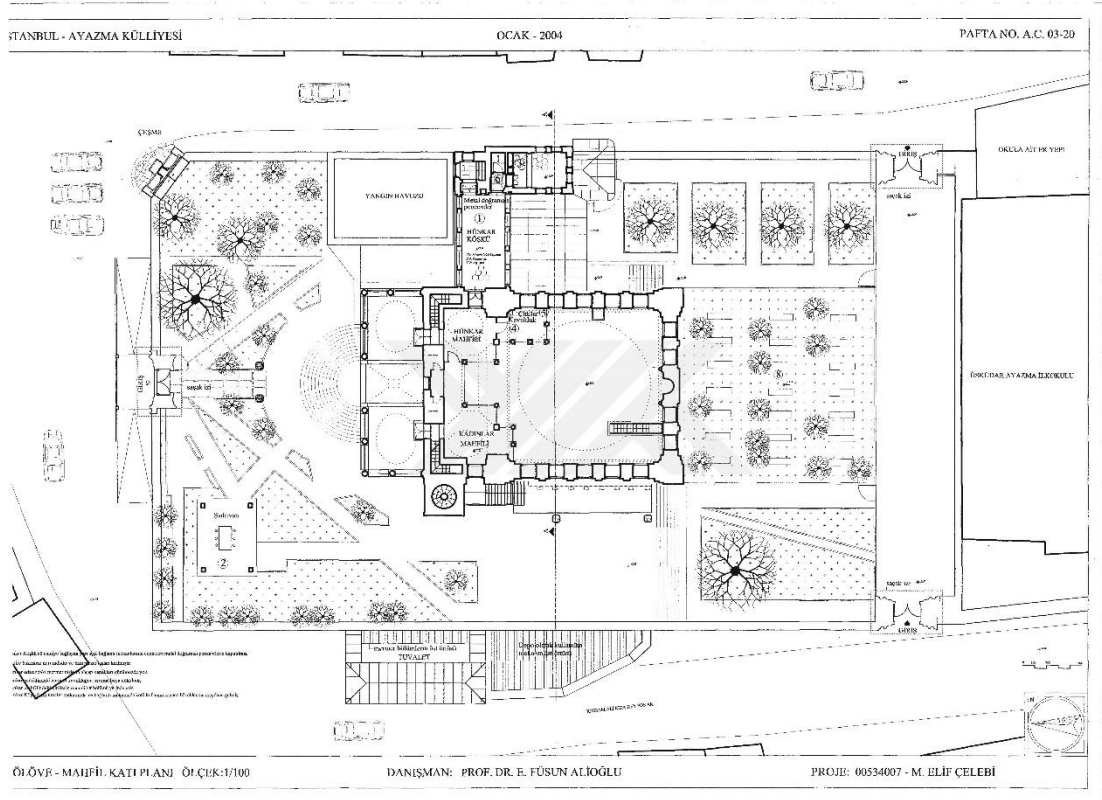
Plân 10: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi (Binnur Afacan Akgün, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi ve Çevresi Mimari Değerlendirmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1996, s. 120.)

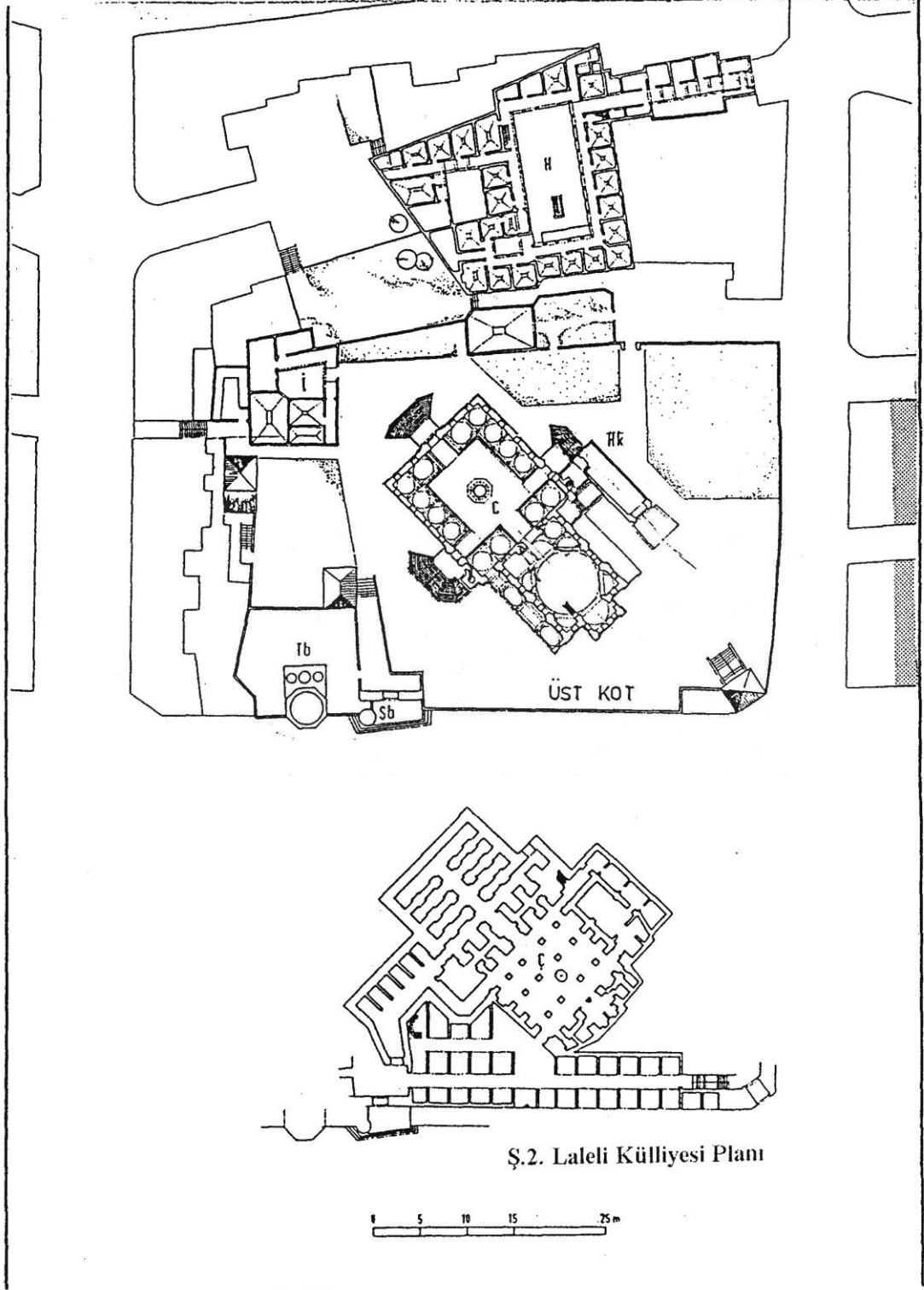
Plân 11: Ayasofya İmaretî (Cengiz Gürbıyık, Osmanlı İmaretleri (Aşevleri), , (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013, s. 388.)

Plân 12: Nuruosmaniye Külliyesi (Aras Neftçi, “Nuruosmaniye Külliyesi’nin Yazıları”, Sanat Tarihi Defterleri I, İstanbul, 1996, şekil: 2)

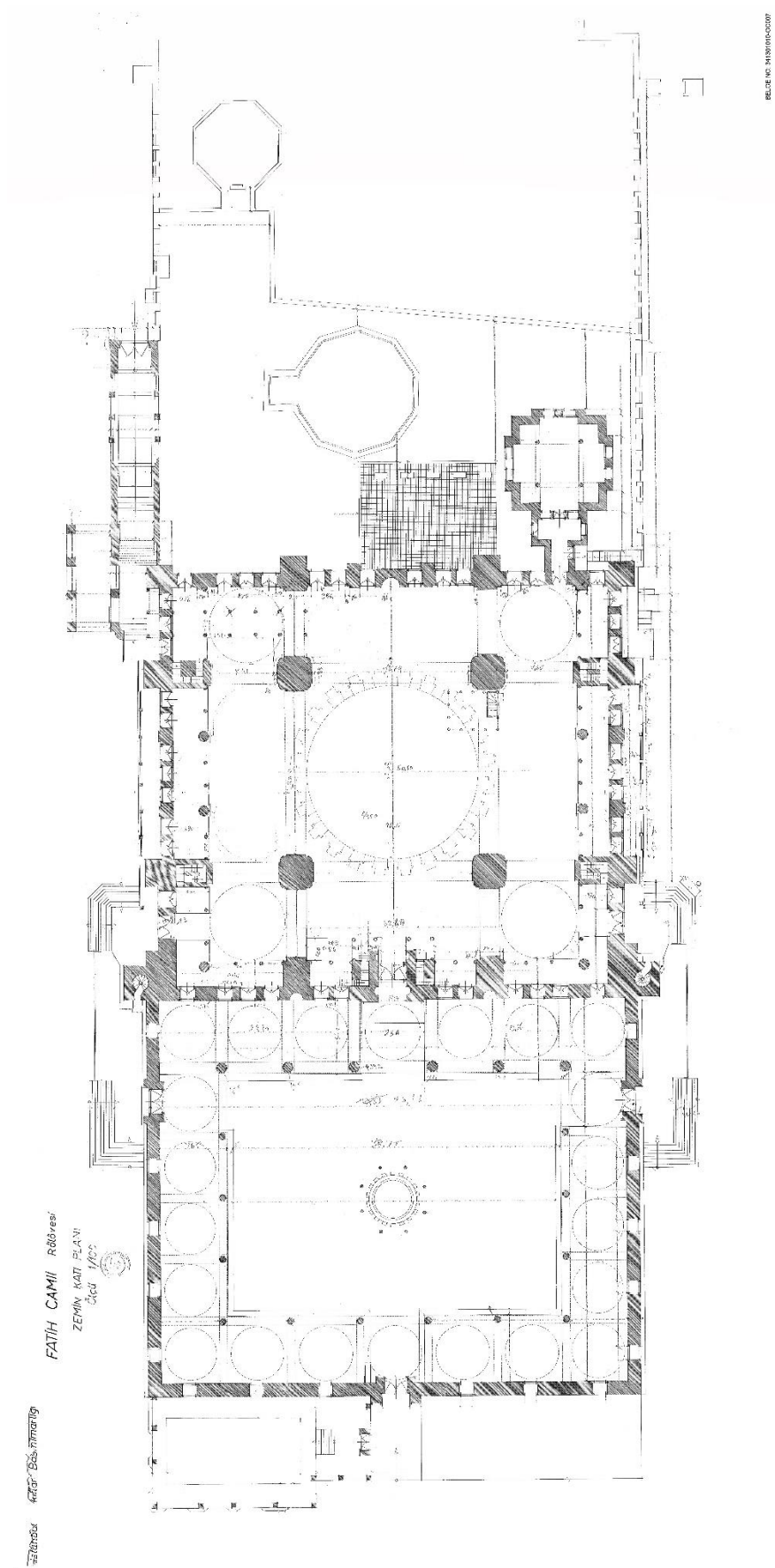

Plân 13: Ayazma Cami (Elif Meryem Çelebi, 18. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma Dönemi ve Bir 18. Yüzyıl Örneği Üsküdar Ayazma Külliyesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2004, s. 120.)

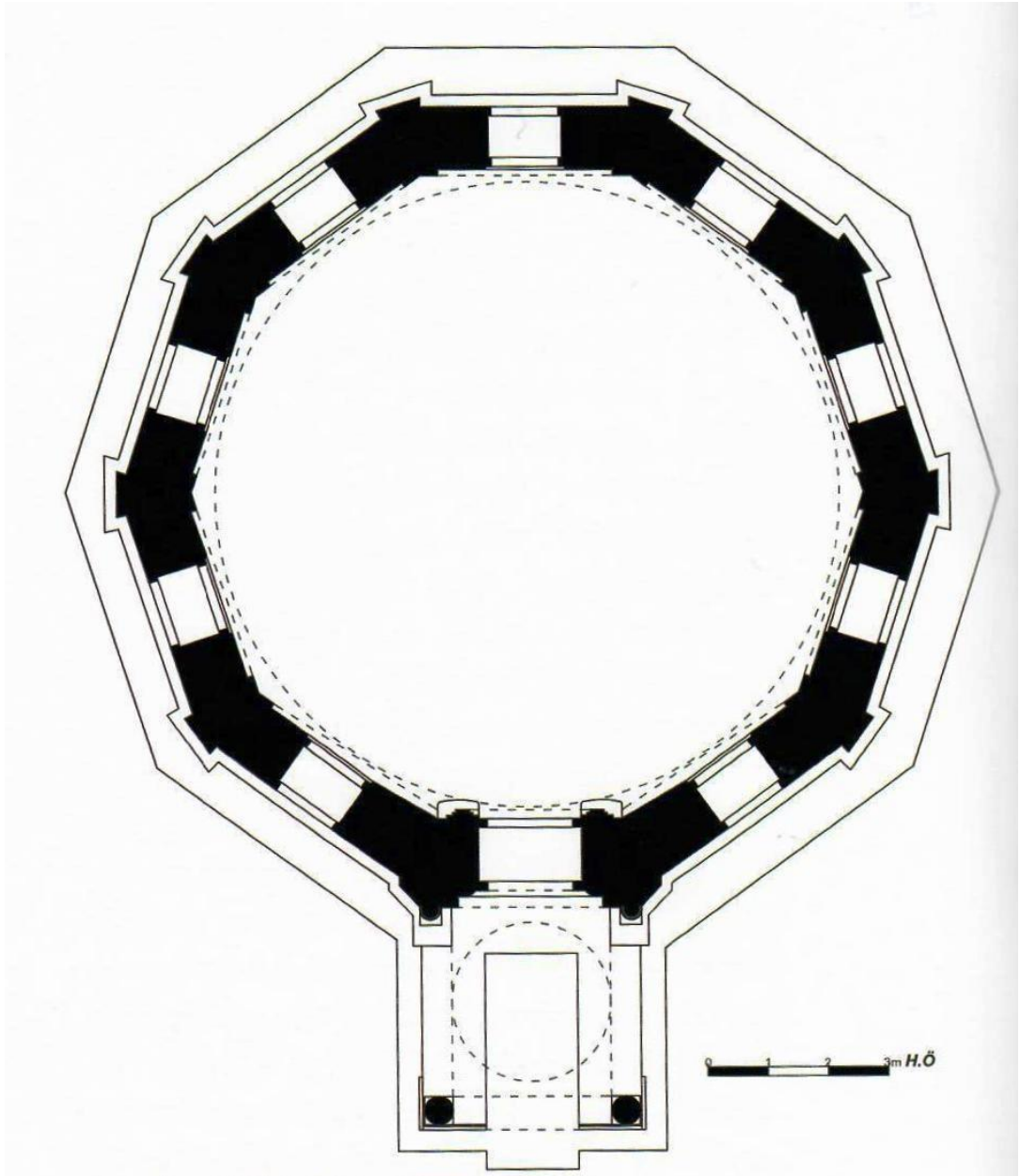

Şekil 3.1 Lâleli Külliyesi planı (Tokay:1993, 158)

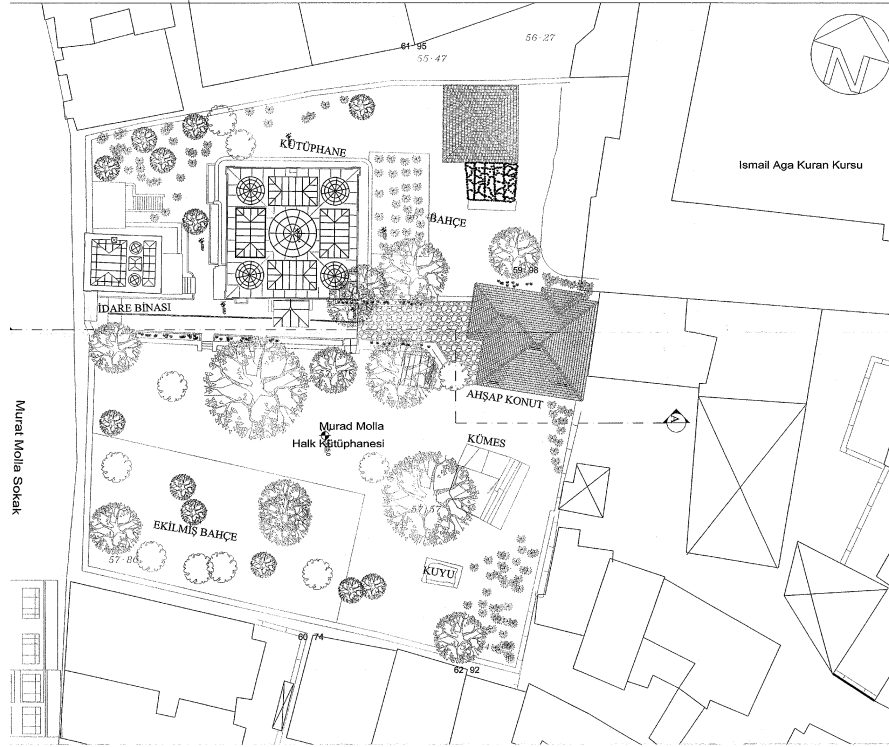
Plân 14: Laleli Külliyesi (Aras Neftçi, Lâleli Külliyesinin İnşaat Süreci, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2002, s. 8.)

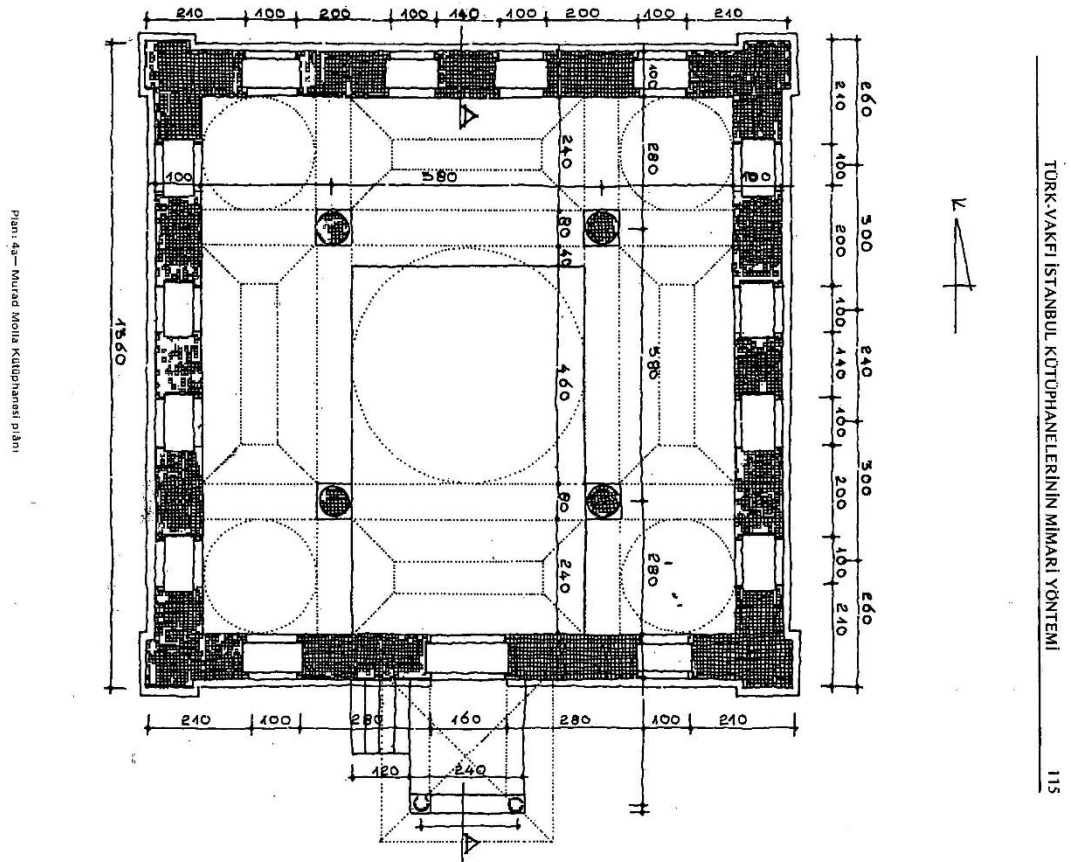
Plân 15: Fatih Sultan Mehmed Camisi (Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi)

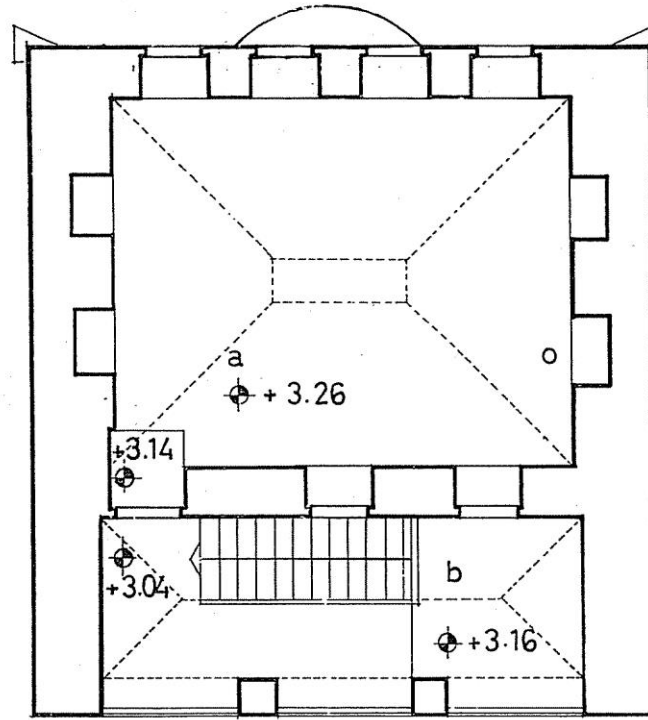
Plân 16: Fatih Sultan Mehmet Türbesi (Hakkı Önkal, Osmanlı Hanedan Türbeleri, Ankara, 2017, s. 206.)

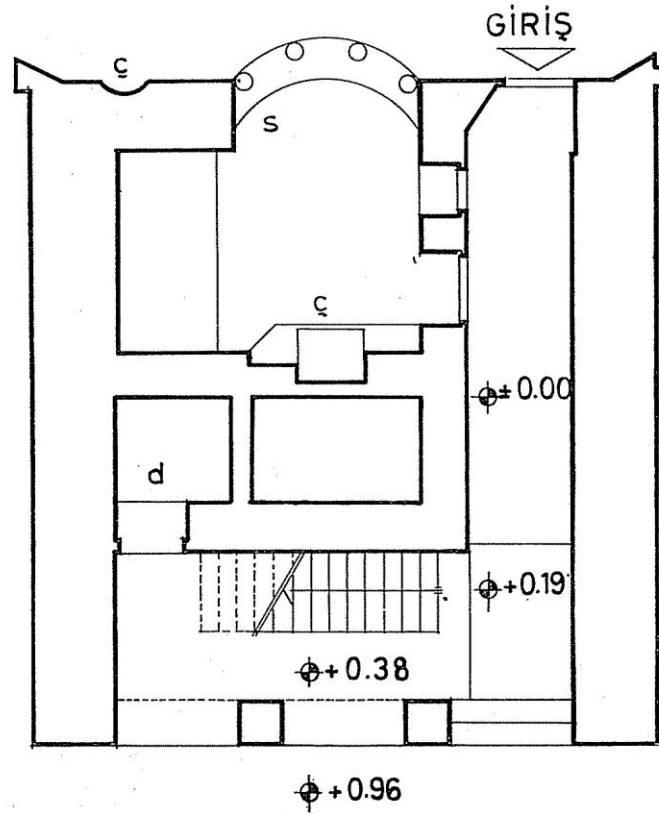
Plân 17: Murad Molla Külliyesi Plânı (İstanbul 4 Numaralı KVKK K-3226 Numaralı dosya)

Plân 18: Murad Molla Kütüphanesi (Behçet Ünsal, "Türk - Vakfi İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi", Vakıflar Dergisi, XVII, Ankara, 1984, s. 116)

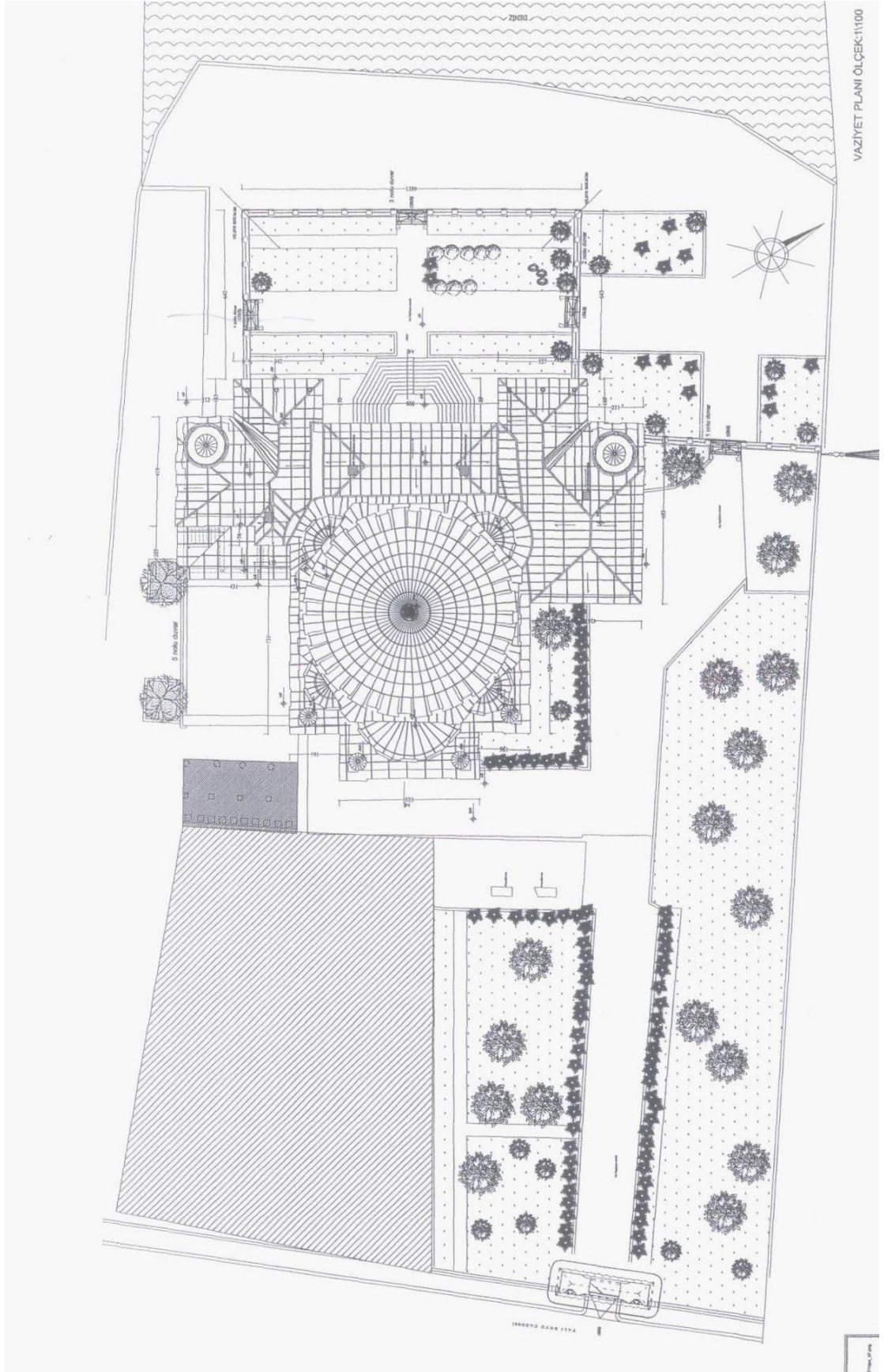

(Şekil : 23)
 Recai Mehmet Efendi
 Sıbyân Mektebi
 Üst Kat Plânı
 Ölçek : 1/100
 a. Derslik
 (6.16 × 4.95)
 b. Öğretmen için
 ayrılan kısım
 c. Ocak

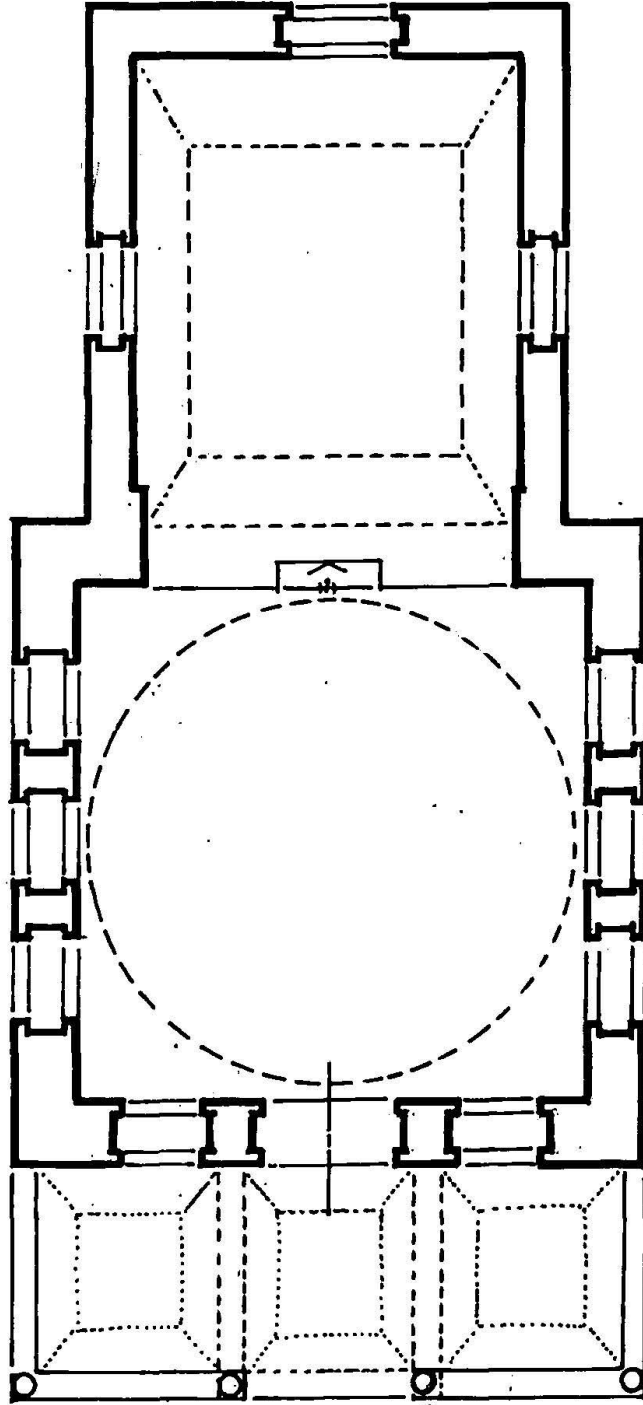

(Şekil : 24)
 Recai Mehmet Efendi
 Sıbyân Mektebi
 Zemin Kat Plânı
 Ölçek : 1/100
 c. Çeşme
 d. Helâ
 f. Bahçe
 g. Sebîl

Plân 19: Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi (Özgönül Aksoy, Osmanlı Devri Sıbyan Mektepleri Üzerine bir İnceleme, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1967, s. 146.)

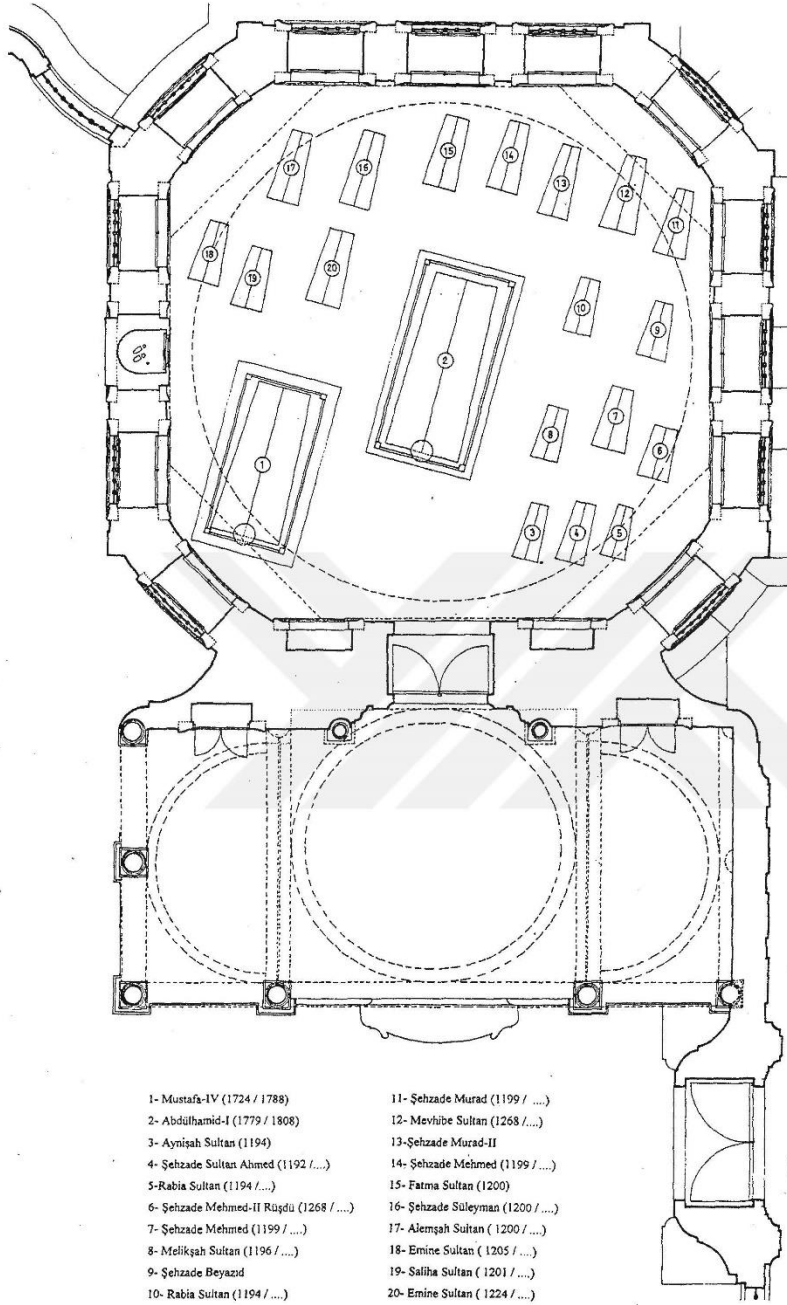

Plân 20: Beylerbeyi Camisi (İstanbul 6 Numaralı KVKK 766-4 Numaralı dosya)

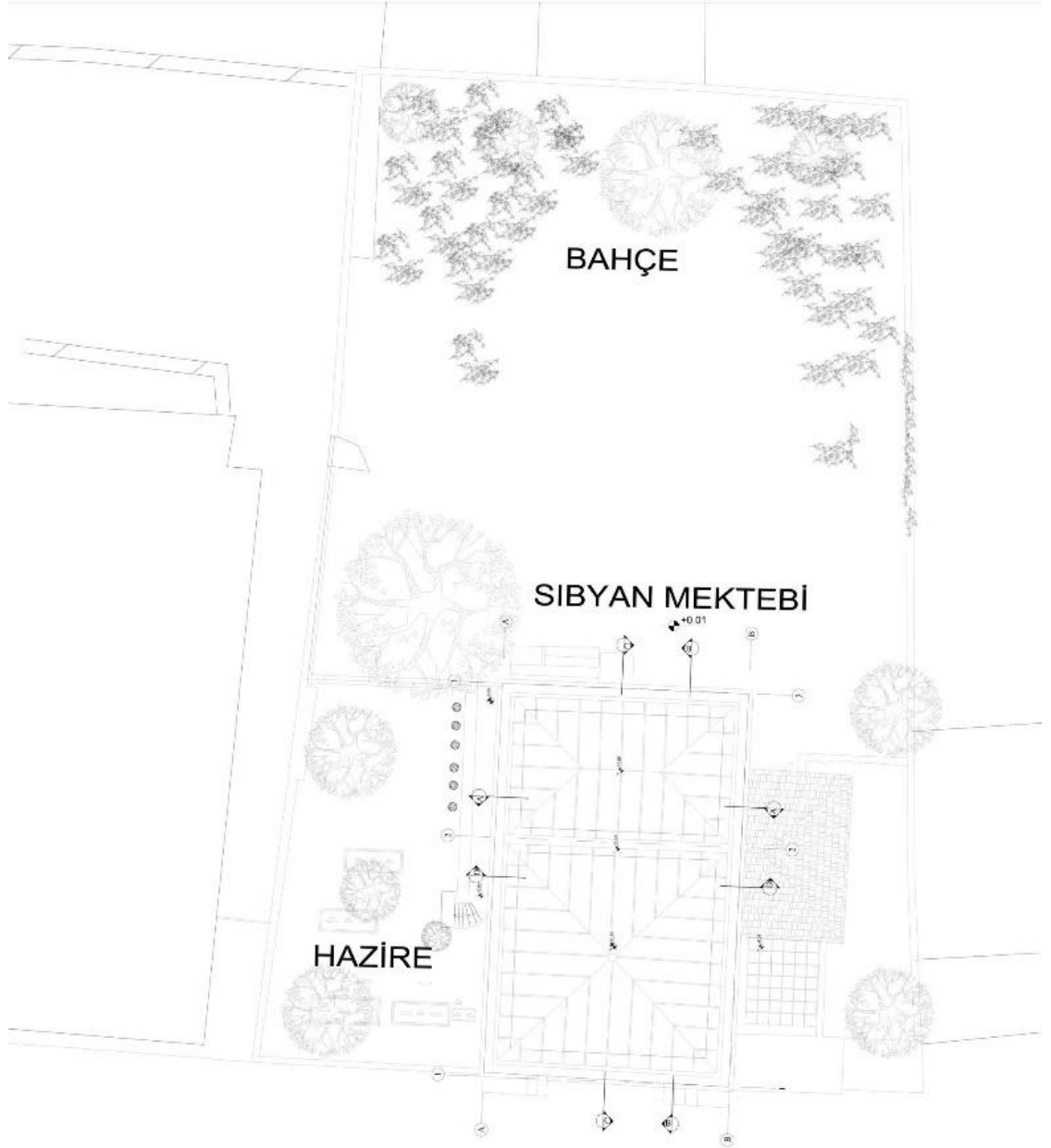
Plân: 6— Selim Ağa Kütüphanesi Planı

Plân 21: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi (Behçet Ünsal, "Türk - Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi", Vakıflar Dergisi, XVII, Ankara, 1984, s. 115.)

Şekil 4. 2 Abdülhamid-I Türbesi sandukalarının yerleşimi

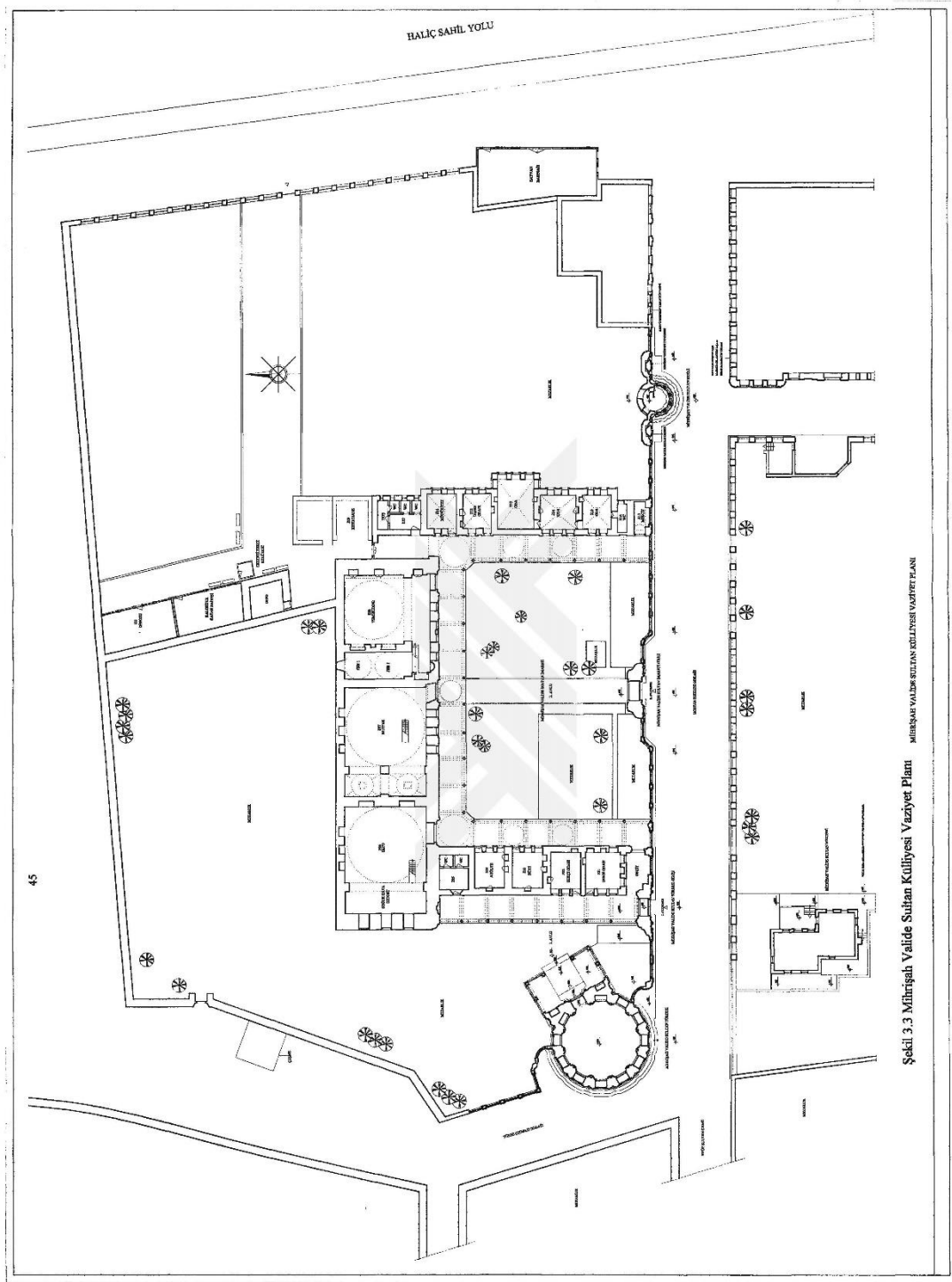
Plân 22: I. Abdülhamid Türbesi (Öznur Karga, Abdülhamid-I Külliyesi Koruma ve Değerlendirme Önerisi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2000, s. 96.)

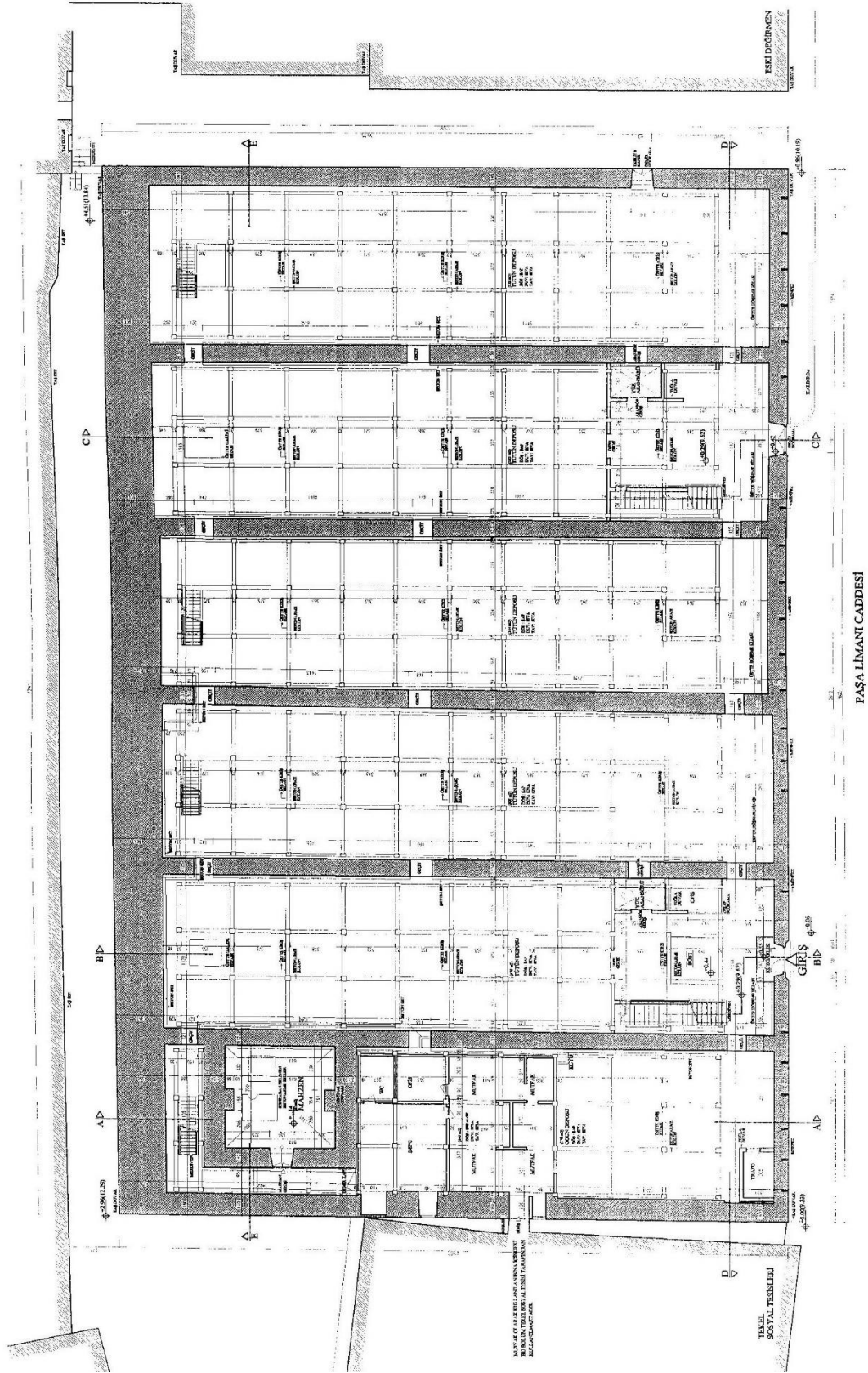
KÜÇÜKLANGA CADDESİ

1:16.44

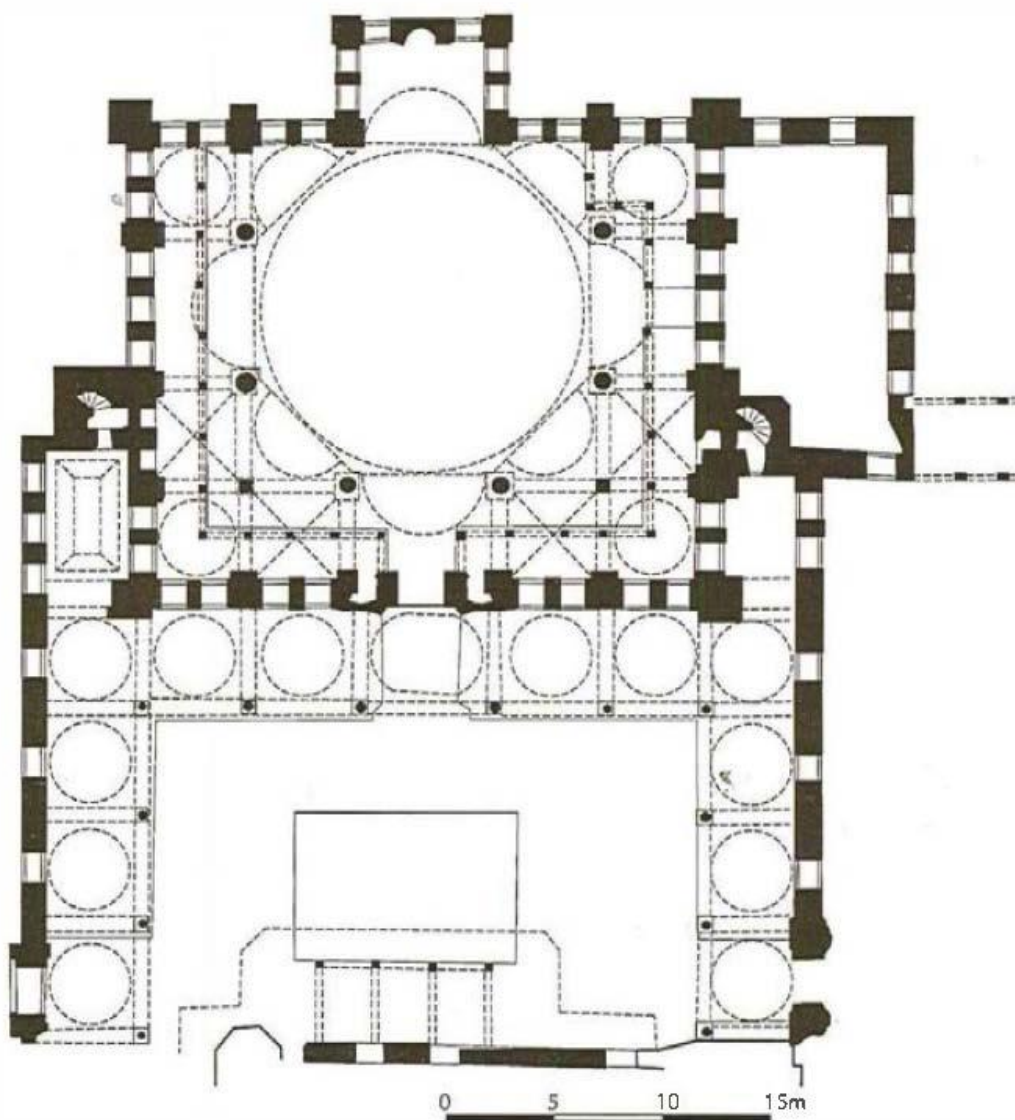
Plân 23: Nazperver Kalfa Sibyan Mektebi (İstanbul / Fatih Belediyesi Plan ve Proje Müd.)

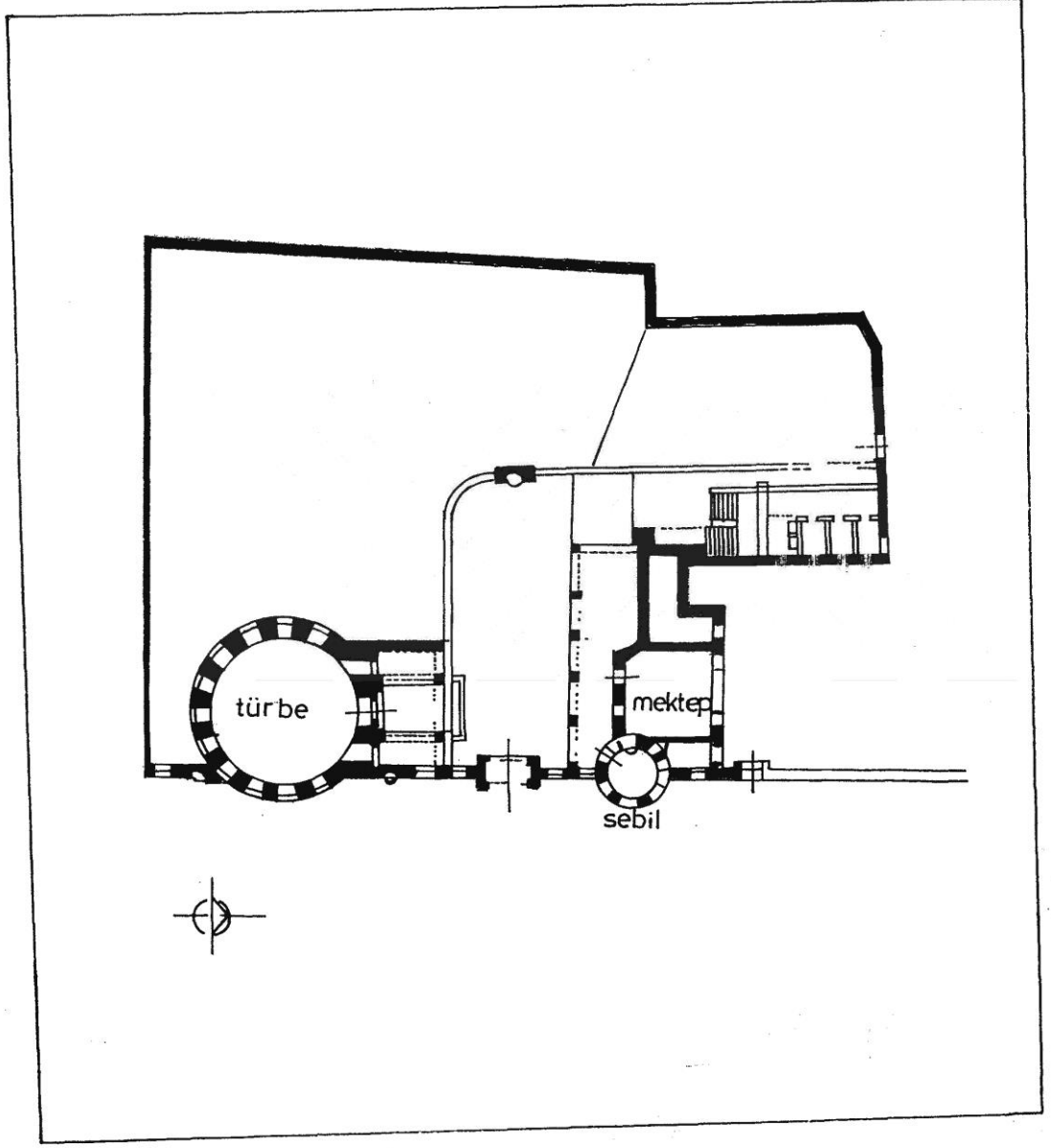
Plân 24: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi (Didem Aydın, Eyüp'te Mihrişah Valide Sultan Külliyesi ve Koruma Önerileri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1998, s. 45.)

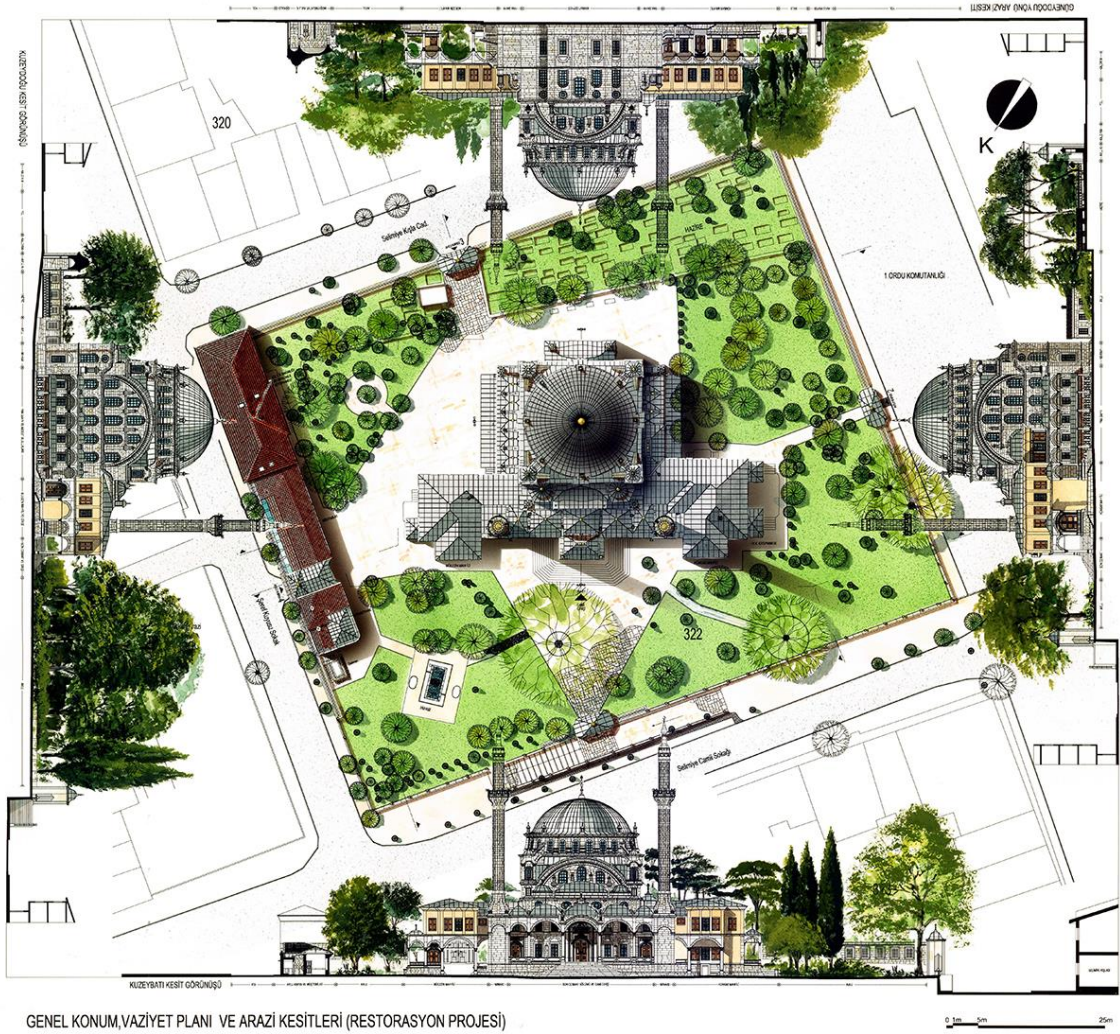
Plân 25: Üsküdar Tahıl Ambarı Binaları (İstanbul 6 Numaralı KVKK 1310-155 Numaralı dosya)

Plán 26: Eyüp Sultan Camisi (Doğan Kuban, Osmanlı Mimarisi, İstanbul, 2007, s. 545.)

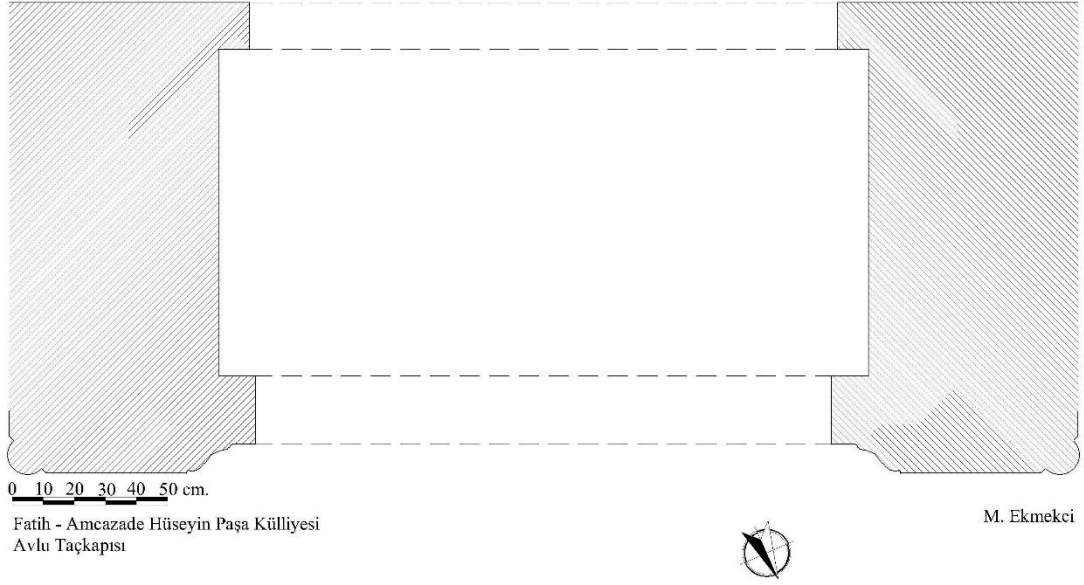
Plân 27: Şah Sultan Külliyesi (Aytül Papıla, 18. Yüzyıl Osmanlı Külliyelerindeki Üslup Değişiklikleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000, Ek, 13.)

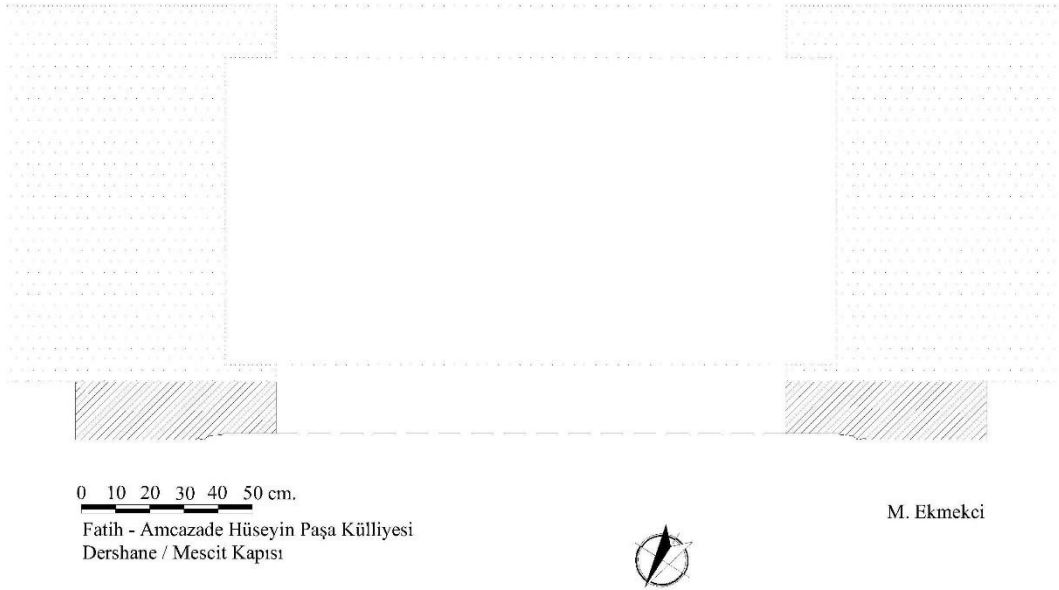
Plân 28: Selimiye Külliyesi

(http://www.avundukmimarlik.com.tr/upload/data/images/projects/istanbul__uskudar_selimiye_Camii_ve_kulliyesi/roleve/3_selimiye_vaziyetplani_rolove.jpg erişim tarihi: 01.10.2019)

ÇİZİMLER

Çizim 1: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Plânı

Çizim 2: Amcazâde Hüseyin Paşa Dershane/Mescit Taçkapısı Plânı

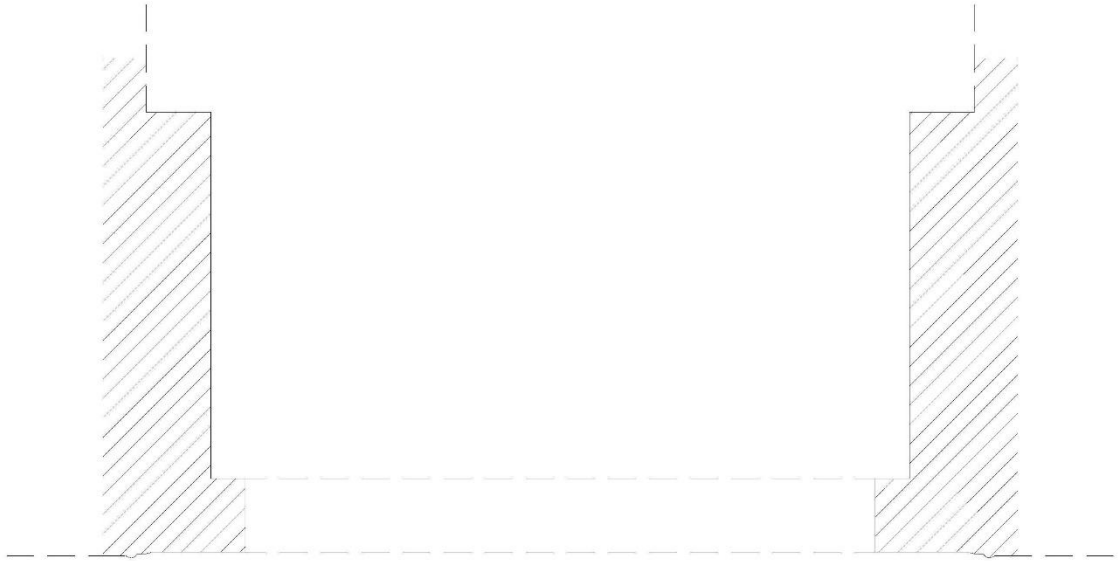
0 25 50 100 cm.

Fatih Feyzullah Efendi Medresesi
Avlu Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 3: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Plânı

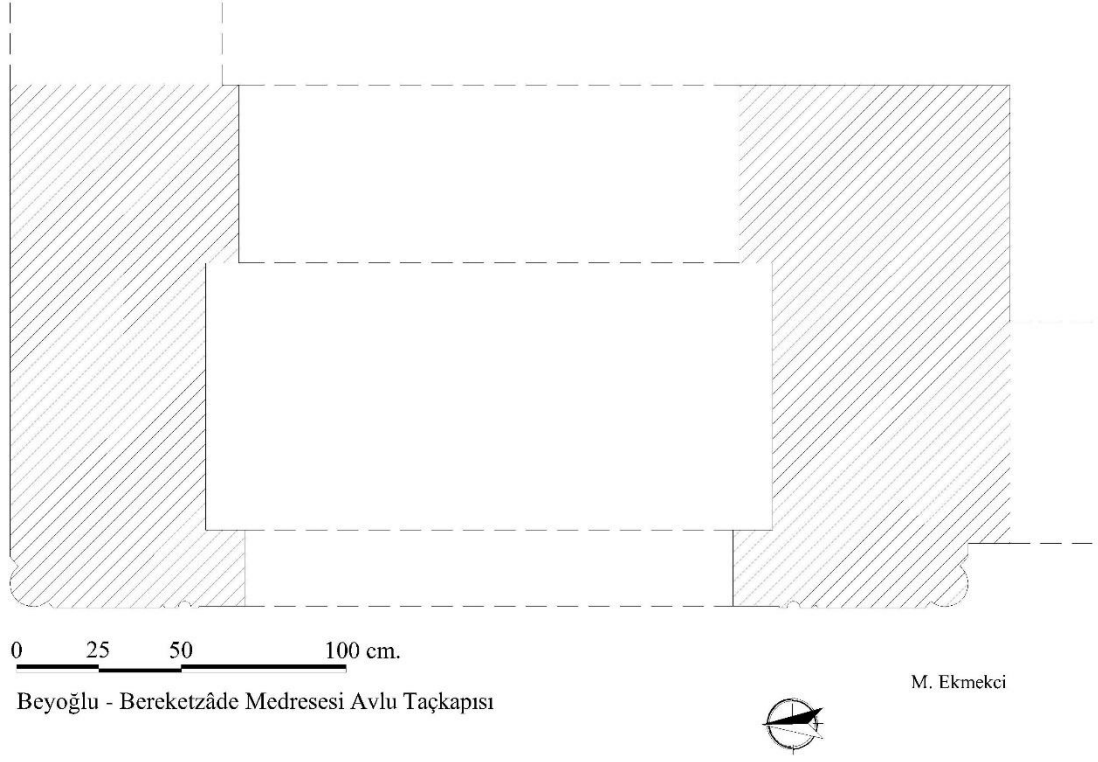
0 10 20 30 40 50 cm.

Fatih Feyzullah Efendi
Dershane-Mescit / Kütüphane Taçkapısı

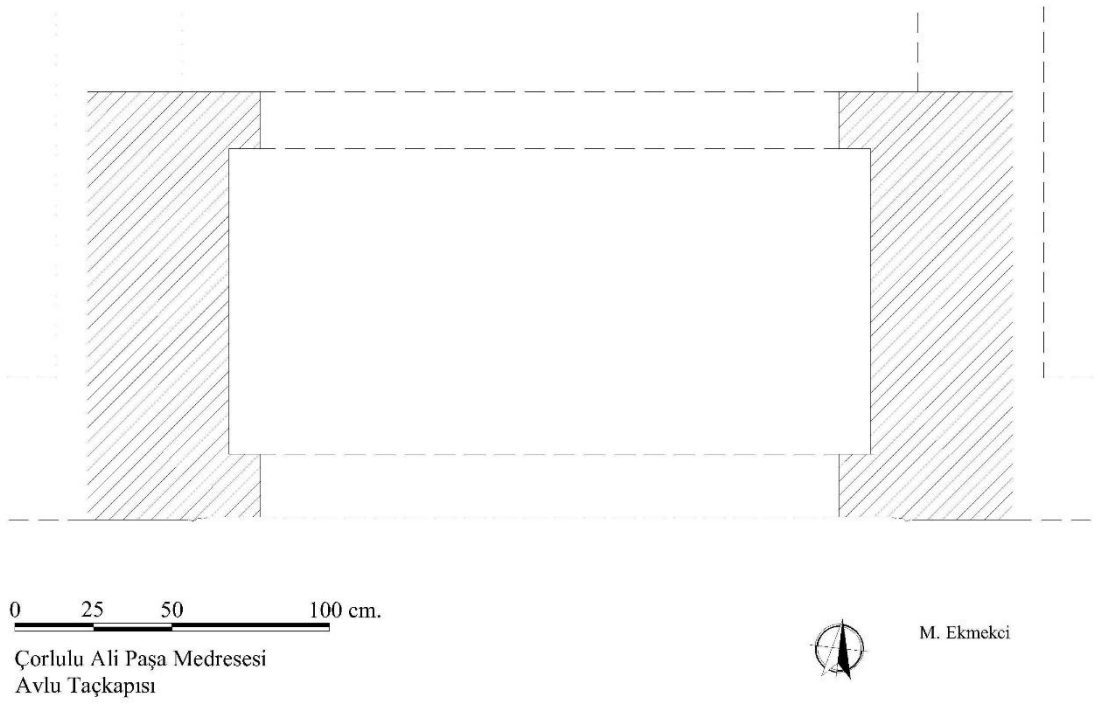

M. Ekmekci

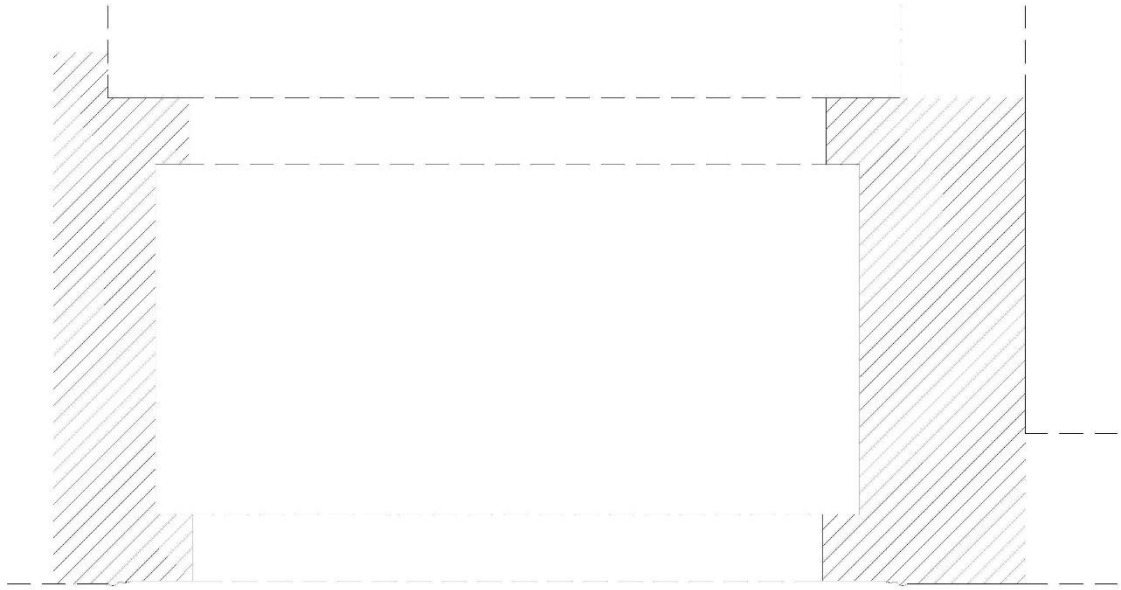
Çizim 4: Feyzullah Efendi Dershane-Mescit/Kütüphane Taçkapısı Plânı

Çizim 5: Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı Plânı

Çizim 6: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Avlu Taçkapısı Plânı

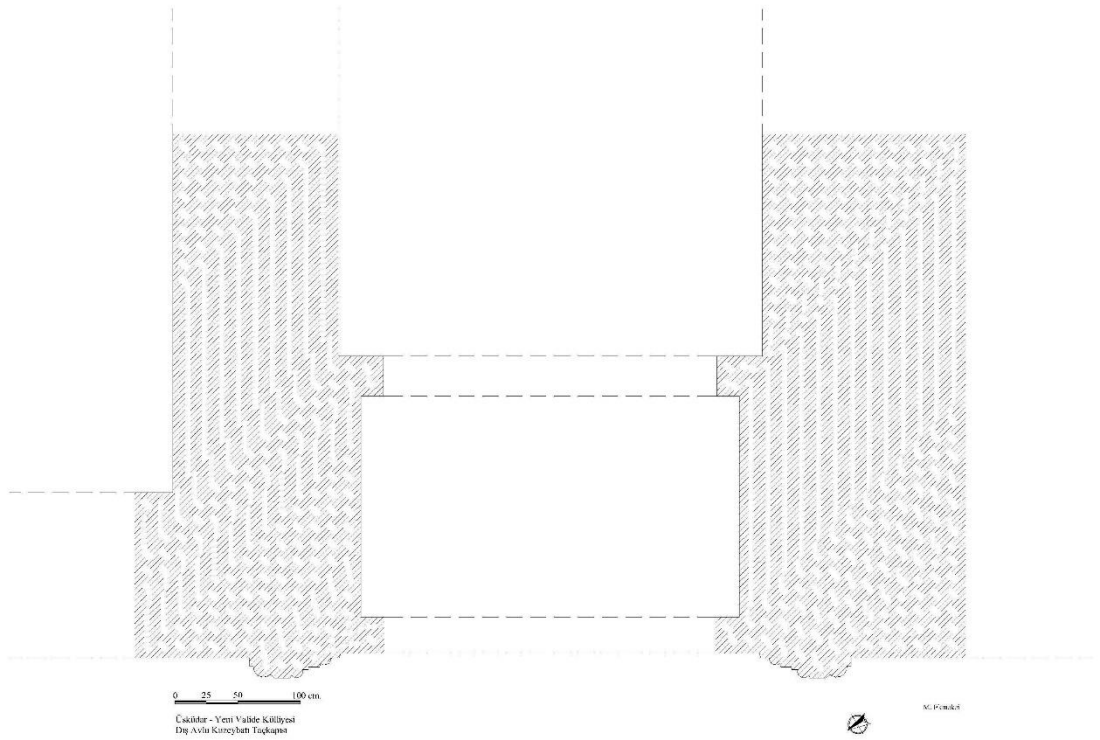
0 25 50 100 cm.

Çorlulu Ali Paşa Cami
Avlu Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 7: Çorlulu Ali Paşa Camisi Avlu Taçkapısı Plânı

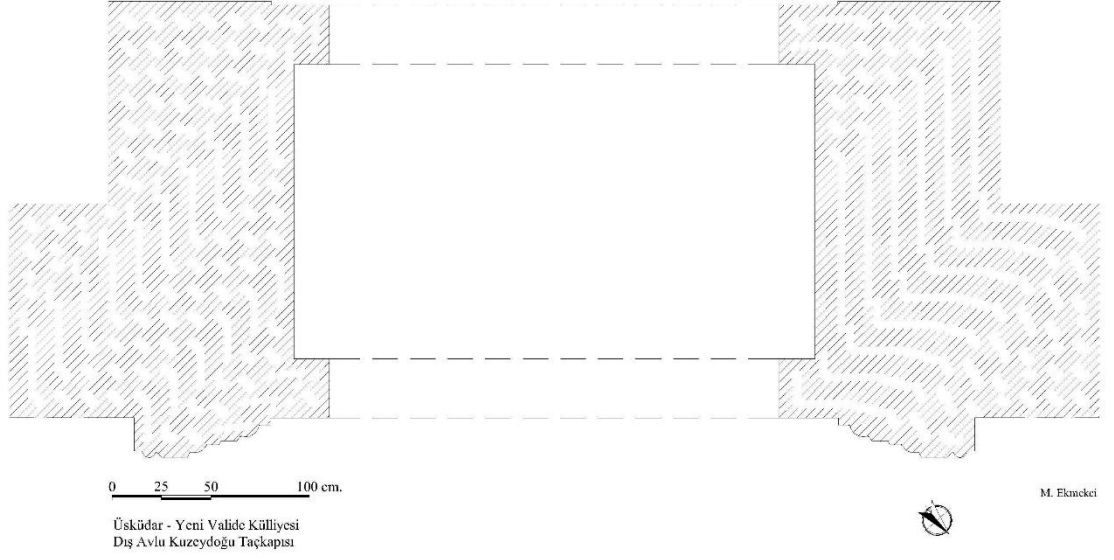
0 25 50 100 cm.

Yeni Valide Külliyesi
Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı

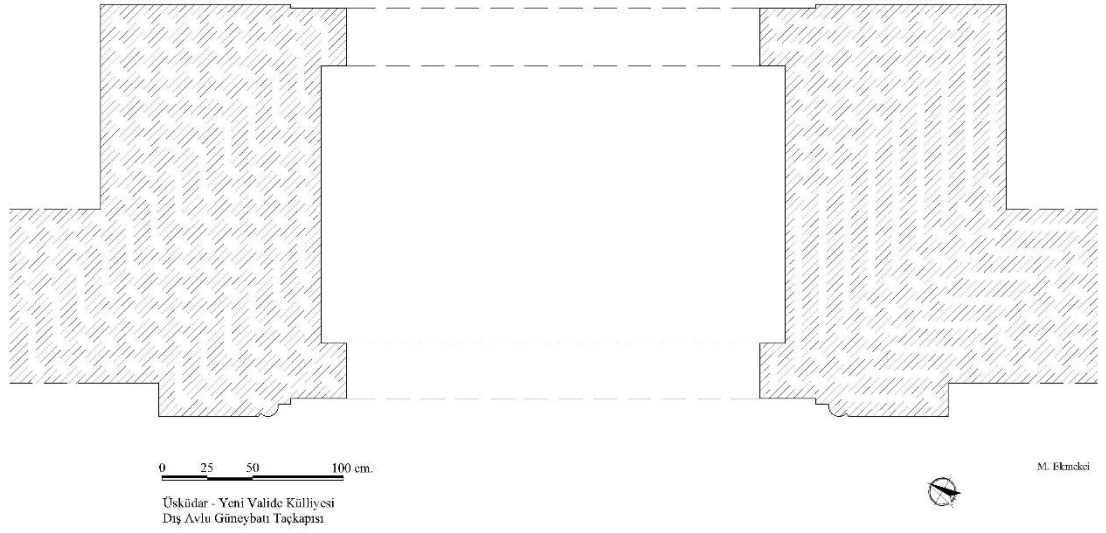

M. Ekmekci

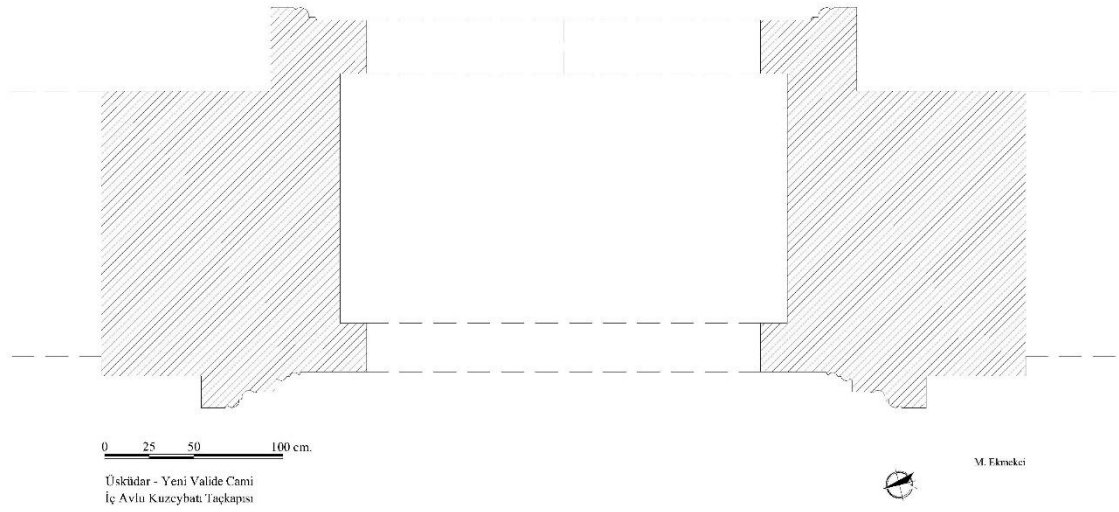
Çizim 8: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Plânı

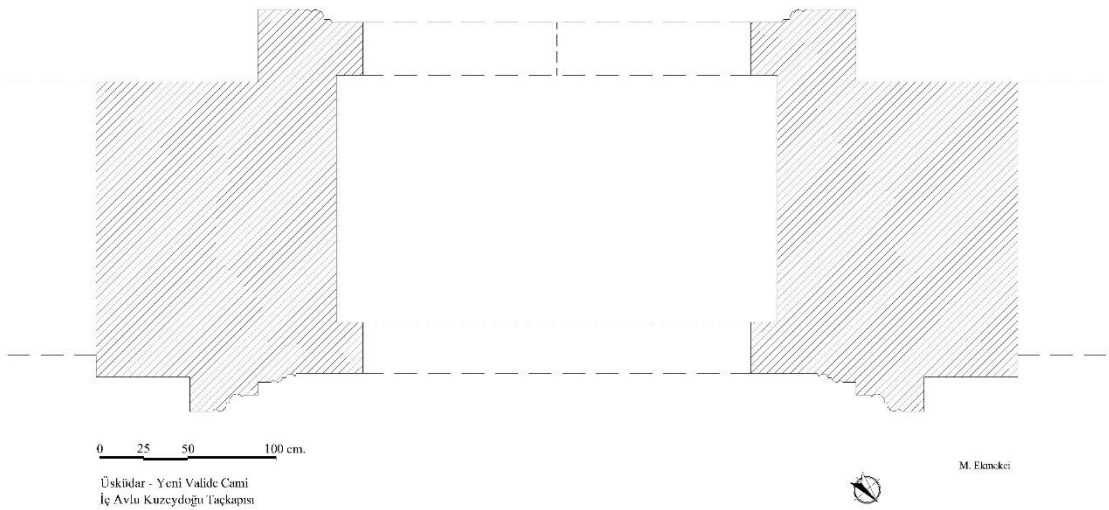
Çizim 9: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Plânı

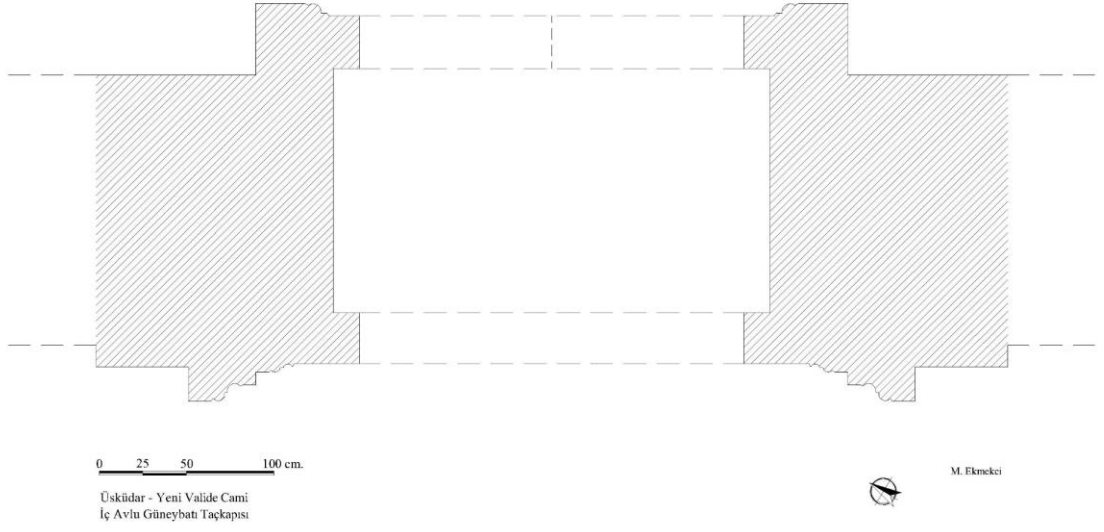
Çizim 10: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Plânı

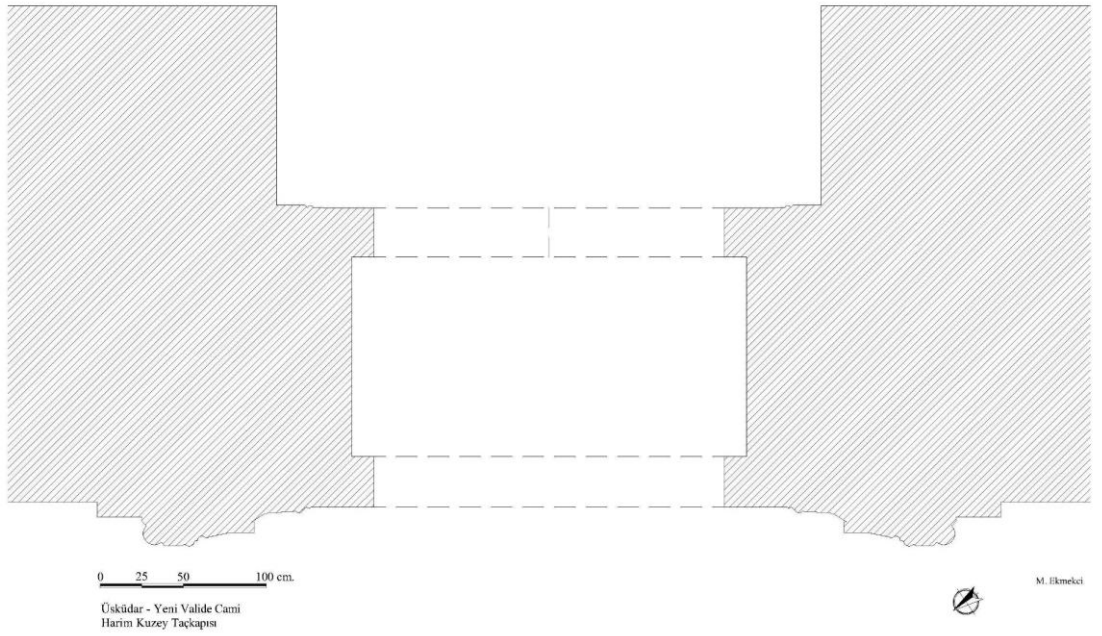
Çizim 11: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Plânı

Çizim 12: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Plânı

Çizim 13: Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Plânı

Çizim 14: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

0 10 20 30 40 50 cm.

Topkapı Sarayı
III. Ahmed Kütüphanesi Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 15: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi Taçkapısı Plânı

0 25 50 100 cm.

Damat İbrahim Paşa Külliyesi
Avlu Taçkapısı

Çizim 16: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Plânı

0 10 20 30 40 50 cm.

Damat İbrahim Paşa Külliyesi
Kütüphane Taçkapısı

Çizim 17: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane Taçkapısı Plânı

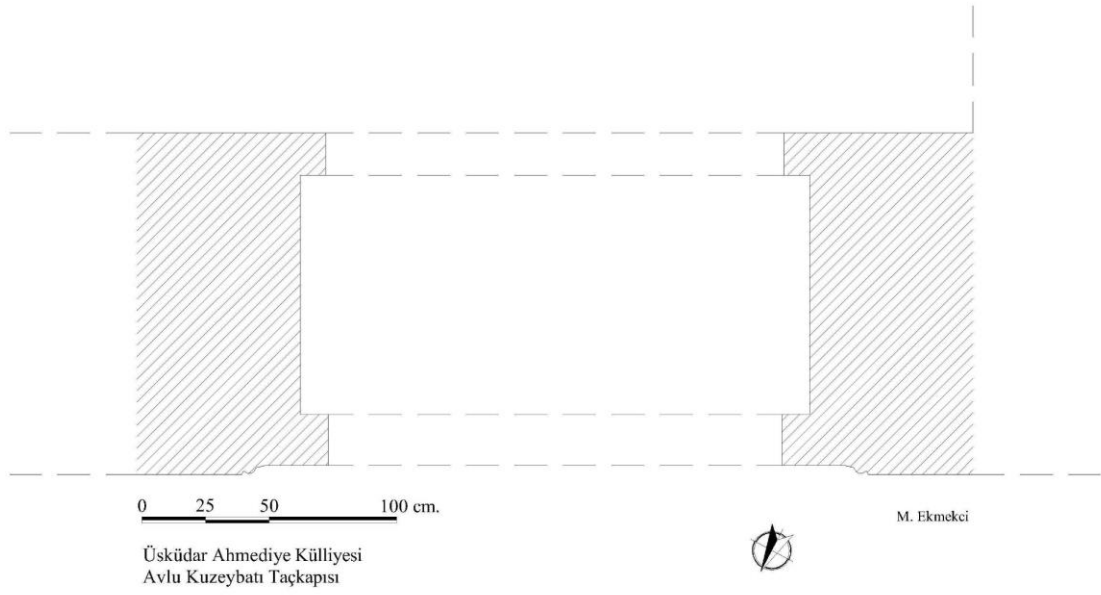

0 10 20 30 40 50 cm.

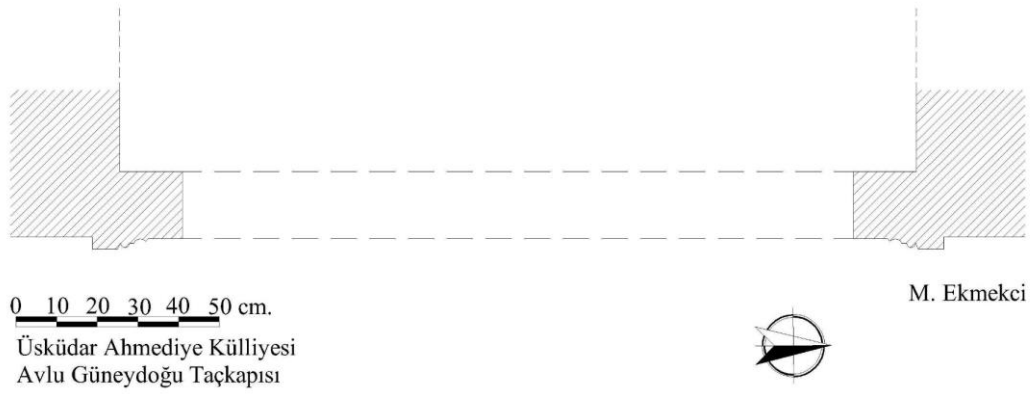
Damat İbrahim Paşa Külliyesi
Darülhadis / Mescit Taçkapısı

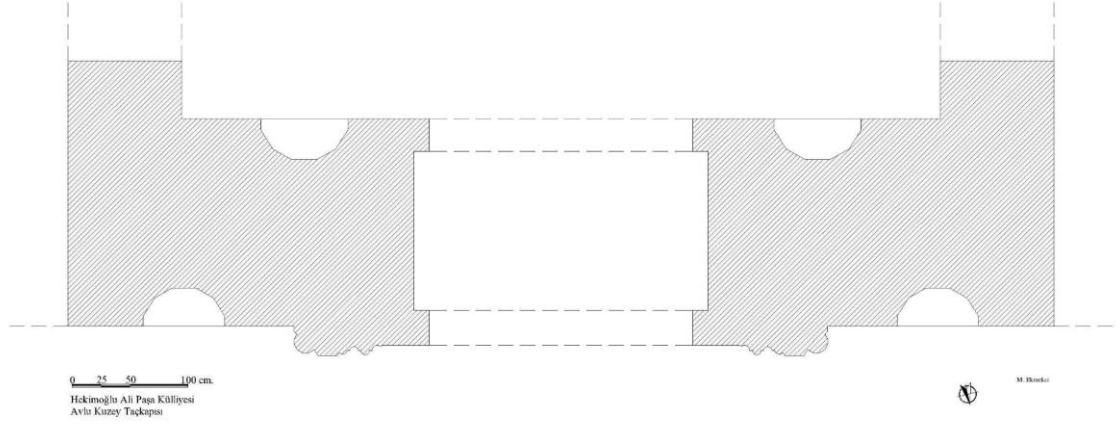
Çizim 18: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis/Mescit Taçkapısı Plânı

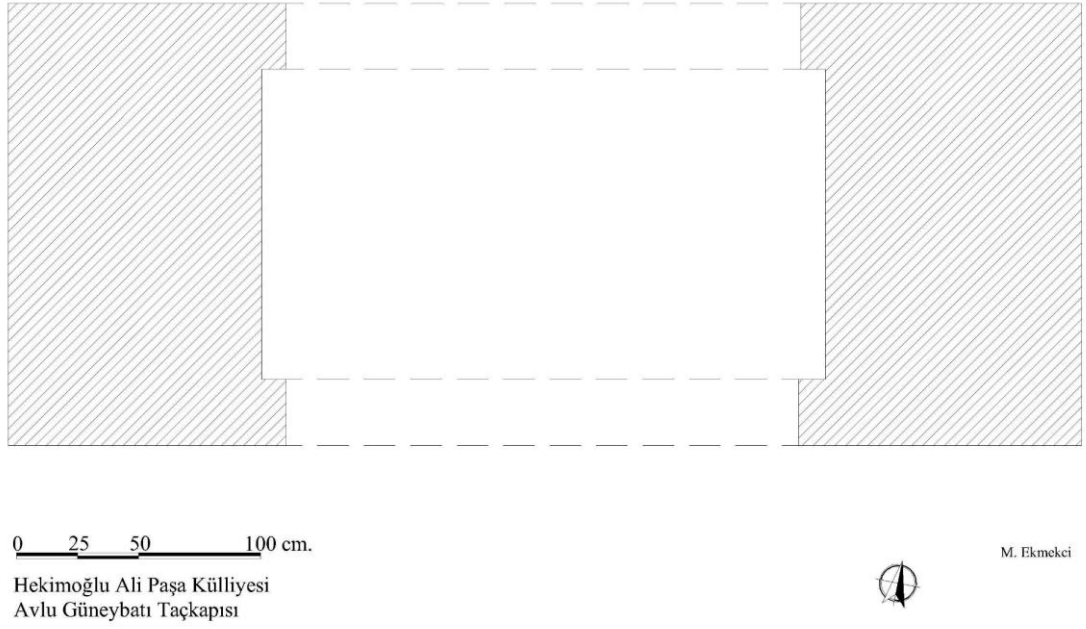
Çizim 19: Üsküdar Ahmedîye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Plânı

Çizim 20: Üsküdar Ahmedîye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Plânı

Çizim 21: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Plânı

Çizim 22: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Plânı

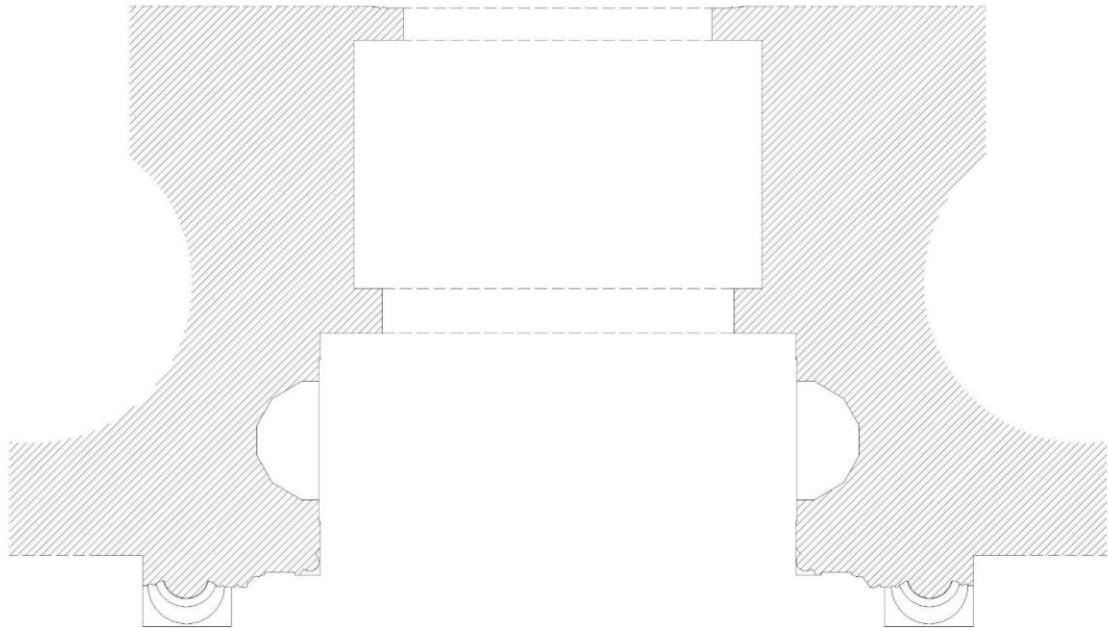
0 25 50 100 cm.

Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi
Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 23: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Plânı

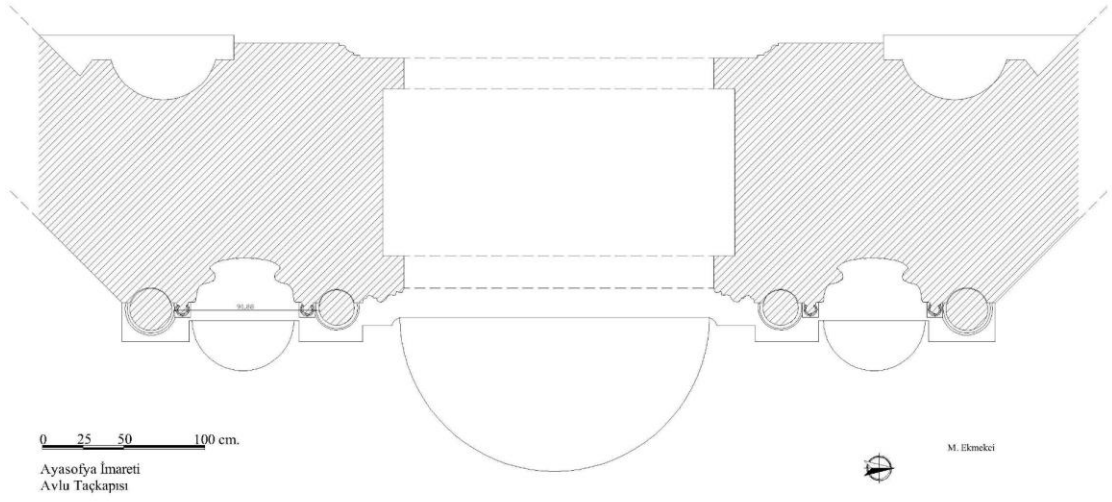
0 25 50 100 cm.

Hekimoğlu Ali Paşa Camii
Harim Kuzey Taçkapısı

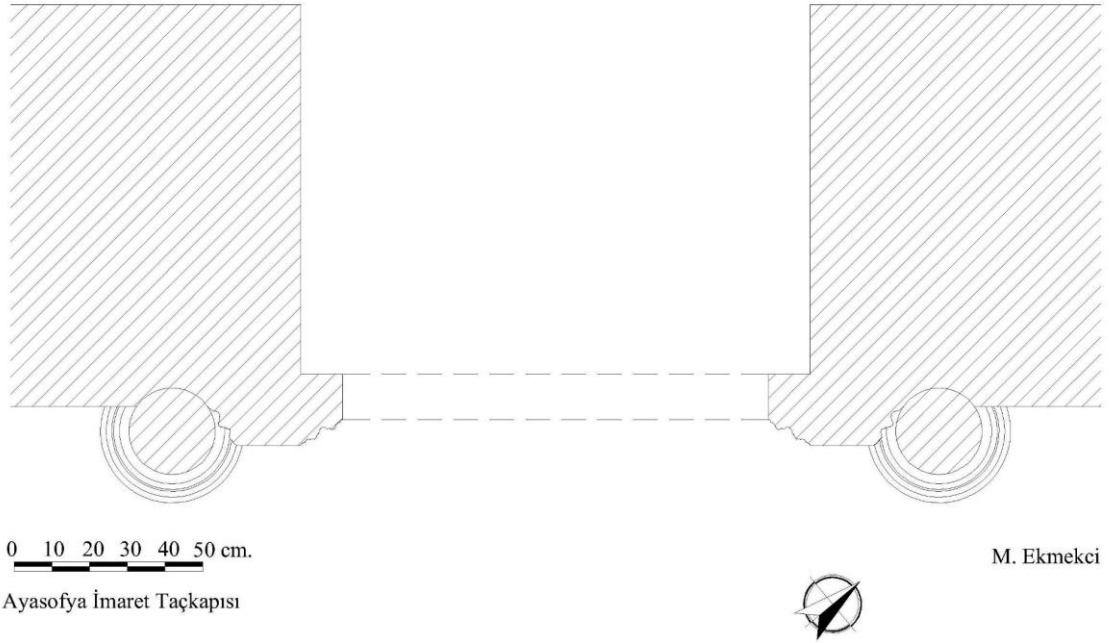

M. Ekmekci

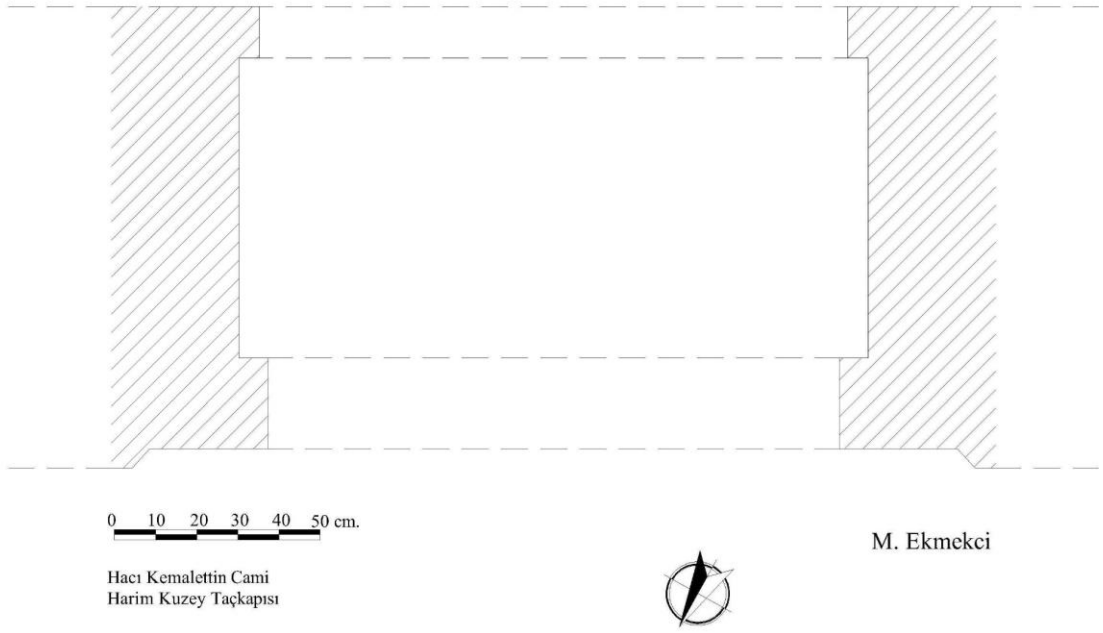
Çizim 24: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

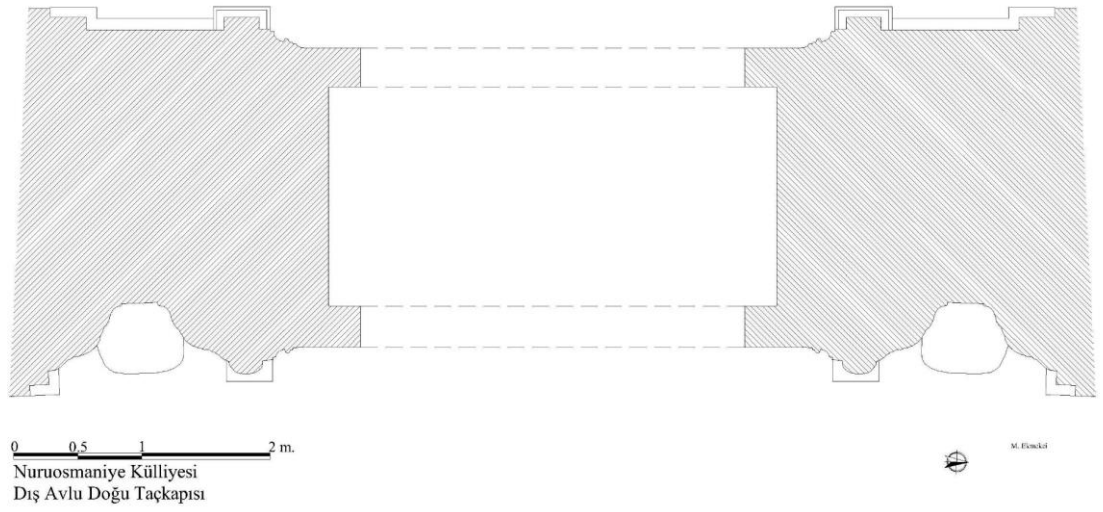
Çizim 25: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Plânı

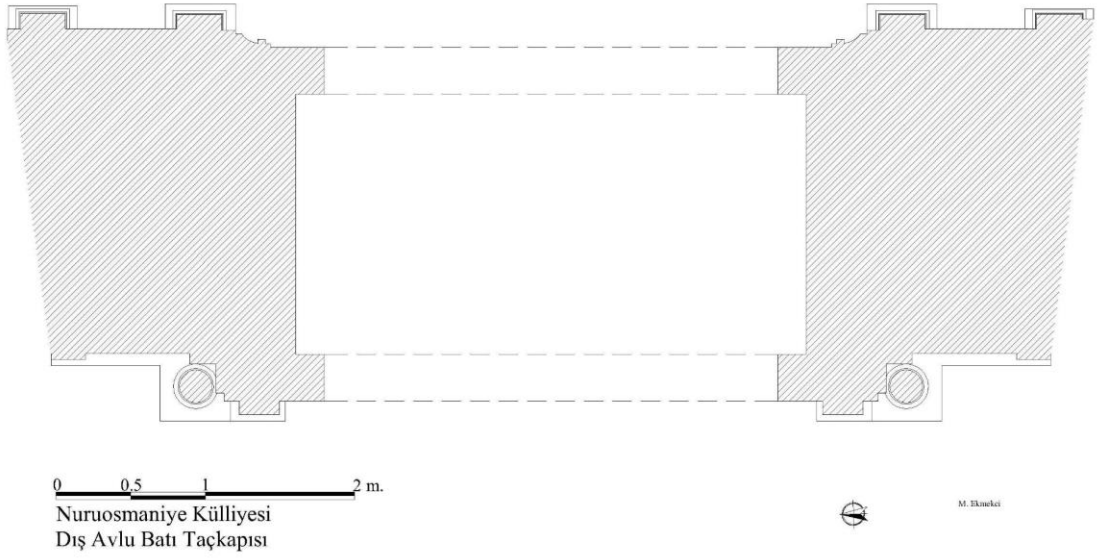
Çizim 26: Ayasofya İmareti Taçkapısı Plânı

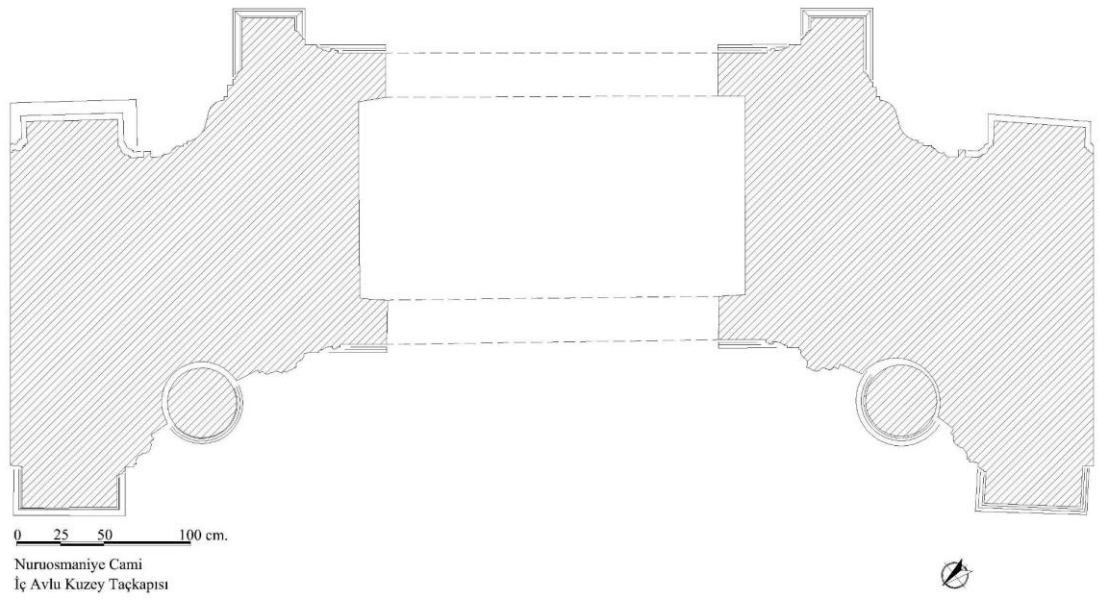
Çizim 27: Hacı Kemalettin Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

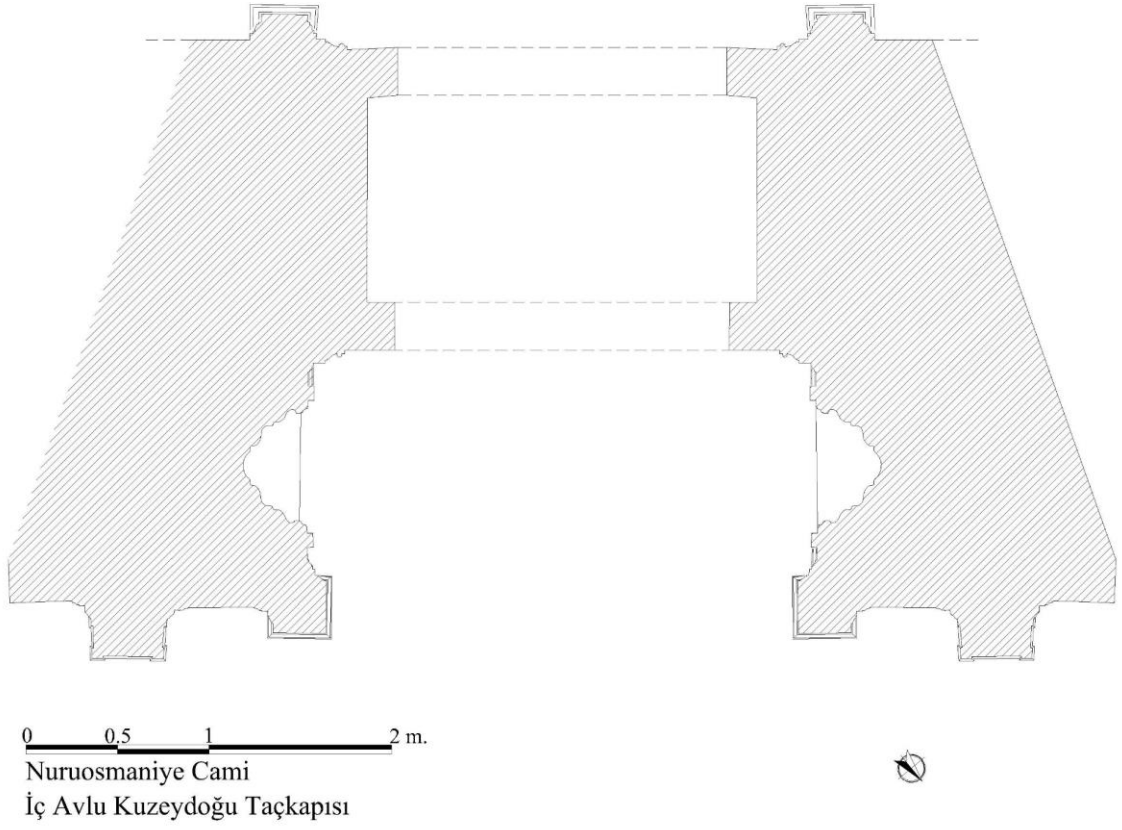
Çizim 28: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Doğu Taçkapısı Plânı

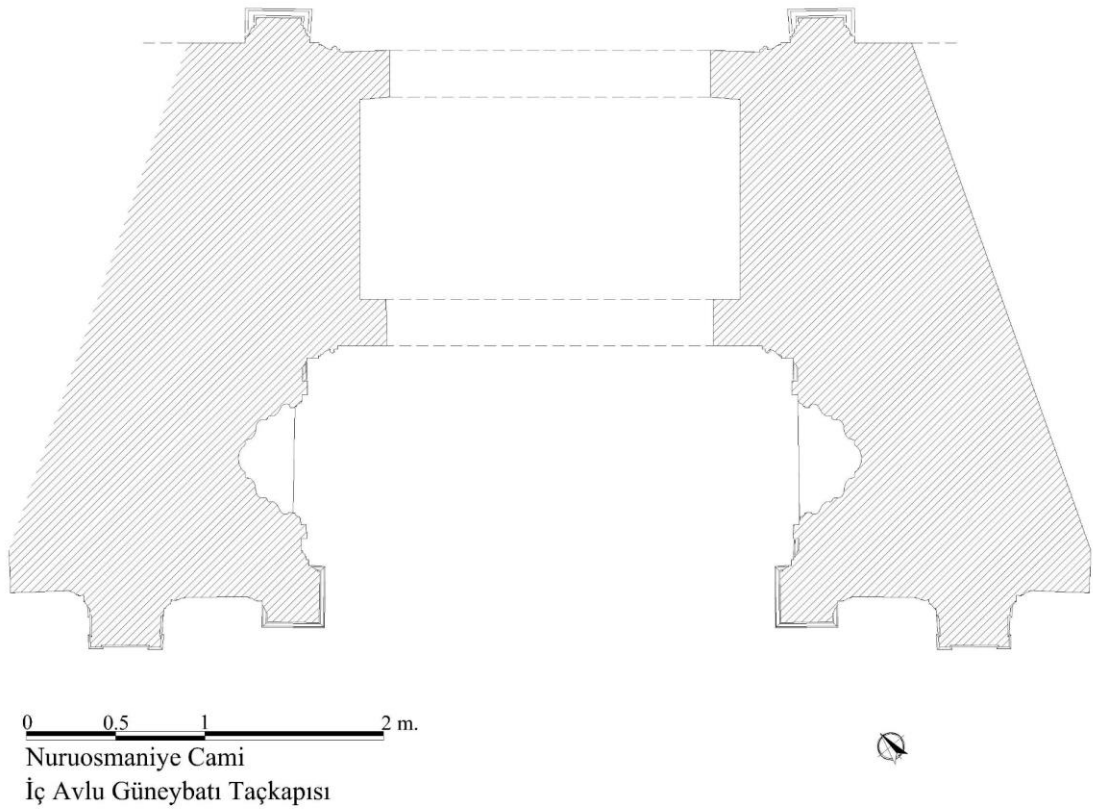
Çizim 29: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı Plânı

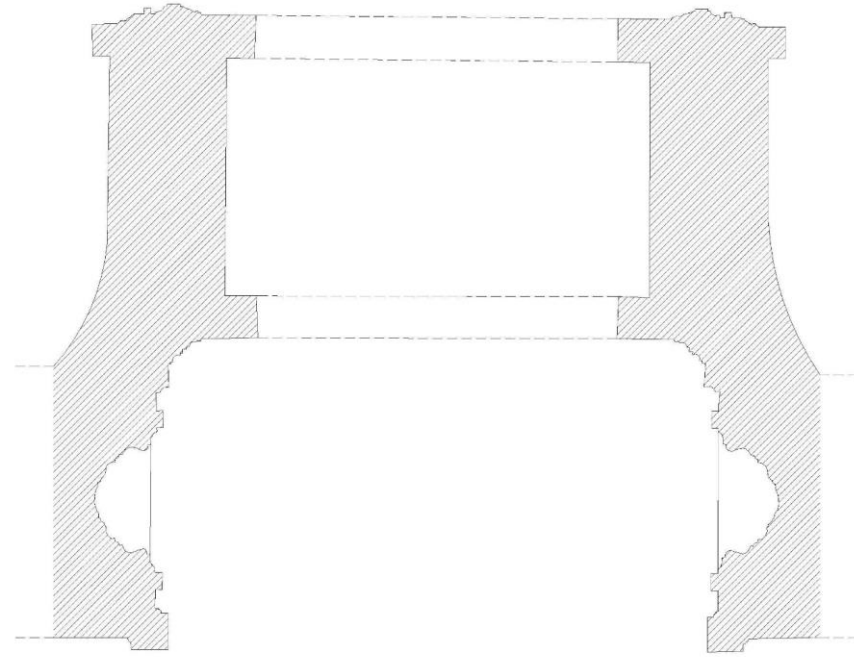
Çizim 30: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Plânı (V.G.M. Arşivi)

Çizim 31: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Plânı (V.G.M. Arşivi)

Çizim 32: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Plânı (V.G.M. Arşivi)

0 0,5 1 2 m.
Nuruosmaniye Cami
Harim Kuzey Taçkapısı

Çizim 33: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı (V.G.M. Arşivi)

0 25 50 100 cm.
Nuruosmaniye Cami
Harim Kuzeydoğu Taçkapısı

Çizim 34: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Plânı (V.G.M. Arşivi)

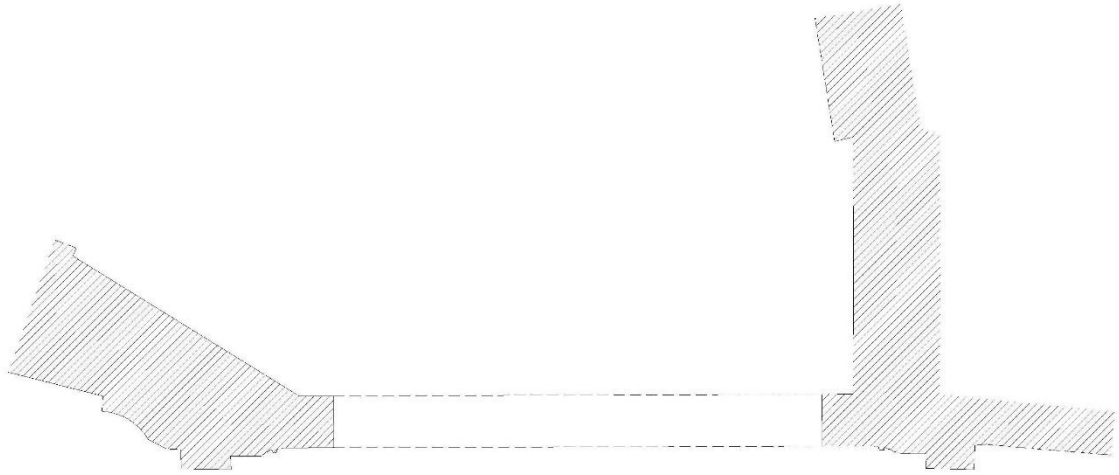

0 25 50 100 cm.

Nuruosmaniye Cami
Harim Güneybatı Taçkapısı

Çizim 35: Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Plânı (V.G.M. Arşivi)

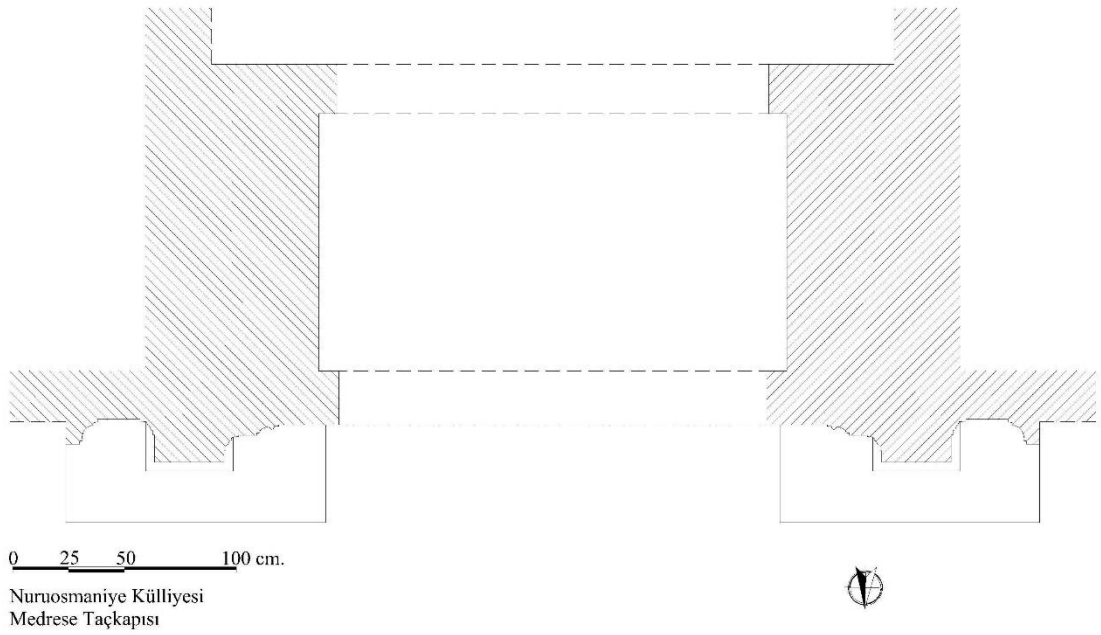
0 25 50 100 cm.

Nuruosmaniye Cami Hünkâr
Mahfilî Rampa Taçkapısı

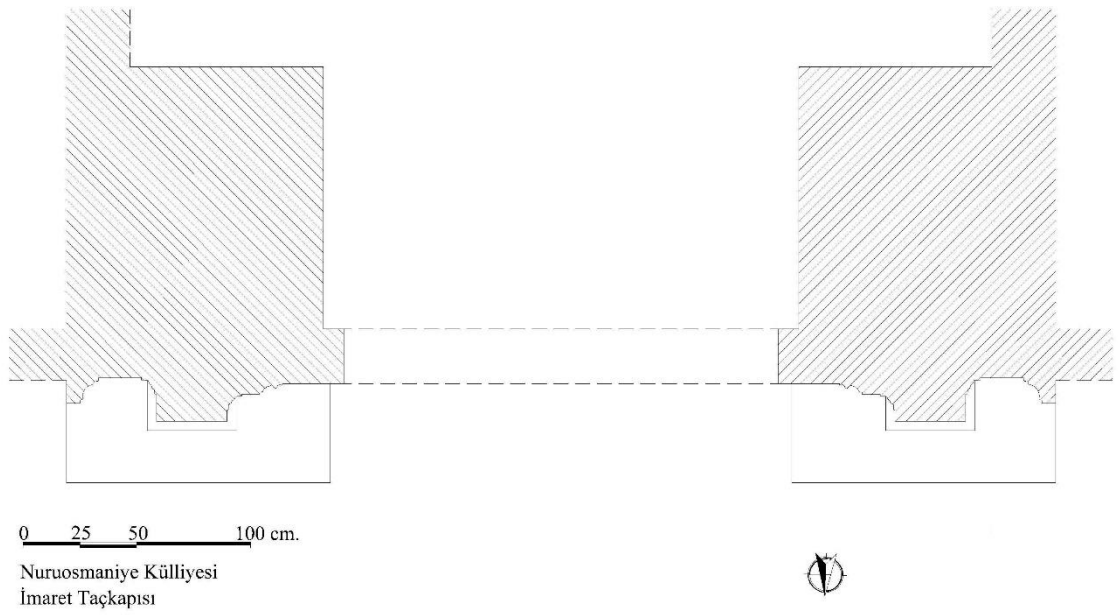

M. İsmekci

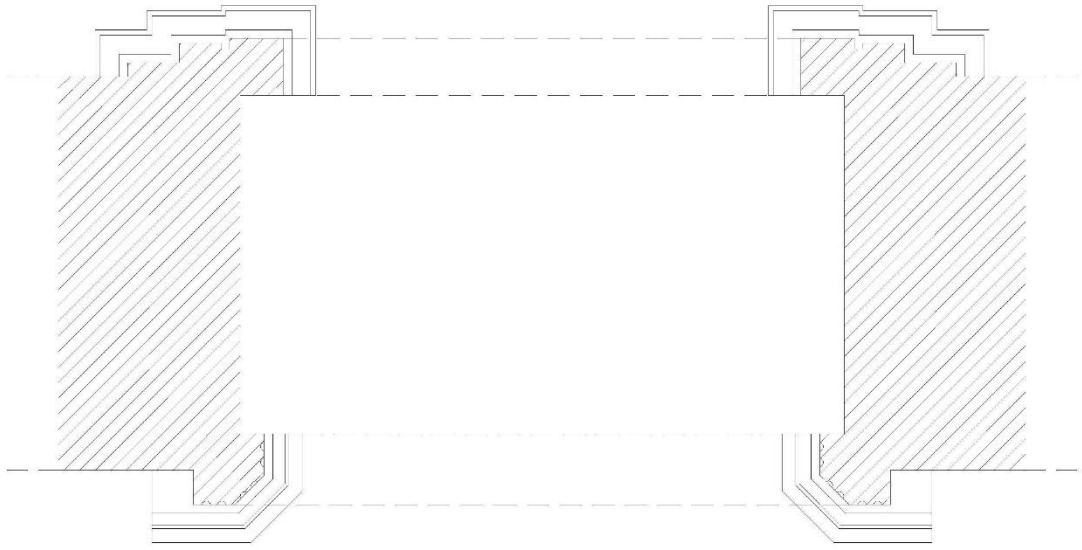
Çizim 36: Nuruosmaniye Camisi Hünkâr Mahfilî Rampa Taçkapısı Plânı

Çizim 37: Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı Plânı

Çizim 38: Nuruosmaniye İmareti Taçkapısı Plânı

0 25 50 100 cm.

Nuruosmaniye Külliyesi
Şahsuvar Sultan Türbe Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 39: Nuruosmaniye Türbe Taçkapısı Plânı (Şahsuvar Sultan Türbesi)

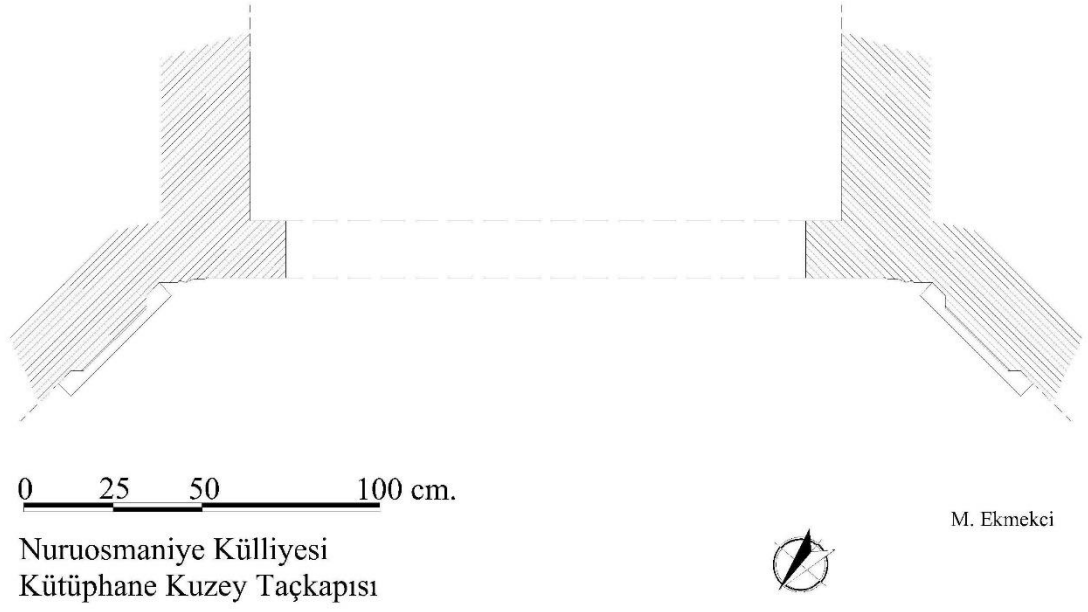
0 25 50 100 cm.

Nuruosmaniye Külliyesi
Kütüphane Güney Taçkapısı

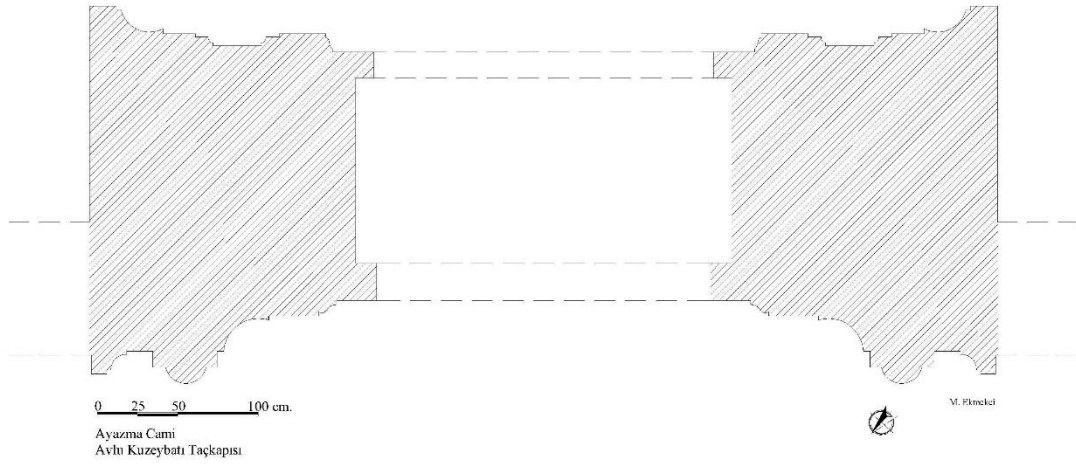

M. Ekmekci

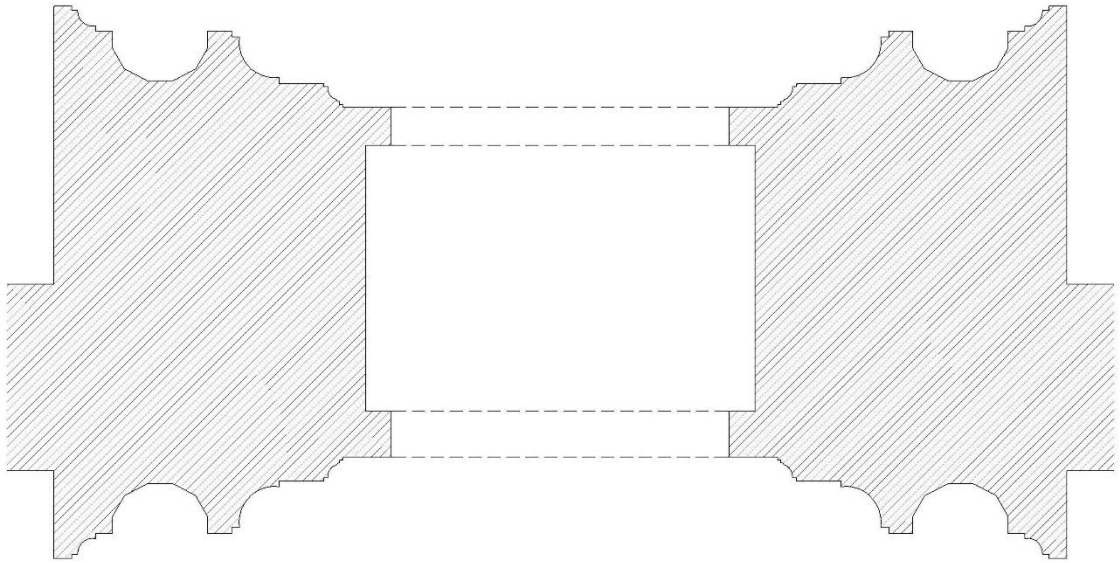
Çizim 40: Nuruosmaniye Kütüphanesi Güney Taçkapısı Plânı

Çizim 41: Nuruosmaniye Kütüphanesi Kuzey Taçkapısı Plânı

Çizim 42: Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Plânı

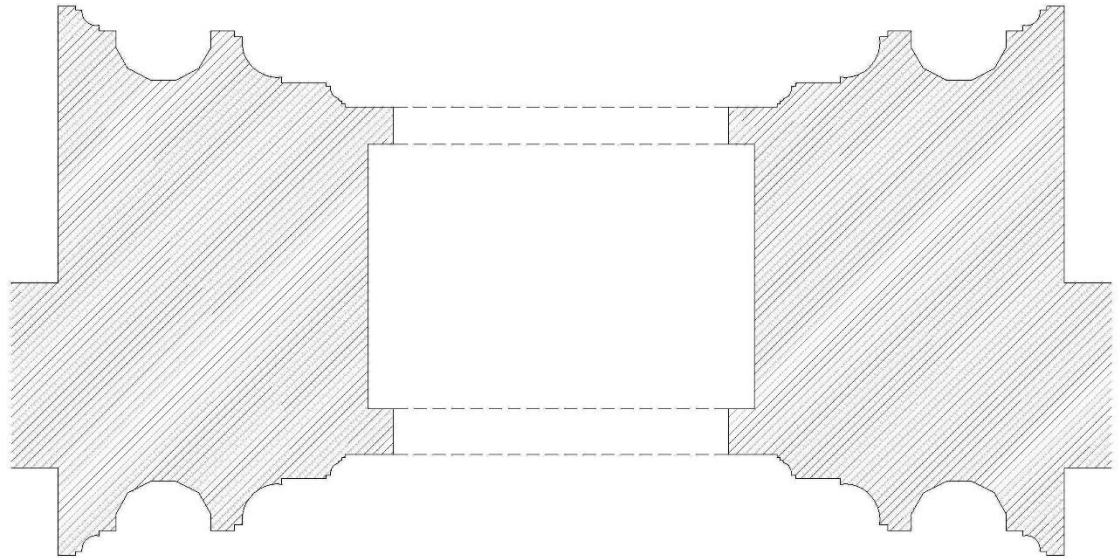
0 25 50 100 cm.

Ayazma Cami
Avlu Güneydoğu Taçkapısı

M. Ekmekeci

Çizim 43: Ayazma Camisi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Plânı

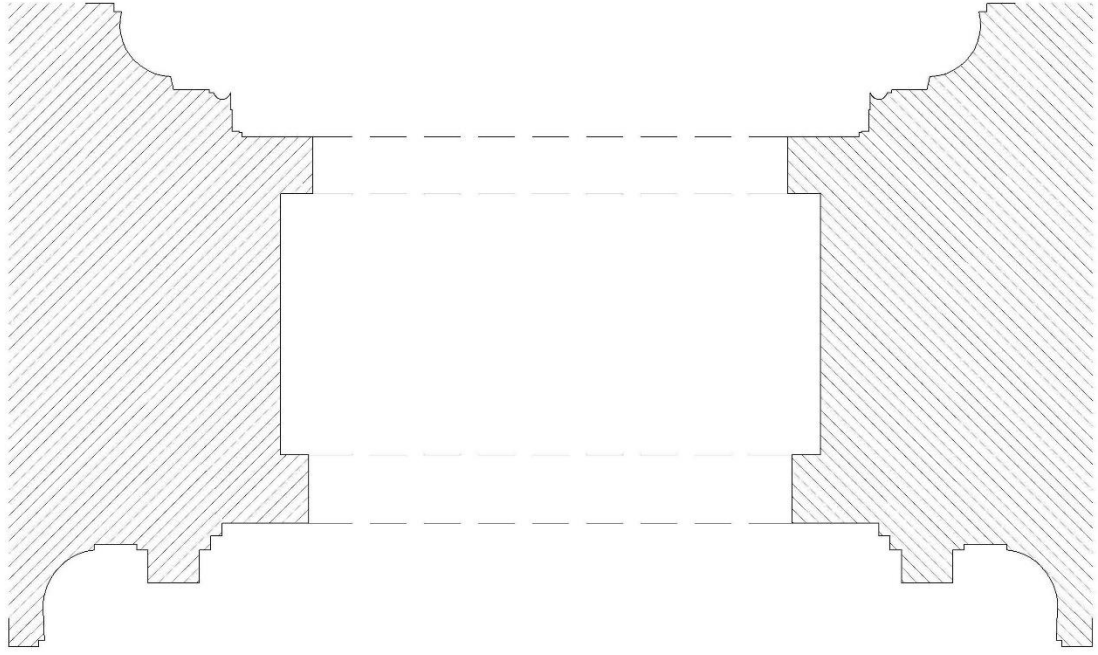
0 25 50 100 cm.

Ayazma Cami
Avlu Güney Taçkapısı

M. Ekmekeci

Çizim 44: Ayazma Camisi Avlu Güney Taçkapısı Plânı

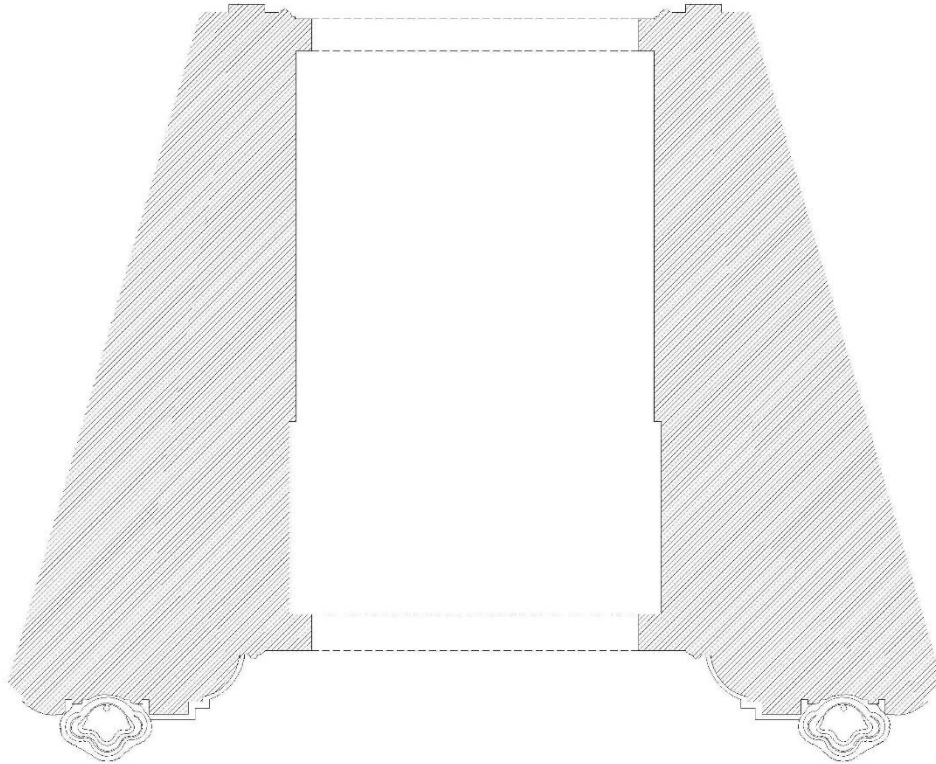
0 25 50 100 cm.

Ayazma Cami
Harim Kuzey Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 45: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

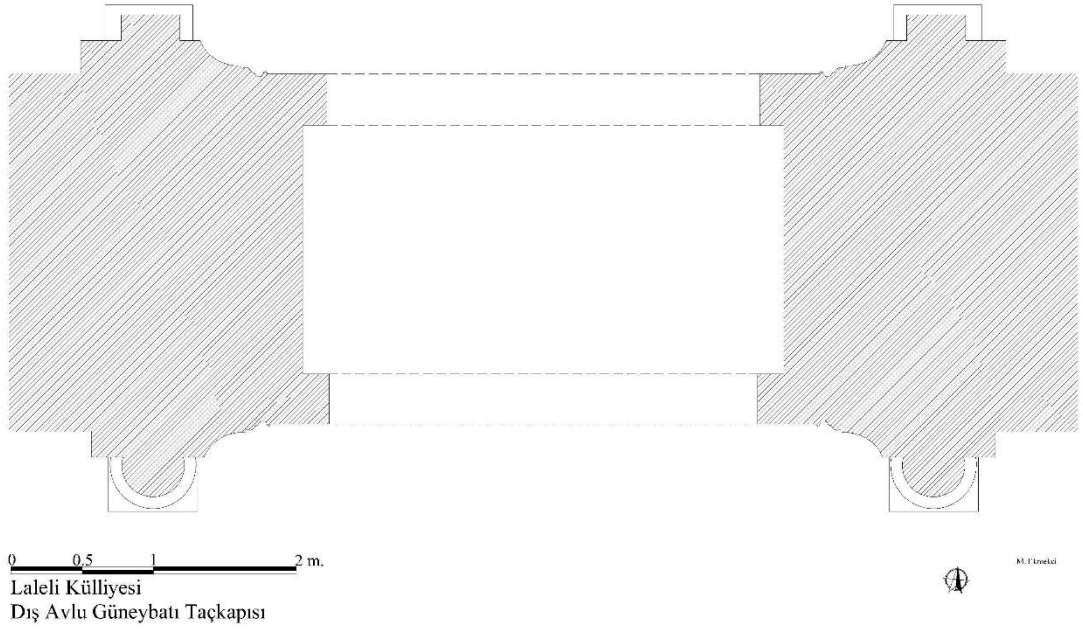
0 0.5 1 2 m.

Laleli Külliyesi
Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı

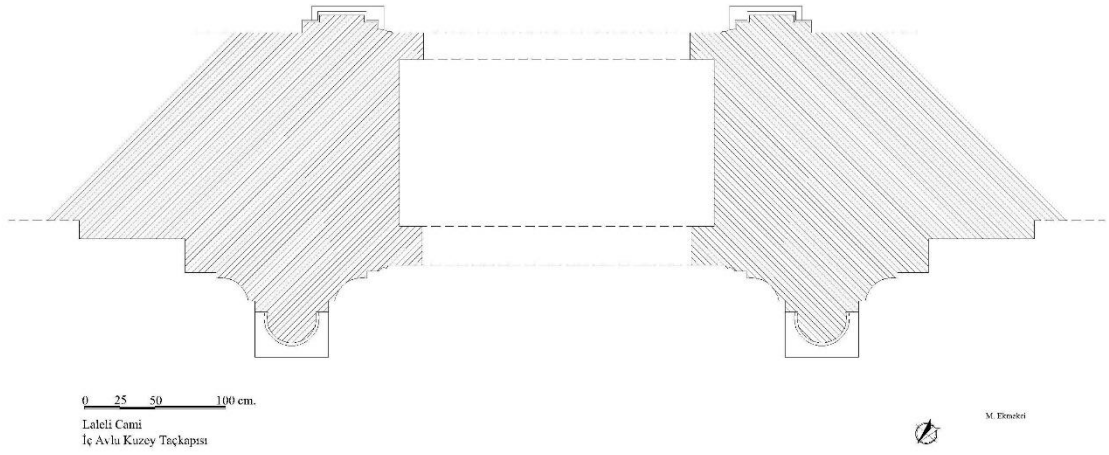

A. İbrahim

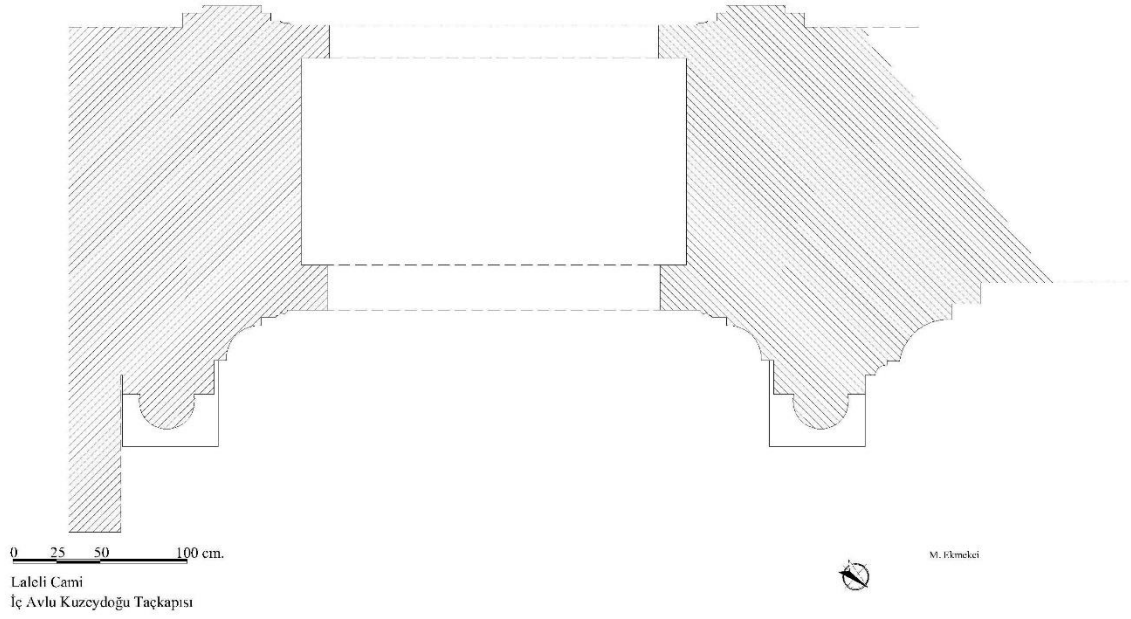
Çizim 46: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı Plânı

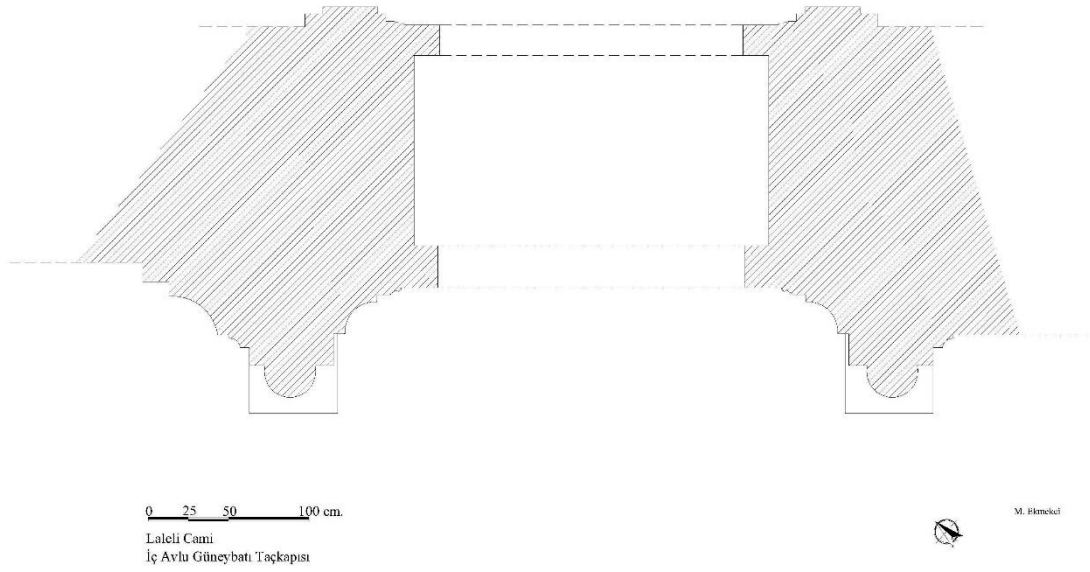
Çizim 47: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Plânı

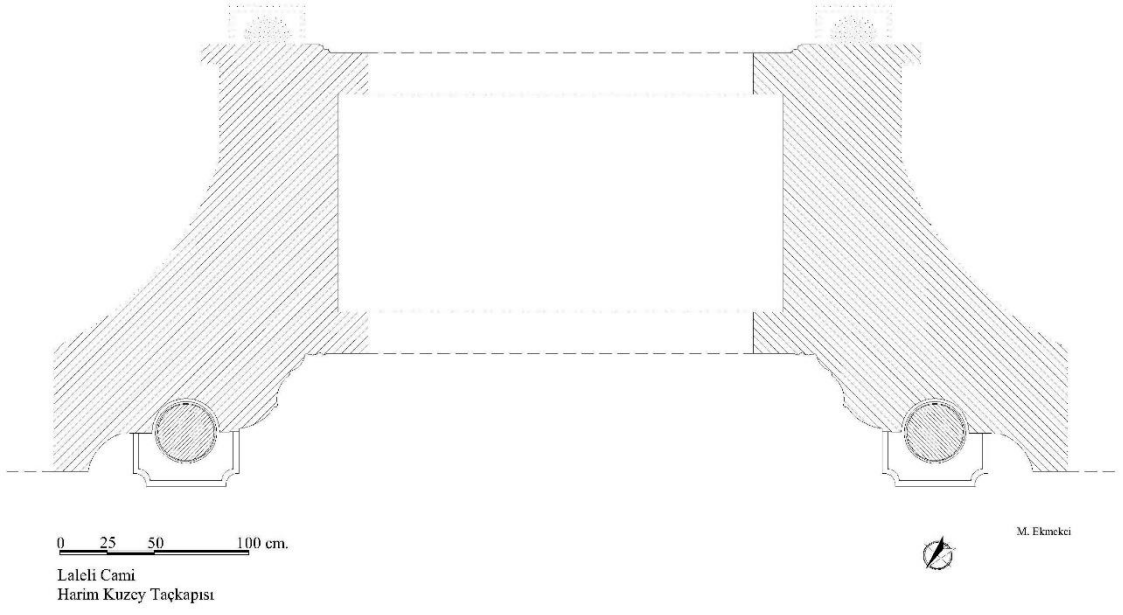
Çizim 48: Laleli Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Plânı

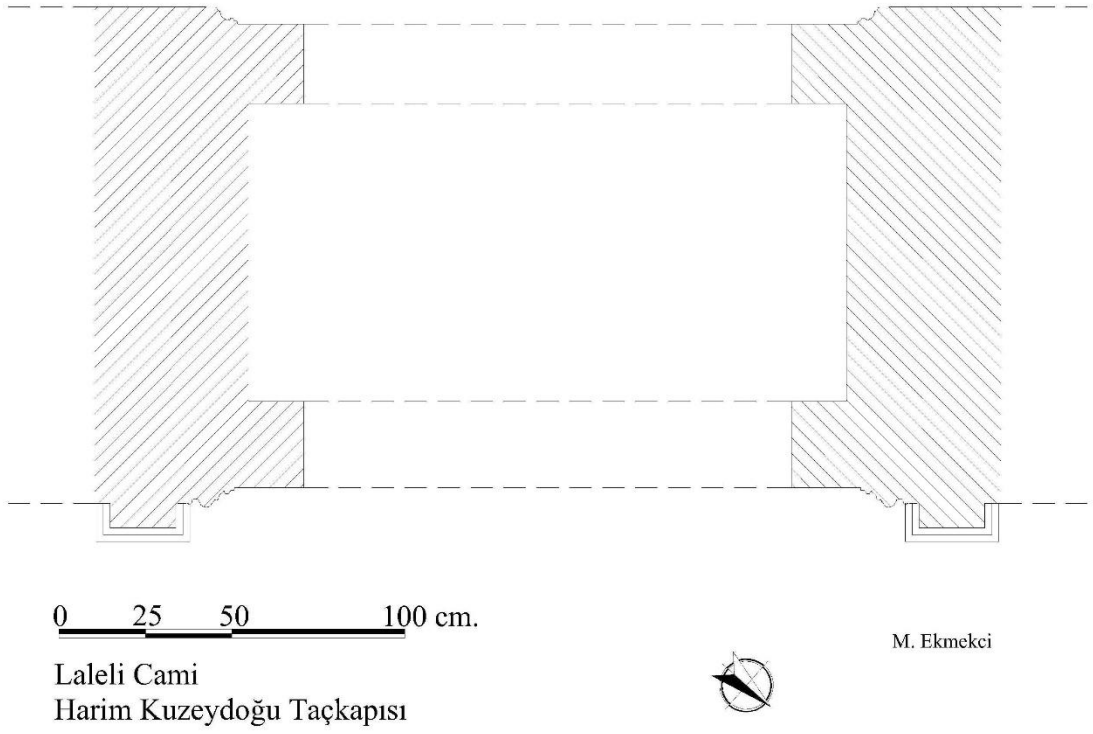
Çizim 49: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Plânı

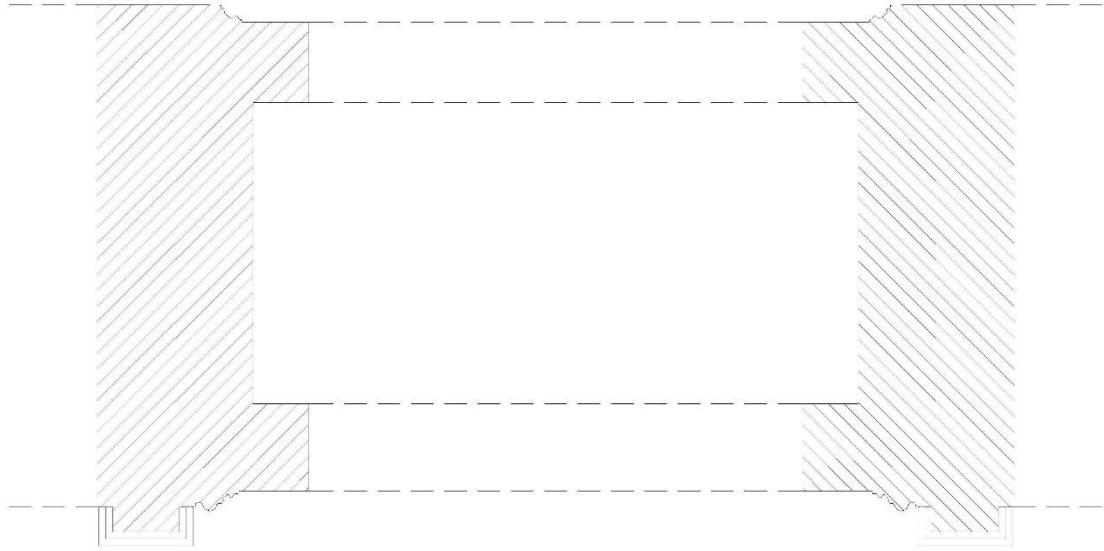
Çizim 50: Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Plânı

Çizim 51: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

Çizim 52: Laleli Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Plânı

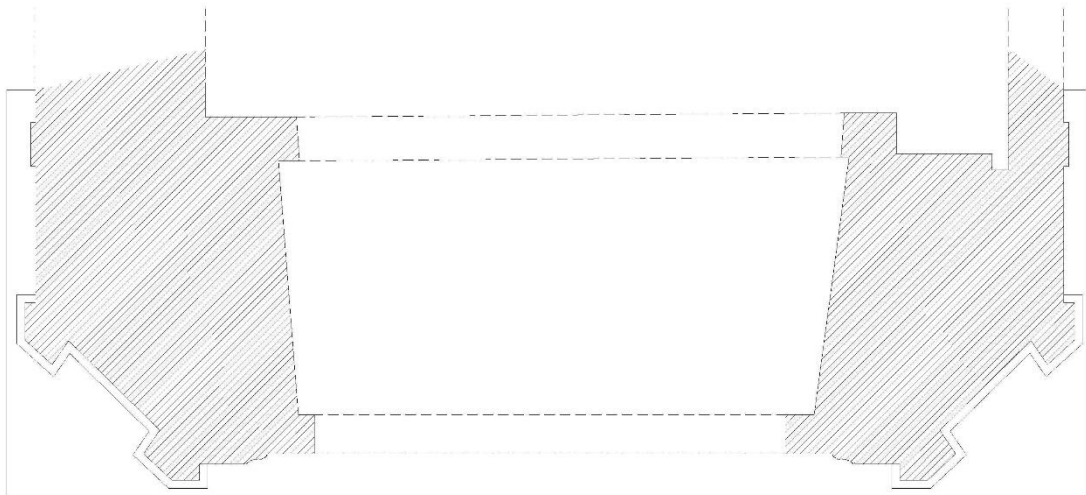
0 25 50 100 cm.

Laleli Cami
Harim Güneybatı Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 53: Laleli Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Plânı

0 25 50 100 cm.

Laleli Cami
Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 54: Laleli Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Plânı

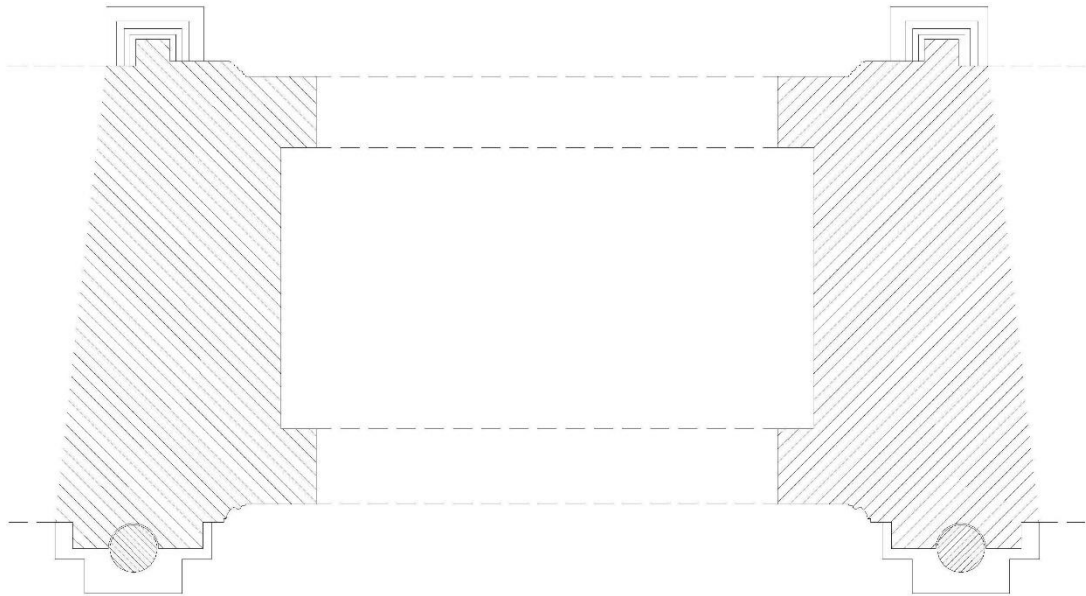
0 25 50 100 cm.

Laleli Külliyesi
Sultan III. Mustafa - III. Selim Türbesi
İç Avlu Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 55: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi İç Avlu Taçkapısı Plânı

0 25 50 100 cm.

Laleli Külliyesi
Sultan III. Mustafa - III. Selim Türbesi
Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 56: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi Taçkapısı Plânı

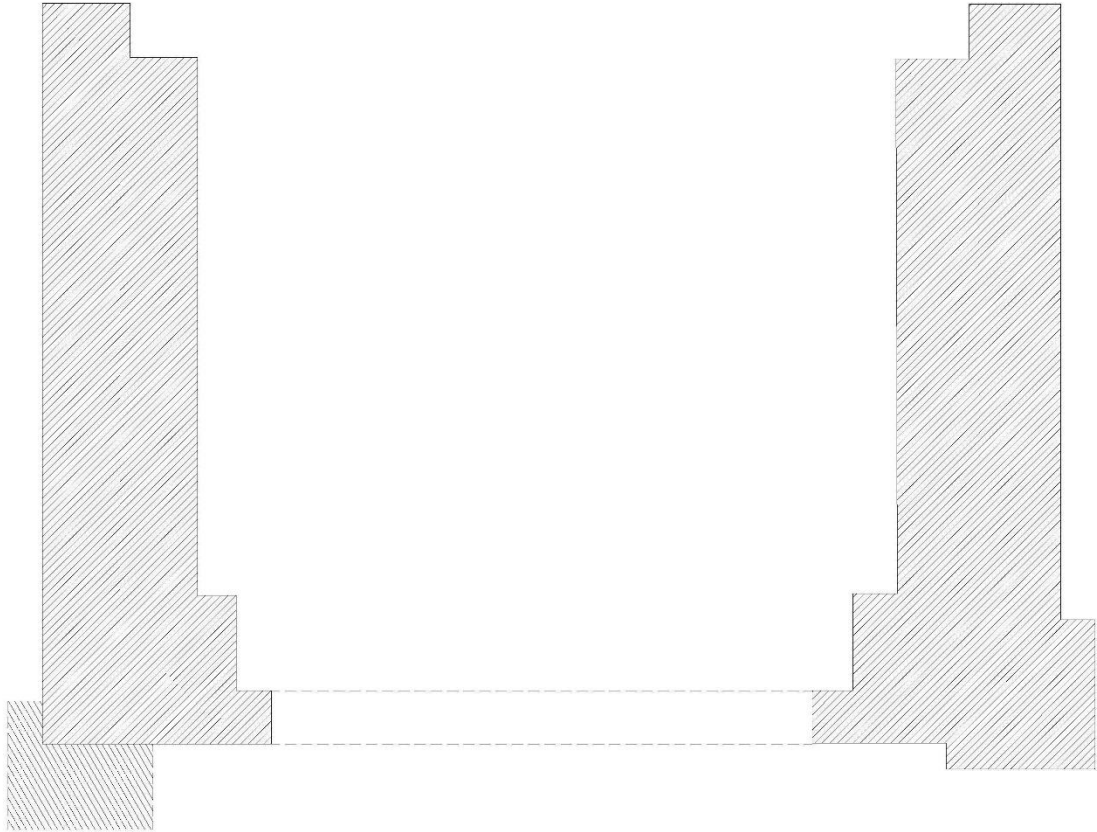
0 25 50 100 cm.

Laleli Külliyesi
İmaret Avlu Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 57: Laleli Külliyesi İmaret Taçkapısı Plânı

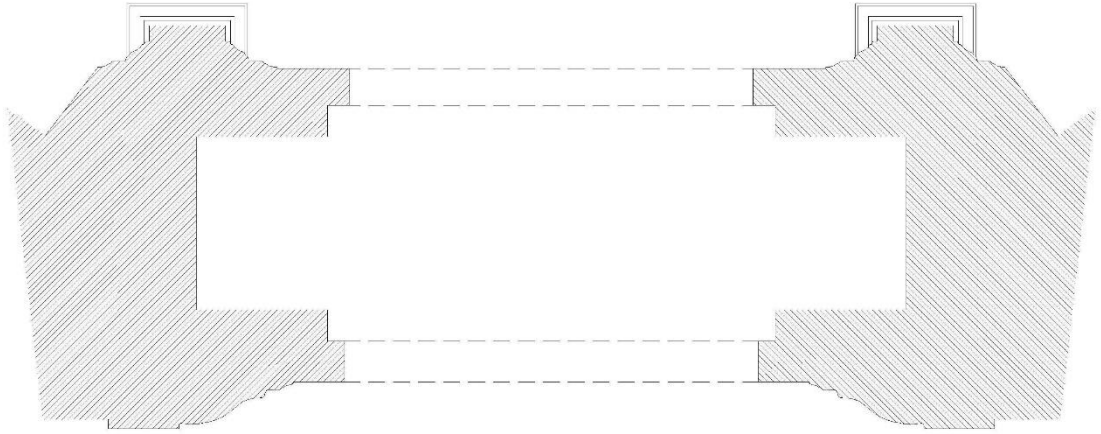
0 25 50 100 cm.

Fatih Camii
Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 58: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Plânı

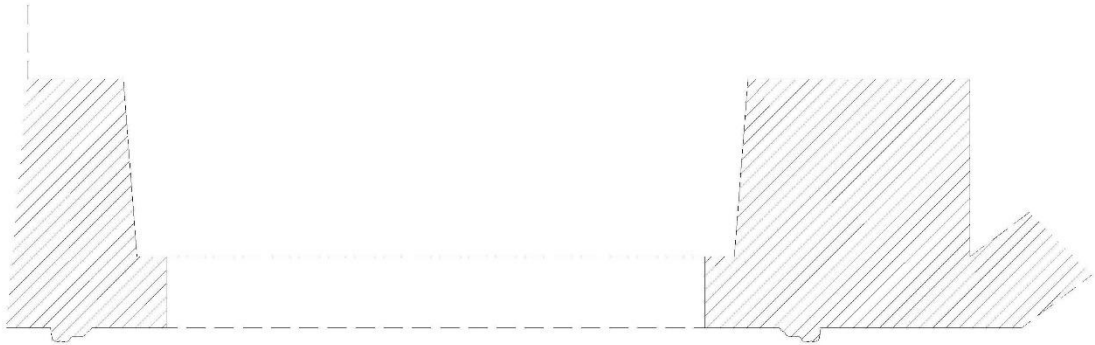
0 25 50 100 cm.

Fatih Sultan Mehmed
Türbe Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 59: Fatih Sultan Mehmet Türbesi Taçkapısı Plânı

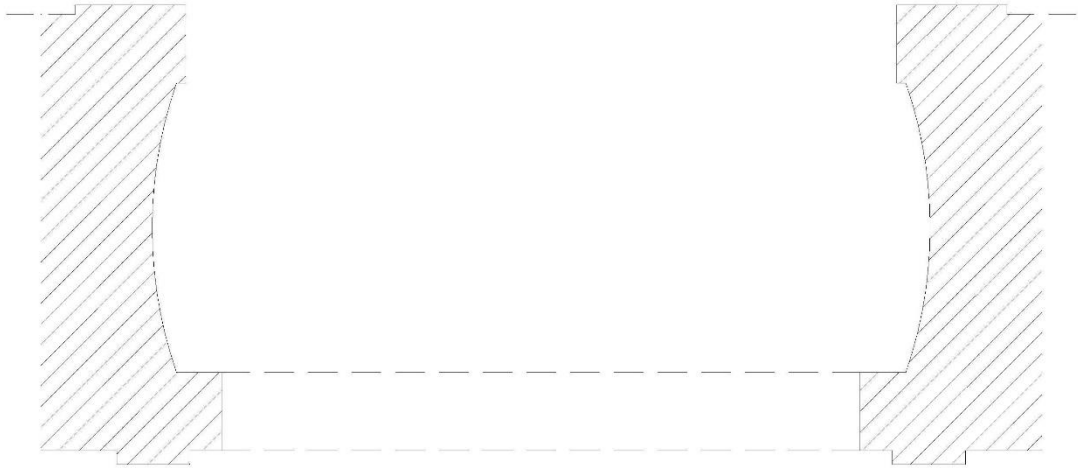
0 10 20 30 40 50 cm.

Murat Molla Külliyesi
Avlu Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 60: Çarşamba Murat Molla Külliyesi Avlu Taçkapısı Plânı

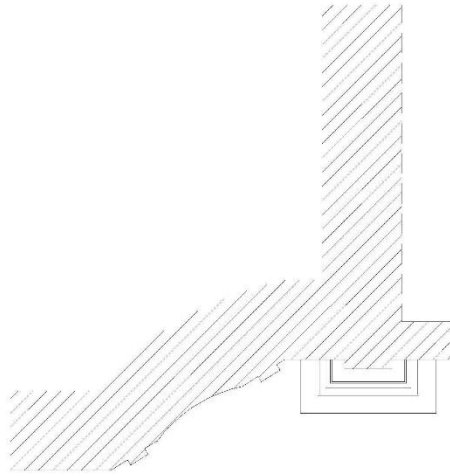
0 10 20 30 40 50 cm.

Murat Molla Külliyesi
Kütüphane Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 61: Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi Taçkapısı Plânı

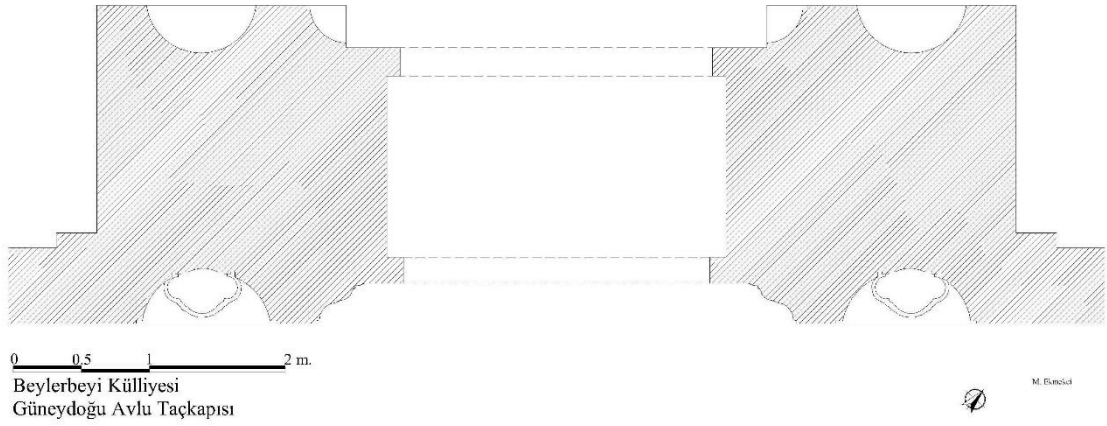
0 25 50 100 cm.

Recai Mehmed Emin Efendi
Sıbyan Mektebi Taçkapısı

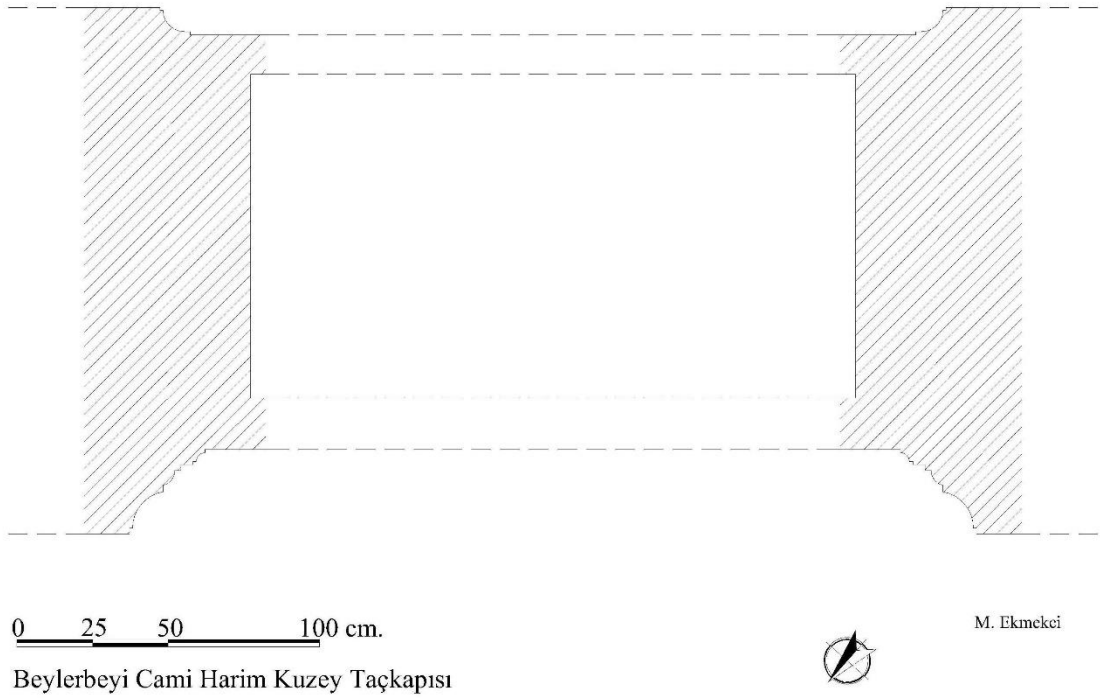

M. Ekmekci

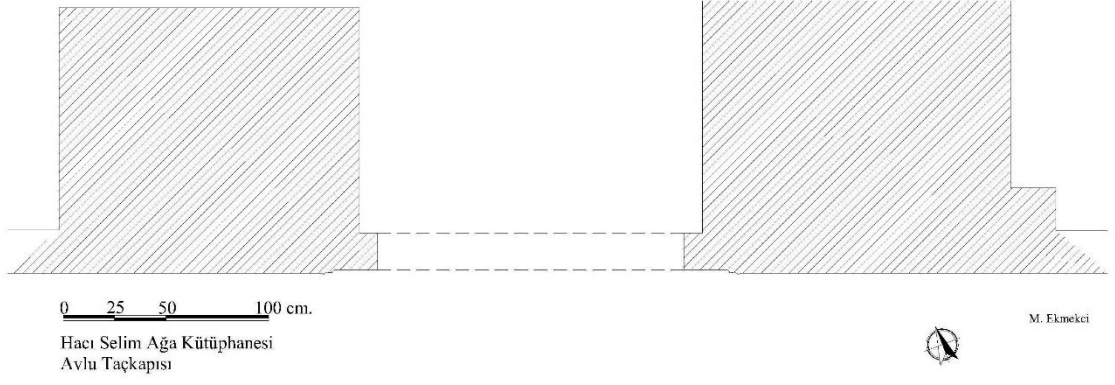
Çizim 62: Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Taçkapısı Plânı

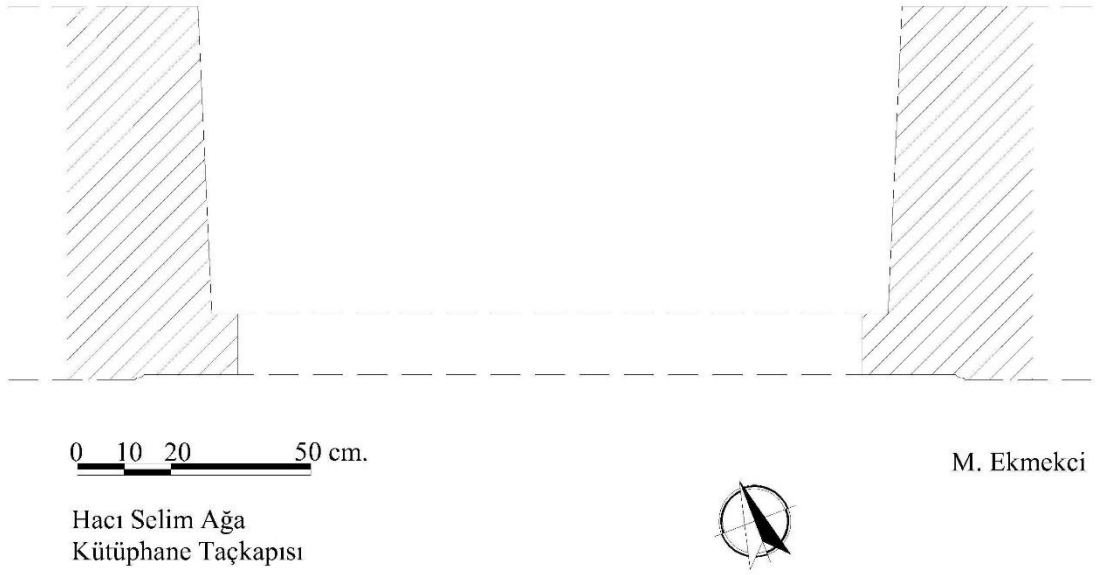
Çizim 63: Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Plânı

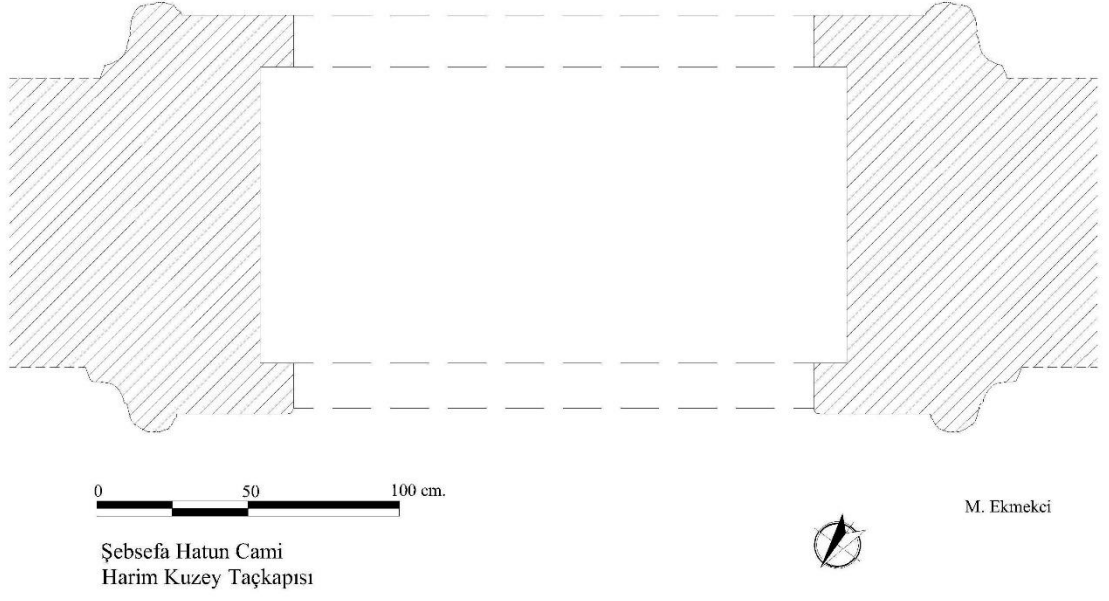
Çizim 64: Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

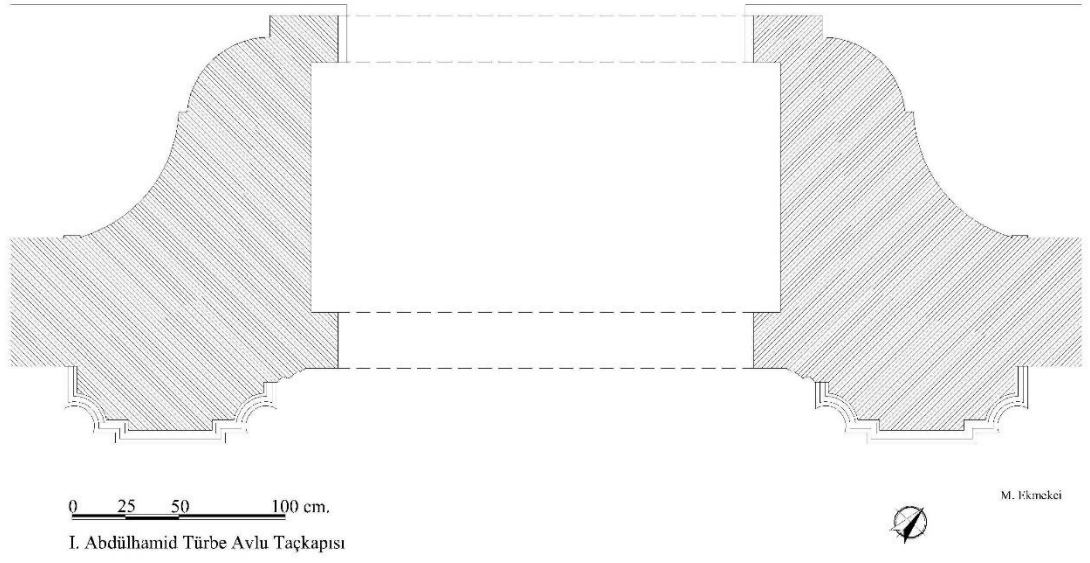
Çizim 65: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Avlu Taçkapısı Plânı

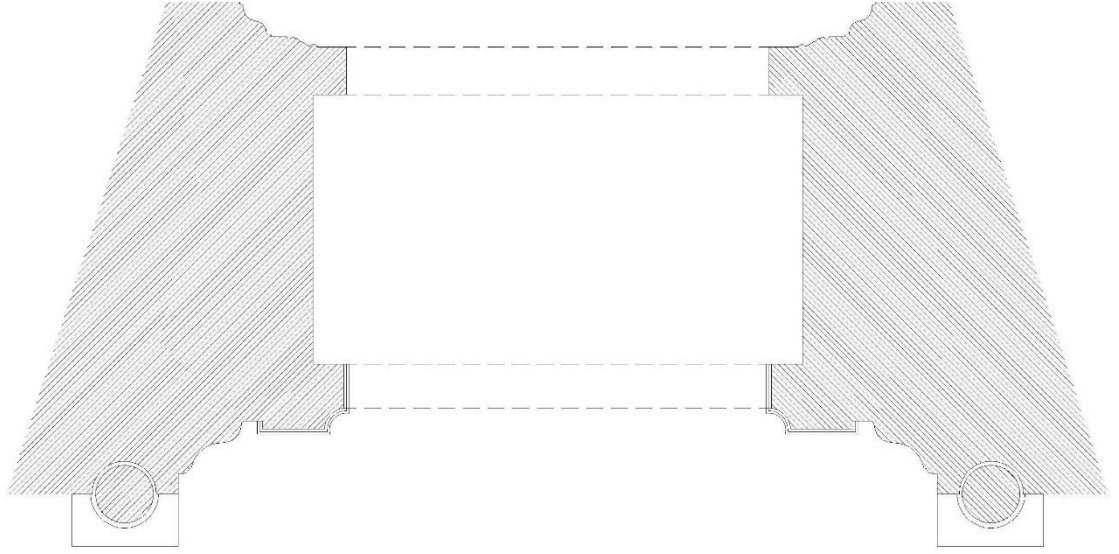
Çizim 66: Hacı Selim Ağa Kütüphane Taçkapısı Plânı

Çizim 67: Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

Çizim 68: I. Abdülhamid Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı Plânı

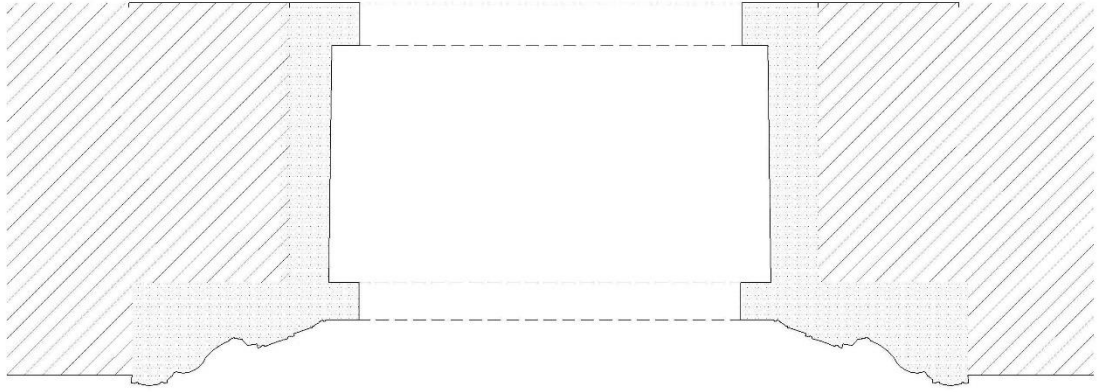
0 25 50 100 cm.

I. Abdülhamid Türbe Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 69: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapısı Plânı

0 25 50 100 cm.

Nazperver Kalfa Sıbyan
Mektebi Avlu Taçkapısı

Çizim 70: Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi Avlu Taçkapısı Plânı

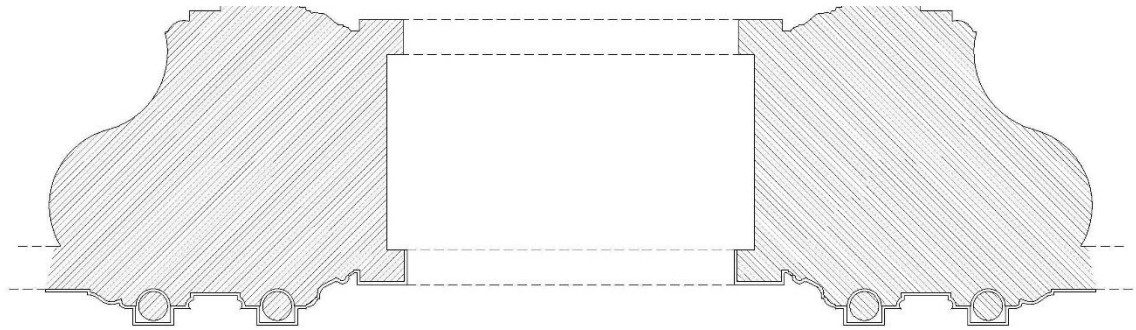
0 25 50 100 cm.

Humbaracı Kışlası Cami
Harim Kuzey Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 71: Beyoğlu Humbaracı Kışlası (Kumbarhane) Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

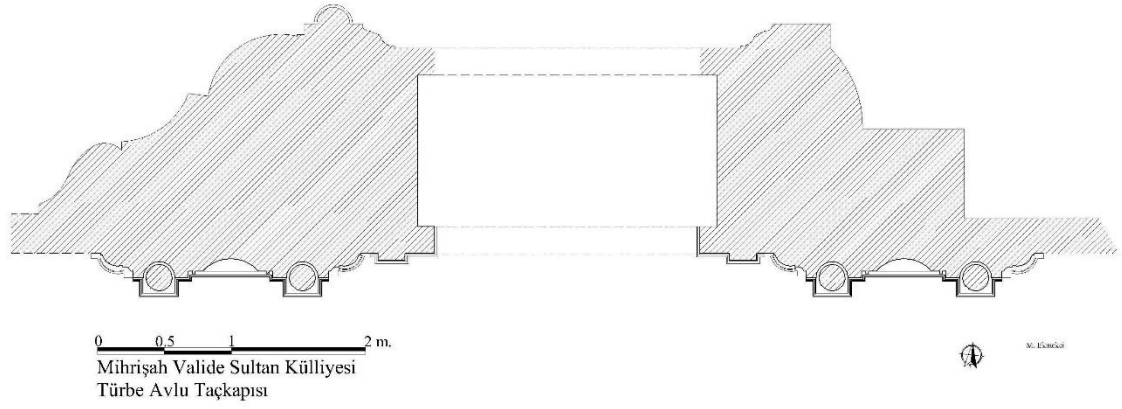
0 0.5 1 2 m.

Mihrişah Valide Sultan Külliyesi
İmaret Avlu Taçkapısı

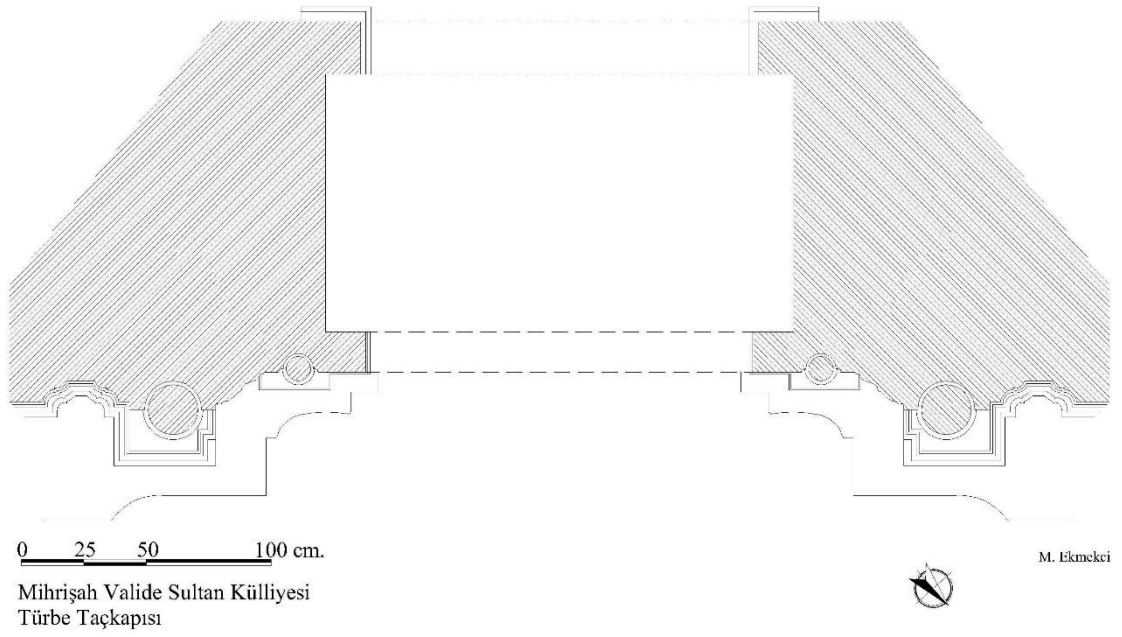

M. Ekmekci

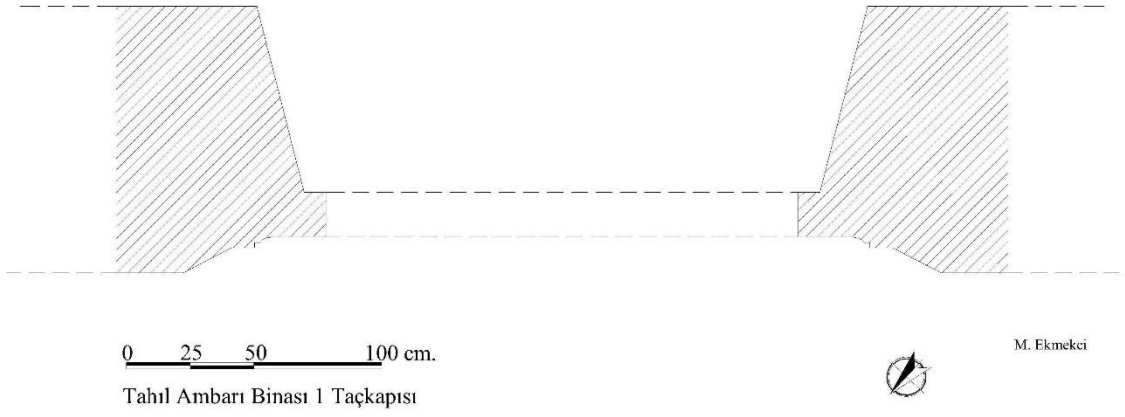
Çizim 72: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret Avlu Taçkapısı Plânı

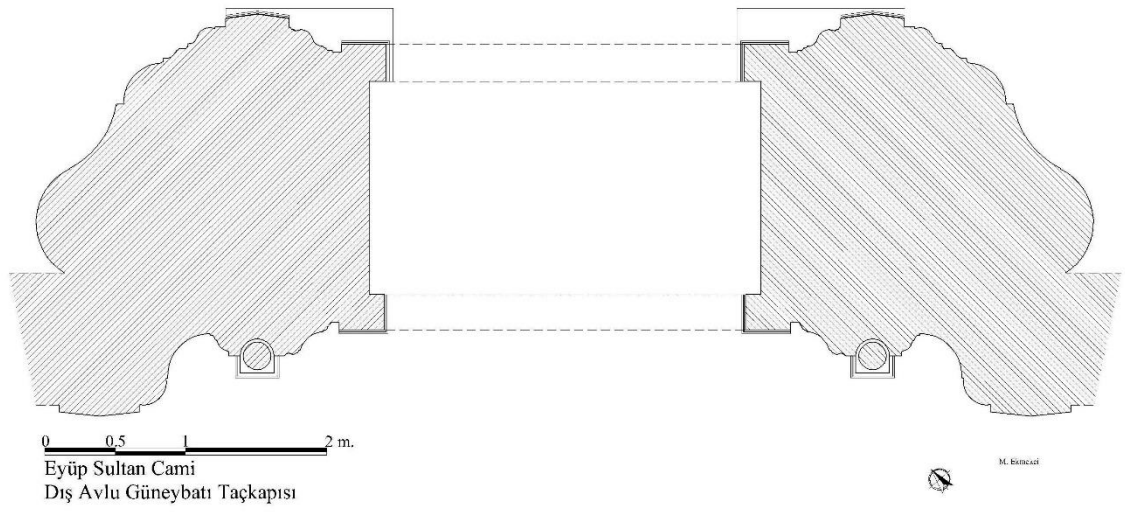
Çizim 73: Mihrîşah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı Plânı

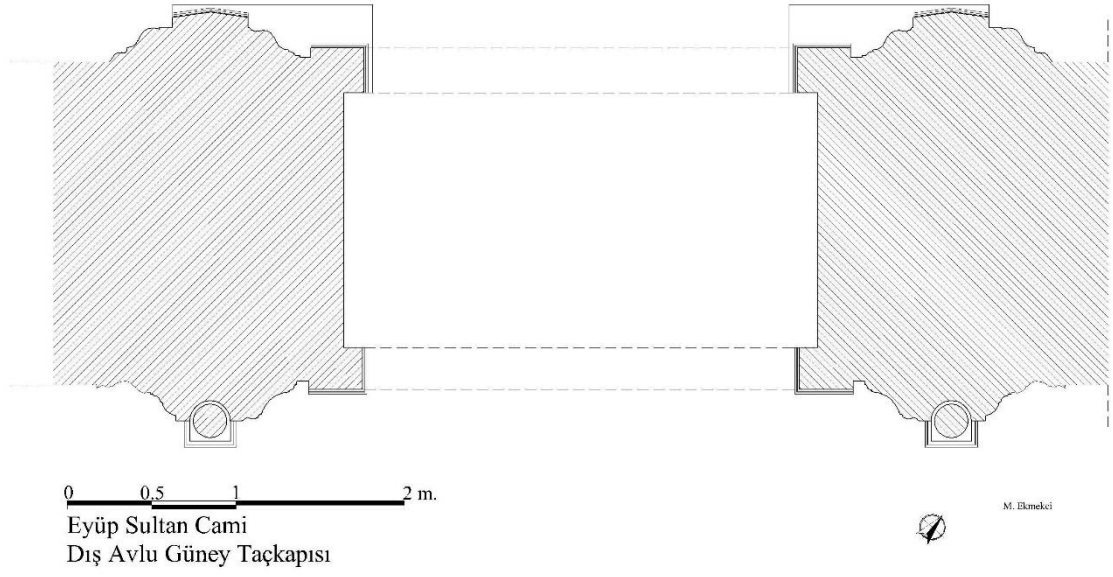
Çizim 74: Mihrîşah Valide Sultan Türbe Taçkapısı Plânı

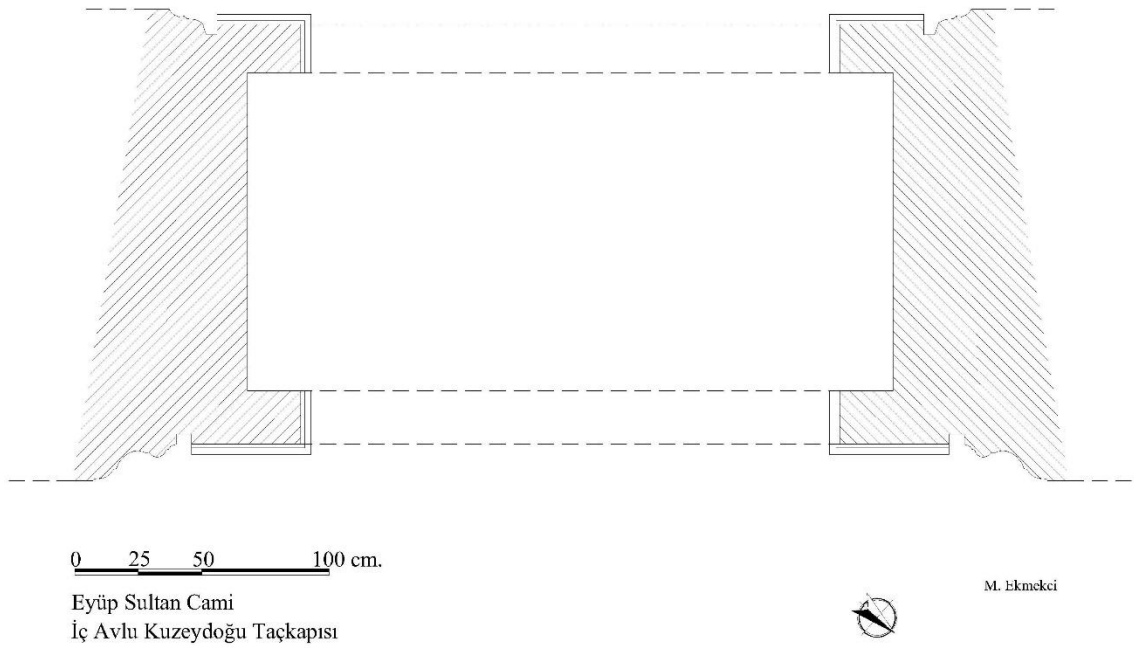
Çizim 75: Tahıl Ambarı Binası 1 Taçkapısı Plânı

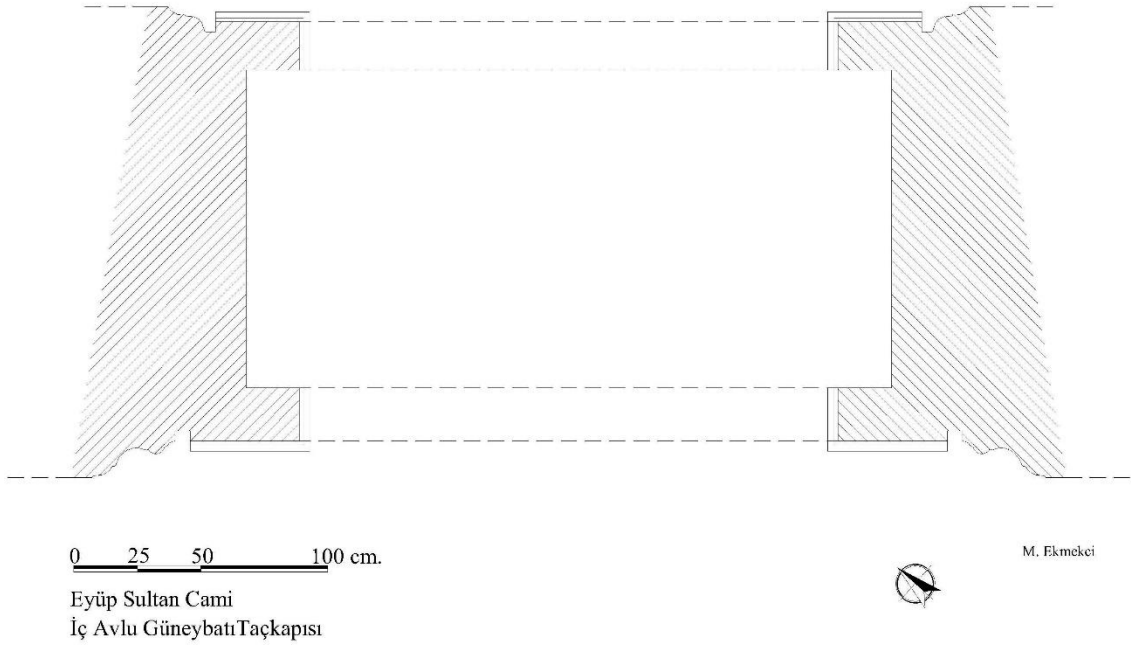
Çizim 76: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Plânı

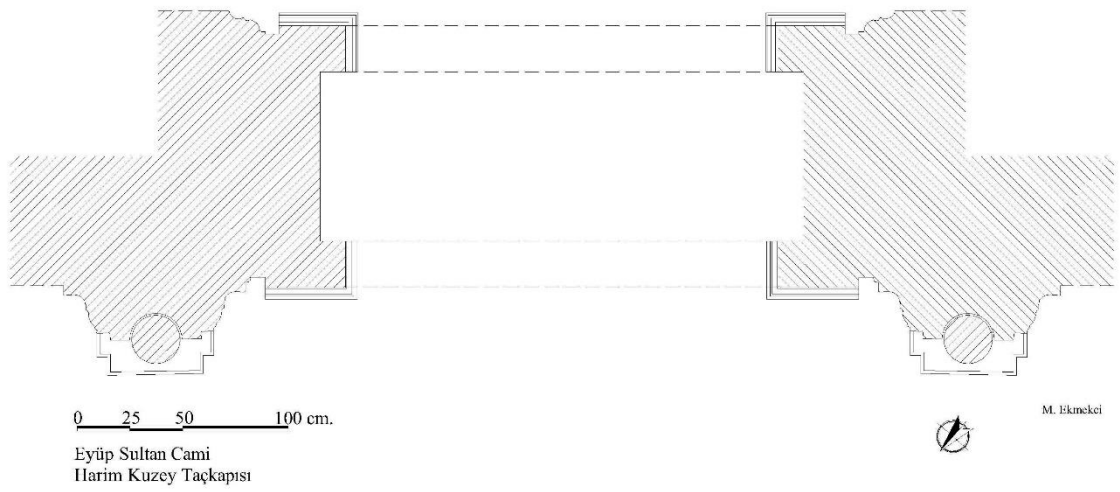
Çizim 77: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güney Taçkapısı Plânı

Çizim 78: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Plânı

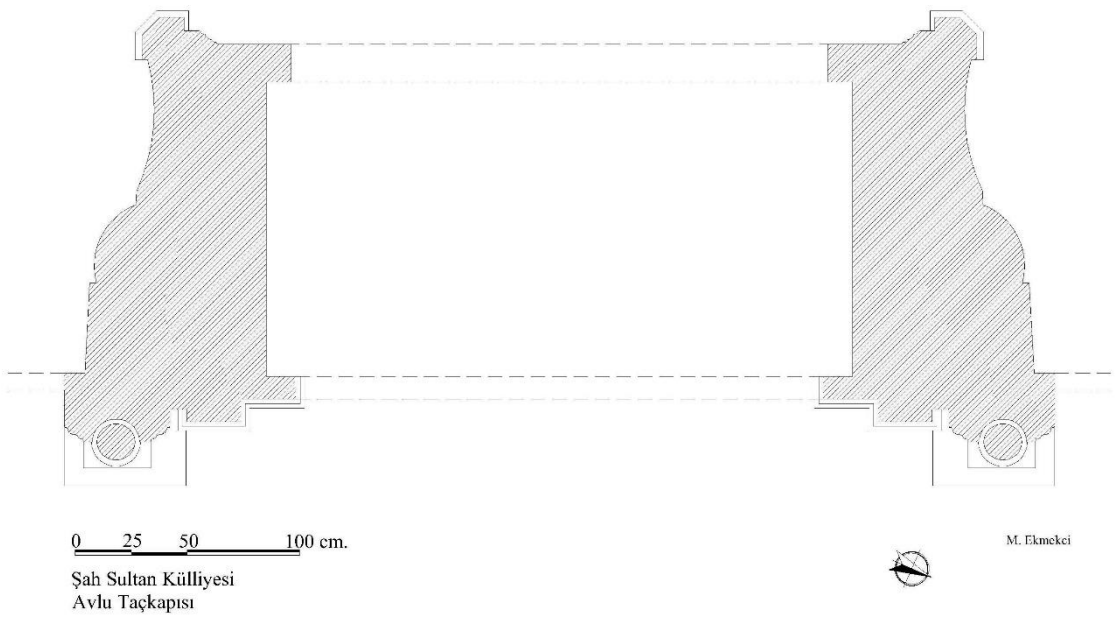
Çizim 79: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Plânı

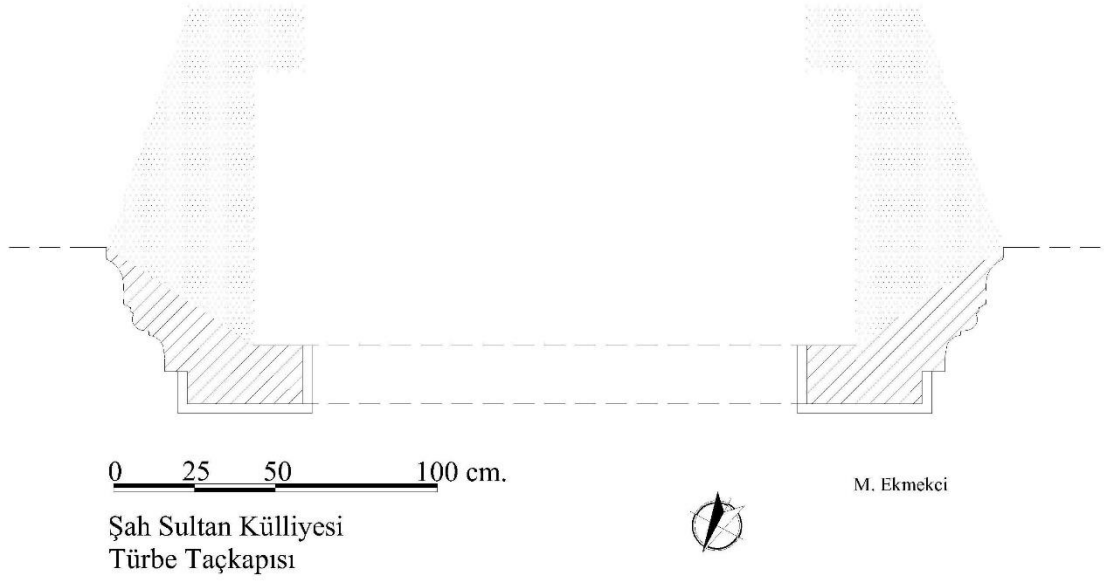
Çizim 80: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

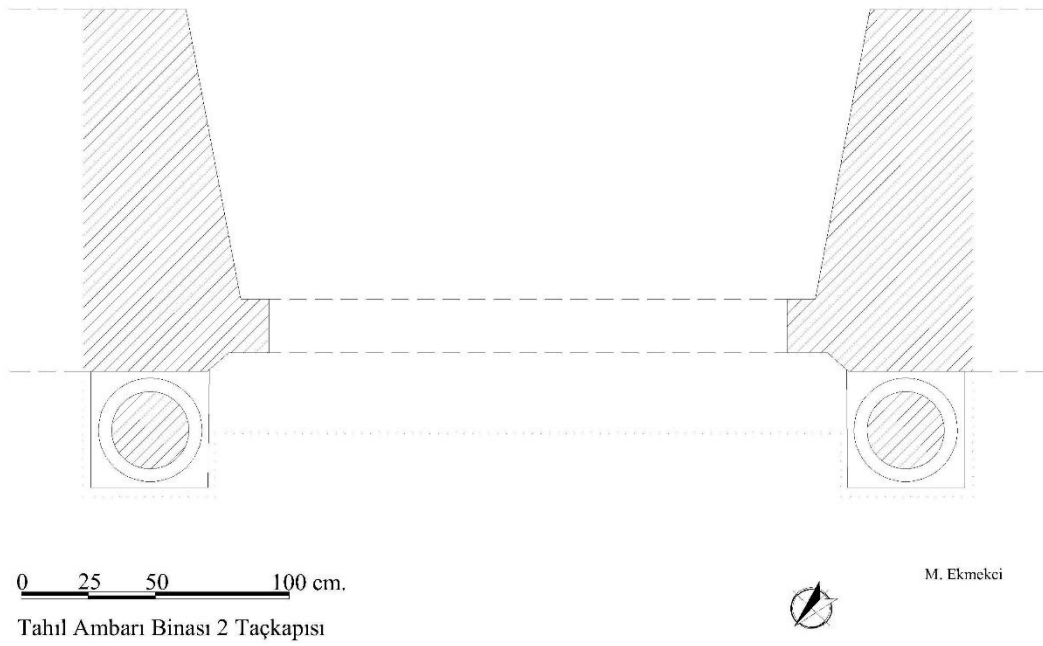
Çizim 81: Eyüp Sultan Camisi Hünkâr Kasrı Taçkapısı Plânı

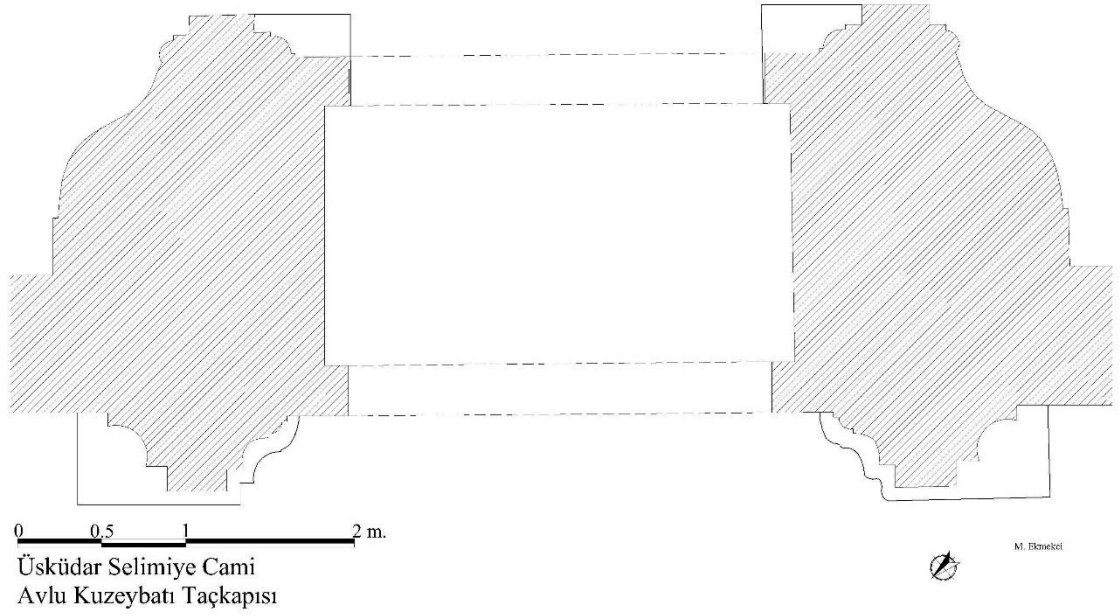
Çizim 82: Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı Plânı

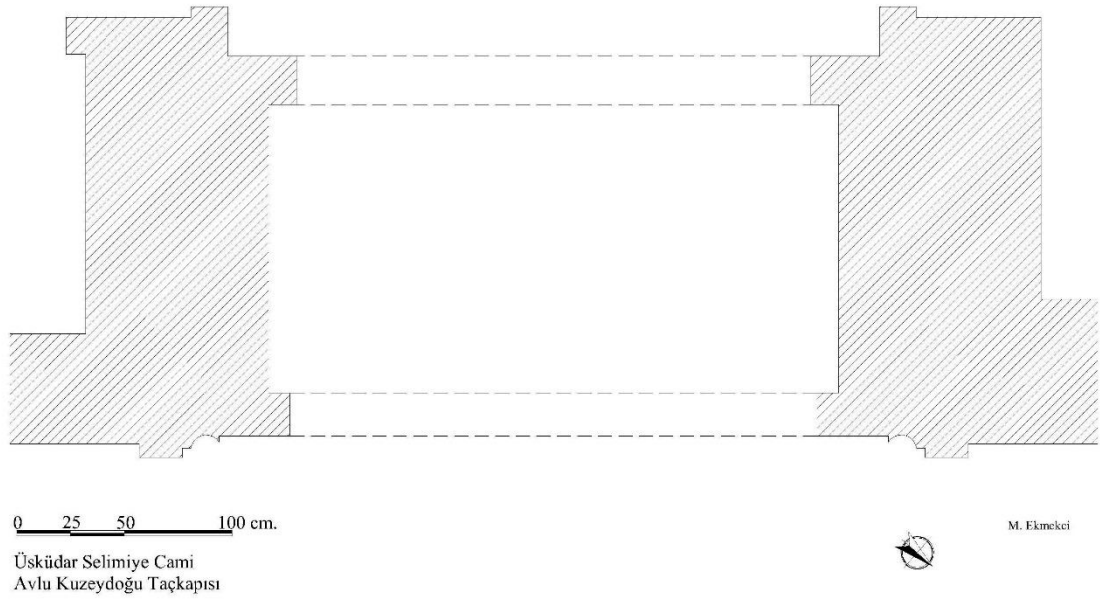
Çizim 83: Şah Sultan Türbesi Taçkapısı Plânı

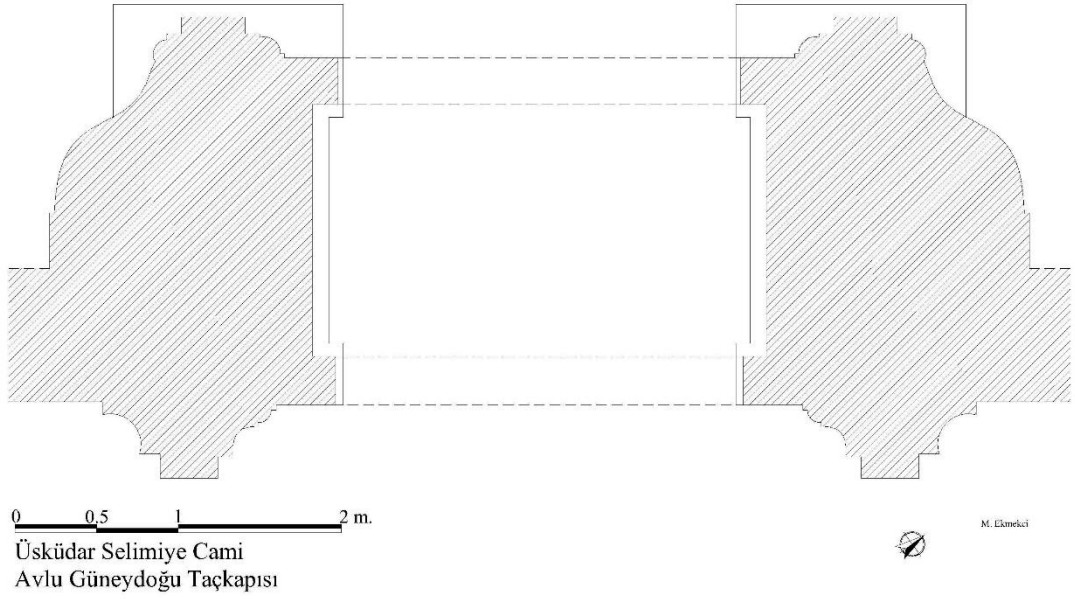
Çizim 84: Tahıl Ambarı Binası 2 Taçkapısı Plânı

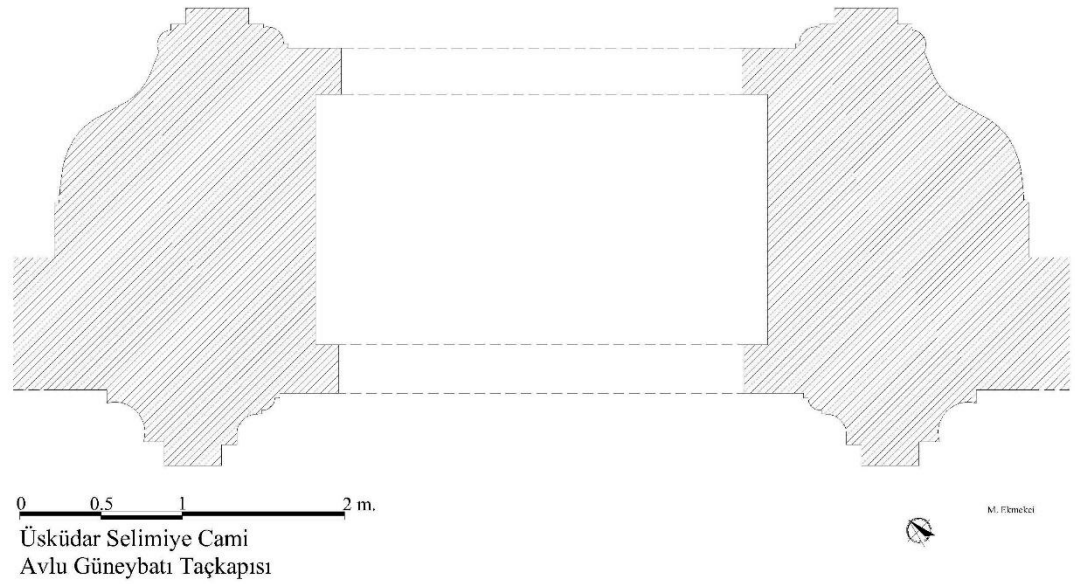
Çizim 85: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Plânı

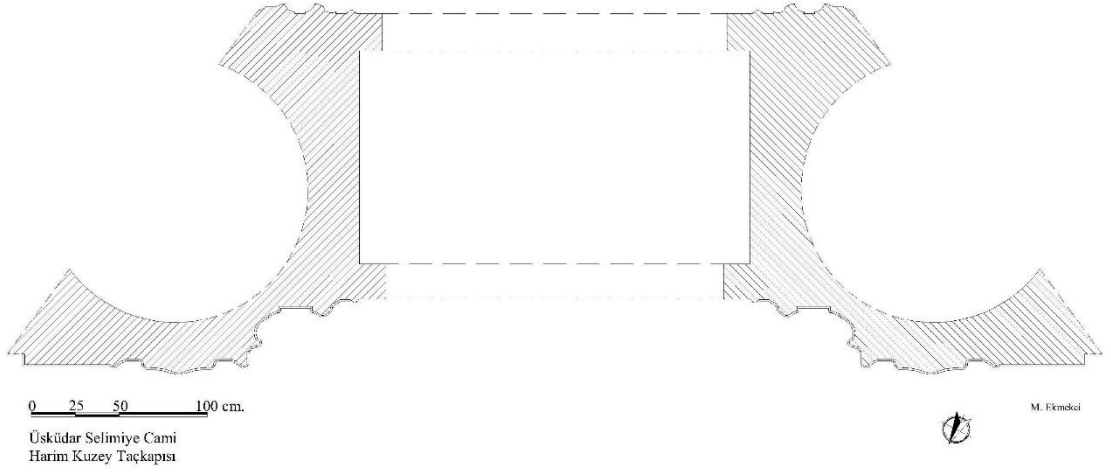
Çizim 86: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Plânı

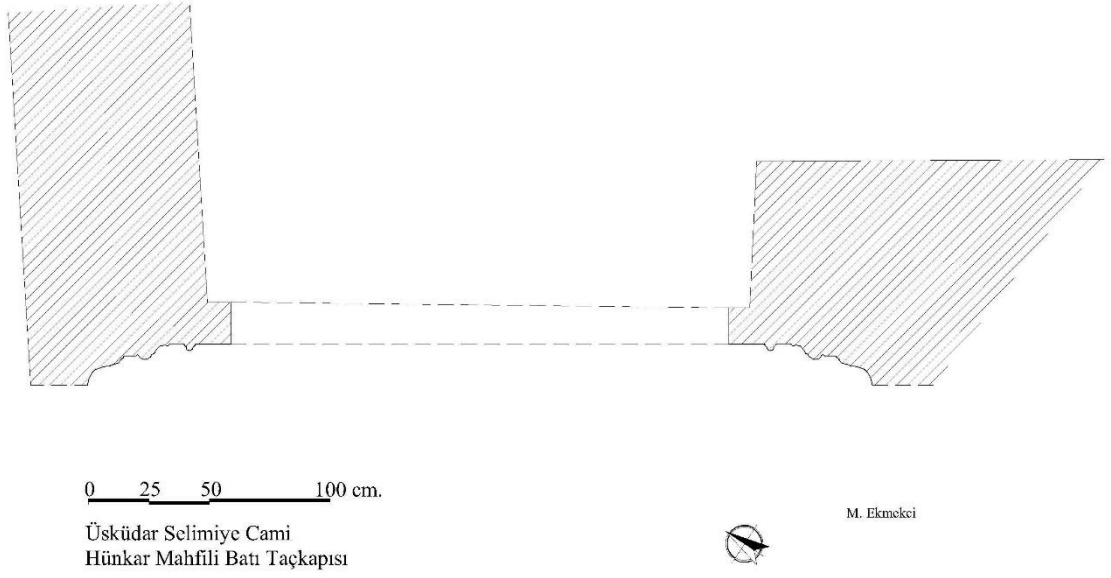
Çizim 87: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Plânı

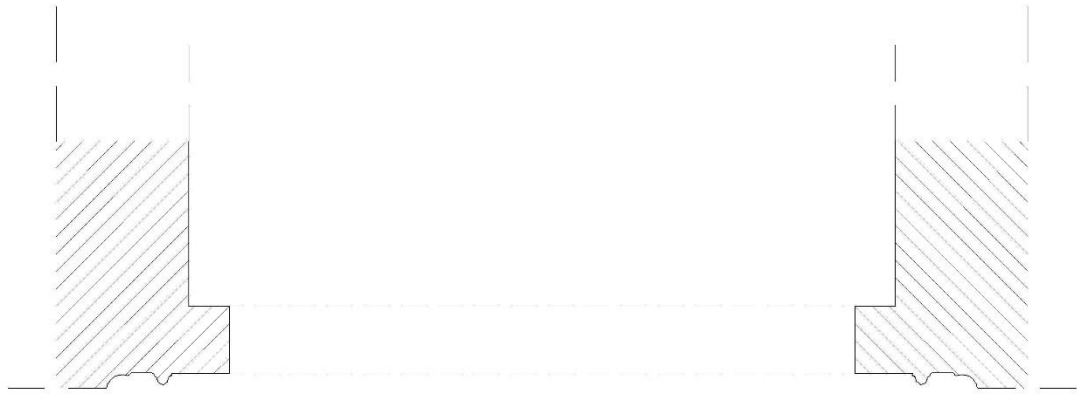
Çizim 88: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Plânı

Çizim 89: Üsküdar Selimiye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

Çizim 90: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkâr Mahfili Batı Taçkapısı Plânı

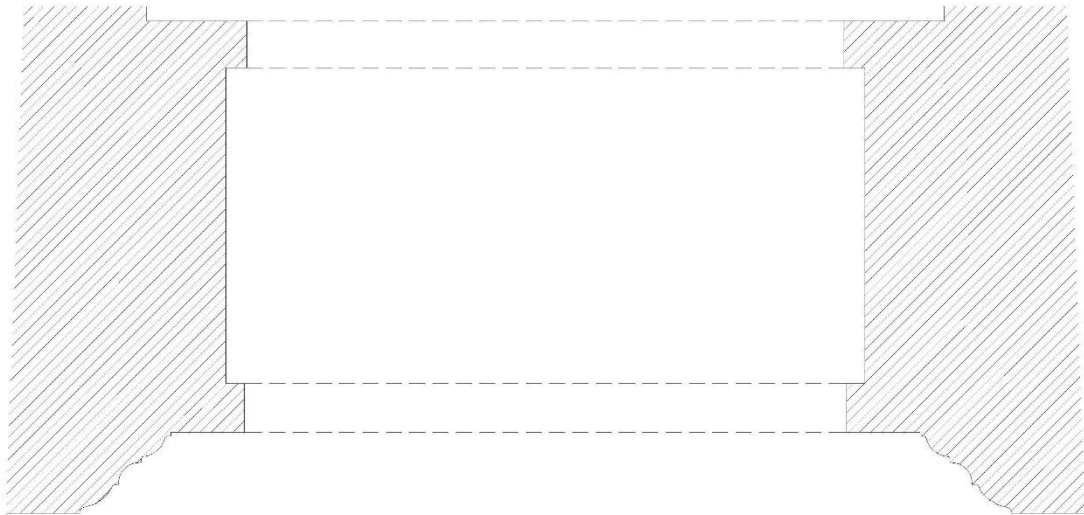
0 25 50 100 cm.

Üsküdar Selimiye Cami
Hünkar Mahfili Doğu Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 91: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkâr Mahfili Doğu Taçkapısı Plânı

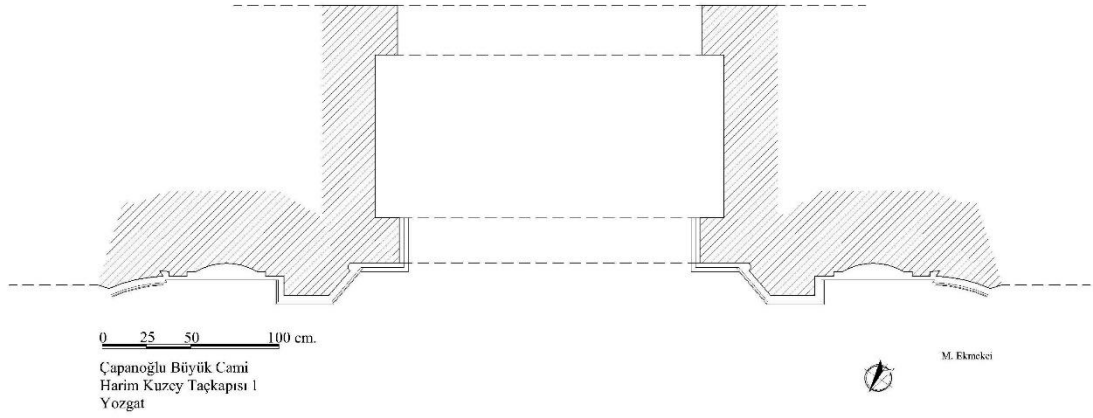
0 25 50 100 cm.

İzzet Mehmed Paşa Cami
Avlu Taçkapısı
Karabük / Safranbolu

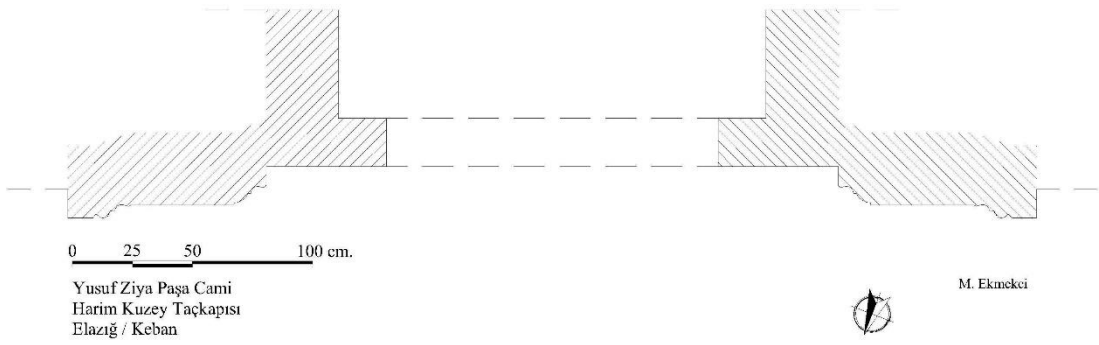

M. Ekmekci

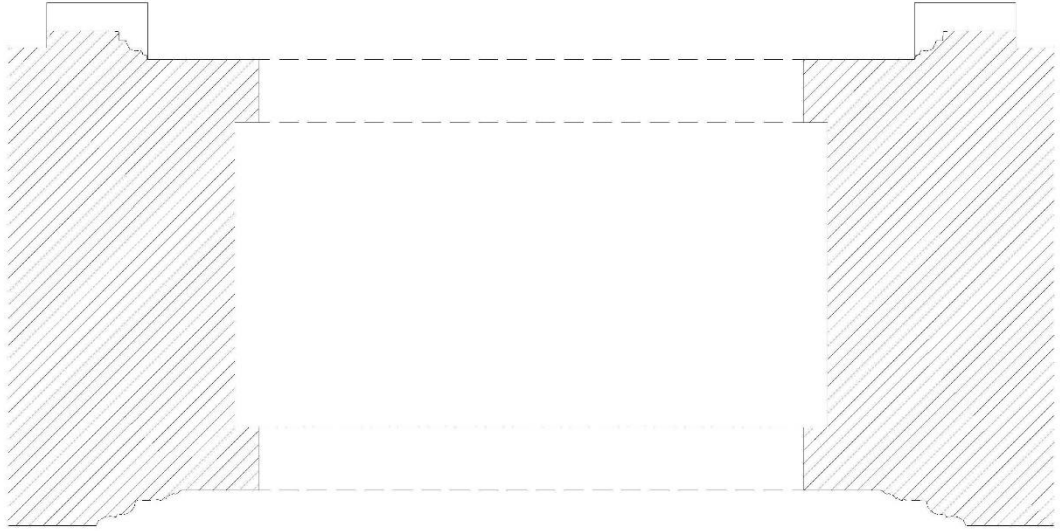
Çizim 92: Karabük Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Camisi Avlu Doğu Taçkapısı Plânı

Çizim 93: Yozgat Çapanoğlu Büyük Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

Çizim 94: Elazığ Keban Yusuf Ziya Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

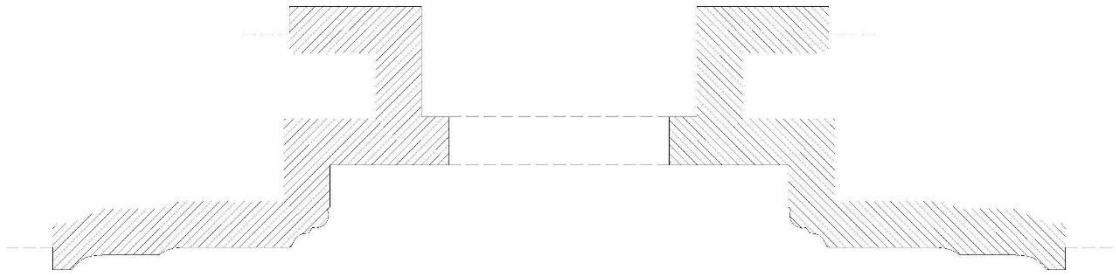
0 25 50 100 cm.

İzzet Mehmed Paşa Cami
Harim Kuzey Taçkapısı
Karabük / Safranbolu

M. Ekmekci

Çizim 95: Karabük Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

0 25 50 100 cm.

Divriği Cedid Paşa Cami
Harim Kuzey Taçkapısı

M. Ekmekci

Çizim 96: Divriği Cedid Paşa Harim Kuzey Taçkapısı Plânı

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 2: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 3: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapı Kitabesi (2015)

Fotoğraf 4: Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi Avlu Taçkapı Gülbezek (2015)

Fotoğraf 5: Amcazâde Hüseyin Paşa Medresesi Dershane Mescit Taçkapısı (2015)

Fotoğraf 6 Amcazâde Hüseyin Paşa Medresesi Dershane Mescit Kitabesi (2015)

Fotoğraf 7: Amcazâde Hüseyin Paşa Medresesi Dershane Mescit Kemer Köşeliği Detayı (2015)

Fotoğraf 8: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 9: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 10: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Üzerindeki Kitabe (2016)

Fotoğraf 11: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Gülbezek ve Köşe Sütuncesi (2016)

Fotoğraf 12: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz Kilit Taşı Üzerindeki Gülbezek (2016)

Fotoğraf 13: Feyzullah Efendi Medresesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz Kilit Taşı Üzerindeki Geometrik Bezeme (2016)

Fotoğraf 14: Feyzullah Efendi Dershane – Mescit Kütüphane Taçkapısı Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 15: Feyzullah Efendi Dershane – Mescit Kütüphane Taçkapısı Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 16: Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 17: Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 18: Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı Köşe Sütuncesi (2016)

Fotoğraf 19: Bereketzâde Medresesi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi (2016)

Fotoğraf 20: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 21: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 22: Çorlulu Ali Paşa Medresesi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 23: Çorlulu Ali Paşa Camisi Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 24: Çorlulu Ali Paşa Camisi Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 25: Çorlulu Ali Paşa Camisi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

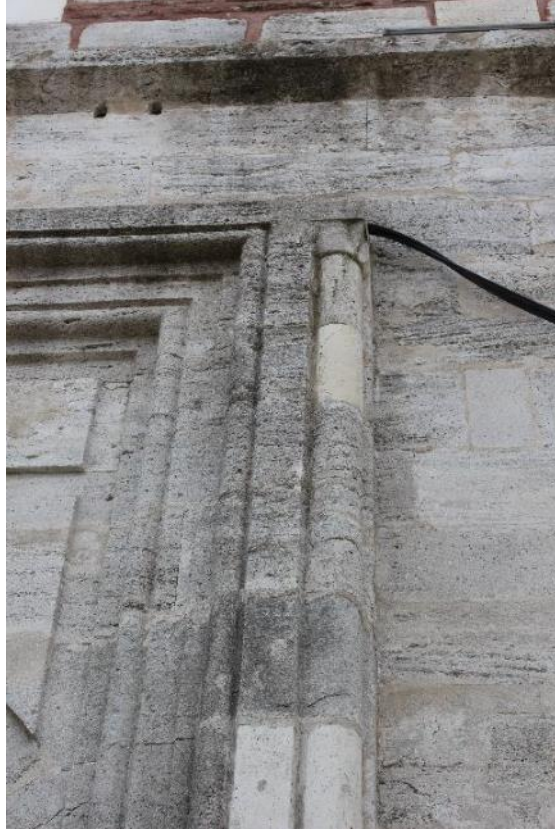
Fotoğraf 26: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz Genel Görünüş (2015)

Fotoğraf 27: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz Genel Görünüş (2015)

Fotoğraf 28: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz Silme Takımları (2017)

Fotoğraf 29: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Silme Takımı ve Sütunce Başlığı (2017)

Fotoğraf 30: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Gülbezekler (2017)

Fotoğraf 31: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 32: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 33: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 34: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 35: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 36: Yeni Valide Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 37: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 38: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 39: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapı Kitabesi (2018)

Fotoğraf 40: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapı Saçak (2018)

Fotoğraf 41: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapı Söve Konsolları Detay (2018)

Fotoğraf 42: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 43: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2015)

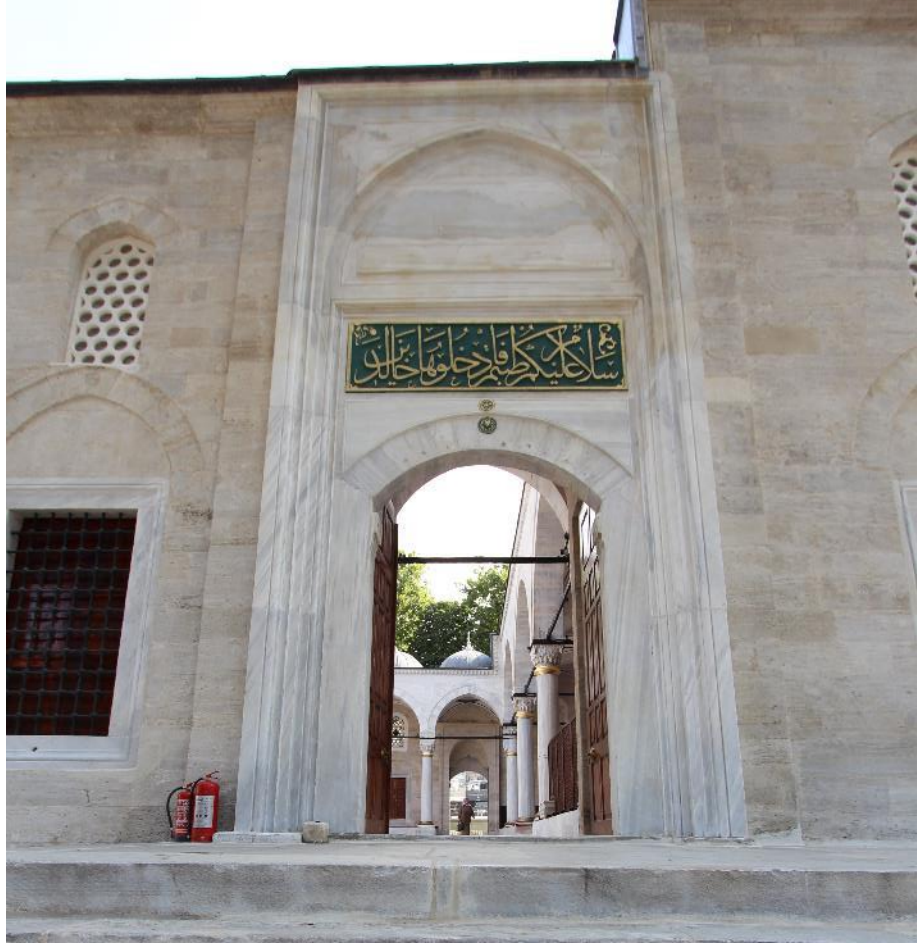
Fotoğraf 44: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 45: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Kitabe, Söve Konsolları (2015)

Fotoğraf 46: Yeni Valide Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Örtü sistemi (2015)

Fotoğraf 47: Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 48: Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 49: Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Kitabesi (2015)

Fotoğraf 50: Yeni Valide Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Söve Konsolları (2017)

Fotoğraf 51: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 52: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2015)

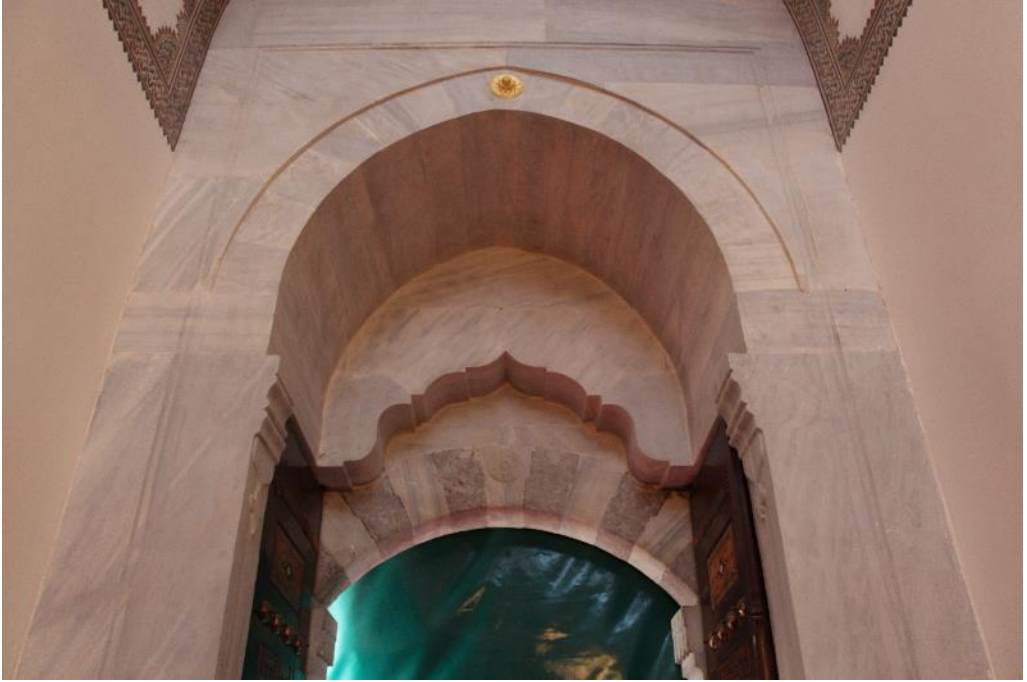
Fotoğraf 53: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapı Kitabe ve Mukarnas Çerçeve (2015)

Fotoğraf 54: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapı Sütunce Kaidesi (2015)

Fotoğraf 55: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapı Söve Konsolları (2018)

Fotoğraf 56: Yeni Valide Camisi Harim Kuzey Taçkapı Örtü Sistemi (2018)

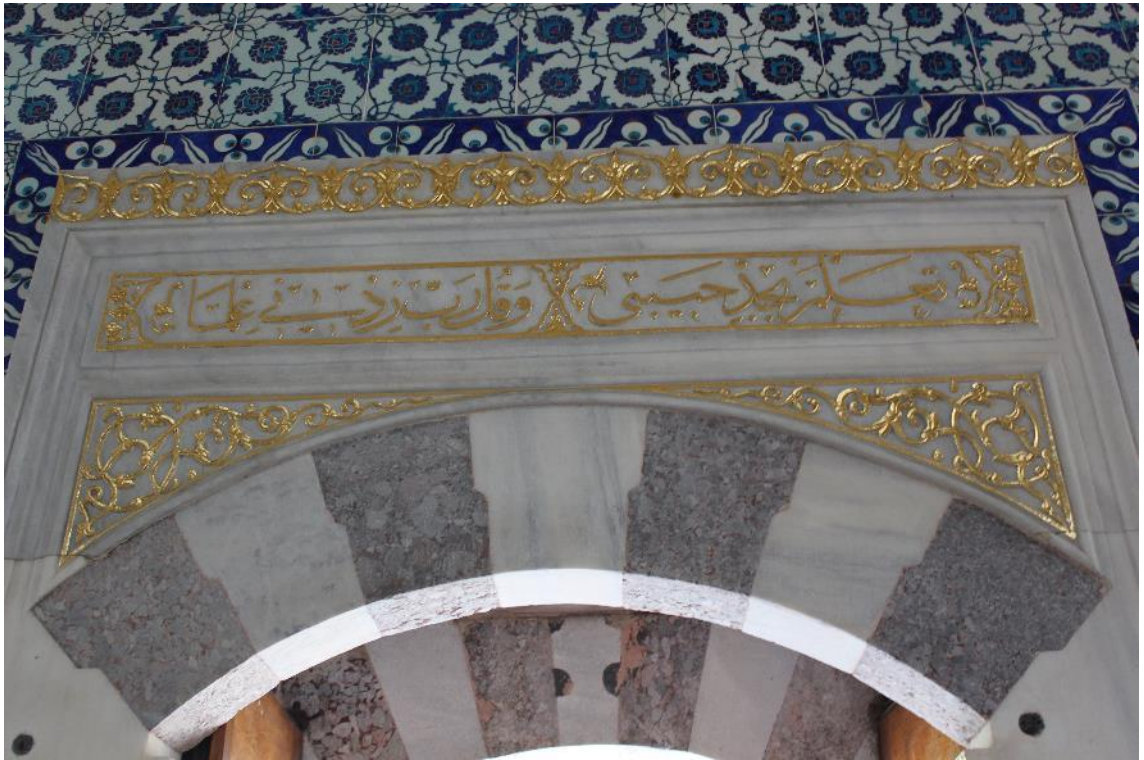
Fotoğraf 57: Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 58: Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 59: Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi Taçkapı Kitabesi Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 60: Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi Taçkapı Kitabesi Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 61: Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi Taçkapısı Süsleme Detayı (2018)

Fotoğraf 62: Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi Taçkapı Söve Konsolları Süsleme Detayı (2018)

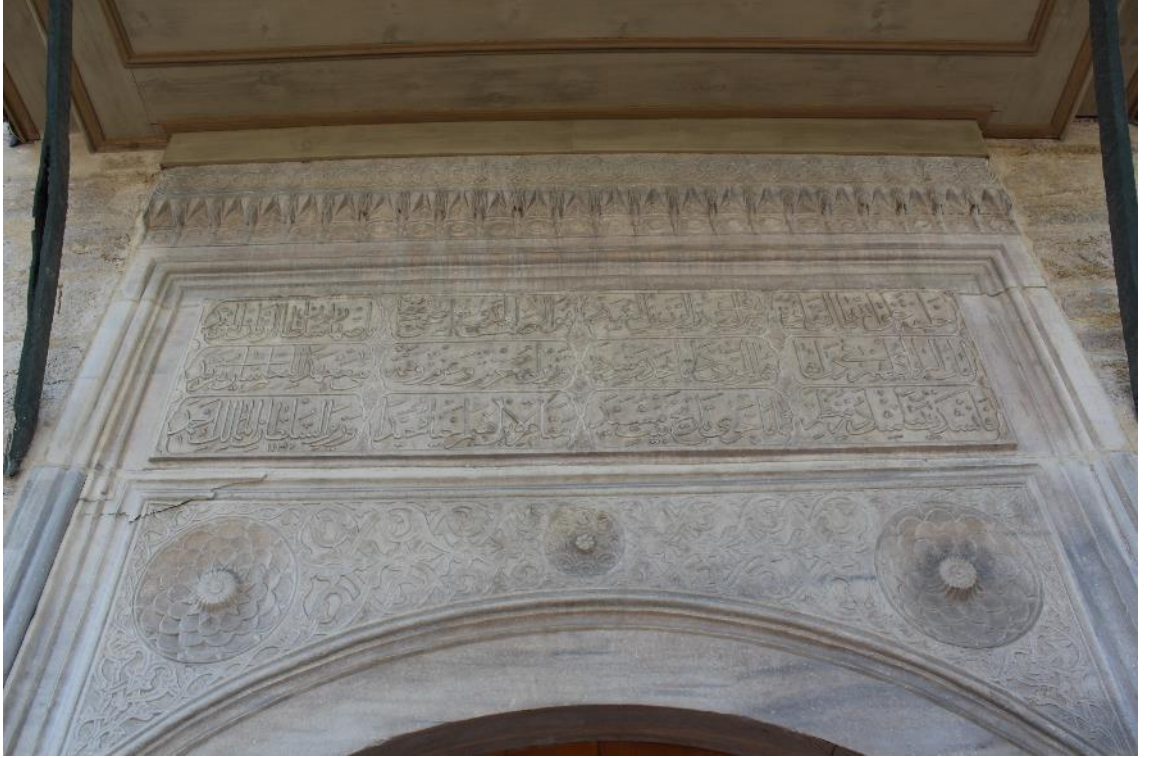
Fotoğraf 63: Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 64: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 65: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 66: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısındaki Kitabe (2017)

Fotoğraf 67: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Avlu Taçkapısı Söve Konsolları Detay (2017)

Fotoğraf 68: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 69: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 70: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Kütüphane Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 71: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 72: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Konsolları (2017)

Fotoğraf 73: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Yüzeyindeki Bezemeler (2017)

Fotoğraf 74: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Yüzeyindeki Bezeme Detayı (2017)

Fotoğraf 75: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Yüzeyindeki Bezeme Detayı (2017)

Fotoğraf 76: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Yüzeyindeki Bezeme Detayı (2017)

Fotoğraf 77: Damat İbrahim Paşa Külliyesi Darülhadis Mescit Taçkapısı Söve Yüzeyindeki Bezeme Detayı (2017)

Fotoğraf 78: Ahmediye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 79: Ahmediye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 80: Ahmediye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Boş Kitabe Kartuşları (2015)

Fotoğraf 81: Ahmediye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sistemi (2015)

Fotoğraf 82: Ahmediye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 83: Ahmediye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 84: Ahmediye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısındaki Kitabe (2015)

Fotoğraf 85: Ahmediye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Söve Konsolları (2018)

Fotoğraf 86: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Genel Görünüş Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 87: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Genel Görünüş Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 88: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Kitabe (2017)

Fotoğraf 89: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 90: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 91: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 92: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 93: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 94: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Kitabe (2018)

Fotoğraf 95: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 96: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 97: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 98: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Kitabe Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 99: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Kitabe Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 100: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Tepelik / Taç (2017)

Fotoğraf 101: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 102: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 103: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 104: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kitabe (2017)

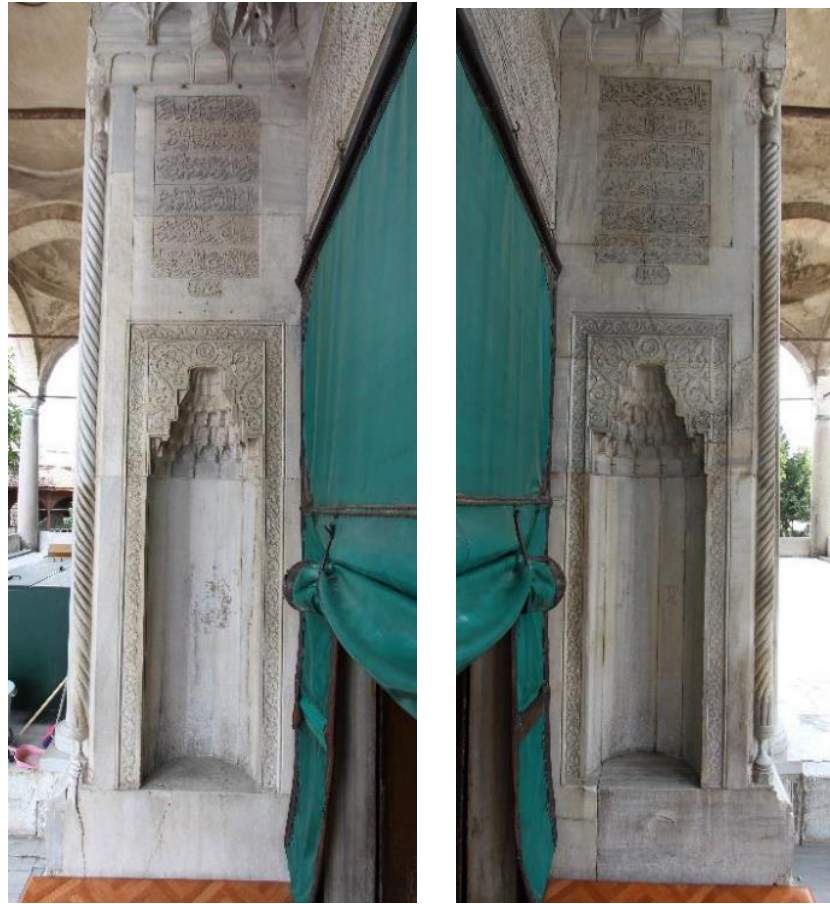
Fotoğraf 105: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Yan Niş Kitabeler (2017)

Fotoğraf 106: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Tepelik / Taç (2017)

Fotoğraf 107: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kavsara Alttan Görünüş (2017)

Fotoğraf 108: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Yan Nişler (2017)

Fotoğraf 109: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Söve Konsolları (2017)

Fotoğraf 110: Hekimoğlu Ali Paşa Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 111: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 112: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 113: Ayasofya İmaretİ Avlu Taçkapısı Kitabe Ön Yüz (2018)

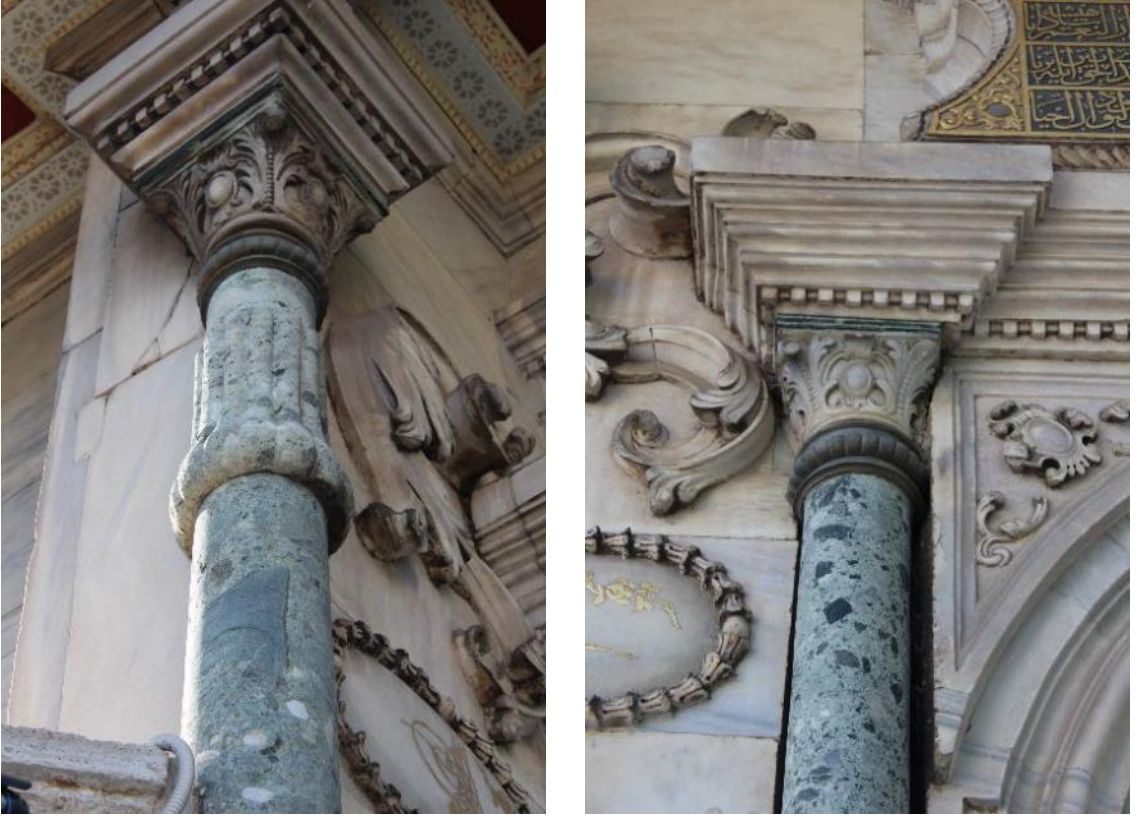
Fotoğraf 114: Ayasofya İmaretİ Avlu Taçkapısı Kitabe Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 115: Ayasofya İmaretı Avlu Taçkapısı Ahşap Saçak (2018)

Fotoğraf 116: Ayasofya İmaretı Avlu Taçkapısı Yan Niş ve Sütunlar (2018)

Fotoğraf 117: Ayasofya İmaretı Avlu Taçkapısı Sütun Başlıkları (2018)

Fotoğraf 118: Ayasofya İmaretı Avlu Taçkapısı Yan Niş Kavsara (2018)

Fotoğraf 119: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 120: Ayasofya İmaret Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 121: Ayasofya İmaret Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 122: Ayasofya İmaret Taçkapısı Kitabe (2018)

Fotoğraf 123: Ayasofya İmaret Taçkapısı Tepelik / Taç Detay (2018)

Fotoğraf 124: Ayasofya İmaret Taçkapısı Tepe Babası Detay (2018)

Fotoğraf 125: Ayasofya İmaretİ Kapı Açıklığı Kemerİ (2018)

Fotoğraf 126: Ayasofya İmaretİ Kapı Açıklığı Kemer Köşeliği İstiridye Kabuğu (2018)

Fotoğraf 127: Hacı Kemaleddin Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2018)

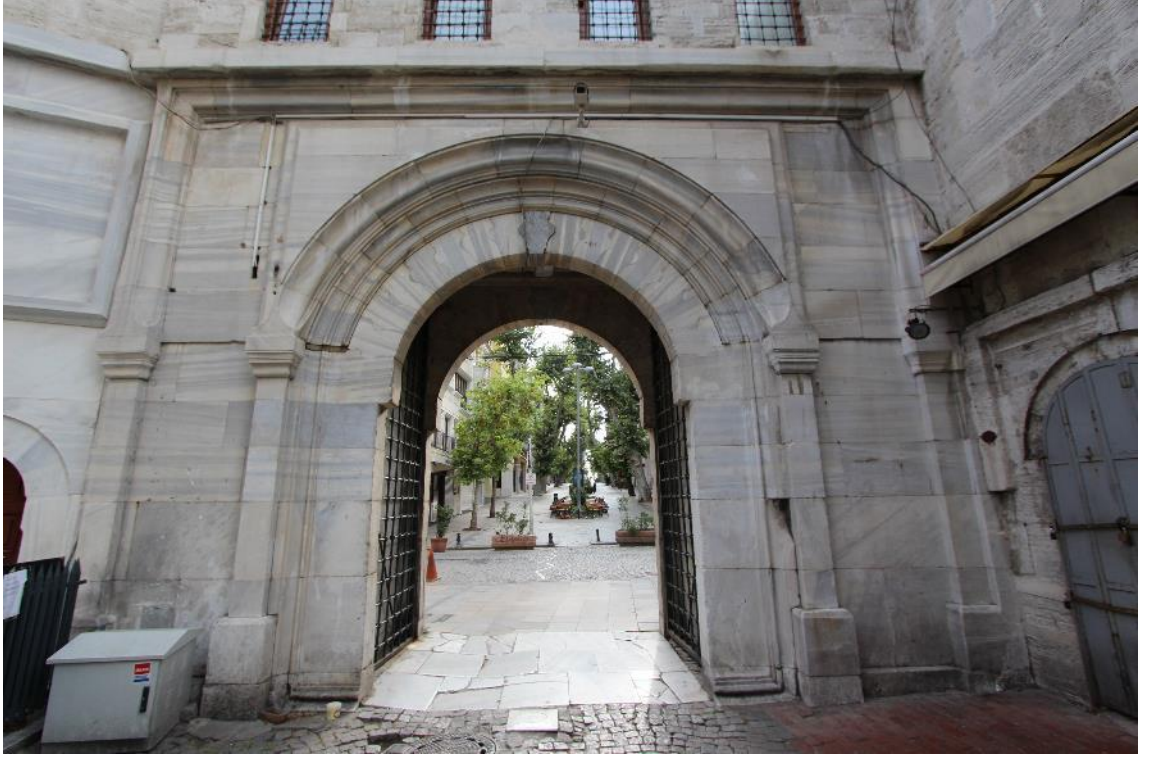
Fotoğraf 128: Hacı Kemaleddin Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 129: Hacı Kemaleddin Camisi Kitabesi (2018)

Fotoğraf 130: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Doğu Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 131: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Doğu Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 132: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Doğu Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 133: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 134: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 135: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı Sütun (2017)

Fotoğraf 136: Nuruosmaniye Külliyesi Dış Avlu Batı Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 137: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 138: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 139: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Arka Yüz Kitabe (2017)

Fotoğraf 140: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Saçak (2017)

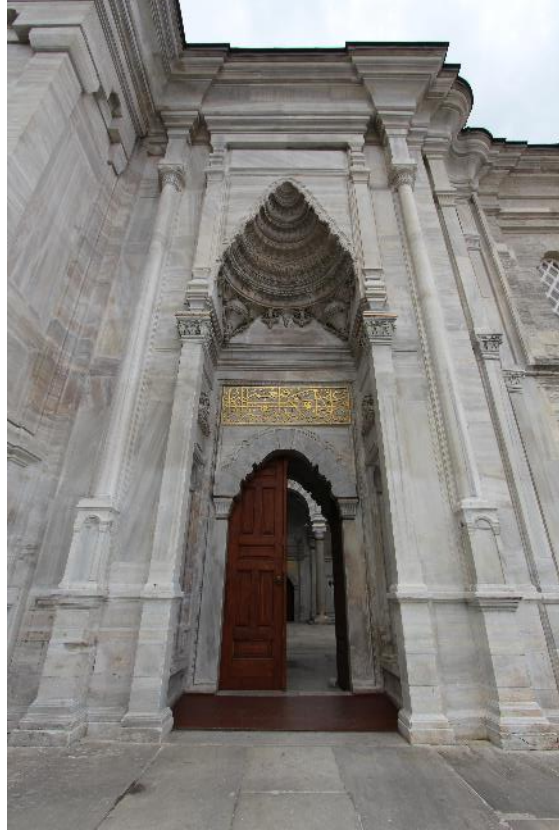
Fotoğraf 141: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapı Sütun Başlığı (2017)

Fotoğraf 142: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapı Kapı Üstü Işınsal Düzenleme (2017)

Fotoğraf 143: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 144: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 145: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 146: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Kitabesi Ön Yüz (2017)

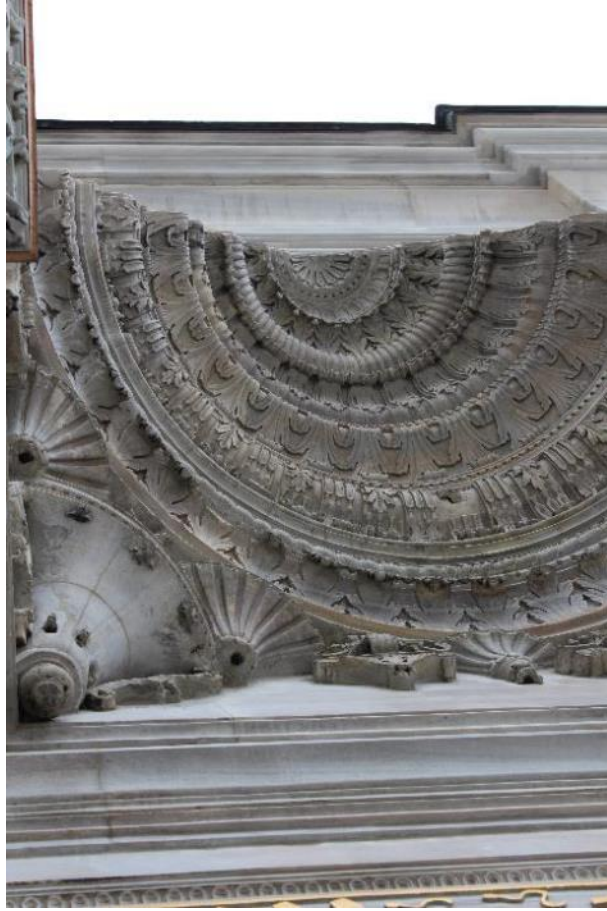
Fotoğraf 147: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Kitabesi Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 148: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Köşe Pilastr Başlığı (2017)

Fotoğraf 149: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Kavsarası Alttan Görünüş (2017)

Fotoğraf 150: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Kavsara Detay (2017)

Fotoğraf 151: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapı Yan Niş Kavsara ve Alınlık (2017)

Fotoğraf 152: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 153: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 154: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 155: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Kitabesi Ön Yüz
(2017)

Fotoğraf 156: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Kitabesi Arka Yüz
(2017)

Fotoğraf 157: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Kavsara Altan Görünüş (2017)

Fotoğraf 158: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Yan Nişler (2017)

Fotoğraf 159: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Yan Niş Alınlığı (2017)

Fotoğraf 160: Nuruosmaniye Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 161: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2017)

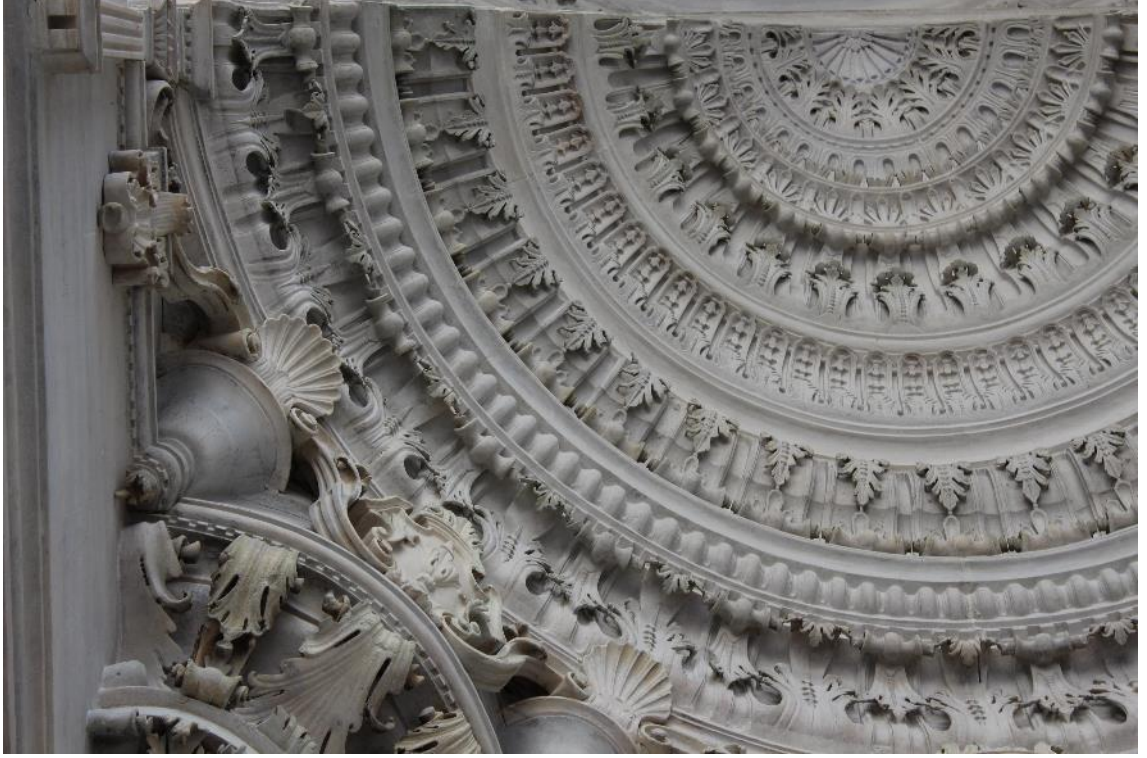
Fotoğraf 162: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 163: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapı Kitabesi (2017)

Fotoğraf 164: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kavsara Alttan Görünüş (2017)

Fotoğraf 165: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kavsara Detay (2017)

Fotoğraf 166: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Yan Nişler (2017)

Fotoğraf 167: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Yan Niş Alınlığı (2017)

Fotoğraf 168: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Söve Konsolları (2017)

Fotoğraf 169: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 170: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 171: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 172: Nuruosmaniye Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi ve Yüzeyindeki Bezeme (2017)

Fotoğraf 173: Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 174: Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 175: Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Söve Konsolları (2017)

Fotoğraf 176: Nuruosmaniye Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Örtü Sistemi ve Bezemesi (2017)

Fotoğraf 177: Nuruosmaniye Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 178: Nuruosmaniye Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 179: Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 180: Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 181: Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı Kitabe (2018)

Fotoğraf 182: Nuruosmaniye Medresesi Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 183: Nuruosmaniye İmaret Taçkapısı Ön Yüz (2018)

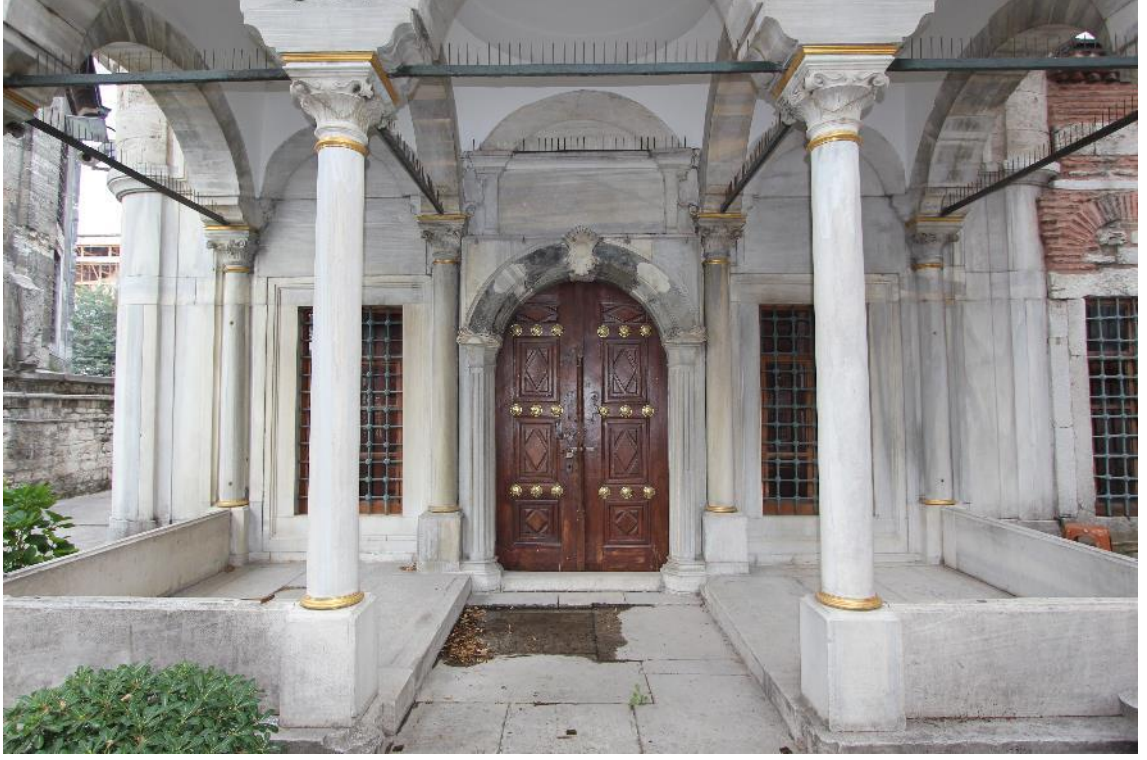
Fotoğraf 184: Nuruosmaniye İmaret Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 185: Nuruosmaniye İmaret Taçkapısı Kitabe (2018)

Fotoğraf 186: Nuruosmaniye İmaret Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 187: Nuruosmaniye Türbe Taçkapısı (Şahsuvar Sultan Türbesi) Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 188: Nuruosmaniye Türbe Taçkapısı (Şahsuvar Sultan Türbesi) Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 189: Nuruosmaniye Kütüphanesi Güney Taçkapısı Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 190: Nuruosmaniye Kütüphanesi Güney Taçkapısı Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 191: Nuruosmaniye Kütüphanesi Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 192: Nuruosmaniye Kütüphanesi Kuzey Taçkapısı Kitabe (2016)

Fotoğraf 193: Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 194: Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 195: Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz Kitabe (2015)

Fotoğraf 196: Ayazma Camisi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sistemi (2015)

Fotoğraf 197: Ayazma Camisi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Ön Yüz (Yılmaz Yapı Fotoğraf Arşivinden)

Fotoğraf 198: Ayazma Camisi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 199: Ayazma Camisi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 200: Ayazma Camisi Avlu Güney Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 201: Ayazma Camisi Avlu Güney Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 202: Ayazma Camisi Avlu Güney Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 203: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 204: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 205: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapı Kitabesi (2015)

Fotoğraf 206: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapı Tepelik / Taç (2017)

Fotoğraf 207: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapı Pilastr Kaidesi (2015)

Fotoğraf 208: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapı Söve Konsolu (2015)

Fotoğraf 209: Ayazma Camisi Harim Kuzey Taçkapı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 210: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 211: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 212: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapı Kitabesi (2018)

Fotoğraf 213: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı Yan Niş İçindeki Çeşme (2018)

Fotoğraf 214: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 215: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 216: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 217: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Kitabesi (2018)

Fotoğraf 218: Laleli Külliyesi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 219: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 220: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 221: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Kitabe (2018)

Fotoğraf 222: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz Tepelik / Taç (2018)

Fotoğraf 223: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Söve Konsolları (2018)

Fotoğraf 224: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 225: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 226: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 227: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Kitabe (2018)

Fotoğraf 228: Laleli Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 229: Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz (2018)

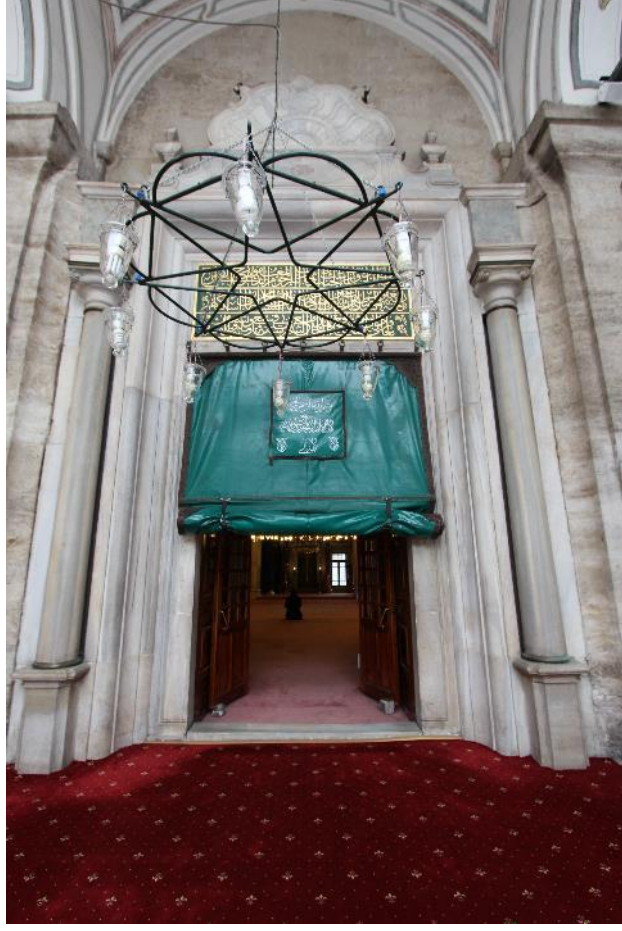
Fotoğraf 230: Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 231: Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapı Kitabe (2018)

Fotoğraf 232: Laleli Camisi İç Avlu Güneybatı Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 233: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 234: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 235: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kitabe (2018)

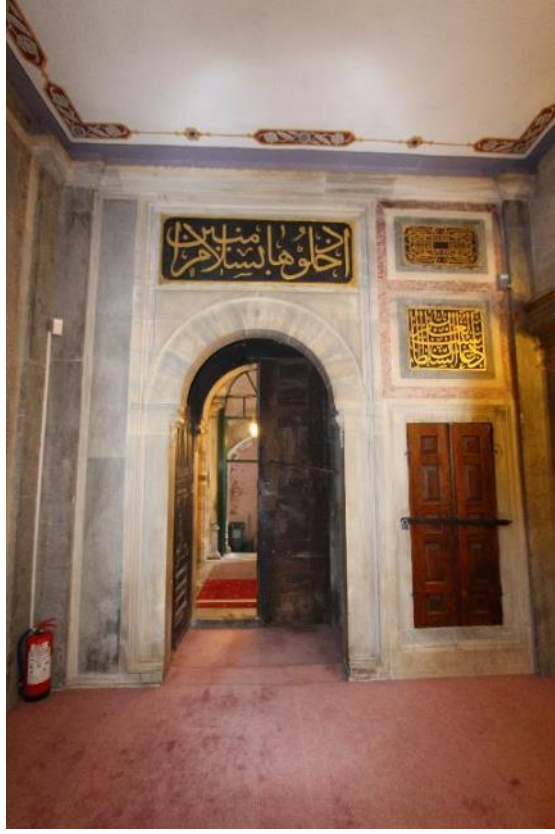
Fotoğraf 236: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Tepelik / Taç (2018)

Fotoğraf 237: Laleli Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 238: Laleli Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 239: Laleli Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 240: Laleli Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 241: Laleli Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz Kitabı (2018)

Fotoğraf 242: Laleli Camisi Harim Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 243: Laleli Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 244: Laleli Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 245: Laleli Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapı Kitabe (2018)

Fotoğraf 246: Laleli Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapı Kenarındaki Pahlı Kısım (2018)

Fotoğraf 247: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi İç Avlu Taçkapısı
Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 248: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi İç Avlu Taçkapısı
Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 249: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi Taçkapı Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 250: Laleli Külliyesi Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi Taçkapı Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 251: Laleli Külliyesi İmaret Taçkapısı Ön Yüz (2016)

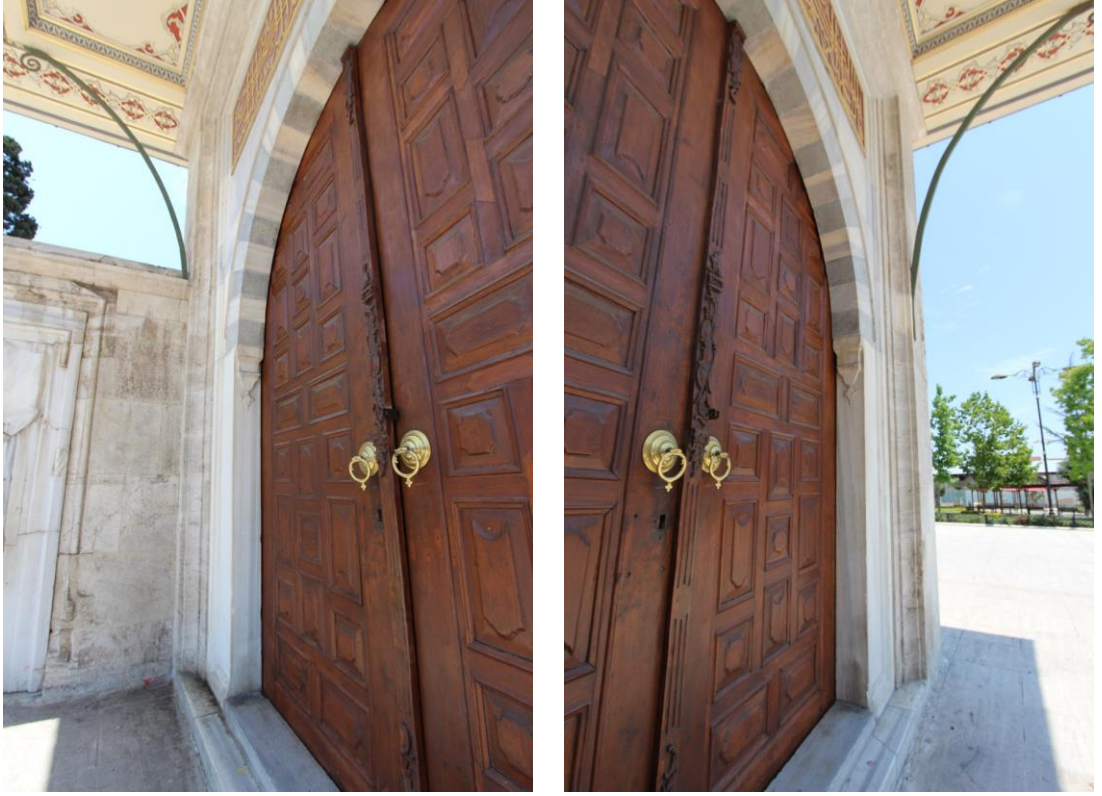
Fotoğraf 252: Laleli Külliyesi İmaret Taçkapısı Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 253: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 254: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Kitabesi (2018)

Fotoğraf 255: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapı Söve Konsolları (2018)

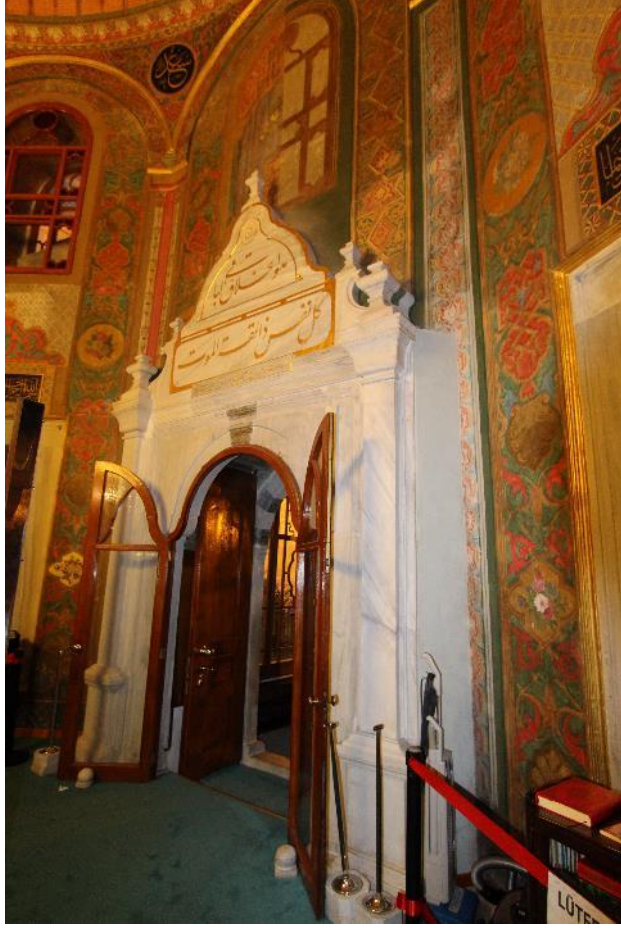
Fotoğraf 256: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Saçak (2018)

Fotoğraf 257: Fatih Camisi Hünkâr Mahfili Rampa Taçkapısı Silme Takımları (2018)

Fotoğraf 258: Fatih Sultan Mehmet Türbesi Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 259: Fatih Sultan Mehmet Türbesi Taçkapısı Arka Yüz (2014)

Fotoğraf 260: Fatih Sultan Mehmet Türbesi Taçkapısı Örtü Sistemi (2014)

Fotoğraf 261: Çarşamba Murat Molla Külliyesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 262: Çarşamba Murat Molla Külliyesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 263: Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 264: Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi Taçkapısı Arka Yüz (2018)

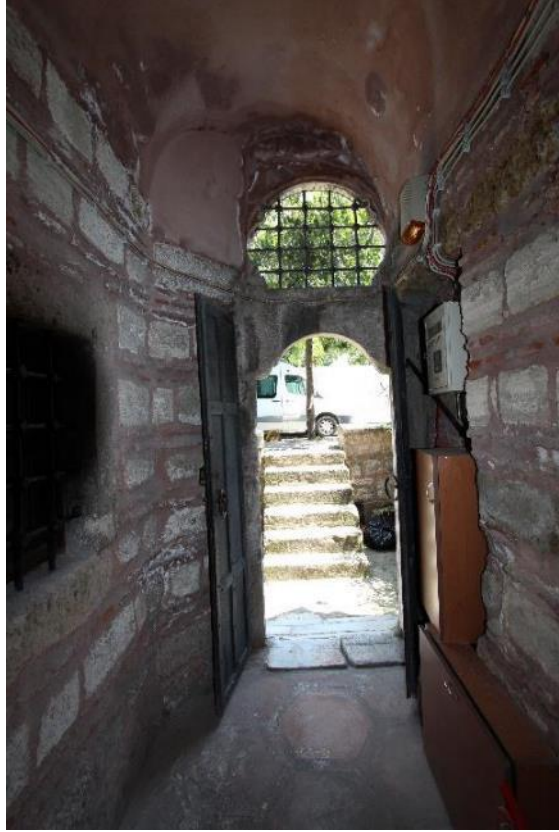
Fotoğraf 265: Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi Taçkapısı Kitabe (2019)

Fotoğraf 266: Çarşamba Murat Molla Kütüphanesi Taçkapısı Kalem İşi Bezeme (2019)

Fotoğraf 267: Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 268: Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 269: Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Taçkapı Kitabeler (2018)

Fotoğraf 270: Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 271: Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 272: Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı  n Yüz Yan Nişler (2017)

Fotoğraf 273: Beylerbeyi Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 274: Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 275: Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 276: Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kemer Köşeliği (2017)

Fotoğraf 277: Beylerbeyi Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 278: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 279: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 280: Hacı Selim Ağa Kütüphane Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 281: Hacı Selim Ağa Kütüphane Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 282: Hacı Selim Ağa Kütüphane Taçkapısı Kitabe (2018)

Fotoğraf 283: Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 284: Unkapanı Şebsefa Hatun Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 285: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 286: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 287: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Avlu Taçkapısı Söve Konsolları (2016)

Fotoğraf 288: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi (2016)

Fotoğraf 289: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapısı Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 290: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapısı Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 291: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapısı Kemerü Üzerindeki Kakılmış Mermerler (2016)

Fotoğraf 292: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapısı Söve Konsolları (2016)

Fotoğraf 293: I. Abdülhamid Külliyesi Türbesi Taçkapı Örtü Sistemi (2016)

Fotoğraf 294: Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 295: Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 296: Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi (2016)

Fotoğraf 297: Humbaracı Kışlası (Kumbarhane) Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 298: Humbaracı Kışlası (Kumbarhane) Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 299: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2017)

Fotoğraf 300: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi İmaret Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2017)

Fotoğraf 301: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 302: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 303: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Taçkapısı Kitabe ve Tepelik / Taç (2016)

Fotoğraf 304: Mihrişah Valide Sultan Külliyesi Türbe Avlu Kapı Açıklığı Kemerli (2016)

Fotoğraf 305: Mihrişah Valide Sultan Türbesi Taçkapısı Ön Yüz (2016)

Fotoğraf 306: Mihrişah Valide Sultan Türbesi Taçkapısı Arka Yüz (2016)

Fotoğraf 307: Tahıl Ambarı Binası Taçkapısı 1 Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 308: Tahıl Ambarı Binası Taçkapısı 1 Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 309: Tahıl Ambarı Binası Taçkapısı 1 Kitabe ve Tepelik / Taç (2015)

Fotoğraf 310: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 311: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 312: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güneybatı Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 313: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güney Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 314: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güney Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 315: Eyüp Sultan Camisi Dış Avlu Güney Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 316: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 317: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2018)

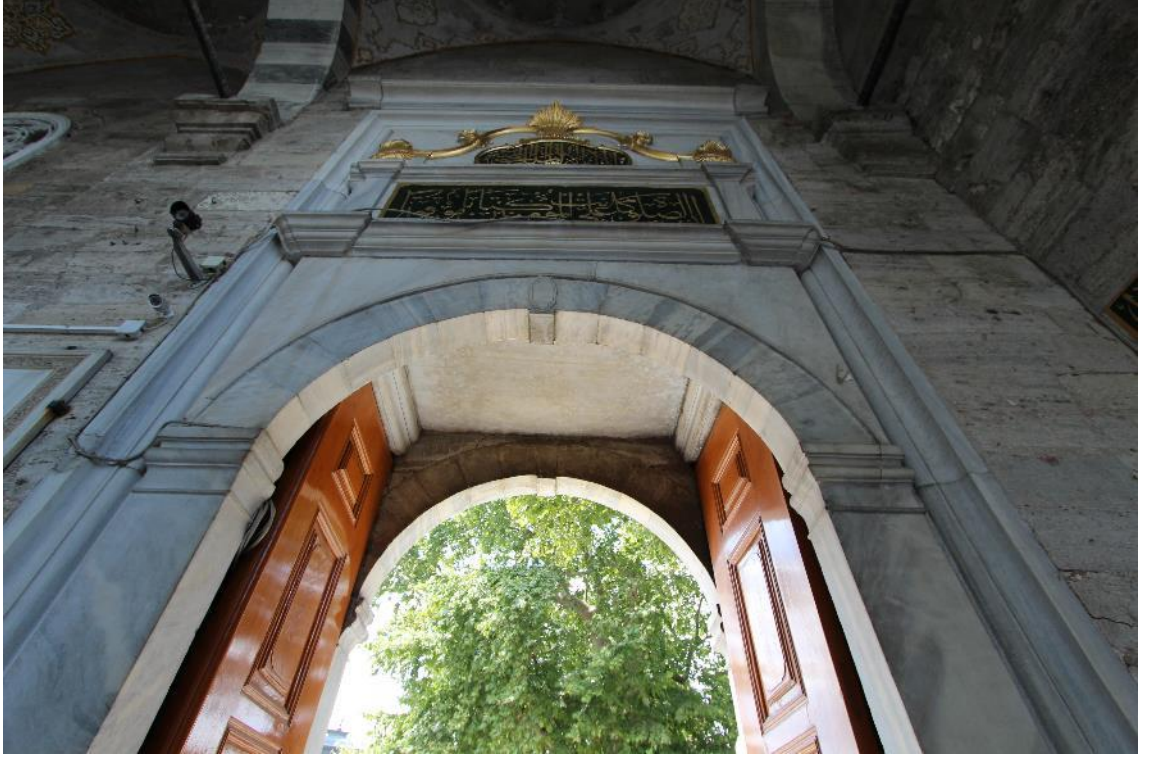
Fotoğraf 318: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 319: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 320: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 321: Eyüp Sultan Camisi İç Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 322: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 323: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 324: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kitabe ve Tepelik / Taç (2017)

Fotoğraf 325: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Sütun Başlığı (2017)

Fotoğraf 326: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Söve Konsolları (2017)

Fotoğraf 327: Eyüp Sultan Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 328: Eyüp Sultan Camisi Hünkâr Kasrı Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 329: Eyüp Sultan Camisi Hünkâr Kasrı Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 330: Eyüp Sultan Camisi Hünkâr Kasrı Taçkapısı Kabartma Kartuş (2018)

Fotoğraf 331: Eyüp - Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 332: Eyüp - Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 333: Eyüp - Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı Söve konsolları (2018)

Fotoğraf 334: Eyüp - Şah Sultan Külliyesi Avlu Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 335: Eyüp - Şah Sultan Türbesi Taçkapısı Ön Yüz (2018)

Fotoğraf 336: Eyüp - Şah Sultan Türbesi Taçkapısı Kitabe ve Tepelik / Taç (2018)

Fotoğraf 337: Eyüp - Şah Sultan Türbesi Taçkapısı Söve Konsolları (2018)

Fotoğraf 338: Eyüp - Şah Sultan Türbesi Taçkapısı Tepelik/Taç Pilastr Detayı(2018)

Fotoğraf 341: Tahıl Ambarı Binası Taçkapısı 2 Örtü Sistemi (2017)

Fotoğraf 342: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 343: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 344: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Söve Başlıkları (2015)

Fotoğraf 345: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 346: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 347: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Kuzeydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 348: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 349: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Arka Yüz (2015)

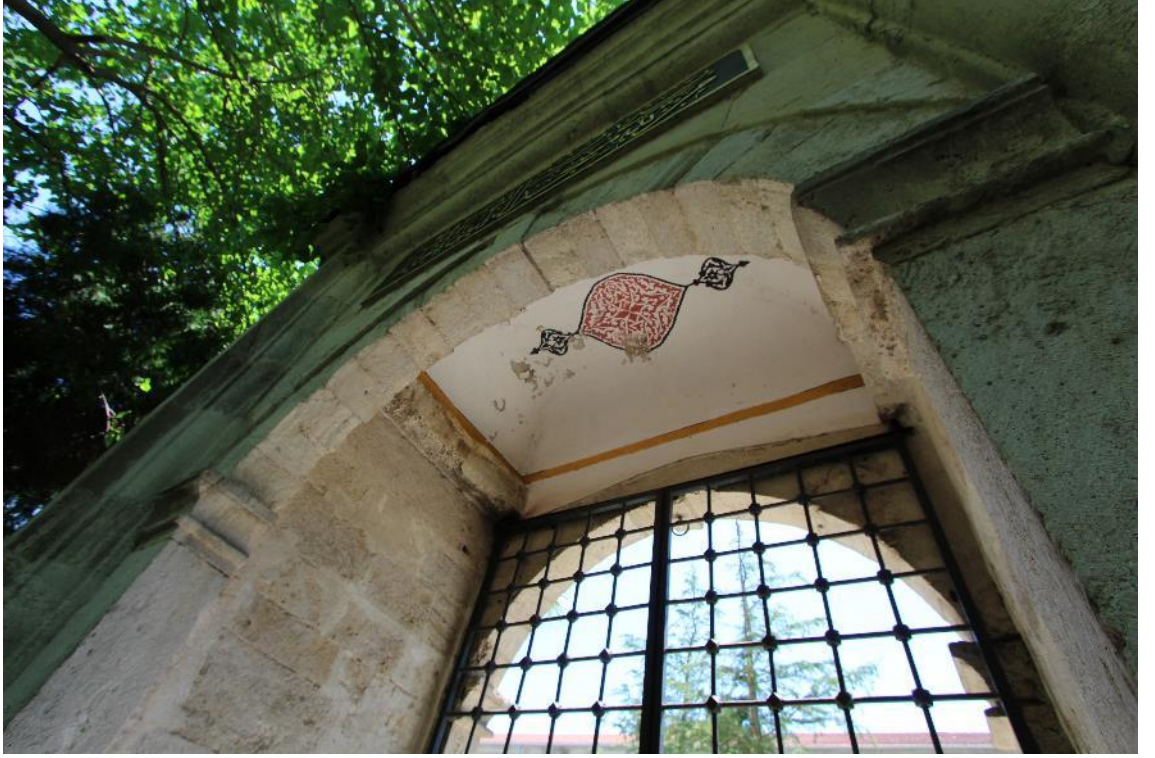
Fotoğraf 350: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneydoğu Taçkapısı Örtü Sistemi (2015)

Fotoğraf 351: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Ön Yüz (VGM Arşivi)

Fotoğraf 352: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 353: Üsküdar Selimiye Külliyesi Avlu Güneybatı Taçkapısı Örtü Sistemi (2018)

Fotoğraf 354: Üsküdar Selimiye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 355: Üsküdar Selimiye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 356: Üsküdar Selimiye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Kemer Tepeliği ve Kitabe (2015)

Fotoğraf 357: Üsküdar Selimiye Camisi Harim Kuzey Taçkapısı Tepelik / Taç Düzenlemeleri (2015)

Fotoğraf 358: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkar Mahfili Batı Taçkapısı Ön Yüz (2015)

Fotoğraf 359: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkâr Mahfili Batı Taçkapısı Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 360: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkâr Mahfili Doğu Taçkapısı Ön Yüz (2015)

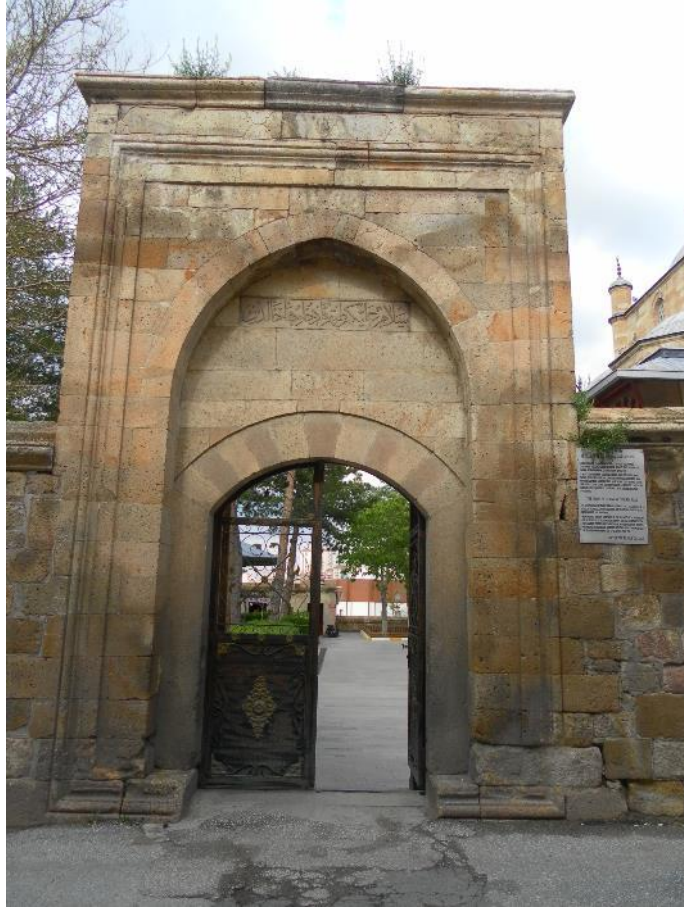
Fotoğraf 361: Üsküdar Selimiye Camisi Hünkâr Mahfili Doğu Taçkapısı Arka Yüz (2015)

Fotoğraf 362: Ayasofya İmaret Avlu Kuzeybatı Taçkapısı Ön ve Arka Yüz (2018)

Fotoğraf 363: Nevşehir Damat İbrahim Paşa Camisi Avlu Kuzey Taçkapısı (2017)

Fotoğraf 364: Nevşehir Damat İbrahim Paşa Camisi Avlu Batı Taçkapısı (2017)

Fotoğraf 365: Yozgat Çapanoğlu Büyük Camisi Avlu Doğu Taçkapısı (2018)

Fotoğraf 366: Yozgat Çapanoğlu Büyük Camisi Avlu Kuzey Taçkapısı (2018)

Fotoğraf 367: Zonguldak Safranbolu İzzet Paşa Camisi Avlu Doğu Taçkapısı (2018)

Fotoğraf 368: Yozgat Çapanoğlu Büyük Camisi Harim Kuzey Taçkapısı (2018)

Fotoğraf 369: Elazığ Keban Yusuf Ziya Paşa Harim Kuzey Taçkapısı (2018)

Fotoğraf 370: Karabük Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Harim Kuzey Taçkapısı (2018)

Fotoğraf 371: Divriği Cedid Paşa Harim Kuzey Taçkapısı (2017)

Fotoğraf 372: Laleli Camisi Son Cemaat Yerinden Galeriye Geçişi Sağlayan Kapılar (2018)

Fotoğraf 373: Eyüp Sultan Camisi Dış Avludan Son Cemaat Yeri ve Harime Geçişi Sağlayan Kapılar (2015)

Fotoğraf 374: Üsküdar Selimiye Camisi Yan Galerilerdeki Harim ve Son Cemaat Yerine Geçişi Sağlayan Kapılar (2015)

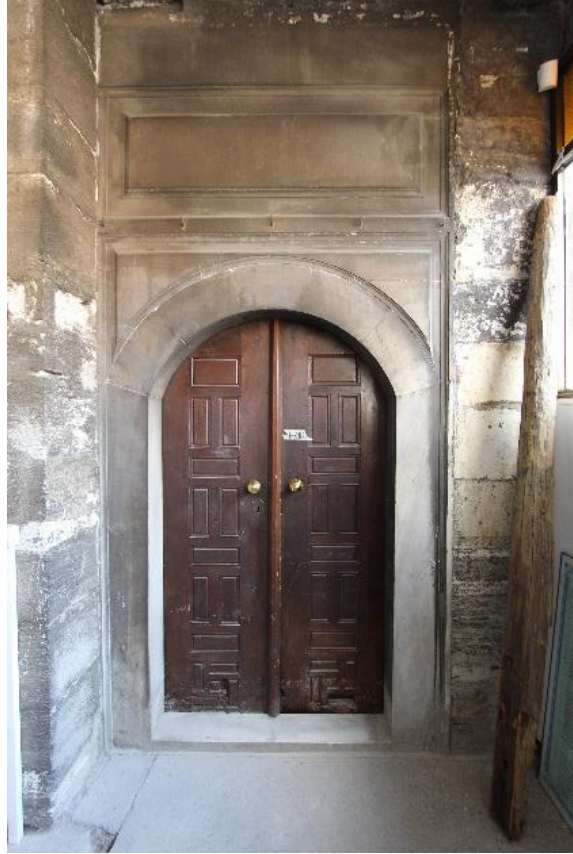
Fotoğraf 375: İstanbul Şehzade Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Arka Yüzü (2018)

Fotoğraf 376: İstanbul Süleymaniye Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Arka Yüzü (2017)

Fotoğraf 377: Ayazma Camisi Harim Kuzeybatı Taçkapısı (2015)

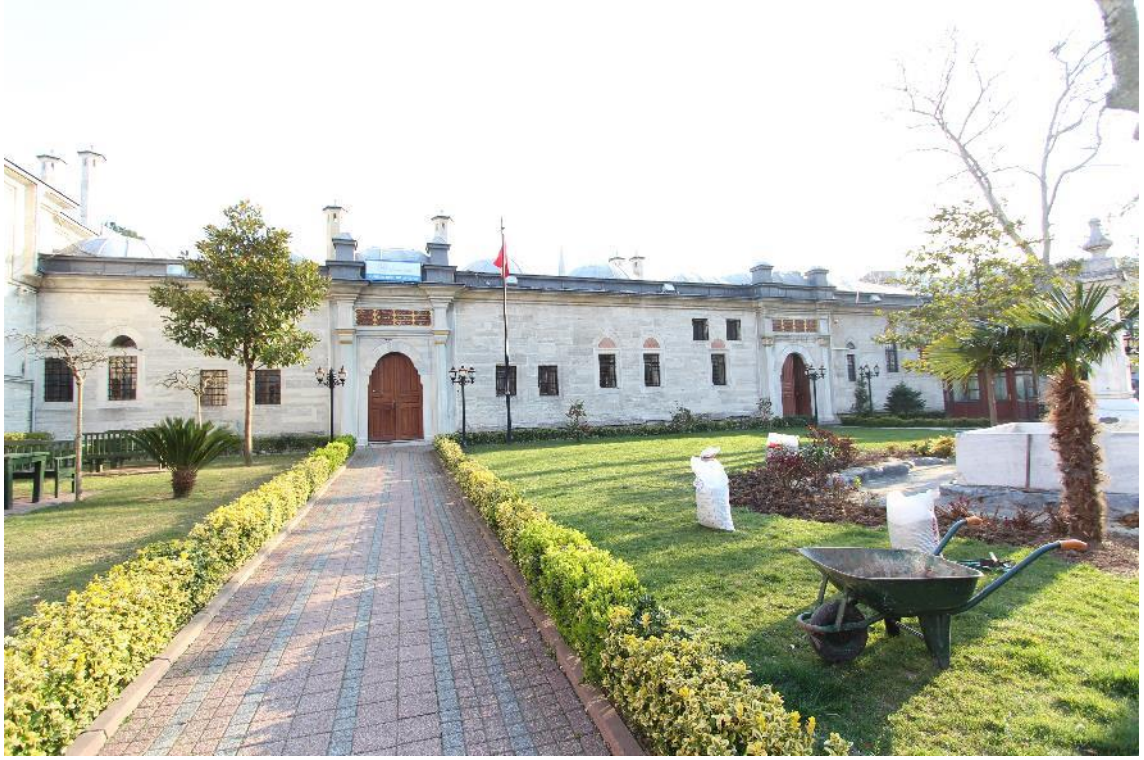
Fotoğraf 378: Ayazma Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı (2015)

Fotoğraf 379: Yeni Valide Camisi Harim Kuzeydoğu Taçkapısı (2015)

Fotoğraf 380: Yeni Valide Camisi Harim Kuzeybatı Taçkapısı (2015)

Fotoğraf 381: Nuruosmaniye Medresesi ve İmaretinin Taçkapılarının Açıldığı Ortak Avlu (2015)

Fotoğraf 382: Nuruosmaniye Medresesi Dershane – Mescid Taçkapısı (2015)

Fotoğraf 383: Fatih Sultan Mehmet Türbesi Kuzeydoğu Cephesi (2018)

Fotoğraf 384: III. Ahmed Çeşmesi Saçağı (<http://www.ottomaninscriptions.com>'dan)

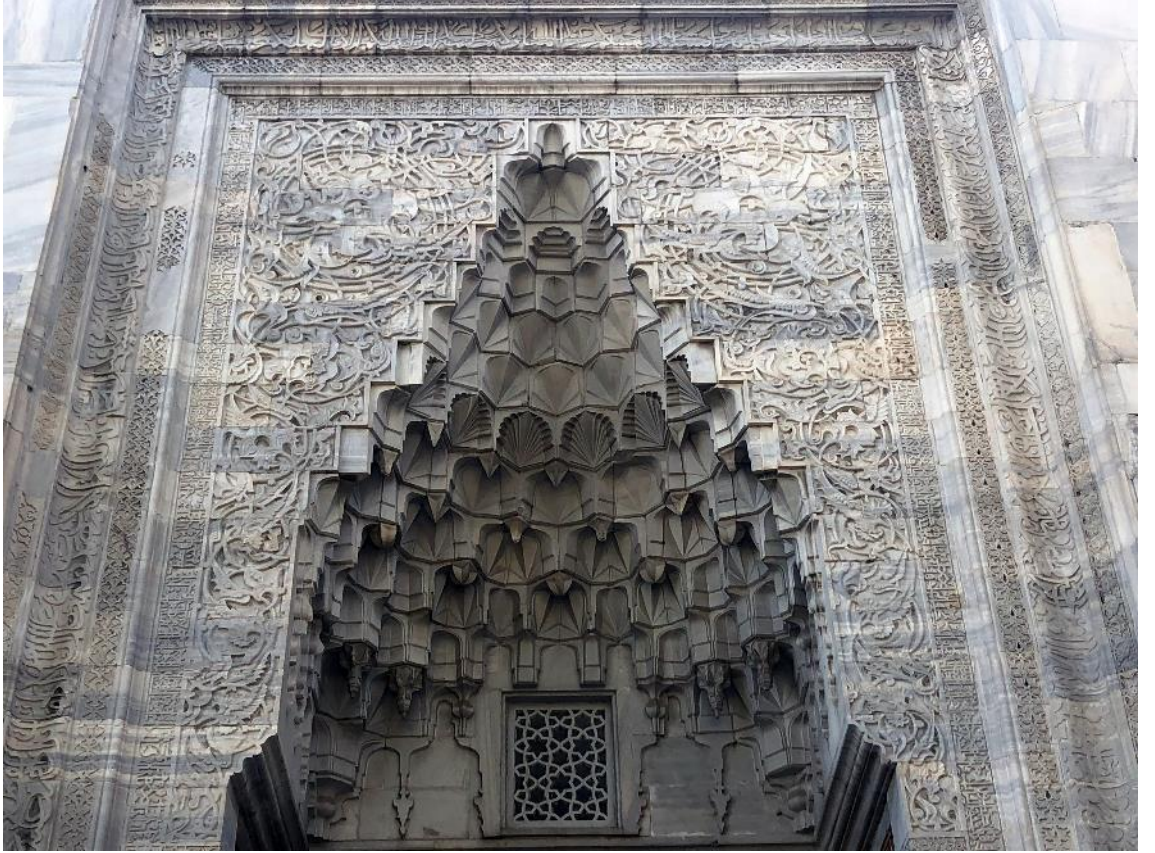
Fotoğraf 385: İstanbul Nişancı Mehmet Paşa Camisi Harim Taçkapısı Tepeliği (M. Karademir'den)

Fotoğraf 386: İstanbul Süleymaniye Camisi Avlu Kuzey Taçkapısı Tepeliği (M. Karademir'den)

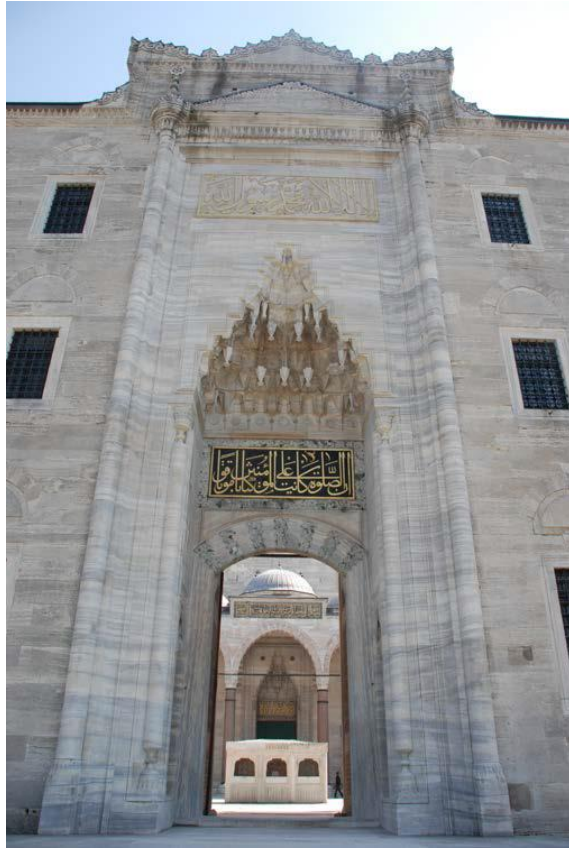
Fotoğraf 387: Nevşehir Damat İbrahim Paşa Camisi Mihrap Kavsarasındaki Lale Biçimindeki Sarkıtlar (2017)

Fotoğraf 388: Bursa Yeşil Camisi Taçkapısı Kavsara Köşelikleri (2018)

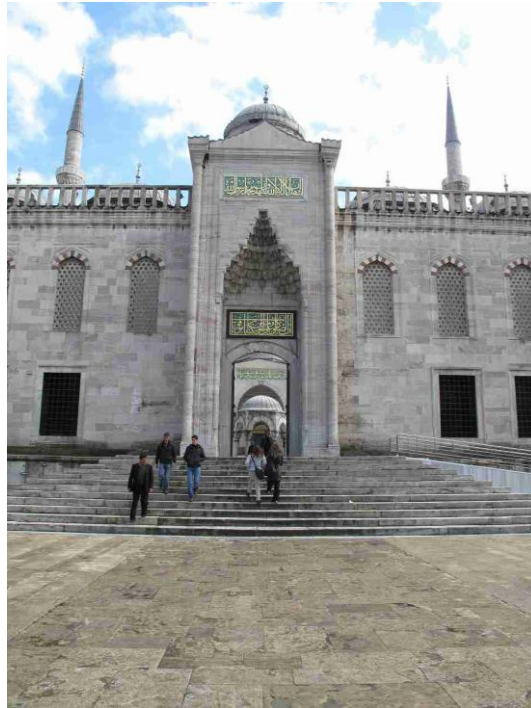
Fotoğraf 389: İstanbul Şehzade Camisi Avlu Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (2018)

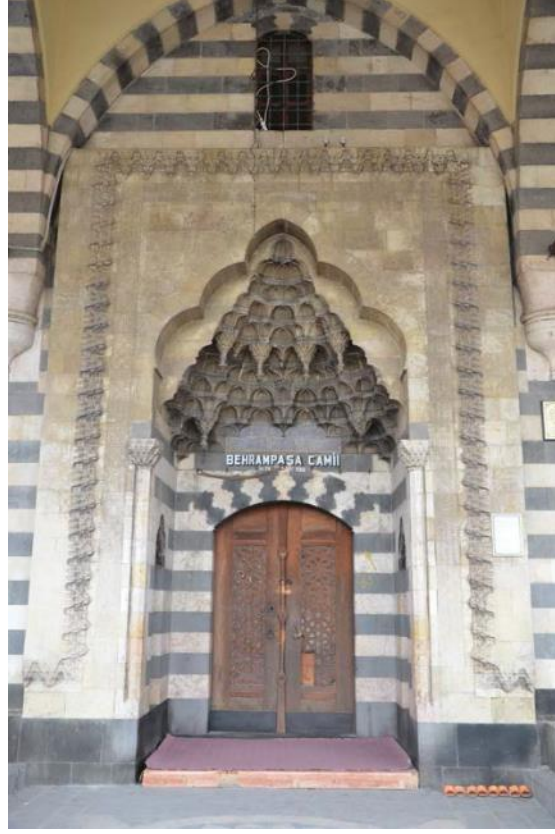
Fotoğraf 390: İstanbul Süleymaniye Camisi Avlu Kuzey Taçkapısı Ön Yüz (M. Karademir'den)

Fotoğraf 391: İstanbul Nişancı Mehmet Paşa Camisi Harim Taçkapısı Ön Yüz(M. Karademir'den)

Fotoğraf 392: İstanbul Sultanahmet Camisi İç Avlu Kuzey Taçkapısı Ön Yüz
(<http://www.ottomaninscriptions.com>)

Fotoğraf 393: Diyarbakır Behram Paşa Camisi Harim Taçkapısı (M. Karademir'den)

Fotoğraf 394: Diyarbakır Melek Ahmet Paşa Camisi Taçkapısı (M. Karademir'den)

Fotoğraf 395: Ayasofya İmareti Avlu Taçkapısı 1856-1883 (Sébah, Pascal. Entrée De La Mosquée Ste. Sophie, Neg. No. 3, 1856-1883, 1856.)(
http://hdl.handle.net/10020/96r14_ref8310_eo1 erişim tarihi: 28.10.2019)